

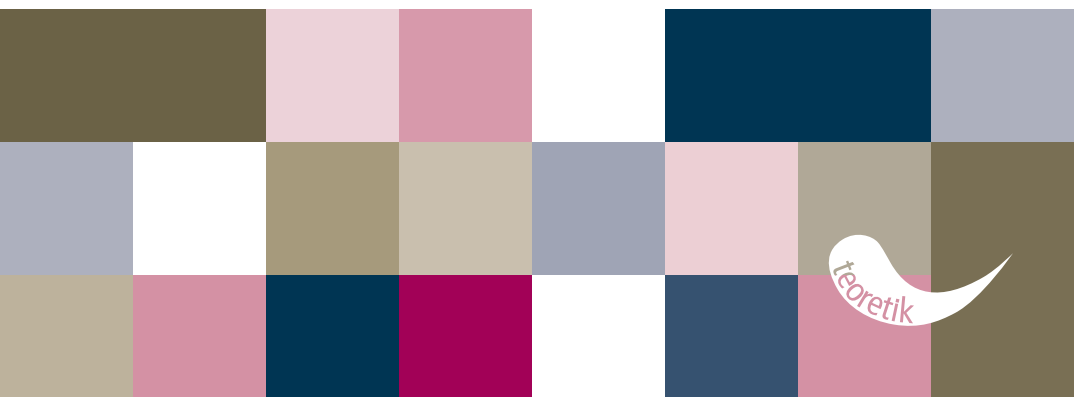
Eva Szabová, Karin Vrtíková, Ivana Mokrá (eds.)

Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva

The Protection of Fundamental Human Rights by Criminal Law

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

**OCHRANA ZÁKLADNÝCH LUDSKÝCH PRÁV
PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA**
ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ
VEDECKEJ KONFERENCIE

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

OCHRANA ZÁKLADNÝCH ĽUDSKÝCH PRÁV PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA

**The Protection of Fundamental
Human Rights by Criminal Law**

Zborník príspevkov z medzinárodnej
vedeckej konferencie
september 2021

Eva Szabová, Karin Vrtíková, Ivana Mokrú (eds.)

Leges

Vzor citácie:

SZABOVÁ, E., VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ, I. *Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2021. 405 s.

Recenzovali:

doc. JUDr. et PhDr. mult. Libor Klimek, PhD.

doc. JUDr. Miloš Deset, PhD.

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie vznikol s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci riešenia projektu s názvom „Trestnoprávna ochrana slobody“, projekt číslo APVV-19-0050, zodpovedná riešiteľka projektu doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2021 jako svou 766. publikaci.

Vydání první

Edice Teoretik

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Gradis

Tisk Tiskárna PROTISK, s. r. o., České Budějovice

www.knihyleges.cz

© Ivan Šimovček, Jozef Záhora, Eduard Burda, Margita Prokejinová,
Peter Polák, Marek Kordík, Lucia Kurilovská, František Vojtuš,
Jaroslav Ivor, Jaroslav Klátik, Ingrid Mencerová, Ján Šanta,
Miroslav Lisoň, Patrícia Fedáková, Simona Ferencíková,
Marko Mašan, Magdaléna Ondicová, Marcela Tittlová,
Stanislav Mihálik, Marika Zahradníčková, Norbert Halas,
David Texl, Sandra Geschwandtnerová, Silvia Ondrejková,
Andrián Jalč, Tomáš Gábriš, Miriam Laclavíková, Michal Maslen,
Štefan Zeman, Karin Vrtíková, Ivana Mokrá, Eva Szabová, 2021

ISBN 978-80-7502-565-4

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva (konferencie) (2021 : Trnava, Slovensko)

Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva = The Protection of Fundamental Human Rights by Criminal Law : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie : september 2021 / Eva Szabová, Karin Vrtíková, Ivana Mokrá (eds.). – Vydání první. – Praha : Leges, 2021. – 405 stran

Částečně český text, anglická, slovenská a české resumé

Nad názvem: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta. – Obsahuje bibliografie a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-7502-565-4 (vázáno)

* 342.7 * 343 * (437.6) * (062.534)

– ochrana lidských práv – Slovensko

– trestní právo – Slovensko

– sborníky konferencí

343 – Trestní právo [16]

PREDHOVOR

Ochrana slobody patrí k jedným z najzásadnejších a najvýznamnejších hodnôt každej vyspelej spoločnosti. Slobodu pritom možno chápať ako neprítomnosť donútenia k niečomu nechcenému. Sloboda však neznamená absolútnu voľnosť konať čokoľvek chcené, preto sa pojem slobody odlišuje od pojmu svojvôle. Pojem slobody je veľmi mnohoznačný, je to mohutnosť zakorenená v rozume a vo vôli konať alebo nekonať, urobiť to alebo ono, a tak sám od seba konať vedomé skutky. Otázky slobody, resp. slobôd človeka a osobitne ich ochrany boli v historickej perspektíve riešené už od najstarších čias. Význam hodnoty slobody a osobitne ochrany slobody sa však v dejinách menili a menia v závislosti od stupňa vývoja tej-ktorej spoločnosti a jej hodnotového ukotvenia, ako aj v závislosti od sily a akceptácie ideálov liberalizmu a autonómie jednotlivca. Ochrana slobody je dnes vo vyspelej spoločnosti jednou z najvyšších priorít.

O význame ochrany slobody prostriedkami trestného práva svedčí zaradenie trestných činov proti slobode až do dvoch hláv (2. a 9. hlava) slovenského Trestného zákona. V tejto súvislosti je však dôležité zdôrazniť, že problematika ochrany slobody prostriedkami trestného práva nie je iba záležitosťou trestného práva hmotného. Osobitne je vhodné upriamiť pozornosť na prepojenie existujúce medzi problematikou ochrany slobody s inštitútmi trestného práva procesného zasahujúcimi v značnej miere do roviny slobôd osôb podozrivých a obvinených zo spáchania trestného činu. Nemožno tiež opomenúť prienik tejto problematiky do oblasti európskeho, resp. medzinárodného práva či jej nepopierateľný presah do súvisiacich vedných disciplín, akými sú kriminológia či kriminalistika. Z uvedeného tak vyplýva potreba skúmania otázok ochrany slobody jednotlivca nielen z trestnoprávných a trestnoprocesných aspektov, ale rovnako tiež z aspektov kriminologických, kriminalistických či dokonca historických.

Práve s cieľom preskúmať naznačené aspekty problematiky ochrany slobody, riešia členovia Katedry trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, Katedry dejín Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a Katedry správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave vedecký projekt s názvom „Trestnoprávna ochrana slobody“

podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-19-0050.

V rámci riešenia predmetného vedeckého projektu usporiadal riešiteľský kolektív Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave medzinárodnú vedeckú konferenciu na tému „Ochrana základných ľudských práv prostriedkami trestného práva“, ktorá sa uskutočnila online formou dňa 16. septembra 2021 v Trnave. Cieľom konferencie bolo poukázať na najzákladnejšie problémy a otázky súvisiace s trestnoprávnou ochranou slobody, ktoré sa aktuálne vyskytujú nielen v rovine právnej teórie, ale rovnako tiež v oblasti aplikačnej praxe. Konferencie sa tak zúčastnili mnohí právni teoretici, ako aj odborníci z praxe, ktorých príspevky obsiahnuté v tomto zborníku môžu významným spôsobom prispieť k posunu, pokiaľ ide o riešenie mnohých otázok a problémov previazaných s trestnoprávnou ochranou slobody. V predmetných príspevkoch prišlo k formulovaniu inovatívnych záverov a návrhov *de lege ferenda*, ale rovnako tiež k načrtnutiu veľmi podnetných myšlienok, ktoré budú bezpochyby predmetom ďalšieho vedeckého skúmania. Odbornými garantmi konferencie boli prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc. a doc. JUDr. Eva Szabová, PhD. V súvislosti s organizáciou konferencie si dovoľujem vysloviť úprimné poďakovanie organizačnému tímu konferencie, a to predovšetkým JUDr. Karin Vrtíkovej za zabezpečenie organizačnej stránky konferencie a rovnako tiež Mgr. Ivane Mokrej za pomoc so zostavovaním zborníka.

Trnava september 2021

Eva Szabová

OBSAH

Trestnoprávna ochrana slobody rozhodovania a vlastnícke právo	13
<i>prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.</i>	
Znásilnenie ako zločin podľa medzinárodného práva	26
<i>prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.</i>	
Limity tradičných inštitútov v meniacich sa podmienkach štandardov ľudských práv	40
<i>doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.</i>	
Demokracia a režim slobody	47
<i>prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.</i>	
Legislatívne, právnu teóriu a súdnou praxou uznávané východiská uplatňovania zásady prezumpcie nevinny v trestnom konaní	55
<i>prof. JUDr. Peter Polák, PhD.</i>	
Primeranosť nástrojov odčerpávajúcich výnosy z trestnej činnosti	84
<i>doc. JUDr. Marek Kordík, LL.M., PhD. – Dr.h.c., prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD. – Mgr. Ing. František Vojtuš, PhD.</i>	
Právo na spravodlivý trestný proces v kontexte výpovede spolupracujúcej osoby	103
<i>Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc. – prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD. – prof. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.</i>	

Zaistenie nástrojov a výnosov z trestnej činnosti z pohľadu aplikačnej praxe prokurátora (s dôrazom na zaistenie virtuálnej meny)	122
<i>JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA</i>	
Koncepcie používania prostriedkov operatívno-pátracej činnosti a informačno-technických prostriedkov v dokazovaní v Slovenskej republike	143
<i>prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD. – Mgr. Patrícia Fedáková</i>	
Kyberšikana ako predmet trestnoprávnej a administratívno-právnej úpravy	163
<i>doc. JUDr. Simona Ferenčíková, PhD. – Mgr. Marko Mašan</i>	
Základné ľudské práva obetí trestných činov	180
<i>doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.</i>	
K niektorým otázkam použitia mimoriadneho opravného prostriedku podľa § 363 TP	194
<i>doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD.</i>	
Chránená osoba a výskum pričítavania daného kvalifikačného znaku ako okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby	206
<i>JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.</i>	
Lhůta pro podání stížnosti proti vazebnímu usnesení v trestním řízení aneb střet práva na přístup k soudu a obhajobu a práva na projednání věci bez zbytečných průtahů	218
<i>JUDr. Marika Zahradníčková</i>	
Možnosti trestnej zodpovednosti autonómnych systémov	228
<i>JUDr. Norbert Halas</i>	
Trestný čin zabíjanie v kontextu ochrany práva na život	242
<i>Mgr. David Texl</i>	

Ochrana zvieratá prostriedkami trestného práva	262
<i>Mgr. Sandra Geschwandtnerová</i>	
Ochrana práv dieťaťa v trestnom práve	273
<i>Mgr. Silvia Ondrejková</i>	
Ochrana základných práv a slobôd z pohľadu judikatúry súdov	293
<i>prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.</i>	
Súkromnožalobné trestné činy ako nástroj ochrany práv?	305
<i>prof. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M. – doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.</i>	
Vybrané procesné práva obhajoby ako nástroje ochrany práva na spravodlivý proces v oblasti trestného práva	329
<i>doc. JUDr. Michal Maslen, PhD.</i>	
Trestné činy vrážd v SR – stručná kriminologická analýza vývoja ich páchania za uplynulých 15 rokov	356
<i>JUDr. Štefan Zeman, PhD.</i>	
Výpovede utajených svedkov v kontexte zásady kontradiktórnosti	366
<i>JUDr. Karin Vrtíková</i>	
Dôvodnosť vznesenia obvinenia v trestnom konaní v kontexte uplatnenia inštitútu väzby	379
<i>Mgr. Ivana Mokrá</i>	
Trest zákazu činnosti a jeho prieniky so správnym a obchodným právom	391
<i>doc. JUDr. Eva Szabová, PhD. – JUDr. Karin Vrtíková</i>	

TRESTNOPRÁVNÁ OCHRANA SLOBODY ROZHODOVANIA A VLASTNÍCKE PRÁVO¹

CRIMINAL LAW PROTECTION OF FREEDOM OF DECISION AND PROPERTY RIGHTS

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

*Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta Trnavskej
univerzity v Trnave*

Abstrakt: Hodnota slobody patrí medzi základné sociálne ideály. Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť. Rovnako každý má právo vlastniť svoj oprávnené nadobudnutý majetok, užívať ho, nakladať s ním a odkázať ho. Možno povedať, že trestnoprávna ochrana slobody rozhodovania a vlastníckeho práva našla svoje vyjadrenie v zakotvení trestného činu lúpeže v Trestnom zákone. Zaradenie trestného činu lúpeže medzi trestné činy proti slobode bolo vedené snahou o zvýšenie ochrany obetí lúpežných útokov pred násilným konaním páchatelov, a tým aj vyššími trestnými sadzbami za tieto útoky. V tejto súvislosti možno považovať trestnú ochranu pred lúpežami v slovenských podmienkach za dostatočnú.

Kľúčové slová: sloboda rozhodovania, vlastnícke právo, lúpež.

Abstract: The value of freedom is one of the basic social ideals. Everyone has the right to liberty and security of person. Likewise, everyone has the right to own, use, dispose of and bequeath their rightfully acquired property. It can be said that the criminal law protection of freedom of decision and property rights has found its expression in the entrenchment of the crime of robbery in the Criminal Code. The inclusion of the crime of robbery among the crimes against freedom was driven by an effort to increase the protection of victims of robbery attacks against violent acts of perpetrators and thus higher criminal rates for these attacks. In this context, criminal protection for robberies in Slovak conditions can be considered sufficient.

Key words: freedom of decision, property rights, robbery.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050.

ÚVOD

Sloboda patrí k základným duchovným hodnotám, ktoré sa prejavili vo významných zmluvách o ľudských právach v rámci Európskej únie, ku ktorým zaraďujeme Zmluvu o Európskej únii (ďalej len „ZEÚ“), Zmluvu o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“),² Chartu základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“),³ ktorá je súčasťou právneho poriadku Európskej únie a najmä Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd.⁴

Sloboda ako základná hodnota sa zdôrazňuje už v úvodných ustanoveniach (čl. 2) ZEÚ, kde je zakotvené, že: „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, **slobody**, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.“

Obdobne v preambule Charty je uvedené, že Únia je „založená na nedeľiteľných a univerzálnych hodnotách ľudskej dôstojnosti, **slobody**, rovnosti a solidarity; je založená na zásadách demokracie a právneho štátu“.

Pre výklad a uplatňovanie Charty sú určujúce výkladové ustanovenia obsiahnuté v samotnej Lisabonskej zmluve. Základné interpretačné pravidlo vymedzené priamo v čl. 6 ZEÚ: „Ustanovenia charty žiadnym spôsobom nerozširujú právomoci Únie vymedzené v zmluvách.“ Toto ustanovenie vychádza z dôsledného uplatňovania zásady prenesenia právomocí a má byť zárukou, že Charta sa bude uplatňovať iba v oblastiach, ktoré členské štáty zverili Únii. Charta zaväzuje predovšetkým úniové orgány a následne pri priamej či nepriamej aplikácii úniového práva aj orgány členských štátov. Práva a slobody upravené v Charte majú vo vzťahu k členským štátom akcesorickú povahu. Z toho vyplýva, že Charta sama osebe nemôže zakladať nové právomoci a rozširovať pôsobnosť práva Únie nad rámec právomoci zverených Únii členskými štátmi.⁵

² Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie Ú. v. EÚ C 83, 30. 3. 2010, s. 1 – 388.

³ Charta základných práv Európskej únie Ú. v. EÚ C 83, 30. 3. 2010, s. 389 – 403.

⁴ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich, Oznámenie MZV č. 209/1992 Z. z. v znení oznámenia 102/1999 Z. z.

⁵ SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H. a kol. Lisabonská smlouva: komentář. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 40 a nasl.

Druhá hlava Charty upravuje všeobecne slobody. V článku č. 6 Charty je výslovne uvedené, že: „Každý má právo na slobodu a osobnú bezpečnosť.“ Z relevantných trestnoprávnych ustanovení Charty možno spomenúť aj článok č. 17 upravujúci vlastnícke právo v tom zmysle, že: „Každý má právo vlastníť svoj oprávnené nadobudnutý majetok, užívať ho, nakladať s ním a odkázať ho. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku, s výnimkou verejného záujmu, v prípadoch a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon, pričom musí byť včas vyplatená spravodlivá náhrada. Užívanie majetku môže byť upravené zákonom v nevyhnutnej miere v súlade so všeobecným záujmom.“

V Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolov⁶ možno v súvislosti s témou príspevku spomenúť **hodnotu slobody** (čl. 4, 5 a dodatkový protokol č. 4) a **hodnotu vlastníctva** (dodatkový protokol).

Hodnota slobody patrí medzi základné sociálne ideály, medzi najvyššie atribúty človeka. Viazu sa k nej nielen úvahy právne, ale aj koncepty filozofické, politologické, sociologické, ekonomické a iné. M. Večeřa⁷ chápe slobodu v právnom ponímaní ako „možnosť slobodného vôľového konania, slobodného prejavu človeka v autonómnom priestore, do ktorého nemá štátna (verejná) moc zasahovať“. Primárne je človek slobodný, možné sú len jeho obmedzenia. V súčasnom modernom práve vychádzame zo slobody, ktorá môže byť okrem práva obmedzená:

- biologickými a fyzikálnymi zákonitosťami, ktoré človek nemôže meniť, môže ich len lepšie alebo horšie využívať,
- raz urobeným rozhodnutím, ktoré človeka obmedzuje v jeho budúcej činnosti.

Právne, normatívne obmedzenia možno chápať v dvoch rovinách:⁸

- Každý človek musí nachádzať hranice slobody v slobode iného. Človek žije v spoločnosti, potrebuje spoločnosť, v ktorej existuje sloboda iných ľudí, preto musí obmedziť svoju slobodu z hľadiska slobody ostatných. V skutočnosti však niektoré práva nie je možné vykonať bez

⁶ Oznamenie FMZV č. 209/1992 Zb.

⁷ VEČEŘA, M. a kol. Teória práva. 4. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola; Žilina: Eurokódex, 2011, s. 298.

⁸ GERLOCH A. Teorie práva 4. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 281.

toho, aby sa zasiahlo do práv iných. Dochádza tak ku kolízii práva,⁹ pričom určité právo môže byť obmedzené iba v zákonomnom rozsahu.

- Obmedzenie slobody z dôvodu verejného záujmu. Druhým obmedzením slobody je obmedzenie z dôvodu tzv. „verejného záujmu“. Pri ochrane ľudských práv sa vyvinul koncept, že štát môže obmedziť niektoré základné práva a slobody, ak je to nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na dosiahnutie určitých cieľov.¹⁰

Európska únia je filozoficky založená na slobodách, ktoré sa označujú ako základné slobody. Na rozdiel od u nás zaužívanej terminológie, kde sa príliš striktno nerozlišuje medzi základnými právami a slobodami (napr. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd), v rámci Európskej únie sa rozlišuje medzi základnými právami a základnými slobodami.

Základnými právami sa rozumejú práva a slobody garantované Chartou základných práv Európskej únie a zmieneného Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, poprípade iných zmlúv týkajúcich sa ľudských práv každého v rámci jurisdikcie zmluvných strán.

Základnými slobodami sa rozumejú práva, ktoré majú občania Európskej únie podľa ZFEÚ, ide o práva na voľný pohyb osôb, tovaru, služieb a kapitálu (čl. 26 ZFEÚ).¹¹

Dotkový protokol k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v článku 1 upravil ochranu majetku takto: „Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva. Tieto ustanovenia nebránia právu štátov prijímať zákony, ktoré považujú za nevyhnutné, aby upravili užívanie majetku v súlade so všeobecným záujmom a zabezpečili platenie daní a iných poplatkov alebo pokút.“

⁹ BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. Teorie práva. Praha: ASPI, 2003, s. 260.

¹⁰ Čl. 8 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd uvádza: „Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať okrem prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.“

¹¹ KLIP, A. European Criminal Law: An Integrative Approach. 2nd edition. Intersentia, 2012, s. 8.

1 Trestný čin lúpeže

Možno povedať, že trestnoprávna ochrana slobody rozhodovania a vlastníckeho práva našla svoje typické vyjadrenie v skutkovej podstate **trestného činu lúpeže** (§ 188 Trestného zákona, ďalej len „TZ“)¹² v jeho osobitnej časti, v druhej hlave, v prvom diele s názvom Trestné činy proti slobode. Takýmto zaradením trestného činu lúpeže bezprostredne za trestné činy proti životu a zdraviu zákonodarca zdôraznil význam chránených záujmov, ktoré sú chránené v tejto hlave.¹³

Trestný čin lúpeže spácha ten, „kto proti inému použije násilie alebo hrozbu bezprostredného násillia v úmysle zmocniť sa cudzej veci“. V teórii sa trestný čin lúpeže považuje aj za špecifický prípad vydierania (§ 189 TZ).¹⁴

V Českej republike je trestný čin lúpeže v zmysle § 173 zákona č. 40/2009 Zb. Trestného zákonníka (ďalej len „ČTZ“) rovnako zaradený v jeho druhej hlave nazvanej Trestné činy proti svobode a právúm na ochranu osobnosti, súkromí a listovního tajemství v prvom diele, ktorý obsahuje vymedzenie trestných činov proti slobode. Podľa daného ustanovenia § 173 ČTZ sa trestného činu lúpeže dopustí, ten „kdo proti jinému užije násillí nebo pohrůžky bezprostředního násillí v úmyslu zmocnit se cizí věci“.¹⁵ Rozdiel medzi slovenskou a českou úpravou trestného činu lúpeže možno vidieť len v tom, že v českom Trestnom zákonníku v kvalifikovanej skutkovej podstate lúpeže [§ 173 ods. 2 písm. d) ČTZ] je charakterizovaná lúpež spáchaná v úmysle umožniť alebo uľahčiť spáchanie trestného činu vlastizrady (§ 309 ČTZ), teroristického útoku (§ 311 ČTZ) alebo (§ 312 ČTZ). Zaradenie tohto motívu možno považovať za bližšie rozpracovanie osobitného motívu lúpeže.

Slovenská trestná úprava zostáva v kvalifikovanej skutkovej podstate trestného činu lúpeže na bližšie nešpecifikovanom osobitnom motívom lúpeže [§ 188 ods. 2 písm. e) TZ] s poukázaním na všeobecné vymedzenie osobitného motívu trestného činu (§ 140 TZ). Osobitným motívom je spá-

¹² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

¹³ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné. Osobitná časť 2. Bratislava: Wolters Kluwer 2016, s. 54.

¹⁴ Tamtiež, s. 64.

¹⁵ JELÍNEK, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 3. vydanie. Praha: Leges, 2012, s. 231.

chanie lúpeže na objednávku. V tomto prípade páchatel' spácha trestný čin na popud objednávateľa [§ 21 ods. 1 písm. c) TZ] preto, aby za jeho spáchanie dostal určitú odmenu. O spáchanie trestného činu „na objednávku“ ide aj vtedy, ak páchatel' spácha trestný čin na základe objednávky, ktorá je vopred zverejnená neurčenému okruhu osôb (napr. zverejnenie objednávky na vykonanie lúpeže konkrétnych šperkov označenej osoby).

V prípade spáchania trestného činu na objednávku treba tento osobitný kvalifikačný pojem vykladať tak, že ide o konanie páchatela, ktorý spácha trestný čin potom, ako si predtým iná osoba u neho spáchanie trestného činu objednala. Aplikácia tohto osobitného motívu je však vylúčená u objednávateľa, ktorý nekoná na objednávku, ale objednávku na spáchanie trestného činu dáva (pozri R 119/2012).

Aplikácia tohto osobitného motívu je však vylúčená u objednávateľa, ktorý nekoná na objednávku, ale sám objednávku na spáchanie trestného činu zadáva. Pokiaľ konanie objednaného páchatela dospeje aspoň do štádia pokusu trestného činu, konanie objednávateľa sa postihne ako účastníctvo, pričom na jeho trestnú zodpovednosť sa použijú ustanovenia o trestnej zodpovednosti páchatela, s výnimkou okolnosti podmieňujúcej použitie prísnejšej trestnej sadzby v podobe osobitného motívu (objedávka na spáchanie trestného činu).

Obdobne ako v českej úprave možno za osobitný motív spáchania lúpeže považovať aj úmysel lúpežou spáchať trestný čin terorizmu, resp. niektoré formy účasti na terorizme (§ 419 TZ).

Legálna definícia lúpeže v **Anglicku** obsahuje nezákonné odoberanie osobného majetku osobe násilím alebo hrozbou násilia, ktoré vyvoláva strach. Súčasne sa rozlišuje závažnejšia lúpež (aggravated robbery), lúpež spáchaná s priťažujúcimi faktormi (ako napríklad použitie zbrane, zranenie obete alebo spolupáchatelstvom), ozbrojená lúpež (armed robbery) spáchaná osobou ozbrojenou nebezpečnou alebo smrtiacou zbraňou a jednoduchá lúpež (simple robbery), t. j. lúpež, ktorá nezahŕňa žiadne priťažujúce faktory.¹⁶

Thomas Bernard v Encyklopédii Britannica uvádza, že: „Lúpež je spáchaním krádeže za okolností násilia a zahŕňa použitie alebo hrozbu sily na účely spáchania krádeže alebo zabezpečenia úniku.“ Ďalej uvádza, že:

¹⁶ “Robbery” [online]. Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster [cit. 2021-06-25]. Dostupné na: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/robbery>

„Lúpež má mnoho podôb, od prepúšťania až po bankové lúpeže. Trest za lúpež je zvyčajne prísnejší ako trest za krádež. Mnoho kriminalistov považuje štatistiku lúpeže za jeden z lepších ukazovateľov celkovej kriminality, pretože v porovnaní s krádežami alebo krádežami vlámaním je pravdepodobnejšie, že obeť lúpeže toto oznámi polícii a že to polícia zaznamená do svojich oficiálnych štatistík.“¹⁷

Lúpež je v zmysle slovenského trestného práva považovaná za najzávažnejší útok proti slobode rozhodovania človeka za použitia násilia alebo hrozby bezprostredného násilia. Skutková podstata trestného činu lúpeže je vytvorená predovšetkým za pomoci znaku, ktorého podstatou je, aby útok proti slobode zároveň smeroval aj k zmocneniu sa cudzej veci. Objekt trestného činu lúpeže je preto tvorený kumuláciou dvoch objektov, a to osobnej slobody v zmysle slobody rozhodovania a slobody vlastníckeho práva vo vzťahu k veci, ktorej sa chce páchatel zmocniť. Zaradením trestného činu lúpeže medzi trestné činy proti slobode zákonodarca zdôraznil, že primárnym objektom je sloboda a sekundárnym je vlastnícke právo. Za terciálny objekt môže byť považovaný život a zdravie, resp. iné objekty z hľadiska osobitného motívu spáchania lúpeže (spáchanie trestného činu vlastizrady a teroristického útoku).

Objektívna stránka lúpeže vyžaduje alternatívne použitie násilia alebo hrozby bezprostredného násilia v úmysle zmocniť sa cudzej veci. Konanie páchatela smeruje k prekonaniu aktívneho alebo očakávaného odporu napadnutej osoby. Nie je však podmienkou, aby poškodený kládol odpor (poškodený si je vedomý fyzickej prevahy útočníka a z obavy pred ďalším násilím odpor vôbec neprejavuje). Násilím proti osobe je predovšetkým útok proti telu napadnutého, aj keď nemá za následok ujmu na zdraví.

V zmysle legálnej definície (§ 122 ods. 7 TZ) je trestný čin spáchaný násilím, ak páchatel použije na jeho spáchanie fyzické násilie proti telesnej integrite inej osoby, alebo ak je spáchaný na osobe, ktorú páchatel uviedol do stavu bezbrannosti ľstou, alebo ak páchatel použil násilie proti veci iného. Použitím fyzického násilia proti telesnej integrite osoby sa rozumie každé fyzické pôsobenie namierené proti telesnej integrite napadnutého, ktoré slúži na prekonanie alebo znemožnenie jeho či už kladeného, alebo očakávaného odporu.

¹⁷ BERNARD, T. J. „Theft“ [online]. Encyclopedia Britannica, 28 Apr. 2020 [cit. 2021-06-25]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/theft>

Trestný čin lúpeže spáchaný so zbraňou, možno považovať za závažnejší spôsob spáchania lúpeže, ak páchatel alebo s jeho vedomím niektorý zo spolupáchatelov použije zbraň na útok, na prekonanie alebo zamedzenie odporu, alebo ju má na taký účel pri sebe. Lúpež je spáchaná so zbraňou aj vtedy, ak páchatel použije napodobeninu zbrane alebo ju má pri sebe s úmyslom, aby bola považovaná za pravú. Lúpež je dokonaná už použitím násilia so zbraňou alebo hrozby bezprostredného násilia s využitím zbrane proti niekomu v úmysle zmocniť sa cudzej veci bez toho, aby bolo potrebné, aby bol tento úmysel uskutočnený. Rozhodujúce teda nie je, či v čase použitia násilia so zbraňou poškodený pozná úmysel páchatela zmocniť sa cudzej veci.¹⁸

Násilím proti osobe je predovšetkým útok proti telu napadnutého, aj keď nemá za následok ujmu na zdraví (porovnaj R 1/1980), napríklad násilné odňatie veci, fyzický útok proti osobe a pod.¹⁹ Násilie smerujúce proti viacerým osobám, ale v úmysle zmocniť sa len jednej veci, zakladá znaky len jedného, nie viacerých trestných činov lúpeže (pozri aj R 25/1973).

Pri trestnom čine lúpeže zákon vyžaduje, aby násilie bolo výlučne vedené proti osobe. Násilím proti inému treba rozumieť aj situáciu, keď síce páchatel fyzickou silou pôsobí na vec, ktorá napadnutú osobu chráni pred priamym útokom (napr. útočník útočí na čelné sklo alebo dvere automobilu, kde je napadnutá zatvorená, na účely zmocnenia sa veci, ktorú má napadnutá osoba pri sebe).²⁰

Násilie alebo hrozba bezprostredného násilia musia predchádzať zmocneniu sa veci. Ak páchatel použije násilie alebo hrozbu bezprostredného násilia po tom, čo sa zmocnil cudzej veci, dopúšťa sa trestného činu krádeže [§ 212 ods. 2 písm. b) TZ]. Neočakávané vytrhnutie veci z ruky ešte nie je násilím, a preto prisvojenie si cudzej veci tým, že sa jej páchatel zmocní týmto spôsobom, ešte nie je lúpežou. Za násilie však treba považovať konanie páchatela, pri ktorom páchatel prekonáva odpor napadnutého napr. tým, že vecou myká (porovnaj R 19/1972).

Pokus trestného činu lúpeže bude skôr výnimočný. Pokus lúpeže je možný iba vo vzťahu ku kvalifikovanej skutkovej podstate, napr. úmysel páchatela smeroval k zmocneniu sa veci značnej hodnoty, avšak ak k takémuto

¹⁸ Rozhodnutie NS SR sp. zn. NS 10 To/37/2018.

¹⁹ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné. Osobitná časť 2. Bratislava: Wolters Kluwer 2016, s. 65.

²⁰ Tamtiež, s. 65.

následku nedôjde, konaním sú naplnené znaky trestného činu pokusu lúpeže podľa § 14 TZ, § 188 ods. 1, 3 písm. b) TZ (pozri R 2/1980).

Predmet útoku je osoba, ktorá má vec vo svojej moci a tiež aj cudzia vec, t. j. vec, ktorá páchatelovi nepatrí a ktorej sa chce páchatel zmocniť. Z hľadiska naplnenia formálnych znakov trestného činu lúpeže nie je rozhodná hodnota veci ani to, či poškodenému nevznikla žiadna škoda, pretože napr. nemal žiadne peniaze pri sebe (pozri R 19/1965). Subjektívna stránka vyžaduje úmyselné zavinenie. Úmysel páchatela sa musí vzťahovať jednak k násilnému konaniu, ktorým chce prekonať odpor napadnutého, ale aj k tomu, aby sa zmocnil cudzej veci. Zmocnenie veci znamená prevzatie faktickej moci nad vecou páchatelom. Páchatel sa veci zmocní nielen vtedy, ak ju sám napadnutému odníme, ale aj vtedy, ak napadnutý pod vplyvom násilia alebo hrozby bezprostredného násilia sám vec vydá (pozri R 50/1957). Nie je rozhodujúce, či si páchatel chcel vec natrvalo prisvojiť, alebo ju len prechodne užívať, previesť na iného alebo zničiť.

Z judikatúry treba uviesť rozhodnutie 6 T do 31/2015, v ktorom súd konštatoval, že: „Zmocnenie sa cudzej veci predstavuje také konanie páchatela, ktorým si zabezpečí možnosť s takouto vecou nakladať s vylúčením toho, kto ju mal dovtedy vo svojej moci. Napadnutou osobou môže byť nielen osoba, ktorá vec vlastní, ale i osoba, ktorá je oprávnená s cudzou vecou nakladať.“ Úmysel páchatela však nemusí smerovať k trvalej dispozícii s vecou. Aj keď páchatel po použití násilia nakoniec upustí od uskutočnenia svojho úmyslu zmocniť sa cudzej veci, trestnosť trestného činu lúpeže tým nezaniká. Z hľadiska naplnenia formálnych znakov skutkovej podstaty trestného činu lúpeže podľa § 188 ods. 1 TZ hodnota veci nie je rozhodná, nie je rozhodné ani to, že poškodenému nevznikla žiadna majetková škoda. Táto okolnosť nie je jediným rozhodujúcim kritériom ani z hľadiska materiálneho znaku trestného činu, t. j. z hľadiska stupňa nebezpečnosti činu pre spoločnosť, pretože citované ustanovenie chráni dva záujmy, a to **majetok a slobodu rozhodovania**.

Rovnako možno spomenúť rozhodnutie č. 4 To 93/2014, kde bolo konštatované, že zmocnením sa veci sa rozumie konanie, ktorým si páchatel vytvorí možnosť voľne s vecou nakladať s vylúčením toho, kto ju mal doposiaľ vo svojej moci. Napadnutý nemusí byť vlastníkom veci, pričom pre páchatela musí ísť o cudziu vec. Nie je rozhodujúce, či páchatel si chcel vec ponechať natrvalo, alebo ju len prechodne používať, prípadne s ňou naložiť iným spôsobom. Pre naplnenie znakov skutkovej podstaty trestného činu

lúpeže nie je pritom nevyhnutné, aby zmocnenie vecí nasledovalo bezprostredne po použití násilia. Vyžaduje sa však, aby násilie, ktorého použitie musí vždy zmocnením sa veci predchádzať, bolo spôsobilé ovplyvňovať vôľu poškodeného a byť prostriedkom nátlaku na ňu a aby vôľa poškodeného bola predchádzajúcim násilným konaním páchatela ovplyvnená (napríklad vedomím fyzickej prevahy útočníka, obavou pred ďalším násilím a podobne). Úmysel zmocniť sa cudzej veci môže páchatel nadobudnúť aj v priebehu vykonávania násilia, ktorého sa začal dopúšťať z iných pohnútok (pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR 26/2004 –T 620).

O trestný čin lúpeže ide aj vtedy, ak páchatel začal uskutočňovať násilie alebo hrozbu bezprostredného násilia z akejkoľvek inej pohnútky, pokiaľ však behom takéhoto útoku pojme úmysel zmocniť sa cudzej veci a útok alebo hrozba takýmto útokom majú byť prostriedkom, či už výlučne alebo vec ponechať natrvalo, alebo ju len prechodne používať, prípadne s ňou naložiť iným spôsobom (pozri R 1/1980).

Skutková podstata trestného činu lúpeže nerozlišuje, či vlastníkom veci, ktorej sa páchatel zmocňuje je osoba, proti ktorej je násilie použité alebo vlastníkom veci je iná osoba. Nemôže ísť však o vec, ktorá je vo výlučnom vlastníctve páchatela. Trestný čin lúpeže možno spáchať aj tak, že páchatel začne uskutočňovať násilie voči inej osobe z inej pohnútky než z pohnútky zmocniť sa cudzej veci, ak následne pojme úmysel využiť toto páchané násilie aj na zmocnenie sa iných vecí.

2 Vzťah lúpeže k iným násilným trestným činom

Obmedzovanie osobnej slobody vykonané násilným útokom obvineného voči poškodenému s úmyslom zmocniť sa cudzej veci, zakladá znaky trestného činu lúpeže a nie trestného činu obmedzovania osobnej slobody v jednocinnom súbehu s pokusom trestného činu krádeže (pozri R 44/1986). Ak obmedzovanie osobnej slobody spočíva vo fyzickom útoku obvineného voči poškodenej osobe, ktorý má povahu násilia a páchatel tak koná, aby si uľahčil zmocnenie sa cudzej veci, ide o trestný čin lúpeže a nie o trestný čin obmedzovania osobnej slobody. V takýchto prípadoch je obmedzovanie osobnej slobody zahrnuté v skutkovej podstate prísnejšieho trestného činu lúpeže a jednocinný súbeh obmedzovania osobnej slobody s týmto prísnejším trestným činom je vylúčený. Obmedzovanie osobnej slobody vyko-

nané násilným útokom obvineného voči poškodenému s úmyslom zmocniť sa cudzej veci zakladá znaky trestného činu lúpeže a nie trestného činu obmedzovania osobnej slobody (§ 183 TZ) v jednočinnom súbehu s pokusom trestného činu krádeže (§ 212 TZ), (pozri R 44/1986).

Ak sa páchatel chce zmocniť cudzej veci a použije k tomu hrozbu násillia, ktoré sa má uskutočniť niekedy v budúcnosti, nejde o trestný čin lúpeže, ale o trestný čin vydierania (§ 189 TZ) (pozri R 50/1957, R 30/1981). Rovnako ide o vydieranie, ak páchatel použije násillie alebo hrozbu bezprostredného násillia v úmysle získať vec, ktorú predtým napadnutému zveril (pozri R 1/1980).

Konanie páchatela, ktorý sa násillím alebo hrozbou bezprostredného násillia proti inému zmocní cudzieho motorového vozidla s úmyslom prechodne ho používať, možno posúdiť len ako trestný čin lúpeže a nie ako trestný čin neoprávneného používania cudzieho motorového vozidla podľa (§ 216 TZ). Jednočinný súbeh týchto trestných činov je vylúčený (pozri R 15/1989).

Ak páchatel úmyselne usmrtí iného, aby sa zmocnil cudzej veci, ide o trestný čin vraždy [§ 145 ods. 1, 2 písm. e) TZ]. Jednočinný súbeh trestného činu vraždy a lúpeže je vylúčený (pozri R 27/1992).

Pri lúpeži násillie alebo hrozba bezprostredného násillia musia predchádzať zmocneniu sa veci. Ak páchatel použije násillie alebo hrozbu bezprostredného násillia po tom, čo sa zmocnil cudzej veci, dopúšťa sa trestného činu krádeže podľa § 212 ods. 1 písm. c), (porovnaj R 1/1980).

ZÁVER

Treba na záver uviesť, že zaradenie trestného činu lúpeže medzi trestné činy proti slobode bolo vedené snahou o zvýšenie ochrany obetí lúpežných útokov pred násillnými konaním páchatelov, a tým aj vyššími trestnými sadzbami za tieto útoky. V tejto súvislosti možno považovať trestnú ochranu pred lúpežami v slovenských podmienkach za dostatočnú.

Súčasne si nemôžem odpustiť prejavenie názoru, že lúpež v súlade so spomínaným názorom Thomasa Bernarda²¹ je spáchanie krádeže za okol-

²¹ BERNARD, T. J. „Theft“ [online]. Encyclopedia Britannica, 28 Apr. 2020 [cit. 2021-06-25]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/theft>

ností násilia, ktoré zahŕňa použitie alebo hrozbu sily na účely spáchania krádeže, resp. s úmyslom zabezpečenia úniku s odcudzenou vecou.

Som toho názoru, že zakotvenie medzi trestné činy proti majetku nového trestného činu **násilnej krádeže** spáchanej útokom páchatela s predchádzajúcim použitím násilia alebo hrozby bezprostredného násilia a zahrňujúcej aj násilie vyvinuté páchatelom bezprostredne po čine s pokusom uchovať si vec násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia [súčasný trestný čin krádeže § 212 ods. 1 písm. c) TZ] by plne zabezpečilo požadovanú zvýšenú trestnoprávnu ochranu slobody rozhodovania vo vzťahu k vlastníckemu právu.

Literatúra

1. BERNARD, Thomas J. *“Theft”* [online]. Encyclopedia Britannica, 28 Apr. 2020 [cit. 2021-06-25]. Dostupné na: <https://www.britannica.com/topic/theft>
2. BOGUSZAK J., ČAPEK J., GERLOCH A. *Teorie práva*. Praha: ASPI, 2003.
3. SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H. a kol. *Lisabonská smlouva: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2010.
4. GERLOCH, A. *Teorie práva*. 4. upravené vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 281.
5. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné, osobitná časť 2*. Bratislava, Wolters Kluwer, 2016.
6. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydanie. Praha: Leges, 2012.
7. KLIP, A. *European Criminal Law: An Integrative Approach* [online]. 2nd edition. Intersentia 2012 Robbery. Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster [cit. 2021-06-25]. Dostupné na: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/robbery>
8. VEČEŘA, M. a kol. *Teória práva*. 4. vyd. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Žilina: Eurokódex, 2011.

Právne predpisy, zmluvy a judikatúra

1. Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie, Ú. v. EÚ C 83, 30. 3. 2010, s. 1 – 388.
2. Charta základných práv Európskej únie, Ú. v. EÚ C 83, 30. 3. 2010, s. 389 – 403.
3. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich, Oznámenie MZV č. 209/1992 Z. z. v znení oznámenia 102/1999 Z. z.
4. Oznámenie FMZV č. 209/1992 Zb.

5. Rozhodnutie NS SR sp. zn. NS 10 To/37/2018.

6. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon.

Kontaktné údaje autora:

prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta

Kollárova 10, Trnava, Slovenská republika

ivan.simovcek@truni.sk

ZNÁSILNENIE AKO ZLOČIN PODĽA MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA¹

RAPE AS A CRIME UNDER INTERNATIONAL LAW

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Ústav verejného práva, Fakulta práva Paneurópskej vysokej školy

Abstrakt: Trestný čin znásilnenia je zločinom, ktorý vážne zasahuje do ľudskej dôstojnosti jednotlivca v sexuálnej oblasti. Znásilnenie porušuje aj niektoré základné ľudské práva a slobody, predovšetkým hmotnoprávne aspekty zákazu mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania a práva na súkromie. Významnú úlohu pri formulovaní znakov trestného činu znásilnenia na európskom teritóriu zohrala aj judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Autor sa v príspevku zaoberá historickými súvislosťami postihovania znásilnenia na základe noriem medzinárodného práva. Následne venuje pozornosť jednotlivým formám znásilnenia v zmysle medzinárodného práva predovšetkým ako zločinu proti ľudskosti, vojnovému zločinu a znásilneniu ako prostriedku na spáchanie genocídy. Znásilnenie príslušníkmi bezpečnostných síl s cieľom vynútiť priznanie vyslúchanej osoby, predstavuje mučenie a iné neľudské alebo kruté zaobchádzanie.

Kľúčové slová: znásilnenie, medzinárodné právo, Medzinárodný trestný súd, znaky trestných činov, zločin proti ľudskosti, sexuálne násilie, vojnový zločin, genocída, mučenie.

Abstract: Rape is a crime that seriously interferes with the human dignity of the sexual sphere of individual. The rape also violates certain fundamental human rights and freedoms, in particular the substantive limb of the prohibition of torture and inhuman or degrading treatment and the right to privacy. The case-law of the European Court of Human Rights has played an important role in formulation elements of crime of rape in European territory. The contribution deals with the historical context of the prosecution of rape under international law. The author pays attention to the various forms of rape under international law, in particular as a crime against humanity, a war crime and rape as a means of committing genocide. Rape by a member of security forces in

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050.

order to coerce the confession of the person questioned, constitutes torture and other inhuman or cruel treatment.

Key words: rape, international law, International Criminal Court, elements of crimes, crime against humanity, sexual violence, war crime, genocide, torture.

ÚVOD

Trestný čin znásilnenia je zločinom, ktorý vážne zasahuje do ľudskej dôstojnosti jednotlivca v sexuálnej oblasti. Znásilnenie porušuje aj niektoré základné ľudské práva a slobody, predovšetkým zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania a právo na súkromie.²

Znásilnenie je závažný trestný čin, ktorý postihuje nielen priame obeť, ale aj ich okolie a spoločnosť ako celok. Spôsobuje aj ďalšie negatívne dôsledky na kvalite života obeť, ktoré sa neobmedzujú len na čas spáchania činu alebo bezprostredne po ňom, ale môžu pretrvávať aj celý zvyšok života obeť.³

Trestný čin znásilnenia v historickom vývoji prešiel a stále prechádza podstatnými zmenami. Zatiaľ čo trestný čin znásilnenia bol kriminalizovaný rôznymi právnymi systémami celé tisícročia, definícia znásilnenia a tresty za znásilnenie na vnútroštátnej úrovni sa neustále transformovali podľa chápania spoločenskej morálky v oblasti sexuality.⁴

1 Historické súvislosti

K sexuálnemu násiliu dochádzalo počas ozbrojených konfliktov vo všetkých obdobiach a na všetkých kontinentoch. Ženy boli v minulosti počas vojnových konfliktov považované za vojnovú korisť a víťazi ponižova-

² Bližšie DOWDS, E. Towards a Contextual Definition of Rape: Consent, Coercion and Constructive Force. *Modern Law Review*. Vol. 83, č. 1/2020, s. 35.

³ Pozri BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P. Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015, s. 9.

⁴ Bližšie ERIKSSON, M. Defining rape: emerging obligations for states under international law. Örebro: Örebro University, 2010, s. 47.

li porazených aj tým, že im znásilňovali ženy.⁵ Podľa starozákonnej knihy *Deuteronomium* 20:14, kde boli upravené pravidlá pre vojenské výpravy a dobývanie sa uvádzalo, ako naložiť s vojnovou korisťou: „*Len ženy, deti, dobytok a všetko, čo bude v meste, celú jeho korisť rozdeľ vojsku a užívaj z nepriateľskej koristi.*“⁶ Zo zachovaných literárnych prameňov vyplýva, že na našom území znásilňovanie počas vojny, resp. príslušníkmi vojska sa znásilnenie prísne trestalo. V Predpise Jana Hájka z Hodětína, ktorý je datovaný do roku 1413, a bol vojenským poriadkom pre nájomné vojsko sa výslovne uvádza: „*Jestliže by násilé, které panně neb panie učinil kdokoli a usvědčen byl, takový bude hrdla zbaven bez milosti.*“⁷ V literárnych prameňoch sú zachytené aj prípady trestania znásilnenia spáchaného vojakmi. V poľnom tábore pri Moravanoch, neďaleko Piešťan, sa konalo 6. júna 1708 zasadnutie vojenského súdu kuruckého pluku Urbana Celdera. Vojak tohto pluku, Šimon Fihrer, sa mal dopustiť viacnásobného znásilnenia. Následne je popísaný priebeh pojednávania od zloženia prisahy príslušníkmi vojska, ktorí rozhodovali o vine a treste, spôsobe hlasovania jednotlivých „delegátov“ až po vynesenie rozsudku. Predseda plukovného súdu, vrchný strážmajster Izrael Bilek, na základe uvedeného rozhodnutia súdneho senátu – dvojnásobná prevaha odsúdenia na trest smrti, vyniesol konečný ortieľ vykonania trestu smrti štatím.⁸

Následne sa ochrana pred znásilňovaním zakomponovala aj do medzinárodného humanitárneho práva. Veľký význam pri kreovaní medzinárodného humanitárneho práva má aj tzv. „*Lieber Code*“,⁹ ktorý možno považovať za prvú modernú kodifikáciu vojnového práva. V čl. 44 uvedený predpis pod trestom smrti alebo iným prísnyim trestom zakazoval neodô-

⁵ Porovnaj GOLD, S., WYATT, M. The Rape System: Old Roles and New Times. *Catholic University Law Review*. Vol. 27, Issue 4/1978, s. 698.

⁶ Porovnaj Sväté písmo Starého i Nového zákona. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000, s. 345.

⁷ SEGEŠ, V., ŠEĎOVÁ, B. (eds.). *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/3. 1387 – 1526*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2013, s. 108.

⁸ Bližšie MRVA, I. Presadzovanie disciplíny v kuruckom vojsku Františka II. Rákociho. In: *Historia mea vita*. Zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vladimíra Segeša. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2020, s. 70.

⁹ Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field, prepared by Francis Lieber, promulgated as General Order No. 100 by President Abraham Lincoln, Washington D. C., 24 April 1863, Article 44.

vodnené násilie páchané na osobách v napadnutej krajine vrátane znásilnenia, zranenia, mrzačenia alebo zabíjania takýchto obyvateľov.

Ochrana žien pred znásilnením sa po druhej svetovej vojne objavuje v rámci medzinárodného humanitárneho práva, predovšetkým v „Ženevských dohovoroch“.¹⁰ Ženevský dohovor o ochrane civilných osôb za vojny v čl. 27 deklaruje že: „*Ženy treba zvlášť chrániť proti každému útoku na česť, najmä však proti znásilneniu, proti núteniu k prostitúcii a proti každému nemravnému konaniu.*“ Dodatokový protokol¹¹ v čl. 76 uvedenú „deklaráciu“ zmenil na „imperatív“: „*Na ženy sa bude brať osobitný ohľad a budú chránené predovšetkým pred znásilnením, nútenou prostitúciou a akýmkoľvek inými formami nemravného konania.*“ Uvedené pravidlo sa vzťahuje na všetky ženy, ktoré sa nachádzajú na teritóriu zúčastnených strán.¹²

Znásilnenie sa stalo zakázaným konaním ako súčasťou medzinárodných trestných noriem. Znásilnenie v chápaní akéhokoľvek sexuálneho násillia je zločinom podľa medzinárodného práva. Medzinárodné právo rozlišuje štyri kategórie zločinov ako konanie, ktoré hrubým spôsobom porušuje normy medzinárodného práva. Konkrétne ide o zločiny proti ľudskosti, vojnové zločiny, genocídu a zločin agresie, ktorý vznikol zúžením z pôvodnej kategórie zločiny proti mieru. Znásilnenie v zmysle medzinárodného práva môže naplňovať jednak znaky zločinov proti ľudskosti, vojnových zločinov alebo môže byť aj prostriedkom na spáchanie trestného činu genocídy. Ak je znásilnenie spáchané predstaviteľmi štátu s cieľom vynútiť priznanie, môže naplňovať znaky trestného činu mučenia a iného neľudského alebo krutého zaobchádzania.

¹⁰ Ženevské dohovory z 12. augusta 1949 na ochranu obetí vojny, vyhláška č. MZV č. 65/1954 Zb.

¹¹ Dodatokový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Protokol I) a Dodatokový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter (Protokol II). Oznámenie FMVZ č. 168/1991 Zb.

¹² Porovnaj SANDOZ, Y., SWINARSKI, Ch., ZIMMERMANN, B. (eds.). Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers Group, 1987, s. 892.

2 Znásilnenie ako zločin proti ľudskosti

Znásilnenie alebo iné formy sexuálneho násillia porovnateľnej závažnosti sú považované za zločiny proti ľudskosti v prípade, ak tieto činy boli spáchané ako súčasť rozsiahleho alebo systematického útoku namiereného proti civilnému obyvateľstvu.¹³

Podľa čl. 7 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu¹⁴ sa na účely tohto štatútu zločinom proti ľudskosti rozumie akýkoľvek z uvedených činov, ak bol spáchaný ako súčasť **rozsiahleho** alebo **systematického útoku** namiereného **proti civilnému obyvateľstvu** s vedomím útoku, akým je: „g) *znásilnenie, sexuálne otroctvo, vynútená prostitúcia, násilné tehotenstvo, vynútená sterilizácia alebo iné formy sexuálneho násillia porovnateľnej závažnosti*“.¹⁵ Znásilnením v zmysle tohto ustanovenia sa rozumie¹⁶ narušenie telesnej integrity osoby konaním, ktoré malo za následok preniknutie do akejkoľvek časti tela obeť alebo páchateľa pohlavným orgánom alebo vniknutie do análneho alebo genitálneho otvoru obeť nejakým predmetom alebo inou časťou tela. Medzi ďalšie znaky znásilnenia patrí, že musí byť vykonané násilím, hrozbou silou alebo nátlakom, strachom z násillia, zadržania, psychického útlaku alebo zneužitia moci, proti tejto osobe alebo inej osobe, alebo využívaním prostredia, alebo narušenie bolo vykonané proti osobe neschopnej dať skutočný súhlas. Toto konanie bolo spáchané v rámci rozsiahleho alebo systematického útoku namiereného proti civilnému obyvateľstvu a páchateľ vedel, že toto konanie bolo alebo malo byť súčasťou rozsiahleho alebo systematického útoku namiereného proti civilnému obyvateľstvu. Uvedený dokument vymedzuje znásilnenie ako rodovo neutrálny trestný čin, t. j. obeťou môže byť jednak žena, ale aj muž.

Prvým rozsudkom bývalého Medzinárodného trestného súdu pre bývalú Juhosláviu, kde znásilnenie bolo považované za trestný čin proti ľud-

¹³ Pozri VRÁBLOVÁ, L. Sexuálne násillie páchané na mužoch počas ozbrojených konfliktov – zločin podľa medzinárodného práva? *Corpus delicti*. Roč. 7, č. 2/2017, s. 24.

¹⁴ Oznámenie MZV SR č. 333/2002 Z. z.

¹⁵ Bližšie ŠTURMA, P. Definície zločinů a ďalší hmotněprávní aspekty v Římském statutu Mezinárodního trestního soudu. *Trestněprávní revue*. 2/2002, s. 43 a nasl.

¹⁶ Porovnaj *Elements of Crimes*. The Hague: International Criminal Court, 2013, s. 5.

skosti je prípad *Tadić*.¹⁷ V citovanom prípade Medzinárodný trestný súd vymedzil tieto znaky potrebné na spáchanie zločinu proti ľudskosti:

- a) že obžaloba je podaná za neľudské činy ako vražda, znásilnenie, zotročenie, deportácie, prenasledovania pre politické, rasové, národné, náboženské alebo etnické dôvody,
- b) tento čin bol spáchaný v súvislosti s ozbrojeným konfliktom,
- c) došlo k systematickému útoku na civilné osoby, ktorý zahŕňal diskrimináciu,
- d) že obžalovaný vedel (alebo mal vedieť), že sa zúčastnil na tomto systematickom útoku.¹⁸

V prípade *Kunarac et al.*¹⁹ Medzinárodný trestný súd dospel k záveru, že traja obžalovaní boli súčasťou systematických útokov namierených proti moslimskému obyvateľstvu. Súd považoval za preukázané, že obžalovaní vedeli o páchaní zločinov, najmä o zadržiavaní žien a dievčat na rôznych miestach, kde by boli znásilňované. Konanie všetkých troch obvinených bezpochyby preukázalo ich vedomosť o systematickom premiestňovaní žien a dievčat na miesta, kde na nich srbskí muži páchali sexuálne násilie.

Medzinárodný trestný súd 21. marca 2016 uznal bývalého viceprezidenta Konžskej demokratickej republiky *Jeana-Pierra Bemba Gomba*²⁰ za vinného zo zločinov proti ľudskosti a vojnových zločinov vrátane znásilnenia. Bemba bol odsúdený za to, že ako vojenský veliteľ nezabránil alebo nepotreštal uvedené zločiny.²¹ Tento prípad je okrem iného zaujímavý tým, že išlo o prvý prípad Medzinárodného trestného súdu, ktorý skončil odsúdením okrem iných trestných činov aj za znásilnenie. Na druhej strane je potrebné poznamenať, že toto nebol prvý prípad medzinárodného trestného súdnictva, keď bol predstaviteľ štátu odsúdený za trestné činy súvisiace so sexuálnym násilím. Podstatou obžaloby v prípade Bemba bolo, že vojenské jednotky pod jeho velením v rokoch 2002 – 2003 spáchali viacero trest-

¹⁷ Rozsudok Medzinárodného trestného súdu pre bývalú Juhosláviu *The Prosecutor vs. Dusko Tadić* (IT-94-1) zo 7. mája 1997.

¹⁸ DAVIS, P. H. *The Politics of Prosecuting Rape as a War Crime*. *The International Lawyer*. Vol. 34, No. 4/2000, s. 1236.

¹⁹ Rozsudok Medzinárodného trestného súdu pre bývalú Juhosláviu *The Prosecutor vs. Kunarac, Kovač vs. Vuković* (IT-96-23 & 23/1) z 21. februára 2001.

²⁰ Rozsudok Medzinárodného trestného súdu *The Prosecutor vs. Jean-Pierre Bemba Gombo* („Bemba case“), (ICC-01/05-01/08) z 21. marca 2016.

²¹ Porovnaj STAHN, C. *A Critical Introduction to International Criminal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 64.

ných činov vrátane znásilnení. Z dokazovania na súde vyplynulo, že vojaci uvedenej jednotky viacerými útokmi násilím vykonali sexuálne styky s inými osobami, kde obeťami boli okrem dospelých ľudí aj 12- a 13-ročné dievčatá. Súd zistil, že minimálne 28 žien a mužov bolo znásilnených, niektorí aj viacerými páchatelmi, niekedy z nich na verejnosti alebo pred príslušníkmi ich rodín. Súd zároveň zdôraznil, že konkrétne skutky, na ktoré sa vzťahuje rozsudok predstavujú len časť z celkového počtu znásilnení spáchaných vojakmi tejto jednotky.²²

V citovanom rozsudku sa Súd pokúsil interpretovať aj už uvedenú definíciu znásilnenia z „*Elements of Crimes*“ a zdôraznil, že „... nedostatok súhlasu obeť nie je právnym prvkom trestného činu znásilnenia podľa Štatútu“ (bod 105). Ďalej Súd poskytol výklad slovného spojenia „proti osobe neschopnej dať skutočný súhlas“.²³ Podľa názoru Súdu „osoba môže byť neschopná dať skutočný súhlas, ak je ovplyvnená prirodzenou, spôsobenou alebo s vekom súvisiacou neschopnosťou“ (bod 107).²⁴

3 Znásilnenie ako vojnový zločin

Vojnovými trestnými činmi sú závažné porušenia noriem, ku ktorým dochádza počas medzinárodných ozbrojených konfliktov.²⁵ Problematika ochrany žien pred znásilnením je v rámci medzinárodného humanitárneho práva, predovšetkým v „*Ženevských dohovoroch*“.²⁶

Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu²⁷ za vojnové zločiny (čl. 8) vo vzťahu k sexuálnemu násiliu považuje závažné porušenia Ženevských dohovorov [ods. 2 písm. a)] či iné vážne porušenia zákonov a zvyk-

²² Blížšie CLARK, J. N. The First Rape Conviction at the ICC: An Analysis of the Bemba Judgment. *Journal of International Criminal Justice*. Volume 14, Issue 3/2016, s. 667 a nasl.

²³ „Against a person incapable of giving genuine consent“.

²⁴ „A person may be incapable of giving genuine consent if affected by natural, induced or age-related incapacity“.

²⁵ Porovnaj MRÁZ, S. Vojnové zločiny (1. časť). *Medzinárodné vzťahy*. 2/2004, s. 24.

²⁶ Ženevské dohovory z 12. augusta 1949 na ochranu obetí vojny, vyhláška č. MZV č. 65/1954 Zb.; Dodatokový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov (Protokol I) a Dodatokový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter (Protokol II). Oznámenie FMVZ č. 168/1991 Zb.

²⁷ Oznámenie MZV SR č. 333/2002 Z. z.

lostí uplatniteľných v medzinárodných ozbrojených konfliktoch v rámci vytvoreného rámca medzinárodného práva, menovite akýkoľvek z týchto činov: „**znásilnenie**, *sexuálne otroctvo*, *nedobrovoľná prostitúcia*, *nútené tehotenstvo*...“ [ods. 2 písm. b) bod xxii)] alebo iné vážne porušenia zákonov a zvykov uplatniteľných na ozbrojené konflikty, ktoré nemajú medzinárodný charakter v danom rámci medzinárodného práva, konkrétne akýkoľvek z týchto činov: „**znásilnenie**, *sexuálne otroctvo*, *nedobrovoľná prostitúcia*, *nútené tehotenstvo*...“ [ods. 2 písm. e) bod vi)]. Znaký trestného činu znásilnenia ako vojnového zločinu sú vymedzené podobne ako pri znásilnení ako zločin proti ľudskosti len s tými rozdielmi, že k tomu došlo v rámci alebo spojení s ozbrojeným konfliktom.²⁸

Vo väčšine ozbrojených konfliktov znásilnenie slúži ako taktika zastrašovania, ponižovania, pokorenia a mučenia nepriateľa.²⁹ Znásilnenie môže byť počas vojny aj „zbraňou“.³⁰ Niekedy sa sexuálne násilie využíva ako taktický alebo strategický spôsob, ako poraziť a oslabiť nepriateľa buď priamo, alebo nepriamo tým, že ublíži civilnému obyvateľstvu, ktoré podporuje nepriateľa. Týka sa to najmä prípadov, keď sa vykonáva systematickým spôsobom a podlieha štruktúre velenia. Práve v tomto zmysle sa sexuálne násilie môže niekedy označovať ako „spôsob vedenia boja“.³¹

V prípade *Kunarac et al.*³² Medzinárodný trestný súd pre bývalú Juhosláviu skonštatoval, že znásilnenie používali príslušníci bosnianských srbských ozbrojených síl ako nástroj teroru. Obsahom obžaloby proti trom obvineným bolo aj systematické znásilňovanie žien iného etnika, ktoré sa používa ako „vojnová zbraň“ („*weapon of war*“). V citovanom prípade odvolací³³ súd dospel k záveru, že znásilnenie spĺňa požiadavky pre vojnový zločin podľa medzinárodného obvyčajového práva.

²⁸ Porovnaj Elements of Crimes. The Hague: International Criminal Court, 2013 s. 25.

²⁹ Porovnaj WEITSMAN, P. A. The Politics of Identity and Sexual Violence: A Review of Bosnia and Rwanda. Human Rights Quarterly. Vol. 30, No. 3/2008, s. 563.

³⁰ Pozri COAN, C. B. Rethinking the Spoils of War: Prosecuting Rape as a War Crime in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. North Carolina Journal of International Law. No. 1/2000, s. 184.

³¹ Porovnaj GAGGIOLI, G. Sexual Violence in Armed Conflicts: A Violation of International Humanitarian Law and Human Rights Law. International Review of the Red Cross, 06. Vol. 96, No. 894/2014, s. 517.

³² Rozsudok Medzinárodného trestného súdu pre bývalú Juhosláviu *The Prosecutor vs. Kunarac, Kovač and Vuković* (IT-96-23 & 23/1) z 21. februára 2001.

³³ Rozsudok Medzinárodného trestného súdu pre bývalú Juhosláviu *The Prosecutor vs. Kunarac, Kovač and Vuković* (IT-96-23& IT-96-23/1-A) z 12. júna 2002.

4 Znásilnenie ako prostriedok na spáchanie genocídy

Sexuálne násilné trestné činy môžu za určitých podmienok byť prostriedkami na spáchanie trestného činu genocídy.³⁴ Ako najvýznamnejší rozsudok v tomto smere je rozsudok Medzinárodného trestného tribunálu pre Rwandu vo veci *Akayesu*.³⁵ Bol to prvý rozsudok, v ktorom Medzinárodný trestný tribunál rozhodol, že znásilnenie a iné formy sexuálneho násillia môžu predstavovať genocídu.³⁶ V citovanom prípade Súd uviedol, že sexuálne násillie predstavovalo proces ničenia skupiny Tutsi – ničenie ducha, chuti do života a života ako takého. V tejto súvislosti Súd dospel k jednoznačnému názoru, že akty znásilnenia a sexuálneho násillia, ako aj iné činy spôsobujúce ťažkú telesnú a duševnú ujmu spáchané proti Tutsiom odrážali odhodlanie spôsobiť utrpenie a zmrzačenie tutsijských žien ešte pred ich zabitím, pričom zámerom bolo zničiť skupinu Tutsi a pritom spôsobiť jej členom akútne utrpenie (body 732 a 733). To platí aj v prípade, keď sú ženy znásilnené s osobitným úmyslom splodiť s nimi deti patriace do inej skupiny.³⁷

Jednou z ďalších foriem genocídy je aj prijímanie opatrení smerujúcich k tomu, aby sa v takej skupine bránilo rodeniu detí.³⁸ V citovanom prípade *Akayesu* (bod 508) Súd poznamenáva, že opatrenia zamerané na zabránenie pôrodom v rámci skupiny môžu byť fyzické, ale môžu byť aj psychické. Znásilnenie môže byť napríklad aj opatrením zameraným na zabránenie rodeniu detí, ak znásilnená žena následne odmietne splodiť dieťa z dôvodu traumy spôsobenej znásilnením.³⁹ Z ďalších rozhodnutí tribunálov vyplynulo, že nútené tehotenstvo môže predstavovať dôkaz genocídneho úmyslu prostredníctvom etnických čistiek.⁴⁰

³⁴ Porovnaj DE VITO, D. Rape as Genocide: The Group/Individual Schism. Human Rights Review. Vol. 9, No. 3/2008), s. 361a nasl.

³⁵ Rozsudok *Prosecutor vs. Akayesu*, Judgement, ICTR-96-4-T z 2. septembra 1998.

³⁶ Bližšie HADDAD, H. N. Mobilizing the Will to Prosecute: Crimes of Rape at the Yugoslav and Rwandan Tribunals. Human Rights Review. Vol. 12, No. 1/2011, s. 111.

³⁷ Porovnaj STAHN, C. A Critical Introduction to International Criminal Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 38.

³⁸ Porovnaj čl. II písm. d) Dohovoru o zabránení a trestaní zločinu genocídie. Vyhláška MZV č. 32/1955 Zb.

³⁹ Porovnaj ŠTURMA, P. Definície zločinů a ďalší hmotnéprávní aspekty v Římském statu Mezinárodního trestního soudu. Trestněprávní revue. 2/2002, s. 44.

⁴⁰ Bližšie ELLIS, M. Breaking the Silence: Rape as an International Crime. Journal of International Law. Vol. 38, Iss. 2/2007, s. 234.

5 Znásilnenie ako forma mučenia a iné neľudského alebo krutého zaobchádzania

Zákaz mučenia spolu s právom na život patria medzi prirodzené práva. Zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania je zakotvený vo všetkých významnejších medzinárodných dokumentoch, ktoré sa zaoberajú základnými ľudskými právami a slobodami. Povinnosť kriminalizovať mučenie vyplýva predovšetkým z čl. 4 Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.⁴¹ Citovaný dohovor v čl. 1 vymedzuje pojem mučenie. V súlade s uvedenou definíciou medzinárodné chápanie mučenia obsahuje tieto prvky:⁴²

- a) silná bolesť alebo telesné alebo duševné utrpenie,
- b) úmyselné konanie,
- c) cieľ získať od osoby informácie alebo priznanie, potrestať ho za konanie alebo s cieľom zastrašiť alebo prinútiť osobu, alebo z akéhokoľvek iného dôvodu založeného na diskriminácii akéhokoľvek druhu,
- d) takú bolesť alebo utrpenie pôsobí verejný činiteľ alebo iná osoba konajúca z úradného poverenia alebo z ich podnetu, alebo s ich výslovným alebo tichým súhlasom,
- e) s výnimkou bolesti alebo utrpenia, ktoré vznikajú iba v dôsledku zákonných sankcií, sú od týchto sankcií neoddeliteľné alebo sú s nimi náhodou vyvolané.

Medzinárodný trestný súd pre bývalú Juhosláviu v prípade *Furundžija*⁴³ odsúdil obžalovaného z porušenia zákonov vojny a útokov proti ľudskej dôstojnosti vrátane znásilnenia. Obžalovaný bol veliteľom špeciálnej jednotky vojenskej polície. Spolu s ďalším vojakom tejto jednotky vykonávali výsluch svedkyne. Počas výsluchu jeden vojak pohyboval nožom po vnútornej strane stehna svedkyne smerom k rozkroku a vyhrážal sa, že jej strčí nôž do vagíny, ak nebude hovoriť pravdu. Následne tento vojak donútil svedkyňu vykonávať orálny a vaginálny styk. Obžalovaný Furundžija bol prítomný počas celého tohto incidentu a neurobil nič, čo by zastavilo alebo

⁴¹ Vyhláška MZV č. 143/1988 Zb.

⁴² Bližšie ZÁHORA, J. Zákaz mučenia v medzinárodnej dimenzii. *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*. 1/2007, s. 52.

⁴³ Rozsudok Medzinárodného trestného súdu pre bývalú Juhosláviu *The Prosecutor vs. Anto Furundžija* (IT-95-17/1) z 10. decembra 1998.

obmedzilo uvedené konanie. Úmyslom obžalovaných bolo získať informácie od svedkyne, postupom spôsobujúcim telesné a duševné utrpenie. Súd skonštatoval, že boli naplnené znaky mučenia. Obžalovaný bol uznaný za vinného zo spolupáchateľstva mučenia.

Výbor proti mučeniu (*Committee Against Torture – CAT*) zriadený na základe čl. 17 Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neludskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu⁴⁴ v roku 2019 vydal rozhodnutie,⁴⁵ v ktorom konštatuje, že znásilnenie a iné činy sexuálneho násillia predstavujú mučenie podľa Dohovoru proti mučeniu a nariadil štátu Bosna a Hercegovina zaplatiť „spravodlivé a primerané odškodnenie“ a poskytnúť obeti bezplatnú lekársku a psychologickú starostlivosť. Citované rozhodnutie možno považovať za prvé rozhodnutie Výboru proti mučeniu týkajúce sa zodpovednosti štátu v súvislosti so sexuálnym násillím spáchaným počas vnútroštátneho ozbrojeného konfliktu.

Európsky súd pre ľudské práva rovnako vo viacerých rozhodnutiach, napr. *Cyprus vs. Turecko*,⁴⁶ *Aydın vs. Turecko*,⁴⁷ *Maslova a Nalbandov vs. Rusko*⁴⁸ skonštatoval, že znásilňovanie páchané príslušníkmi bezpečnostných zložiek štátu predstavovalo porušenie zákazu mučenia a neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania v zmysle čl. 3 Európskeho dohovoru.⁴⁹

ZÁVER

Z uvedeného vyplýva, že znásilnenie môže predstavovať viaceré zločiny podľa medzinárodného práva. Vymedzenie znakov trestného činu znásilnenia v medzinárodnom práve sa líši od „tradičného“ vymedzenia znásilnenia vo vnútroštátnom práve. Zatiaľ čo trestný čin znásilnenia bol kriminalizovaný rôznymi právnymi systémami celé tisícročia, definícia

⁴⁴ Vyhláška MZV č. 143/1988 Zb.

⁴⁵ *Mrs. A vs. Bosnia and Herzegovina*. Communication No. 854/2017 z 22. augusta 2019, UN Doc. CAT/C/67/D/854/2017.

⁴⁶ Správa Komisie Cyprus vs. Turecko z 10. júla 1976, č. 6780/74 6950/75.

⁴⁷ Rozhodnutie Veľkej komory vo veci *Aydın vs. Turecko* z 25. septembra 1997, č. 23178/94, bod. 83 a nasl.

⁴⁸ Rozhodnutie vo veci *Maslova a Nalbandov vs. Rusko* z 24. januára 2008, č. 839/02, bod 107.

⁴⁹ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokoly na tento Dohovor nadväzujúce, oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení neskorších protokolov.

znásilnenia sa neustále transformovala na vnútroštátnej úrovni podľa chápania spoločenskej morálky v oblasti sexuality.⁵⁰ Viaceré zo zmien boli prijaté aj v nadväznosti na argumenty feministických hnutí, ktoré sa snažia o rozšírenie koncepcie znásilnenia, aby znaky trestného činu znásilnenia pokrývali okrem „tradičného“ donútenia k súloži násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia či využitím bezbrannosti aj ďalšie znaky sexuálneho predátorstva a uľahčenie trestného stíhania a odsúdenia takýchto páchatel'ov.⁵¹

Koncepcia sexuálnej autonómie zohrala kľúčovú úlohu pri formovaní definície znásilnenia v medzinárodnom práve. Podľa tejto koncepcie, jednotlivec má právo prijímať autonómne rozhodnutia o svojom sexuálnom živote. Zmeny v chápaní znakov trestného činu znásilnenia sú ovplyvňované aj prijatými normami medzinárodného práva, ako napr. rezolúciou o násilí voči ženám,⁵² odporúčaním o ochrane žien pred násilím,⁵³ odporúčaním o znásilnení žien vrátane znásilnení v manželstve⁵⁴ či Istanbulským dohovorom.⁵⁵ Koncepcia znásilnenia ako porušenia sexuálnej autonómie bez slobodného súhlasu bola naznačená aj v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva.⁵⁶

Literatúra

1. ANDERSON, S., A. Conceptualizing Rape as Coerced Sex. *Ethics An International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy*. Vol. 127, No. 1/2016, s. 50 – 87. ISSN 0014-1704. DOI 10.1086/687332.

⁵⁰ Bližšie ERIKSSON, M. Defining rape: emerging obligations for states under international law. Örebro: Örebro University, 2010, s. 47.

⁵¹ Porovnaj ANDERSON, S. A. Conceptualizing Rape as Coerced Sex. *Ethics. An International Journal of Social, Politica and Legal Philosophy*. Vol. 127, No. 1/2016, s. 50.

⁵² European Parliament's Resolution on Violence against Women (1986) *Ú. v. ES C 176, 14. 7. 1986, s. 73 – 83.*

⁵³ Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence (*Adopted by the Committee of Ministers on 30 April 2002 at the 794th meeting of the Ministers' Deputies*).

⁵⁴ Recommendation 1887 (2009), Rape of women, including marital rape, Parliamentary Assembly, *text adopted by the Assembly on 2 October 2009 (35th Sitting)*.

⁵⁵ Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. *Council of Europe Treaty Series – No. 210.*

⁵⁶ Bližšie DOWDS, E. Towards a Contextual Definition of Rape: Consent, Coercion and Constructive Force. *Modern Law Review*. Vol. 83, No. 1/2020, s. 35.

2. BLATNÍKOVÁ, Š., FARIDOVÁ, P., ZEMAN, P. *Znásilnění v ČR – trestné činy a odsouzení pachatelé*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. 222 s. ISBN 978-80-7338-153-0.
3. CLARK J., N. The First Rape Conviction at the ICC: An Analysis of the Bemba Judgment. *Journal of International Criminal Justice*. Vol. 14, Issue 3/2016, s. 667 – 687. ISSN 1478-1387.
4. COAN, C. B. Rethinking the Spoils of War: Prosecuting Rape as a War Crime in the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *North Carolina Journal of International Law*. No. 1/2000, s. 183 – 237. ISSN 0743-1759.
5. DAVIS P. H. The Politics of Prosecuting Rape as a War Crime. *The International Lawyer*. Vol. 34, No. 4/2000, s. 1223 – 1248. ISSN 0020-7810.
6. DE VITO, D. Rape as Genocide: The Group/Individual Schism. *Human Rights Review*. Vol. 9, No. 3/2008, s. 361 – 378. ISSN 1524-8879.
7. DOWDS, E. Towards a Contextual Definition of Rape: Consent, Coercion and Constructive Force. *Modern Law Review*. Vol. 83, No. 1/2020, s. 35 – 63. ISSN 0026-7961.
8. ELLIS, M. Breaking the Silence: Rape as an International Crime. *Journal of International Law*. Vol. 38, Iss. 2/2007, s. 224 – 247. ISSN 0008-7254.
9. ERIKSSON, M. *Defining rape: emerging obligations for states under international law*. Örebro: Örebro University, 2010. 695 s. ISBN 978-91-7668-730-7.
10. GAGGIOLI, G. Sexual Violence in Armed Conflicts: A Violation of International Humanitarian Law and Human Rights Law. *International Review of the Red Cross*, 06. Vol. 96, No. 894/2014, s. 503 – 538. ISSN 18163831.
11. GOLD, S., WYATT, M. The Rape System: Old Roles and New Times. *Catholic University Law Review*. Vol. 27, Issue 4/1978, s. 695 – 727. ISSN 1530-6119.
12. HADDAD, H. N. Mobilizing the Will to Prosecute: Crimes of Rape at the Yugoslav and Rwandan Tribunals. *Human Rights Review*. Vol. 12, No. 1/2011, s. 109 – 132. ISSN 1874-6306.
13. MRÁŽ, S. Vojnové zločiny (1. časť). *Medzinárodne vzťahy*. 2/2004, s. 24 – 32. ISSN 1339 – 2751.
14. MRVA, I. Presadzovanie disciplíny v kuruckom vojsku Františka II. Rákociho. *Historia mea vita. Zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vladimíra Segeša*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2020, s. 69 – 75. ISBN 978-80-89523-63-4.
15. SANDOZ, Y., SWINARSKI, Ch., ZIMMERMANN, B. (eds.). *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers Group, 1987. 1625 s. ISBN 90-247-3460-6.
16. SEGEŠ, V., ŠEĎOVÁ, B. (eds.). *Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/3. 1387 – 1526*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2013. 352 s. ISBN 978-80-89523-25-2.
17. STAHN, C. *A Critical Introduction to International Criminal Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. 464 s. ISBN 978-1108436397.

18. *Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2000. 2623 s. ISBN 80-7162-326-1.
19. ŠTURMA, P. Definície zločinů a další hmotněprávní aspekty v Římském statu-
tu Mezinárodního trestního soudu. *Trestněprávní revue*. 2/2002, s. 43 – 45. ISSN
1213-5313.
20. VRÁBLOVÁ, L. Sexuálne násilie páchané na mužoch počas ozbrojených konflik-
tov – zločin podľa medzinárodného práva? *Corpus delicti*. Roč. 7, č. 2/2017, s. 23 –
25. ISSN 1338-6603.
21. WEITSMAN, P. A. The Politics of Identity and Sexual Violence: A Review of Bos-
nia and Rwanda. *Human Rights Quarterly*. Vol. 30, No. 3/2008. s. 561 – 578. ISSN
02750392.
22. ZÁHORA, J. Zákaz mučenia v medzinárodnej dimenzii. *Notitiae ex Academia
Bratislavensi Iurisprudentiae*. 1/2007, s. 50 – 63. ISSN 1337-6810.
23. ZÁHORA, J. Znásilnenie v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva. *Justičná
revue: časopis pre právnu teóriu a prax*. Roč. 73, č. 5/2021, s. 677 – 691. ISSN 1335-
6461.

Kontaktné údaje autora:

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola,
Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
e-mail: jozef.zahora@paneurouni.com

LIMITY TRADIČNÝCH INŠTITÚTOV V MENIACICH SA PODMIENKACH ŠTANDARDOV ĽUDSKÝCH PRÁV

LIMITS OF TRADITIONAL INSTITUTES IN CHANGING CONDITIONS OF HUMAN RIGHTS STANDARDS

doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.

*Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta
Univerzity Komenského v Bratislave*

Abstrakt: Článok sa zamýšľa nad rozporom medzi nezrušiteľnosťou ľudských práv a slobôd, ktorá vyplýva z prirodzenoprávnej koncepcie ľudských práv a slobôd a možnosťou zúženia *de lege lata* existujúcich štandardov ochrany ľudských práv. Poukazuje na nebezpečnosť príklonu k jednostrannému riešeniu tohto rozporu a snaží sa hľadať praktické riešenia.

Kľúčové slová: ľudské práva, základné práva a slobody, nezrušiteľnosť základných práv a slobôd, prirodzené právo.

Abstract: The article considers the contradiction between the irrevocability of human rights and freedoms, which results from the natural law concept of human rights and freedoms, and the possibility of narrowing the existing *de lege lata* standards of human rights protection. The article points out the danger of leaning towards a unilateral solution to this contradiction and tries to find practical solutions.

Key words: human rights, fundamental rights and freedoms, irrevocability of human rights and freedoms, natural law.

ÚVOD

Predstavme si ideálny svet, v ktorom trestné právo napĺňa predovšetkým svoju preventívnu funkciu, trestné činy rapídne klesajú, väznice „zívajú prázdnotou“, ak aj niekto poruší trestnoprávnu normu, spravidla sa pri-

zná a svoj čin olutuje. V takomto svete sú alternatívne tresty prevažujúcimi sankciami, trest odňatia slobody sa ukladá len výnimočne, čomu je prispôbená legislatíva s mimoriadne miernymi trestnými sadzbami a so zaisťovacími inštitútmi zasahujúcimi do slobôd len v minimálnej miere, celková lehota väzby napríklad nesmie za žiadnych okolností presiahnuť jeden rok. A potom... ako to už zvykne bývať v ideálnom svete, ľudia postupne začnú jeho vymoženosti zneužívať, kriminalita prudko narastie, a preto snahy zákonodarcov budú smerovať k zásadnému sprísneniu trestných sankcií a k posilneniu zaisťovacích inštitútov postavenom na zásadnom zúžení práv a slobôd ľudí, napríklad celková lehota väzby sa zrazu vyšvihne na závratných päť rokov. Zmenia sa pomery, zmenia sa štandardy ľudských práv. Tých istých, ktoré sú teoreticky neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. A predsa, aj keď v minulosti nemusel byť zásah určitej intenzity do nich prípustný, zrazu sa stane štandardom (napr. obligatórne uloženie trestu prepadnutia majetku podľa súčasného znenia § 58 ods. 2 a 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“). Je to vôbec zlučiteľné s koncepciou ľudských práv v právnom štáte?

1 Podstata ľudských práv a ich limitov

Ľudské práva a slobody alebo základné práva a slobody, prípadne základné ľudské práva a slobody, všetko sú to prakticky synonymá. „Ide o fundamentálne ľudské práva a slobody, ktoré sú kultúrou daného priestoru a času chránené ako práva prirodzené, absolútne, nezadržiteľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné ako práva, ktoré má človek zo samej podstaty toho, že je ľudskou bytosťou a ktoré sú nevyhnutné k tomu, aby človek ako ľudská bytosť mohol v danej spoločnosti dôstojne žiť. Tieto práva existujú zo samej svojej podstaty nezávislej od danej štátnej moci a jednotlivými demokratickými štátmi sú garantované v ich právnych poriadkoch. Všeobecne sa vzťahujú na každú fyzickú osobu bez ohľadu na jej štátne občianstvo.“¹

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“) obsahuje základné práva a slobody v druhej

¹ HENDRYCH, D. a kol. Právnický slovník. 3. podstatné rozšírené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1337.

hlave, pričom v čl. 12 ods. 1 definuje fundamentálne vlastnosti základných práv a slobôd takto: „*Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.*“ Pochopiteľne, Ústava SR podobne, ako aj iné či už medzinárodné alebo vnútroštátne právne dokumenty katalogizujúce základné ľudské práva a slobody, odkazuje pri bližšej definícii a konkrétnejšom obsahu základných práv a slobôd na zákonnú úpravu podmienok ich výkonu a na ich obmedzenia. Ústava SR tak činí predovšetkým v čl. 13, ktorého ods. 2 až 4 je potrebné v tejto súvislosti odcitovať:

„(2) *Medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených touto ústavou len zákonom.*

(3) *Zákonné obmedzenia základných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky.*

(4) *Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.“*

Celkové vyznenie obsahu základných práv a slobôd je tak závislé od zákonného obmedzenia práv a slobôd.²

2 Rozpor medzi charakterom ľudských práv a ich limitáciou

Na jednej strane sú základné práva a slobody charakterizované ako nezrušiteľné a na strane druhej ich medze sa upravujú zákonom.

Pokiaľ zákon rozširuje štandard ochrany základných práv a slobôd, ako to nedávno bolo pri sprísňovaní podmienok pre uloženie a trvanie kolúznej väzby – teda možnosť obmedzenia ľudských práv sa zúžila – podľa zákona č. 308/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, neexistuje žiadny problém medzi charakterom ľudských práv ako nezrušiteľných s novou právnou úpravou. Širšie chápanie práva, respektíve užšie poňatie obmedzenia práva, nič z práva neruší a v praktickej rovine prináša vyšší štandard jeho uplatňovania.

Problém tu však nastáva v momente, keď príde k legislatívnemu zúženiu štandardu uplatňovania základných práv a slobôd. Je totiž otázne, či

² K tomu bližšie pozri napr. KLÍMA, K. O právu ústavním. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 126.

potom môžeme základné právo a slobodu charakterizovať pojmom „nezrušiteľné“, pretože časť jeho obsahu bola ako v teoretickej, tak aj v praktickej rovine zrušená. Pri použití zásad elementárnej logiky to možné nie je, a preto musí prísť nevyhnutne k jednému z dvoch záverov:

- a) legislatívne zúženie štandardu uplatňovania základných práv a slobôd nie je možné, pretože by sa tým zrušila časť obsahu základného práva a slobody, čo je v rozpore s charakterom základného práva a slobody ako práva prirodzenoprávneho, ústavou charakterizovaného ako nezrušiteľného, alebo
- b) koncepcia základných práv a slobôd ako práv prirodzenoprávnych³ je čistá fikcia, nedosiahnuteľný ideál, nezrušiteľnosť základných práv je len deklaráciou, ktorá v demokratickom právnom štáte znamená, že takéto právo by malo byť v určitom rozsahu priznávané, avšak v skutočnosti je jeho obsah meniteľný a zrušiteľný.

Ak sa na riešenie tohto problému pozrieme z hľadiska trestnoprávných noriem, ktoré azda najviac zasahujú do štandardov základných práv a slobôd, z praktického pohľadu musíme jednoznačne konštatovať, že správne riešenie je uvedené pod písmenom b), teda že koncepcia základných práv a slobôd ako prirodzenoprávnych a nezrušiteľných práv je fikcia. Z pohľadu legislatívneho riešenia totiž máme dva typy prípadov, ktorými sa štandard ochrany základných práv a slobôd zužuje:

- a) priamo novelizáciou textu Ústavy SR (napr. ústavným zákonom č. 90/2001 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov sa zmenilo znenie čl. 17 ods. 3 a 4 Ústavy SR, ktoré zúžili štandard práva na osobnú slobodu, keď sa lehota na obmedzenie osobnej slobody osoby zadržanej, pretože je podozrivá alebo obvinená z trestného činu, alebo osoby zatknutej z 24 hodín predĺžila na 48 hodín pred prepustením na slobodu, alebo odovzdaním sudcovi, pričom lehota na rozhodnutie sudcu o väzbe takejto osoby alebo o jej prepustení na slobodu sa tiež z 24 hodín predĺžila na 48 hodín a pri obzvlášť závažných trestných činoch na 72 hodín), alebo
- b) zmenou iného zákona, ktorý stanovuje medze základných práv a slobôd (napr. prijatím zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení

³ K tomu bližšie pozri napr. FÁBRY, B., KASINEC, R., TURČAN, M. Teória práva. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR a Právnická fakulta UK, 2012, s. 15 a 16.

neskorších predpisov, ktorý nahradil pôvodný zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, prišlo pri väčšine trestných činov k zásadnému zvýšeniu trestnej sadzby, prostredníctvom tzv. osobitných kvalifikačných pojmov definovaných v piatej hlave v druhom diele všeobecnej časti TZ, ktoré veľmi rozšírili kvalifikované skutkové podstaty trestných činov, pochopiteľne s vyššími trestnými sadzbami, prišlo k zásadnému rozšíreniu možností uloženia trestu odňatia slobody vo vyššej výmere, než to bolo dovtedy, čo tiež znížilo štandard ochrany osobnej slobody).

Z teoretického pohľadu môžeme rozvíjať úvahu, či neprijať záver, ktorý by zrealnil prirodzenoprávny charakter základných práv a slobôd vrátane ich nezrušiteľnosti, a to v tom zmysle, že ak raz právny poriadok prizná nejakému základnému právu a slobode určitý rozsah, tento neskoršími zmenami právneho poriadku nemôže byť zmenený. Na prvé počutie to pre ľudskoprávne organizácie a presvedčených demokratov môže znieť vynikajúco, takýto prístup by nám však v praxi mohol spôsobovať značné deformácie právneho poriadku, ktoré samotné by v konečnom dôsledku mohli ísť proti charakteru právneho štátu. Ako príklad si zoberme to najzákladnejšie právo, právo na život. V čl. 15 Ústavy SR je právo na život definované takto:

„(1) Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.

(2) Nikto nesmie byť pozbavený života.

(3) Trest smrti sa nepripúšťa.

(4) Podľa tohto článku nie je porušením práv, ak bol niekto pozbavený života v súvislosti s konaním, ktoré podľa zákona nie je trestné.“

Predstavme si, že by bol z čl. 15 Ústavy SR vypustený ods. 4, ktorý umožňuje zásah do práva na život napr. v rámci inštitútu nutnej obrany. Takýto zásah by znefunkčnil systém nutnej obrany vrátane policajnej ochrany, pretože by sme tak nútili trestnoprávne postihovať prípady nutnej obrany, ktoré vlastne slúžia na ochranu právneho poriadku. Túto chybu by sa následne zákonodarca snažil napraviť opätovným prinavrátením čl. 15 ods. 4 do Ústavy SR, to by však už nebolo možné, pretože medzitým život požíval vyšší štandard ochrany ľudských práv, ktorý by bol opätovne čl. 15 ods. 4 Ústavy SR zrušený.

Z uvedeného príkladu vyplýva, že ani v teoretickej rovine nemôžeme pripustiť nemožnosť zúženia štandardov základných práv a slobôd a že

vo všeobecnosti deklarovaná prirodzenoprávna povaha základných práv a slobôd a ich charakter nezrušiteľnosti predstavujú len akýsi filozoficko-právny základ bez konzekventných dôsledkov v pozitívnom práve. Na druhej strane si viem v niektorých extrémnych prípadoch, teda pri evidentne zásadnom prípade zúženia základných práv a slobôd predstaviť argumentáciu o nemožnosti takéhoto zúženia práve na základe nezrušiteľnosti daného základného práva a slobody. Ideálny prípad by bol pokus o zrušenie čl. 15 ods. 3 Ústavy SR, ktorý znie: „*Trest smrti sa nepripúšťa.*“ Znovuzavedenie trestu smrti by totiž predstavovalo taký výrazný zásah do práva na život zo strany štátu, že by sa chápanie garancie práva na život zo strany štátu posunulo do roviny, v ktorom by bola zrušená podstatná časť tohto práva. Možno takto by mohla viesť cesta k rozlišovaniu prípustného a neprípustného zužovania štandardov ľudských práv, ak by zúženie štandardu predstavovalo zrušenie podstatnej súčasti práva, bolo by neprípustné, ak by však nepredstavovalo zrušenie podstatnej súčasti práva, bolo by prípustné. Otázna však ostáva miera posúdenia, kedy ešte nejde o zrušenie podstatnej súčasti práva a kedy už áno. Napríklad predĺženie celkovej lehoty väzby na 5 rokov by ešte nemuselo byť podstatné zrušenie časti práva na osobnú slobodu. Čo však šesť rokov, sedem rokov... desať rokov?

Pre určenie, čo predstavuje zrušenie podstatnej súčasti práva, sú tiež dôležité konkrétne spoločenské pomery. V prípade znovuzavedenia trestu smrti v súčasných európskych podmienkach by zaiste šlo o zrušenie podstatnej súčasti práva. Ak by však v európskom priestore ovládli verejný poriadok gangy, ktoré by denne vraždili stovky náhodných ľudí, je dosť možné, že znovuzavedenie trestu smrti by v takýchto podmienkach nebolo vnímané ako zrušenie podstatnej súčasti práva na život.

ZÁVER

Aké praktické poučenie z predchádzajúcich úvah by malo vyplynúť? Že základné práva a slobody sú zrušiteľné a nie sú prirodzenoprávnej povahy? Alebo že ak raz nastavíme určitý štandard základného práva a slobody, už ho nikdy nemôžeme zúžiť? Oba takéto závery by som považoval za krajne nebezpečné. Ten prvý by totiž priamo podryval význam právneho štátu a ten druhý by zas mohol za určitých podmienok do viesť spoločnosť ku krachu. Preto je nutné vyvodiť praktickejšie, v istom zmysle realistickej-

šie závery (aj keď politicky možno absolútne nerealistické). Považujem za dôležité stanoviť pravidlo, ideálne priamo v ústave, že pokiaľ by sa medze základných práv a slobôd, najmä v rámci trestného práva zužovali oproti stavu *de lege lata*, bolo by potrebné toto zúženie vykonať zložitejšou procedúrou, než je prijatie obyčajného zákona. Najjednoduchšie riešenie by mohlo byť vyžadovanie prijatia ústavného zákona. Zložitejším, ale aj pre stabilitu základných práv a slobôd efektívnejším riešením by bolo realizovať zúženie štandardov ľudských práv prostredníctvom schválenia takýchto zákonov v dvoch rôznych funkčných obdobiach parlamentu či predchádzajúce schválenie takéhoto postupu ústavným súdom.

Ak by aj na prijatie niektorého z uvedených riešení chýbala politická vôľa, mala by takémuto zúženiu štandardov základných práv a slobôd predchádzať minimálne niekoľkomesačná intenzívna odborná diskusia podporená čo najkonkrétnejším zdôvodnením, prečo je potrebné zužovať základné práva a slobody.

Literatúra

1. FÁBRY, B., KASINEC, R., TURČAN, M. *Teória práva*. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR a Právnická fakulta UK, 2012.
2. HENDRYCH, D. a kol. *Právnický slovník*. 3. podstatne rozšírené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
3. KLÍMA, K. *O právu ústavním*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012.

Kontaktné údaje autora:

doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta UK v Bratislave

eduard.burda@flaw.uniba.sk

DEMOKRACIA A REŽIM SLOBODY

DEMOCRACY AND THE FREEDOM REGIME

prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

*Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky,
Právnická fakulta UK v Bratislave*

Abstrakt: V článku sa autorka vo všeobecnej rovine zaoberá demokraciou, ktorej neoddeliteľnou súčasťou je sloboda. Z tohto dôvodu sa autorka zmieňuje i o základných právach a slobodách, ktoré sú upravené v Ústave Slovenskej republiky a v medzinárodných zmluvách a dohodách o ochrane ľudských práv a slobôd. Z historického hľadiska má nezastupiteľné miesto v oblasti základných práv známa britská listina slobôd Magna Charta Libertatum z 15. júna 1215.

Kľúčové slová: demokracia, sloboda, základné práva a slobody, právny štát.

Abstract: In the article, the author deals in general terms with democracy, of which freedom is an inseparable part. For this reason, the author also mentions the fundamental rights and freedoms that are regulated in the Constitution of the Slovak Republic and in international treaties and agreements on the protection of human rights and freedoms. Historically, the well-known British Charter of Freedoms Magna Charter Libertatum of 15 June 1215 has an irreplaceable place in the field of fundamental rights.

Key words: democracy, freedom, fundamental rights and freedoms, the state of law.

ÚVOD

Téma o demokracii je stále veľmi aktuálna nielen u nás, ale i všade vo svete. S demokraciou sa ľudstvo stretlo už v starovekom Grécku a počas svojho dlhého obdobia nadobudla mnoho rozličných významov a podôb. Je veľmi zaujímavé sledovať vývoj demokracie od jej počiatku až po súčasnosť. V tejto hierarchii možno badať, ako sa menili jej ciele a hodnoty, či bola pre spoločnosť pozitívna v tom-ktorom období a na základe takto získaných poznatkov sa získavajú skúsenosti, ktoré sú nevyhnutné pre zdokonalenie

dobrého fungovania demokratického zriadenia. V každom období sa s demokraciou spájali isté problémy a nie je to inak ani teraz, preto treba vynaložiť všetko úsilie na dosiahnutie nápravy. Platón, ako kritik demokracie, prehlásil, že sa zničí sama, pretože nestanoví slobode medze. Demokracia musí mať svoje hranice, lebo v opačnom prípade by sa potvrdilo Platónovo stanovisko. Rakúsky spisovateľ a prekladateľ Štefan Zweig to vyjadril takto: „Sloboda nie je možná bez autority – inak sa zmení v chaos – a autorita bez slobody – inak sa z nej stane tyrania.“ Uvedieme aj citáciu hamburského konštitucionalistu Ulbricha Karpena: „Najdôležitejším elementom ku stabilizácii demokracie je efektívny právny štát, iba obmedzuje slobodu jedného človeka v záujme ochrany slobody človeka druhého a iba viaže všetky štátne orgány zákonom a právom.“

1 Demokracia v právnom štáte

Pojem demokracia znamená v gréčtine ľudovláda, teda takú formu štátu, ktorá zabezpečuje a vyjadruje zvrchovanosť ľudu. Ako forma štátu sa vyvinula v gréckych mestských štátoch. Základom bola priama účasť plnoprávných občanov na štátnych záležitostiach prostredníctvom zákonodarných, výkonných a kontrolných inštitúcií.

V súčasnosti je demokracia ako forma štátu založená na princípe rovnosti občanov, ktorí sú zdrojom štátnej moci, princípe podriadenia sa menšiny väčšine, princípe ochrany menšiny a princípe časovej obmedzenosti poverenia mocou tak, aby po uplynutí určitého času občania znovu rozhodovali o tom, komu zveria moc na ďalšie obdobie. Demokracia sa okrem toho chápe aj ako štátna forma založená na systéme slobody a poriadku tak, aby sa zaručovali práva jednotlivcom aj celej skupine.

Z našej nedávnej minulosti si veľmi dobre pamätáme, že naša spoločnosť, vtedajšie zriadenie, bolo samotnou vládnuou mocou definované a proklamované ako „demokratické“. Vtedajšia garnitúra totiž chápala pojem demokracie svojím spôsobom, uprednostňovala inštitúty a kritériá, ktoré s pravou demokraciou v najvšeobecnejšom zmysle slova nemali nič alebo len veľmi málo spoločného. Občan mal slúžiť štátu, plniť jeho príkazy, úplne sa stotožniť s vládnuou mocou bez toho, aby mal možnosť ovplyvniť vládne rozhodnutie. Uprednostňovali sa záujmy vládnej garnitúry, ktoré sa deklarovali ako záujmy ľudu, pracujúcej triedy a podobne.

Dnes možno skutočne povedať o našej spoločnosti, že si osvojila základné demokratické pravidlá, keď okrem vzniku demokratických inštitútov (referendum, petícia, slobodné voľby atď.) skutočne priznala svojmu občanovi postavenie občana – nielen s povinnosťami, ale aj s právami, ktoré tu v minulosti zreteľne chýbali. Každý z nás však cíti, že problémy sa zďaleka neskončili. Možno povedať, že nastali oveľa zložitejšie. Občan si veľmi rýchlo zvykol a privítal celú paletu slobôd, ktoré zmenou politického systému nadobudol. Snaží sa ich v plnej miere využívať a často ich aj zneužíva. Svedčí o tom neustály rast kriminality, nárast drogovej závislosti a mnohé iné neduhy, ktoré sú dôkazom toho, že veľa ľudí správne nepochopilo ciele, význam a podstatu demokracie. Teraz je úlohou celej spoločnosti usilovať sa o zamedzenie takýchto neuhov. Ak človek narazí na nesúhlas, v mnohých prípadoch to považuje za obmedzovanie svojich práv. To vyplýva z ďalšieho problému dnešnej spoločnosti, a to je, žiaľ, nízke právne vedomie občanov. V minulosti sa občan zďaleka nepotreboval zaoberať právnymi normami v takej miere ako v súčasnosti, pretože fungovali skôr kolektívne práva ako práva jednotlivca. Občan bol vtedajšou spoločnosťou riadený a konal, čo žiadala. V súčasnosti sa občan dostáva do styku s právnymi normami, musí ich ovládať a rešpektovať, ak sa nechce dostať do konfliktu so zákonom alebo poškodiť svoje záujmy neznalosťou práva. Až teraz sa plne uplatňuje známy princíp – neznalosť práva, resp. zákona neospravedlňuje. Obzvlášť to platí v oblasti trestného práva.

Cieľom modernej demokracie je zabezpečiť slobodu každému jednotlivcovi, pretože pocit slobody je dominantným prvkom demokracie. Každý ju môže využiť podľa svojich predstáv. Istou prekážkou je len zákon, ktorý nemožno prekročiť, porušiť alebo ho obísť. V demokratickom systéme sú však zákony stavané na demokratickej báze, ale musí i tu existovať hranica, ktorá zabráni negatívnym javom.

Zákon môže byť prikazujúci, zakazujúci alebo dovoľujúci. V demokratickom právnom štáte by mali prevažovať dovoľujúce zákony, pretože v takom zriadení musí mať občan pocit slobody a zároveň aj bezpečia. Sloboda neznamena, že každý si môže robiť čo chce, nie je nikým a ničím obmedzený. Treba ju chápať tak, že človek môže urobiť množstvo dovolených úkonov, ale nesmie ich zneužiť. Napríklad, každý môže súkromne podnikáť, ale zároveň si musí plniť registračnú, daňovú povinnosť a všetko, čo s tým súvisí. Stále sú ešte veľké nedostatky v legislatíve, veľa zákonov je nedomyšlených, mnohé sú, laicky povedané, deravé a potom sa často stáva, že mno-

ho nedovolených úkonov nemožno sankcionovať. Od kvality práva závisí kvalitné fungovanie štátu a celej spoločnosti, ktorá v ňom žije.

V spoločnosti môže vzniknúť konflikt, ale musí sa riešiť v rámci zákonom stanovených zásad a pravidiel. To znamená, ak si občan ctí zákon a rešpektuje ho, ak si ctí a rešpektuje zákon každá inštitúcia pôsobiaca v spoločnosti, nie je možné, aby sa hranice demokracie posunuli. Na základe uvedeného možno skonštatovať, že hranice demokratického princípu stanovuje právny štát, v ktorom platí prvenstvo práva a nikto nie je postavený nad zákon.¹ Musí sa mu podrobiť aj samotný štát. Demokraciu nemožno nasilu vnútiť žiadnej spoločnosti. Musí byť vybojovaná a bránená. Moderný demokratický právny štát má iné ciele a zámery, než mal demokratický štát v histórii. Taktiež iná situácia bola v anglosaskom systéme a iná v kontinentálnom systéme. Anglosaská „*pragmaticko-juristická*“ kultúra vychádza z tradície „*panstva práva*“ – *rule of law* a na európskom kontinente hrali veľkú úlohu despotickí vládcovia a existovala právne nekontrolovateľná vnucovaná moc. V súčasnosti sa zameriava moderný demokratický právny štát najmä:

- na kvalitatívne pretváranie svojho poslania,
- spolupracuje pri riešení globálnych svetových problémov,
- vyznačuje sa intenzívnejšou činnosťou,
- hľadá nové prostriedky na zabezpečenie stability a efektívnosti,
- zvyšuje kvalitu rozhodovacej činnosti štátnych a verejných orgánov a
- dbá na neustály spoločenský rozvoj.

Takéto pretváranie právneho štátu je potrebné na dosiahnutie kvalitnej úrovne s inými právnymi štátmi. Vzájomne si preberajú skúsenosti, aby každý právny štát mal svoju primeranú úroveň predovšetkým v záujme spokojnosti a dosiahnutia blaha občanov, ktorí v ňom žijú. Medzi demokraciou a právnym štátom je teda veľmi úzka súvislosť. Vzájomne sa majú o seba opierať a dopĺňať. Demokracia by bez právneho štátu nemohla fungovať a keby aj, malo by to veľmi negatívny dopad na celý štát a spoločnosť, ktorá v ňom žije.

¹ Opakom právneho štátu je policajný štát, v ktorom osoby vykonávajúce štátnu moc, úradníci a najmä polícia môžu robiť všetko, čo im zákon nezakazuje, kým občania sú zbavení aj základných práv a slobôd.

2 Základné ľudské práva a slobody ako prvky prejavu demokratického zriadenia

Základné ľudské práva a slobody ako prvky prejavu demokratického zriadenia sú upravené v druhej hlave v druhom oddiele v čl. 14 až 25 Ústavy Slovenskej republiky.² Ústava SR preberá a ďalej rozvíja úpravu základných ľudských práv a slobôd obsiahnutú v Listine základných práv a slobôd.³ Ústavná úprava takisto vychádza z medzinárodných zmlúv a dohôd o ochrane ľudských práv a slobôd. Významné sú napríklad Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948), Európska konvencia o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1950), Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (1953),⁴ Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (1966).

V tejto súvislosti treba spomenúť čl. 7 ods. 5 Ústavy SR, podľa ktorého: „*Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.*“ V oblasti ľudských práv a slobôd sa teda uplatňuje princíp priority medzinárodnoprávných noriem zakotvených v medzinárodných zmluvách zaväzujúcich a vyhlásených na území Slovenskej republiky.

Pokiaľ ide o klasifikáciu základných práv a slobôd, ústava na prvom mieste upravuje práva prirodzenoprávnej povahy. Potom nasledujú práva osobné, politické, práva národnostných menšín a etnických skupín, hospodárske, sociálne a kultúrne práva, právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva, právo na súdnu a inú právnu ochranu. Tieto všetky práva sú neodňateľné, nescudziteľné a neporušiteľné. V prípade ich porušenia alebo ukrátenia sa môžu oprávnené osoby domáhať ochrany, resp. nápravy cestou nezávislých súdov vrátane ústavného súdництва a na medzinárodnej úrovni prostredníctvom Európskeho súdu pre ľudské prá-

² Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov (ďalej len „Ústava SR“).

³ Zákon č. 23/1991 Zb. Listina základných práv a slobôd.

⁴ Zákon č. 209/1992 Zb. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení dodatkových protokolov (ďalej len „Dohovor“ alebo „Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd“).

va so sídlom v Štrasburgu.⁵ Vydané rozhodnutia sú záväzné pre sporné strany i pre súdne orgány vo všetkých členských štátoch Európskej únie. Uplatňuje sa tu však princíp relatívnosti účinku právoplatnosti súdneho rozhodnutia, podľa ktorého rozhodnutia súdov sú záväzné iba pre strany sporu. Rozsudok je teda právne záväzný iba v danej veci, nie je právne záväzný pre vnútroštátne orgány dotyčného štátu v iných veciach. Napriek tomu, že rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva nie je právne záväzný pre štáty nezúčastnené na danom spore, často aj tieto štáty vyvodzujú z rozsudku pre seba dôsledky.⁶

Na medzinárodnej úrovni nemožno opomenúť Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý spolu so svojimi protokolmi predstavuje najvýznamnejší medzinárodný dokument Rady Európy, ktorý zaručuje ľudské práva a základné slobody a zároveň poskytuje aj ich ochranu na medzinárodnej úrovni. V praxi sa môžeme stretnúť aj s názvom Európsky dohovor o ľudských právach alebo Rímsky dohovor. Slovenská republika je jeho zmluvnou stranou od roku 1993.

Významnú historickú úlohu v oblasti základných práv v dávnej minulosti zohrala známa britská listina slobôd Magna Charta Libertatum z 15. júna 1215 (ďalej len „Charta“).⁷ Stala sa istým vzorom pre tvorbu základných práv upravených v ďalších dokumentoch, ktoré sa obsahovo len málo odlišujú od Magny Charty Libertatum. Patrí sem napríklad Charta Dánska z r. 1282, Tirolská Charta z r. 1342 a ďalšie.

Vydanie tohto dokumentu bolo dôsledkom boja šľachty proti kráľovským snahám o absolutistickú vládu, proti stupňovaniu finančných požiadaviek a obmedzovaniu slobôd. Kráľ Ján Bezzemok taktiež požadoval od barónov neobyčajne vysoké štitovné (poplatky), ktorí sa nezúčastnili na neúspešnej vojne proti francúzskemu kráľovi Filipovi II. Augustovi. Z dôvodu uvedených skutočností baróni prinútili kráľa podpísať Veľkú listinu slobôd.

Najdôležitejšími ustanoveniami Veľkej listiny slobôd boli:

- chránila obyčajové právo pred zneužitím, resp. poškodzovaním zo strany kráľovského súdnictva,

⁵ K tomu pozri FICO, R., KUPCOVÁ, Z. Ako podávať sťažnosti na Európsky súd pre ľudské práva. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Bratislava, 1999, s. 8 – 18.

⁶ REPÍK, B. Ľudské práva v súdnom konaní. Bratislava: MANZ, 1999, s. 29.

⁷ Známa je aj pod názvom Veľká listina slobôd.

- žiaden slobodný obyvateľ nesmel byť zatknutý alebo uväznený inakšie ako podľa platného práva a smel byť súdený iba seberovnými,
- žiadna nová daň nemohla byť uložená bez súhlasu tzv. všeobecnej rady kráľovstva,
- v prípade, že kráľ poruší ktorýkoľvek článok Veľkej listiny slobôd, mohli baróni i ostatní slobodní obyvatelia vykonávať na neho nátlak vrátane použitia násilia, pričom však museli rešpektovať osobnú integritu kráľa a členov jeho rodiny.

Veľká listina slobôd sa dotýkala i rôznych iných otázok, pričom niektoré ustanovenia sa vzťahovali iba na určité kategórie obyvateľstva. Najviac výhod dosiahli jej iniciátori – baróni, ktorí získali kontrolu nad kráľom. Na druhom mieste sa upevnila prestíž cirkvi, pretože Charta jej zabezpečovala slobodu volieb pri obsadzovaní cirkevných úradov. Menej už získali rytieri a najmenej mestá, ktorým Charta zaručovala iba nedotknuteľnosť ich dovtedajších práv. Nevoľníci a ostatné kategórie závislého obyvateľstva nezískali Chartou nič. Pokiaľ môžeme hodnotiť význam Veľkej listiny slobôd, priniesla priaznivé dôsledky len pre vyššie vrstvy a slobodných občanov, takže vychádzala z triednej nerovnosti a rovnosti a túto nerovnosť aj upevňovala.

ZÁVER

Demokracia a sloboda nie sú ani v súčasnej dobe samozrejmosťou pre niektoré štáty sveta. My sme si ich vydobyli nežnou revolúciou v roku 1989. Niektorí jedinci si však tieto hodnoty nesprávne vysvetľujú, čo sa odzrkadľuje v porušovaní základných ľudských práv a slobôd a neraz to zachádza až do trestnoprávnej roviny. Úlohou trestného práva je chrániť ľudské práva a slobody garantované nielen Ústavou SR, ale i viacerými medzinárodnými dohovormi, ktorých signatárom je aj Slovenská republika. Treba mať stále na pamäti, že trestné právo má aj pri ochrane ľudských práv a slobôd pôsobiť *ultima ratio*, teda ako krajný prostriedok. Na riešenie rôznych prípadov treba uprednostniť použitie iných právnych odvetví, ak je to, samozrejme, možné.

Literatúra

1. FICO, R., KUPCOVÁ, Z. Ako podávať sťažnosti na Európsky súd pre ľudské práva. Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. Bratislava 1999. 59 s. ISBN 80-967983-4-0.
2. REPÍK, B. Ľudské práva v súdnom konaní. Bratislava: MANZ, 1999. 252 s. ISBN 80-85719-24-X.
3. Magna Charta Libertatum z 15. júna 1215.
4. Zákon č. 23/1991 Zb. Listina základných práv a slobôd.
5. Zákon č. 209/1992 Zb. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení dodatkových protokolov.
6. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
7. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autora:

prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta UK v Bratislave

margita.prokeinova@flaw.uniba.sk

LEGISLATÍVNE, PRÁVNOU TEÓRIOU A SÚDNOU PRAUXOU UZNÁVANÉ VÝCHODISKÁ UPLATŇOVANIA ZÁSADY PREZUMPCIE NEVINY V TRESTNOM KONANÍ¹

LEGISLATIVE, LEGAL THEORY AND JUDICIAL PRACTICE RECOGNIZED BASIS FOR THE APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF PRESUMPTION OF INNOCENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

Ústav verejného práva Fakulty práva PEVŠ v Bratislave

Abstrakt: Prezumpcia nevinu patrí k najvýznamnejším základným zásadám trestného konania a jej uplatňovanie je aj jedným z najdôležitejších predpokladov spravodlivého konania. Preto je veľmi dôležité poznať legislatívne, právnu teóriu a súdnu praxou uznávané východiská uplatňovania zásady prezumpcie nevinu v trestnom konaní. Príspevok má ambíciu prispieť k identifikácii a k poznaniu týchto východísk.

Kľúčové slová: prezumpcia nevinu, prezumpcia nevinu ako základná zásada trestného konania, prezumpcia nevinu ako požiadavka spravodlivého konania, obsah prezumpcie nevinu, uplatňovanie prezumpcie nevinu.

Abstract: The presumption of innocence is one of the most important basic principles of criminal proceedings and its application is also one of the most important preconditions for a fair trial. Therefore, it is very important to know about the legislative, legal theory and judicial practice recognized basis for the application of the principle of presumption of innocence in criminal proceedings. The work has the ambition to contribute to the identification and knowledge of these basics.

Key words: Presumption of Innocence, Presumption of Innocence as a Basic Principles of Criminal Proceedings, Presumption of Innocence as a Requirement of Fair Trial,

¹ Tento príspevok je podporovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0644

ÚVOD

Zásada prezumpcie neviný je v súčasnej dobe vedúcim princípom trestného konania tak podľa práva národného, ako aj podľa práva medzinárodného. Aspoň je to tak oficiálne verejne deklarované. Dokonca možno tvrdiť, že zásada prezumpcie neviný² je bez zveličenia uhoľným kameňom demokratického trestného konania a vôbec celého konceptu práva na spravodlivý proces. Táto zásada je odvodená z myšlienky prvotnosti jednotlivca a jeho základných práv a slobôd, predovšetkým zásady ochrany ľudskej dôstojnosti, zásady rovnosti pred zákonom a prezumpcie „riadnosti občanov“,³ resp. prezumpcie bezúhonnosti občanov. Najvšeobecnejšie však prezumpcia neviný vyjadruje požiadavku hľadiť na osobu, ktorá je dôvodne podozrivá zo spáchania trestného činu alebo proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, ako na osobu nevinnú, a to až do doby, pokiaľ jej vina bude zákonným spôsobom uznaná.⁴ Možno to povedať aj tak, že prostredníctvom tejto zásady vyjadruje štát svoj vzťah k osobe, proti ktorej sa vedie trestné konanie. Každá demokratická spoločnosť, ktorá si ctí ľudské práva a slobody, dáva uplatňovaním prezumpcie neviný najavo, že pri odhaľovaní a potrestaní páchatelov trestných činov chráni práva obvineného (osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie) najmä tým, že k právoplatnému odsúdeniu sa uchýli len v prípade, ak bezpečne zistí osobu, ktorá trestný čin spáchala. Jediným subjektom, ktorý je oprávnený rozhodnúť o vine alebo aj nevine osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie, je súd. A súd môže odsudzujúcim rozsudkom rozhodnúť len vtedy, ak je o vine obvineného presvedčený bez dôvodných pochybností. Predpokladom náležitého uplatňovania tejto zásady počas všetkých častí a štádií trestného konania, je poznanie jej obsahu v celom jej uznávanom rozsahu a kvalite. Inak povedané, základným

² Slovo „prezumpcia“ je odvodené z latinského pojmu „praesumptio“, v slovenskom preklade „predpoklad“ – pozn. autora.

³ Podľa tejto zásady sa každý občan považuje za riadneho občana (bezúhonného občana), pokiaľ nie je preukázaný opak (lat. praesumptio boni viri) – pozn. autora.

⁴ Napr. v Slovenskej republike je to „kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu“ – § 2 ods. 4 TP.

predpokladom, aby realizácia prezumpcie nevinu aplikačnou praxou bola dôslednou, je poznanie legislatívnych, právnu teóriou a súdnou praxou uznávaných východísk jej uplatňovania v trestnom konaní.

1 Obsah zásady prezumpcie nevinu vyplývajúci z jej právnej úpravy a uznávaného odborného výkladu

Zásada prezumpcie nevinu a jej obsah sa vyvíjal v súlade s vývojom spoločnosti a s tým súvisiacim vývojom legislatívnych úprav, a to či už v podobe noriem zvykového práva, alebo práva písaného. Vývoj vmedzenia prezumpcie nevinu ako zásady trestného konania nebol priamočiary. Len postupne boli v rôznych právnych dokumentoch formulované jednotlivé prvky, ktoré podľa dnešného všeobecne uznávaného chápania tvoria skutočný obsah prezumpcie nevinu.

Počiatky prezumpcie nevinu, resp. niektorých jej prvkov, možno badať už v jednom z najstarších dochovaných prameňov práva, a to v Chamurapiho zákonníku. Okrem iného v jeho texte možno nájsť aj také slová, z ktorých vyplýva, že „od každého, kto obvinil iného z trestného činu, bolo požadované, aby dokázal, že obvinený je vinný, a to pod sankciou trestu smrti“. Čiže dôkazné bremeno bolo na žalobcovi, ktorému v prípade nedokázania viny hrozil trest smrti.⁵ V súvislosti s vývojom prvkov, ktoré tvoria zásadu prezumpcie nevinu, možno spomenúť právnu zásadu, ktorá bola formulovaná v rímskom súkromnom práve, a to domnienka „*presumptio boni viri*“ (právna domnienka dobromyselnosti konania občana vo vzájomných právnych vzťahoch), ako aj právnu zásadu „*Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat, cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit*“, ktorú možno do slovenčiny preložiť slovami „dôkazné bremeno nesie ten, kto niečo tvrdí, nie ten, čo to popiera, preto dôkaz musí predložiť ten, čo niečo tvrdí“. Spomínaná zásada pochádza približne z 2. stor. pred n. l, je súčasťou Justiniánskych Digest (D 22,2,3,21) a za jej autorov sú považovaní významní rímski právnici Paulus a Marcianus. Zásadu o dôkaznom bremene možno na základe uvedeného vyjadriť aj slovami „*Afirmanti incumbit probatio*“ (v preklade „Tvrdiacemu patrí dôkaz“) alebo slovami „*Negantis nulla probatio*“ (v preklade „Kto popiera, nie je

⁵ Porovnaj BEŇA, J. Pramene k dejinám práva. Starovek. Bratislava: PRAF UK, 2006, s. 36.

povinný dokazovať“).⁶ Neskôr rímski cisári Gratianus, Valentianus a Theodosius postupne formulovali právnu požiadavku, že „žalobcovia môžu podať žalobu len vtedy, ak majú spoľahlivé dôkazy, svedkov, písomnosti alebo nepochybné fakty, ktoré sú jasnejšie ako svetlo“.⁷ V období starovekej rímskej jurisprudencie sa formovala aj právna zásada „*Non statim qui accusatur reus est*“, ktorej obsah možno voľne preložiť slovami „kým nie je vina podložená nezvratným dôkazom, nemožno s obvineným zaobchádzať ako so zločincom“.

Prezumpcia nevinu sa v zreteľnej forme, aj keď nie v takej podobe, ako ju poznáme dnes, vyprofilovala v stredovekom Anglicku. Bola súčasťou aktu vydaného kráľom Jánom Bezzemkom v roku 1215, známom pod názvom Magna Charta Libertatum (Veľká listina slobôd). V článku 20 tohto dokumentu možno napríklad nájsť slová „žiadny z trestov nebude uložený inakšie, ako na základe prisázaných svedectiev čestných ľudí spomedzi žalobcov“, z ktorých možno odvodiť zásadu, že dôkazné bremeno je na strane žalobcu. Ešte väčšiu výpovednú hodnotu v súvislosti s ideou prezumpcie nevinu majú slová z článku 39 Magny Charty Libertatum: „Nech žiadny slobodný človek nie je zatknutý či uväznený alebo vyhnaný z držby, alebo vyhlásený za utečenca, alebo poslaný do vyhnanstva alebo nejakým spôsobom ničený alebo stíhaný alebo predvolávaný, iba po zákonom súde osôb seberovných alebo podľa zákona krajiny.“⁸ Tieto slová možno interpretovať aj tak, že sankciu proti slobodnému človeku možno použiť až po tom, čo o tom rozhodne podľa zákona súd. S formuláciami, ktoré tvoria obsah zásady prezumpcie nevinu sa možno stretnúť aj v názoroch stredovekých právnikov. Dôkazom toho je výrok francúzskeho právneho teoretika Johanna Monachusa z konca 13. storočia, v ktorom vyslovil zásadu „neviný, kým sa nedokáže jeho vina“ (*quilibet praesemitur innocens, nisi probetur nocens*).⁹ Významné miesto vo vývoji názorov na prezumpciu nevinu patrí aj Ceasare Beccariovi, právnikovi, filozofovi a literátovi talianskeho

⁶ Porovnaj BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J. (ed.). *Corpus iuris civilis. Digesta*. Žilina: Eurokódex, 2008, s. 468.

⁷ JALČ, A. Teoretickohistorický pohľad na prezumpciu nevinu v trestnom konaní. *Právny obzor*. 2013, roč. 96, č. 1 s. 27.

⁸ Pozri BEŇA, J. *Pramene k dejinám práva. Starovek*. Bratislava: PRAF UK, 2007, s. 130 a 131.

⁹ JALČ, A. Teoretickohistorický pohľad na prezumpciu nevinu v trestnom konaní. *Právny obzor*. 2013, roč. 96, č. 1, s. 29.

osvietenstva. Vo svojom diele „O zločinoch a trestoch“ (v origináli „Dei delitti e dele pene“) vydanom v roku 1764, v tejto súvislosti vyjadril myšlienku: „Je nevyhnutné, aby bol viac svedkov ako jeden, pretože zatiaľ čo jeden tvrdí a druhý popiera, nič nie je isté a prevažuje to, že každý má právo byť považovaný za nevinného.“¹⁰ Prvýkrát sa prezumpcia nevinoty objavila explicitne vyjadrená v texte článku 9 revolučnej francúzskej Deklarácie práv človeka a občana z roku 1789. V tomto článku je uvedené, že „každý človek je považovaný za nevinného až do tej doby, keď je preukázaná jeho vina“.¹¹

Vo vývoji názorov na vymedzenie prezumpcie nevinoty sa možno stretnúť aj s názormi, a to najmä v anglo-americkom právnom prostredí, ktorý jej obsah chápu inak, v podstate značne zúžene. Prezumpcia nevinoty je podľa týchto názorov len dôkazným nástrojom v trestnom konaní, čiže dôkazným bremenom. Preto sa nechápe ako právne pravidlo vzťahujúce sa na trestné konanie ako celok, a teda aj na všetky subjekty, ktoré akýmkoľvek spôsobom do neho zasahujú (napr. informácie podávané médiami o trestnom konaní), ale je len pravidlom dokazovania, ktorým sa majú riadiť prokurátor, ako verejný žalobca a súd, vrátane poroty.¹²

Podstatné je, ako je prezumpcia nevinoty legálne vyjadrená v relevantnej národnej legislatíve, ako aj v relevantných medzinárodných zmluvných dokumentoch a iných podobných prameňoch (napr. právne dokumenty Európskej únie). Dôležité je aj to, ako je prezumpcia nevinoty na základe jej legislatívneho vymedzenia vykladaná právnou teóriou a aplikačnou praxou.

Z hľadiska národnej úpravy je podstatné vymedzenie zásady prezumpcie nevinoty v Trestnom poriadku (zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov, ďalej len „Trestný poriadok“). V ustanovení § 2 ods. 4 Trestného poriadku, v ktorom sú upravené základné zásady trestného konania, je vyjadrená zásada prezumpcie nevinoty touto formuláciou:

¹⁰ BECCARIA, C. O zločinoch a trestoch. Bratislava: Kaligram, 2009, s. 54.

¹¹ [cit. 2021-09-01]. Dostupné na: http://prameny.historie.upol.cz/artkey/dbt_00F_0000_55_Prohlaseni_prav_cloveka_a_obcana_1789.php

¹² Porovnaj JALČ, A. Teoretickohistorický pohľad na prezumpciu nevinoty v trestnom konaní. Právny obzor. 2013, roč. 96, č. 1, s. 27 a 30.

„Každý, proti komu sa vedie trestné konanie,¹³ považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.“

Pre národnú úpravu tejto zásady trestného konania je dôležitý aj jej ústavný právny rámec. Prezumpcia nevinny je zaradená do druhej hlavy Ústavy SR (Ústava č. 460/1992 Zb. Ústava SR v znení neskorších ústavných zákonov, ďalej len „Ústava SR“), ktorá upravuje „Základné práva a slobody“. Konkrétne znenie obsahuje čl. 50 ods. 2 Ústavy SR a je formulované takto: „Každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.“ Ide teda o identické znenie so znením prezumpcie nevinny v Trestnom poriadku.

Účelom prezumpcie nevinny je dosiahnutie spravodlivosti, ochrana osoby, proti ktorej sa uplatňuje trestná zodpovednosť, pred uložením trestu za trestný čin, ktorého sa nedopustila. Osobitný význam sa prikladá ochrane prezumpcie nevinny vo vzťahu k správaniu osôb, ktoré majú právomoc rozhodovať o trestnej zodpovednosti. Ústava v čl. 50 ods. 2 ustanovuje prezumpciu nevinny ako východisko pre uplatnenie trestnej zodpovednosti. Túto úpravu nemožno vysvetliť tak, že ústavná ochrana prezumpcie nevinny je obmedzená výlučne na trestnú zodpovednosť a že všetky ostatné formy právnej zodpovednosti možno založiť na zásade prezumpcie viny. Zásada prezumpcie nevinny patrí k všeobecným zásadám právneho štátu. V správnom konaní, v daňovom konaní a vo všetkých ostatných prípadoch uplatnenia všeobecne záväzného právneho predpisu orgánom verejnej moci voči osobe orgán verejnej moci musí predpokladať nevinu osoby, proti ktorej uplatňuje všeobecne záväzný právny predpis. Rozdiel v ochrane prezumpcie nevinny v trestnom konaní a v ostatných vzťahoch je v ústavnej norme, ktorá je prameňom práva na ochranu v prvom prípade v ostatných prípadoch.

Prezumpcia nevinny ako základné právo priznané čl. 50 ods. 2 slúži na ochranu v trestnom konaní. V ostatných právnych vzťahoch sa prezumpcia nevinny nezaručuje ako základné právo. Má však povahu zásady implikovanej v úprave čl. 1 ods. 1 Ústavy SR o právnom štáte.¹⁴ Z porovnania ústavného znenia prezumpcie nevinny a jej znenia v relevantných medzi-

¹³ Podľa § 10 ods. 14 TP sa trestným konaním rozumie konanie podľa Trestného poriadku.

¹⁴ DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 556.

národných dokumentoch je zrejmé, že ústavné vymedzenie prezumpcie nevinny je v porovnaní s nimi širšie. Je to preto, lebo z vymedzenia zásady prezumpcie nevinny v Ústave SR poskytuje ochranu osobám, proti ktorým sa vedie trestné konanie a nielen obvineným osobám. Konkrétny príklad v tejto súvislosti uvádza Záhora. V prípade zadržanej osoby podozrivej zo spáchania trestného činu, ktorej ešte nebolo vznesené obvinenie, jej poskytuje ochranu prostredníctvom prezumpcie nevinny priamo Ústava SR.¹⁵ Ale toto tvrdenie o širšom ústavnom vymedzení prezumpcie nevinny sa v inom kontexte javí v inej polohe. Vysvetlenie je uvedené na ďalšej strane pri opätovnom porovnaní dikcie prezumpcie nevinny medzi Ústavou SR a Trestným poriadkom na jednej strane a na druhej strane dikcie prezumpcie nevinny uvedenej v Dohovore.

Ako už bolo uvedené, s definíciou prezumpcie nevinny sa možno stretnúť aj vo viacerých medzinárodných dokumentoch. Vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv z roku 1948 (ďalej len „Deklarácia“), ktorá je dokumentom v pôsobnosti OSN, je v článku 11 tento text: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, sa považuje za nevinného, pokiaľ nie je zákonným postupom dokázaná jeho vina vo verejnom konaní, v ktorom mu boli dané všetky záruky nevyhnutné na jeho obhajobu.“ Vymedzenie zásady prezumpcie nevinny obsahuje aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach,¹⁶ ktorý takisto vznikol v pôsobnosti OSN. V článku 14 ods. 2 Paktu je uvedené, že: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, pokiaľ nie je zákonným postupom preukázaná jeho vina.“ Identické znenie zásady prezumpcie nevinny obsahuje aj Charta základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“),¹⁷ konkrétne v článku 48.

Azda za najvýznamnejšiu úpravu prezumpcie nevinny možno považovať jej znenie v článku 6 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy (ďalej len „Dohovor“),¹⁸ ktoré je taktiež identické ako v predchádzajúcich prípadoch, a teda znie: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, pokiaľ nie je zákonným

¹⁵ ZÁHORA, J. Prezumpcia nevinny [online]. [cit. 2021-09-10]. Dostupné na: <https://www.cenpress.sk/prezumpcia-nevinny/>

¹⁶ Publikovaný v Zbierke zákonov vyhláškou FMZV č. 120/1976 Zb. o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach.

¹⁷ Charta základných práv EÚ publikovaná v ÚV EÚ 2016/C 202/2.

¹⁸ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd vyhlásený v oznámení FMZV č. 209/1992 Zb.

postupom preukázaná jeho vina.“ Je to preto, že obsah tohto ustanovenia je vysvetlený v množstve judikátov Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu, takže signatárske štáty Dohovoru majú možnosť aplikačnú prax subjektov trestného konania vo svojich krajinách prispôbiť tomuto výkladu.

V tejto súvislosti treba uviesť, že úprava prezumpcie nevinu v článku 6 ods. 2 Dohovoru je súčasťou širšieho konceptu práva na spravodlivé pojednanie veci, ktorého základ tvorí ustanovenie článku 6 ods. 1 Dohovoru. Podľa tohto ustanovenia „má každý právo na to, aby bola jeho záležitosť spravodlivo, verejne a v primeranej lehote predjednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným na základe zákona, ktorý rozhodne o občianskych či záväzkových právach alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, avšak médiá a verejnosť môžu byť vylúčené buď počas celého procesu, alebo len jeho časti v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo ak to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov, alebo v rozsahu považovanom súdom za nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu spravodlivosti.“

Právo na spravodlivé pojednanie veci podľa odseku 1 článku 6 Dohovoru sa vzťahuje tak na trestné, ako aj na občianske veci. Záruka prezumpcie nevinu uvedená v odseku 2 a iné záruky spravodlivého procesu uvedené v odseku 3 článku 6 Dohovoru sa poskytujú len obvinenému, ale v autonómnom význame tohto pojmu, teda za určitých podmienok aj páchatelovi priestupku, disciplinárneho priestupku, prípadne iného správneho deliktu. Možno teda povedať, že spomínané zásady sa uplatňujú najmä v trestnom konaní, ale nie je úplne vylúčené ich uplatnenie aj v inom type konania. Vlastne sú rozvedením všeobecnej požiadavky spravodlivého procesu zakotvené v odseku 1 článku 6 Dohovoru.

Opätovne sa treba vrátiť k čiastočne odlišným dikciám súvisiacim s pojmom prezumpcia nevinu, a to medzi dikciou uvedenou v Trestnom poriadku, ako aj v Ústave SR, a dikciou uvedenou v Dohovore. Už bolo uvedené, že pôsobnosť prezumpcie nevinu je v Trestnom poriadku (a aj v Ústave SR) stanovená širšie ako v Dohovore, pretože sa vzťahuje na osobu, proti ktorej sa vedie trestné konanie. Podľa Dohovoru sa dobrodenia vyplývajúce z prezumpcie nevinu vzťahujú na každého, kto je obvinený z trestného činu, ale v autonómnom význame tohto pojmu, teda za určitých podmie-

nok aj na páchatela priestupku, disciplinárneho priestupku, prípadne iného správneho deliktu. Takže Dohovor vlastne poskytuje ochranu súvisiacu s prezumpciou neviny aj osobám, proti ktorým sa vyvodzuje iná právna zodpovednosť a v iných typoch konania, ako je trestné konanie.

Aké sú základné názory trestnoprocесnej teórie na obsah zásady prezumpcie neviny? Východiská k odpovediam na túto otázku možno hľadať najmä v učebniciach trestného práva procesného renomovaných autorov, ako aj v odborných článkoch a odborných štúdiách publikovaných odbornou verejnosťou. Treba uviesť, že názory na obsah a pôsobnosť (vecnú, personálnu a časovú) prezumpcie neviny sa v týchto prameňoch zhodujú alebo sú veľmi podobné. Napríklad v učebnici trestného práva procesného autorov Ivora, Poláka, Záhora¹⁹ sú na margo tejto problematiky uvedené tieto slová. „Prezumpciu nemožno spájať so subjektívnym presvedčením orgánov činných v trestnom konaní a súdov o otázke viny. Prezumpcia neviny, samozrejme, neznamená, že príslušné orgány v trestnom konaní (napr. policajt pri vznesení obvinenia, sudca pri rozhodovaní o väzbe alebo pri vynášaní rozsudku), musia byť presvedčené, že obvinený, resp. obžalovaný je nevinný. Naopak, tieto opatrenia a rozhodnutia v priebehu trestného konania robia práve preto, lebo majú dostatočne odôvodnené podozrenie (pri vznesení obvinenia) alebo aj subjektívnu istotu (pri vyhlásení odsudzujúceho rozsudku) o tom, že obvinený je vinný. Prezumpcia vyjadruje objektívny stav, čo je v našom právnom poriadku vyjadrené tak, že o vine sa môže rozhodnúť len právoplatným odsudzujúcim rozsudkom. Preto až do okamihu, kým odsudzujúci rozsudok nenadobudne právoplatnosť, platí právna fikcia o nevine. Ani prezumpcia neviny nevylučuje, aby sa voči obvinenému mohli uplatniť (niekedy veľmi citelné a závažné) zásahy do jeho základných občianskych práv. Aj voči obvinenému možno uplatniť tzv. zaisťovacie opatrenia, napr. zadržanie, väzbu, domovú a osobnú prehliadku a pod. Možno tak však urobiť len v rámci zákona, teda za podmienok a spôsobom, ktorý ustanovuje Trestný poriadok pri dodržaní zásady primeranosti a zdržanlivosti.

Zásada prezumpcie neviny veľmi úzko súvisí s ďalšími základnými zásadami trestného konania upravených v Trestnom poriadku, a to tak so zásadou zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností (§ 2 ods. 10),

¹⁹ Pozri IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo procesné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 86 – 88.

ako aj so zásadou zabezpečenia práva obvineného na obhajobu (§ 2 ods. 9). Zo zásady prezumpcie nevinu rovnako, ako aj z práva na obhajobu vyplýva, že obvinený (obžalovaný) sa môže (ale nemusí) obhajovať a ak má byť uznaný za vinného a odsúdený, orgány činné v trestnom konaní musia obžalobe zaobstarať také dôkazy, ktorými prokurátor presvedčí súd, že obžalovaný je vinný. K týmto zásadám nepochybne patrí aj zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, ktorá ako jedna z hlavných trestnoprosesných zásad ukladá orgánom činným v trestnom konaní aj súdu zisťovať tak skutočnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj v jeho prospech. Treba pritom rátať s tým, že obžalovaný sa nebude len pasívne brániť proti obvineniu, ale že bude obžalobu a dôkazy obžaloby aj aktívne vyvracať a spochybňovať a bude vykonávať aj dôkazy, ktoré sám (prípadne za pomoci obhajcu) iniciatívne vyhľadal a predložil súdu.

Z kombinácie týchto troch zásad platí pre trestné konanie niekoľko významných pravidiel:

1. Nedokázaná vina má ten istý význam ako dokázaná nevinu. Podľa § 275 písm. c) Trestného poriadku súd obžalovaného oslobodí, ak nebolo dokázané, že skutok spáchal obžalovaný. Odsudzujúci rozsudok možno vyniesť len vtedy, ak sú odstránené všetky pochybnosti o vine obžalovaného, keď z vykonaných dôkazov záver o vine jednoznačne vyplýva.
2. Pravidlo *in dubio pro reo* (v pochybnosti v prospech veci, t. j. v prospech obvineného) znamená, že ak sú o otázke viny pochybnosti, ktoré nemožno rozptýliť dôkazmi, obžalovaného nemožno odsúdiť, ale treba rozhodnúť v jeho prospech a spod obžaloby ho oslobodiť. Toto pravidlo sa však vzťahuje len na zisťovanie skutkového stavu veci, teda len na otázky skutkového charakteru. Nevzťahuje sa na právne otázky, kde platí zásada „*iura novit curia*“ (súd pozná právo). Predmetom dokazovania nie je teda existencia či neexistencia domácich právnych noriem ani výklad práva, lebo v otázkach práva je odborníkom súd, ktorý si sporné právne otázky musí vyriešiť sám.
3. Pre aplikačnú prax je významné pravidlo, že obvinený (obžalovaný) nie je povinný dokazovať svoju nevinu. Otázka dokazovania vlastnej nevinu sa spája aj v trestnom konaní s tzv. otázkou dôkazného bremena. Doteraz sa v teórii jednoznačne dokazovalo, že v trestnom konaní sa o dôkaznom bremene hovoriť nedá, lebo zo zásady oficiality vyplýva povinnosť úradných orgánov (polícijtov, prokurátora)

zisťovať skutkový stav a vykonávať nielen dôkazy, ktoré obvineného usvedčujú, ale aj tie, ktoré ho ospravedlňujú. V súvislosti s uplatňovaním zásady kontradiktórnosti v jednotlivých častiach a štádiách trestného konania prechodom na kontradiktórny proces si však treba zvyknúť na to, že orgány činné v trestnom konaní (policajt a prokurátor) budú prednostne zisťovať usvedčujúce dôkazy, keďže oprávne budú predpokladať, že obvinený (jeho obhajca) vyvinie potrebné úsilie na vyhľadanie a obstaranie ospravedlňujúcich dôkazov. Držanie sa dôsledného uplatňovania zásady, že orgány činné v trestnom konaní v zhode s § 2 ods. 10 Trestného poriadku musia obstarávať aj dôkazy v prospech obvineného, by zmenu názorov v tejto otázke neprinieslo. Avšak vzhľadom na to, že podstatou uplatňovania kontradiktórnej zásady v trestnom konaní je zmena ťažiska dokazovania zo štádia prípravného konania do konania pred súdom, kde má obvinený ako strana rovnocenné postavenie s prokurátorom a má právo (za pomoci obhajcu) veľmi aktívne zasahovať do dokazovania, možno konštatovať, že tu v istom zmysle dochádza aj k presunu dôkazného bremena, ktoré sa realizuje práve v aktívnom dokazovaní pred súdom.

Pri voľbe prostriedkov a postupov musia orgány činné v trestnom konaní a sudy voči obvinenému realizovať len tie obmedzenia, ktoré sú nevyhnutné na úspešné vykonanie trestného konania a čo najmenej zaťažujú obvineného (požiadavka primeranosti, zdržanlivosti). Zásada prezumpcie nevinoty sa uplatňuje v predsúdnom konaní, v konaní pred súdom, ako aj v konaní o opravných prostriedkoch a trvá, pokiaľ nie je právoplatným odsudzujúcim rozsudok vyslovená vina (časová pôsobnosť prezumpcie nevinoty). Túto zásadu treba dôsledne rešpektovať a dodržiavať aj v súvislosti s poskytovaním informácií o trestnom konaní podľa § 6 ods. 2 Trestného poriadku. V tejto súvislosti treba poznamenať, že v zmysle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva nie je porušením prezumpcie nevinoty pri poskytovaní informácií o priebehu trestného konania, ak sa osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie, označí jeho procesným postavením (t. j. podozrivý, obvinený, obžalovaný), naopak, takúto osobu nemožno napríklad v informácii pre médiá pred právoplatným odsudzujúcim rozsudkom označiť za páchatela trestného činu.

K limitom poskytovania informácií o trestnom konaní, ktoré vychádzajú z rešpektovania prezumpcie nevinoty, sa vyjadrila Erdősová, a to nasle-

dujúcimi slovami. „Publicita, kedy sa na verejnosť prostredníctvom médií dostávajú celé zápisnice alebo časti zápisníc z výsluchu obvinených, poškodených, svedkov alebo iných subjektov, v zásade nekorešponduje s právom na informácie o prebiehajúcom trestnom konaní. Takto chápaná sloboda prejavu, ktorá inak vo všeobecnosti aj zastrešuje právo na informácie, musí ustúpiť v prospech spravodlivej rovnováhy nastolovanej so zámerom nedostať obžalovaného do postavenia, v ktorom ho verejnosť odsúdi skôr, ako súd vyhlási rozsudok.“²⁰

Podobné pravidlá vyplývajúce zo zásady prezumpcie nevinu formulovala aj česká doktrínálna trestnoprocesná teória. Napríklad v texte učebnice trestného práva procesného Císařovej a kol.²¹ v súvislosti s vysvetlením zásady prezumpcie nevinu sú uvedené tieto pravidlá:

1. Nedokázaná vina má ten istý význam ako dokázaná nevina, čo sa prejavuje najmä pri úprave podmienok odškodnenia za väzbu a trest.
2. Dôkazné bremeno je na obžalobe a obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu, má právo nevypovedať a z jeho mlčania sa nemôžu odvodzovať závery o jeho vine.
3. Pravidlo *in dubio pro reo*.
4. Pravidlo, že v priebehu trestného konania môžu byť obvinenému ukladané len také obmedzenia, ktoré sú nevyhnutné, aby bol dosiahnutý účel trestného konania.

V inej českej učebnici trestného práva procesného autorov Jelínek a kol. z roku 2010²² sa možno stretnúť s pomerne podrobným vymedzením zásady prezumpcie nevinu. V tejto súvislosti možno v texte tejto učebnice nájsť nasledujúce formulácie:

„Prezumpcia nevinu býva zaraďovaná k zásadám týkajúcim sa dokazovania. Uplatňuje sa vo všetkých štádiách trestného konania. Prezumpcia nevinu je zásadou ústavnoprávnej úrovne a je navyše formulovaná aj v medzinárodných dokumentoch o ľudských právach. Vzhľadom na tento charakter má prezumpcia nevinu predovšetkým politickú hodnotu, ktorá je predmetom ústavnej ochrany. Zároveň je prezumpcia nevinu jedným z prvkov práva na spravodlivý proces a hlavnou zásadou moderných demokratických trestných konaní.“

²⁰ ERDÖSOVÁ, A. Neverejnosť prípravného konania z pohľadu zásady prezumpcie nevinu. *Justičná revue*. 2021, roč. 73, č. 3, s. 336.

²¹ CÍSAŘOVÁ, D. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde, 2001, s. 64.

²² JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2010, s. 126 – 132.

Prezumpcia nevinoty sa bežne považuje za základné ľudské právo. Obvinený má právo, aby s ním bolo zaobchádzané ako s ktoroukoľvek inou osobou, bez akéhokoľvek predsudku viny, ktorý by mohol nepriaznivo znížiť jeho postavenie vzhľadom na ostatných občanov z pohľadu právneho, sociálneho, morálneho, až do okamžiku, keď právoplatné odsúdenie potvrdí jeho zodpovednosť za spáchaný trestný čin. V praxi však nie sú výnimočné prípady, keď už len bežná účasť osoby na úkonoch trestného konania v postavení obvineného alebo obžalovaného v konaní na súde je spojená s difamačnými účinkami proti tejto osobe.

Podstatou prezumpcie nevinoty je ochrana cti a dobrej povesti osoby. Zo samotnej skutočnosti, že je niekto trestne stíhaný, nemožno v žiadnom prípade prejedukovať jeho vinu. Zásada prezumpcie nevinoty sa môže v konkrétnom prípade stretnúť s inými ústavnými zásadami, a to slobodou prejavu a právom na informácie. Konfliktný vzťah medzi ústavným princípom prezumpcie nevinoty a iným ústavným princípom práva na informácie, ktoré majú inak rovnakú ústavnú hodnotu, môže nastať pri nevhodnej medializácii trestných vecí v oznamovacích prostriedkoch. Účinná ochrana práva na prezumpciu nevinoty pred zásahmi oznamovacích prostriedkov je jedným z veľkých problémov modernej spoločnosti. Ústavná hodnota prezumpcie nevinoty by mala byť v súlade s ústavnou hodnotou práva na informácie. Je nesporné, že pri poskytovaní informácií o trestnom konaní oznamovacími prostriedkami musí byť zásada prezumpcie náležite rešpektovaná. Konkrétne v prípravnom konaní sa nesmú zverejniť informácie umožňujúce zistenie totožnosti osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie, poškodeného, zúčastnenej osoby a svedka. Takéto informácie sa však môžu v nevyhnutnom rozsahu zverejniť len na účely pátrania po osobách alebo pre dosiahnutia účelu trestného konania.

Vplyv zásady prezumpcie nevinoty sa v trestnom konaní podľa autorov tejto učebnice prejavuje v oblasti **dokazovania, pri rozhodovaní orgánov činných v trestnom konaní a ako pravidlo pri zaobchádzaní s obvineným.**

Pre dokazovanie v trestnom konaní zo zásady prezumpcie nevinoty vyplýva, že vina musí byť obvinenému preukázaná zákonnými prostriedkami a obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu. Sú to orgány činné

v trestnom konaní,²³ ktoré musia preukázať všetky skutočnosti potrebné pre rozhodnutie o vine. Vinu obvineného nie je možné odvodzovať od spôsobu obhajoby, napríklad z toho, že obvinený zámerne vypovedal nepravdu, popieral určité skutočnosti alebo sa snažil zviest' vyšetrojúce orgány na falošnú stopu. Obvinený má právo uvádzať okolnosti a dôkazy o nich, ktoré slúžia k jeho obhajobe. Touto obhajobou sú orgány činné v trestnom konaní povinné sa zaoberať. Obvinený nesmie byť žiadnym spôsobom donucovaný k výpovedi alebo k priznaniu alebo aby inak predložil dôkaz viny. Z odopretia obvineného vypovedať nemôžu byť proti obvinenému vyvodzované žiadne nepriaznivé dôsledky. Od obvineného nie je možné vyžadovať aktívnu súčinnosť pri zadovážovaní dôkazov. Pasivita obvineného mu nemôže byť pričítaná k jeho neprospechu.²⁴ Z okolností, že obvinený odmietol vypovedať, nie je možné vyvodiť závery o jeho vine. Právo obvineného mlčať a neobviňovať seba samého odvodené judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva zo zásady prezumpcie nevinoty, sa nevzťahuje na použitie tých údajov v trestnom konaní, ktoré možno získať od obvineného donucovacou mocou, ktoré však existujú nezávisle od vôle obvineného či podozrivého (napríklad písomností získaných na základe príkazu, vzoriek krvi, moču). Vina obvineného musí byť preukázaná bezpečne. Odsudzujúci rozsudok môže byť vynesený vtedy, ak je vina nepochybne preukázaná.

Pri rozhodovaní orgánov činných v trestnom konaní sa zásada prezumpcie nevinoty uplatňuje takto: ak po vykonaní všetkých dostupných dôkazov zostanú pochybnosti o vine obvineného a nepodarí sa tieto pochybnosti rozptýliť ďalším vykonaním reálne dostupných dôkazov, vynešie súd vždy definitívne rozhodnutie, a to oslobodzujúci rozsudok, ktorý má po nadobudnutí právnej moci všetky dôsledky *rei iudicatae* (prekážka rozhodnutej veci). Procesným dôsledkom toho, že sa nepodarilo bezpečne preukázať vinu a že obvinený nemusí preukazovať svoju nevinu, je pravidlo, že pochybnosť je na prospech obvinenému – **pravidlo in dubio pro**

²³ Podľa Trestného poriadku platného v Českej republike sa za orgány činné v trestnom konaní považujú stále aj súdy. Preto všade tam, kde sa v prameni založenom na českej úprave používa pojem „orgány činné v trestnom konaní“, treba za ne považovať aj súdy – pozn. autora.

²⁴ V tejto súvislosti sa však už možno v judikatúre a aj v názoroch odbornej verejnosti stretnúť s názormi, že mlčanie obvineného možno vysvetľovať v jeho neprospech v tých prípadoch, keď je výslovne žiaduce, aby prehovoril, a tým pomohol vysvetliť veci v jeho prospech – poznámka autora.

reo. Judikatúra zdôrazňuje, že použitie zásady *in dubio pro reo* prichádza do úvahy len vtedy, ak pochybnosti, ktoré vznikli v trestnom konaní o nejakkej skutočnosti, trvajú aj po vykonaní a vyhodnotení všetkých dostupných dôkazov. Uplatniť túto zásadu možno vtedy, pokiaľ súd dospeje k záveru, že nie je možné sa jednoznačne prikloniť k žiadnej zo skupiny odporujúcich si dôkazov, k žiadnej z dvoch odporujúcich si výpovedí. Pochybnosti sa musia týkať skutkových otázok, nie právnych. O právnych otázkach musia orgány činné v trestnom konaní rozhodnúť podľa zásady „*iura novit curia*“ (súd pozná právo). Nedokázaná vina má rovnaký význam ako dokázaná nevina. Oslobodzujúci rozsudok musí byť vynesený ako na základe preukázanej nevinoty, tak aj v prípade, ak nie je vina preukázaná nepochybne. V súlade s uvedeným pravidlom je aj úprava podmienok náhrady škody za väzbu a trest. Právo na náhradu škody za väzbu má ten, na kom bola vykonaná väzba, ako bolo proti nemu trestné stíhanie zastavené, alebo ak bol spod obžaloby oslobodený, alebo ak bola vec postúpená inému orgánu. Zákon teda nerobí rozdiel medzi prípadmi, keď prišlo k oslobodeniu spod obžaloby alebo zastaveniu trestného stíhania preto, že obvinený nie je vinný, alebo preto, lebo chýbali usvedčujúce dôkazy.

No a nakoniec **prezumpcia nevinoty ako pravidlo zaobchádzania s obvineným** sa prejavuje v tom, že orgány činné v trestnom konaní sú povinné postupovať proti obvinenému neustranne a nezaujato. Aj v tomto ohľade musí byť nevina obvineného prezumovaná. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné bez návrhu objasňovať rovnako starostlivo okolnosti svedčiace v prospech i v neprospech obvineného. Priznanie obvineného ich nezbavuje povinnosti preskúmať všetky okolnosti prípadu. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné poučiť obvineného o jeho právach umožňujúcich mu uplatnenie práv na obhajobu. Prezumpcia nevinoty zaväzuje orgány činné v trestnom konaní zdržať sa všetkých prejavov, ktoré by mohli byť vykladané ako výraz ich presvedčenia o vine obvineného predtým, než bolo o vine právoplatne rozhodnuté. Pri voľbe prostriedkov a postupov potrebných na naplnenie účelu trestného konania musia orgány činné v trestnom konaní ukladať len tie obmedzenia, ktoré sú nevyhnutné k úspešnému vykonaniu trestného konania a najmenej zaťažujúce obvineného. Toto pravidlo nachádza svoj výraz predovšetkým v striktnom vymedzení podmienok takzvaných zaistovacích úkonov, predovšetkým dôvody, trvanie a výkon väzby. Väzbu je preto treba chápať ako opatrenie úplne výnimoč-

né, ktoré nemôže byť nikdy obligatórne, nemôže prejudikovať budúce rozhodnutie súdu o vine obvineného a nemôže vykazovať znaky trestu.

Zásada prezumpcie nevinoty sa uplatňuje v predsúdnom štádiu trestného konania, v konaniach pred súdom i v konaní o opravných prostriedkoch a trvá, pokiaľ buď v opravnom konaní, alebo po ňom nasledujúcom novom či pokračovacom konaní vrátane nového konania o opravnom prostriedku nie je súdom právoplatným odsudzujúcim rozsudkom vyslovená vina.

K obsahu zásady prezumpcie nevinoty a k jej uplatňovaniu v trestnom konaní sa vyjadrili aj individuálne viacerí predstavitelia trestnoprávnej teórie, pričom viacero týchto vyjadrení má aj protichodný charakter. Podľa Kurilovskej možno názory odbornej verejnosti na charakter prezumpcie nevinoty rozdeliť do troch skupín. Jedna skupina považuje zásadu prezumpcie nevinoty za právnu domnienku, druhá skupina považuje prezumpciu nevinoty za zásadu súvisiacu s dokazovaním a dôkazným právom a tretia skupina považuje prezumpciu nevinoty za zásadu trestného konania.²⁵ No nie celá odborná verejnosť sa s takýmto vymedzením charakteru prezumpcie nevinoty stotožňuje, respektíve nie celkom. So zaujímavými, väčšinou nesúhlasnými, ale na druhej strane vyargumentovanými názormi na takéto rozdelenie chápania prezumpcie nevinoty, s ktorými sa možno stotožniť, je možné sa stretnúť u Mihálíka a Vincenta. Napríklad na margo názoru, že prezumpcia nevinoty je právnu domnienkou, sa vyjadrili takto: „Právnu domnienku alebo prezumpciu v zmysle teórie práva treba interpretovať ako právny inštitút, ktorý predpokladá určitú právnu skutočnosť, pri ktorej nevieme objektívne určiť, či sa stala, alebo sa nestala. V rámci teórie práva následne diferencujeme právne domnienky na vyvrátiteľné a nevyvrátiteľné. Kým pri vyvrátiteľných domnienkach sa dá ich obsah vyvrátiť preukázaním opaku, tak pri nevyvrátiteľných domnienkach to možné nie je. Preto nie je prezumpcia nevinoty klasickou domnienkou v zmysle teórie práva. Prezumpcia nevinoty nepredpokladá existenciu určitej skutočnosti a zároveň tiež nevyvodzuje existenciu určitej skutočnosti z prítomnosti druhej skutočnosti, vychádzajú z ich vzťahu vzájomnej súvislosti, a teda nespĺňa podmienky stanovené pre vyvrátiteľnú domnienku. Prezumpcia nevinoty nespĺňa ani podmienky pre nevyvrátiteľnú domnienku, pretože v prípade, ak by sme ju považovali za nevyvrátiteľnú domnienku, tak by nebolo mož-

²⁵ KURILOVSKÁ, L. Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia. Šamorín: Heuréka, 2013, s. 112.

né, aby súd právoplatne odsúdil obžalovaného za spáchanie trestného činu. Prezumpcia alebo domnienka je charakteristická tým, že vyvodzuje nejaký záver z určitej existujúcej skutočnosti, pričom túto podmienku prezumpcia nevinu nespĺňa.²⁶

Čo sa týka názorov, že prezumpcia nevinu je súčasť dôkazného práva a je zásadou vzťahujúcou sa len na dokazovanie, tak s týmito Mihálik a Vincent, teda tá istá dvojica autorov, taktiež polemizujú a namietajú takýto záver. Svoje stanovisko opierajú o tvrdenie, že: „Zásada prezumpcie nevinu je zásadou, ktorá sa týka celého priebehu trestného konania a nepatrí medzi základné zásady dokazovania v zmysle vymedzenia základných zásad v Trestnom poriadku. Proti chápaniu prezumpcie nevinu, len ako zásady dokazovania, možno argumentovať aj tým, že kým prezumpcia nevinu sa vzťahuje na základe jej legálnej úpravy na celý priebeh trestného konania, a to až do okamihu právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku, dokazovanie sa v niektorých štádiách trestného konania takmer nevykonáva, ale zásada prezumpcie nevinu sa musí aj počas týchto štádií trestného konania v plnej miere uplatňovať.“²⁷

Názor, že prezumpcia nevinu má širší význam ako len zásada dokazovania, zastáva aj Šámal. Podľa neho má prezumpcia nevinu na väzbu obvineného a na ochranu dobrej povesti obvineného pred jeho právoplatným odsúdením, resp. vtedy, keď je trestná vec právoplatne ukončená napr. vo forme zastavenia trestného stíhania alebo oslobodzujúceho rozsudku.²⁸

Naopak so súhlasným stanoviskom sa možno u Mihálika a Vincenta stretnúť v súvislosti s názormi, že prezumpcia nevinu je zásadou trestného konania.²⁹

Na základe doteraz prezentovaných názorov odbornej verejnosti možno zovšeobecniť obsah prezumpcie nevinu ako zásady trestného konania

²⁶ MIHÁLIK, S., VINCENT, F. Filozofické a aplikačné otázky zásady prezumpcie nevinu v trestnom konaní. In: Jelínek, J. a kol: Ochrana základných práv a svobod v trestním řízení. Praha: leges, 2020, s. 97

²⁷ Mihálik, S., Vincent, F. Filozofické a aplikačné otázky zásady prezumpcie nevinu v trestnom konaní. In: Jelínek, J. a kol: Ochrana základných práv a svobod v trestním řízení. Praha: leges, 2020, s. 98

²⁸ Porovnaj Šámal, P. a kol. Trestní řád. § 1 až 156. Komentář. 7. doplněné a prepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2013 s. 23,

²⁹ Mihálik, S., Vincent, F. Filozofické a aplikačné otázky zásady prezumpcie nevinu v trestnom konaní. In: Jelínek, J. a kol: Ochrana základných práv a svobod v trestním řízení. Praha: Leges, 2020, s. 98.

nasledujúcimi slovami. Obsahom prezumpcie nevinny je to, že osobu, proti ktorej sa vedie trestné konanie, treba považovať za nevinnú, kým súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom nevysloví jej vinu za spáchaný trestný čin. Prezumpcia nevinny sa týka celého trestného konania a v kontexte toho, čo bolo v tejto súvislosti už uvedené, sa v určitom rozsahu uplatňuje aj mimo trestného konania. Z takto formulovaného obsahu prezumpcie nevinny možno odvodiť dve základné roviny jej chápania. Jednak je to rovina hmotnoprávneho chápania, podstatu ktorej tvorí požiadavka zakazujúca vyjadrovať sa o obvinenom ako o vinnom ešte predtým, ako je právoplatným rozhodnutím súdu uznaným vinným a jednak je to rovina procesná, podstatu ktorej tvoria také pravidlá dokazovania, ktoré sú zárukou, že súd rozhodne o vine obvineného nestranne a na základe zákona.³⁰

K rovnakému hodnoteniu obsahu prezumpcie nevinny v trestnom konaní dospel aj Šimovček, aj keď to vyjadril inými slovami. Podľa jeho názoru: „Zásada prezumpcie nevinny je úzko spojená so všeobecným princípom prezumpcie poriadneho občana (*presumptio boni viri*), ktorá je používaná v anglo-americkom procesnom práve a je chápaná ako princíp, podľa ktorého je každý občan poriadny, pokiaľ nebude preukázaný opak. Prezumpciu nevinny je nutné vymedzovať vo vzťahu k zásade zistenia skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností, ktorá ukladá orgánom činným v trestnom konaní zisťovať tak skutočnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj svedčiace v jeho prospech.“³¹

K zaujímavému názoru, s ktorým možno súhlasiť, dospel Kmec v súvislosti s hodnotením časovej pôsobnosti prezumpcie nevinny. Podstata jeho názoru spočíva v tom, že ustanovenie čl. 6 ods. 2 Dohovoru má z hľadiska časovej pôsobnosti špecifické postavenie v kontexte celého čl. 6 Dohovoru, pretože jeho aplikovateľnosť „ratione temporis“ môže byť za určitých okolností časovo takmer neobmedzená, pretože nie je obmedzená len na prebiehajúce trestné konanie, ale môže byť rozšírená aj na súdne rozhodnutia vydané po zastavení trestného stíhania alebo potom, čo bol sťažovateľ oslobodený spod obžaloby, a to v miere, v akej otázky vznesené v týchto veciach predstavujú dôsledok alebo doplnok predmetného trestného konania, v ktorom bol sťažovateľ obvineným. Uvedený článok Dohovoru však môže poskytnúť ochranu aj osobe, ktorá v danej dobre ešte formálne ob-

³⁰ Porovnaj ZÁHORA, J. Prezumpcia nevinny [online]. [cit. 2021-09-10]. Dostupné na: <https://www.cenpress.sk/prezumpcia-nevinny/>

³¹ ŠIMOVCĚK, I. a kol. Trestné právo procesné. Plzeň. Aleš Čeněk, 2011, s. 57.

vinená z trestného činu nebola, avšak nie je možné toto ustanovenie aplikovať v prípade, keď trestné konanie ešte vôbec začaté nebolo, pretože poškodená osoba k nemu nedala potrebný súhlas. Na základe uvedeného sa zdá, že osoba musí byť považovaná za obvinenú aspoň v autonómnom význame tohto pojmu, aby sa mohla dovolávať ochrany v zmysle čl. 6 ods. 2 Dohovoru.³²

K podobnému názoru dospel aj Vaľo, ktorý v tejto súvislosti konštatoval tieto závery: „Zásada prezumpcie nevinu v zmysle čl. 50 ods. 2 Ústavy SR a v zmysle č. 6 ods. 2 Dohovoru sa vzťahuje na ochranu (1) prebiehajúceho trestného konania, keď obvineného chráni nielen proti predpojatosti sudcov a orgánov činných v trestnom konaní, ale aj proti tlakom na vyslovenie jeho viny zo strany verejných činiteľov a komunikačných prostriedkov a chráni jeho česť pred osočovaním, ktoré nie je podložené rozhodnutím súdu, (2) v neskorších konaniach pred súdmi a inými orgánmi štátu, ktoré sú povinné rešpektovať nevinu osoby, ak existuje priama súvislosť medzi predmetom ich konania a trestným konaním, ktoré sa skončilo akýmkoľvek iným výsledkom ako právoplatným odsúdením.“³³

Aj právna teória v iných európskych krajinách považuje prezumpciu nevinu za jeden zo základných kameňov moderného európskeho trestného konania, pričom táto zásada sa prelína v celom jeho priebehu. Tieto názory prisudzujú prezumpcii nevinu niekoľko významov či dôsledkov pre postavenie obvineného a pre chod trestného konania. V rezolúcii XII. Medzinárodného kongresu trestného práva v Hamburgu konaného v roku 1979, sa uvádza, že z prezumpcie nevinu možno odvodiť tieto čiastkové zásady:

- nikto nesmie byť odsúdený alebo právnu formou byť uznaný za vinného bez vykonania trestného konania v zákonnej forme,
- nikomu nesmie byť uložený trest alebo iná rovnako závažná sankcia, ak nebola jeho vina preukázaná v súlade so zákonom,
- od nikoho nemožno žiadať, aby dokazoval svoju nevinu,
- v pochybnostiach musí konečné rozhodnutie vyznieť v prospech obvineného.³⁴

³² KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 789.

³³ VAĽO, M. Bezúhonnosť, spoľahlivosť a trestnoprávna vina. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 66.

³⁴ REPÍK, B. Ludské práva v súdnom konaní. Bratislava: MANZ, 1999, s. 218.

Napriek snahám právnej teórie vysvetliť obsah prezumpcie nevinny a východiská jej uplatňovania v trestnom konaní, je aj z vykonaného prehľadu zrejmé, že tieto snahy prispievajú len k vytvoreniu základných a rámcových východísk, o ktoré sa aplikačná prax v trestnom konaní môže v tejto súvislosti oprieť. Podrobnosti a nuansy treba hľadať v judikatúre všeobecných súdov, judikatúre ústavných súdov, judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu (ďalej len „ESLP“) a v súčasnosti dokonca už aj v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie.

2 Súdnou praxou (judikatúrou) uznávané východiská uplatňovania prezumpcie nevinny

Už bolo konštatované, že zásada prezumpcie nevinny nie je len trestno-právnu zásadou, ale prezumpcia nevinny patrí aj medzi ústavou garantované základné práva a slobody. Preto je len prirodzené, že k jej obsahu a aplikácii sa viackrát vyjadril a vyjadruje aj **Ústavný súd SR**. Ústavný súd SR v tomto vychádza z jedného z jeho oprávnení uvedených v článku 127 Ústavy SR, podľa ktorého: „Ústavný súd rozhoduje o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd.“ Je len prirodzené, že Ústavný súd SR pri aplikácii tohto svojho oprávnenia, najmä na základe sťažností fyzických osôb, judikoval v tejto súvislosti celý rad rozhodnutí, ktoré výrazným spôsobom ovplyvňujú výklad a aplikačnú prax prezumpcie nevinny.

Podľa právneho názoru Ústavného súdu SR sa prezumpcia nevinny neobmedzuje len na trestné konanie, v ktorom sa má rozhodnúť o vine toho, proti komu sa konanie vedie, ale má aj širší dosah. Okrem iného z tejto zásady vyplýva, že žiaden štátny orgán (vrátane jeho ústavných činiteľov) nie je oprávnený vysloviť či rozhodnúť o vine osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie ešte predtým, ako ju vyslovil príslušný súd v právoplatnom odsudzujúcom rozsudku. Prezumpcia nevinny platí aj pre súdy, ktoré v občianskom konaní rozhodujú o náhrade škody spôsobenej trestným činom.

Súdy sú „viazané rozhodnutím príslušných orgánov, že bol spáchaný trestný čin“, pričom „súd konanie preruší, ak jeho rozhodnutie závisí od

otázky, ktorú nie je v tomto konaní oprávnený riešiť“. Z prezumpcie nevinny však nevyplýva zákaz, aby s tým, voči komu sa trestné konanie začalo, nebolo možné zaobchádzať ako s obvineným, pričom obvinený je povinný strpieť určité obmedzenia, akým je napríklad väzba (čl. 17 ods. 5 ústavy), skúmanie duševného stavu (čl. 17 ods. 7 ústavy), prípadne ďalšie opatrenia uvedené v štvrtej hlave Trestného poriadku (zaistenie osôb a vecí). Rôznorodé obmedzenia a opatrenia, ktoré je obvinený povinný strpieť, však nenarušujú prezumpciu nevinny, keďže ich účelom nie je ani zistiť a ani vyhlásiť vinu, t. j. nahradiť právoplatný odsudzujúci rozsudok súdu (**nález ÚS SR sp. zn. PL. ÚS 12/1998**).

Z prezumpcie nevinny tiež vyplýva, že žiadny štátny orgán (vrátane jeho ústavných činiteľov) nie je oprávnený vysloviť vinu či rozhodnúť o vine osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie, ešte predtým, ako ju vyslovil príslušný súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom. Povinnosť zabezpečiť realizáciu tejto zásady majú predovšetkým orgány činné v trestnom konaní, na druhej strane tieto orgány ju môžu tiež porušiť. Samotné tvrdenia orgánov činných v trestnom konaní o spáchaní trestného činu obvineným nie sú zásahom do prezumpcie nevinny, pokiaľ sú vyslovené s výhradami, ktoré odôvodňujú procesné postavenie a tiež štádium trestného konania. Prezumpciu nevinny porušujú výroky orgánov činných v trestnom konaní o obvinenom zverejnené v masmédiách, ktoré vyjadrujú názor, že tento je vinný, pričom jeho vinu ešte nevyslovil právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súd. Prezumpciu nevinny neporušujú také výroky, ktoré len vyjadrujú stav podozrenia zo spáchania trestného činu. Porušením zásady prezumpcie nevinny nie je ani informácia o osobe, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, vyjadrujúca jej procesné postavenie, resp. štádium trestného konania, teda sa označí ako **podozrivý** – § 85 ods. 1 Trestného poriadku, **obvinený** – § 33, § 206 Trestného poriadku či **obžalovaný** – § 10 ods. 12 Trestného poriadku. Ak v čase zverejnenia informácií ide o osobu, proti ktorej sa viedlo trestné konanie, resp. osobu obvinenú, požíva ochranu vyplývajúcu z prezumpcie nevinny. Nie je podstatné, že niektoré informácie boli publikované v období medzi vydaním uznesení o vznesení obvinenia a ich doručením navrhovateľovi (**nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 83/2001**). K problematike limitov poskytovania informácií o trestnom konaní vyplývajúcich z prezumpcie nevinny sa Ústavný súd SR vyjadril aj vo svojom **náleze sp. zn. I. ÚS 689/2014** takto: „Prezumpcia nevinny nebráni informovať o trestnom konaní alebo okolnostiach, ktoré môžu opodstat-

ňovať záver, že sa niekto dopustil trestnej činnosti, vyplývajú z nej však určité medze, ak ide o spôsob, akým má k takému prejavu dôjsť. Sloboda prejavu nemá viesť k tomu, aby bol ktokoľvek v očiach širokej verejnosti fakticky videný vinným bez možnosti sa efektívne brániť proti obvineniam voči sebe. Informácia verejnosti o trestnom konaní, ako i na ňu nadväzujúca verejná diskusia, nesmú byť vedené v tom zmysle, že otázka viny je vopred rozhodnutá. Legitimitu zverejnenia informácie o trestnom konaní nemožno vyvodiť z ústavnej ochrany slobody prejavu, pokiaľ je zverejnenie informácie dominantne motivované túžbou vyvolať senzáciu, a tak poškodiť difamujúcu osobu bez štipky rešpektu k zásade prezumpcie neviny. Zásada prezumpcie neviny sa vo vzťahoch medzi subjektmi v rovnom postavení uplatní ako jeden z dôvodov na obmedzenie ústavou zaručenej slobody prejavu. Jej účelom je jednak zamedziť tomu, aby bolo v dôsledku uplatňovanej slobody prejavu zasahované do príslušného trestného konania spôsobom vyvolávajúcim pochybnosti o nestrannosti orgánov činných v trestnom konaní. Jej význam spočíva i v ochrane osobnostných práv osoby, proti ktorej je vedené trestné konanie, ako aj jej práve na spravodlivý proces a nenarušenie dôvery verejnosti na úlohu súdov v trestnej oblasti.“

Ústavný súd SR sa viackrát vyjadril aj k rozsahu uplatňovania prezumpcie neviny. V tejto súvislosti uviedol, že prezumpcia neviny sa neobmedzuje len na trestné konanie, v ktorom sa má rozhodnúť o vine toho, proti komu sa konanie vedie, ale má aj širší dosah. Rešpektovanie tejto zásady má zabezpečiť nielen súd v súdnom konaní, kde sa rozhoduje o vine, ale aj iné orgány činné v trestnom konaní, ktoré pôsobia v predsúdnom štádiu, tzv. prípravnom konaní, teda prokurátor, vyšetrovateľ, resp. policajt. Aj nevhodné výroky orgánov prípravného trestného konania, ktoré by sa v podstate rovnali vysloveniu viny trestne stíhanej osoby, by mohli porušiť prezumpciu neviny, a to najmä vtedy, pokiaľ by napr. podnietili verejnosť uveriť, že trestne stíhaná osoba je vinná a prejudikovali by hodnotenie faktov kompetentným súdom (**uznesenie ÚS SR sp. zn. III. ÚS 116/2001**).

Na margo tejto problematiky možno uviesť, že zákonodarca dokonca rozšíril aplikáciu prezumpcie neviny aj na priestupky, teda nad rámec ústavy. Konkrétne podľa ustanovenia § 73 ods. 1 zákona o priestupkoch „občan je obvineným z priestupku, len čo správny orgán vykonal voči

nemu prvý procesný úkon a na takého občana sa hľadí ako na nevinného, kým jeho vina nebola vyslovená právoplatným rozhodnutím“³⁵

Z prezumpcie nevinu sa odvodzuje a súčasťou jej obsahu je aj zásada „in dubio pro reo“ (v pochybnostiach v prospech veci – rozumej v prospech obvineného). Ústavný súd SR v nadväznosti na uplatňovanie tejto zásady konštatoval, že „aj v konaní o povolenie obnovy konania je potrebné ctiť princíp *in dubio pro reo* a sudca rozhodujúci o povolení obnovy konania by mal k posúdeniu veci pristupovať nepredpojatý, t. j. byť v zásade otvorený tomu, že tvrdená nová skutočnosť môže doterajšie rozhodnutie o vine a treste zvrátiť. V tomto prípade platia *mutatis mutandis* závery ESLP, podľa ktorých zásada *in dubio pro reo* je špecifickým vyjadrením prezumpcie nevinu, a teda vyžaduje, aby sudcovia nevychádzali z vopred poňatého presvedčenia, že obžalovaný spáchal čin, ktorý sa mu kladie za vinu, pričom dôkazné bremeno spočíva na obžalobe a prípadné pochybnosti majú byť v prospech obžalovaného. Všeobecne v trestných veciach zásada *in dubio pro reo* slúži ako dôležitá garancia proti arbitrárnemu rozhodovaniu príslušných orgánov verejnej moci“ (**nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 46/2015**).

K objasneniu problematiky uplatňovania prezumpcie nevinu prispel svojou rozhodovacou činnosťou aj **Najvyšší súd SR**. Napríklad k aplikácii prezumpcie nevinu v rámci dokazovania uviedol, že: „Nie je povinnosťou obžalovaného dokazovať svoju nevinu, pretože zásada prezumpcie nevinu vyžaduje, aby to bol štát, kto nesie v trestnom konaní dôkazné bremeno. Netreba zabúdať, že obžalovanému v prípade uznania viny hrozí pomerne vysoký trest odňatia slobody. Preto je nevyhnutné, aby jeho vina bola bez akýchkoľvek pochybností preukázaná. Vykonané dôkazy musia jednoznačne a s najvyšším stupňom istoty preukazovať, že skutok uvedený v obžalobe sa stal, že predstavuje skutočne závažnú hrozbu pre spoločnosť a že práve obžalovaný je skutočne osobou, ktorá sa žalovaného skutku dopustila. V prípade existencie akýchkoľvek rozumných pochybností o tom, či sa obžalovaný žalovaného skutku dopustil, je potrebné tieto pochybnosti vyladiť v jeho prospech a nie naopak. Ani vysoký stupeň podozrenia sám osebe nevytvára zákonný podklad pre odsudzujúci výrok“ (**uznesenie NS SR sp. zn. 5 To 20/2010**).

³⁵ Porovnaj ČÍČ, M. a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Žilina: Eurokódex, 2012, s. 353.

Jednoznačné závery súvisiace s otázkou spôsobu poskytovania informácií o trestnom konaní v nadväznosti aj na dodržiavanie prezumpcie nevinu vyjadril Najvyšší súd SR vo svojom rozsudku z 21. novembra 2012, ktorým rozhodol spor medzi občianskym združením požadujúcim informácie o trestnom konaní vo forme odpisov rozhodnutí orgánov činných v trestnom konaní a súdov a Generálnou prokuratúrou SR. V tomto rozsudku je okrem iného konštatované, že: „Pokiaľ oprávnená osoba žiada o sprístupnenie informácií týkajúcich sa rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní, môže povinná osoba žiadosti vyhovieť len do tej miery, že sprístupní informáciu o konkrétnom rozhodnutí alebo výsledku určitého konania, avšak len za predpokladu, že sprístupnenie takejto informácie nezakazujú osobitné predpisy. Povinná osoba informuje iba o tom, že vydala rozhodnutie a tiež, s akým výsledkom bolo konkrétne konanie skončené. Sprístupnenie odpisu určitého rozhodnutia orgánov činných v trestnom konaní prekračuje rámec zákona o slobodnom prístupe k informáciám. Poskytovanie informácií o trestnom konaní striktnie upravuje § 6 Trestného poriadku. Táto úprava vzhľadom na charakter trestného konania a zásadu prezumpcie nevinu, ktorá je jednou zo základných zásad trestného konania v demokratickej spoločnosti, neumožňuje orgánom činným v trestnom konaní poskytovať iným ako zákonom určeným osobám odpisy rozhodnutí z prípravného konania, resp. tieto rozhodnutia zverejňovať. Na takýto postup neoprávňuje orgány činné v trestnom konaní ani žiaden iný zákon, ani ústava, ani právo verejnosti poznať podrobné dôvody rozhodnutia, aby si vedela urobiť obraz, či trestné stíhanie bolo zastavené dôvodne“ (**rozsudok NS SR sp. zn. 8 Sž 20/2012**).

Uznávané východiská uplatňovania prezumpcie nevinu ponúka aj **judikatúra EŠLP**, ktorá hodnotí a posudzuje túto zásadu z pohľadu jednej z garancií práva na spravodlivý proces v zmysle článku 6 Dohovoru. Obsah týchto východísk je zrejмый zo základných výrokových viet rozhodnutí EŠLP v konkrétnych veciach, ktoré sú identifikované v nasledujúcom texte.

„Účelom zásady prezumpcie nevinu je chrániť každého, kto bol obvinený z trestného činu, pred vyslovením výroku o vine bez toho, aby bola jeho vina preukázaná v súlade so zákonom“ (**Nölkenbockhoff proti Nemec-ku z 25. augusta 1987**). „Jej hlavným účelom je chrániť obvineného pred akýmkoľvek súdnym rozhodnutím alebo inými výrokmi príslušných úradných osôb („State officials“), ktoré sa rovnajú vysloveniu jeho viny bez toho,

aby bola táto predtým preukázaná v súlade so zákonom“ (***Rushiti proti Rakúsku z 21. marca 2000***). „K porušeniu prezumpcie nevinny dôjde, ak výroky príslušnej úradnej osoby („public official“), ktoré sa týkajú osoby obvinenej z trestného činu, odrážajú alebo vyjadrujú názor, že je vinná, a to ešte predtým, ako bola jej vina preukázaná v súlade so zákonom. Postačuje, dokonca aj pri absencii formálneho konštatovania, tiež argumentácia nasvedčujúca tomu, že úradná osoba považuje obvineného za vinného. EŠLP zdôraznil význam výberu slov zo strany úradných osôb v ich výrokoch predtým, ako bola obvinená osoba prejednaná súdom a uznaná vinnou z trestného činu“ (napr. ***Daktaras proti Litve z 10. októbra 2000***). EŠLP sa už predtým zaoberal v týchto súvislostiach aj vzťahom slobody prejavu podľa čl. 10 Dohovoru a prezumpcie nevinny. Sloboda prejavu garantovaná čl. 10 Dohovoru obsahuje aj slobodu prijímať a dávať informácie. Prezumpcia nevinny nemôže zabrániť príslušným orgánom informovať verejnosť o prebiehajúcom trestnom vyšetrení. Vyžaduje však, aby to robili so všetkou úvážlivosťou a opatrnosťou („with all the discretion and circumspection“), ktorá je nevyhnutná, pokiaľ má byť prezumpcia nevinny rešpektovaná (***Allenet de Ribemont proti Francúzsku z 10. októbra 1995***).

EŠLP poukazuje na základný rozdiel vo výrokoch úradných osôb, ktoré majú vzťah k prezumpcii nevinny (napr. ***Adam Wloch proti Poľsku z 26. januára 1999***). Podľa judikatúry EŠLP „treba robiť rozdiel medzi výrokmami, ktoré odrážajú alebo vyjadrujú názor, že dotknutá osoba je vinná, a výrokmami, ktoré iba vyjadrujú stav podozrenia („a state of suspicion“). Prvé porušujú prezumpciu nevinny, zatiaľ čo druhé boli považované za prijateľné alebo vyhovujúce („unobjectionable“) v rôznych situáciách posudzovaných EŠLP (***Lutz proti Nemecku z 25. augusta 1987, Englert proti Nemecku z 25. augusta 1987 a Leutscher proti Holandsku z 26. marca 1996***). „Skučnosť, či namietané výroky úradnej osoby porušujú prezumpciu nevinny, má byť posudzovaná v kontexte osobitných okolností, za akých boli tieto výroky urobené“ (***Daktaras proti Litve z 10. októbra 2000, Adolf proti Rakúsku z 26. marca 1982***).

EŠLP vydal aj iné zaujímavé rozhodnutia, ktorými limitoval benefity vyplývajúce z prezumpcie nevinny. Napríklad v jednom rozsudku konštatoval: „Článok 6 ods. 2 ani iné ustanovenie Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd nedáva osobe „obvinenej z trestného činu“ právo na náhradu jeho nákladov v prípade zastavenia konania proti nej. Samotné odmietnutie náhrady nevyhnutných nákladov a výdavkov nie je

v rozpore s prezumpciou neviný“ (**Lutz proti Spolkovej republike Nemecko z 25. augusta 1987**).

Judikatúra ESLP sa vyjadruje aj k tomu, že prezumpcia neviný upravená v čl. 6 ods. 2 Dohovoru sa vzťahuje na trestné konanie ako celok bez ohľadu na výsledok trestného stíhania. Pomerne často sú v judikatúre ESLP prípady, keď v konaniach, ktoré priamo neriešia otázku viny a trestu, súdy svojimi formuláciami pomerne zrejme konštatujú vinu obvineného, čo vzbudzuje problém predovšetkým za situácie, keď trestné konanie doposiaľ prebieha a o vine sťažovateľa nebolo doposiaľ rozhodnuté alebo naopak v dobe, keď je trestné konanie ukončené, a to výrokom, ktorý zbavuje sťažovateľa obvinenia.

Napríklad ESLP vo veci **Nešták proti Slovensku z 27. februára 2007** zdôraznil, že je potrebné dôsledne rozlišovať medzi výrokom, že osoba je podozrivá zo spáchania trestného činu a jasným vyhlásením súdu bez toho, aby existovalo konečné odsudzujúce rozhodnutie, že osoba spáchala daný trestný čin. V tejto veci súd pri rozhodovaní o sťažnosti obvineného proti zamietnutiu žiadosti o prepustenie na slobodu okrem iného uviedol, že bolo preukázané, že obžalovaný sa uvedeného trestného činu dopustil z toho dôvodu, že potreboval peniaze. Touto formuláciou súd porušil prezumpciu neviný.

Vo veci **Tendam proti Španielsku z 13. júla 2010** ESLP jednoznačne konštatoval, že zásada *in dubio pro reo*, ako špecifické vyjadrenie zásady prezumpcie neviný, nepripúšťa, aby existoval akýkoľvek rozdiel medzi oslobodením spod obžaloby z dôvodu nedostatkov dôkazov a oslobodenia spod obžaloby vyplývajúcim zo záveru, že obvinený nepochybne nie je vinný.

Do riešenia problémov súvisiacich s uplatňovaním prezumpcie neviný vstúpil aj **Súdny dvor EÚ**, ktorý tak reaguje na skutočnosť, že prezumpcia neviný je súčasťou Charty základných práv EÚ, ako aj na existenciu právneho aktu Európskej únie – smernice EÚ č. 2016/343 o posilnení niektorých aspektov prezumpcie, ktorej úlohou je vytvoriť v priestore členských štátov Európskej únie právny rámec pre rovnaké chápanie a uplatňovanie prezumpcie neviný. Ako príklad tohto tvrdenia možno uviesť **rozsudok Súdneho dvora EÚ z 5. septembra 2019 vo veci C-377/18**. Z tohto rozhodnutia vyplýva, že „možno pripustiť, aby dohoda o vine a treste uvádzala, že protiprávneho konania sa zúčastnili aj ďalšie identifikované osoby, pokiaľ sú po prvé tieto údaje nevyhnutné pre právnu kvalifikáciu dotknú-

tého skutku a pre analýzu trestnej zodpovednosti osoby uznávajúcej svoju vinu a po druhé, pokiaľ sú tieto údaje sprevádzané jasným uvedením toho, že ďalšie identifikované osoby sú stíhané v samostatnom konaní a ich vina nebola zákonným spôsobom preukázaná. Aj obsah iného rozsudku Súdneho dvora EÚ priniesol pre aplikačnú prax poučenie, a to konkrétne o súlade prezumpcie nevinoty s odôvodňovaním ďalšieho trvania väzby, ktoré sa opiera o formulované podozrenia či usvedčujúce dôkazy. Hranicou súladnosti odôvodnenia takýchto rozhodnutí s prezumpciou nevinoty podľa tohto rozsudku je neexistencia tvrdenia, že osoba, o väzbe ktorej sa rozhoduje, je vinná (**rozsudok Súdneho dvora EÚ z 19. septembra 2018 vo veci C-310/18**).

ZÁVER

Na základe skutočností uvedených v jednotlivých častiach predchádzajúceho textu možno jednoznačne konštatovať, že chápanie a aplikácia zásady prezumpcie nevinoty zo strany relevantných subjektov, najmä teda súdov a orgánov činných v trestnom konaní, ale aj iných subjektov, ako napríklad prostriedkov mediálnej komunikácie v prípade poskytovania informácií o trestnom konaní, je rôzna a nie vždy korektná. Na základe spomínaných skutočností možno urobiť záver, že predpokladom náležitého uplatňovania prezumpcie nevinoty počas všetkých častí a štádií trestného konania je poznanie jej obsahu v celom jej uznávanom rozsahu a kvalite. Inak povedané, základným predpokladom, aby realizácia prezumpcie nevinoty aplikačnou praxou bola dôslednou, je poznanie a striktné dodržiavanie legislatívy, právnu teóriu a súdnu praxou uznávaného výkladu jej uplatňovania v trestnom konaní. Možno povedať, že informácie uvedené v predchádzajúcom texte vytvárajú síce nie komplexný, ale v podstate ucelený rámec odborných poznatkov o problematike uznávaného výkladu jednotlivých aspektov prezumpcie nevinoty využiteľných aplikačnou praxou. Je zrejme aj to, že výklad právnej úpravy prezumpcie nevinoty podlieha a aj bude podliehať ďalšiemu výkladu zo strany relevantných autorít (napr. ESLP, Súdny dvor EÚ, odborná verejnosť) v závislosti od problémov prezentovaných alebo dokonca vytváraných aplikačnou praxou.

Literatúra

1. BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava: Kaligram, 2009. 128 s. ISBN 978-80-8101-252-5.
2. BEŇA, J. *Pramene k dejinám práva. Starovek*. Bratislava: PRAF UK, 2006. 376 s. ISBN 80-7160-095-4.
3. BEŇA, J. *Pramene k dejinám práva. Stredovek*. Bratislava: PRAF UK, 2007. 455 s. ISBN 978-80-7160-236-1.
4. BLAHO, P., Vaňková J. (ed.). *Corpus iuris civilis. Digesta*. Žilina: Eurokódex, 2008. 525 s. ISBN 978-80-8936-07-0.
5. CÍSAŘOVÁ, D. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Linde, 2001. 564 s. ISBN 978-80-76312-80-5.
6. ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Žilina: Eurokódex, 2012. 827 s. ISBN 978-80-89447-93-0.
7. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. 2. prepracované vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 1774 s. ISBN 978-80-89603-74-9.
8. ERDÖSOVÁ, A. Neverejnosť prípravného konania z pohľadu zásady prezumpcie nevinny. *Justičná revue*. 2021, roč. 73, č. 3, s. 336.
9. JALČ, A. Teoretickohistorický pohľad na prezumpciu nevinny v trestnom konaní. *Právny obzor*. 2013, roč. 96, č. 1, s. 24 – 34.
10. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. Praha: Leges, 2010. 784 s. ISBN 978-80-87212-30-1.
11. JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020. 554 s. ISBN 978-80-7502-444-2.
12. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021. 596 s. ISBN 978-80-571-0332-5.
13. KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. 1687 s. ISBN 978-80-7400-365-3.
14. KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania. Účel a základná limitácia*. Šamorín: Heuréka, 2013. 141 s. ISBN 978-80-89122-91-2.
15. MIHÁLIK, S., VINCENT, F. Filozofické a aplikačné otázky zásady prezumpcie nevinny v trestnom konaní. In: JELÍNEK, J. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020, s. 94 – 105.
16. REPÍK, B. *Luďské práva v súdnom konaní*. Bratislava: MANZ, 1999. 256 s. ISBN 80-85719-24-X.
17. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. § 1 až 156. Komentář. 7. doplněné a prepracované vydání*. Praha: C. H. Beck, 2013. 1718 s. ISBN 978-80-7400-465-0.
18. VALO, M. *Bezúhonnosť, spoľahlivosť a trestnoprávna vina*. Bratislava: C. H. Beck, 2021, s. 66, s. 184. ISBN 978-80-89603-94-7.
19. ZÁHORA, J. *Prezumpcia nevinny* (online). [cit. 2021-09-10]. Dostupné na: <https://www.cenpress.sk/prezumpcia-nevinny/>

Kontaktné údaje autora:

prof. JUDr. Peter Polák, PhD.

Ústav verejného práva

Fakulta práva PEVŠ v Bratislave

peter.polak@paneurouni.com

PRIMERANOSŤ NÁSTROJOV ODČERPÁVAJÚCICH VÝNOSY Z TRESTNEJ ČINNOSTI¹

PROPORTIONALITY OF THE FREEZING AND FORFEITURE OF ASSET TOOLS

*doc. JUDr. Marek Kordík, LL.M., PhD.*²

*Dr.h.c., prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.*³

*Mgr. Ing. František Vojtuš, PhD.*⁴

*Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Ústav práva
informačných technológií a práva duševného vlastníctva
Právnická fakulta, Univerzita Komenského*

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá novými nástrojmi finančného vyšetrovania, ktoré pri- niesla novela Trestného poriadku a snaží sa tieto inštitúty podrobiť testu legality, legi- timity a proporcionality a súčasne poukazuje na určité aplikačné nedostatky, ktoré sa v praxi objavujú v súvislosti s používaním týchto inštitútov. V rámci testu legality a pro- porcionality poukazuje i na niektoré zahraničné rozhodnutia, ktoré už týmto testom podrobili jednotlivé inštitúty finančného vyšetrovania. Súčasnne sa snaží načrtnúť aj úp- ravu *de lege ferenda* vo vzťahu k civilnej konfiškácii tak, aby prešla týmto testom.

Kľúčové slová: finančné vyšetrovanie, legalita, legitimita, proporcionality, zaistenie, odčerpanie, výnos z trestnej činnosti.

Abstract: The paper deals with the new tools of financial investigation introduced by the recent amendment to the Criminal Procedure Code and tries to conduct these in- stitutes to a test of legality, legitimacy and proportionality, while pointing out certain application challenges that arise in practice in connection with the use of these insti-

¹ Príspevok je podporený grantom APVV-19-0102 – Efektívnosť prípravného konania – skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.

² Spoluautor je spoluriešiteľom grantu APVV-19-0102 – Efektívnosť prípravného kona- nia – skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.

³ Spoluautor je spoluriešiteľom grantu APVV-19-0102 – Efektívnosť prípravného kona- nia – skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.

⁴ Spoluautor je spoluriešiteľom grantu APVV-19-0102 – Efektívnosť prípravného kona- nia – skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien.

tutes. As part of the test of legality and proportionality, it also points to some foreign decisions which have already been tested the tools of financial investigation. At the same time, it seeks to outline de lege ferenda adjustments in relation to civil confiscation so that it passes this test.

Key words: financial investigation, legality, legitimacy, proportionality, seizure, confiscation, crime assets.

ÚVOD

Inštitúty finančného vyšetrovania, ktorými sa odčerpáva výnos z trestnej činnosti sú dlhodobo pertraktovanou témou najmä s poukazom na špecifické procesné pravidlá dokazovania spočívajúce v obrátenom dôkaznom bremene, pričom v SR o uvedenom už rozhodoval Ústavný súd SR.⁵ Vzhľadom na legitimitu týchto nástrojov v boji proti legalizácii výnosov z trestnej činnosti tieto diskusie neutíchajú a ich vývoj sa posúva neustále dopredu, v ostatnom období sa k tejto téme vyjadril taktiež Európsky súd pre ľudské práva,⁶ ktorý svojím názorom opäť posunul odborný diskurz o niečo ďalej. Kľúčovým aspektom každej novej úpravy, ktorou sa zasahuje do ľudských práv a slobôd alebo ich obmedzujú, je, aby takáto úprava prešla základným testom legality, legitimacy a proporcionality.

1 Legalita

Požiadavku legality⁷ je možné definovať ako zákonnosť zásahu do ľudských práv a slobôd, t. j. určitý zásah do ľudských práv je možný len na základe zákona a len v súlade so zákonom. Predmetom požiadavky zákonnosti je

⁵ Nález ÚSSR PL.ÚS SR 29/05 z 3. septembra 2021 [online]. [cit. 2021-09-29]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjllprBxqPzAhWNy6QKHV9PD9IQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fww.w.ustavnysud.sk%2Fussr-intranet-portlet%2FdocDownload%2Felfa2323-2e07-484d-a9f3-3397ab71bb8a%2FRozhodnutie%2520-%2520Rozhodnutie%2520PL.%2520%25C3%259AS%252029_05.pdf&usg=AOvVaw1uudyZC1uRakWCf2fz3htw

⁶ EŠLP vo veci Zschüschen vs. Belgium sp. zn. 23572/07 [online]. [cit. 2021-09-29]. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22fulltext%22-%2212162/07%22>

⁷ Primerane pozri ČENTĚŠ, J. Odpočúvanie – procesné a hmotnoprávne aspekty. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 38.

súčasne aj požiadavka, aby určitý zásah do ľudských práv a slobôd predvídateľný, určitý, dostupný a v súlade s ústavnou požiadavkou právneho štátu,⁸ ktorý vyžaduje, aby bol príslušný normatívny text dostatočne jasný tak, aby poskytol zrozumiteľný a istý postup, za splnenia ktorých podmienok môže nastať zásah alebo obmedzenie do ľudských práv.

Nová právna úprava zákona č. 312/2020 Z. z., ktorou sa novelizoval zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný poriadok alebo „Tr. por.“), zaviedla do trestného konania nový pojem finančného vyšetrovania a jeho nástrojov, ktorými sa má odčerpať z ekonomického systému výnos z trestnej činnosti, čo je okrem iného taktiež účelom trestného konania.⁹ Ak sa pri vyšetrovaní trestných činov zistia skutočnosti, ktoré nasvedčujú tomu, že:

- peňažné prostriedky na účte v banke alebo v pobočke zahraničnej banky alebo iné peňažné prostriedky,¹⁰
- zaknihovaný cenný papier,¹¹
- nehnuteľnosť,¹²
- majetková účasť v právnickej osobe,¹³
- virtuálna mena,¹⁴
- iná majetková hodnota,¹⁵
- hnutelná vec¹⁶

sú výnosom z trestnej činnosti, je nevyhnutné tieto prostriedky, majetok a veci (ďalej len „výnosy z trestnej činnosti“), ktorými disponuje právnická osoba alebo fyzická osoba, zaistiť pre úspešné vykonanie trestného stíhania a jeho následné odčerpanie, a to vrátane prostredníctvom zaistenia nároku poškodeného. Všetky tieto prostriedky, majetok a veci je možné zaistiť aj ako náhradnú hodnotu podľa § 96f Tr. por, pretože platí, že trestnou činnosťou nie je možné (právom dovolené) získavať peňažné prostriedky

⁸ ESLP Kopp proti Švajčiarsku [online]. Para, 62 – 64 [cit. 2021-09-17]. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58144%22%5D%7D>

⁹ Porovnaj § 1 Tr. por., znenie účinné od 1. januára 2021.

¹⁰ § 95 Tr. por.

¹¹ § 96 Tr. por.

¹² § 96a Tr. por.

¹³ § 96c Tr. por.

¹⁴ § 96d Tr. por.

¹⁵ § 96e Tr. por.

¹⁶ § 96f Tr. por.

alebo iné majetkové hodnoty, a to ani na uspokojenie inak oprávnenej pohľadávky alebo na splnenie inak právne podloženého záväzku.¹⁷

Náležitosti príkazov na zaistenie prostriedkov, vecí, majetku a hodnôt pochádzajúcich z trestnej činnosti alebo ktorými sa zaistuje nárok poškodeného, sa spravujú jednotlivými ustanoveniami Trestného poriadku tak, ako je uvedené pri jednotlivých inštitútoch predtým v poznámkach pod čiarou.

Zaistenie výnosov je vždy na neurčitú dobu, až do okamihu právoplatného skončenia trestného konania a prípadného rozhodnutia o zaistených prostriedkoch alebo až do okamihu, keď pominú dôvody zaistenia, najviac však na päť rokov s možnosťou predĺženia o 7 mesiacov, a to aj opakovane.¹⁸

Zaistenie môže postihnúť nielen majetok obvineného, ale i majetok tretích osôb, ak tento pochádza z trestnej činnosti. Pokiaľ vec neznesie odklad, ešte pred začatím trestného stíhania môže prokurátor zaistiť výnosy vydaním príkazu, ktorý však v lehote do 48 hodín musí byť potvrdený sudcom pre prípravné konanie; prípadné zmeškanie stanovenej lehoty má za následok stratu platnosti príkazu. O vec, ktorá nepripúšťa odklad, ide napríklad, ak je reálne nebezpečenstvo, že peniaze z účtu budú vybrané alebo s nimi bude naložené iným spôsobom, ktorý znemožní ich ďalšie použitie na účely trestného konania.

Príkaz na zaistenie výnosov musí byť vždy odôvodnený, a to nielen skutkovými okolnosťami, ale predovšetkým v ňom musia byť uvedené okolnosti nasvedčujúce dôvody na zaistenie prostriedkov vrátane zaistenia nárokov poškodeného.

Pričom skutočnosť, že trestný súd použil odmietnutie sťažovateľa objasniť svoje neurčité a nepresvedčivé vyjadrenia týkajúce sa pôvodu finančných prostriedkov spolu s ďalšími dôkazmi, k záveru, že finančné prostriedky neboli získané legálnym spôsobom, nezakladá samo osebe porušenie práva sťažovateľa nevypovedať a neusvedčovať seba samého. Dohovor nebráni súdu, aby vzal do úvahy aj mlčanie obvineného pri uznaní jeho viny, pokiaľ odsúdenie nie je založené výlučne alebo v podstatnej miere na jeho mlčaní, čo nebol tento prípad. Vnútroštátne súdy na základe vy-

¹⁷ R 27/2018.

¹⁸ § 98 ods. 4 Tr. por.

konaného dokazovania presvedčivo ustálili skutkový stav v miere potrebnej na uznanie sťažovateľa vinným.¹⁹

Zákonodarca pri jednotlivých nástrojoch odčerpávania výnosov z trestnej činnosti pracuje v zásade s dvomi procesnými modelmi zaistenia výnosov. Tým prvým je tzv. administratívne zaistenie, keď sa vec alebo hodnota zaistuje výlučne *de iure* v príslušnom registri, evidencii alebo zozname a nedochádza k odňatiu veci *de facto* tak, aby nebolo možné s príslušnými výnosmi nakladať, najmä ich presúvať a dostať ich z dispozície orgánov činných v trestnom konaní a súdov.

Takýmto spôsobom sa zaistujú peňažné prostriedky na účtoch v bankách podľa ustanovení § 95 a nasl. Tr. por., zaknihované cenné papiere podľa § 96 Tr. por., nehnuteľnosti podľa § 96a a nasl. Tr. por., majetkovej účasti v právnickej osobe podľa § 96c Tr. por.²⁰ a iných majetkových hodnôt podľa § 96e Tr. por., ktoré podliehajú registračnému princípu, ako napríklad majetkové práva duševného vlastníctva.²¹ V prípade, že by osoba úmyselným konaním znižovala hodnotu zaisteného výnosu jeho poškodzovaním alebo inak znehodnocovala výnos, môže sa dopustiť prečinu „marenia výkonu úradného rozhodnutia“ podľa § 348 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Tr. zák.“ alebo „Trestný zákon“). Druhou formou zaistenia je zaistenie faktické, keď sa zaistený výnos odníma z faktickej dispozície osoby a túto vec spravuje od 1. augusta 2021 okamihom prevzatia novovzniknutý Úrad pre správu zaistených vecí.²²

Faktickým zaistením sa budú odnímať najmä virtuálne meny podľa § 96d Tr. por. a hnutelné veci podľa § 96e Tr. por. Prvým problémom legality nástrojov, ktorými sa vec zaistuje a odníma *de facto* je skutočnosť, že príkaz nie je možné vykonať, resp. absentujú v príslušných ustanoveniach akékoľvek normy, ktorými sa má príslušný príkaz vykonať. Zároveň však vzhľadom na systematiku zaradenia inštitútov vydania veci a odňatia veci

¹⁹ ESEP vo veci *Zschüschen vs. Belgium* sp. zn. 23572/07 [online]. [cit. 2021-09-22]. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22fulltext%22:\[%2212162/07%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22fulltext%22:[%2212162/07%22]})

²⁰ S výnimkou akcií v akciovej spoločnosti, ktoré sa zaistujú ako cenné papiere podľa § 96 Tr. por.

²¹ Napr. § 41 zákona č. 506/2009 Z. z. o ochranných známkach v znení neskorších predpisov.

²² § 10 a nasl. zákona č. 312/2021 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

sa tieto nevzťahujú na zaistenie výnosov z trestnej činnosti,²³ ale len na veci zaistené na účely dokazovania, ktoré má v zmysle § 89 ods. 3 Tr. por. prednosť.²⁴ Jediným riešením ako zákonným spôsobom odňať zaistenú vec, je vykonať prehliadky,²⁵ ak sú na to splnené dôvody, t. j. ak sa tam nachádza vec dôležitá pre trestné stíhanie.²⁶ Obdobný problém spočíva i v systematickom zaradení inštitútu vrátenia veci uvedeného v § 97 a § 98 Tr. por., ktoré sa systematickým výkladom má týkať vrátenia zaistených výnosov z trestnej činnosti, avšak v texte odkazuje na inštitúty vydania veci alebo odňatia veci, ktoré sú vlastné zaistovaniu dôkazov.

Druhým podstatne závažnejším problémom v súvislosti s legalitou nástrojov odčerpávania výnosov z trestnej činnosti je skutočnosť, že zákonodarca síce zákonom č. 312/2020 Z. z. zaviedol do Trestného poriadku nové inštitúty na odčerpávanie výnosov z trestnej činnosti, avšak v Trestnom poriadku naďalej zostali inštitúty zaistujúce výkon trestu prepadnutia majetku podľa § 425 Tr. por., trestu prepadnutia veci podľa § 428 Tr. por., ochranného opatrenia zhabania veci podľa § 461 Tr. por. a zhabania časti majetku podľa § 461a Tr. por., ktorých účel je v zásade totožný ako účel vydávania príkazov podľa druhého oddielu štvrtého dielu štvrtej hlavy Trestného poriadku.

Zákonodarca tak vytvoril „duálny režim nástrojov“ odčerpávania výnosov z trestnej činnosti, ktorých jedna úprava poskytuje širší rozsah práv ako tá druhá, pretože v týchto prípadoch rozhoduje prokurátor vždy uznesením, v ktorom sa výnos, ktorý má prepadnúť alebo sa má zhabať, opíše a špecifikuje. Súčasne zákonodarca ani v normatívnom texte, ani v príslušnej dôvodovej správe nestanovil pomer a vzájomný vzťah týchto nástrojov,²⁷ čím pomerne nešťastne nabúrava právnu istotu a predvídateľnosť rozhod-

²³ Porovnaj systematicku štvrtej časti štvrtej hlavy Trestného poriadku.

²⁴ Uvedené ustanovenie formuluje zásada subsidiarity vo vzťahu k zaistovaniu výnosov z trestnej činnosti, pričom v priebehu trestného stíhania môže dôjsť k zmene účelu zaistenia, o čom sa rozhoduje uznesením. Rozlišovanie účelu zaistenia veci má dopad na použitie možných právnych nástrojov tak, ako je rozoberané v tejto časti.

²⁵ § 99 a nasl. Tr. por.

²⁶ Ak však pôjde o odňatie veci, pri ktorej nie je naplnený dôvod prehliadky, napr. motorové vozidlo zaparkované na ulici alebo zakotvenú loď v prístave, potom je podľa súčasného stavu možné výlučne administratívne zaistenie výnosu z trestnej činnosti.

²⁷ Porovnaj čl. III a dôvodovú správu zákona č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit. 2021-09-20]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7893>

nutí orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri odčerpávaní výnosov z trestnej činnosti bezprostredne po ich prijatí. Ak právna úprava priznáva možnosť úvahy, rozsah a spôsob jej uplatnenia sa musí ustanoviť s dostatočnou jednoznačnosťou, aby sa zabezpečila ochrana tohto záujmu.²⁸ K uvedenému treba dodať, že v skutkovo obdobnej veci Ústavný súd SR uviedol, že nemožno akceptovať stanovisko, podľa ktorého trestnoprocesná úprava na účely získania informácií a údajov poskytuje dve alternatívy zásahu do ľudských práv a slobôd,²⁹ pričom voľba alternatív, ktorou orgán činný v trestnom konaní zabezpečuje ich naplnenie, patrí bez ďalšieho do jeho právomoci.³⁰

Vzhľadom na skutočnosť, že sa vo veci zaistenia výkonov trestov a ochranných opatrení rozhoduje uznesením, Trestný poriadok voči nemu pripúšťa podanie sťažnosti, ako riadneho opravného prostriedku, ktorá voči príkazu nie je prípustná.³¹ Súčasne pri jednotlivých inštitútoch, ktorými sa zaisťuje výkon trestov a ochranných opatrení postihujúcich majetok, ponechal využitie inštitútov vydania veci podľa § 89a Tr. por. a odňatia veci podľa § 90 Tr. por., ktorých použitie v prípade príkazov je vylúčené, bez akéhokoľvek zdôvodnenia, prečo je to tak.

Ďalším dôležitým faktorom vplývajúcim na legalitu nových inštitútov odčerpávania výnosov z trestnej činnosti je významná skutočnosť, že ich prijatím zákon č. 312/2020 Z. z, ktorým sa novelizoval Trestný poriadok, zaviedol časové obmedzenie trvania zaistenia výnosov z trestnej činnosti príkazmi, ktoré je síce na neurčitú dobu, až do okamihu právoplatného skončenia trestného konania a prípadného rozhodnutia o zaistených prostriedkoch najviac však na päť rokov s možnosťou predĺženia o 7 mesiacov, a to aj opakovane.³²

²⁸ IVOR, J. Odpočúvanie ako legálny zásah do práva na súkromie. In: Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálny stav a perspektívy ochrany ľudských práv a slobôd“, 28. marca 2001, s. 30. Bratislava: Akadémia Policajného zboru.

²⁹ V tomto prípade išlo o zber počítačových údajov.

³⁰ Nález ÚS SR II. ÚS 68/2010 z 25. augusta 2010 [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rcct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiQma_DiaHzAhWlh_0HHTMYDyEQFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ustavnysud.sk%2Fussr-intranet-portlet%2FdocDownload%2Fa0640e50-6269-436f-bbcd-0d40806b17aa%2FRozhodnutie%2520-%2520Rozhodnutie%2520III.%2520%25C3%259AS%252068_2010.pdf&usg=AOvVaw0iu2eMv0x1yltaVg-fbZxq

³¹ Porovnaj § 181 ods. 3 Tr. por.

³² § 98 ods. 4 Tr. por.

Toto časové obmedzenie trvania zaistenia odčerpávania výnosov z trestnej činnosti v prípade príkazov tretieho dielu štvrtej hlavy Trestného poriadku však nie je prítomné pri jednotlivých druhoch uznesení, ktorými sa zaisťuje výkon trestov a ochranných opatrení postihujúcich majetok.

2 Legitimita

Požiadavka legitimacy zásahov do ľudských práv znamená, že tieto zásahy sa môžu uplatniť len v prípadoch a okolnostiach, ktoré vyplývajú z článku 8 ods. 2 Dohovoru, t. j. ak ide o záujem štátu z dôvodov ochrany národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojov a zločinnosti, v záujme spoločnosti z dôvodu ochrany zdravia a morálky, zabezpečenia hospodárskeho blahobytu krajiny a v záujme jednotlivcov z dôvodu ochrany ich práv a slobôd týchto inštitútov je naplnená ich účelom, ktorým je odčerpanie výnosov z trestnej činnosti z ekonomického systému, čo je s účinnosťou od 1. januára 2021 i účelom trestného konania.³³ Dôležitosť tejto činnosti je jednak vyjadrená uznesením vlády SR č. 207/2019 zo 7. mája 2019, ktorým schválila Akčný plán boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti, financovania terorizmu a šírenia zbraní hromadného ničenia na obdobie rokov 2019 – 2022³⁴ (ďalej len „Akčný plán“), ktorým zaviazala Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Generálnu prokuratúru Slovenskej republiky a Slovenskú informačnú službu zaviesť do septembra 2020 v Slovenskej republike plnohodnotné, proaktívne a paralelné finančné vyšetrovanie,³⁵ ktorého zmyslom je vyhľadať, zistiť a následne zákonným spôsobom odčerpať výnos z trestnej činnosti a súčasne odhaľovať a procesne objasňovať legalizačné schémy, prostredníctvom ktorých sa výnos z trestnej činnosti zavádza a zmiešava s legálnymi príjmami,³⁶ ktorých výsledkom majú byť

³³ K tomu porovnaj § 1 Tr. por.

³⁴ [cit. 2021-09-11]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/17689/1>

³⁵ Porovnaj úlohu C.4. až C.6 Akčného plánu boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti, financovania terorizmu a šírenia zbraní hromadného ničenia a obdobie rokov 2019 – 2022 [online]. [cit. 2021-09-11]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/17689/1>

³⁶ Absenciu odborne znalých osôb v radoch orgánov činných v trestnom konaní schopných vykonať efektívne a proaktívne finančné vyšetrovanie, ako i efektívne legislatívne nástroje konštatujú viaceré oficiálne dokumenty, napr. Záverečná správa z národného

dôkazy, na základe ktorých je odôvodnené uloženie sankcie postihujúcej majetok.³⁷

Legitimita týchto snáh je ďalej podčiarknutá aj prístupom Európskej únie bojovať proti legalizácii výnosov z trestnej činnosti nedovoliť páchatelom užívať hodnoty a majetok, ktorý nadobudli trestnou činnosťou.³⁸

Pokiaľ ide o vzťah medzi zásadou riadneho zákonného procesu k zásade, resp. legitímnemu cieľu trestného procesu, ktorým je odčerpanie výnosu z trestnej činnosti v zmysle § 1 Tr. por., je potrebné zdôrazniť, že využitie týchto nástrojov nesmie byť nikdy nadradené zákonnosti trestného stíhania, pretože takýto postup by viedol k zaisteniu výnosov za každú cenu. Trestné stíhanie je však možné viesť iba v súlade so zákonom, a preto i postup príslušných orgánov, ktorých cieľom je okrem iného odčerpať výnosy z trestnej činnosti, musia byť vždy v súlade so zákonom.³⁹

Vzhľadom na uvedené výhrady smerom k právnej úprave vykonania príkazov na zaistenie výnosov z trestnej činnosti, ktoré určitým spôsobom znemožňujú zaistenie výnosov *de facto*, je otáznou taktiež legitimita takéhoto zásahu, ak jeho existencia nie je za určitých okolností spôsobilá vyvolať želaný výsledok vo forme získania a kontroly uvedeného výnosu, ktorý legitimizuje uvedený zásah do ľudských práv a slobôd.

Súčasne platí, že oprávnené zásahy majú vo všeobecnosti charakter preventívny (predchádzať určitým spoločensky nebezpečným javom), ale i represívny (ochraňovať spoločnosťou uznané hodnoty).⁴⁰ I keď by sa mohlo zdať, že nástroje odčerpávania výnosov z trestnej činnosti majú represívnu

ho hodnotenia rizika legalizácie príjmu z trestnej činnosti a financovania terorizmu v podmienkach Slovenskej republiky, s. 44 a iné [online]. [cit. 2020-02-15]. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/fsj/SNV.pdf, ale i Dôvodová správa k Akčnému plánu [online]. [cit. 2020-02-15]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/23812/1>

³⁷ Preambula bod 13 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES.

³⁸ Čl. 2 smernice (EÚ) 2018/1673 z 23. októbra 2018 o boji proti praniu špinavých peňazí prostredníctvom trestného práva.

³⁹ MUSIL, J., ŠÁMAL, P., KRATOCHVÍL, V. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 114.

⁴⁰ KURILOVSKÁ, L. Základné zásady trestného konania účel a základná limitácia. Šamorín: Heuréka, 2013, s. 40.

povahu, pretože ide o sankcie. Skutočná povaha týchto nástrojov je však podľa nášho názoru preventívneho charakteru, aby zabránili zmiešaniu výnosov z trestnej činnosti s legálnymi príjmami, a tým chránili stabilitu ekonomického systému a jeho zdravie.

Povaha týchto nástrojov nemusí byť represívnym inštitútom, ktorý by mal podliehať zásadám trestania, ale môže byť osobitným konaním, ktoré má preventívny charakter. Jeho účelom je zabrániť, aby sa nezákonne získaný majetok zmiešal v ekonomickom systéme s legálne nadobudnutými hodnotami, čo je plne v súlade so záujmami štátu.⁴¹

I napriek už uvedenému je výrazným posilnením legitimacy týchto nástrojov skutočnosť, že orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinní zvažovať použitie nástrojov zaistovania výnosov z trestnej činnosti aj na zaistenie nároku poškodeného, čím sa rozšíri priestor na uplatnenie jeho práv v zmysle zásady podľa § 2 ods. 21 Tr. por., čo výrazným spôsobom humanizuje trestné konanie v prospech obetí a poškodených. Uvedená logika využitia týchto inštitútov aj v prospech zaistenia nároku poškodeného vychádza z princípu, že je irelevantné, na aký účel sa použije odčerpaný výnos z trestnej činnosti, pretože rozhodujúce je, že bol výnos odčerpaný. Uvedená zásada a taktiež osobitný zákon vychádzajú zo základného predpokladu, že dodržiavanie práv obetí v trestnom konaní, prístup k nim a k ich právam musí byť rovnaký ako prístup k dodržiavaniu práv obvineného počas všetkých štádií trestného stíhania. Nie je možné, aby orgán činný v trestnom konaní alebo súd nedodržel práva poškodeného a v každom okamihu trestného stíhania nezvažoval zaistenie nároku poškodeného, ak sú splnené podmienky s poukazom na úkor objasnenosti skutku alebo dokazovania potrebného pre rozhodnutie o vine a o treste. Poškodení a obeť s ich právami sú v zmysle § 2 ods. 21 Tr. por. neoddeliteľnou súčasťou zákonnosti trestného stíhania a spravodlivého procesu.

3 Proporcionalita

Požiadavka proporcionality znamená, aby zásah do práv a slobôd osoby neprekročil hranicu toho, čo je nevyhnutné na dosiahnutie účelu, a to pri

⁴¹ Spolkový ústavný súd SRN vo veci 2 BvR 564/95 zo 14. januára 2004 [online]. Rozhodnutie [cit. 2021-09-27]. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2004/01/rs20040114_2bvr056495.html

zvážením všetkých okolností.⁴² Orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné dokázať, že existuje vyváženosť medzi všeobecným záujmom spoločnosti na odčerpání výnosov z trestnej činnosti a individuálnymi požiadavkami jednotlivca na základné práva.⁴³

Dôležité je chápať túto zásadu v celom rozsahu, to znamená, že sa netýka len osoby, voči ktorej sa vedie trestné konanie, ale všetkých osôb, ktorých sa trestné konanie akýmkoľvek spôsobom dotýka, či ide o svedkov, poškodených alebo napr. zúčastnenú osobu. To znamená, že orgány činné v trestnom konaní a súdy by sa mali zdržať zásahov do základných ľudských práv a slobôd, keď sa tak stane, tak len v prípadoch, v ktorých účel konkrétneho trestného konania nemožno dosiahnuť iným spôsobom,⁴⁴ inými, miernejšími prostriedkami.

Z pohľadu proporcionality je určujúce, aby rozsah zaistenia bol primeraný a zodpovedal dokumentovanému výnosu z trestnej činnosti, resp. škode, ak sa má zaisťovať nárok poškodeného.

Výber prostriedkov pri týchto zásahoch štátu je ponechaný na voľnú úvahu orgánu verejnej moci, avšak pod podmienkou dodržania limitov spočívajúcich v nevyhnutnosti daných zásahov a v dodržaní princípov a zásad vlastných demokratickej spoločnosti.⁴⁵ Z pohľadu posúdenia primeranosti je kľúčové, aby bol takýto zásah riadne odôvodnený, pričom odôvodnenie príkazu, ktorým sa zasahuje do práv a slobôd jednotlivca, a jeho obsah musí dotknutému subjektu objasniť súvislosti, ktoré odpodstatňujú realizáciu predmetného zásahu do práva dotknutého subjektu.⁴⁶ Je to korektív, ktorý by sa v každom štádiu trestného konania mal prejavovať tým, že čím väčší zásah do práv jednotlivca má nastať, tým je pre orgány činné v trest-

⁴² CORSTENS, G., PRADEL, J. *European Criminal Law*. Hague: Kluwer Law International, s. 327.

⁴³ Tamtiež.

⁴⁴ KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania účel a základná limitácia*. Šamorín: Heuréka, 2013, s. 38.

⁴⁵ NOVOTNÁ, J. K některým otázkám dokazování odposlechem a záznamem telekomunikačního provozu. *Trestněprávní revue*. 2003, roč. 3, č. 10, s. 290 – 298.

⁴⁶ *Nález ÚS SR II. ÚS 68/2010 z 25. augusta 2010* [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiQma_DiaHzAhWlh_0HHTMYDyEQFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ustavnysud.sk%2Fussr-intranet-portlet%2FdocDownload%2Fa0640e50-6269-436f-bbcd-0d40806b17aa%2FRozhodnutie%2520-%2520Rozhodnutie%2520III.%2520%25C3%259AS%252068_2010.pdf&usq=AOvVaw0iu2eMV0x1yltaVg-fBZXq

nom konaní a súd väčšia povinnosť náležite odôvodniť takéto opatrenie.⁴⁷ Keďže ide o zaisťovací inštitút je potrebné ho vždy odôvodňovať konkrétnymi skutočnosťami, a to jednak vo vzťahu k subjektu, ktorého peňažné prostriedky alebo veci či majetok sa majú zaisťovať, ako aj vo vzťahu ku konkrétnemu skutku, pre ktorý sa vedie trestné stíhanie.⁴⁸

Rozsah, do akej výšky je možné zaistiť nárok poškodeného, je limitovaný pravdepodobnou výškou spôsobenej škody. Z majetku alebo z majetkových práv obvineného by nemalo byť teda zaistené nič nad rámec pravdepodobnej výšky spôsobenej škody. Túto skutočnosť je potrebné aplikovať v kontexte § 51 ods. 2 Tr. por., podľa ktorého zaistenie treba obmedziť, ak sa ukáže, že nie je potrebné v rozsahu, v akom bolo nariadené. V praxi sa môže vyskytnúť takáto situácia napríklad v prípade, ak sa výška reálne spôsobenej škody zníži na základe vyčíslenia škody, napr. po znaleckom skúmaní, vrátením veci, čiastočnou náhradou škody zo strany obvineného atď. V takom prípade je potrebné rozsah zaistenia primerane obmedziť.

S poukazom na uvedené, je pre ukládanie trestu prepadnutia veci napr. primárne dokazovanie, ako daná vec prispela k spáchaniu trestného činu. Ak je trest prepadnutia veci ukládaný obžalovanému a týka sa nehnuteľnosti, v ktorej dochádzalo k drogovej trestnej činnosti – pestovaniu marihuany, z ktorej mal obžalovaný výnos a v ktorej súčasne obžalovaný žije, je povinnosťou súdu dokazovať, že účel trestu by nebol naplnený iným, menej invazívnym spôsobom, napríklad primerane vysokým peňažitým trestom, ktorým by súd odčerpal získané výnosy trestnou činnosťou.⁴⁹

Z pohľadu primeranosti príkazov je potrebné taktiež venovať pozornosť následku zaistenia, ktoré spočíva vo vykonaní jednotlivých sankcií postihujúcich majetok. Pokiaľ prejde testom legality, legitimity i propor-

⁴⁷ MUSIL, J., ŠÁMAL, P., KRATOCHVÍL, V. Trestní právo procesní. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 116.

⁴⁸ Nález ÚS SR I. ÚS 122/2018 z 30. januára 2019 [online]. [cit. 2021-09-29]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi88PLs9KXzAhX5_7sIHcSKCD0QFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ustavnysud.sk%2Fussr-intranet-portlet%2FdocDownload%2F08c13351-0cc2-4d89-a833-1424131cb633%2FRozhodnutie%2520-%2520N%25C3%25A11ez%2520I.%2520%25C3%259AS%2520122_2018.pdf&usg=AOvVaw319suGOcfnlGIipte4GFPC

⁴⁹ Nález ÚS ČR II ÚS ČR 1624/19 z 10. decembra 2019 [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezey/2019/II_US_1624_19_an.pdf

cionality samotný nástroj zaistenia, ktorý má čisto dočasnú a procesnú povahu, je potrebné rovnaký test aplikovať aj na výsledok a účel zaistenia, ktorým je práve výkon uvedených majetkových sankcií. Najviac problematickým sa z pohľadu primeranosti javí obligatórne ukladanie trestu prepadnutia majetku podľa § 58 ods. 2, ods. 3 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov. Súlad týchto ustanovení s Ústavou SR je v súčasnosti aj predmetom prieskumu Ústavného súdu SR⁵⁰ vo vzťahu k primeranosti trestnej represie k závažnosti trestného činu, pričom nevyhnutným definíčným predpokladom primeranosti je práve princíp individualizácie trestu,⁵¹ pretože zo znenia citovaných ustanovení vyplýva, že zatiaľ čo pri fakultatívnom ukladaní trestu prepadnutia majetku podľa § 58 ods. 1 Tr. zák. súd uplatňuje zásady ukladania trestov určené § 34 Tr. zák., v prípadoch podľa § 58 ods. 2 a 3 Tr. zák. sa trest prepadnutia majetku ukladá obligatórne a uplatnenie zásad podľa § 34 Tr. zák. je vo vzťahu k trestu prepadnutia majetku vylúčené.

Druhým diskutabilným inštitútom, ktorý v praxi bude pomerne problematicky aplikovaný, je novozavedené ochranné opatrenie zhabania časti majetku podľa § 83a Tr. zák., ktoré umožňuje pre taxatívne vymedzené trestné činy,⁵² ktorým páchatel získal alebo sa snažil získať pre seba alebo pre iného majetkový prospech a bolo preukázané, že určitá časť páchatelovho majetku je výnosom z trestnej činnosti na základe preukázania, že hodnota majetku, ktorú páchatel nadobudol alebo previedol na inú osobu v čase najviac päť rokov pred páchaním takéhoto trestného činu,⁵³ v čase

⁵⁰ Návrh skupiny poslancov podľa čl. 125 ods. 1 písm. a) Ústavy Slovenskej republiky na začatie konania o súlade právneho predpisu pred Ústavným súdom SR č. k. 282/2021 z 10. februára 2021 [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/136876150/1a5e6b8b-4f21-47bb-bd7f-6626c421a983>

⁵¹ Tamtiež.

⁵² Úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej štyri roky alebo za trestný čin neoprávneného prístupu do počítačového systému podľa § 247 Tr. zák., neoprávneného zásahu do počítačového systému podľa § 247a Tr. zák., neoprávneného zásahu do počítačového údajov podľa § 247b Tr. zák., výroby a držby prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov podľa § 247d Tr. zák., machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266 Tr. zák., prijímania úplatku podľa § 328 až 330 Tr. zák., podplácania podľa § 332 až 334 Tr. zák., nepriamej korupcie podľa § 336 Tr. zák. alebo rozširovania detskej pornografie podľa § 369 Tr. zák.

⁵³ Úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej štyri roky alebo za trestný čin neoprávneného prí-

jeho páchania alebo po jeho spáchaní je v hrubom nepomere k príjmom páchatela nadobudnutým v súlade so zákonom alebo na základe iných skutočností odôvodňujúcich takýto záver, pričom veci podliehajúce zhabaniu môžu byť prevedené aj na tretie osoby vrátane bezpodielového spoluvlastníctva manželov.⁵⁴ Je pritom zarážajúce, že slovenská aplikačná prax nerešpektuje dlhodobo platný judikovaný právny názor, že príjem z trestnej činnosti sa nemôže stať súčasťou bezpodielového spoluvlastníctva manželov. A to ani priamo, ani sprostredkovane.⁵⁵

V prípade preukázania hrubého nepomeru nie je potrebné, aby orgány činné v trestnom konaní a súdy dokazovali, že konkrétna vec, ktorá má byť zhabaná, bola v sledovanom období skutočne nadobudnutá z nezákonných príjmov, ale môže určiť akékoľvek veci patriace páchatelovi v hodnote až do výšky preukázaného hrubého nepomeru.⁵⁶

Z pohľadu testu primeranosti tohto konceptu podľa názoru ESLP nie je neprímerané, ani v rozpore s ponímaním práva na spravodlivý trestný proces, ak dotknutá osoba má byť povinná poskytnúť presvedčivé vysvetlenie k svojim majetkovým pomerom. V prípade, že by účet sťažovateľa vzhľadom na finančné transakcie zodpovedal skutočnosti, nebolo by pre neho zložité preukázať pôvod finančných prostriedkov. ESLP tak dospel k záveru, berúc do úvahy dôkazy proti sťažovateľovi, že záver, ku ktorému dospeli vnútroštátne súdy, vyplývajúci z odmietnutia sťažovateľa podať presvedčivé vysvetlenie o pôvode finančných prostriedkov uložených na jeho účte v belgickej banke, sa riadi zdravým rozumom a nemôžu byť považované za nespravodlivý alebo nelogický. ESLP rovnako dospel k záveru, že prístup vnútroštátnych súdov, podľa ktorého v súlade s ustálenou judikatúrou kasačného súdu nie je nevyhnutné určiť predikatívny trestný čin v prípade odsúdenia pre trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti, nemal povahu prenesenia dôkazného bremena z obžaloby na obhajobu, v rozpo-

stupu do počítačového systému podľa § 247 Tr. zák., neoprávneného zásahu do počítačového systému podľa § 247a Tr. zák., neoprávneného zásahu do počítačového údajov podľa § 247b Tr. zák., výroby a držby prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov podľa § 247d Tr. zák., machinácie pri verejnom obstarávaní a verejnej dražbe podľa § 266 Tr. zák., prijímania úplatku podľa § 328 až 330 Tr. zák., podplácania podľa § 332 až 334 Tr. zák., nepriamej korupcie podľa § 336 Tr. zák. alebo rozširovania detskej pornografie podľa § 369 Tr. zák.

⁵⁴ § 83a ods. 2 Tr. zák.

⁵⁵ R 31/1978.

⁵⁶ § 83a ods. 3 druhá veta Tr. zák.

re s princípom prezumpcie nevinny, je v súlade s Dohovorom Rady Európy o praní špinavých peňazí.⁵⁷

K rovnakému záveru dospel i Spolkový ústavný súd, ktorý konštatoval, že nie je porušením prezumpcie nevinny, ak orgány činné v trestnom konaní žiadajú prepadnutie majetku osoby, ktorý je vo „výraznom hrubom nepomere“ s jeho zákonným príjmom, ak je toto riadne v konaní preukázané a súčasne osoba nijakým rozumným spôsobom nevysvetlila jeho pôvod.⁵⁸

ZÁVER

Zaisťovanie a odčerpávanie výnosov z trestnej činnosti je celosvetovým trendom. Aby táto činnosť bola efektívna a nepredlžovala trestné konanie, je potrebné vytvoriť zodpovedajúce personálne, technické a administratívne kapacity a podnecovať aplikačnú prax rozhodovať v uvedených veciach tak, aby sa ustálil a zaviedol jednotný právny názor na mechanizmy zaisťovania a odčerpávania výnosov z trestnej činnosti.

Je zrejmé, že príjem z trestnej činnosti, ich umiestnenie, povaha, stav, cena, prevody a transfery sú významnou skutočnosťou, ktorú je potrebné dokazovať. Túto skutočnosť je *ergo* potrebné v trestnom konaní preukázať a dokazovať rovnako s ostatnými skutočnosťami, akými sú znaky skutkovej podstaty, kvalifikačný znak či osobné pomery páchatela.

Efektívne finančné vyšetrovanie je v súčasnosti považované za jeden z hlavných spôsobov, ako bojovať proti organizovanému zločinu a príjmom, ktoré generuje, pretože ako jediné dokáže odčerpávať finančné prostriedky organizovaného zločinu, ktorými tieto osoby ovplyvňujú chod štátnych orgánov, samosprávy, ale aj súkromného sektora cestou ukladania sankcií postihujúcich tento majetok.

V súčasnej dobe v podmienkach Slovenskej republiky je finančné vyšetrovanie v začiatkoch a je včlenené do procesu vyšetrovania predikatívnych trestných činov a jeho vykonávanie a úroveň na jednotlivých úrovniach subjektov prípravného konania sú veľmi rozdielne.

⁵⁷ ESLP vo veci *Zschüschen vs. Belgium* sp. zn. 23572/07 [online]. [cit. 2021-09-22]. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22fulltext%22:%7B%2212162/07%22%7D%7D>

⁵⁸ Spolkový ústavný súd SRN vo veci 2 BvR 564/95 zo 14. januára 2004 [online]. [cit. 2021-09-27]. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2004/01/rs20040114_2bvr056495.html

Stále platí, že orgán činný v trestnom konaní je plne vyťažený v prípravnom konaní vyšetrovaním predikatívneho trestného činu a na finančné vyšetrovanie, ktoré má odhaliť a následne odčerpať majetok získaný trestnou činnosťou, nezostávajú kapacitné a personálne možnosti.

Tento príspevok mal okrem iného naznačiť, že v súčasnosti sa orgánom činným v trestnom konaní a súdom nedarí efektívne bojovať proti legalizácii výnosov. Otázka zavedenia efektívneho finančného vyšetrovania do prípravného konania tak nestojí na tom či, ale skôr kedy.

Jeho urýchlené zavedenie jednak do prípravného konania, ale taktiež do štruktúr orgánov činných v trestnom konaní je nutnosťou, ktorá by sa mala v čo najkratšom čase začať riešiť. Čiastočne na tento problém odpovie pripravovaná reforma Policajného zboru, ktorej ambíciu v krátkom čase preverí aplikačná prax a získané štatistiky.

Avšak stále platí, že predpokladom existencie finančného vyšetrovania, ktoré efektívne odčerpá výnosy z trestnej činnosti, je kvalitná legislatíva, ktorá takýto postup umožní. Súčasne je však potrebné vyzdvihnúť snahu zákonodarcu túto problematiku riešiť a aktívne hľadať najvhodnejší zákonný rámec a aj pri tejto činnosti platí, že najviac poznatkov nám poskytne iba uplatňovanie uvedených inštitútov v praxi a zbieranie a vyhodnocovanie poznatkov o ich aplikácii a zistených nedostatkoch.

Literatúra

1. CORSTENS, G., PRADEL, J. *European Criminal Law*. Hague: Kluwer Law International.
2. ČENTĚŠ, J. *Odpočúvanie – procesné a hmotnoprávne aspekty*. Bratislava: C. H. Beck, 2013.
3. IVOR, J. Odpočúvanie ako legálny zásah do práva na súkromie. In: *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Aktuálny stav a perspektívy ochrany ľudských práv a slobôd“, 28. marca 2001*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, s. 30.
4. KURILOVSKÁ, L. *Základné zásady trestného konania účel a základná limitácia*. Šamorín: Heuréka, 2013, s. 38.
5. MUSIL, J., ŠÁMAL, P., KRATOCHVÍL, V. *Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2007.
6. NOVOTNÁ, J. K některým otázkám dokazování odposlechem a záznamem telekomunikačního provozu. *Trestněprávní revue*. 2003, roč. 3, č. 10.

Rozhodnutia

1. ESLP vo veci *Zschüschen vs. Belgium* sp. zn. 23572/07 [online]. [cit. 2021-09-22]. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/engpress#%7B%22fulltext%22:%7B%2212162/07%22%7D%7B%22itemid%22:%7B%22001-58144%22%7D%7D>
2. ESLP vo veci *Kopp proti Švajčiarsku* [online]. [cit. 2021-09-17]. Dostupné na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%7B%22001-58144%22%7D%7D>
3. Nález ÚSSR sp. zn. PL.ÚS SR 29/05 z 3. septembra 2021 [online]. [cit. 2021-09-29]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjIprBxqPzAhWNy6QKHV9PD9IQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ustavnysud.sk%2Ffussr-intranet-portlet%2FdocDownload%2Fef1fa2323-2e07-484d-a9f3-3397ab71bb8a%2FRozhodnutie%2520-%2520Rozhodnutie%2520PL.%2520%25C3%259AS%252029_05.pdf&usq=AOvVaw1uudyZC1uRakWCf2fZ3htw
4. Nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 68/2010 z 25. augusta 2010 [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewiQma_DiaHzAhWLh_0HHTMYDyEQFnoECAQQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ustavnysud.sk%2Ffussr-intranet-portlet%2FdocDownload%2Faf0640e50-6269-436f-bbcd-0d40806b17aa%2FRozhodnutie%2520-%2520Rozhodnutie%2520III.%2520%25C3%259AS%252068_2010.pdf&usq=AOvVaw0iu2eMV0x1yltaVg-fBZXq
5. Nález ÚS SR sp. zn. I. ÚS 122/2018 z 30. januára 2019 [online]. [cit. 2021-09-29]. Dostupné na: https://www.google.com/url?sa=t&rc=tj&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewi88PLs9KXzAhX5_7sIHcSKCD0QFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.ustavnysud.sk%2Ffussr-intranet-portlet%2FdocDownload%2F08c13351-0cc2-4d89-a833-1424131cb633%2FRozhodnutie%2520-%2520N%25C3%25A1hez%2520I.%2520%25C3%259AS%2520122_2018.pdf&usq=AOvVaw319suGOcfnIGlipte4GFPC
6. Nález ÚS ČR sp. zn. II ÚS ČR 1624/19 z 10. decembra 2019 [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/Tiskova_mluvci/Publikovane_nalezky/2019/II._US_1624_19_an.pdf
7. Spolkový ústavný súd SRN vo veci 2 BvR 564/95 zo 14. januára 2004 [online]. Rozhodnutie [cit. 2021-09-27]. Dostupné na: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2004/01/rs20040114_2bvr056495.html
8. R 27/2018.
9. R 31/1978.

Iné

1. Akčný plán boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti, financovania terorizmu a šírenia zbraní hromadného ničenia na obdobie rokov 2019 – 2022 [online]. [cit. 2020-02-11]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/17689/1>
2. Dôvodová správa k Akčnému plánu boja proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti, financovania terorizmu a šírenia zbraní hromadného ničenia na obdobie ro-

- kov 2019 – 2022 [online]. [cit. 2020-02-15]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/23812/1>
3. Dôvodová správa k zákonu č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. [cit. 2021-09-20]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=7893>
 4. Návrh skupiny poslancov podľa čl. 125 ods. 1 písm. a) Ústavy Slovenskej republiky na začatie konania o súlade právneho predpisu pred Ústavným súdom SR č. k. 282/2021 [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné na: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/136876150/1a5e6b8b-4f21-47bb-bdf7-6626c421a983>
 5. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica Komisie 2006/70/ES.
 6. Smernica (EÚ) 2018/1673 z 23. októbra 2018 o boji proti praniu špinavých peňazí prostredníctvom trestného práva.
 7. Záverečná správa z národného hodnotenia rizika legalizácie príjmu z trestnej činnosti a financovania terorizmu v podmienkach Slovenskej republiky [online]. [cit. 2020-02-15]. Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/policia/fsj/SNV.pdf

Kontaktné údaje autorov:

doc. JUDr. Marek Kordík, PhD., LL.M.

marek.kordik@flaw.uniba.sk

Katedra Trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta Univerzity Komenského

Šaf. Nám č. 6

811 06 Bratislava

Slovenská republika

Dr.h.c., prof. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

lucia.kurilovska@flaw.uniba.sk

Katedra Trestného práva, kriminológie a kriminalistiky

Právnická fakulta Univerzity Komenského

Šaf. Nám č. 6

811 06 Bratislava

Slovenská republika

Mgr. Ing. František Vojtuš, PhD.

vyšetrovateľ PZ

Národná kriminálna agentúra Prezídia Policajného zboru

Pribinova 2

811 09 Bratislava

Slovenská republika

PRÁVO NA SPRAVODLIVÝ TRESTNÝ PROCES V KONTEXTE VÝPOVEDE SPOLUPRACUJÚCEJ OSOBY¹

THE RIGHT TO A FAIR CRIMINAL TRIAL IN THE CONTEXT OF THE TESTIMONY OF A COOPERATING PERSON (PENITENT)

Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.

prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

prof. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt: Právo na spravodlivý trestný proces, ktorý vyplýva z medzinárodných dokumentov, ústavy a právneho poriadku Slovenskej republiky je obsahovo konfrontované s požiadavkou a dôvodným očakávaním spravodlivého rozhodnutia v trestnom konaní. Príspevok má za cieľ odpovedať na otázku, či aj účasťou spolupracujúceho obvineného v trestnom konaní a výpoveďou spolupracujúcej osoby v trestnom konaní je zabezpečené právo na spravodlivý trestný proces.

Kľúčové slová: spravodlivosť, právo, spolupracujúca osoba, korunný svedok, trestné konanie.

Abstract: The right to a fair criminal trial, which results from international documents, the constitution and the legal order of the Slovak Republic, is confronted in terms of content with the requirement and reasonable expectation of a fair decision in criminal proceedings. The article aims to answer the question whether the participation of a cooperating accused in criminal proceedings and the dismissal of a cooperating person in criminal proceedings also guarantees the right to a fair criminal trial.

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA „Recidíva ako kritérium hodnotenia účinnosti alternatívneho trestania“ č. 1/0025/20 [The contribution was elaborated as a part of the research project VEGA „Recidivism as an Evaluating Criterion of the Effectiveness of Alternative Punishment“ No. 1/0025/20].

Key words: justice, law, cooperating person (penitent), crown witness, criminal proceedings.

ÚVOD

Právo na spravodlivý trestný proces je jedným zo základných ľudských práv a je garantované Ústavou SR, Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Listinou základných práv a slobôd, Chartou základných práv Európskej únie, ale tiež Trestným poriadkom. Toto právo je potrebné vnímať ako právo, ktoré stojí nad ostatnými, pretože zaručuje spravodlivú cestu k ochrane iných práv. Na druhej strane je paradoxne najviac porušovaným právom. Autori sa chcú v tomto príspevku venovať najmä otázke, či nie je porušené právo na spravodlivý trestný proces, keď v trestnom konaní je jediným prameňom dôkazu – spolupracujúci obvinený (nazývaný „kajúcnik“) a jediným dôkazom je výpoveď spolupracujúceho obvineného. V tomto prípade je potrebné vychádzať najmä zo súdnej praxe, z praxe rozhodovacej činnosti EŠLP, avšak nie je potrebné brať ako príklad do úvahy prax orgánov činných v trestnom konaní, ktoré uplatňujú takýto systém dokazovania, a tým zabezpečenia práva obvineného na spravodlivý trestný proces. Je len otázkou, či právo na spravodlivý trestný proces je uplatňovaný aj vo vzťahu k spolupracujúcemu obvinenému, voči ktorému sa často uplatní postup podľa § 205 ods. 1 TP a neskôr postup podľa § 232 a a nasl. TP a § 331 až 335 TP. Aby bol dodržaný spravodlivý trestný proces, je potrebné pri takomto spolupracujúcom obvinenom skúmať vierohodnosť výpovede. Proces hodnotenia vierohodnosti výpovede spolupracujúceho obvineného musí byť mimoriadne starostlivý; musia byť posúdené o. i. jeho osobnostné črty, jeho motivácia k spolupráci s orgánmi činnými v trestnom konaní a súladnosť jeho výpovede s ostatnými dôkazmi zhromaždenými vo veci. Pokiaľ ide o spoluprácu páchatela s orgánmi činnými v trestnom konaní treba zdôrazniť, že je otázna vierohodnosť výpovede takéhoto páchatela, ktorý môže zásadným spôsobom klamať a výraznou mierou zatajovať, bagatelizovať či skresľovať svoj vlastný podiel na trestnej činnosti v neprospech stíhaných osôb, proti ktorým vypovedá. Rovnako môže ísť o prípad pomsty, vybavovania si účtov, konkurenčného boja

a podobne.² V zásade nie je možné, aby dôkaz vyplývajúci zo svedeckého výsluchu osoby, ktorá vystupuje ako spolupracujúci obvinený, bol jediným dôkazom, ktorý svedčí o vine obvineného. So zákonnosťou dokazovania použitím inštitútu spolupracujúceho obvineného vyvstáva teda celý rad praktických otázok a pochybností. Tou najzávažnejšou je nepochybne vierohodnosť spolupracujúceho obvineného, ktorý sám participoval na páchaní trestnej činnosti a ktorý výmenou za istú formu beztrestnosti usvedčuje svojich spolupáchateľov. Pri hodnotení výpovedí spoluobvinených, v ktorých usvedčujú ostatných obvinených, by mali vnútroštátne orgány postupovať obozretnejšie než v prípade bežných svedkov, lebo takéto osoby môžu mať tendenciu vo vlastnom záujme zvalovať vinu na ostatných, zvlášť pokiaľ nemôžu byť za ľživé tvrdenia potrestaní.³ Rozpory v tvrdeniach svedkov, ktoré boli urobené v rôznom čase, ako aj vážne rozpory medzi rôznymi typmi dôkazov predložených obžalobou, zakladajú vážny dôvod pre spochybnenie dôveryhodnosti svedka a dôkaznej hodnoty jeho svedectva ako takého, takáto pochybnosť predstavuje námietku schopnú ovplyvniť posúdenie skutkových okolností prípadu založených na takýchto dôkazoch a nakoniec aj výsledok súdneho procesu.⁴

1 Právo na spravodlivý trestný proces v kontexte EŠLP

Pokiaľ ide konkrétne o požiadavky, ktoré sa musia dodržiavať v oblasti trestnoprávných záruk, z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj „EŠLP“) vyplýva, že „právo na spravodlivé trestné konanie zaručené článkom 6 zahŕňa právo na oznámenie všetkých relevantných dôkazov, ktoré majú orgány, ktoré vedú trestné stíhanie k dispozícii, či už svedčia v prospech, alebo v neprospech stíhanej osoby“. Európsky súd pre ľudské práva sa však domnieva, že „niekedy môže byť vzhľadom na verejný záujem nevyhnutné zatajiť pred obhajobou niektoré dôkazy“. V tejto súvislosti uviedol, že právo na sprístupnenie relevantných dôkazov nie je absolútne a že „právo na úplne kontradiktórny proces môže byť obmedzené v rozs-

² Pozri uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. novembra 2016, sp. zn. 4 To 10/2015.

³ Pozri rozsudok EŠLP vo veciach Melnikov proti Rusku zo 14. januára 2010, č. 23610/03 § 75.

⁴ Bližšie pozri rozhodnutie *Huseyn a iní proti Azerbajdžanu* (rozsudok z 26. júla 2011, č. 35485/05, 45553/05, 35680/05, 360 85/05 § 206).

hu, ktorý je úplne nevyhnutný na ochranu takého dôležitého verejného záujmu, akým je národná bezpečnosť, potreba uchovať v tajnosti určité policajné metódy vyšetrovania trestných činov alebo ochrana základných práv iných“. Uviedol však, že „ak sa má obvinenému zaručiť spravodlivý proces, všetky ťažkosti, ktoré obhajobe spôsobuje obmedzenie jeho práv, musia byť dostatočne kompenzované konaním, ktoré prebieha pred súdnymi orgánmi“. Vtedy skúma, či konanie posudzované ako celok bolo spravodlivé alebo tiež „do akej miery existujúce kompenzačné opatrenia mohli napraviť čiastočnú neexistenciu kontradiktórnosti konania“. Zdôraznil, že odsúdenie nemôže byť založené výlučne alebo v rozhodujúcej miere na dôverných dôkazoch, s obsahom ktorých neboli obvinený ani jeho zástupca v nijakom štádiu konania oboznámení. Na základe uplatnenia záruk v podstate zhodných so zárukami, ktoré stanovuje trestnoprávna časť článku 6 ods. 1, v rámci článku 5 ods. 4 vo svojom rozsudku *A. a i. vs. Spojené kráľovstvo* konštatoval, že „bolo nevyhnutné, aby každému zo sťažovateľov bolo oznámených čo najviac informácií o výhradách a dôkazoch v ich neprospech uplatnených voči nim bez toho, aby to ohrozilo národnú bezpečnosť a bezpečnosť iných“. Ak úplné sprístupnenie predmetných informácií bolo vylúčené, na dodržanie článku 5 ods. 4 bolo potrebné, aby ťažkosti vyplývajúce z takého obmedzenia boli kompenzované tak, aby bola každej z dotknutých osôb ponechaná možnosť účinne spochybniť obvinenia vznesené voči nej“. V rámci preskúmania konania upraveného zákonom o SIAC z hľadiska týchto požiadaviek – zdôrazňujúc, že „SIAC mala najlepšie predpoklady na to, aby zabránila zbytočnému zatajeniu informácií pred zaistenými osobami“ a „dôležitú úlohu“ špeciálnych advokátov – konštatoval, že títo advokáti „mohli účinne plniť [svoju] úlohu len v prípade, ak zaistené osoby dostali dostatok informácií o obvineniach, ktoré boli voči nim vznesené, na to, aby im mohli dať užitočné pokyny“.

2 Pojem „spravodlivosť“ a záruka na spravodlivosť konania

Od najstarších dôb sa traduje zásada antických právnikov: „*Právo je umenie poznávať, čo je spravodlivé a mravne dobré.*“ Alebo tak, ako hovorí jeden z najznámejších rímskych právnikov Publius Iuventius Celsus: „*Ius est ars*

boni et aequi.“ – „Právo je umenie dobra a spravodlivosti.“⁵ Spravodlivosť ako taká sa týka ľudstva od jeho počiatku. Jasné a evidentné korene spravodlivosti sa datujú do staroveku a sú spojené predovšetkým s mytológiou. Stelesnenie pravdy a spravodlivosti sa viazalo najskôr k bohyni Maat a neskôr Isis zo starovekého Egypta. V gréckej mytológii to boli bohyně Themis a Dike. U Rimanov splynuli tieto bohyně do jednej – bola to bohyňa Justitia, ktorá predstavuje alegóriu spravodlivosti, ako ju poznáme dnes, teda ako mladú ženu, ktorá vo svojich rukách zvierá váhy (symbol spravodlivosti) a dvojsečný meč (symbol rozhodnosti), v dnešnej dobe je zobrazovaná aj s páskou cez oči (symbol nestrannosti). V historicko-teoretických, filozofických a právnických diskurzoch k pojmu spravodlivosti je potrebné sa odraziť predovšetkým od učenia Platóna a Aristotela. Ich učenie vychádzalo z helénskeho poňatia spravodlivosti, ktoré spočíva v spravodlivosti ako cnosti občianskej, čo predpokladá lojalitu k zákonom, a to tým, že sú dodržiavané. Je na mieste spomenúť, že Aristoteles rozlišoval medzi morálnou a právnou spravodlivosťou. Morálna sa odráža v osobných vzťahoch, právna spravodlivosť sa pretavuje do vzťahov verejných. Aristotelova koncepcia rozlišuje dve základné formy spravodlivosti, ktorých vymedzenie pretrvalo až do súčasnosti. Distributívna (rozdeľovacia) spravodlivosť sa uplatňuje pri rozdeľovaní statkov podľa pravidla „s rovnými zaobchádzať rovne“. Procedurálna (komutatívna, vyrovnávacia) spravodlivosť sa uplatňuje pri zaobchádzaní s jednotlivcom podľa pravidla „každému, čo zasluhuje“. Spravodlivosť bola v centre pozornosti aj ďalších významných filozofov a filozofických smerov (Tomáš Akvinský, David Hume, Immanuel Kant, Hans Kelsen, Tomáš Hobbes, John Rawls, Gustav Radbruch a ďalší). Rokmi vzniklo množstvo teórií a definícií, ktoré sa snažili objasniť podstatu spravodlivosti. Je však nevyhnutné mať na pamäti, že každá teória spravodlivosti je priamo závislá a odvodená od konkrétneho ideologického a morálneho pohľadu na svet jednotlivých autorov. Spravodlivosť je v minulosti i súčasnosti bohato frekventovaným pojmom. Používa sa v heterogénnych súvislostiach, v rozličných vedných disciplínach (právo, sociológia, ekonómia, história, politológia atď.), ale je osvojená (a pomerne intenzívne) aj širokou laickou verejnosťou. Heterogénnosť aplikácie potvrdzujú v súčasnosti aj adjektíva, ktoré sú spájané so spravodlivosťou:

⁵ KRAJČI, J. Diamant v hrude nezhnije (Latinské duchovné diamanty, ktoré v hrude ča-sov nezhnili). Bratislava: PEVŠ, 2018, s. 303.

právna, etická, politická, ekonomická, sociálna, environmentálna, historická, rodová atď. Zažívame hypertrofiu tohto pojmu, ktorá má vplyv aj na tvorbu a aplikáciu práva, avšak nie vždy v pozitívnom zmysle. Spravodlivosť však nie je len výlučne otázkou racionality, ale aj problém emocionality. Ako sa totiž vyjadril Weinberger: „Snaha o spravodlivosť je úlohou hľadania, úlohou pre rozum a srdce.“⁶ Pri skúmaní pojmu spravodlivosť v práve je možné postupovať celkovo štyrmi spôsobmi, ktoré sa však vzájomne prelínajú a ani jeden z nich nemôže byť suverénne dominantný. Do úvahy teda pripadá možnosť postupovať:

- deskriptívne (s cieľom zistiť, ako je vnímaná spravodlivosť),
- explanačne (s cieľom vysvetliť princípy spravodlivosti),
- normatívne (s cieľom formulovať podstatné princípy spravodlivosti),
- inštrumentalisticky (s cieľom charakterizovať spravodlivosť ako nástroj na dosiahnutie výsledku).⁷

Pri skúmaní atribútov pojmu spravodlivosť nevyhnutne narazíme na problém objektivity či subjektivity spravodlivosti, teda aj objektivity či subjektivity morálky alebo práva. Z hľadiska konkrétnej právnej kultúry a právneho poriadku sa musí prezumovať aspoň základná, nevyhnutná zhoda o objektivite týchto pojmov. Inak by sa právo stalo len nedôveryhodným normatívnym systémom a stroskotala by aj dôležitá snaha o zjednocovanie judikatúry a súdne rozhodnutia by sa líšili radikálne z prípadu na prípad. V tejto súvislosti však musíme akceptovať, že každý jednotlivec má svoju autonómnu predstavu o spravodlivosti, svoje vlastné kritériá, ktorými hodnotí konanie iných ľudí alebo spoločenské inštitúcie. Alebo ako pripomína Bernd Rüthers, nielen každý jednotlivec, ale aj každé náboženstvo alebo svetonázor má „svoju spravodlivosť“.⁸ Veď napríklad v staroveku bolo v prípade spáchania trestného činu spravodlivé dať „oko za oko, zub za zub“, v súčasnosti prevládajú skôr tendencie restoratívnej justície, z týchto pohľadov sa spravodlivosť zdá byť skutočne relatívnym a nie absolútnym pojmom. V tejto súvislosti relativizmus názorov veľmi dobre vyjadril Hans Kelsen v myšlienke: „Čo je spravodlivosť? Žiadna iná otázka nie je tak vášnivo diskutovaná, pre žiadnu inú otázku nepretieklo toľ-

⁶ WEINBERGER, O. Inštitucionalizmus: nová teória konania, práva a demokracie. Bratislava, 2010, s. 364.

⁷ VEČEŘA, M. Spravedlnost v právu. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 15 – 16.

⁸ RÜTHERS, B. Das Ungerechte an der gerechtigkeit: Fehldentungen eines Begriffs. 3. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009, s. 8.

ko veľa drahocennej krvi, tolko veľa horkých slz, nad žiadnou inou otázkou nepremýšľalo tolko veľa vznešených velikánov, od Platóna po Kanta. A napriek tomu je aj dnes táto otázka nezodpovedaná tak ako kedysi. Možno preto, že to je jedna z tých otázok, pre ktorú platí rezignujúca múdrosť, že človek na ňu nikdy nenájde definitívnu odpoveď, avšak môže sa len stále pokúšať, lepšie sa pýtať.⁹ Z hľadiska vývoja práva či už kontinentálneho, alebo anglo-amerického možno konštatovať, že v minulosti bol akcentovaný princíp spravodlivosti v hmotnoprávnom ponímaní, v súčasnosti je však skôr akcentovaný záver, že procedurálna spravodlivosť je garanciou spravodlivosti výsledku konania.¹⁰

Platí preto aj imperatív: „trestné konanie je vedené k tomu, aby skončilo vynesením zákonného a spravodlivého rozsudku“.¹¹ Vzhľadom na rozsiahlosť, rozmanitosť, mnohovýznamovosť problematiky sa v ďalšom sústreďím na teoretické, normatívne a aplikačné súvislosti pojmu spravodlivosť v oblasti trestného práva v právnom poriadku Slovenskej republiky. Najdôležitejšou medzinárodnou ľudskoprávnou zmluvou na európskom kontinente, ktorá zabezpečuje dodržiavanie najdôležitejších práv človeka a zároveň obsahuje inštitucionálny rámec, ktorý umožňuje jednotlivcom efektívne sa brániť proti štátu, ak sú im tieto práva upierané, je Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (neoficiálne aj Európsky dohovor o ľudských právach). Európsky dohovor vznikol na pôde Rady Európy 4. novembra 1950 a podpísali ho všetky členské štáty Rady Európy a do platnosti vstúpila 3. septembra 1953. Česká a Slovenská Federatívna Republika vstúpila do Rady Európy až v roku 1992 a Dohovor ratifikovala 19. marca 1992. Pre Slovenskú republiku sa stal Dohovor záväzným 1. januára 1993. Úprava práv a slobôd je v modernej demokratickej spoločnosti zabezpečovaná na úrovni medzinárodnej, únijnej a vnútroštátnej. Právo na spravodlivý proces bez pochyb patrí medzi tieto základné práva a slobody. Dokonca ho možno vnímať ako právo, ktoré pomyselne stojí nad ostatnými, pretože zaručuje spravodlivú cestu k ochrane iných práv. Napriek jeho významu je paradoxne najviac porušovaným právom. Dôvodom je nepochybne jeho široký obsah, ktorý je tvorený viacerými zložkami, nedostatočnou interpretáciou a aplikáciou týchto zložiek na konkrétne prípady.

⁹ KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. 2. vyd. Wien: Verlag Österreich, 1960, s. 201.

¹⁰ HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 380.

¹¹ JELÍNEK, J., ŘÍHA, J., SOVÁK, Z. *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudu a podání advokátů*. 3. vyd. Praha: Leges, 2015, s. 65.

Výslovnú definíciu práva na spravodlivý proces, ktorého pôvod siaha až do 17. a 18. storočia, však nenájdeme v žiadnej úprave, ktorá toto právo zakotvuje. Je tvorené viacerými zložkami, ktoré jednotlivcovi garantujú procesnú ochranu pri uplatňovaní jeho práv a záujmov. Hoci čl. 6 Dohovoru nesie názov „Právo na spravodlivý proces“, nemožno povedať, že by úplne vyčerpávajúco definoval obsah tejto garancie. Ďalšie práva a záruky sú zakotvené aj v iných článkoch (čl. 5, čl. 7, čl. 13, čl. 4 Protokolu 7). Aké sú teda základné procesné záruky spravodlivého procesu obsiahnuté v čl. 6 Dohovoru? Spravodlivé, verejné a primerane rýchle prejednanie záležitosti sú základnými zárukami, ktorým musí vyhovovať každý proces, ako trestný tak civilný, aby ho bolo možné označiť za spravodlivý podľa čl. 6 Dohovoru. Ide o garancie minimálne, nie vyčerpávajúce. Súd zo všeobecného pojmu spravodlivosť vyvodil ďalšie práva obvineného, ktoré nie sú výslovné uvedené v čl. 6, napr. právo mlčať a neobviňovať seba samého, právo byť prítomný na prejednávaní veci atď. Tiež právo na prezumpciu neviny podľa čl. 6 ods. 2 je len jedným z aspektov širšieho pojmu spravodlivý proces. Záruka spravodlivosti konania je procesnej povahy a neznamená záruku žiadneho materiálneho subjektívneho práva, ani to, že výsledok konania (rozhodnutie súdu) bude spravodlivý. Teda nie spravodlivosť rozhodnutia, ale spravodlivosť konania, na základe ktorého k rozhodnutiu došlo, zaručuje čl. 6 Dohovoru.¹² Pre rozsiahlosť problematiky si dovoľím iba stručne načrtnúť základné požiadavky čl. 6 vo vzťahu k spravodlivosti:

A) Verejnosť konania a rozhodnutia

Táto požiadavka chráni jeho účastníkov pred tajným výkonom spravodlivosti vymykajúcim sa z kontroly verejnosti. Je tiež jedným z prostriedkov, ako zachovať dôveru verejnosti k súdom. Právo na verejné konanie úzko súvisí s právom na kontradiktórne konanie, ktoré spravidla predpokladá ústnosť konania. Právo na verejnosť sa vzťahuje len na konanie na súde a zásadne sa netýka prípravného konania, ktoré má viac-menej tajný charakter. Verejnosť rozsudku je bezvýnimčná.

B) Rýchlosť konania

Integrálnou súčasťou práva na spravodlivý proces je právo obvineného, aby o jeho trestnom obvinení bolo rozhodnuté v primeranej lehote. Toto prá-

¹² REPÍK, B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: ORAC, 2002, s. 135 a nasl.

vo zabráňuje strate dôkazov alebo zoslabenie ich dôkaznej hodnoty. Bráni tiež tomu, aby obvinený bol príliš dlho vystavený zásahom do svojich práv a slobôd a neistote o svojom osude. Pomalý výkon spravodlivosti je najzávažnejším problémom justície vo väčšine štátov Rady Európy. Pojem primeraná lehota je relatívny. Primeranosť doby konania sa posudzuje podľa konkrétnych okolností prípadu. Štát je povinný organizovať svoj trestný systém tým spôsobom, aby súdy a iné orgány trestného stíhania mohli konať s požadovanou rýchlosťou.

C) Právo na spravodlivé prejednanie veci

Právo, aby vec bola prejednaná spravodlivo, je len jednou zložkou širšieho pojmu práva na spravodlivý proces, i keď zrejme jeho zložkou ústrednou. Ide o pojem otvorený, presne neohraničený. Tieto jednotlivé záruky sú upravené v čl. 6 ods. 3 a 2:

1. Zásada rovnosti zbraní

Rovnosť pred súdom má dva významy. Predovšetkým ide o to, aby všetci boli súdení rovnakými súdmi a podľa rovnakých procesných pravidiel bez akejkoľvek diskriminácie alebo privilégií. Súčasne ide o rovnosť účastníkov konania nachádzajúcich sa v rôznych, oproti sebe stojacich procesných postaveniach. Táto rovnosť nie je v Dohovore výslovne vyjadrená, judikatúra ju však nemohla nevyvodiť z požiadavky spravodlivosti.

2. Zásada kontradiktórnosti

Kontradiktórnosť sa považuje za všeobecný princíp konania, bez nej vôbec nemožno hovoriť o procese, ktorého podstatou je konfrontácia dvoch strán, z ktorých každá musí mať možnosť vyjadriť sa, popierať návrhy, argumenty a dôkazy druhej strany a predkladať vlastné. Je jej blízka zásada „Audiatur et altera pars“ známa už Rimanom. Európsky súd pre ľudské práva definoval kontradiktórnosť tak, že každá strana musí mať zásadne možnosť nielen predložiť dôkazy a argumenty, ktoré považuje za nutné, aby jej požiadavky uspeli, ale tiež oboznámiť sa s každým dokladom a pripomienkou predloženým súdu s cieľom ovplyvniť jeho rozhodnutie a vyjadriť sa k nim. (Rozsudok *Mantovanelli vs. Francúzsko* z 18. marca 1997).

3. Právo obvineného byť prítomný na jednaní súdu

Ide o právo v čl. 6 výslovne neuvedené, avšak ktoré bolo vyvodené judikatúrou EŠLP. Účasť na pojednávaní odvodzuje z účelu čl. 6 ako

celku, pričom hovorí, že právo obvineného obhajovať sa osobne, vypočúvať alebo dať vypočúť svedkov, mať bezplatnú pomoc tlmočníka, možno realizovať len za jeho prítomnosti na pojednávaní.

4. Právo na odôvodnenie rozhodnutia

Je korelátom práva obvineného prednášať návrhy, argumenty a námietky, aby na ne dostal primeranú odpoveď. Je dané tiež vo verejnom záujme, pretože je jednou zo záruk, že výkon spravodlivosti nie je arbitrárny, nepriehľadný a že rozhodovanie súdov je kontrolovateľné verejnosťou. Je tiež predpokladom toho, aby obvinený mohol účinne uplatňovať opravné prostriedky, ktoré má k dispozícii.

D) Právo na odvolanie

Podľa judikatúry Európskeho súdu sa záruky čl. 6 vzťahujú i na opravné konanie, pokiaľ štát zriadil odvolacie, príp. i kasačné inštalácie.

Každý, koho práva a slobody priznané Dohovorom boli porušené, musí mať účinné opravné prostriedky pred národným orgánom, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení úradných povinností (čl. 13).

Pojem odvolania uvedený v nadpise čl. 2 Protokolu č. 7 má autonómny význam. Rozumie sa ním akýkoľvek opravný prostriedok proti rozhodnutiu o vine alebo treste, teda nielen odvolanie.

E) Právo na obhajobu

Čl. 6 ods. 3 obsahuje výpočet prvkov širšieho pojmu spravodlivý proces, ich súhrn tvorí právo na obhajobu. Tieto práva sú navzájom úzko spojené, vzájomne sa podmieňujúce a do určitej miery i prekrývajúce. Ich inherentným cieľom je zabezpečiť spravodlivosť trestného konania ako celku.

1. Právo byť oboznámený s obvinením

Pokiaľ ide o obsah informácie, obvinený musí byť podrobne oboznámený s povahou a dôvodmi obvinenia. Skutok z obvinenia musí byť dostatočne identifikovaný popisom konania, uvedením miesta a času jeho spáchania, príp. označením poškodeného. Povahou obvinenia je potom právna kvalifikácia tohto skutku. Toto právo sa nevzťahuje len na prvotný akt obvinenia, ale uplatňuje sa v priebehu celého konania, k čomu slúži tiež právo nazerať do spisu.

2. Právo mať primeraný čas a možnosti na prípravu obhajoby

Toto právo prispieva k vyrovnaniu nerovnováhy medzi obvineným a orgánmi činnými v trestnom konaní, ktoré disponujú mocenskými vyšetrovacími a donucovacími prostriedkami. Požiadavka je zároveň

zárukou proti príliš rýchlemu postupu konania a protiváhou práva zaručeného v čl. 6 ods. 1, aby o trestnom obvinení bolo rozhodnuté v primeranej lehote. Nejde však o poskytnutie jedinej lehoty po tomto momente, ale o rad lehôt vždy po tom, čo by mal obvinený reagovať na určitý úkon alebo opatrenia, ďalej lehoty na zvolenie alebo ustanovenie obhajcu, na podanie opravného prostriedku atď.

3. Právo obhajovať sa osobne alebo za pomoci obhajcu

Ide o ďalší, základný prvok spravodlivého procesu. Zabezpečuje rovnosť zbraní a jeho prvoradým účelom je zabezpečiť obvinenému také postavenie, ktoré nie je podstatne nevýhodnejšie než postavenie obžaloby. Obhajca býva nazývaný aj ako „strážny pes zákonnosti konania“ (*Ensslin et al. vs. Nemecko* z 8. júla 1978). Pomoc obhajcu je kľúčová z hľadiska rešpektovania všetkých ostatných práv podľa čl. 6. Väčšina týchto práv by pre priemerného obvineného bola neúčinná bez pomoci advokáta.

Toto právo zahŕňa i právo na bezplatnú pomoc obhajcu, ak obvinený nemá prostriedky na zaplatenie obhajcu a vyžadujú to záujmy spravodlivosti.

4. Právo na bezplatnú pomoc tlmočníka

Účelom tohto práva je zabrániť nerovnosti medzi obvineným, ktorý nerozumie jazyku používanému pred súdom a obvineným, ktorý hovorí týmto jazykom a rozumie mu. Ide teda o zvláštne ustanovenie zabraňujúce diskriminácii, špeciálne vo vzťahu k čl. 6 v spojení s čl. 14 Dohovoru.

F) Právo na prezumpciu nevinu

Princípom prezumpcie nevinu sa má dosiahnuť, aby osoba obvinená z trestného činu neznášala negatívne dôsledky z tohto obvinenia rovnajúce sa následkom súdneho rozhodnutia o vine a zároveň, aby priebeh vykonávaného dokazovania umožnil sudcovi rozhodnúť nestranné a nezaujate.

Vo všeobecnosti z prezumpcie nevinu sa odvodzujú tieto známe pravidlá:

- nedokázaná vina má rovnaký význam ako dokázaná nevina,
- dôkazné bremeno leží na obžalobe a obvinený nie je povinný dokazovať svoju nevinu,
- pravidlo *in dubio pro reo*,

- pravidlo, že v priebehu trestného konania môžu byť obvinenému ukladané len také obmedzenia, ktoré sú úplne nevyhnutné na dosiahnutie účelu trestného konania.

G) Právo na riadne dokazovanie

Dohovor garantuje spravodlivý proces (čl. 6 ods. 1) a právo obvineného, aby jeho vina bola preukázaná zákonným spôsobom (čl. 6 ods. 2), ale neupravuje dokazovanie ako také, hoci toto je podstatnou, ak nie najdôležitejšou časťou konania. Úprava dokazovania je predovšetkým vecou zmluvných štátov. Tento prístup je nevyhnutný vzhľadom na veľkú rozmanitosť úpravy dokazovania, ktorá existuje nielen medzi kontinentálnymi systémami a systémom *common law*, ale i vo vnútri týchto systémov. Zásadne teda vnútroštátnemu právu patrí upraviť a vnútroštátnym súdom posúdiť prípustnosť dôkazov, ako i závažnosť, relevantnosť, pravdivosť dôkazov a ich dôkaznú silu. Je zaujímavé, že Ústava Slovenskej republiky vo svojom platnom znení pojem právo na spravodlivý proces v žiadnom svojom ustanovení výslovne neuvádza.¹³ V zásade však je možné právo patriace do spravodlivého procesu (a vyplývajúce z medzinárodných dokumentov) a zakotvené v Ústave SR klasifikovať do dvoch skupín. Do prvej skupiny zaraďujeme ústavné práva podľa čl. 46, 47 a 48. Tento druh ústavných procesných práv je možné aplikovať bez ohľadu na druh procesu alebo konania, pretože majú univerzálnu platnosť. Druhou množinou práv tvoriacich spravodlivý proces sú tzv. trestnoprávne osobitosti, ktoré v Ústave SR môžeme nájsť v čl. 49, 50 a 17. Okrem citovaných ustanovení však nemožno opomenúť čl. 7 ústavy, ktorý umožnil aplikáciu práv dotýkajúcich sa spravodlivého procesu z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ustálenej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. V judikatúre Najvyššieho súdu SR použitie pojmu spravodlivosť je možné v súdnych rozhodnutiach rozdeliť na dve základné kategórie. Prvá z nich obsahuje prípady samotnej interpretácie tých ustanovení právneho poriadku, ktoré obsahujú pojem spravodlivosť. Druhú kategóriu tvoria prípady, keď sa NS SR zaoberá spravodlivosťou skôr v procedurálnom zmysle ako hodnotenie postupu účastníkov a súdov (ako postup v rámci práva na spravodlivý proces). Najfrekvencovanejšie interpretované ustanovenia v súvislosti

¹³ Len pre upresnenie, pojem spravodlivosť uvádza Ústava SR iba jedenkrát v ustanovení čl. 36 ods. 1: „Zamestnanci majú právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky.“

s právom na spravodlivý súdny proces bývajú čl. 46 ods. 1 Ústavy SR a čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Podľa názoru NS SR prezentovaného v jednom zo svojich rozhodnutí: „Je ... povinnosťou súdu v každej prejednávanej veci vyvinúť maximálne úsilie pre nájdenie takého riešenia, ktoré bude zlučiteľné so všeobecnou predstavou spravodlivosti.“ (Uznesenie NS SR sp. zn. 6CDo 71/2011). V tejto vete netradične vyjadril materiálnu podobu spravodlivosti. Najvyšší súd SR často zdôrazňuje, že každý štátny orgán „musí nielen rešpektovať právo samotné, ale jeho výklad a aplikácia právneho poriadku musí smerovať k spravodlivému výsledku v zmysle starorímskej zásady *ius est ars boni et aequi* (právo je umenie dobra a spravodlivosti). Inak povedané, právo musí byť predovšetkým živým nástrojom spravodlivosti a nie iba súborom právnych predpisov, ktoré sú mechanicky a formalisticky aplikované bez prihliadnutia na zmysel a účel konkrétneho záujmu chráneného príslušnou právnou normou.“ (Rozsudok NS SR sp. zn. 1Sžso/36/2010.)¹⁴ Pre ucelenosť bude nepochybne potrebné zaoberať sa i otázkou, ako frekventovane a v akých súvislostiach sa pojem spravodlivosť a jeho deriváty vyskytujú v jednotlivých ustanoveniach platných a účinných trestných kódexov.

V Trestnom zákone je pojem spravodlivosť explicitne spomenutý dvakrát. V prvom prípade ide o názov skutkovej podstaty trestného činu podľa § 344, teda „Marenie spravodlivosti“. Tohto trestného činu sa dopustí ten, kto v konaní pred súdom alebo v trestnom konaní predloží dôkaz ako pravý, hoci vie, že ide o dôkaz sfalšovaný alebo pozmenený, ďalej falšuje, pozmení alebo marí dôkaz, alebo bráni v jeho získaní, taktiež marenie alebo bránenie prítomnosti alebo výpovede strany konania, účastníka konania, ich zástupcov, svedka, znalca tlmočníka alebo prekladateľa. Marenia spravodlivosti sa dopustí aj ten, kto použije násilie, hrozbu násillia alebo hrozbu inej ťažkej ujmy, aby pôsobil na sudcu, na stranu trestného konania, účastníka konania, svedka, znalca, tlmočníka, prekladateľa alebo orgán činný v trestnom konaní. Teda táto skutková podstata trestného činu vyjadruje záujem na ochrane riadneho a spravodlivého trestného konania, aby sa mohlo dospieť k spravodlivému rozhodnutiu.¹⁵ Druhá zmienka o spravodlivosti je v skutkovej podstate trestného činu perzekúcie obyvateľstva podľa

¹⁴ ČURILA, D. Spravedlnost a soudcovské rozhodování. Disertační práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2014, s. 154.

¹⁵ IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 412.

§ 432 ods. 2 písm. e), podľa ktorého sa tohto trestného činu dopustí ten, kto svojvoľne znemožní civilnému obyvateľstvu alebo vojnovým zajatcom, aby sa o ich trestných činoch rozhodovalo v spravodlivom konaní. Teda opäť ide o apel a záujem na spravodlivom konaní aj počas doby vojny.

V slovenskom Trestnom poriadku sa pojem spravodlivosť a jeho slovné deriváty vyskytujú celkovo päťkrát. Už v ustanovení § 1 sa predmet zákona vymedzuje ako úprava postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, „aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní“. Z textu síce vyplýva priamo apel na spravodlivé potrestanie páchatelov, no zároveň však vyplýva aj nepriamo požiadavka na spravodlivý proces. Medzi základnými zásadami trestného konania sa v ustanovení § 2 ods. 7 vyjadruje právo na spravodlivý proces ako právo každého, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote predjednaná nezávislým a nestranným súdom... Ustanovenie § 2 ods. 10 rieši zásadu dokazovania tak, aby orgány činné v trestnom konaní zisťovali skutkový stav veci bez dôvodných pochybností, s rovnakou starostlivosťou objasňovali okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj v jeho prospech a vykonávali dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie. Pojem spravodlivé rozhodnutie sa však ani v tomto, ani v ďalších ustanoveniach bližšie nešpecifikuje.

Znova sa s ním však možno stretnúť v ustanovení § 253 ods. 3, ktoré upravuje postup predsedu senátu na hlavnom pojednávaní tak, aby dbal na to, aby hlavné pojednávanie nebolo zdržiavané výkladmi a prejavmi, ktoré nemajú vzťah k prejednávanej veci a aby bolo zamerané čo najúčinnejšie na objasnenie veci v rozsahu nevyhnutnom pre spravodlivé rozhodnutie.

Posledná zmienka pojmu spravodlivosť sa uvádza v ustanovení § 334 ods. 2, ktorý upravuje postup súdu pri rozhodovaní o návrhu dohody o vine a treste: „Ak súd dohodu o vine a treste, ktorá v navrhnutom znení nie je zrejme neprimeraná, ale ju nepovažuje za spravodlivú, oznámi svoje výhrady stranám, ktoré môžu navrhnúť nové znenie dohody...“ Zákondarca však neurčil, vzhľadom na aké okolnosti a aké kritériá by sa spravodlivosť (nespravodlivosť) návrhu na dohodu o vine a treste mala posudzovať. Inštitút dohody o vine a treste má v našej právnej teórii i aplikačnej praxi mnoho zástancov, no súčasne tak i veľa odporcov. Často býva označovaný ako dojednaná spravodlivosť, resp. trh so spravodlivosťou. Absentujúce legislatívne kritériá spravodlivosti týmto názorom prisvedčajú. Na základe filozoficko-právnych úvah o vymedzení, aplikácii a obsahu pojmu spra-

vodlivosť a jeho pojmových derivátov v trestnom konaní, si dovoľíme prezentovať niekoľko zhrňujúcich myšlienok:

- V súčasnosti môžeme konštatovať vzájomnú a obsahovú previazanosť medzi medzinárodnou, európskou a štrasburskou interpretáciou práva na spravodlivý proces. Garancia práva na spravodlivý proces so všetkými čiastkovými súčasťami množiny spravodlivého procesu sa premieta aj do slovenskej ústavnoprávnej a trestnoprávnej roviny a legislatívnej úpravy.
- Spravodlivosť v práve má z právno-teoretického hľadiska nejednoznačný význam predovšetkým z dôvodu, že je to pojem s vysokým stupňom abstraktnosti. V judikatúre slovenských, ale i českých súdov nemožno nájsť žiadnu právno-teoretickú definíciu spravodlivosti. V slovenskej judikatúre sa pojem spravodlivosť vyskytuje výlučne v kontexte práva na spravodlivý proces, teda v procesnej rovine.
- Ako už bolo uvedené, trestné kódexy však na viacerých miestach uvádzajú i pojem „spravodlivé rozhodnutie“ ako výsledok trestného konania, teda hmotnoprávnu rovinu spravodlivosti. Tu treba pripomenúť, že každý jednotlivec má svoju autonómnu predstavu o spravodlivosti, svoje vlastné kritériá, ktorými hodnotí konania iných ľudí. Je prakticky nepredstaviteľné, aby sa dosiahol konsenzus v otázkach viny a trestu v individuálnom trestnom rozhodnutí u verejnosti a osobitne u strán konania, teda poškodeného a obvineného. Špeciálne je individuálna spravodlivosť v rozhodnutí diskutabilná najmä v prípadoch odklonov, resp. pri aplikácii zásady oportunity.

3 Právo na spravodlivý trestný proces v kontexte výpovede spolupracujúceho obvineného

Inštitút spolupracujúceho obvineného možno považovať za kľúčový inštitút pri odhaľovaní závažných foriem organizovanej kriminality. Na jednej strane možno takýto postup chápať ako riešenie nedostatočného zabezpečenia dôkaznej situácie zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ktoré sú v istej dôkaznej núdzi na to, aby páchatela trestnej činnosti usvedčil spoluprácou s iným páchatelom trestnej činnosti, na druhej strane takýmto postupom dochádza k výraznému potlačeniu zásady legality a oficiality, a teda nosných zásad začatia trestného konania, na ktorých je dlhoročne

postavený celý kontinentálny trestný proces a chápanie práva na spravodlivý trestný proces. Je povinnosťou všetkých orgánov štátnej moci svojou činnosťou naplňovať legitímne očakávanú predstavu jednotlivca o právnom štáte, ktorého neoddeliteľnou súčasťou je právna istota a s princípom právnej istoty logicky korešponduje zásada rozhodovať v obdobných veciach rovnako. Jediným všeobecným pravidlom určujúcim rozsah dokazovania je zásada vyjadrená v ustanovení § 2 ods. 10 TP, podľa ktorej orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.¹⁶ Je potrebné povedať, že takýto dôkaz, teda svedecká výpoveď osoby, ktorá spolupracuje s orgánmi činnými v trestnom konaní, je dôkaz zákonný, keďže inštitút spolupracujúceho obvineného je inštitútom legálnym, zakotveným zákonodarcom v Trestnom poriadku, a teda skutočnosť, že ide o výpoveď takejto osoby, nemožno považovať *a priori* za defektný prvok oslabujúci zistenú dôkazovú situáciu. Na strane druhej treba konštatovať, že Trestný poriadok neprispieva výpovedi spolupracujúceho svedka (tzv. kajúcnika) vyššiu dôkaznú silu ako iným dôkazom a nemožno jej mechanicky priznať tzv. prezumpciu pravdivosti.¹⁷

O tom, či niekto vypovedá alebo nevypovedá pravdu, nerozhoduje viera (vlastné uváženie), ale rozhoduje o tom dokazovanie. Pri hodnotení výpovede spolupracujúceho svedka sa nemožno uspokojiť so strohým konštatovaním, že takáto osoba nemá dôvod klamať, a ďalšie overovanie takejto výpovede inými dôkazmi nie je v trestnom procese potrebné. Výpoveď spolupracujúcej osoby je nutné dôsledne (obozretne) posudzovať (preverovať a hodnotiť), a to nielen samostatne, ale aj v spojení s inými dôkazmi vykonanými v danom trestnom konaní. K vzneseniu obvinenia proti určitej osobe môže bezpochyby dôjsť aj na základe len jednej výpovede spolupracujúceho svedka, avšak táto musí byť zároveň podporená aj ďalšími

¹⁶ ŽILINKA, M. Prokurátor a rozhodovanie o sťažnosti pred začatím prípravného konania. *Justičná revue*. 1999, roč. 51, č. 8 – 9, s. 54 – 55.

¹⁷ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 68 a nasl.

priamymi alebo nepriamymi dôkazmi, ktoré vo svojom súhrne vytvárajú logickú a ničím nenarušenú sústavu dôkazov vzájomne sa dopĺňujúcich a na seba nadväzujúcich, ktoré vo svojom celku zhodne a spoľahlivo dokazujú skutočnosti v rozsahu, na základe ktorého je možné dospieť k dostatočne odôvodnenému záveru o spáchaní trestnej činnosti konkrétnou osobou. Nie je možné obviňovať akúkoľvek osobu len na základe výpovede spolupracujúcej osoby a dôkazov, ktoré plynú a viažu sa len na výpoveď tohto spolupracujúceho. V praxi sa môže stať, že za podporné dôkazy, ktoré môžu potvrdzovať vierohodnosť výpovede takejto osoby sú pre skutok vo vznesenom obvinení nepodstatné a so skutkovou vetou nesúvisiace fakty. Ale na základe tohto by nemalo byť aplikované ustanovenie § 206 ods. 1 TP. Pri takejto výpovedi spolupracujúcej osoby často hrozí určité „vyrovnávanie si účtov“ z minulosti, snaha o vlastné vyvinenie, resp. vyhnutie sa trestu prepadnutia majetku. Bolo by to aj v rozpore so zásadou stíhania len zo zákonných dôvodov podľa § 2 ods. 1 TP.¹⁸ Rovnako je pri takejto výpovedi možné, že voči spolupracujúcej osobe boli vyvíjané určité „nátlaky“ a „prísľuby“, čo už hraničí s nezákonnou vyjednávanou spravodlivosťou. Prípadné predbežné dohody medzi obvineným a štátnym orgánom a možnosti spolupráce na objasnení trestnej činnosti a usvedčení páchateľov za to, že bude mať rôzne výhody, hraničí s protiprávnym konaním, so skutkovou podstatou trestného činu marenia spravodlivosti, čo je v rozpore s právom na spravodlivý trestný proces. Takéto praktiky v demokratickom a právnom štáte sú neprípustné a v rozpore s právom na stíhanie len zo zákonných dôvodov a s právom každého obvineného na spravodlivý trestný proces. V zmysle všeobecnej zásady – z neprávania nemôže vzniknúť právo (*ex iniuria ius non oritur*), nemožno z porušenia právnych predpisov vyvodzovať vznik práva. Táto nezákonnosť má dosah aj na dôkazy, ktoré z týchto úkonov obsahovo vychádzajú. Aj samotný výsluch osôb, ktorí sú zároveň páchateľmi „oznamovanej trestnej činnosti“ v procesnom postavení svedka, je v danom prípade otáznym. Preto je základom zabezpečenia práva na spravodlivý trestný proces oboznámiť obvinených so všetkými dôkazmi, ktoré sú v ich prospech, ale aj v neprospech. ESLP vo veci *Edwards a Lewis proti Spojenému kráľovstvu* v rozsudku z 27. októbra 2004 č. 39647/98 a 40461/98 uviedol, že medzi požiadavkami spravodlivosti predpokladanej čl. 6 ods. 1 Dohovoru figuruje povinnosť orgánov trestné-

¹⁸ MINÁRIK, Š. a kol. Trestný poriadok. Stručný komentár: Bratislava, 2006, s. 25 a nasl.

ho stíhania zoznámiť obhajobu so všetkými významnými dôkazmi v prospech i v neprospech obvineného.

ZÁVER

Spôsob trestného stíhania, keď orgány činné v trestnom konaní diferencovaným prístupom vytvoria priestor na to, aby z páchatelov organizovanej trestnej činnosti bol jeden páchatel obvinený a odsúdený a naproti tomu orgány činné v trestnom konaní druhému páchatelovi (kajúcnikovi) vytvoria takú procesnú situáciu, ktorú môže tento spolupracujúci obvinený využiť tak, že sa rozhodne potom, čo mu bude vznesené obvinenie, už ďalej nespolupracovať, čo vyústi do absolútnej dôkaznej núdze orgánov činných v trestnom konaní, je samo osebe hrubým porušením spravodlivosti a súčasne aj porušením práva na spravodlivý trestný proces, pretože orgány činné v trestnom konaní nemôžu rezignovať zo svojej povinnosti postupovať v súlade s účelom uvedeným v ustanovení § 1 TP tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní. Vedenie trestného stíhania voči obvinenému nemôže byť výsledkom neprípustnej selektívnej (ne)spravodlivosti, ktorého sa môžu orgány činné v trestnom konaní dopúšťať a ktorú orgány činné v trestnom konaní vytvárajú na úkor obvineného. Potrebné je pri spolupracujúcich obvinených sa zamerať na existenciu iných dôkazov o vine. ESLP upozorňuje, že intenzita kritického posudzovania výpovedí kajúcnikov musí byť priamo úmerná miere výhod, ktorá je spolupáchatelovi za takúto výpoveď ponúkaná. Ako už bolo povedané, pri každej výpovedi spolupracujúceho páchatela hrozí manipulácia výpovede, ktorá často nie je preukázaná počas celého trestného konania, a tým je zásadným spôsobom porušené právo na spravodlivý trestný proces iných obvinených (spolupáchatelov) v trestnom konaní.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Osobitná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016, s. 68 a nasl.
2. ČURILA, D. *Spravedlnost a soudcovské rozhodování. Disertační práce*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2014, s. 154.
3. VEČEŘA, M. *Spravedlnost v právu*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 15 – 16.

4. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 412.
5. JELÍNEK, J., ŘÍHA, J., SOVÁK, Z. *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudu a podání advokátů*. 3. vyd. Praha: Leges, 2015, s. 65.
6. KELSEN, H. *Reine Rechtslehre*. 2. vyd. Wien: Verlag Österreich, 1960, s. 201.
7. MINÁRIK, Š. a kol. *Trestný poriadok. Stručný komentár*. Bratislava, 2006, s. 25 a nasl.
8. REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: ORAC, 2002, s. 135 a nasl.
9. RÜTHERS, B. *Das Ungerechte an der Gerechtigkeit: Fehlidentungen eines Begriffs*. 3. vyd. Tübingen: Mohr Siebeck, 2009, s. 8.
10. ŽILINKA, M. Prokurátor a rozhodovanie o stažnosti pred začatím prípravného konania. *Justičná revue*. 1999, roč. 51, č. 8 – 9, s. 54 – 55.

Súdne rozhodnutia:

1. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. novembra 2016, sp. zn. 4 To 10/2015.
2. Rozsudok ESEP vo veci *Melnikov proti Rusku* (rozsudok zo 14. januára 2010, č. 23610/03 § 75).
3. Rozhodnutie *Huseyn a iní proti Azerbajdžanu* (rozsudok z 26. júla 2011, č. 35485/05, 45553/05, 35680/05, 360 85/05, § 206).

Kontaktné údaje autorov:

Dr. h. c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.

prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

prof. JUDr. Ingrid Mencerová, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

jaroslav.ivor@umb.sk

jaroslav.klatik@umb.sk

ingrid.mencerova@umb.sk

ZAISTENIE NÁSTROJOV A VÝNOSOV Z TRESTNEJ ČINNOSTI Z POHĽADU APLIKAČNEJ PRAXE PROKURÁTORA (S DÔRAZOM NA ZAISTENIE VIRTUÁLNEJ MENY)

SECURING OF TOOLS AND PROCEEDS FROM CRIME FROM THE PERSPECTIVE OF APPLICATION PRACTICE OF PROSECUTOR (WITH THE EMPHASIS ON SECURING THE VIRTUAL CURRENCY)

JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA
Úrad špeciálnej prokuratúry GP SR Bratislava

Abstrakt: V predkladanom príspevku sa jeho autor zameriava na niektoré aspekty zaistenia nástrojov a výnosov z trestnej činnosti, najmä na trestnoprocenšie inštitúty aktuálne od 1. januára 2021. Dôraz kladie na zaistenie virtuálnej meny podľa § 96d Trestného poriadku. V tomto kontexte rozoberá jednotlivé pojmy, súvisiace právne normy a dielčie procesné a ekonomické postupy. Dochádza k záveru o možnosti potreby častejšieho využívania tohto procesného inštitútu v praxi v budúcnosti, avšak na druhej strane možno očakávať značné aplikačné problémy, ktoré môžu v tejto súvislosti vzniknúť z dôvodu anonymity virtuálnej meny a obmedzených možností zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ako získať prístup k virtuálnym menám a následne ich zaistiť.

Kľúčové slová: nástroje, výnosy z trestnej činnosti, virtuálna mena, zaistenie, heslo, prístupový kód.

Abstract: In the given article, the author focuses on some aspects of securing instruments and proceeds from criminal activities, especially on criminal-procedural institutes valid since 1.1.2021. He puts emphasis on securing virtual currency according to the § 96d Criminal Procedure Code. In this context he analyzes specific terms, related legal norms and procedural and economic practices. He comes to conclusion about the need for increased use of this procedural institute in practice in future, but on the other hand, it is possible to expect significant application problems, which can in this context arise because of the anonymity of virtual currency and limited possibilities of law en-

forcement authorities in terms of how the access to virtual currencies is obtained and how virtual currencies are secured.

Key words: tools, proceeds of crime, virtual currency, securing, password, access code.

ÚVOD

Trestný poriadok vo svojej štvrtej hlave prvej časti všeobecných ustanovení, počnúc štvrtým dielom upravuje zaistenie vecí dôležitých pre trestné konanie. Ako to vyplýva z jednotlivých procesných ustanovení tohto dielu, ich účelom je zaistiť veci na účely dokazovania a tiež zaistiť nástroje trestnej činnosti a výnosy z trestnej činnosti. Konkrétne v treťom oddiele s názvom Zaistenie nástrojov trestnej činnosti a výnosov z trestnej činnosti je upravené v § 95 až § 95b zaistenie peňažných prostriedkov, § 96 zaistenie zaknihovaných cenných papierov, § 96a zaistenie nehnuteľnosti, § 96b obhliadka nehnuteľnosti, § 96c zaistenie majetkovej účasti v právnickej osobe, § 96d zaistenie virtuálnej meny, § 96e zaistenie inej majetkovej hodnoty, § 96f zaistenie hnutelnej veci, § 96g zaistenie náhradnej hodnoty, § 97 a 98 vrátenie veci a v § 98a spoločné ustanovenia k zaisteniu majetku, veci a iných majetkových hodnôt.

Citované ustanovenia tak výrazným spôsobom zasahujú do základných ľudských práv a slobôd chránených najmä čl. 20 ods. 1 Ústavy SR, podľa ktorého *každý má právo vlastniť majetok. Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Majetok nadobudnutý v rozpore s právnym poriadkom ochranu nepoužíva. Dedenie sa zaručuje.*“

V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť aj ods. 5 tohto článku, podľa ktorého *zásahy do vlastníckeho práva možno okrem iného dovoliť iba vtedy, ak ide o majetok nadobudnutý nezákonným spôsobom alebo z nelegálnych príjmov a ide o opatrenia nevyhnutné v demokratickej spoločnosti pre bezpečnosť štátu, ochranu verejného poriadku, mravnosti alebo práv a slobôd iných. Podmienky ustanoví zákon.*

Okrem hmotnoprávnej úpravy Ústava SR poskytuje aj procesnoprávnu ochranu vlastníckemu právu vo svojom čl. 46 v podobe súdnej alebo inej

ochrany vrátane práva na spravodlivý proces.¹ Podstata tohto základného práva spočíva v oprávnení každého domáhať sa ochrany svojich práv na súde. Tomuto oprávneniu zodpovedá povinnosť súdu nezávisle a nestrane vo veci konať tak, aby bola namietanému právu poskytnutá ochrana v medziach zákonov, ktoré tento článok ústavy o základnom práve na súdnu ochranu vykonávajú (čl. 46 ods. 4 ústavy v spojení s čl. 51 ústavy). Reálne uplatnenie základného práva na súdnu ochranu teda predpokladá, že účastníkovi súdneho konania sa táto ochrana v zákonom predpokladanej kvalite dostane bez toho, aby sa mu ukladali – v spojitosti s jej uplatnením – povinnosti, ktoré od účastníka nevyžaduje zákon (čl. 2 ods. 3 ústavy).² K realizácii týchto práv nepochybne prispieva aj Trestný poriadok.

1 Trestný poriadok a jeho novela – zákon č. 312/2020 Z. z.

Predmetné ustanovenia uvedené v úvode tohto textu boli do Trestného poriadku zakotvené jeho novelou – zákonom č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý účinnosť (okrem výnimiek) nadobudol 1. januára 2021.

Okrem novelizácie viacerých ustanovení Trestného poriadku úplne novými sú ustanovenia § 96a a § 96b o zaistení a obhliadke nehnuteľnosti, podľa ktorého ak zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že nehnuteľnosť je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti, môže predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz na zaistenie nehnuteľnosti.

Ustanovenie § 96c upravuje zaistenie majetkovej účasti v právnickej osobe v prípade, ak zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že majetková účasť v právnickej osobe je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti. Vtedy môže predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz na zaistenie majetkovej účasti. Do majetkovej účasti v právnickej osobe možno zaradiť obchodné podiely, členské podiely, akcie, prípadne iné formy majetkovej účasti, ktoré sú úradne evidovanou majet-

¹ KROŠLÁK, D. a kol. Ústavné právo. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 317.

² DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2007, s. 443.

kovou hodnotou, teda zapisujú sa do obchodného registra, rovnako ako samotné zaistenie.

Zaistenie inej majetkovej hodnoty upravuje Trestný poriadok v § 96e a k nemu dochádza vtedy, ak zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že iná majetková hodnota, ktorou je majetkové právo alebo iná peniazmi oceniiteľná hodnota, je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti. Za týchto podmienok môže predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz na zaistenie inej majetkovej hodnoty. Inou majetkovou hodnotou sa rozumie majetkové právo alebo iná, peniazmi oceniiteľná hodnota, ktorá je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti.

Ustanovenie § 96f zakotvuje zaistenie hnutelnej veci, ak zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že hnutelná vec je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti. Vtedy môže predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz na jej zaistenie.

Podľa § 96g upravujúceho zaistenie náhradnej hodnoty, ak nie je možné zaistiť hnutelnú vec, peňažné prostriedky, zaknihované cenné papiere, nehnuteľnosť, virtuálnu menu, inú majetkovú hodnotu alebo majetkovú účasť, ktoré sú nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti, môže predseda senátu a pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz na zaistenie náhradnej hodnoty, ktorá zodpovedá aspoň sčasti ich hodnote; pritom sa postupuje rovnako podľa príslušných ustanovení upravujúcich jej vydanie, odňatie alebo zaistenie.

Predmetný príspevok upriamuje pozornosť na § 96d Trestného poriadku zakotvujúceho Zaistenie virtuálnej meny.

Podľa tohto ustanovenia, *ak zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že virtuálna mena je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti, môže predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz na zaistenie virtuálnej meny (ods. 1).*

Ak vec neznesie odklad, môže vydať príkaz podľa odseku 1 prokurátor aj pred začatím trestného stíhania. Taký príkaz musí najneskôr do 48 hodín potvrdiť sudca pre prípravné konanie, inak stráca platnosť (ods. 2).

V príkaze podľa odsekov 1 a 2 sa zakáže akékoľvek dispozície s virtuálnou menou a prikáže sa jej vydanie vrátane vydania hesla, prístupového kódu alebo podobných údajov umožňujúcich nakladanie s virtuálnou menou. Právne úkony urobené v rozpore so zákazom podľa predchádzajúcej vety sú neplatné (ods. 3).

Príkaz doručí predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor bezodkladne vlastníčkovi virtuálnej meny alebo osobe, o ktorej možno dôvodne predpokladať, že má prístupové údaje k virtuálnej mene (ods. 4).

Ak pominuli dôvody na zaistenie virtuálnej meny, vydá predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor bezodkladne príkaz na zrušenie zaistenia virtuálnej meny (ods. 5).

Príkaz podľa odsekov 1 a 2 musí byť vydaný písomne a musí byť odôvodnený. V príkaze sa uvedie adresa úložiska virtuálnej meny orgánu, ktorý spravuje zaistený majetok podľa osobitného predpisu, označenie virtuálnej meny a počet jednotiek (ods. 6).

Vlastník virtuálnej meny, ktorá bola zaistená, alebo iná osoba, ktorej bola virtuálna mena zaistená, má právo žiadať o zrušenie alebo obmedzenie zaistenia. O takejto žiadosti musí predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor bezodkladne rozhodnúť. Proti tomuto rozhodnutiu je prípustná sťažnosť. Ak bola žiadosť zamietnutá, vlastník virtuálnej meny alebo iná osoba, ktorej bola virtuálna mena zaistená, ju môže, ak v nej neuvedie iné dôvody, opakovať až po uplynutí 30 dní odo dňa, keď rozhodnutie o jeho predchádzajúcej žiadosti nadobudlo právoplatnosť; inak sa o nej nekoná (ods. 7).

Ak je v trestnom konaní potrebné zaistiť virtuálnu menu na zabezpečenie nároku poškodeného na náhradu škody, postupuje sa primerane podľa odsekov 1 až 7 (ods. 8).

2 Zaistenie virtuálnej meny – analýza ustanovenia § 96d Trestného poriadku

Pojem virtuálna mena je zakotvený v § 131 ods. 7 Trestného zákona takto: „Virtuálnou menou sa na účely tohto zákona rozumie digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo a ktorý nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať.“

Súvisiacim pojmom a predpokladom zaistenia virtuálnej meny je pojem výnos z trestnej činnosti a ním sa podľa § 130 ods. 9 Trestného zákona rozumie:

- a) vec, ktorá bola získaná trestným činom,

- b) vec, ktorá bola získaná ako odmena za trestný čin,
- c) vec, ktorá bola nadobudnutá, hoci aj len sčasti za vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň,
- d) vec, na ktorú bola hoci aj len sčasti premenená vec, ktorá bola získaná trestným činom alebo ako odmena zaň, alebo
- e) plody a úžitky veci uvedenej v písmenách a) až d).

Pod pojmom nástroj trestnej činnosti sa podľa § 89 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku rozumie vec, ktorá bola použitá na spáchanie trestného činu alebo bola určená na spáchanie trestného činu.

Za súvisiace právne normy možno považovať smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1673 o boji proti praniu špinavých peňazí prostredníctvom trestného práva a najmä smernicu Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/713 o boji proti podvodom s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a proti ich falšovaniu a pozmeňovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/413/SVV, ktorá v článku 2 písm. d) definuje virtuálnu menu obdobne ako Trestný zákon v uvádzanom § 131 ods. 7, a teda podľa tejto smernice virtuálna mena je digitálnym nositeľom hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou, ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne viazaný na zákonom zavedenú menu, ani nemá právny status meny alebo peňazí, ale je akceptovaný fyzickými alebo právnickými osobami ako platidlo a možno ho elektronicky prevádzať a uchovávať a elektronicky s ním obchodovať.

Obdobnú definíciu virtuálnej meny obsahuje aj § 9 písm. l zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Nakoniec nemožno opomenúť ani ďalej uvedenú právnu úpravu virtuálnych mien v zákone č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, v zákone č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov a v metodickom usmernení Ministerstva financií Slovenskej republiky č. MF/10386/2018-721 k postupu zdaňovania virtuálnych mien.

Prvá virtuálna mena (ďalej aj „kryptomena“), s ktorou sa začalo obchodovať, bol Bitcoin v roku 2009. Dňa 3. januára 2009 bol vytvorený prvý blok v blockchaine (reťazi blokov, tzv. Bitcoin Genesis Block) a za jej autora sa považuje jednotlivec alebo skupina s označením Satoshi Nakamoto. V ďalších rokoch vznikali nové kryptomeny – Litecoin, Namecoin v r. 2011, Peercoin v r. 2013 a mnohé ďalšie. V súčasnosti existuje viac ako

11 000 virtuálnych mien a z nich k najpopulárnejším patria Bitcoin, Litecoin, Ripple, Dash, Monero, Ether/Ethereum Classic a ďalšie. Ich trhová kapitalizácia sa odhaduje na viac ako 1500 miliárd USD.

Z hľadiska ponímania významu a praktickej aplikácie zaistenia virtuálnej meny je dôvodným uviesť, že virtuálna mena je vo svojej primárnej povahe určitý zápis v programovacom jazyku (kód), ktorý je uložený v jednotlivých uzloch (počítačoch). Tomuto zápisu je prisudzovaná určitá hodnota, význam a dôležitosť. V súčasnosti sú v medzinárodnom meradle vedené rozsiahle diskusie aj na tému, či kryptomeny sú peniazmi, menami, komoditami, právami alebo inými predmetmi právnych vzťahov. S právnou povahou kryptomien sa rôzne štáty vysporiadavali rozdielne, napríklad v USA boli medializované viaceré prípady, v ktorých bolo vyslovené, že niektoré kryptomeny sa považujú za cenné papiere (*securities*), pretože spĺňajú všetky elementy tzv. Howey testu.³ Nemecké federálne ministerstvo financií (*Bundesministerium der Finanzen*) v auguste 2013 zaujalo stanovisko k povahe Bitcoinu, pričom uviedlo, že Bitcoin je možné, podľa vtedajšej nemeckej právnej úpravy, považovať za finančný nástroj.

Z povahy i samotného názvu virtuálnych mien je zrejmé, že nejde o hmotnú vec, akou sú napríklad mince alebo bankovky (fiat meny). To potvrdzuje aj skutočnosť, že osoba, hoci „získa“ takúto menu, táto skutočnosť neznamená, že by danú virtuálnu menu držala v hmatateľnej podobe. Pre možnosť „držať“ vlastné kryptomeny, bola vytvorená tzv. peňaženka (wallet), ktorou sa rozumie softvérový program, ktorý ukladá súkromný kľúč – *private key* (kvázi PIN)⁴ a verejnú adresu – *public adress* (kvázi číslo bankového účtu)⁵ umožňujúce posilať a ziskávať kryptomeny pros-

³ Najvyšší súd USA v tzv. Howeyho prípade (SEC. V W. J. Howey Co., 328 U. S. 293 (1946)) vyslovil, že za investičnú zmluvu, ktorá je považovaná za cenný papier, sa považuje zmluva, ktorou sa investujú peniaze do spoločného podniku s rozumným očakávaním profitu odvodeného od podnikateľského alebo manažérskeho úsilia iných. U. S. Securities and Exchange Commission vo svojom reporte z júla 2017 uviedla, že DAO tokeny ako jednotky špecifickej kryptomeny vyhovujú Howeyho testu, pretože konštituujú investičný kontrakt, a teda sa považujú za cenný papier, ktorý je regulovaný príslušnými zákonmi.

⁴ Napr. pri Bitcoine existuje až 2²⁵⁶ možností súkromného kľúča, pričom súkromný kľúč sa zobrazuje ako súbor písmen a číslíc zložený zo 64 prvkov v rámci šestnástkovej formy.

⁵ Verejnú adresu si nevolí užívateľ, ale táto sa automaticky odvodzuje od súkromného kľúča, a to prostredníctvom rôznych kryptografických vzorcov (napr. Elliptic Curve Cryptography, SHA256 a RIPEMD160). Napr. verejná adresa Bitcoinu sa skladá z 34 číslíc a písmen.

tredníctvom blockchainu. Je zrejmé, že v takejto peňaženke sa neukladajú samotné kryptomeny, pretože tieto naďalej zostávajú iba vo forme zápisu v blockchaine. V peňaženke sa v zásade „ukladajú“ iba súkromný kľúč a verejná adresa, a teda v praxi ide v podstate o správu hesiel.⁶

Virtuálne meny v súčasnosti predstavujú úplne novú a jedinečnú hodnotu, s existenciou ktorej sa momentálne snažia vysporiadať nielen jednotlivci, ale aj podnikatelia a najaktuálnejšie aj štáty (virtuálna mena Bitcoin sa stáva oficiálnou a štátom uznávanou menou napr. v Salvádore). Zjavne najznámejšou virtuálnou menou je Bitcoin, ktorého skratka je BTC. Jej hlavným znakom je, že nemá žiadny centrálny orgán, ktorý by riadil napríklad množstvo peňazí v obehu. **Bitcoin je navrhnutý tak, aby nikto, ani autor alebo iní jednotlivci, skupiny či vlády, nemohol menu ovplyvňovať, ničiť, sfaľšovať, zhabať účty, kontrolovať peňažné toky alebo spôsobovať infláciu.** Bitcoin vzniká tak, že počítač rieši komplikované matematické algoritmy a za jeho vyriešenie získa jeho majiteľ odmenu v podobe určitého množstva Bitcoinu. Proces sa označuje ako ťažba a subjekty, ktoré takto získavajú Bitcoin sa označujú ako ťažiarci alebo mineri. Z dostupných údajov a štatistík vyplýva, že za posledné roky došlo k diametrálnemu nárastu počtu subjektov, ktoré prijímajú platby v kryptomenách,⁷ čo nepochybne v budúcnosti povedie k častejšej aplikácii § 96d Trestného poriadku v praxi.

Práve poznanie týchto a ďalších pojmov – blockchain, softvérová, hardvérová peňaženka, burza – je nevyhnutné pre správnu aplikáciu súvisiacich trestnoprocesných pojmov uvedených v § 96d ods. 3 Trestného poriadku, najmä pojmov „heslo, prístupový kód alebo podobné údaje umožňujúce nakladanie s virtuálnou menou“, ktorých vydanie prikáže vo svojom príkaze prokurátor v zmysle § 96d ods. 1, 2 Trestného poriadku.

Blockchain je kompletná a nemenná história všetkých transakcií decentralizovanej komunity, s ktorou súhlasí každý, kto je súčasťou tejto komunity. Táto história transakcií sa pravidelne aktualizuje. Každý účastník decentralizovanej komunity ju akceptuje ako skutočnosť, ukladá si ju vo

⁶ Zaujímavosťou je, že zo súkromného kľúča je možné zistiť verejnú adresu, avšak naopak je to takmer nemožné. Ak teda užívateľ chce poslať kryptomenu, musí zadať verejnú adresu, na ktorú má záujem kryptomenu poslať a zároveň z vlastnej adresy uvedené potvrdí svojim súkromným kľúčom, čím *de facto* transakciu podpíše.

⁷ KATRÍKOVÁ, L. Čo je kryptomena a akú právnu povahu má? [online]. Dostupné na: <https://stentors.eu>

vlastnom počítači a kedykoľvek tak môže zabezpečiť, aby nedošlo k dvojitému mŕňaniu, pretože by to zapríčinilo konflikt v histórii transakcií (avšak nie všetky kryptomeny používajú blockchain, sú aj kryptomeny, ktoré namiesto blockchainu používajú acyklický orientovaný graf, avšak tých je iba malý počet zo súčasného množstva viac ako 11 000). Blockchainová technológia je tak predpokladom pre existenciu decentralizovanej digitálnej meny. Kryptomena je digitálna mena na blockchaine, pri ktorej sa každé pravidlo alebo úprava programuje do kryptografického algoritmu. Názov „kryptomena“ vznikol práve kombináciou slov „kryptografia“ a „mena“. V podstate ide o menu, ktorá je zabezpečená kryptografiou, vďaka čomu je vzácna a v poslednom čase nadobúda čoraz väčší význam. Kryptografia teda nahrádza centrálnu inštitúciu.⁸ Blockchain je tak kľúčovou vlastnosťou Bitcoinu a je uvádzanou zdieľanou, verejnou a plne transparentnou účtovnou knihou. V ňom je možné sledovať všetky transakcie s touto virtuálnou menou v celej jeho histórii.⁹ To je jeho výhodou a skutočnosťou, ktorá môže byť na prospech orgánom činným v trestnom konaní znalých tejto problematiky. Na druhej strane existuje mnoho techník na zneprehľadnenie týchto účtovných záznamov, resp. existuje mnoho virtuálnych mien, ako napr. Monero, ktorých základnou vlastnosťou je ich neobmedzená miera anonymity a nedohľadateľnosti.

Kryptomenová peňaženka je aplikácia, ktorá spravuje privátne kľúče a adresy a umožňuje realizovať kryptomenové platby.

Medzi príklady kryptomenových peňaženiek patrí napr. Coinomi (podporuje rôzne kryptomeny vrátane Bitcoinu a Litecoinu), Phoenix, Breez (podporujú Bitcoin vrátane nového rozšírenia na platby Lightning Network), Trezor One, Trezor T či Ledger S alebo Ledger X (hardvérová kryptopeňaženka).

Platba z peňaženky prebieha naskenovaním QR kódu s platobnými inštrukciami (ktoré obsahujú platobný predpis – adresu, sumu či *lightning invoice*). Po naskenovaní je potrebné transakciu, ktorá bola vytvorená na základe tohto predpisu potvrdiť. Peňaženka použije privátne kľúče na vytvorenie transakcie a odošle ju do siete.

⁸ HOSP, J. Kryptomeny. Bratislava: Tatran, 2018, s. 39.

⁹ STROUKAL, D., SKALICKÝ, J. Bitcoin a jiné kryptopeníze budoucnosti. Praha: Grada Publishing, 2021, s. 118.

Kryptomenové peňaženky sa rozdeľujú na hardvérové a softvérové, čo je podstatná skutočnosť pri eventúálnom zaistovaní virtuálnej meny podľa § 96d Trestného poriadku.

Hardvérová peňaženka je fyzické úložisko virtuálnych mien, ktoré sa podobá USB kľúču a možno ju voľne kúpiť. Z nej je možné virtuálne meny odosielať na iné hardvérové, alebo ďalej uvedené, softvérové peňaženky. Prístup na túto peňaženku je možný len po zadaní PIN-u a na manipuláciu s virtuálnymi menami je nevyhnutný osobný kľúč (*private key*). Do úvahy prichádza aj heslo, ak si ho vlastník virtuálnej meny fakultatívne zvolí.

Softvérová peňaženka, napr. s názvami Exodus, Metamask a pod. je internetové úložisko virtuálnych mien, ku ktorému je možný prístup len cez heslo, ktoré môže byť cieľom hackerských útokov a tiež, pri niektorých peňaženkách, cez login, resp. prihlasovacie meno (ID). Niektoré peňaženky môžu využívať aj emailovú adresu.

V oboch prípadoch do úvahy prichádza aj tzv. obnovovacia fráza, pozostávajúca z 24 slov generovaných počítačom, avšak využije sa len v tom prípade, ak by majiteľ peňaženky nemal k dispozícii PIN, pretože ho napr. stratil, zabudol a pod.

Nakoniec nemožno opomenúť ani tzv. Bitcoin Mixér, ktorým je softér, ktorý mieša informácie o transakciách medzi adresami bitcoinových peňaženiek tak, aby tieto transakcie medzi peňaženkami neboli priamo vyhľadateľné. Jeho použitie by tak ešte sťažilo činnosť orgánov činných v trestnom konaní pri aplikácii uvádzaného § 96d Trestného poriadku.

Kryptomenová burza je miesto, kde možno vymeniť kryptomeny za iné kryptomeny, ale aj eurá, doláre a podobne. Niektoré burzy umožňujú aj kúpu kryptomien pomocou kreditnej karty alebo inou formou. Dôležitým je v tejto súvislosti poznamenať, že kryptomenové burzy bývajú cieľom častých hackerských útokov. Z dôvodu bezpečnosti je prístup na takéto burzy možný väčšinou cez dvojfaktorovú autentifikáciu, teda jednak cez heslo a jednak cez overovací kód, ktorý prichádza na sms na telefónnom čísle uvádzanom pri registrácii, pri ktorej sa zadáva aj emailová adresa. Medzi známe burzy patria Binance, Coin Mate, Bitfinex, Crypto.com, Gemini, Coinbase, Kraken, Bitstamp, Okex, Deribit, Poloniex a mnohé iné. Tieto burzy sú prevádzkované väčšinou licencovanou spoločnosťou, niektoré (ako napr. bisq alebo hodlhodl) sú decentralizované alebo pôsobia *peer to peer*. Aplikácie búrz umožňujú posielat' a prijímať kryptomeny, ale aj napr. eurá. Burza nemusí výber spracovať okamžite. Sú burzy, ktoré výbery sprava-

cúvajú raz denne, prípadne si môžu vypýtať dodatočné doklady k výberu (napríklad o tom, z akej činnosti pochádzajú zdroje, za ktoré boli kryptomeny kúpené, prípadne potrebujú dodatočný identifikačný doklad). Burza môže byť na dlhší čas odstavená. Bitcoinová sieť sa však nevypína nikdy (ani sa nedá vypnúť) a v prípade skutočnej peňaženky, možno platiť vždy. Mnohé peňaženky (vrátane Coinomi či Trezor), majú integrovaný prístup na burzy. V Coinomi alebo Trezore možno vymeniť pomocou integrácie na burzu napríklad Litecoin za Bitcoin. Rozdiel je v tom, že predávaná mena na burzu odíde v momente transakcie, pričom výber nakupovanej kryptomeny príde do peňaženky okamžite. Burza má teda prístup k investovným peniazom len na dobu transakcie.¹⁰ V súvislosti s týmito kryptomenovými burzami je potrebné uviesť, že napr. len uvádzanej burze Coinbase, podľa jej reportu, mnohé štáty adresovali viac ako 2 000 žiadostí, ktorých predmetom bolo oznámenie údajov o účastníkoch tejto burzy.

Kryptomenová zmenáreň je špecifická tým, že v prípade jej využitia kupujúci kupuje virtuálnu menu za kurz, ktorý zmenáreň vypíše. Nie je možnosť o cene vyjednávať tak, ako je to na burze, pretože kupujúci kupuje od zmenárne, nie od iného obchodníka. Vo väčšine prípadov býva kurz v zmenárni vyšší než na burze.

Práve znalosť týchto údajov je dôležitá pre orgány činné v trestnom konaní (ďalej aj „OČTK“) za predpokladu, ak by vznikla situácia, že práve tieto orgány by mali v úmysle zaistiť virtuálnu menu a nakladať s ňou, ak tá bola nástrojom alebo výnosom z trestnej činnosti.

Z uvedených údajov je teda zrejmé, že pre aplikáciu § 96d Trestného poriadku, a teda pri zaistovaní virtuálnej meny, sú podstatné poznatky OČTK alebo súdu, že subjekt trestného konania, ktorý zákon bližšie nešpecifikuje, ktorým preto môže byť tak obvinený, ako aj podozrivý, ale aj osoba vystupujúca v postavení svedka či iný subjekt disponuje s virtuálnou menou a tá je nástrojom trestnej činnosti [§ 89 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku] alebo výnosom z trestnej činnosti (podľa § 130 ods. 9 Trestného zákona).

Príslušným na vydanie príkazu na zaistenie virtuálnej meny v predsúdnom konaní je prokurátor pred začatím trestného stíhania, len ak vec neznesie odklad (ak by hrozil napr. rýchly prevod virtuálnej meny), avšak takýto príkaz prokurátora musí najneskôr do 48 hodín potvrdiť sudca pre

¹⁰ BEDNAR, J. Kryptomenová peňaženka vs. burza – aký je rozdiel? [online]. Dostupné na: <https://paralelnapolis.sk>

prípravné konanie, inak takýto príkaz prokurátora stráca platnosť. Vo fáze súdneho konania príkaz na zaistenie virtuálnej meny vydáva predseda senátu.

Za podstatné náležitosti uvádzaného príkazu (spolu z piatich, ktoré § 96d Trestného poriadku výslovne zakotvuje) je potrebné v zmysle § 96d ods. 3 Trestného poriadku považovať jednak zákaz ukladaný povinnému subjektu akokoľvek disponovať s virtuálnou menou a zároveň príkaz na vydanie virtuálnej meny, tiež na vydanie spomínaného hesla, prístupového kódu alebo iných podobných údajov (tými by boli uvádzané obnovovacie frázy). Ak by napriek tomuto zákazu ktokoľvek s inkriminovanou virtuálnou menou disponoval, takáto dispozícia s ňou (právny úkon) je neplatná.

Ďalšími náležitosťami písomného a odôvodneného príkazu na zaistenie virtuálnej meny podľa § 96d ods. 6 Trestného poriadku sú adresa úložiska virtuálnej meny orgánu, ktorý podľa zákona č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku spravuje zaisťovaný majetok, označenie virtuálnej meny a počet jednotiek.

Oprávnenými subjektmi, ktorým sa takýto príkaz prokurátora alebo predsedu senátu doručuje, je nielen samotný vlastník virtuálnej meny, ale aj iná osoba, konkrétne tá, o ktorej možno dôvodne predpokladať (podľa aktuálnych poznatkov polície, OČTK, súdu), že má prístupové údaje k virtuálnej mene.

S odkazom na uvedenú právnu úpravu je dôvodnou a aktuálnou otázkou, ktorá sa vyskytla v obdobných prípadoch porovnateľných ustanovení Trestného poriadku, a teda ako postupovať v situácii, ak do úvahy prichádzajúce subjekty uvádzané zákazy a príkazy dobrovoľne neplnia.

V prípade dobrovoľného nevydania virtuálnej meny (ale aj akejkolvek veci dôležitej pre trestné konanie) orgánom činným v trestnom konaní alebo súdu osobou podozrivou alebo obvinenou, nemožno túto povinnosť od nej vynucovať uložením poriadkovej pokuty podľa § 70 Trestného poriadku, pretože by išlo zo strany OČTK alebo súdu o nútenie k sebaobviňovaniu, ktoré je v príkrom rozpore s článkom 6 ods. 2, ods. 3 písm. c) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a čl. 14 ods. 2, ods. 3 písm. g) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach. Zákaz donucovania k sebaobviňovaniu je vyjadrený zásadou *nemo tenetur se ipsum accusare*. V odbornej literatúre možno nájsť aj iné významom podobné zásady:

- „nemo tenetur armare adversarium contra se“ – nikto nie je povinný asistovať obžalobe proti sebe,
- „nemo tenetur edere instrumenta contra se“ – nikto nie je povinný vydať dokumenty proti sebe,
- „nemo tenetur prodere seipsum“ – nikto nemôže byť nútený, aby svedčil proti sebe.¹¹

Ústavne prijateľnou alternatívou na získanie veci od takej osoby je odňatie veci podľa § 90 Trestného poriadku, ktoré je podozrivý alebo obvinený strpieť, pretože ide o postup bez vyvíjania vlastnej aktivity podozrivého či obvineného definovanej ako sebaobviňovanie (rozhodnutia ÚS ČR II. ÚS 255/05, II. ÚS 79 /07 a iné).

To pre podozrivého alebo pre obvineného platí aj v prípade realizácie domovej prehliadky, prehliadky iných priestorov a pozemkov a osobnej prehliadky. Predmetom týchto prehliadok by bolo hľadanie práve spomínaných hesiel, prístupových kódov alebo podobných údajov umožňujúcich nakladanie s virtuálnou menou, ktoré by daný subjekt mohol mať zaznamenaný písomne alebo inou (napr. počítačovou) formou. Toto obmedzenie (nemožnosť ukladania poriadkovej pokuty) však neplatí pre svedkov, za predpokladu, že nie sú ani materiálne v skutočnosti podozrivými.

Obdobne ako pri porovnateľných zaisteniach, aj v prípade virtuálnej meny v prípade, ak pominuli dôvody na zaistenie virtuálnej meny, vydá predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor bezodkladne príkaz na zrušenie zaistenia virtuálnej meny. To by prichádzalo do úvahy napr. v prípade zrušenia uznesenia o vznesení obvinenia alebo zastavenia trestného stíhania a pod.

Okrem toho vlastník virtuálnej meny, ktorá bola zaistená, alebo iná osoba, ktorej bola virtuálna mena zaistená, má právo žiadať o zrušenie alebo obmedzenie zaistenia. O takejto žiadosti musí predseda senátu a v prípravnom konaní prokurátor bezodkladne rozhodnúť. Proti tomuto rozhodnutiu je prípustná sťažnosť. Je evidentné, že na rozdiel od doposiaľ uvádzaných príkazov – príkazu na zaistenie virtuálnej meny a príkazu na zrušenie zaistenej virtuálnej meny *ex offio*, zrušenie zaistenia virtuálnej meny na základe žiadosti vlastníka virtuálnej meny alebo inej osoby, ktorej bola virtuálna mena zaistená, sa zrealizuje nie príkazom, ale uznesením prokurátora alebo predsedu senátu. Ak bola žiadosť zamietnutá, vlastník virtuálnej meny

¹¹ ZÁHORA, J. a kol. Dokazovanie v trestnom konaní. Praha: Leges, 2013. 127 s.

alebo iná osoba, ktorej bola virtuálna mena zaistená, ju môže, ak v nej nevedie iné dôvody, opakovať až po uplynutí 30 dní odo dňa, keď rozhodnutie o jeho predchádzajúcej žiadosti nadobudlo právoplatnosť; inak sa o nej nekoná. O tom (že sa o takej žiadosti nekoná) sa uvádzané osoby len upovedomia listom. Pre úplnosť je potrebné zdôrazniť, že dôležitým je skúmanie práve dôvodov, ktoré uvádzajú tieto osoby ako skutočnosti vedúce k zrušeniu predmetného zaistenia. Ak totiž ide o skutočne nové dôvody, musí príslušný orgán o takejto žiadosti konať a uznesením rozhodnúť. Ak je v trestnom konaní potrebné zaistiť virtuálnu menu na zabezpečenie nároku poškodeného na náhradu škody, postupuje sa primerane.

Na druhej strane pre vyšetrovanie trestnej činnosti spojenej s kryptomenami je z praktického hľadiska podstatná tá vedomosť, že stlačením tlačidla send (odoslať) sa transakcia okamžite zobrazí na internete. Adresy na každú jednu transakciu sa zobrazia v bitcoinovej peňaženke a tie isté informácie sa zobrazia aj na internete. Pomocou uvádzanej databázy blockchain je možné identifikovať IP adresu odosielateľa aj prijímateľa, sumu a čas uskutočnenia transakcie. Nie je možné však určiť totožnosť osôb, ktoré sú majiteľmi adries. Cez blockchain tak možno Bitcoin sledovať. Entity uložené v tejto databáze sú síce anonymné, avšak existuje možnosť analytického spracovania údajov na účely získavania informácií, napríklad pomocou IP adries, ktoré možno takto sledovať. V prostredí internetu existujú aj voľne prístupné stránky, v rámci ktorých sú dohľadateľné informácie o bitcoinových adresách. V optimálnom prípade dostatočných informácií je eventuálne zistiteľné, prostredníctvom ktorej stránky a adresy je peňaženka spravovaná. Môže ísť napr. o nelegálny trh či zmenáreň. Dostupná brožúra Alternatívne bankové platformy tiež uvádza, že niekoľko pokusov a kontrol na internete môže vyšetrovateľovi pomôcť identifikovať správcu daných adries/transakcií. Zmenárne sú kľúčovým partnerom OČTK pri zbere digitálnych dôkazov súvisiacich s platbami realizovanými prostredníctvom kryptomien. Zo strany zmenární by mali byť monitorované a hlásené podozrivé aktivity kompetentným dozorným orgánom. V prípade zaznamenania adresy v zmenárni môžu OČTK získať priamy prístup k zaznamenaným údajom a overiť ich. Zahraničné zmenárne by mohli OČTK poskytnúť maximálnu súčinnosť aj prostredníctvom právnej pomoci. Vychádzajúc z množstva takto poskytnutých údajov a ďalšieho vyšetrovania, môžu OČTK eventuálne bližšie identifikovať majiteľa peňaženky. Za optimálnych podmienok je tu aj možnosť, že majiteľ kryptomenovej peňažen-

ky udelí OČTK prístupové práva (v podobe digitálneho kľúča), za pomoci ktorého budú zobrazené všetky transakcie. Za situácie, keď sa uskutočňuje transakcia určitej sumy v Bitcoinoch, eventuálny výdavok musí byť zaslaný na Bitcoin adresu, keďže na rozdiel od platieb v klasických štátnych (fiat) peniazoch, neexistuje okrem prevodu iný spôsob na rozdelenie Bitcoinu. Z toho vyplýva, že každý prevod časti Bitcoinu predpokladá existenciu adresy odosielateľa, adresy prijímateľa a adresy, na ktorú bude zaslaný výdavok pre odosielateľa. Používateľ zašle dohodnutú sumu príjemcovi a tiež adresu pre zaslanie výdavku. Adresa výdavku na strane odosielateľa je jedným z najdôležitejších zdrojov informácií pre OČTK. Často je prvým krokom pri výkone vyšetrovacích úkonov na blockchaine. Z uvedeného vyplýva, že výhodou blockchainu je aj jeho odolnosť voči zmene údajov v ňom, keďže ide o otvorenú technológiu, ktorá dokáže efektívne, overiteľným a trvalým spôsobom zaznamenávať transakcie medzi dvoma stranami. Pre úspešné sledovanie platieb políciou je nevyhnutné disponovať aspoň základnými kryptografickými znalosťami (porozumenie reťazeniu binárnych hashov). Bez týchto znalostí je aj napriek možnosti použitia sofistikovaných analytických nástrojov pravdepodobnosť identifikácie platby a prepojenia medzi Bitcoin adresami, ako aj ich majiteľmi, minimálna. Pokiaľ teda predpokladáme, že skúmaný blockchain obsahuje potenciálne digitálne stopy, ale OČTK nemajú mechanizmy na jeho dešifrovanie, nemá pre nich žiadnu informačnú hodnotu.¹²

3 Virtuálne meny a súvisiaca trestná činnosť

Na rozdiel od Slovenskej republiky, v ktorej zatiaľ trestná činnosť, ktorej predmetom útoku alebo prostriedkami spáchania trestnej činnosti by boli virtuálne meny, v zásade nie je takmer vôbec evidovaná, sú v svetovom meradle zaznamenávané čoraz častejšie útoky na tieto meny. Viaceré médiá v auguste 2021 informovali, že hackeri z platformy Poly Network od cudzili kryptomeny v hodnote okolo 600 miliónov dolárov. Podľa agentúry Bloomberg ide zrejme o najväčšiu krádež v tomto odvetví. Analytická spoločnosť Elliptic následne uviedla, že hackeri neskôr časť takto nezákonne získaných kryptomien v hodnote zhruba 258 miliónov dolárov vrátili po

¹² JURISOVÁ, M. Virtuálne meny verzus kriminalita [online]. Dostupné na: <https://www.akademiapz.sk/default/files/PTP>

tom, čo spoločnosť Poly Network vyzvala páchatela na vrátenie takto odcudzeného majetku. „Objem peňazí, ktorý ste ukradli, patrí medzi najväčší v histórii decentralizovaných financií,“ uviedla. Dodala, že krádež sa dotkla desiatok tisíc ľudí. Varovala hackerov, že budú čeliť stíhaniu zo strany príslušných úradov. Podľa spoluzakladateľa spoločnosti Elliptic Toma Robinsona by vrátenie časti kryptomien mohlo byť dôsledkom ťažkostí, ktorým by hackeri mohli čeliť pri snahe o ich legalizáciu. „Demonštruje to, že aj keď dokážete kryptomeny ukradnúť, ich vypranie a zamenenie za hotovosť sú extrémne ťažké,“ uviedol T. Robinson. Táto trestná činnosť je svojím rozsahom podobná skorším kybernetickým útokom na kryptomenové burzy Coincheck a Mt. GOX. Z burzy Coincheck hackeri v roku 2018 odcudzili 530 miliónov dolárov a burza Mt. GOX v roku 2014 prišla o pol miliardy dolárov. Ako však vyplynulo z ďalšieho vývoja tejto udalosti, za útokom stál takzvaný etický hacker, ktorý väčšinu kryptomien vrátil. Hackerovi nakoniec hacknutá spoločnosť poďakovala za odhalenie chyby a ponúkla mu odmenu 500-tisíc dolárov za to, že pomohol zlepšiť bezpečnosť siete Poly Network.

Prostriedkom na páchanie trestnej činnosti súvisiacej s virtuálnymi menami sú aj tzv. kryptominery, ktorými sú škodlivé programy určené na odcudzenie kryptomeny z infikovaných zariadení. Počet nových modifikácií minerov sa napr. len v marci oproti februáru 2021 zvýšil viac než štvornásobne. Upozornila na to kyberbezpečnostná spoločnosť Kaspersky. **Škodlivý program je často inštalovaný bez vedomia používateľa.** Pomaly odčerpávajú rôzne druhy kryptomien, pričom v niektorých prípadoch dokážu minery odcudzit' aj miliónové čiastky. Kým v roku 2018 sa stali tieto nástroje obľúbenými zbraňami kyberzločincov, v roku 2020 ich popularita klesala. Tento rok však priniesol zmenu. **Od februára do marca sa počet jedinečných modifikácií minerov zvýšil z 3 815 na 16 934.** Celkovo v 1. kvartáli tohto roka objavili experti spoločnosti Kaspersky skoro 24-tisíc nových modifikácií minerov. „Zároveň sa stabilným tempom zvyšoval aj počet používateľov, ktorí sa na svojich zariadeniach stretli s minerami – zo 187 746 v januári na 200 045 používateľov v marci 2021. Celkovo sa s minerami v 1. štvrtroku 2021 stretlo 432 171 jedinečných používateľov,“ zhrnuli experti. **Podľa odborníkov sa zatiaľ nedá presne predpokladať, či tento trend bude pokračovať.** „Zdá sa však, že zvýšenie hodnoty Bitcoinu a iných kryptomien vyvolalo vyšší záujem o minery. Ak budú trhy s kryptomenami aj tento rok silné, je pravdepodobné, že sa aj naďalej budeme

stretávať s ďalšími prípadmi, keď používatelia narazia na minery,“ komentoval túto situáciu bezpečnostný expert spoločnosti Evgeny Lopatin. Na zníženie rizika krádeže kryptomien odporúčajú odborníci **nainštalovať si do počítača silné bezpečnostné riešenie**. Keďže minery sú často distribuované ako riskware – čo je legitímny softvér, ktorý sa dá zneužiť – nie sú bezpečnostnými riešeniami automaticky blokované. Mali by sa preto nakonfigurovať nastavenia svojho bezpečnostného riešenia tak, aby blokovali všetky riskware programy. Odborníci tiež odporúčajú **aktualizovať softvér na všetkých používaných zariadeniach**. „Ak chcete zabrániť minerom v zneužití slabých miest, použite nástroje, ktoré vedia automaticky detegovať zraniteľnosti a sťahovať a inštalovať záplaty,“ uzavreli odborníci. Vyzdvihli tiež dôležitosť inštalovania **aplikácií len z legitímnych zdrojov**.¹³

Z ďalších príkladov zneužitia virtuálnej meny možno uviesť prezident-skú volebnú kampaň v USA v roku 2012, keď došlo k vydieraniu prezidentského kandidáta Mitta Romneyho. Páchatel prehlasoval, že odcudzil sporné daňové záznamy tohto kandidáta, že ich mieni zverejniť a takto ho zdiskreditovať, ak mu nebude vyplatených milión dolárov v Bitcoinoch. Predmetná čiastka tomuto páchatelovi vyplatená nebola, naopak v priebehu roka bol páchatel identifikovaný.

Popularitu virtuálnych mien zneužívajú aj rôzni prevádzkovatelia tzv. Ponzihho schém, ktorí nepravdivo garantujú vysoké zhodnotenie zverených finančných prostriedkov. Na rozdiel od fiat mien (teda klasických mien v obehu), v prípade virtuálnych mien majú takíto prevádzkovatelia relatívne voľné pole pôsobnosti.¹⁴

4 Zdaňovanie virtuálnych mien

Keďže v súvislosti so zdaňovaním virtuálnych mien, resp. s porušovaním daňových povinností v tomto smere možno očakávať ďalší nápad nových foriem aj daňovej trestnej činnosti, najmä trestného činu skrátenia dane a poisťného podľa § 276 Trestného zákona, záverom uvádzam základné informácie k zdaňovaniu virtuálnych mien.

Podľa § 2 písm. b) citovaného zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov je predmetom dane daňovníka príjem (výnos) z činnosti daňovníka a z na-

¹³ [cit. 2021-06-11]. Dostupné na: <https://www.trend.sk> › spravy ›

¹⁴ LÁNSKÝ, J. Kryptoměny. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 77.

kladania s majetkom daňovníka. Podľa § 12 ods. 2 je predmetom dane daňovníka, ktorý nie je založený alebo zriadený na podnikanie, príjem z činností, ktorými dosahuje zisk alebo ktorým sa dá zisk dosiahnuť, pričom zdaneniu podlieha iba zdaniteľný príjem podľa § 2 písm. h) zákona o dani z príjmov, t. j. príjem, ktorý je predmetom dane a nie je od dane oslobodený podľa zákona o dani z príjmov alebo podľa medzinárodnej zmluvy. Príjem (výnos) plynúci z predaja virtuálnej meny je predmetom dane, ktorý nie je od dane oslobodený, a preto je považovaný za zdaniteľný príjem podľa zákona o dani z príjmov. Za predaj virtuálnej meny sa na účely zdanenia považuje akákoľvek výmena, napr. výmena virtuálnej meny za majetok alebo výmena virtuálnej meny za poskytnutie služby alebo jej odplatný prevod, a to aj výmena za inú virtuálnu menu.

U daňovníka podľa § 2 písm. d) prvého bodu zákona o dani z príjmov, ktorý nemá virtuálnu menu zaradenú do obchodného majetku podľa § 2 písm. m) zákona o dani z príjmov, je príjem z jej predaja ostatným (iným) príjmom podľa § 8 zákona o dani z príjmov. Dosiahnuté zdaniteľné príjmy je možné znížiť o preukázateľne vynaložené výdavky na ich dosiahnutie, ak sú však výdavky vyššie ako dosiahnuté príjmy, na rozdiel sa neprihliada. U daňovníka, u ktorého sa zisťuje základ dane podľa § 17 ods. 1 zákona o dani z príjmov, je príjem dosiahnutý z predaja virtuálnej meny zdaniteľným príjmom podľa § 2 písm. h) zákona o dani z príjmov. Možno na neho nahliadať primerane ako na príjem plynúci z finančného majetku. Takýto daňovník pri zisťovaní základu dane alebo daňovej straty vychádza z výsledku hospodárenia zisteného z účtovníctva alebo z rozdielu príjmov a výdavkov. Takto zistený výsledok hospodárenia alebo rozdiel príjmov a výdavkov sa transformuje na základ dane prostredníctvom § 17 až 29 zákona o dani z príjmov. Na základe uvedeného, k dosiahnutému príjmu z predaja virtuálnej meny je možné uplatniť daňové výdavky podľa § 19 zákona o dani z príjmov do výšky príjmov z predaja primerane podľa § 19 ods. 2 písm. f) zákona o dani z príjmov. V ostatných prípadoch pri zahrňovaní nákladov a výnosov do základu dane sa postupuje v súlade so zákonom č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov. Na účely účtovníctva sa odplatne nadobudnutá virtuálna mena spĺňajúca definíciu majetku podľa § 2 ods. 4 písm. a) zákona č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve v znení neskorších predpisov považuje za krátkodobý finančný majetok iný ako peňažné prostriedky, pri ktorom sa na účely ocenenia postupuje ako pri cenných papieroch určených na obchodovanie v ocenení podľa

§ 25 ods. 1 písm. e) bodu 3a zákona o účtovníctve; ustanovenie § 25 ods. 7 zákona o účtovníctve sa v takomto prípade nepoužije.

Virtuálna mena získaná v procese tzv. ťaženia sa do dňa jej vyradenia výmenou alebo iným spôsobom eviduje v podsúvahe, resp. v pomocnej knihe; v deň realizácie výmeny sa zaúčtuje v ocenení podľa § 25 ods. 1 písm. e) bodu 3a zákona o účtovníctve.

Na ocenenie majetku okrem peňažných prostriedkov a služby nadobudnutých výmenou za virtuálnu menu sa použije ocenenie virtuálnej meny podľa § 27 ods. 2 písm. a) zákona o účtovníctve ku dňu uskutočnenia účtovného prípadu. Takéto ocenenie sa považuje za vstupnú cenu majetku aj na účely zdanenia.

Na ocenenie virtuálnej meny nadobudnutej za inú virtuálnu menu sa použije ocenenie virtuálnej meny podľa § 27 ods. 2 písm. a) zákona o účtovníctve ku dňu jej pripísania do peňaženky virtuálnej meny. V súlade s § 13 ods. 2 zákona o účtovníctve sa do účtového rozvrhu účtovnej jednotky účtujúcej v sústave podvojného účtovníctva doplní syntetický účet majetku nadväzujúci na ekonomický obsah účtovej skupiny, v rámci ktorej vytvorený syntetický účet doplní rámcovú účtovú osnovu. Analytická evidencia sa vedie podľa jednotlivých druhov virtuálnych mien. V účtovníctve účtovnej jednotky, ktorá nie je založená na účel podnikania, sa odplatne nadobudnutá virtuálna mena účtuje na analytickom účte k účtu 251 – Majetkové cenné papiere na obchodovanie. Pre potreby preukázania a vykázania odplatne nadobudnutej virtuálnej meny sa v účtovníctve účtovnej jednotky účtujúcej v sústave jednoduchého účtovníctva vytvorí v súlade s § 15 ods. 1 zákona o účtovníctve pomocná kniha finančného majetku. Rozdiely vzniknuté v účtovníctve do času pripísania alebo úbytku virtuálnej meny sa účtujú s vplyvom na výsledok hospodárenia. Pri stanovení ocenenia úbytku virtuálnej meny sa primerane postupuje podľa § 25 ods. 5 zákona o účtovníctve. Podrobnosti oceňovania virtuálnej meny sa uvádzajú vo vnútornom predpise účtovnej jednotky. Virtuálna mena sa ku dňu, ku ktorému sa zostavuje účtovná závierka, neocňuje reálnou hodnotou, resp. trhovou cenou.

ZÁVER

Novela Trestného poriadku – zákon č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý účinnosť (okrem výnimiek) nadobudol 1. januára 2021, do Trestného poriadku zakotvila novelizované alebo úplne nové ustanovenia týkajúce sa zaistenia nástrojov trestnej činnosti a výnosov z trestnej činnosti. Nimi sú najmä: § 95 až § 95b zaistenie peňažných prostriedkov, § 96 zaistenie zaknihovaných cenných papierov, § 96a zaistenie nehnuteľnosti, § 96b obhliadka nehnuteľnosti, § 96c zaistenie majetkovej účasti v právnickej osobe, § 96d zaistenie virtuálnej meny, § 96e zaistenie inej majetkovej hodnoty, § 96f zaistenie hnutelnej veci a § 96g zaistenie náhradnej hodnoty. Zároveň bol Trestný zákon a Trestný poriadok doplnený o nové pojmy, a to v § 131 ods. 7 Trestného zákona o pojem virtuálna mena, ktorou sa rozumie digitálny nositeľ hodnoty, ktorý nie je vydaný ani garantovaný centrálnou bankou ani orgánom verejnej moci, nie je nevyhnutne naviazaný na zákonné platidlo a ktorý nemá právny status meny ani peňazí, ale je akceptovaný niektorými osobami ako nástroj výmeny, ktorý možno elektronicky prevádzať, uchovávať alebo s ním elektronicky obchodovať.

Virtuálna mena je vo svojej primárnej povahe určitý zápis v programovacím jazyku (kód), ktorý je uložený v jednotlivých uzloch (počítačoch). Tomuto zápisu je prisudzovaná určitá hodnota, význam a dôležitosť. Virtuálne meny v súčasnosti predstavujú úplne novú a jedinečnú hodnotu, s existenciou ktorej sa momentálne snažia vysporiadať nielen jednotlivci, ale aj podnikatelia a najaktuálnejšie aj štáty (virtuálna mena Bitcoin sa stáva oficiálnou a štátom uznávanou menou napr. v Salvádore).

Prvá virtuálna mena, s ktorou sa začalo obchodovať, bol Bitcoin v roku 2009. V ďalších rokoch vznikali nové kryptomeny – Litecoin, Namecoin v r. 2011, Peercoin v r. 2013 a mnohé ďalšie. V súčasnosti existuje viac ako 11 000 virtuálnych mien, z nich k najpopulárnejším patria Bitcoin, Litecoin, Ripple, Dash, Monero, Ether/Ethereum Classic a iné. Ich trhová kapitalizácia sa odhaduje na viac ako 1 500 miliárd USD.

Súvisiacimi pojmami zaistenia virtuálnej meny je pojem výnos z trestnej činnosti podľa § 130 ods. 9 Trestného zákona a nástroj trestnej činnosti podľa § 89 ods. 1 písm. b) Trestného poriadku.

Základným predpokladom zaistenie virtuálnej meny podľa § 96d Trestného poriadku je totiž zistenie skutočnosti, ktoré nasvedčujú tomu, že virtuálna mena je nástrojom trestnej činnosti alebo výnosom z trestnej činnosti. Za splnenia týchto podmienok môže predseda senátu a v pred-súdnom konaní prokurátor vydať príkaz na zaistenie virtuálnej meny.

S narastajúcim objemom obchodovania s virtuálnymi menami je potrebné zakotvenie § 96d o zaistení virtuálnej meny do Trestného poriadku hodnotiť pozitívne.

Vzhľadom na samotný charakter virtuálnej meny a jej vysokú mieru anonymity, ako aj tú skutočnosť, že ide o úplne nové ustanovenie Trestného poriadku, však možno v praxi očakávať mnohé aplikačné problémy pri identifikovaní virtuálnej meny, jej vlastníka a pri jej zaisťovaní.

Práve na niektoré z týchto aplikačných problémov, ale aj na širšie ekonomické a daňové súvislosti a na ich riešenie sa sústredil tento príspevok.

Literatúra

1. BEDNAR, J. *Kryptomenová peňaženka vs. burza – aký je rozdiel?* Dostupné na: <https://paralelnapolis.sk>
2. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2007.
3. HOSP, J. *Kryptomeny*. Bratislava: Tatran, 2018.
4. JURISOVÁ, M. *Virtuálne meny verzus kriminalita*. [online]. Dostupné na: <https://www.akademiapz.sk/default/files>
5. KATRÍKOVÁ, L. *Čo je kryptomena a akú právnu povahu má?* [online]. Dostupné na: <https://stentors.eu>
6. KROŠLÁK, D. a kol. *Ústavné právo*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016.
7. LÁNSKÝ, J. *Kryptoměny*. Praha: C. H. Beck, 2018.
8. STROUKAL, D., SKALICKÝ, J. *Bitcoin a jiné kryptopeníze budoucnosti*. Praha: Grada Publishing, 2021.
9. ZÁHORA, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2013.

Kontaktné údaje autora:

JUDr. Ján Šanta, PhD., LL.M., MBA.

Generálna prokuratúra

Úrad špeciálnej prokuratúry

Štúrova 2

812 85 Bratislava

KONCEPCIE POUŽÍVANIA PROSTRIEDKOV OPERATÍVNO-PÁTRACEJ ČINNOSTI A INFORMAČNO-TECHNICKÝCH PROSTRIEDKOV V DOKAZOVANÍ V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

CONCEPTS OF USING MEANS OF OPERATIVE-SEARCH ACTIVITY AND INFORMATION-TECHNICAL MEANS IN PROVING IN THE SLOVAK REPUBLIC

prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD.

Katedra kriminálnej polície, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Mgr. Patrícia Fedáková

Katedra kriminálnej polície, Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Abstrakt: Autori, rešpektujúc potreby praxe a teórie, na základe poznania z aplikovaneého výskumu vo forme metodologických kategórií, vymedzujú charakteristiky prostriedkov OPČ a ITP, a to najmä vo vzťahu k možnostiam ich používania v dokazovaní trestných činov (procesnými úkonmi). Rešpektujúc názory príslušníkov z policajnej praxe, odbornej verejnosti predkladajú teoretické koncepcie, ktoré sú akceptovateľné pri skúmaní, hodnotení a projektovaní úkonov, pomocou ktorých orgány činné v trestnom konaní získavajú informácie dôležité na objasnenie veci.

Kľúčové slová: prostriedky OPČ, informačno-technické prostriedky, prístup, bezpečnostné vedy, koncepcia, právny úkon, dôkazný prostriedok, trestné konanie, dokazovanie.

Abstract: The authors respecting the needs of practice and theory, based on the knowledge of applied research in the form of methodological categories, define the characteristics of the means of „operating and searching activities“ and „information and technical means“ and this in relation to the possibilities of their use in proving crimes (process acts). Respecting the views of members from police practice, professional public submit theoretical concepts that are acceptable in examining, evaluating and designed acts by which law enforcement authorities acquire information important to clarify the matter.

Keywords: means of operating and searching activities, information and technical means, access, security sciences, conception, legal act, means of proof, criminal proceedings, proving.

ÚVOD

Dosahovanie úspechu na úseku kontroly kriminality je podmienené funkčnosťou dokazovania trestných činov, na ktorom participujú príslušníci PZ. V kontexte sledovaných cieľov tohto medzinárodného vedeckého podujatia sme sa rozhodli interpretovať spracované názory k charakteristike prostriedkov operatívno-pátracej činnosti (ďalej len „prostriedkov OPČ“) a informačno-technických prostriedkov (ďalej len „ITP“), ktoré sú oprávnení používať príslušníci PZ v dokazovaní v Slovenskej republike. V danom kontexte sme si vedomí a zároveň akceptujeme skutočnosť, že existuje celý rad iných názorov, ktoré odborníci zaoberajúci sa touto problematikou prezentujú vo vzťahu k používaniu týchto prostriedkov pri napĺňaní účelu trestného konania.

1 Definícia prostriedkov OPČ a ITP v dokazovaní

V podmienkach Slovenskej republiky je dokazovanie v trestnom konaní zákonom upravený postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, ktorého úlohou je poznanie všetkých podstatných skutočností dôležitých pre ďalší postup a v konečnej fáze aj pre rozhodnutie. Účelom dokazovania je rekonštruovať skutočnosti z minulosti, aby dosiahnuté poznanie kompetentnými orgánmi bolo jej správnym odrazom a mohlo byť základom spravodlivého rozhodnutia. Predmetom dokazovania sú všetky skutočnosti dôležité pre rozhodnutie vo veci. Dôkazným prostriedkom je procesný úkon, pomocou ktorého orgán činný v trestnom konaní alebo súd získava poznatky dôležité na objasnenie veci. Dôkazom je priamy poznatok alebo výsledok činnosti orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu, ktorý získal pomocou dôkazného prostriedku a slúži na objasnenie skutočností, ktoré sú predmetom dokazovania.¹ V daných súvislostiach k uvedenému

¹ IVOR, J. a kol. 2010. Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava. Wolters Kluwer: Iura Edition, 2010, s. 563.

si dovoľujeme uviesť, že dôkaznými prostriedkami uvedenými v Trestnom poriadku sú najmä: „výsluch obvineného, výsluch svedkov, výsluch znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti“.²

1.1 Klasifikácia prostriedkov OPČ a ITP vo vzťahu k ich používaniu v dokazovaní

Niet sporu o tom, že účelovú realizáciu dokazovania ovplyvňuje celý rad faktorov. Medzi týmito faktormi majú osobitné miesto *možnosti a schopnosti* vnímať a fixovať relevantné informácie (*oprávnený záujem*). Aj napriek ich určitej zložitosti je možné konštatovať, že v celom rade prípadov, v systéme objektívneho identifikovania páchaných a spáchaných trestných činov, tieto determinujúce faktory orgány činné v trestnom konaní pozitívne ovplyvňujú, predovšetkým použitím rôznych prostriedkov, osobitne prostriedkov OPČ, resp. ITP. Zákon, ani iná právna norma, nedáva vyčerpávajúci výpočet všetkých prostriedkov a taktických postupov, ktoré sa používajú alebo môžu použiť pri naplňaní účelu dokazovania. Každý pokus o taxatívny výpočet prostriedkov v jednotlivých právnych normách vo svojich dôsledkoch nie je ničím iným, než pokusom zastaviť proces rozvoja, zdokonaľovania a rozširovania vedeckého základu praktickej realizácie tejto špecifickej poznávacej činnosti. Napokon, vopred ani nemožno zistiť všetky konkrétne situácie, v ktorých sa používajú tieto prostriedky, čo rešpektuje aj zákonodarca vo fakultatívnom vymedzení zoznamu dôkazných prostriedkov v Trestnom poriadku a pod.

Prostriedky OPČ a ITP používané v dokazovaní trestných činov predstavujú subjekty, elektrotechnické, rádiotechnické, fototechnické, optické, mechanické, chemické a iné technické prostriedky a zariadenia alebo ich súbory použité utajovaným spôsobom, ktorými je možné dosahovať vyššiu účinnosť a efektívnosť práce pri plnení úloh, v tomto špecifickom konaní. Rešpektujúc terminologické precizovanie, pre potreby:

² Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov § 119 ods. 2.

- praxe – *projektovanie ich strategického a taktického používania a adresne konštruktívne využitie dosiahnutého informačného výstupu (výsledok, efekt)*,
- teórie – *vedecké odhaľovanie, skúmanie, hodnotenie a vysvetľovanie a teoretický rozvoj ich poznania*,

ukazuje sa ako vhodné, tieto prostriedky klasifikovať do nasledujúcich skupín:

- a) operatívno-informačné prostriedky,
- b) operatívno-technické prostriedky,
- c) operatívno-logistické prostriedky.

K uvedenej klasifikácii je vhodné dodať, že jej výstup je formulovaný účelovo, a to najmä vo vzťahu k právnej regulácii OPČ a legitimitie jej realizácie v procesoch dokazovania trestných činov. Pri zdôvodňovaní nami zvoleného prístupu uvádzame, že výstupy z aplikovaných výskumov (*realizovaných pracovníkmi Akadémie PZ v Bratislave, najmä katedry kriminálnej polície*) potvrdzujú, že pretrváva trend nepriaznivého vývoja stavu, štruktúry a dynamiky kriminality (*trestných činov*).³ Napríklad hromadné, pokračujúce, trvajúce trestné činy – páchané nepretržite aj niekoľko rokov, aktivity kriminálnych skupín (*organizovaných, zločineckých, teroristických a extrémistických*) vyvolávajú potrebu nachádzania a realizovania riešení. Osobitne, ich základom je vedecky objektivizované poznanie o potenciálnych možnostiach realizácie policajno-bezpečnostných činností. V súlade s požiadavkami praxe (*spoločnosti*) je možné vysloviť záver, že v reálnom čase je potrebné identifikovať a riešiť rozpory medzi dynamicky sa meniacou bezpečnostnou situáciou a relatívne stabilnými (*niekedy aj zastaranými*) policajnými prístupmi pri jej riešení (*napríklad pretrvávajúca dominancia retrospektívneho prístupu v procese kriminálno-policajného poznania je zjavná*). Nielen v Slovenskej republike sú uvedené skutočnosti odborníkom na bezpečnosť (*ale aj pomerne veľkej časti občanov*) zrejmé, a preto permanentne hľadajú odpovede na otázku: *Prečo sa v tomto smere*

³ Napríklad HULLOVÁ, M. a kol. 2018. Problémy pri odhaľovaní a objasňovaní vybraných druhov mravnostnej kriminality. [Záverčná správa]. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018. 326 s.; LISOŇ, M. a kol. 2012. Možnosti rozvoja operatívnej činnosti polície: Správa z aplikovaného výskumu. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2012. 131 s.; STIERANKA, J. a kol. 2010. Právne a inštitucionálne aspekty v boji proti legalizácii príjmov z trestnej činnosti ako integrálnych súčasti organizovanej kriminality: Záverečná správa vedeckovýskumnej úlohy. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2010, 209 s.

nevykoná náprava? Aké dôvody sú využívané pri akceptovaní doteraz preferovaných riešení? a iné. V týchto intenciách si príslušníci polície uvedomujú, že pocit a potreba bezpečnosti je základnou spoločenskou potrebou.⁴ Rešpektujú, že bez adekvátneho riešenia bezpečnosti nie je možná reálna ekonomická prosperita, zvyšovanie a skvalitňovanie životného štandardu obyvateľov, rozvoj ich slobodných aktivít vo všetkých spoločenských sférach i ochrany ich dôstojnosti. Tieto skutočnosti výrazne ovplyvňujú ich samotnú orientáciu a prístup k plneniu úloh v duchu poslania *Pomáhať a chrániť*.

Z analógie uvedeného je možné vysloviť záver, že na to, aby príslušníci polície plnili svoje poslanie (*úlohy, funkcie*), musia byť stále zdokonaľované zodpovedajúce legislatívne, organizačno-riadiace, taktické a technické predpoklady pre ich konanie. Zjednodušene povedané, skutočnosť, že policajné konanie je charakterizované mimoriadnym bohatstvom obsahu, mnohostrannosťou javov, udalostí a vzťahov, vyžaduje aj zodpovedajúcu rôznorodosť metód, postupov a prostriedkov pri účelovej realizácii jeho činností. Preto je potrebné z metodologického a metodického hľadiska v štruktúre policajného konania generovať určité činnosti (*kategórie*), ktoré sa od seba líšia tak právnym základom, zameraním, ako aj metódami a prostriedkami.⁵

Výstupy z teoretického poznávania sú predpokladom úspešnej realizácie ľudských činností. Policajné teórie svoju spoločenskú funkciu plnia predovšetkým tým, že vypracovávajú objektívne poznanie, ktoré je využiteľné pri zvyšovaní úrovne účinnosti a efektivity konania (*plnenia stanovených úloh*) a zároveň ho pomáha zavádzať do praxe. Teoretické poznanie (*z hľadiska plnenia úloh*) v systéme policajného konania významným spôsobom prispieva k naplneniu princípov slobody, demokracie a práva v súlade s jednotlivými funkciami právneho štátu. Na základe poznania policajnej praxe, ktoré sme spracovali z výsledkov aplikovaného výskumu, si dovoľujeme uviesť, že nami navrhnutá klasifikácia prostriedkov OPČ a ITP používa-

⁴ ERNEKER, J., PORADA, V. a kol. 2006. Poznávání potřeb a transfer vědeckých poznatku do policejní praxe. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2006, s. 53 „... *Bezpečnost je absence hrozeb pro základné hodnoty, medzi ktoré patria ľudské práva a slobody. ... Termínom bezpečnosť je označovaný súbor opatrení k ochrane a rozvoju ľudí a spoločnosti, t. j. k ochrane a rozvoju chránených záujmov.*“

⁵ HOLOMEK, J., ŠIMANOVSKÁ, T. 2002. Úvod do metodológie praktických vied: Policajné vedy ako vedy praktické. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2002, s. 42.

ných pri naplňaní účelu dokazovania je účelová a konzistentná, s identitou už načrtnutých praktických a teoretických potrieb. Touto konštatáciou chceme zvýrazniť samotné vnímanie pozície a roly operatívno-pátracej činnosti v realizácii dokazovania, na ktorom v Slovenskej republike participujú kompetentné orgány štátnej správy – príslušníci Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Kriminálneho úradu Finančnej správy. Zjednodušene povedané, *znižiť úroveň anonymity prostredia, v ktorom sa pohybuje subjekt trestného činu.*

A. Prostriedky operatívno-informačné

Rešpektujúc súčasný právny stav v Slovenskej republike, do tejto skupiny je možné zaradiť prostriedky, ktoré sú využívané na účely:

- Trestného poriadku – *zámena obsahu zásielok § 110, kontrolovaná dodávka § 111, predstieraný prevod § 112, sledovanie osôb a vecí § 113, agent § 117,*
- Zákona o PZ – *sledovanie osôb a vecí, monitorovanie osôb a dopravných prostriedkov, kontrolovaná dodávka, kriminálne spravodajstvo, používanie krycích dokladov, nástrahová a zabezpečovacia technika a využívanie osôb konajúcich v prospech PZ, objekty a miesta používané pod legendou a predstieraný prevod vecí.*

Kompetentné orgány štátnej správy (*príslušníci Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Kriminálneho úradu Finančnej správy*) operatívno-informačné prostriedky používajú pri získavaní cieľovej informácie (*informácií*). V procesnom úkone pri ich používaní dochádza k rozloženiu síl a zodpovednosti v rámci koordinácie medzi orgánom činným v trestnom konaní a prostriedkom (*kooperujúcim subjektom*). Uvedené rozloženie síl zodpovedá i rozloženiu bezpečnostných rizík, finančných a iných nákladov medzi nimi v tomto účelovom poznávaní a pod.

B. Prostriedky operatívno-technické (prostriedky techniky)

Do klasifikačnej podskupiny operatívno-technických prostriedkov sú zaradené *informačno-technické prostriedky* (ďalej len „ITP“) a *prostriedky nástrahovej a zabezpečovacej techniky* (ďalej len „PNT“).⁶ Základnou pod-

⁶ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov; zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov; zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov (zákon

mienkou úspechu pri ich používaní v procesnom úkone je, aby predpokladaný poznávaný jav (*konanie*) alebo stav, ktorý vyvolal ich používanie, trval. V opačnom prípade je týmito prostriedkami možné získať informácie o následkoch poznávaného javu, čo spôsobuje, že ďalšie špecifické poznávanie je spájané s určitými limitovanými obmedzeniami. Orgány činné v trestnom konaní prostriedky operatívnej techniky používajú na účel získania a fixovania informácií o prebiehajúcom konaní alebo stavoch, ktoré toto konanie vyvolalo (*spôsobililo*). Ich účinnosť a efektivita je závislá od výkonnostných parametrov techniky (*technologické zdroje informácií*).

C. Prostriedky operatívno-logistické

Používaním týchto prostriedkov sú vytvárané predpoklady pre realizáciu dokazovania (*osobitne pre realizáciu OPČ, nie je nimi priamo realizované poznanie*). Sú to – *krycie doklady a objekty a miesta používané pod legendou (zákon o PZ § 39 ods. 1) a osobitné finančné prostriedky (zákon o PZ § 39c). Zákonná regulácia používania týchto prostriedkov umožňuje (rešpektujúc zásadu prípustnosti) realizovať celú plejádu špecifických metód a operatívnych operácií (napríklad použitie legendy), resp. foriem OPČ (na účely utajovania, ochrany a pod.)*.

1.2 Používanie prostriedkov OPČ a ITP vo forme procesného úkonu

Analogickým výkladom zákonom vymedzených kompetencií orgánov činných v trestnom konaní je možné uviesť, že dôkazným prostriedkom je právny úkon. Právny úkon (*úkon*) je prejav vôle smerujúci najmä k vzniku, zmene alebo zániku tých práv a povinností, ktoré právne predpisy s takýmto prejavom spájajú.⁷ V procesoch dokazovania je realizácia týchto úkonov (*používanie prostriedkov OPČ a ITP*) súvislou činnosťou (*výkon*), a teda jeden z prvkov tvoriaci ich funkčný mechanizmus.⁸ Dedukujúc, v proce-

o ochrane pred odpočúvaním) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a iné.

⁷ § 34 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.

⁸ Pre potreby teoretickej explanácie je vhodné aj tieto úkony klasifikovať na:

- a) *viacstranné* – účastníkmi úkonu sú 2 alebo viac osôb (*napríklad orgán činný v trestnom konaní, príslušník operatívnych policajných služieb, iných kooperujúcich subjektov, ...*),

soch dokazovania je používanie prostriedkov OPČ a ITP realizáciou úkonov, kde vystupujú ako účelovo a cieľavedome saturované identifikované potreby (*komisívne, intencionálna činnosť*). Z pragmatického hľadiska je vhodné, aby ich štruktúrovaný realizačný obsah tvorili najmä tieto komponenty:

- ✓ pozícia a rola realizujúceho subjektu (*delegované kompetencie*),
- ✓ pozícia a rola iných účastníkov (*podozrivý, svedok, poškodený, obvinený, ...*),
- ✓ formálno-právna charakteristika úkonu,
- ✓ cieľ,
- ✓ postup, kontrola,
- ✓ výstup (*adresát*),
- ✓ alternatívy reakcie na zmenu situácie po realizovaní úkonu.

Akceptujúc aktuálnu úroveň poznania (*praxe a teórie*), v procesoch dokazovania je realizácia úkonu zdôvodnená formálnoprávne, zrozumiteľne a adresne (*vo vzťahu dispozície kompetencií*). Je to aj preto, lebo orgány činné v trestnom konaní v procesoch dokazovania, využívajú celú plejádu úkonov, ktoré vo vzťahu k realizácii tejto činnosti majú všeobecný, špeciálny a špecifický charakter. Pri rozhodovaní o ich aplikácii si uvedomujú, že predpokladom na dosahovanie pridanej hodnoty (*nové poznanie*) v tomto postupe je predovšetkým systémové štúdium objektov, ich genézy, prvkov, vzťahov a vzájomných účinkov (*v ktorých sa vidí, resp. predpokladá páchaný alebo spáchaný trestný čin*). Vzhľadom na to, že objektom dokazovania nie sú vždy konkrétne javy (*odrazy*) reálnej skutočnosti, využívajú rôzne sformulované domnienky, ktoré objektivizujú predpokladanými pozitívnymi alebo negatívnymi faktmi (*hľadajú a objavujú*). Z týchto dôvodov pri rozhodovaní o realizácii úkonu osobitnú pozornosť venujú stanoveniu pozície a roly subjektov (*páchatelov, obetí a svedkov*) vo vzťahu k páchaniu trestných činov. Napríklad realizáciou úkonov (*používaním prostriedkov OPČ a ITP*) poznávajú konanie páchatela, ktoré je sprevádzané jeho psychickými vlastnosťami a stavmi. V danom kontexte zisťujú skutočnosti, ktoré sa vzťahujú najmä na jeho:

b) *jednostranné* – účastníkom je len jedna osoba (*spravidla orgán činný v trestnom konaní, resp. príslušník operatívnych policajných služieb*).

- ✓ pozíciu a úlohy v poznávanej udalosti (*páchateľ trestného činu, páchateľ predstieraného trestného činu, účastník udalosti, ktorá nevykazuje povinné znaky trestného činu*),
- ✓ postup a správanie pred spáchaním trestného činu, v jeho priebehu a po ňom,
- ✓ kriminálnu minulosť (*recidíva, kriminálna skúsenosť, kriminálna kariéra páchatela*),
- ✓ vek a pohlavie, inteligenciu (*úroveň dosiahnutého vzdelania*), odbornosť (*profesia*), fyzický fond, psychiku atď.,
- ✓ koordináciu so spolupáchateľmi, obeťou a svedkami (*vo vymedzených časových a priestorových súvislostiach*),
- ✓ postoj k orgánom činným v trestnom konaní (*možnosti obhajoby, najmä neetickej a nemorálnej*) atď.

Osobitný význam realizácie týchto úkonov v procesoch dokazovania je spájaný so zvýšenou úrovňou kontroly tejto špecifickej policajnej činnosti a pod.

1.3 Koordinácia – determinant používania prostriedkov OPČ a ITP

Orgány činné v trestnom konaní sú pri používaní prostriedkov OPČ a ITP povinné vytvárať koordinačné vzťahy s kompetentnými orgánmi, ktoré sú oprávnené realizovať OPČ (*príslušníci operatívy – operatívno-pátracie orgány*). V danom prípade ide o príkazovú formu koordinácie. Zjednodušene povedané, príslušníci operatívnych služieb sa podieľajú na vykonávaní úkonov v procese dokazovania, ktoré Trestný poriadok deleguje na orgány činné v trestnom konaní. Tým sa na nich vzťahujú aj trestnoprocesné ustanovenia, ktoré upravujú vzťahy medzi orgánmi činnými v trestnom konaní a, samozrejme, aj prostriedkami používanými v OPČ. Preto pokladáme za oprávnený názor niektorých odborníkov na trestné právo a policajné činnosti, že v danom prípade ide o *procesný inštitút*.⁹ Vo vzťahu k dokazovaniu trestných činov je tento inštitút (*forma príkazovej koordinácie*) frek-

⁹ NESNÍDAL, J. 1989. Neodvratnosť trestného postihu a operatívne pátracie činnosti. Praha: Kriminologický ústav VB, 1989, s. 102.

ventovane používaný v rôznych kriminálno-policiajných situáciách, napríklad pri:

- ✓ rešpektovaní spracovaného poznania vo forme *Návrhu na začatie trestného stíhania a vznesenia obvinenia*,
- ✓ preverovaní iných impulzov (*podnetov*) k začatiu trestného stíhania,¹⁰
- ✓ objasňovaní vyšetrovanej veci (*nielen v prípadoch, v ktorých nie je zistený páchatel*),¹¹
- ✓ plnení úloh na základe pokynov orgánov činných v trestnom konaní.

Z empirie je zrejmé, že výstupy z tejto koordinácie sú determinované vzájomným poznaním možností a schopností koordinujúcich subjektov a existujúcej dôvery v konkrétnom vzťahu k chceniu dosiahnuť spoločný cieľ. Tieto faktory (*teda príčiny a podmienky*) komplexne pôsobia na rešpektovanie poznania všetkých podstatných dôležitých skutočností, ktoré je zákonným spôsobom spracované týmito koordinujúcimi subjektmi, pre ďalší postup trestného konania a v konečnej fáze aj pre rozhodnutie (*dokazovanie*). Je to tak preto, lebo v Slovenskej republike sú vytvorené zákonné podmienky pre akceptáciu tejto koordinácie.¹² Aj napriek týmto skutočnostiam to v praxi nie je rešpektované. Legitímnou otázkou je: *Prečo je to tak?* Pri hľadaní odpovedí na túto zdanlivo jednoducho sformulovanú otázku, je možné využiť celý rad už spracovaného poznania, ktoré bolo prezentované na rôznych vedeckých podujatiach, resp. vo forme názorov renomovaných odborníkov predovšetkým z oblasti trestného práva a bez-

¹⁰ Zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ustanovenie § 10 ods. 14. *Trestné konanie je konanie podľa tohto zákona, trestné stíhanie úsek od začatia trestného stíhania až do právoplatnosti rozsudku, prípadne iného rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu vo veci samej a prípravným konaním sa rozumie úsek od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu (ďalej len „dohoda o vine a treste“) alebo právoplatnosti rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej.*

¹¹ LISOŇ, M. 2016. Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality. Bratislava: Akadémia Policiajného zboru v Bratislave, 2016, s. 169.

¹² Zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, ustanovenie § 119 ods. 3. Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, ..., informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.

pečnostných vied.¹³ Na tomto vedeckom podujatí sme sa rozhodli doplniť toto poznanie o naše názory, ktoré sme skoncipovali z informačných výstupov z aplikovaného výskumu. Z týchto zdrojov poznania uvádzame, že dôvera v akcieschopnosť týchto koordinujúcich orgánov musí existovať systémovo (*systémový prístup v jej genéze – celostné a komplexné budovanie a pod.*). To znamená, pri jej vytváraní je nutné rešpektovať všetky vonkajšie a vnútorné súvislosti, ktoré ovplyvňujú genézu jej existencie. Bez ohľadu na úplnosť, súčasnú úroveň dôvery výrazne poznačili:

a) prijaté opatrenia, súvisiace:

- ✓ so zákonom delegovanej povinnosti sudcov participovať na dokazovaní (*prikaz na používanie agenta vydáva predseda senátu, sudca pre prípravne konanie*),
- ✓ so zriadením špeciálnej prokuratúry a špecializovaného súdu (*jedným z argumentov: „pretrhnutie miestnych väzieb a obmedzenie existujúcich závislostí“*),
- ✓ s registrovanými prejavmi pochybnosti v neustrannosti v rozhodovaní sudcov (*dokonca namietanie proti zloženiu senátov ústavného súdu a iné*),
- ✓ s realizáciou prípravného konania,
- ✓ s oprávnením obhajoby „*agresívne*“ vstupovať do prípravného konania,
- ✓ s možnosťou dohody o vine a treste subjektmi, ktorí v pozícii sudcu, prokuratúry, príslušníka PZ spáchali trestný čin (*osobitne korupcie*) a pod.,

b) fiktívna akceptácia zásady prezumpcie nevinoty zo strany niektorých:

- ✓ politikov (*väčšina prezentuje akceptáciu tejto zásady, avšak účelovo, nepresvedčivo, ...*),
- ✓ redaktorov z masmédií (*v mienkotvorných komentároch účelovo interpretujú získané poznanie, účelovo poloprávdivo komentujú rozhodnutie orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ...*),

¹³ DESET, M. 2017. Informácie dôležité pre trestné konanie. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie organizovanej dňa 18. 10. 2017 v rámci riešenia vedeckovýskumného projektu VEGA s názvom „Informačno-technické prostriedky a prostriedky operatívno-pátracej činnosti získavania informácií dôležitých pre trestné konanie“. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2017. 365 s.

- c) účelová diskreditácia konania:
- ✓ príslušníkov policajno-bezpečnostných orgánov (*nesprávne vnímané delegovanie pozície a roly v systéme kriminálno-policajného konania zo strany obvinených, niektorých obhajcov, politikov a novinárov a pod.*),
 - ✓ orgánov činných v trestnom konaní (*sponchybňovanie ich procesnej samostatnosti, nestrannosti, ...*),
- d) registrované rezervy v kompatibilite právneho poriadku Slovenskej republiky:
- ✓ zákona o PZ (zák. č. 171/1993 Z. z. v znení neskorších predpisov, napríklad v ustanovení § 38a vymedzená charakteristika OPČ, § 39 prostriedky OPČ) a Trestného poriadku (zák. č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, napríklad § 10 ods. 21, 22, ...) a iné,
- e) nesprávnym akceptovaním významu kategórií:
- ✓ podozrivý (*absencia v Trestnom poriadku*),
 - ✓ neodvratnosť trestného postihu (*každý participujúci subjekt v procese dokazovania je povinný rešpektovať svoju pozíciu a rolu, vnímať delegované práva a povinnosti*),
 - ✓ spravodlivosť,
 - ✓ zákonnosť,
 - ✓ spolupracujúci obvinený a pod.

Vo vzťahu k tejto kritike je možné za pozitívne označiť, že táto realita je predmetom skúmania, hodnotenia a vysvetľovania. Je predpoklad, že aj v podmienkach Slovenskej republiky bude rešpektovaný pragmatizmus, zákonnosť, a to v priamej súvislosti s potrebou zabezpečiť ochranu práv a slobôd, ako aj uplatniť neodvratnosť trestného postihu za páchaný a spáchaný trestný čin.

2 Koncepcie využívané pri používaní prostriedkov OPČ a ITP v dokazovaní

Ako vnímajú príslušníci policajno-bezpečnostných orgánov používanie prostriedkov OPČ a ITP v Slovenskej republike?

Pri hľadaní odpovedí na túto zdanlivo jednoducho sformulovanú otázku sme oslovili respondentov – príslušníkov policajno-bezpečnostných orgánov, ktorí sú zároveň poslucháčmi, externe študujúcimi na Akadémii

Policajného zboru v Bratislave, v akademickom roku 2021/2022 (80 poslucháčov). Ich úlohou bolo písomne spracovať svoje názory a následne boli povinní objektivizovať ich v priebehu konzultácií s autormi tohto príspevku. Na základe syntézy prezentácií ich poznania uvádzame, že ich názory sú viac-menej zhodné. Táto jednota ich názorov nás utvrdzuje v tom, že príslušníci policajno-bezpečnostných orgánov sú reálni, pragmaticky hľadajúci riešenia v registrovanej bezpečnostnej situácii. Uvedomujú si, že bez utajeného prieniku do kriminálneho prostredia nie je možné dosahovať očakávané výsledky a efekty policajno-bezpečnostných činností, t. j. aj v dokazovaní, na ktorom participujú policajno-bezpečnostné orgány.

2.1 Používanie prostriedkov OPČ a ITP v reálnom policajnom prostredí

Orgány činné v dokazovaní sú oprávnené použiť prostriedky OPČ a ITP iba v prípadoch, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na zabezpečenie bezpečnosti štátu, obrany štátu, predchádzanie a objasňovanie trestnej činnosti alebo na ochranu práv a slobôd iných. Ich použitím sa môže obmedziť základné právo alebo sloboda len v nevyhnutnom rozsahu a nie dlhšie, ako je nevyhnutné na dosiahnutie zákonom uznaného cieľa, na ktorý slúži. To potvrdzuje, že ich používanie musí byť v každom prípade pod kontrolou, ktorú vykonáva kompetentný orgán. Údaje získané týmito prostriedkami možno použiť výlučne na dosiahnutie účelu pri plnení úloh štátu, ktoré splňajú zákonom stanovené podmienky.¹⁴ Bez ohľadu na úplnosť je možné uviesť, že orgány činné v trestnom konaní používaním prostriedkov OPČ a ITP môžu pozitívne ovplyvniť najmä plnenie úloh pri:

- ✓ zisťovaní, identifikovaní a dokumentovaní mechanizmu protispoločenského (*kriminálneho*) konania,
- ✓ identifikovaní subjektov, spolupáchateľov a iných zúčastnených osôb na protispoločenskom konaní (*obrazový zvukový záznam, ..., fonoskopia, kriminalistická biomechanika ...*),

¹⁴ VAŠKO, A. 2018. Informačné výstupy zo spravodajskej činnosti v trestnom konaní. In: Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník zo 6. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 336.

- ✓ zisťovaní a fixovaní informácií o protispoločenskom konaní, ktoré môžu byť využité ako dôkazy v trestnom konaní (*osobitne, ktoré by mohli byť zničené alebo nevykonané*),
- ✓ zisťovaní informácií o úkrytoch páchatelov, vecí pochádzajúcich z protispoločenského konania (*nástroje, predmet záujmu, ...*),
- ✓ identifikovaní komunikácie medzi subjektmi protispoločenského konania (*pozícia a rola subjektov, frekvencia, časopriestor vo vzťahu k štádiám páchania trestného činu, ...*),
- ✓ dokumentovaní procesov dokazovania (*predovšetkým pre potreby dokázania zákonnosti, resp. previerok týchto postupov*),
- ✓ zvyšovaní účinnosti a efektivity na úseku ochrany informácií (*zabezpečovaní informačnej ochrany pri realizácii procesov dokazovania, a to v ich celom systéme*),
- ✓ odhaľovaní manipulácie s predmetom vyšetrovacieho významu (*zisťovaní zásahov, výmeny účtovnej, resp. inej ekonomickej dokumentácie, osobných dokladov, verejných listín a iných dokumentov, ..., prienik osoby do záujmového objektu, ...*),
- ✓ kontrolovaní aktivít príslušníkov polície, ktorí realizujú dokazovanie,
- ✓ kontrolovaní funkcionality používania prostriedkov (*osobitne operatívno-informačných, operatívno-logistických – osôb konajúcich v prospech polície, legalizanta a agenta, ...*),
- ✓ zabezpečovaní ochrany určených objektov,
- ✓ poskytovaní ochrany a pomoci obetiam, ohrozenému svedkovi a chránenému svedkovi,
- ✓ zabezpečovaní ochrany príslušníkov polície,
- ✓ realizovaní pátrania po osobách a veciach a iné.

Z uvedeného vyplýva, že používaním týchto prostriedkov sú plnené rôzne funkcie.¹⁵ Orgány činné v trestnom konaní používaním prostriedkov OPČ a ITP objekty poznávajú a hodnotia systémovo (*genéza, prvky, vzťahy, ...*). Pri akceptácii tohto prístupu realizujú opatrenia a úkony. V tejto činnosti si uvedomujú, že paralelne s ich statickou – normatívnou podobou (*abstraktnou*) existuje aj skutočná (*reálna*), ktorú sú povinní projekto-

¹⁵ „Funkcia je dôsledkom, ktorý vyvolala určitá aktivita, proces alebo existencia nejakého sociálneho alebo kultúrneho faktu v istom celku sociálnej štruktúry. Funkcia je teda jednoznačne definovaná predovšetkým ako dôsledok činnosti (sociálne a kultúrne fakty sú koniec-koncov samy vždy výsledkom nejakej činnosti), pričom nemusí ísť o zamýšľaný dôsledok.“

vať a používať pri plnení úloh v konkrétnej, kriminálno-policiajnej situácii. Výsledky aplikovaného výskumu potvrdzujú, že na základe informačných výstupov z ich používania určujú ďalší smer dokazovania. Osobitne dosahujú vyššiu úroveň ofenzívnosti (*cielavedomosť, rýchlosť, aktuálnosť, ...*) pri práci s informáciami, ktorá pozitívne determinuje vykonávanie dôkazov (*dokazovanie – začatie trestného stíhania, vznesenie obvinenia, realizácia neodkladných a neopakovateľných úkonov*) a pod. Použitie konkrétneho prostriedku sa realizuje prostredníctvom *informačno-technického úkonu*. Informačno-technický úkon (ďalej len „úkon“) je súbor špeciálnych odborných, technických, administratívnych a osobitných policajných činností, ktoré kompetentné orgány štátnej správy vykonávajú pri používaní prostriedkov OPČ a ITP.¹⁶

2.2 Konceptie vo vzťahu k projektovaniu používania prostriedkov OPČ a ITP

Na základe poznania, ktoré sme získali syntézou názorov príslušníkov v policajnej praxi, o oprávneniach účelovo realizovať úkon (*používanie prostriedkov OPČ a ITP*), odporúčame pri jeho projektovaní a realizovaní akceptovať:

1. *Personálnu koncepciu* – orgány činné v trestnom konaní pri projektovaní realizácie úkonu využívajú svoju odbornosť pri identifikovaní potrieb poznania a dosahovaní stanoveného cieľa (*aj s aplikovaním intuitívnych metód – „cit pre detail“*); uvedomujú si svoju pozíciu a rolu v tomto procese (*legitimita, legalita, sloboda, autonómia, direktíva, sebarealizácia, tvorivosť, zodpovednosť...*). Analogicky uvedené sa vzťahuje aj na orgány, ktoré sú oprávnené schvaľovať použitie prostriedku.

¹⁶ *Za začiatok* úkonu v konkrétnom prípade sa rozumie čas ich uvedenia do funkčného stavu, zabezpečujúceho získavanie a zhromažďovanie informácií. *Za ukončenie* realizácie sa považuje moment, ktorým sa znemožní získavanie a zhromažďovanie informácií. *Ukončenie* je časový úsek, ktorý je nevyhnutne potrebný na odstránenie prostriedku z miesta inštalácie. *Výstupom* z realizácie úkonu je záznam v predpísanej forme (*ďalej len „výstup“*), ktorý sa vyhotovuje v jedinom výtlačku a okrem vlastnej informácie obsahuje najmä označenie vyžadujúcej súčasti, stupeň utajenia, registračné číslo zväzku, krycí názov akcie, dátum a čas získania informácie, dátum spracovania výstupu a identifikačnú značku spracovateľa. Subjektom oprávneným využívať úkon, sú kompetentní príslušníci polície (*orgány činné v trestnom konaní, ...*).

2. *Sociálno-kognitívnu koncepciu* – orgány činné v trestnom konaní si uvedomujú, že realizáciou úkonu riešia konkrétny problém v spoločnosti v určenej štruktúrálnej schéme. Pri realizácii úkonu sú povinné akceptovať existujúcu a vznikajúcu kriminálno-polícajnú situáciu, v ktorej je realizovaný úkon.
3. *Právno-technologickú (systémovú) koncepciu* – do realizačného obsahu realizácie úkonu implementujú možnosti riešenia (*legalita a legitimita postupu, existujúci problém je riešiteľný – dispozícia zodpovednosti – miestna a vecná príslušnosť – právna regulácia*), a tým vytvárajú predpoklady na dosiahnutie vyššej úrovne účinnosti a efektivity (*zjednodušenie*). Nevyhnutný predpoklad realizácie úkonu je dodržiavanie zákonom stanoveného postupu v koordinácii, osobitne medzi vyžadujúcim subjektom, servisným pracoviskom a schvaľujúcim orgánom (*založená na dôvere*).
4. *Štruktúrálnu-obsahovú koncepciu (prakticko-konštrukčnú)* – pri preberaní zodpovedností akceptujú konkrétne procedúry výberu, štruktúry a usporiadania, teda to, čo má byť obsahom realizácie úkonu (*proces konštruovania, zostavovania na konkrétny účel*). K uvedenému je vhodné dodať, že realizácia úkonu je limitovaná, napríklad zásadou subsidiarity, vymedzeným objektom (*priestor*) a časovým úsekom. Nájdienie odpovede na otázku: *Pri plnení tejto úlohy sme oprávnení realizovať tento úkon?*, predstavuje povinnosť.
5. *Komunikatívnu koncepciu* – orgány činné v trestnom konaní vnímajú a akceptujú sprostredkované poznanie. Pri príprave a realizácii úkonu využívajú (*napríklad interdisciplinárne*) overené poznanie, konštruktívne ponúkajú nové riešenia. V daných súvislostiach je vhodné uviesť, že táto koncepcia vo vzťahu k realizácii úkonu je v odborných kruhoch stále pertraktovaná. Je to najmä preto, lebo jej akceptácia je priamo spájaná s využívaním dosahovaných informačných výstupov z používania prostriedkov OPČ a ITP v trestnom konaní.

Zastávame názor, že tieto koncepcie vytvárajú širokú poznávaciu základňu orientovanú na saturáciu potrieb projektovania (*konštruovania*) realizácie úkonov pre určeného adresáta. V neposlednom rade objektivizujú tento postup realizácie a z neho dosahované informačné výstupy. Svojím obsahom sú využiteľné najmä pri vymedzovaní všeobecných zásad, ktoré je potrebné akceptovať pri tvorbe a využívaní prostriedkov OPČ a ITP (*definícia postupu, vzťahy subjektov ku konkrétnej policajnej činnosti, k štruk-*

túre prípravy a realizácie činnosti, k právnej regulácii kompetencií a pod.) v dokazovaní.

V tomto zmysle je možné koncepcie realizácie úkonov vysvetľovať a hodnotiť (*vnímať*) v dvoch významových rovinách. V „*praktickej rovine*“ – v zmysle konštruovania a analýzy konkrétnych postupov pri realizácii úkonov a ich realizácii v reálnych činnostiach – osobitne v dokazovaní. V „*teoretickej rovine*“ ako získavanie, zovšeobecňovanie a poskytovanie skúseností. Vo vzťahu k potencionálnej a reálnej realizácie úkonov význam ich akceptovania je vhodné spájať s možnosťami spracovania používania metodík realizácie úkonov pre riešenie konkrétnych kriminálno-policiajných situácií. Ide napríklad o právno-formálnu akceptáciu zodpovednosti za realizáciu úkonov, v inom prípade ide o abstrahovanie, mnohokrát prezentáciu vízií a postulátov o tom, čo má byť optimálnym obsahom skúseností, ktoré majú ponúkať metodiky a pod.

Tieto skutočnosti je možné objektivizovať explanáciou obligatórných realizačných zložiek úkonov, ktorých programový systém tvoria:

- ✓ koncepcie pri ich projektovaní a aplikácii (*všeobecne formulované pre trestné činy určitého druhu kriminality; pre určitý druh trestného činu; vnútroštátne, resp. medzinárodné využitie*),
- ✓ komponenty – (*poznávacie a formatívne*),
- ✓ cieľové štandardy (*aktuálna adresná zodpovednosť – tvorba a distribúcia (prezentácia) metodík; začlenenie metodík do prípravy príslušníkov a hodnotenie ich akceptácie pri napĺňaní účelu*),
- ✓ identita kompetencií vo vzťahu k potenciálnym adresátom,
- ✓ programy a ich variabilnosť (*obligatórne a fakultatívne opatrenia v kriminálno-policiajných situáciách; účel; prístup – projektovanie, plánovanie*),
- ✓ potreba a parametre ich hodnotenia.

Výsledky aplikovaného výskumu potvrdzujú, že v systéme projektovania a realizovania úkonov tieto zložky vykazujú širšiu systémovú dimenziu, ktorú je možné využiť pri určovaní a hodnotení funkcií prostriedkov OPČ a ITP. Napríklad z hľadiska potrieb praxe (*zdôrazňujeme, že bez ohľadu na úplnosť*) je možné vymedziť funkcie:

- ✓ *akceptácie adresnej zodpovednosti*,
- ✓ *organizácie a riadenia postupu* – návod pre príslušníka polície, ktorý je povinný reagovať na konkrétnu kriminálno-policiajnú situáciu,
- ✓ *poznávania – poznania*,

- ✓ *kontroly a hodnotenia,*
- ✓ *objektívnej prezentácie získaných a zovšeobecnených informácií – súbor informácií, ktoré sú ponúkané na praktické využitie, osobitne v dokazovaní a pod.*

Z toho vyplýva, že orgány činné v trestnom konaní poznajú podstaty koncepcií a funkcií prostriedkov OPČ a ITP akceptujú pri plnení úloh v určitých kriminálno-policajných situáciách. Bez tohto poznania, nie je možné reálne uvažovať o ich projektovaní a optimalizácii, a to vo vzťahu k zvyšovaniu účinnosti a efektívnosti ich používania v dokazovaní.

ZÁVER

Z empirie vyplýva, že základným znakom dokazovania trestných činov je neustála transformácia a cirkulácia informácií v dynamike ich vývoja. Transformácia informácií v tomto systéme prebieha tým spôsobom, že výstup z jedného procesu poznávania je zároveň vstupom do ďalšieho. Vznik, kvantitatívna a kvalitatívna zmena informácií (*vznik, rast odumieranie a zánik*) tvoria pevný reťazec vzájomnej väzby, ktorý sa uplatňuje rovnako pri najjednoduchšom (*napríklad údaj*), ako aj pri jeho najzložitejšom organizovanom prvku, ktorý predstavuje výstupný informačný produkt – návrh na obžalobu.¹⁷ Vzájomná podmienenosť (*prepletanie a doplňovanie*) analýzy a syntézy je typická nielen pre celkovú realizáciu dokazovania, ale aj parciálne postupy aplikované v rámci plnenia konkrétnej úlohy použitím prostriedkov OPČ a ITP v jej systémovej štruktúre.

Prax permanentne potvrdzuje, že pri používaní prostriedkov OPČ a ITP sú registrované rezervy. Osobitne ich odstránením je možné zvýšiť účinnosť a efektívnosť identifikácie trestných činov (*odhalovanie a objasňovanie – dokazovanie*). Otázkou je: *Prečo prax nedokáže tieto poznané rezervy odstrániť?* Zastávame názor, že príčinou tohto stavu je pretrvávajúci konzervativizmus a dogmatizmus, a to najmä v právnickej obci. Za paradox je možné označiť, že mnohokrát ich pôsobenie je spájané s neochotou „*prevziať na seba zodpovednosť*“. Týmto konštatovaním nechceme a ani nezasahujeme do objektívneho vnímania významu kategórií „*zákonnosť*“

¹⁷ VAŠKO, A. 2018. Spravodajská operácia v trestných veciach. In: Aktuálne otázky aplikácie kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 67.

a „spravodlivosť“ zo strany príslušníkov policajno-bezpečnostných zložiek. Prax už dlhodobo nedoceňuje pozíciu a rolu teoretického poznania. Je to predovšetkým z toho dôvodu, že jeho spracovanie nie vždy korešponduje s jej potrebami. Túto skutočnosť sme sa snažili rešpektovať pri prezentácii predkladaných názorov policajno-bezpečnostných orgánov k problému, ktoré sú spájané s používaním prostredníkov OPČ a ITP v dokazovaní. V tomto smere sme uvítali možnosť, ktorú nám vytvorili organizátori tohto vedeckého podujatia, zapojiť sa do diskusie o tomto praktickom a teoretickom probléme.

Literatúra

Monografie a knižné zdroje

1. DESET, M. *Informácie dôležité pre trestné konanie. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie organizovanej dňa 18. 10. 2017 v rámci riešenia vedeckovýskumného projektu VEGA s názvom „Informačno-technické prostriedky a prostriedky operatívno-pátracej činnosti získavania informácií dôležitých pre trestné konanie“*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2017. 365 s. ISBN 978-80-7502-260-8.
2. ERNEKER, J., PORADA, V. a kol. *Poznávání potřeb a transfer vědeckých poznatku do policejní praxe*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2006. 232 s. ISBN 80-7251-217-X.
3. HOLOMEK, J., ŠIMANOVSKÁ, T. *Úvod do metodológie praktických vied: Policajné vedy ako vedy praktické*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2002. 163 s. ISBN 80-8054-249-X.
4. IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava. Wolters Kluwer: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 80-8078-101-X. 9788080783099.
5. LISOŇ, M. *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2016. 248 s. ISBN 978-80-8054-673-1.
6. LISOŇ, M., VAŠKO, A. a kol. *Teória kriminálno-policajného poznania. Vysokoškolská učebnica*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 389 s. ISBN 978-80-8168-838-6.
7. LISOŇ, M., VAŠKO, A. *Teória spravodajskej činnosti*. In: *Bezpečnostní vědy: Úvod do teorie, metodologie a bezpečnostní terminologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019. 780 s. ISBN 978-80-7380-758-0.
8. NESNÍDAL, J. *Neodvratnost trestního postihu a operativně pátrací činnost*. Praha: Kriminologický ústav VB, 1989. 208 s.
9. VAŠKO, A. *Informačné výstupy zo spravodajskej činnosti v trestnom konaní*. In: *Aktuálne otázky trestného práva v teórii a praxi. Zborník príspevkov zo 6. ročníka interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Brati-

slava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 334 – 341. ISBN 978-80-8054-765-3.

10. VAŠKO, A. Spravodajská operácia v trestných veciach. In: *Aktuálne otázky aplikácie kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 65 – 73. ISBN 978-80-8054-760-8.

Právne normy

1. Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník.
2. Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.
3. Zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov (zákon o ochrane pred odpočúvaním) a o zмене a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
4. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autorov:

prof. Ing. Miroslav Lisoň, PhD.

Katedra kriminálnej polície

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

email: miroslav.lison@akademiapz.sk, miroslav.lison@minv.sk

Mgr. Patrícia Fedáková

Katedra kriminálnej polície

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

email: patricia.fedakova@akademiapz.sk, patricia.fedakova@minv.sk

KYBERŠIKANA AKO PREDMET TRESTNOPRÁVNEJ A ADMINISTRATÍVNOPRÁVNEJ ÚPRAVY

CYBERBULLYING AS A SUBJECT OF CRIMINAL AND ADMINISTRATIVE LAW REGULATION

doc. JUDr. Simona Ferenčíková, PhD. – Mgr. Marko Mašan

Katedra trestného práva, Právnická fakulta Univerzity

Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá novou právnou úpravou trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania podľa § 360b Trestného zákona. Autori úvodom vymedzujú všeobecný pojem šikany a v rámci nej osobitný druh kyberšikany. Okrem ústavnoprávných aspektov poukazujú na aktuálne mimotrestnoprávne prostriedky ochrany pred šikanou. Osobitnú pozornosť venujú dôvodom zavedenia nového trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania a jeho trestnoprávnej úprave. Za zásadný nedostatok súčasnej právnej úpravy postihujúcej kyberšikanu považujú autori absenciu administratívno-právnu úpravu.

Kľúčové slová: šikana, obťažovanie, kyberšikana, komunikačné a elektronické prostriedky, správne trestanie, trestný čin, Trestný zákon.

Abstract: The paper deals with the new legal regulation of the crime of dangerous electronic harassment according to § 360b of the Criminal Code. The authors first define the general concept of bullying and within it a special type of cyberbullying. In addition to constitutional aspects, they point to current non-criminal means of protection against bullying. They pay special attention to the reasons for the introduction of the new crime of dangerous electronic harassment and its criminal law regulation. The authors consider the absence of administrative legislation to be a fundamental shortcoming of the current legal regulation affecting cyberbullying.

Key words: Bullying, harassment, cyberbullying, communication and electronic means, administrative punishment, criminal offense, Criminal Code.

ÚVOD

Spoločnosť je komplikovaný a premenlivý organizmus, v ktorom sme zoskupení my všetci. V spoločnosti prebieha interakcia, ktorú môžeme nazvať spoločenské vzťahy. Jedným z problémov, ktorý narúša spoločenské vzťahy, je šikana. Fenomén šikany je v spoločnosti prítomný od nepamäti, avšak jeho intenzita sa mení a vyvíja. Dynamiku vývoja a foriem šikany determinoval aj rozvoj informačných a komunikačných technológií, ktorý pretransformoval problém šikany z fyzického sveta do sveta digitálneho. Spoločenská situácia súvisiaca s pandemiou COVID-19 nielen spomalila spoločenské dianie, ale súčasne sústredila pozornosť práve do digitálneho sveta, v čom však možno pozorovať okrem pozitív aj značné negatíva. Predmetná situácia totiž akcentovala problémy v spoločnosti, ktorým doteraz nebola venovaná väčšia pozornosť, resp. problémom, vo vzťahu ku ktorým absentovala potrebná právna úprava. K takým problémom možno zaradiť problém šikany v kybernetickom priestore – tzv. kyberšikany.

1 Vymedzenie šikany a kyberšikany vo všeobecnosti

Problém šikanovania patrí medzi najčastejšie sociálno-patologické javy v školskom prostredí. Európska správa o prevencii zlého zaobchádzania s deťmi, ktorú vydal Regionálny úrad WHO pre Európu (WHO/Európe) v roku 2013, hovorí, že šikanovanie vyvíjané deťmi (často skupinami detí) voči iným deťom je v súčasnosti jedným z najčastejších typov násillia medzi deťmi. Obsahuje fyzické, psychické a pri starších školákoch aj sexuálne násillie. Z našej praxe vyplýva, že nezraňuje len momentálnu integritu obetí, ale má často dlhotrvajúce dopady na ich celkový vývoj, vzdelávanie a sociálne začlenenie. Šikanovanie možno špecifikovať ako úmyselné konanie namierené proti inému subjektu (jednotlivcovi, skupine), ktorého cieľom je poškodzovanie zdravia (psychického, fyzického) a nátlak proti jeho ľudskej dôstojnosti. Je to konanie, pre ktoré je charakteristické, že medzi agresorom a obeťou ide o nevyrovnaný pomer síl a opakované, úmyselné útoky smerujúce k fyzickému alebo psychickému ublíženiu, agresii.¹

¹ Šikanovanie v školskom prostredí a jeho trestnoprávne hľadisko [online]. [cit. 2021-09-30] Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/pedagogika/sikanovanie-v-skolskom-prostredi-a-jeho-trestno-pravne-hladisko>

Samotný pôvod slova šikanovanie je vo francúzskom slove *chicane*, ktoré v preklade v širšom zmysle znamená zlomyseľné obťažovanie, týranie, prenasledovanie. Obťažovanie, resp. šikanovanie je zneužívanie sily, je to forma agresie. Pri šikanovaní ide o úmyselnú snahu získať prevahu nad jednotlivcom alebo viacerými jedincami prostredníctvom ubližovania, vyhrážania, výsmechu alebo zastrašovania. Obeťou šikanovania sa môže stať ktokoľvek a kdekoľvek (v škole, na pracovisku, ale aj doma). Pojem kybernetickej šikany sa terminologicky prekrýva s pojmom „kybernetické obťažovanie“, ktoré sa niekedy považuje za širší pojem a „kybernetická šikana“ sa potom používa ako pojem užší – výlučne vo vzťahu k šikane v podmienkach školstva a vzdelávania.²

V žiadnom prípade pritom nejde iba o problém žiakov, študentov či neploletých osôb alebo osôb blízkych veku mladistvých. Kybernetické obťažovanie sa týka aj dospelých, ploletých osôb a vo všeobecnosti sa vyznačuje znakom opakovaného či trvajúceho konania s úmyslom škodiť druhému ponížovaním, vystupovaním v mene poškodeného a vylučovaním (izoláciou) zo skupiny.³ V zásade ide z psychologického a sociologického hľadiska o zneužívanie dominancie agresora, s prejavmi vyvolávania strachu, stresu alebo bolesti, s použitím prostriedkov elektronickej komunikácie.⁴

Elektronické šikanovanie je definované ako zneužívanie mobilných telefónov a internetu na posielanie agresívnych a nenávisťných správ na zastrašovanie. Internetové prostredie poskytuje veľké možnosti na tieto aktivity. Jeho nevýhodou je vysoká anonymita, ktorá uľahčuje túto činnosť. Agresor má za cieľ útočiť na ostatných užívateľov mobilných telefónov alebo internetu. Elektronický násilník zažíva pocit zadostučinenia, keď môže inú osobu vystrašiť, rozrušiť a zneistiť posielaním nevhodných textových správ a mailov. V tomto prípade nie je dôležitá jeho fyzická sila, ale schopnosť používať počítač, mobil a internet. Zákernosť tohto druhu šikanovania spočíva aj v tom, že môže byť nepretržité a jeho potenciálnymi obeťami môže byť veľké množstvo užívateľov internetu a mobilných telefónov.

² Dôvodová správa k zákonu č. 236/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-300/2005/audit-dovodove-spravy>

³ [cit. 2021-09-27]. Dostupné na: <https://web.archive.org/web/20110410181159/http://csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf>

⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 236/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-300/2005/audit-dovodove-spravy>

Kybernetické obťažovanie či šikanovanie predstavuje závažnejšiu formu obťažovania a šikanovania aj z dôvodu, že v danom prípade nemá obeť možnosť úteku či úniku ako v prípade fyzického obťažovania a šikanovania. Týmto argumentom možno dôvodiť vo vzťahu k posudzovaniu závažnosti či akejsi spoločenskej nebezpečnosti protiprávneho konania spočívajúceho v elektronickom obťažovaní (rovnako možno závažnosťou konania dôvodiť smerom k trestnoprávnemu postihu, a teda hranici stanovenej trestnej sadzby).

V súčasnej dobe na Slovensku (ale aj vo svete) problém šikany, osobitne elektronickej šikany ako nežiaduceho spoločenského správania, narastá. No napriek tomu neexistovala do konca júna 2021 trestnoprávna úprava kyberšikany. Šikanu vo všeobecnosti bolo možné postihovať cez širokú škálu rôznych trestných činov, no pri kyberšikane nastával aplikačný problém.

Exaktná úprava mimo rámca trestného práva však existovala. Mimo-trestnoprávnym legislatívnym prostriedkom ochrany bola a stále je smernica MŠVVaŠ č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach (ďalej len „smernica 36/2018“). Podľa smernice č. 36/2018 je šikana vymedzená ako správanie žiaka, ktorého úmyslom je ublíženie, ohrozenie alebo zastrasovanie iného žiaka či úmyselný, spravidla opakovaný útok voči žiakovi alebo skupine žiakov, ktorí sa z rôznych dôvodov nevedia alebo nemôžu účinne brániť.⁵ Šikana sa môže prejaviť rôznymi spôsobmi konania, medzi ktoré smernica zaraďuje v priamej forme najmä fyzické útoky, urážanie, nadávky, posmech, zosmiešnenie, príkazy agresora vykonať určitú vec proti vôli obete, odcudzenie vecí, vyhrážanie, zastrasovanie, vydieranie, zneužitie osobných údajov, fotografie, šírenie nepravdivých informácií alebo kyberšikanovanie a v nepriamej forme šikanovanie najmä prehliadaním, ignorovaním, zámerným vyčleňovaním z kolektívu alebo nedobrovoľným vystavovaním agresívnym situáciám.⁶ V skratke môžeme vymedziť pojem šikanovania ako „opakované

⁵ Čl. 2 ods. 1 smernice MŠVVaŠ č. 36/2018 o prevencii a riešení šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach je šikana vymedzená ako správanie žiaka.

⁶ Čl. 2 ods. 3 smernice MŠVVaŠ č. 36/2018 o prevencii a riešení šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach je šikana vymedzená ako správanie žiaka.

*a zámerné správanie, ktorého cieľom je vysmievať sa, ubližovať niekomu, ponižovať ho. Agresor zneužíva svoju moc nad obeťou*⁷

Ako už bolo uvedené, s ohľadom na dynamický vývoj v oblasti technológií, hlavne v oblasti komunikácie, došlo k preneseniu šikanovania aj do digitálnej sféry. Vytvoril sa termín kyberšikana, pričom ide v podstate stále o formu šikany. Možno hovoriť o modernom fenoméne, ktorý sa rozvíjal súčasne s internetom. Kyberšikana je rozvinutá hlavne v školskom prostredí, ale nie je neobvyklý jej výskyt aj v iných sférach, napríklad na pracovisku, medzi bývalými partnermi či neznámymi osobami. Ako už bolo uvedené, ide o pomerne široký pojem, obsahovo obdobný ako pojem samotnej šikany, ale má isté vlastné špecifiká, resp. významné znaky. Jej definívnym znakom je, že pri kyberšikanе sa používajú nové technológie, ako je počítač, internet, mobilný telefón, tablet. Prebieha digitálne (virtuálne), s využitím rôznych služieb, aplikácií a nástrojov, ako sú email, IM (instant messenger – napríklad Skype, ICQ), chat, diskusné fóra, sociálne siete, stránky na zverejňovanie fotografií a videí, blogy, SMS správy, telefonáty.⁸ Medzi druhy kyberšikany môžeme zaradiť kybernetické prenasledovanie,⁹ flaming,¹⁰ sexting,¹¹ happy slapping,¹² šírenie osobných informácií (pravdi-

⁷ [cit. 2021-09-21]. Dostupné na: <https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/kybersikanovanie>

⁸ [cit. 2021-09-21]. Dostupné na: <https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/kybersikanovanie>

⁹ Obťažovanie, zastrašovanie, vyhrážanie a vydieranie, opakované prezváňanie, vytváranie si on-line účtov v rovnakých skupinách a aplikáciách, lustrovanie on-line účtov.

¹⁰ Je nepriateľské chovanie útočníka voči obeť v virtuálnom svete. Ide o veľmi agresívnu diskusiu, hádku na internete. Niektorí užívatelia (napríklad trollovia) úmyselne takéto diskusie vyvolávajú uverejňovaním rôznych kontroverzných príspevkov, urážaním účastníkov diskusie a podobne.

¹¹ Ide o zasielanie textov, fotografií alebo videí so sexuálnou tematikou prostredníctvom elektronických médií. Tieto materiály často končia na internete a môžu mať pre obeť fatálne dôsledky, sú často používané aj ako prostriedok vydierania. Ak ide o osobu mladšiu ako 18 rokov, útočník sa dopúšťa trestného činu v oblasti šírenia detskej pornografie.

¹² Násilné alebo sexuálne útoky na obeť (často aj náhodne vybrané), ktoré sú natáčané na mobilný telefón. Útočníci videá ďalej rozposielajú alebo zverejňujú na internete.

vých, intímnej povahy aj klebiet), vylúčenie zo skupiny,¹³ krádež identity, vytváranie falošných a posmešných profilov, nenávistné prejavy.¹⁴

Z uvedeného vymedzenia kyberšikany (a šikany) môžeme poukázať na ústavnoprávne aspekty, teda, do ktorých základných práv a slobôd šikana zasahuje a ktoré si teda vyžadujú ochranu. V zmysle Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava SR“) ide o nasledujúce ustanovenia:

Podľa čl. 16 ods. 1 Ústavy SR je zaručená nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom. Je potrebné rozlišovať medzi súkromím a právom na súkromie. Súkromie sa pokúsil definovať Ústavný súd SR ako „*sféru života človeka, do ktorej nemožno zasahovať bez jeho súhlasu. Právom na súkromie sa zaručuje osobe možnosť rozhodovať samostatne o tých záležitostiach, ktoré sa uznávajú za súkromné*“.¹⁵ Účelom práva na súkromie je vytvoriť pre jednotlivca zvonka nedotknuteľnú sféru, v ktorej môže žiť podľa svojich predstáv.¹⁶

Podľa čl. 19 ods. 1 Ústavy SR má každý právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena. Predmetný ústavný článok garantuje ochranu hodnôt súkromnej povahy, ktoré sú priamo v článku enumerované. Časť ochrany na súkromie garantuje čl. 16 Ústavy SR; iná časť ochrany práva na súkromie je garantovaná čl. 21 a čl. 22 Ústavy SR a relevantnú časť ochrany hodnôt súkromnej povahy garantuje práve čl. 19 Ústavy SR. Predmetné ustanovenia v kontexte ochrany ľudského práva na súkromie nemožno vykladať izolovane, práve naopak, je potrebné ich vykladať vo vzájomnom spojení.

Podľa ods. 2 predmetného ústavného článku má každý právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života. Právom na súkromie sa zaručuje ochrana hodnôt uznaných za súkromné pred verejnou mocou, fyzickými aj právnickými osobami.¹⁷ Ochrana nemateriálnych hodnôt súkromnej povahy sa zaručuje čl. 19 ods. 2 Ústa-

¹³ Vytlačanie soby/osôb zo spoločnosti v on-line priestore, blokovanie a vymazávanie príspevkov aj účtov.

¹⁴ [cit. 2021-09-21]. Dostupné na: <http://soslc.sk/wp-content/uploads/2015/07/ikanovanie4.pdf>
<https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/component/jdownloads/finish/1-knihy-a-prirucky/101-prirucka-kybersikanovanie-sk?Itemid=0>

¹⁵ PL. ÚS 10/2014-78. Nález z 29. apríla 2015, s. 36.

¹⁶ DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 424.

¹⁷ PL ÚS 43/95. Nález ÚS SR z 10. septembra 1996. ZNUÚS 1996, s. 144.

vy SR. Týmto ustanovením sa nezaručuje absolútna ochrana súkromného a rodinného života, ale priznáva sa len ochrana pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života. Ústava SR teda umožňuje také zásahy do súkromného a rodinného života, ktoré sú oprávnené.¹⁸

Podľa ods. 3 predmetného ústavného článku má každý právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe. Predmetný článok možno označiť za *lex specialis* ústavnej úpravy práva na súkromie. Jej účelom je ochrana osoby súkromnej povahy – údajov o osobe. Účelom takto zaručenej ochrany je ochrana osoby pred odhalením jej totožnosti, ako aj pred zhromažďovaním údajov o známej (identifikovanej) osobe, ktoré môžu negatívne ovplyvniť právne postavenie osoby, ktorej sa údaje týkajú.¹⁹

Podľa čl. 22 ods. 1 Ústavy SR sa zaručujú listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov. Predmetom ochrany sú v tomto prípade osobné údaje a nie údaje o osobe, ktoré sú predmetom ochrany podľa uvedeného čl. 19 ods. 3 Ústavy SR. Účel úpravy citovaných dvoch ustanovení možno vymedziť a rozlíšiť tak, že predmetom ochrany podľa čl. 22 ods. 1 Ústavy SR je poskytnutie štátnej záruky, že pri štatistických zisťovaniach nedôjde k nezákonnému nakladaniu s osobnými údajmi. Účel ochrany zaručenej č. 22 ods. 1 Ústavy SR možno uviesť na spoločný menovateľ tajomstva prepravovaných správ. Tajomstvo prepravovaných správ patrí k tým základným právam a slobodám, ktoré zaručujú ochranu nielen vo vzťahu k orgánom verejnej moci, ale ktoré poskytujú ústavnú ochranu aj vo vzťahu k súkromným osobám.²⁰

Podľa č. 22 ods. 2 Ústavy SR nikto nesmie porušiť listové tajomstvo ani tajomstvo iných písomností a záznamov, či už uchovávaných v súkromí, alebo zasielaných poštou, alebo iným spôsobom; výnimkou sú prípady, ktoré ustanoví zákon. Rovnako sa zaručuje tajomstvo správ podávaných telefónom, telegrafom alebo iným podobným zariadením. Účelom úpravy predmetného ústavného článku je zachovať tajomstvo obsahu prepravovaných správ bez ohľadu na technický prostriedok, ktorý sa použije na prepravu správy. Vymedzuje sa okruh subjektov, ktoré majú ústavnú povinnosť rešpektovať základné právo a listové tajomstvo, tajomstvo do-

¹⁸ II. ÚS 1/97, s. 17 – 18. In: DRGONEC, J., s. 495.

¹⁹ DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 509

²⁰ Tamtiež, s. 569 – 570.

pravovaných správ a iných písomností, ako aj ochranu osobných údajov. Pojmom „nikto“ Ústava SR vylučuje akúkoľvek výnimku späť s právnou subjektivitou. Nikto nesmie porušiť chránené hodnoty súkromia. Inak povedané, každý orgán verejnej moci, ale aj každý subjekt súkromného práva je povinný správať sa tak, aby neporušil listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností, tajomstvo správ podávaných telefónom alebo telegrafom alebo ochranu osobných údajov. Ústava SR umožňuje výnimku z absolútneho zákazu určeného každému pre niektoré typy situácií, a to tie, o ktorých to ustanoví prameň práva so silou zákona.²¹

Na ochranu dotknutých základných práv a slobôd zákonodarcu prijal zákon č. 236/2020 Z. z., ktorým sa dopĺňa Trestný zákon s účinnosťou od 1. júla 2021. Uvedenou novelou bola v zmysle zásady *nullum crimen sine lege scripta* zakotvená v § 360b nová skutková podstata trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania.²²

²¹ DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 571.

²² Ustanovenie § 360b zákona č. 300/2005 Z. z. Nebezpečné elektronické obťažovanie.

(1) Kto úmyselne prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete podstatným spôsobom zhorší kvalitu života iného tým, že

a) ho dlhodobo ponižuje, zastražuje, neoprávnene koná v jeho mene alebo dlhodobo inak obťažuje, alebo

b) neoprávnene zverejní alebo sprístupní tretej osobe obrazový, zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam jeho prejavu osobnej povahy získaný s jeho súhlasom, spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť alebo privodiť mu inú vážnu ujmu na právach, potrestá sa odňatím slobody až na tri roky.

(2) Odňatím slobody na jeden rok až štyri roky sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) na chránenej osobe, alebo

b) z osobitného motívu.

(3) Odňatím slobody na dva roky až šesť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1

a) a spôsobí ním značnú škodu,

b) s úmyslom získať pre seba alebo iného značný prospech, alebo

c) hoci bol za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch odsúdený.

2 Trestnoprávna úprava nebezpečného elektronického obťažovania

Súčasná trestnoprávna úprava v našich podmienkach nie je priamo zameraná na boj proti šikane. Rovnaký záver môžeme prijať aj vo vzťahu k administratívnoprávnej úprave obsiahnutej v priestupkovom zákone. Prejavy zodpovedajúce svojím charakterom a znakmi šikane možno subsumovať pod existujúce skutkové podstaty trestných činov a skutkové podstaty priestupkov. Prejavy zodpovedajúce svojím charakterom a znakmi šikane v digitálnom priestore už možno subsumovať pod novú skutkovú podstatu trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania, ale podľa nášho názoru už môže vzniknúť problém v priestupkovom práve. Je zrejmé, že zákonodarca novou trestnoprávnou úpravou reagoval na spoločenské pomery, na vývoj v oblasti technológií a komunikačných prostriedkov a najmä na aktuálne spoločenské dianie, keď v uplynulom období dochádza ku koncentrácii aktivít v digitálnom priestore. Predmetný krok možno považovať za racionálny z dôvodu, že pokiaľ trestnoprávna úprava poskytuje ochranu určeným spoločenským vzťahom a hodnotám, potom v záujme zabezpečovania ochrany musí pružne reagovať práve na zmeny spoločenských pomerov a situácií.

Vo všeobecnosti kybernetická šikana predstavuje špecifický druh šikany realizovaný prostredníctvom informačných a komunikačných technológií, čo znamená, že páchatel má k dispozícii nový nástroj na ubližovanie. Charakteristickými znakmi kybernetickej šikany je najmä opakovanosť (dlhodobosť), intenzívnosť a preukázateľný dopad na obeť. V právnom poriadku Slovenskej republiky nie je tento pojem trestnoprávne vymedzený a iba niektoré aspekty tohto druhu konania sú v zmysle noriem trestného práva kriminalizované a penalizované.²³

Kyberšikana v sebe subsumuje značné množstvo rozličných konaní a práve preto niektoré jej prípady, respektíve spôsoby vykonávania, boli postihované niektorými konkrétnymi ustanoveniami Trestného zákona už pred prijatím ustanovenia § 360b TZ. Do úvahy prichádzali najmä: nebezpečné prenasledovanie, tzv. kyberstalking (§ 360a TZ); vydieranie

²³ Dôvodová správa k zákonu č. 236/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-300/2005/audit-dovodove-spravy>

(§ 189 TZ); nátlak (§ 192 TZ); sexuálne zneužívanie (§ 201, § 201a, § 201b TZ); ohováranie (§ 373 TZ); poškodzovanie cudzích práv (§ 376 TZ); výroba detskej pornografie (§ 368 TZ); rozširovanie detskej pornografie (§ 369 TZ); prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení (§ 370 TZ); ohrozovanie mravnosti (§ 371, § 372 TZ); ohrozovanie mravnej výchovy mládeže (§ 211 TZ). S ohľadom na obsah a účel kyberšikany tu môžeme zaradiť aj trestné činy extrémizmu. Aj napriek rozsiahlemu výpočtu skutkových podstát trestných činov, pod ktoré bolo možné subsumovať kyberšikanu v závislosti od jej konkrétneho druhu a spáchaného skutku, často bolo problematické subsumovať kyberšikanu pod niektorú z uvedených skutkových podstát aj s ohľadom na formálne chápanie trestného činu. Je to jeden z argumentov, prečo zákonodarca kreoval ustanovenie o nebezpečnom elektronickom obťažovaní. Z hľadiska systematiky osobitnej časti Trestného zákona je trestný čin nebezpečného elektronického obťažovania zakotvený v deviatej hlave osobitnej časti Trestného zákona s názvom „Trestné činy proti iným právam a slobodám“, pričom nadväzuje na skutkové podstaty trestných činov nebezpečného vyhrážania (§ 360 TZ) a nebezpečného prenasledovania (§ 360a TZ).

Dôvodová správa veľmi podrobne zdôvodňuje pohnútky vedúce k zavedeniu trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania. Osobitne si dáva záležať na zdôvodnení skutočnosti, že nová právna úprava nevytvára duplicitnú právnu úpravu. Poukazuje na zásadné skutočnosti, ktoré odôvodňujú záver, že trestný čin nebezpečného elektronického obťažovania je len doplnením existujúcej právnej úpravy na tento účel sa vskutku netradične venuje podrobnej komparácii s vybranými trestnými činmi, pri ktorých je zjavná podobnosť, resp. prekrývanie sa zákonných znakov. V konečnom dôsledku je konštatované, že pri tvorbe a formulovaní obligatórnych znakov skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania sa využívali Trestným zákonom zaužívané terminologické prostriedky z normatívneho znenia iných trestných činov.

Aj keď kyberšikana predstavuje narastajúci a vážny problém, ktorý ohrozuje spoločnosť, vyvstáva otázka, či použitie trestnoprávnej ochrany spoločnosti, ktorá predstavuje najprísnejší ochranný prostriedok štátu, a teda aj najväčší zásah do práv jednotlivca, je vhodným spôsobom riešenia vzniknutého problému v kontexte princípu *ultima ratio*.

Zákonodarca disponuje aj „slabšími prostriedkami“ (vzhľadom na intenzitu zásahu do práv a slobôd) na ochranu spoločnosti, ako je naprí-

klad správne trestanie. Je na mieste spomenúť, že kyberšikana (i šikana) sa z hľadiska priestupkov môže s ohľadom na špecifikáciu skutku subsu-
movať pod § 49 priestupkov proti občianskemu spolunažívaniu²⁴ alebo § 50
priestupkov proti majetku²⁵ zákona č. 372/1990 o priestupkoch. Šikanova-
nia detí a žiakov na školách a školských zariadeniach možno administra-
tívnoprávne postihnúť cez uvedené ustanovenia priestupkového zákona.
Je potrebné zdôrazniť, že v tomto prípade ide o tzv. fyzickú šikanu, nie ši-
kanu digitálneho prostredia. Aj v prípade priestupkov je situácia rovna-
ká, ako bolo už uvedené pri menovaných trestných činoch, a teda, že nie
je vždy možné daný skutok subsumovať pod existujúce zákonné ustano-
venie. V súčasnosti absentuje úprava postihujúca kyberšikanu na úrovni
priestupku, a teda absentuje nadväznosť z hľadiska intenzity ochrany spo-
ločnosti, keďže v súčasnosti je prijatá iba ochrana na úrovni trestnopráv-
nej, čo môže mať za následok neprimeranú kriminalizáciu spoločnosti.

²⁴ Ustanovenie § 49 zákona č. 372/1990 Zb. Priestupky proti občianskemu spolunažívaniu

(1) Priestupku sa dopustí ten, kto

- a) inému ublíži na cti tým, že ho urazí alebo vydá na posmech,
- b) inému z nedbanlivosti ublíži na zdraví,
- c) úmyselne uvedie nesprávny alebo neúplný údaj pred štátnym orgánom, pred orgá-
nom obce alebo pred organizáciou za účelom získania neoprávnenej výhody,
- d) úmyselne naruší občianske spolunažívanie vyhrázaním ujmom na zdraví, drobným
ubližením na zdraví, nepravdivým obvinením z priestupku, schválnosťami alebo
iným hrubým správaním,
- e) sa dopustí konania podľa písmena a) alebo písmena d) na blízkej osobe alebo osobe,
ktorá mu bola zverená do starostlivosti alebo výchovy,
- f) od iného násilím sám alebo za pomoci ďalších osôb vymáha majetkové práva alebo
práva z nich vyplývajúce, o ktorých sa domnieva, že mu patria bez vykonateľného
rozhodnutia príslušného orgánu,
- g) napomáha osobnou účasťou násilnému vymáhaniu majetkových práv alebo práv
z nich vyplývajúcich, hoci na ich vymáhanie niet vykonateľného rozhodnutia prísluš-
ného orgánu.

(2) Za priestupok podľa odseku 1 písm. a) možno uložiť pokutu do 33,- EUR, za priestu-
pok podľa odseku 1 písm. b) až d) a písm. g) pokutu do 99,- EUR, za priestupok podľa
odseku 1 písm. e) pokutu do 200,- EUR a za priestupok podľa odseku 1 písm. f) pokutu
do 331,- EUR.

²⁵ Ustanovenie § 50 zákona č. 372/1990 Zb. Priestupky proti majetku

(1) Priestupku sa dopustí ten, kto úmyselne spôsobí škodu na cudzom majetku kráde-
žou, spreneverou, podvodom alebo zničením alebo poškodením veci z takého majetku,
alebo sa o takéto konanie pokúsi.

(2) Za priestupok podľa odseku 1 možno uložiť pokutu do 331,- EUR.

V nadväznosti na tvrdosť zásahu zákonodarca v podobe trestnoprávnej úpravy postihovania kyberšikany možno poukázať na to, že pojmový znak základnej skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania je vyššia intenzita a trvanie. Avšak pri nižšej intenzite a kratšom trvaní páchatel' nie je, respektíve nemusí byť nijako postihovaný práve s ohľadom na chýbajúci medzistupeň ochrany spoločnosti vo forme správneho trestania. Je tu zjavný nepomer medzi prípadným úplným nepotrestaním a prísnosťou trestnej sadzby trestu odňatia slobody už v základnej skutkovej podstate trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania, ktorá je určená len hornou hranicou trestnej sadzby až na tri roky. Na porovnanie, rakúska právna úprava, ktorou sa náš zákonodarca inšpiroval, ustanovuje v základnej skutkovej podstate obdobného trestného činu trestnú sadzbu trestu odňatia slobody (nula) až jeden rok alebo peňažný trest do výšky 720 eur, pričom až v kvalifikovanej skutkovej podstate ustanovuje trestnú sadzbu trestu odňatia slobody (nula) až na tri roky.²⁶

Zákonodarca v dôvodovej správe uvádza, že prísnosť trestnej sadzby trestu odňatia slobody v základnej skutkovej podstate trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania je potrebná s ohľadom na možnosť aplikácie § 116 Trestného poriadku,²⁷ ktorý možno aplikovať „v trestnom konaní pre úmyselný trestný čin, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica je najmenej tri roky“ alebo v taxatívne uvedených prípadoch. Ide o to, aby orgány činné v trestnom konaní mohli používať/vyžiadať oznámenia údajov o telekomunikačnej prevádzke, ktoré s ohľadom na on-line povahu skutku sú určite potrebné. Domnievame sa, že zákonodarca mal v tomto prípade použiť možnosť zaradenia skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania medzi taxatívne uvedené trestné činy v § 116 Trestného poriadku. Hoci zákonodarca uvádza, že tak neurobil s ohľadom na judikatúru EStP, ktorá sme

²⁶ Rakúsky trestný zákon § 107c

(1) Kto prostredníctvom telekomunikácií alebo počítačového systému spôsobom, ktorý by mohol neprímerane narušiť životný štýl druhej osoby, konajúc po dlhšiu dobu,

1. osobu zjavne poškodí na cti spôsobom vnímateľným väčším počtom osôb, alebo

2. sprístupní skutočnosti alebo obrazové záznamy z intímnej oblasti života osoby bez jej súhlasu väčšiemu počtu osôb, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok alebo pokutou až do výšky 720 denných sadziieb.

(2) Ak má čin za následok samovraždu alebo pokus o samovraždu poškodenej osoby v zmysle odseku 1, páchatel' sa potrestá odňatím slobody až na tri roky.

²⁷ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

ruje k tomu, že v prípade taxatívne uvedených trestných činov pre potreby oznamovania údajov o telekomunikačnej prevádzke je potrebné, aby išlo o závažnejšie trestné činy, pričom zákonodarca trestný čin podľa § 360b TZ nepovažuje za dostatočne závažný na to, aby bol zaradený medzi taxatívne uvedenými trestnými činmi v § 116 Trestného poriadku; na druhej strane zákonodarca konštatuje, že kyberšikana predstavuje vážny spoločenský problém a súčasne akcentuje, že vzhľadom na požiadavku trvácnosti a intenzity zásahu možno považovať takýto trestný čin za dostatočne závažný. Navyše aplikácia citovaného procesného inštitútu je vo svojej podstate nevyhnutná na objasnenie daného trestného činu. Sme toho názoru, že použitie trestnej sadzby trestu odňatia slobody s hornou hranicou až na tri roky je neprimeraným a neodôvodneným zásahom do práv páchatela a poukazujúc na sankcie ustanovené v základnej skutkovej podstate jednak v rakúskej právnej úprave a jednak v skutkovej podstate trestného činu nebezpečného vyhrážania (§ 360 TZ) a trestného činu nebezpečného prenasledovania (§ 360a TZ), kde je horná hranica trestu odňatia slobody určená na jeden rok.

Z dôvodovej správy vyplýva, že zavedením skutkovej podstaty nového trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania nedôjde v praxi k neprimeranému trestaniu páchatelov tohto trestného činu aj z dôvodu, že tento trestný čin je zaradený z hľadiska formy zavinenia a trestných sadzieb do kategórie prečinov, z čoho plynie záver o možnosti aplikácie materiálneho korektívu. Jednoznačne sa teda umožňuje aplikácia výnimky z formálneho chápania trestného činu. Protiprávne konanie majúce znaky prečinu nebude postihované ako kategória trestného činu prečin, ale subsidiárne ako administratívny delikt. Pokiaľ nemáme zavedenú aj osobitnú skutkovú podstatu priestupku týkajúcu sa kyberšikany, v praxi môžu nastať reálne situácie, keď nebude možné skutok subsumovať/kvalifikovať ako priestupok proti občianskemu spolunažívaniu, a teda nebude možné páchatela postihnúť. Zákonodarca pri trestných činoch zdôvodňuje a precízne poukazuje na rozdiely medzi existujúcimi trestnými činmi, ktorými bolo možné doteraz šikanu postihnúť, ale v rámci priestupkového práva táto potreba nevznikla, čo zväzda k záveru, že skutková podstata priestupku proti občianskemu spolunažívaniu je „všeobjímajúca“ skutková podstata schopná flexibilne reagovať na spoločenské zmeny bez potreby zmeny jej normatívneho znenia.

V uvedenom kontexte ďalej dôvodová správa uvádza, že novozavádzanú skutkovú podstatu nemožno vnímať ako nadmernú kriminalizáciu, práve naopak, je reakciou na trestnoprávne nepostihovanie spoločensky nebezpečného konania; pokrýva najnebezpečnejšie prípady kybernetickej šikany. Závažnosť tohto protiprávneho konania sa odvodzuje najmä od normatívnych znakov, ako je dlhodobosť a úmyselné zhoršovanie kvality života poškodeného. Ťažko si teda vzhľadom na uvedené možno predstaviť argumentáciu v prospech uplatnenia materiálneho korektívu, aj keď *a priori* ju nemožno vylúčiť.

Možno akcentovať, že bez existencie priestupku alebo inej formy správneho deliktu ako miernejšej formy zásahu, respektíve ochrany spoločnosti, môže mať súčasný stav podľa nášho názoru povzbudzujúci vplyv na páchatela, pretože ak sa bude páchatel držať v miernejších intenzitách svojho konania vo forme kyberšikany, nehrozí mu ani správna sankcia, a teda do budúcnosti sa môže jeho konanie opakovať, v horšom prípade aj stupňovať. Preto opakovane poukazujeme na potrebu úpravy uvedeného protiprávneho konania aj na úrovni správneho deliktu, akcentujúc princíp *ultima ratio*, v zmysle ktorého má byť trestnoprávny postih krajným prostriedkom ochrany a zákonodarca má najprv siahnuť po miernejších zásahoch do základných ľudských práv a slobôd na účely ochrany spoločnosti. V tomto prípade sa vytvára vákuum, pretože konanie, ktoré možno kvalifikovať ako kyberšikanu, je buď trestným činom, alebo konaním, ktoré nie je postihované ochranným zásahom zo strany štátu. Netreba opomínať výchovnú funkciu, resp. preventívno-výchovnú funkciu, ktorú možno v danej problematike považovať za kľúčovú, keďže šikana vo všeobecnosti, teda aj kyberšikana, sa odvíjajú práve od morálky a etiky jednotlivca, ako aj spoločnosti. Preto je potrebné zintenzívniť prevenciu, a to napríklad vo forme osvety verejnosti a na školách.

Kyberšikana je rozšírená najmä medzi deťmi a mladistvými v školskom veku, a teda obeťou je vo väčšine prípadov dieťa. Dieťa je podľa § 127 ods. 1 TZ osoba mladšia ako osemnásť rokov. Dieťa sa tiež považuje za chránenú osobu podľa § 139 ods. 1 písm. a) TZ. V kvalifikovanej skutkovej podstate podľa § 360b ods. 2 TZ zákonodarca ustanovil, že: „*Odňatím slobody na jeden rok až štyri roky sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a) na chránenej osobe, alebo b) z osobitného motívu,*“ (napríklad z pomsty). V tomto prípade možno poukázať na neprimeranú prísnosť sankcie, pretože vo veľkej miere prípadov bude ako obeť, tak i páchatel dieťaťom, respek-

tíve mladistvým. Takýto zásah do práva s ohľadom na rozsah trestnej sadzby možno považovať za neprimeraný, poukazujúc na osobitné ustanovenia týkajúce sa trestania mladistvých páchatelov. Na tomto mieste ešte vyvstáva otázka, od ktorej sa odvíja aplikovanie kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania s ohľadom na chránenú osobu a to, akým spôsobom je potrebné interpretovať § 139 ods. 2 TZ, podľa ktorého: „*Ustanovenie odseku 1 sa nepoužije, ak trestný čin nebol spáchaný v súvislosti s postavením, stavom alebo vekom chránenej osoby.*“ Interpretácia smeruje hlavne vo vzťahu k mladistvým páchatelom (deťom) v prípade kyberšikany v rámci školy, teda, či je v tomto prípade možné vždy považovať za splnenú podmienku zo strany páchatela obsiahnutú v § 139 ods. 2 TZ. Pretože je zrejmé, že obetou bude dieťa a je šikanované práve pre svoje postavenie (žiaka určitej triedy určitého stupňa), teda pre svoj vek. Zároveň páchatel taktiež ako dieťa (žiak určitej triedy určitého stupňa) si je vedomý postavenia a veku obete. Príkladom môže byť situácia, keď žiak z vyššieho ročníka šikanuje žiaka nižšieho ročníka, kde je viditeľný práve vekový aspekt obete, pričom vek nemusí byť dôvodom šikany.

ZÁVER

Kyberšikanu možno považovať za spoločenský problém, ktorému súčasne možno pripísať aj črtu závažnosti, osobitne v závislosti od spôsobu spáchania tohto protiprávneho konania. Ako vyplynulo z doteraz uvedeného, spôsoby páchania kyberšikany sú determinované najmä prostriedkami, ktoré páchatel používa. Kyberšikanu ako protiprávne konanie bolo možné postihovať podľa skutkových podstát rôznych trestných činov v závislosti od toho, ktoré konkrétne normatívne znaky toto konanie napĺňalo. Vzhľadom na skutočnosť, že nie vždy bolo možné v dôsledku použitých prostriedkov subsumovať šikanózne konanie pod existujúci trestný čin v zmysle zásady *nullum crimen sine lege*, bolo nutné na túto situáciu legislatívne reagovať a zaviesť novú skutkovú podstatu trestného činu nebezpečného elektronického obťažovania.

Nová právna úprava obsiahnutá v Trestnom zákone je chápaná ako dopĺňajúca, nie duplicitná právna úprava a zákonodarca si dal v dôvodovej správe naozaj záležať na tom, aby potrebu zavedenia nového trestného činu zdôvodnil, obhájil a zároveň odlíšil od doteraz aplikovaných skutkových

podstát do úvahy prichádzajúcich trestných činov. Zákonodarca nepovažuje za prísnu ani sankciu, ktorou možno dané konanie postihnúť, a to napriek tomu, že je značne vyššia či prísnejšia ako sankcie pri trestných činoch, ktorých je kyberšikana doplnkom. Zákonodarca reaguje na uvedenú skutočnosť vágnym konštatovaním, že keďže ide v prípade nebezpečného elektronického obťažovania o prečin, možno aplikovať výnimku z formálneho chápania trestného činu, a teda postihovať kyberšikana ako spoločensky menej závažné protiprávne konanie. Najčastejšie bolo možné šikanózne konania v prípade nižšej intenzity subsumovať pod priestupok proti občianskemu spolunažívaniu. Tu však vyvstáva otázka, že pokiaľ bolo potrebné zaviesť novú skutkovú podstatu trestného činu reagujúcu na použité elektronické prostriedky či počítačové systémy, prečo nebolo potrebné rovnakým spôsobom reagovať aj na úrovni administratívneho trestania. V dôsledku absentujúcej administratívnoprávnej úpravy reálne hrozí situácia, že aj keď orgány činné v trestnom konaní či súdy uplatnia materiálny korektív, nebude možný postih v rovine správneho práva. Analogicky môžeme poukázať na trestnoprávnu úpravu extrémizmu a tomu zodpovedajúcu administratívnoprávnu úpravu extrémizmu. Podľa názoru autorov môže viesť absentujúca administratívnoprávna úprava k zásadným aplikačným problémom.

Literatúra

1. Dôvodová správa k zákonu č. 236/2021 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://zakony.judikaty.info/predpis/zakon-300/2005/audit-dovodove-spravy>
2. DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava: C. H. Beck, 2019. 1792 s. ISBN 078-80-89603-74-9.
3. Nový trestný čin nebezpečného obťažovania [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/zakony/a943-novy-trestny-cin-nebezpecneho-obtazovania>
4. Pár poznámok k zákonu č. 236/2021 Z. z. [online]. [cit. 2021-09-29]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a975-par-poznamok-k-zakonu-c-236-2021-z-z>
5. PL ÚS 43/95. Nález ÚS SR z 10. septembra 1996. ZNUÚS 1996.
6. PL. ÚS 10/2014-78. Nález z 29. apríla 2015.
7. Smernica MŠVVaŠ č. 36/2018 k prevencii a riešeniu šikanovania detí a žiakov v školách a školských zariadeniach.
8. Strafrechtsgesetzbuch StGB BGBl. Nr. 60/1974 - Rakúsky Trestný zákon.

9. Šikanovanie v školskom prostredí a jeho trestnoprávne hladisko [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/pedagogika/sikanovanie-v-školskom-prostredí-a-jeho-trestno-pravne-hladisko>
10. Zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.
11. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších ústavných zákonov.
12. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
13. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
14. <https://web.archive.org/web/20110410181159/http://csriu.org/cyberbully/docs/cbcteducator.pdf> [online]. [cit. 2021-09-21].
15. <https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/ohrozenia/kybersikanovanie> [online]. [cit. 2021-09-21].
16. <http://soslc.sk/wp-content/uploads/2015/07/ikanovanie4.pdf> [online]. [cit. 2021-09-21].
17. <https://www.zodpovedne.sk/index.php/sk/component/jdownloads/finish/1-knihy-a-prirucky/101-prirucka-kybersikanovanie-sk?Itemid=0> [online]. [cit. 2021-09-21].

Kontaktné údaje autorov:

doc. JUDr. Simona Ferenčíková, PhD.

Katedra trestného práva

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

simona.ferencikova@upjs.sk

Mgr. Marko Mašan

Katedra trestného práva

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

marko.masan@student.upjs.sk

ZÁKLADNÉ ĽUDSKÉ PRÁVA OBETÍ TRESTNÝCH ČINOV

FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS OF VICTIMS OF CRIME

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

Katedra kriminológie, Akadémie Policajného zboru v Bratislave

Abstrakt: Autorka v obsahu svojho príspevku poukazuje na základné ľudské práva, ktoré sú porušované páchatelmi trestných činov vo vzťahu k obetiam vybraných trestných činov, akými sú trestné činy proti životu, trestné činy ohrozujúce život alebo zdravie, trestné činy proti slobode, proti ľudskej dôstojnosti a trestné činy proti rodine a mládeži. Primárne autorka upriamuje pozornosť na najčastejšie porušované základné ľudské práva, ktorých dodržiavanie je chránené aj prostriedkami trestného práva.

Kľúčové slová: základné ľudské práva, obeť trestných činov, právo na život, právo na slobodu.

Abstract: The paper points out certain fundamental human rights and freedoms which are violated by the perpetrators of crime with respect to victims of selected crimes such as crimes against life, criminal offences endangering life or health, crimes against freedom, crimes against human dignity and crimes against family and youth. The author primarily focuses on the most frequently violated fundamental human rights that are protected by means of criminal law.

Key words: fundamental human rights, victim of crime, right to life, right to freedom.

ÚVOD

Existencia, opodstatnenosť a obsah ľudských práv sú neustálym predmetom diskusie filozofických a politických vied. Ľudské práva sú dané práva, ktoré prislúchajú každému človeku od narodenia. V minulosti boli tieto práva priznávané iba vládcom a šľachte a len v malej miere obyčajným ľuďom, prípadne im boli celkom upierané. Prvou deklaráciou upravujúcou ľudské práva v novodobej histórii bola americká Deklarácia nezávislosti

z roku 1776 a na území Európy prvou deklaráciou upravujúcou práva občanov bola Deklarácia ľudských a občianskych práv z roku 1789,¹ t. j. deklarácia o ľudských právach, ktorú prijalo Ústavodarné národné zhromaždenie 26. augusta 1789.² Význam deklarácie však nespočíval iba v obmedzení moci tvorcov právnych noriem. Jej cieľom bolo deklarovať už existujúce ľudské a nescudziteľné práva človeka, a tým spresniť hranice, ktoré štát nesmie v žiadnom prípade prekročiť.

Z právneho hľadiska sú v súčasnosti ľudské práva zakotvené v medzinárodných zákonoch a dohodách, ako aj vo vnútroštátnych zákonoch mnohých krajín. Pre mnohých ľudí však teória ľudských práv ide nad rámec zákona a tvorí morálnu základňu pre reguláciu súčasného geopolitického poriadku. Pre nich znamenajú aj demokratické ideály.

1 Stručný exkurz do histórie úpravy ľudských práv na území Slovenskej republiky

„Z historického hľadiska mali pre formovanie ľudských práv význam viaceré dokumenty, medzi ktoré patrí najmä anglická Magna Charta Libertatum z roku 1215, uhorská Zlatá bula z roku 1222, anglický Habeas Corpus Act z roku 1679 a anglická Listina práv (Bill of Rights) z roku 1689. Ideál ľudských práv univerzálneho charakteru, ktorý má svoj pôvod v prirodzenoprávnej náuke, sa však dostal do popredia až v období osvietenstva.“³

V novodobej histórii sú ľudské práva deklarované viacerými významnými dokumentmi, napríklad Všeobecnou deklaráciou ľudských práv,⁴ ktorú prijala OSN v roku 1948 a ktorá sa stala východiskom pre Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárstve, sociálnych a kultúrnych právach; tiež Deklaráciou práv dieťaťa z 1959; Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd atď.

¹ Poznámka autorky: Deklarácia práv človeka a občana, franc. *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen*.

² KRÁLIK, J., ŠIMONOVÁ, J a kol. 2007. Heslár súkromného práva. Stručný výkladový slovník, s. 194.

³ EUROJURIS. Všeobecne o ľudských právach [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: http://ludskeprava.euroiuris.sk/index.php?link=vseob_lud_prava

⁴ Poznámka: Všeobecná deklarácia ľudských práv nie je záväzným dokumentom, slúži len ako vzor pre vytvorenie právnych noriem na ochranu ľudských práv.

Všeobecná deklarácia ľudských práv je prvým povojnovým medzinárodným dokumentom, ktorý chráni ľudské práva. Deklarácia vymenúva základné ľudské práva, akými sú rovnosť ľudí, náboženská sloboda, odmena za vykonanú prácu, právo na odpočinok, právo na bezplatné základné vzdelanie. Potvrďuje nezrušiteľnosť a nescudziteľnosť práv všetkých členov ľudskej spoločnosti. Sú v nej zahrnuté všetky tri generácie ľudských a občianskych práv.

Tvorba deklarácie trvala približne dva roky, pričom oficiálne schválená bola Valným zhromaždením OSN 10. decembra 1948 v Paríži. Jej vznik a konečná podoba boli nepochybne ovplyvnené udalosťami druhej svetovej vojny a obrovským rozsahom nacistických zločinov. Ďalším dôvodom, pre ktorý sa Všeobecná deklarácia ľudských práv stala pre OSN prioritou, bol fakt, že Charta Organizácie spojených národov stanovená v roku 1945 sa iba všeobecne dotýkala témy ľudských práv. Preto sa začali práce na deklarácii, ktorá mala odvtedy strážiť slobodu a česť občanov sveta.

Deklarácia bola prijatá v Paríži 10. decembra 1948, keď 48 štátov hlasovalo za prijatie dokumentu, zatiaľ čo osem štátov sa hlasovania zdržalo, medzi nimi aj Česko-Slovensko. Najväčším nedostatkom deklarácie bolo to, že bola ustanovená ako rezolúcia, nemala teda právnu povahu. Čo sa týka záväznosti, resp. pôsobnosti, deklarácia má v súčasnosti charakter zvykového práva a nie je záväzným medzinárodným právom, hoci v roku 1966 boli na základe tohto dokumentu prijaté viaceré medzinárodné dokumenty a v nasledujúcich rokoch k nim pribudli ďalšie.

Všeobecná deklarácia ľudských práv obsahuje 30 článkov, ktoré sa týkajú rovnoprávnosti všetkých ľudí, ich nároku na život, slobodu a osobnú bezpečnosť, ich práva na vlastníctvo majetku, na vlastné názory a vyznanie, ako aj práva slobodne sa zúčastňovať na kultúrnom živote spoločnosti. Význam deklarácie spočíva predovšetkým v tom, že bola prvým uceleným vyjadrením požiadavky medzinárodnej komunity na vytvorenie zoznamu základných ľudských práv a slobôd, ktoré by boli priznané všetkým ľuďom na celom svete. V preambule sa štáty hlásia k univerzálnemu uznaniu a hlavne dodržiavaniu vymenovaných práv a slobôd.⁵

Listina základných práv a slobôd je deklarácia ľudských práv schválená počas trvania Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ČSFR) Fe-

⁵ Amnesty International Slovensko. Všeobecnú deklaráciu ľudských práv z 1. januára 2012 [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.amnesty.sk/vseobecna-deklaracia-ludskych-prav/>

derálnym zhromaždením ČSFR, a to ústavným zákonom č. 23/1991 Zb. z 9. januára 1991, ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd (ďalej len „Listina LPaS“). Vychádza z medzinárodných dokumentov. Z hľadiska štruktúry Listina LPaS pozostáva z dvoch častí. Prvú časť tvorí ústavný zákon 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina LPaS ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky a druhú časť tvorí vlastný text Listiny LPaS, ktorý sa skladá z úvodu (preambuly) a šiestich hláv, pričom v druhej hlave sú upravené základné ľudské práva a slobody (čl. 5 až 16) a politické práva (čl. 17 až 23) a v tretej až piatej hlave sú upravené práva národnostných a etnických menšín (čl. 24 až 25); hospodárske, sociálne a kultúrne práva (čl. 26 až 35); právo na súdnu a inú právnu ochranu (čl. 36 až 40).⁶

Federálne zhromaždenie sa uznieslo na tomto ústavnom zákone, konkrétne v § 1. Ústavné zákony, iné zákony a ďalšie právne predpisy, ich výklad a používanie musí byť v súlade s Listinou základných práv a slobôd. Základné práva a slobody uvedené v Listine základných práv a slobôd sú pod ochranou ústavného súdu. Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ratifikované a vyhlásené ČSFR, sú na jej území všeobecne záväzné a majú prednosť pred zákonom. V Ústave Českej republiky a v Ústave Slovenskej republiky možno základné práva a slobody rozšíriť nad mieru upravenú Listinou základných práv a slobôd. Ustanovenia ústavných zákonov o rozdelení zákonodarnej pôsobnosti medzi federáciu a republiky nie sú týmto ústavným zákonom dotknuté.⁷

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (označovaný aj ako Európsky dohovor o ľudských právach) v znení protokolov č. 3, 5 a 8, dojednaný v Ríme 4. novembra 1950, a ďalšie zmluvné dokumenty na tento dohovor nadväzujúce, konkrétne dodatkové protokoly, bol podľa oznámenia Federálneho ministerstva zahraničných vecí v mene ČSFR podpísaný až 21. februára 1991 v Madride. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd je najdôležitejšou medzinárodnou ľudskoprávnou zmluvou na európskom kontinente, ktorá zabezpečuje dodržiavanie

⁶ Čl. 5 až 40 zákona č. 23/1991 Zb. *Ústavný zákon*, ktorým sa uvádza Listina LPaS ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-23>

⁷ § 1 až 3 zákona č. 23/1991 Zb. *Ústavný zákon*, ktorým sa uvádza Listina LPaS ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-23>

najdôležitejších ľudských práv človeka a zároveň obsahuje inštitucionálny rámec, ktorý umožňuje jednotlivcom efektívne sa brániť proti štátu, ak im tieto práva upiera.

Česká a Slovenská Federatívna Republika vstúpila do Rady Európy v roku 1992 a dohovor ratifikovala 19. marca 1992. Dohovor bol následne uverejnený v oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. Česko a Slovensko pri prístupe k Európskemu dohovoru urobilo výhradu k čl. 5 a 6 Dohovoru, pokiaľ ide o disciplinárny trest väzenia vo vzťahu k vojakom. Dnes sa však už tento trest neudeluje, preto výhrada urobená v roku 1992 už nie je platná.⁸

Európsky dohovor sa pre Slovenskú republiku stal záväzným 1. januára 1993, a to aj napriek tomu, že po zániku Česko-Slovenska sa Slovenská republika musela o členstvo v Rade Európy opätovne uchádzať.⁹

Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať. Nikomu nesmie byť spôsobená ujma na právach preto, že uplatňuje svoje základné práva a slobody.¹⁰

Medzi základné ľudské práva a slobody a politické práva patrí napríklad právo na život, osobnú slobodu a bezpečnosť, slobodu prejavu, svedomia, spolčovania, právo zhromažďovania a iné.¹¹

Listina LPaS nadobudla účinnosť dňom vyhlásenia v Zbierke zákonov čiastka 6., t. j. 8. februára 1991. Ústava SR väčšiu časť práv a slobôd Listiny LPaS prevzala do svojho textu. Pritom však Listina LPaS súběžne platí s Ústavou SR.

⁸ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich č. 209/1992 Zb. v znení č. 102/1999 Z. z.; 208/2010 Z. z. [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-209#hlava1>

⁹ Dodatkový protokol č. 11 bol uverejnený v oznámení Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 102/1999 Z. z.

¹⁰ Čl. 12 a čl. 13 zákona NR SR č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

¹¹ Čl. 14 až čl. 32 zákona NR SR č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

2 Základné práva obetí trestnej činnosti

Zákonom o obetiach trestných činov (ZoOTČ) sa na Slovensku zaviedol nový pohľad na obeť trestného činu. Posilnilo sa postavenie obeť v systéme trestnej justície ako celku. Každá obeť má viaceré potreby, ktoré je potrebné obnoviť alebo naplniť. Predovšetkým potrebuje, aby bola uznaná ako obeť a zaobchádzalo sa s ňou s rešpektom a dôstojnosťou, tiež potrebuje ochranu a podporu, prístup k informáciám a spravodlivosť, či získať náhradu škody alebo navrátenie do pôvodného stavu.¹²

Práva obetí trestných činov upravuje ZoOTČ v druhej časti, konkrétne: právo na informácie; právo na poskytnutie odbornej pomoci a podmienky poskytnutia odbornej pomoci; právnu pomoc, pričom právnou pomocou sa rozumie poskytovanie právnych informácií a právne zastupovanie obeť v trestnom konaní a v civilnom procese, ak si obeť uplatnila nárok na náhradu škody v trestnom konaní a o jej nároku nebolo rozhodnuté.¹³ V tejto časti zákona je upravené aj právo na ochranu pred druhotnou viktimizáciou alebo opakovanou viktimizáciou; právo na odškodnenie obeť násilného trestného činu, ktorá má za podmienok a v rozsahu ustanovenom týmto zákonom právo na odškodnenie, ktoré jej poskytne štát.¹⁴

ZoOTČ¹⁵ bol novelizovaný. Cieľom novely je zlepšovať prístup k spravodlivosti pre obeť trestných činov. Novela sa zamerala na posilnenie práv obetí a ich ochranu pred ďalšou viktimizáciou, konkrétne v oblasti právnej pomoci (rozšírenie na civilné konania), v oblasti odškodňovania (rozšírenie okruhu obetí a zjednodušenie prístupu k odškodneniu), v oblasti financovania subjektov poskytujúcich pomoc obeť a pre zabezpečenie prístupu obetí domáceho násillia ku komplexnej odbornej pomoci garantovanej zákonom o obetiach, preto navrhli vytvorenie siete tzv. *intervenčných centier*. Tento model je založený na koordinácii činností a previazaní policajnej intervencie s krízovou intervenciou a odbornou pomocou poskyt-

¹² ZÁHORA, J. 2018. Zákon o obetiach trestných činov. Komentár, s. 46.

¹³ § 7 zákona NR SR č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁴ § 3 až § 9 zákona NR SR č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁵ Zákon NR SR č. 217/2021 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon nadobúda účinnosť 1. júla 2021 okrem článku II, ktorý nadobúda účinnosť 1. novembra 2021.

nutou obeti alebo osobe ohrozenej domácim násilím bezprostredne po výskyte domáceho násillia.¹⁶

3 Základné ľudské práva a slobody obetí trestnej činnosti a ich porušovanie páchatelmi trestných činov

V našom príspevku by sme chceli, nadväzujúc na čl. 1 Dohovoru (Závazok dodržiavať ľudské práva) a hlavy I., ktorá upravuje práva a slobody, konkrétne v zmysle obsahu čl. 2. právo na život a čl. 4 oslobodenie sa od otroctva a nútenej práce, čl. 5 právo na slobodu a bezpečnosť poukázať na základné práva, ktoré sú samotným páchatelom bezprostredne poškodované a odopierané ich obetiam trestných činov, ktorých sa dopúšťajú.

V nasledujúcej časti príspevku poukážeme na páchanie vybraných druhov kriminality a v rámci nich evidovaných trestných činov, pri ktorých dochádza páchatelom najčastejšie k porušovaniu niektorých základných ľudských práv vo vzťahu k obetiam. Vychádzali sme z práv garantovaných Ústavou SR ako najvyšším právnym predpisom a Trestného zákona, prostredníctvom ktorého je sankciovaná osoba, ktorá sa dopúšťa porušovania týchto základných ľudských práv na inej osobe alebo jej majetku. Teda ochranou spoločnosti pred takýmto konaním.

Pozornosť upriamime na vybrané druhy kriminality a v rámci nich evidované trestné činy s dôrazom na násilnú kriminalitu, ktorá je označovaná ako spoločensky najzávažnejšia kriminalita, pri páchaní ktorej dochádza k ohrozeniu života a poškodeniu zdravia obete a v najzávažnejších prípadoch aj k smrti s podrobnejším zameraním sa na trestné činy vraždy, t. j. vybrané trestné činy proti životu zahrnuté v osobitnej časti TZ v prvej hlave v prvom diele. Tiež pozornosť upriamime na vybrané trestné činy proti slobode uvedené v prvom oddiele druhej hlavy, konkrétne trestné činy obchodovania s ľuďmi a druhom oddiele trestné činy proti ľudskej dôstojnosti, konkrétne trestné činy znásilnenia, sexuálne násillie a sexuálne zneužívanie evidované v rámci Evidenčno-štatistického systému kriminality ako mravnostná kriminalita, t. j. druh kriminality, pri páchaní ktorej dochádza k najvýraznejšiemu narušeniu integrity osobnosti obete.

¹⁶ Ministerstvo spravodlivosti SR. Poslanci definitívne schválili zlepšenie pomoci pre obeť trestných činov. [online]. [cit. 2021-07-21]. Dostupné na: <<https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcement D=3364>>

Pozornosť upriamime na trestnú činnosť a vybrané trestné činy, pri ktorých dochádza k najvýraznejšiemu porušovaniu základných ľudských práv, akými je okrem iných porušovanie práva na život, porušovanie práva – nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu, porušovanie práva – nikoho nemožno poslať na nútené práce alebo nútené služby, porušovanie práva – právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena.¹⁷

3.1 Násilná kriminalita

Pri páchaní trestných činov evidovaných ako násilná kriminalita dochádza k porušeniu základného ľudského práva, práva na život.

V Slovenskej republike bolo v období posledných desiatich rokov spolu každoročne evidovaných viac ako 8 000 obetí trestných činov. Ich počet sa počas sledovaného obdobia pohyboval v rozmedzí od 8 242 obetí evidovaných v roku 2020 až do 11 440 evidovaných v roku 2011. Každoročne sa obeťou násilnej kriminality stáva viac ako 4 736 osôb. Ich počet na rozdiel od celkového počtu obetí stúpol zo 4 250 obetí násilnej kriminality evidovaných v roku 2011 na 4 736 obetí násilnej kriminality evidovaných v roku 2020.

Optikou takticko-štatistickej klasifikácie trestnej činnosti, sú vo výstupoch evidované ako násilná kriminalita viaceré trestné činy. Spoločensky najzávažnejším trestným činom je trestný čin vraždy. Pozornosť budeme venovať aj trestnému činu týranie blízkej a zverenej osoby a trestnému činu ublíženie na zdraví.

Trestný čin vraždy. Právo každého na život je chránené zákonom. Podľa Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd nikoho nemožno úmyselne zbaviť života, okrem výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po uznaní viny za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest. Zbavenie života sa nebude považovať za spôsobené v rozpore s týmto článkom, ak bude vyplývať z použitia sily, ktoré nie je viac než úplne nevyhnutné, pri obrane každej osoby proti nezákonnému násiliu; pri vykonávaní zákonného zatknutia alebo zabránení úteku osoby zákon-

¹⁷ Čl. 14 až čl. 25 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.

ne zadržanej a pri zákonne uskutočnenej akcii na účely potlačenia nepokojov alebo vzbury.¹⁸

K § 145 Ustanovenie chráni ľudský život.¹⁹ Od zločinu úkladnej vraždy podľa § 144 sa zločin vraždy podľa tohto ustanovenia odlišuje tým, že vražedný čin páchatela nie je vopred premyslený, dlhodobo pripravovaný a naplánovaný, ale je okamžitou, vopred neuváženou reakciou na podnet, ktorý ho k takému konaniu vyprovokoval. Konanie páchatela je dôsledkom spontánneho rozhodnutia vyvolaného situačným konfliktom vyprovokovaným obeťou, neraz v silnom rozrušení alebo afekte.

V Slovenskej republike je každoročne spáchaných viac ako 63 trestných činov vraždy, čo predstavuje aj 63 obetí. V neprospech našej spoločnosti pred ochranou života pôsobí skutočnosť, že trestný čin vraždy každoročne spáchal 1, s výnimkou roku 2015, až takmer 5 mladistvých páchatelov, teda osôb vo veku od 14 do 18 rokov.

Týranie blízkej a zverenej osoby. Skutková podstata predmetného trestného činu je vymedzená v tretej hlave osobitnej časti TZ. Je klasifikovaný ako trestný čin proti rodine a mládeži. K § 208 ods. 1 až 3. Týmto ustanovením sa poskytuje ochrana pred domácim násilím bez rozdielu, či ide o muža alebo ženu (manžel, manželka, starý rodič alebo aj iná osoba zverená do opatery útočníka), alebo či ide o dieťa. Páchatelom tohto trestného činu je spravidla ten, komu je k blízkej a zverenej osobe uložená povinnosť sa o túto osobu starať alebo ju vychovávať.

V Slovenskej republike bolo v období posledných desiatich rokov spáchaných každoročne viac ako 478 trestných činov evidovaných ako týranie blízkej a zverenej osoby. Ich počet sa pohyboval v rozmedzí od 343 evidovaných v roku 2011 až do uvedených 478 trestných činov.

V roku 2011 bolo evidovaných spolu 37 obetí trestného činu „týranie blízkej a zverenej osoby“ mužov a 246 obetí žien. V roku 2020 bolo evidovaných 60 obetí mužského pohlavia a počet obetí žien dosiahol hodnotu 364.

Úmyselné ublíženie na zdraví. Skutková podstata predmetného trestného činu je vymedzená v prvej hlave osobitnej časti TZ v druhom diele.

¹⁸ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Hlava I práva a slobody čl. 2 Právo na život 1 [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/data/pdf/209-1992.pdf>

¹⁹ KOLEKTÍV AUTOROV. Trestný zákon – komentár. Aktualizácia č. 41 I/1.1 – 179 § 145 vražda.

K § 155. Ustanovenie chráni ľudské zdravie teda normálne funkcie ľudského tela vrátane riadnej funkcie všetkých orgánov.²⁰

V Slovenskej republike bolo v období posledných desiatich rokov spáchaných každoročne viac ako 1 269 trestných činov evidovaných ako úmyselné ublíženie na zdraví. Ich počet sa pohyboval v rozmedzí od 2 227 evidovaných v roku 2011 až do uvedených 1 269 trestných činov evidovaných ako úmyselné ublíženie na zdraví v roku 2020.

Obeťami trestného činu „úmyselné ublíženie na zdraví“ sa v období rokov 2011 až 2020 častejšie stávali muži. V roku 2011 bolo evidovaných spolu 1 721 obetí trestného činu úmyselného ublíženia na zdraví mužov a 416 obetí žien. V roku 2020 bolo evidovaných 972 obetí mužského pohlavia a počet obetí žien dosiahol hodnotu 257.

3.2 Mravnostná kriminalita

Za mravnostnú kriminalitu môžeme označiť všetky sexuálne motivované správania, ktoré nie sú spoločensky tolerované ani akceptované.²¹

Všeobecne rozlišujeme dve kategórie (podskupiny) trestných činov mravnostnej kriminality: „**sexuálne trestné činy**“ a „**trestné činy spojené s prostitúciou**“. Medzi týmito podskupinami existujú viaceré vzájomné kriminologické súvislosti. V mnohých prípadoch jestvuje väzba mravnostných trestných činov na trestné činy iného charakteru, násilného či majetkového.²²

Vzhľadom na značnú heterogénnosť tejto kategórie trestných činov, v aktuálnej slovenskej legislatíve (zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon) nenachádzame ich vyčerpávajúce zoskupenie v jednej hlave alebo jednom diele. Nachádzame ich v rôznych hlavách a dieloch TZ,²³ pričom niektoré sú jasne definované, iné sa zasa dostávajú pod rôzne takzvané „nesexuálne“ kategórie trestných činov.²⁴

²⁰ KOLEKTÍV AUTOROV. Trestný – komentár. Aktualizácia č. 41 I/1.1 – 190 § 155.

²¹ GRÍVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I. a kol. 2019. Kriminologie, s. 298.

²² KOLEKTÍV AUTOROV. 2021. Kriminológia – osobitná časť. I. diel, s. 90.

²³ V predmetnej kapitole sú trestné činy mravnostnej kriminality zoradené podľa kriminologického významu a nie podľa hláv a dielov TZ.

²⁴ HOLCR, K. a kol. 2008. Kriminológia, s. 262; tiež KOLEKTÍV AUTOROV. 2001. Kriminológia – osobitná časť, II. diel, s. 252, podľa KOLEKTÍV AUTOROV. 2021. Kriminológia – osobitná časť, I. diel, s. 90.

Pozornosť v nasledujúcej časti príspevku upriamime na trestné činy „znásilnenie“ a „trestné obchodovania s ľuďmi“, ktoré sú v zmysle takticko-štatistickej klasifikácie vo výstupoch z Evidenčno-štatistického systému kriminality evidované ako mravnostná kriminalita.

Znásilnenie. Tento trestný čin a jeho skutková podstata je vymedzený v druhom diele druhej hlavy TZ v rámci skupiny trestných činov proti ľudskej dôstojnosti.

K § 199. Ustanovenie chráni dôstojnosť ženy a jej právo slobodne sa rozhodovať o svojom pohlavnom živote. V kvalifikovanej skutkovej podstate sa reaguje aj na štatistické zistenie, že v rokoch 1996 až 2000 bolo až 56,24 % znásilnení spáchaných v rámci domáceho násillia (pozri kvalifikovaný znak „na chránenej osobe“). Predmetom útoku je osoba ženského pohlavia, bez ohľadu na jej vek, duševnú a fyzickú vyspelosť, jej povest, spôsob života a bez ohľadu na to, či ide o ženu pohlavne nedotknutú. Môže to byť i žena, s ktorou páchatel žije v manželstve alebo v pomere druh a družka.²⁵

Podľa Amnesty International na Slovensku mnoho žien a dievčat na celom svete stále čelí diskriminácii na základe pohlavia a rodu. Od rodovej nerovnosti sa odvíja mnoho problémov, ktoré neúmerne zasahujú ženy a dievčatá: násillie vo vzťahoch a sexuálne násillie, nižšie platy, nedostatočný prístup k vzdelaniu či neadekvátne zdravotná starostlivosť.²⁶

V Slovenskej republike bolo v období posledných desiatich rokov spáchaných každoročne viac ako 85 trestných činov znásilnenia evidovaných v roku 2019. Ich počet od roku 2011 klesal zo 150 skutkov evidovaných v uvedenom roku na spomínaných 85 evidovaných v predposlednom roku sledovaného obdobia. V roku 2020 bolo evidovaných spolu 93 skutkov.

Obetami trestného činu „znásilnenie“ sa v období rokov 2011 až 2020 stávali ženy. Ich počet sa pohyboval od 92 obetí evidovaných v roku 2020 až do 149 obetí evidovaných v roku 2011.

Obchodovanie s ľuďmi. Obchodovanie s ľuďmi (OSL) je závažný zločin, páchaním ktorého dochádza k „ohavnému“ porušovaniu ľudských práv, ktoré predstavuje výzvu v našich komunitách, a to, samozrejme, špeciálne pre tých zraniteľných a priamo postihnutých. Kriminalitu v oblasti obchodovania s ľuďmi páchajú často organizované zločinecké skupiny a boj proti

²⁵ KOLEKTÍV AUTOROV. Trestný zákon – komentár. Aktualizácia č. 41 I/1.1-243 § 199.

²⁶ Amnesty International na Slovensku. Práva žien sú ľudské práva [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: [internet: https://www.amnesty.sk/prava-zien/](https://www.amnesty.sk/prava-zien/)

nej si vyžaduje špeciálne vedomosti, zručnosti, zdroje, pozornosť, stanovenie priorit a tvrdú prácu. Hlavnými prioritami sú zodpovednosť za páchatelov a pomoc obetiam. Pri odhaľovaní a vyšetrovaní prípadov OSL zohráva kľúčovú úlohu polícia, ktorú tvoria oddaní a kvalifikovaní policajti.

K § 179. Predmetom ochrany je záujem na potieraní obchodu s ľuďmi, bez ohľadu na to, či ide o ženu, muža alebo dieťa, ako aj slobodné rozhodovanie v sexuálnej sfére a osobná sloboda. Táto úprava postihuje len obchod s ľuďmi na účely ich vykorisťovania určitými formami, nie samotné vykorisťovanie, ktoré postihujú iné ustanovenia. Týmto ustanovením bol vykonaný záväzok vyplývajúci z Medzinárodného dohovoru o potlačovaní a zrušení obchodu s ľuďmi a vykorisťovaní prostitúcie z roku 1949. Bývalé Československo k dohovoru pristúpilo 14. marca 1958 (dohovor nebol publikovaný v Zbierke zákonov).^{27, 28}

Počet trestných činov obchodovania s ľuďmi v rokoch 2011 až 2020 sa pohyboval v rozmedzí od 11 skutkov evidovaných v roku 2013 až po 28 skutkov, evidovaných v roku 2018. V prvom roku, konkrétne v roku 2011 dosiahol hodnotu 19 skutkov a v poslednom uzavretom roku, roku 2020 dosiahol hodnotu 22 evidovaných skutkov.

Obeťami trestného činu „obchodovanie s ľuďmi“ sa v období rokov 2011 až 2020 častejšie stávali ženy. V roku 2011 bolo evidovaných spolu 5 obetí trestného činu obchodovanie s ľuďmi mužov a 8 obetí žien. V roku 2020 boli evidované 3 obeť mužského pohlavia a počet obetí žien dosiahol hodnotu 17. V roku 2018, v ktorom bolo evidovaných za posledných desať rokov najviac trestných činov, bolo evidovaných spolu 6 obetí mužov a 18 obetí žien.

ZÁVER

Zámerom autorky nebolo v obsahu príspevku poukázať na všetky porušenia základných ľudských práv obetí páchatelom, no na príkladoch po-

²⁷ KOLEKTÍV AUTOROV. Trestný zákon – komentár. Aktualizácia č. 41 I/1.1-220 § 179.

²⁸ ZEZR bola doplnená definícia obchodovania s ľuďmi v súlade s rámcovým rozhodnutím Rady EÚ z 19. júla 2002 o boji proti obchodovaniu s ľuďmi a Protokolu o prevencii, potláčaní a trestaní obchodovania s ľuďmi, osobitne so ženami a deťmi. V odsekoch 1 a 2 ide o samostatné skutkové podstaty odlišujúce sa podľa zamerania a účelu, na aký má byť osoba použitá.

ukázať na nezvratnosť osudu, nemožnosť vrátiť obeti život alebo zdravie či ľudskú dôstojnosť.

Z uvedeného vyplýva, že je potrebné neustále chrániť základné ľudské práva, no predovšetkým pôsobiť na jedinca takým spôsobom, aby sa nedopúšťal porušovania týchto práv, prípadne, aby ich porušovanie minimalizoval.

V závere príspevku by bolo vhodné konštatovať, že pri páchaní trestných činov vraždy ide o nezvratnosť osudu. Život je to najcennejšie čo máme, preto je veľmi dôležité, aby o dĺžke nášho života sme rozhodovali my a príroda a nie náhodní páchatelia.

A úplne na záver by som chcela len konštatovať, že sa autorke aspoň malou mierou podarilo prispieť do poukázania aj na potrebu chrániť základné ľudské práva aj prostriedkami trestného práva.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. a kol. 2016. *Trestný Komentár. Veľký komentár*. 3. aktualizované vyd. Bratislava: EUROKÓDEX, 2016. 959 s. ISBN 978-80-8155-066-9.
2. GRÍVNA, T., M. SCHEINOST, I. ZOUBKOVÁ a kol. 2019. *Kriminologie*. 5. aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. 588 s. ISBN 978-80-7598-554-5.
3. HOLCR, K. a kol. 2008. *Kriminológia*. Bratislava: Iura Edition, 2008. 403 s. ISBN 978-80-8078-206-1.
4. KOLEKTÍV AUTOROV. *Trestný zákon – komentár. Aktualizácia č. 41 I/1*.
5. KOLEKTÍV AUTOROV. 2021. *Kriminológia – osobitná časť. I. diel*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2021. 314 s. ISBN 80-8054-167-1.
6. KOLEKTÍV AUTOROV. 2001. *Kriminológia – osobitná časť. II. diel*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2001. 314 s. ISBN 80-8054-167-1.
7. KRÁLIK, J., ŠIMONOVÁ, J. a kol. 2007. *Heslár súkromného práva. Stručný výkladový slovník*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2007. 447 s. ISBN 978-80-8054-418-8.
8. ZÁHORA, J. 2018. *Zákon o obetiach trestných činov. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 414 s. ISBN 978-80-8168-850-8.
9. Amnesty International Slovensko. *Všeobecná deklarácia ľudských práv z 1. januára 2012*. [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.amnesty.sk/vseobecna-deklaracia-ludskych-prav/>
10. Amnesty International na Slovensku. *Práva žien sú ľudské práva* [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.amnesty.sk/prava-zien/>

11. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Hlava I Práva a slobody čl. 2 Právo na život 1 [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.upn.gov.sk/data/pdf/209-1992.pdf>
12. Dodatkový protokol č. 11 bol uverejnený v oznámení Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 102/1999 Z. z.
13. EUROJURIS. *Všeobecne o ľudských právach* [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: http://ludskeprava.euroiuris.sk/index.php?link=vseob_lud_prava
14. Ministerstvo spravodlivosti SR. *Poslanci definitívne schválili zlepšenie pomoci pre obeť trestných činov* [online]. [cit. 2021-07-21]. Dostupné na: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementD=3364>
15. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich č. 209/1992 Zb. v znení č. 102/1999 Z. z., 208/2010 Z. z. [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-209#hlava1>
16. Štandardné výstupy z Evidenčno-štatistického systému kriminality za obdobie rokov 2011 – 2020. Banská Bystrica, UCEP.
17. Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.
18. Zákon č. 23/1991 Zb. *Ústavný zákon*, ktorým sa uvádza Listina LPaS ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky [online]. [cit. 2021-08-16]. Dostupné na: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1991-23>
19. Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky.
20. Zákon NR SR č. 217/2021 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontaktné údaje autora:

doc. PhDr. Magdaléna Ondicová, PhD.

Katedra kriminológie

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

magdalena.ondicova@akademiapz.sk;

magdalena.ondicova@minv.sk

K NIEKTORÝM OTÁZKAM POUŽITIA MIMORIADNEHO OPRAVNÉHO PROSTRIEDKU PODĽA § 363 TP

ON SOME ISSUES OF THE USE OF AN EXTRAORDINARY REMEDY ACCORDING TO § 363 TP

doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

*Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola,
Bratislava¹*

Abstrakt: Tak ako v uplynulom polroku až roku v našej spoločnosti rezonoval inštitút väzby, dĺžka trvania väzby a podmienky, v ktorých sa vykonáva, posledný mesiac je rovnako tak široká odborná i laická a predovšetkým mediálna pozornosť venovaná možnostiam zrušenia právoplatných rozhodnutí v trestnom konaní generálnym prokurátorom. Predkladané spracovanie stručne načrtáva niektoré východiská použitia tohto mimoriadneho opravného prostriedku a úvahy smerujúce k revízii predmetného ustanovenia.

Kľúčové slová: opravné konanie, mimoriadne opravné prostriedky, porušenie ľudských práv.

Abstract: Just as the institute of detention in our society resonated in the past six months to a year, the duration of detention and the conditions in which it is performed, the last month is equally wide professional and lay and especially media attention to the possibility of revoking valid decisions in criminal proceedings. Often completely without understanding the essence and meaning of this institute, often aspects primarily on non-criminal contexts and the context in which the Criminal Procedure Code places this institute. The present elaboration briefly outlines some of the starting points for the use of this extraordinary remedy and the considerations leading to a revision of the provision in question.

Key words: redress, extraordinary remedies, human rights violations.

¹ Doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD., docentka pôsobiaca na ÚVP FP PEVŠ, Tomášikova 20, 821 05 Bratislava, marcela.tittlova@paneurouni.com.
The contribution was elaborated as a part of the research project No. APVV-15-0272.

ÚVOD

Koncepcia právneho a demokratického štátu vychádza okrem iného aj z požiadaviek na právnu istotu a na všeobecnú záväznosť právnych predpisov. To znamená, že právne predpisy v Slovenskej republike sú záväzné, všeobecne rovnako sa vzťahujú na vymedzený okruh presne neurčených subjektov, priznávajú im práva, ukladajú im povinnosti, a to bez akýchkoľvek výnimiek, čo sa týka veku, statusu či mediálnej zaujímavosti konkrétnych subjektov.

Mimoriadny opravný prostriedok, ktorým je zrušenie právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní, bol do nášho právneho poriadku včlenený v rámci rekodifikácie trestného práva a konkrétne ako inštitút nahradil sťažnosť pre porušenie zákona, ktorý sa javil ako ústavne neakceptovateľný. V našej procesnej úprave teda existuje viac ako 15 rokov, a to v zásade bez akéhokoľvek povšimnutia médií, laickej i odbornej verejnosti. V konečnom dôsledku ako inštitút zverený plne do kompetencie Generálnej prokuratúry SR je odrazom vzťahov nadriadenosti a podriadenosti, požiadavky na riadenie a kontrolných oprávnení Generálnej prokuratúry SR vo vzťahu k prokuratúram (čo sa týka zákonnosti rozhodnutí a postupov). Bez akejkoľvek pozornosti a kritiky bol tento mimoriadny opravný prostriedok obsiahnutý v procesnej úprave využívaný zo strany subjektov, ktoré sa postupmi či rozhodnutiami v trestnom konaní cítili byť dotknuté, teda na návrh alebo aj bez návrhu z vlastnej kontrolnej právomoci zrejme všetkými generálnymi prokurátormi za sledované obdobie. Za posledných viac ako 15 rokov od zavedenia do právnej úpravy si tento inštitút nevyslúžil toľko pozornosti a ani toľko záujmu, ako je to v súčasnosti. Za celé uvedené obdobie, napriek množstvu novelizácií trestných predpisov vrátane tých procesných nikomu (odbornej ani laickej verejnosti) podmienky a možnosti využívania tohto mimoriadneho opravného prostriedku neprišli nijako zaujímavé, ani nijako problematické tak, že by bola potrebná ich okamžitá revízia, prehodnotenie. A skutočne treba povedať, že nešlo o inštitút, ktorý by sa v trestnom konaní zo strany dotknutých subjektov nevyužíval či využíval len ojedinele. Zrušenie právoplatného rozhodnutia v rámci prípravného konania ako dôsledku využitia tohto inštitútu je vidieť pri desiatkach trestných vecí, pričom ide len o malé percento z množstva návrhov, ktoré smerujúc k tomuto záveru boli na Generálnu prokuratúru podané. Nijakým spôsobom tento inštitút nebol zaujímavý a dosiaľ sa voči

nemu nevznieslo toľko kritiky, ani sa mu nevenovalo toľko pozornosti, ako je to v posledných týždňoch. Dokonca, uvedené podmienilo rozpracovanie koncepcií, ktoré rôznym spôsobom menia či modifikujú podmienky využívania tohto nástroja v trestnom konaní. To by samo osebe nebolo asi ničím výnimočným či negatívnym, pretože právo, resp. právne predpisy, konkrétne normy sú výsledkom legislatívnej činnosti a tú ovplyvňujú aj materiálne pramene práva. V momente, keď sa právna úprava má meniť, resp. upravovať, resp. pozornosť sa jej začína venovať v smere zmien, úprav alebo nebudaj odstránenia z Trestného poriadku primárne v dôsledku prijatia rozhodnutí na to plne kompetentným vrcholovým predstaviteľom prokuratúry len preto, že sa týka mediálne či politiky zaujímavých osôb, možno si klásť otázku, kam sa podeli piliere právneho a demokratického štátu a všeobecná záväznosť práva. Právo všeobecne, teda aj trestné právo a inštitút zrušenia právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní, musia byť nutne apolitické a odfarbené od všetkých mediálnych farieb. Aplikácia tohto inštitútu nemôže sledovať žiadne politické či mediálne záujmy, nemôže sa obmedzovať výhradne na konkrétne osoby, ale musí sa všeobecne viazať na skutkový a právny stav, jeho posúdenie bez ohľadu na to, akých osôb sa týka. V momente, keď sa vedú diskusie o zmene alebo o odstránení ustanovenia § 363 TP kvôli konkrétnym osobám, ktoré sú politicky, mediálne či inak zaujímavé, dochádza k popretiu základných princípov, ktoré uznáva a na ktorých sa buduje právny a demokratický štát.

Odhladnuc od tejto úvahy, teoretické i aplikačné problémy sa spájajú nielen s týmto, ale aj s mnohými procesnými inštitútmi. Je zrejme čas zamyslieť sa nad detailnejšou a rozsiahlejšou novelizáciou procesného kódexu, v rámci ktorej majú opodstatnenie aj úvahy o úpravách, precizácii inštitútu zrušenia právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní.

1 Význam opravného konania a miesto zrušenia právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní v rámci nich

Dôvodom opravného konania, ktoré je v zásade len fakultatívne, hoci takmer vždy prebieha, je objektívne výklad právnych predpisov, uplatňovanie noriem trestného práva, postupy orgánov činných v trestnom konaní, zákonnosť rozhodnutí alebo subjektívne presvedčenie osôb, ktorých sa urči-

té rozhodnutie dotýka, či už sa týka postupu v konaní, viny alebo trestu. Opravné konanie je štádiom trestného konania, ktorého účelom je preskúmať konkrétne rozhodnutia a v prípade jeho nesprávosti je to náprava v záujme účastníkov konania.² Jeho zmyslom je zvyšovanie záruky zákonnosti postupov a rozhodnutí, ako aj záruky spravodlivosti týchto postupov a rozhodnutí nielen zo strany orgánov činných v trestnom konaní, ale aj súdov. Štandardne opravné konanie začína procesným úkonom – opravným prostriedkom, ktorým sa oprávnené osoby domáhajú preskúmania rozhodnutia, ktoré vydal orgán činný/súd z dôvodov uvedených v zákone. Jediným opravným prostriedkom, pri ktorom sa neuplatňuje takto čisto naznačená dispozičná zásada (viazanosť na podanie opravného prostriedku), je práve zrušenie právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní, ktoré prichádza do úvahy aj bez návrhu (zásada oficiality). To znamená, že zrušiť právoplatné rozhodnutie z prípravného konania môže generálny prokurátor aj z vlastnej iniciatívy, teda aj bez návrhu oprávnenej osoby. Pokiaľ ide o samotný návrh, tu Trestný poriadok vychádza zo všeobecného pravidla o posudzovaní podaní podľa ich obsahu. Pre podanie tohto návrhu nestanovuje žiadnu konkrétnu formu ani povinne vyžadované obsahové náležitosti, ktoré sa budú odvíjať vždy od konkrétnych okolností prípadu tak, aby bolo možné konštatovať naplnenie podmienok pre podanie takéhoto návrhu. Ustanovenia Trestného poriadku taktiež nevyžadujú povinné zastúpenie advokátom, obhajcom, takže návrh na zrušenie právoplatného rozhodnutia je možné podať v zásade akoukoľvek osobou, ktorá namieta takto závažné porušenie svojich práv v prípravnom konaní (rozhodnutím či postupom).

Všeobecne teória trestného práva rozlišuje dve skupiny opravných prostriedkov v závislosti od toho, voči akému rozhodnutiu smerujú. Riadne opravné prostriedky smerujú voči rozhodnutiam, ktoré ešte nie sú právoplatné a mimoriadne opravné prostriedky smerujú k rozhodnutiam, ktoré sa už právoplatnými stali. Zrušenie právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní je mimoriadnym opravným prostriedkom, a teda jeho využitie je možné len v prípade, keď rozhodnutie v prípravnom konaní už nadobudlo právoplatnosť (do momentu právoplatnosti prichádzajú do úvahy

² IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. Trestné právo procesné. Priebeh trestného konania. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 252 a nasl.

riadne opravné prostriedky, spravidla vo vzťahu k uzneseniam orgánov činných v trestnom konaní sú to sťažnosti).

Z hľadiska uplatňovania princípov opravného konania možno povedať, že zrušenie právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní je jediným opravným prostriedkom (mimoriadnym), pri ktorom sa *uplatňuje úplný revízny princíp*, a teda podanie tohto opravného prostriedku má za následok prieskum všetkých výrokov rozhodnutia, zákonnosti postupu, ktorý k prijatiu rozhodnutia smeroval/predchádzal, pričom prieskum sa vzťahuje na všetky osoby, nielen na tie, ktoré návrh podali. Naopak, ide o taký opravný prostriedok, pri ktorom sa neuplatňujú iné štandardné princípy opravného konania, ako je zákaz *reformatio in peius*, takže generálny prokurátor môže rozhodnúť aj v neprospech obvineného (a podaným návrhom nie je viazaný). V súvislosti s rozhodovaním generálneho prokurátora je možné uplatniť tak prvky kasačné, ako aj apelačné, teda je možná zmena rozhodnutia aj zaviazanie pôvodného orgánu, aby vo veci znova konal a rozhodoval (so záväzným pokynom na postup).

2 Zrušenie právoplatných rozhodnutí v trestnom konaní

Ako sme už naznačili, v zmysle riadiacej a kontrolnej funkcie o tomto mimoriadnom opravnom prostriedku rozhoduje výhradne generálny prokurátor, takže možno hovoriť o centrálnom devolutívnom účinku tohto opravného prostriedku. Rozhodovať bude na základe návrhu, ale aj bez neho. Ak aj návrh podaný bol, obsahovo ním generálny prokurátor viazaný nie je, a teda môže rozhodnúť aj inak. Posudzovať bude zákonnosť rozhodnutia a postupov, ktoré mu predchádzali s tým, že môže rozhodnúť v prospech i v neprospech obvineného.

Návrh môže podávať obvinený vo svoj prospech alebo v jeho mene obhajca alebo zákonný zástupca obvineného. Povinné zastúpenie sa v tomto prípade nevyžaduje. Návrh však môže podávať v prospech obvineného aj každá osoba oprávnená na podanie odvolania. V neprospech obvineného môže návrh podať poškodený, jeho opatrovník, zákonný zástupca alebo splnomocnenec či spoločný zástupca poškodených. V zásade tak v prospech, ako aj v neprospech obvineného môže návrh podávať zúčastnená osoba alebo jej splnomocnenec. Návrh na zrušenie sa podáva v lehote do 3 mesiacov od právoplatnosti napádaného rozhodnutia.

Zmyslom a podstatou tohto inštitútu je, aby vo veciach, kde ešte nekonal súd, sa právoplatne rozhodlo v prípravnom konaní a takýmto rozhodnutím alebo konaním, ktoré mu predchádzalo, bol porušený zákon, túto nezákonnosť napravitel generálny prokurátor.

Východiskovo možno povedať, že pod právoplatným rozhodnutím z prípravného konania sa rozumie rozhodnutie policajta alebo prokurátora, ak sa už stalo právoplatné. Týmto rozhodnutím a/alebo postupom, ktorý mu predchádzal, bol porušený zákon. Zrušiť možno tak celé rozhodnutie, ako aj jeho časť vo vzťahu k niektorým skutkom, postupom alebo vo vzťahu len k niektorým osobám. Týmto postupom nemožno zrušiť rozhodnutia vydané sudcom pre prípravné konanie, hoci by aj nadobudli právoplatnosť. *Predmetné ustanovenie nijako nešpecifikuje okruh rozhodnutí policajta či prokurátora, ktoré je možné týmto postupom zrušiť.* Pôvodná formulácia ustanovenia § 363 ods. 1 TP vychádzala z podstaty opravného konania, resp. tohto mimoriadneho opravného prostriedku, ktorý by mal smerovať k zrušeniu meritórnych rozhodnutí v prípravnom konaní (teda rozhodnutí vo veci samej). Uvedené sa však zmenilo v dôsledku novelizácie Trestného poriadku zákonom č. 401/2015 Z. z.,³ ktorý z predmetného ustanovenia odstránil formuláciu toho, čo sa rozumie za podstatné porušenie zákona, a teda, že je to len také pochybenie, ktoré je podstatné vo vzťahu k rozhodnutiu vo veci. Vynechanie tejto formulácie vytvorilo priestor na to, aby generálny prokurátor mal možnosť rušiť týmto postupom nielen právoplatné meritórne rozhodnutia, ale aj iné rozhodnutia, o ktorých konštatuje, že nimi alebo postupom, ktorý ich vydaniu predchádzal, bol porušený zákon a tieto rozhodnutia sa už stali právoplatné. Možno preto povedať, že v zmysle právneho stavu *de lege lata* nemožno na tento inštitút nahliadať len tak, ako by sa ním mali v prípade porušenia zákona rušiť len meritórne rozhodnutia v prípravnom konaní, ale aplikovať sa dá na všetky rozhodnutia z prípravného konania, ktoré sú právoplatné (aj na procesné rozhodnutia týkajúce sa postupu vo veci). Ak teda došlo k porušeniu zákona rozhodnutím alebo postupom, ktorý jeho vydaniu predchádzal, je možné zrušiť všetky rozhodnutia z prípravného konania generálnym prokurátorom (ak sú už právoplatné). To znamená, že tak isto je možné zrušenie uznesení o vznesení obvinenia, prípadne uznesenia o za-

³ Zákon č. 401/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

čati trestného stíhania, ak generálny prokurátor identifikuje rozpor so zákonom, teda nezákonnosť týchto rozhodnutí alebo postupov, ktoré ich vydaniu predchádzali.

Uvedená konštrukcia mala smerovať nepochybne k ochrane práv a právom chránených záujmov osôb, ktoré sú obvinené bez dostatočných dôvodov, resp. bez toho, aby na tento postup bol v súlade s § 206 ods. 1 TP dostatočne odôvodnený záver, alebo celkom nezákonne, čo sa, prirodzene, premieta do ich postavenia a vnímania v spoločnosti. Do značnej miery sa takto podporuje podstata zásady stíhania len zákonným spôsobom a so zákonných dôvodov a osoby nezákonne obvinené sa tak chránia pred radom negatív, ktoré z tohto procesného postavenia a procesnej situácie majú plynúť. Zároveň zrušenie uznesenia o vznesení obvinenia nevytvára prekážku rozhodnutej veci, takže pre orgány činné v trestnom konaní sa vytvára dostatočný priestor na to, aby ak trvajú na dôvodnosti obvinenia, toto preukázali dostatočne odôvodnene, konkrétne získanými poznatkami a na tomto skutkovom základe vzniesli obvinenie opätovne. Aj tu treba zdôrazniť, že uvedená zmena bola realizovaná zmenou Trestného poriadku, mala svoj legislatívny návrh, zámer a bola legislatívne prerokovaná. Od času, keď sa takáto úprava javila ako vhodná, uplynulo niečo viac ako 5 rokov a možno sa pýtať, čo také podstatné sa zmenilo v porovnaní s dôvodmi, pre ktoré k tejto zmene došlo, a teda, čo by malo byť dôvodom pre opätovnú zmenu uvedeného ustanovenia v rozsahu okruhu rozhodnutí, ktorých zrušenie alebo všeobecne napadnutie týmto mimoriadnym opravným prostriedkom je možné.

Zrušenie právoplatného rozhodnutia generálnym prokurátorom je možné do 6 mesiacov od momentu, keď sa toto rozhodnutie stalo právoplatné. Generálny prokurátor bude rozhodovať formou uznesenia a toto uznesenie je konečné, bez možnosti podania opravného prostriedku. Ak po prieskume generálny prokurátor nezistí dôvody pre zrušenie napadnutého rozhodnutia alebo ak uplynula lehota 3 mesiacov od právoplatnosti, upovedomí o tom osobu, ktorá návrh podala. V prípade podania návrhu neoprávnenou osobou generálny prokurátor nemusí o tomto návrhu konať a o tomto upovedomuje toho, kto návrh podal. Ak však generálny prokurátor zistí, že rozhodnutím alebo postupom zákon bol porušený, uznesením vysloví, že napadnutým rozhodnutím alebo jeho časťou, alebo v konaní, ktoré rozhodnutiu predchádzalo, bol porušený zákon v prospech alebo v neprospech obvineného. Nadväzne na zrušenie rozhodnutia môže

v zmysle apelačného princípu rozhodnúť generálny prokurátor vo veci sám alebo môže príslušnému orgánu prikázať, aby znova vo veci konal a rozhodol (kasačný princíp). Orgán, ktorému bola vec prikázaná, je povinný úkony, ktorých vykonanie generálny prokurátor nariadil vykonať, je viazaný jeho právnym názorom, ktorý vo veci vyslovil, okrem prípadu, ak by sa medzičasom zmenili skutkové alebo právne okolnosti, z ktorých právny názor generálneho prokurátora vychádzal.

Zrušenie právoplatného rozhodnutia generálnym prokurátorom (osobitne, ak ide o zrušenie obvinenia) nemožno vnímať ako porušenie zákazu ukladania negatívnych pokynov (nestíhať, nevzniesť obvinenie, nepodať obžalobu a pod.), a teda ani ako postup, ktorý by zasahoval do nestranosti a nezávislosti prokurátorov. Zákaz negatívnych pokynov má vylúčiť ovplyvňovanie rozhodnutia prokurátora, ktorý v dozorovanej trestnej veci má rozhodovať samostatne a nezávisle. Zrušením právoplatného rozhodnutia nedochádza automaticky k formulácii negatívneho pokynu. Dochádza k vytvoreniu situácie, za ktorej takýto negatívny (ale ani pozitívny) pokyn ani len nie je možný, pretože absentuje právny základ pre postupy v trestnom konaní. Skutočnosť, že toto rozhodnutie nie je prekážkou rozhodnutej veci, naznačuje úvahy ďalej v tomto smere – ďalšie stíhanie konkrétnej osoby je smerom do budúcnosti možné a ak by malo ísť o negatívny pokyn, ten by znel na nestíhanie konkrétnej osoby, čo sa, prirodzene, v tomto prípade nedeje.

Napriek tomu, že ustanovenie § 363 TP nešpecifikuje dôvody, pre ktoré by malo prísť k zrušeniu právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní, tieto je možné vyvodzovať z povahy inštitútu – porušenie zákona rozhodnutím alebo postupom, ktorý jeho vydaniu predchádzal. Uvedené porušenie môže mať povahu nesprávnych skutkových zistení, nesprávneho právneho posúdenia, alebo nesprávnej interpretácie zákonných ustanovení týkajúcich sa procesných postupov predchádzajúcich vydaniu rozhodnutia.

Aj napriek tomu, že z ustanovení Trestného poriadku to nevyplýva, z podstaty mimoriadneho opravného prostriedku plynie, že tento inštitút by mal byť využívaný v situácii, keď pôvodné rozhodnutie, ktoré sa napáda, resp. postup, ktorý jeho vydaniu predchádzal, už nadobudli právoplatnosť, a teda ide o konečné rozhodnutia. Z podstaty mimoriadneho opravného prostriedku by malo plynúť, že jeho využitie prichádza do úvahy v prípade, keď nie je možné iným spôsobom dosiahnuť nápravu namietanej ne-

zákonosti, a to ani ďalším priebehom prípravného konania. Ako posledný z prostriedkov procesnej ochrany obvineného (voči obvineniu) by mal teda prichádzať do úvahy výnimočne a v prípadoch, keď iné postupy a rozhodnutia k tomuto záveru nesmerujú. Tomu nasvedčuje aj fakt, že samotné zrušenie uznesenia o vznesení obvinenia nevytvára prekážku rozhodnutej veci, a teda, ak v danej trestnej veci existuje dostatok podkladov smerujúcich k odôvodnenému záveru, skôr či neskôr budú orgánmi činnými v trestnom konaní spravidla aj zadovážené, získané a uznesenie o vznesení obvinenia bude znova vydané. Zrušenie právoplatného rozhodnutia postupom podľa § 363 ods. 1 TP je tak len dočasným rozhodnutím, ktoré v danom momente ruší uznesenie o vznesení obvinenia, no obvinenie smerom do budúcnosti môže byť vznesené opätovne a fyzická (či právnická) osoba môže byť opätovne stíhaná ako obvinený. Zámer, že aplikácia § 363 ods. 1 TP má byť poslednou možnosťou procesnej obrany obvineného smeruje k tomu, že ak je vznesenie obvinenia skutočne nedôvodné, nezákonné alebo nezákonný bol postup, ktorý vydaniu tohto rozhodnutia predchádzal, v konečnom dôsledku by trestné stíhanie malo byť v závere prípravného konania aj tak zastavené a toto rozhodnutie už prekážku rozhodnutej veci voči konkrétnej osobe vytvára. Neskôr sa tiež vytvára priestor pre možné oslobodenie spod obžaloby, ak by aj v závere prípravného konania bol prokurátor toho názoru, že predsa len je potrebné podanie obžaloby a postavenie obvineného pred súd. Vzhľadom na dozornú funkciu prokurátora v prípravnom konaní by sa však tieto situácie stávať, prirodzene, nemali, keď v stave nasvedčujúcom zastaveniu trestného stíhania predsa len bude podaná obžaloba, a to celkom zámerne a cielene s presunom zodpovednosti za rozhodnutie na súd.

Kompetencia na zrušenie právoplatného rozhodnutia v prípravnom konaní je daná výhradne generálnemu prokurátorovi. Z postupov nadriadenosti a podriadenosti prokurátorov tak v zásade vypadávajú v niektorých prípadoch medzistupne – krajské prokuratúry - v závislosti od toho, kto vykonáva dozor v jednotlivých trestných veciach. Vo veciach, v ktorých vykonáva dozor krajská prokuratúra je postup na úroveň generálnej prokuratúry ako nadriadenej logický. V prípadoch dozoru okresných prokurátorov je postup na úroveň generálnej prokuratúry vynechaním medzistupňa, ktorý v tomto prípade predstavuje krajská prokuratúra a prokurátori tejto prokuratúry. Samozrejme, tu sa možno zamyslieť aj nad mierou odbornosti a dôslednosti činnosti dozorujúcich prokurátorov v tom smere, že ak

sa uznesenia o začatí trestného stíhania alebo o vznesení obvinenia rušia na úrovni generálnej prokuratúry, zrejme na úrovni dozorujúcej okresnej alebo krajskej prokuratúry zo strany prokurátora došlo k zanedbaniu alebo nesplneniu zákonných povinností v trestnom konaní, a teda rozhodnutie dozorujúceho prokurátora o zamietnutí sťažnosti voči uzneseniu nebol správnym rozhodnutím. Uvedené má ďalekosiahle dôsledky aj z pohľadu možného uplatnenia náhrady škody nesprávnym úradným postupom, osobitne v prípadoch väzobných stíhaní.

3 Niekoľko úvah *de lege ferenda* namiesto záveru

Tak, ako sme v úvode naznačili, považujeme za absolútne nevhodné, do koncepcie právneho a demokratického štátu zasahujúce snahy alebo pokusy o zmenu procesnej úpravy, ak táto zmena či úpravy majú byť motivované konkrétnymi osobami. Právo všeobecne, a teda aj trestné právo musí byť oslobodené od akýchkoľvek politických aj mediálnych predstáv o trestnej zodpovednosti a o potrebe trestného stíhania konkrétnych osôb. Hoci je tu priestor pre úvahy *de lege ferenda* týkajúce sa inštitútu mimoriadneho opravného prostriedku, ktorým je zrušenie právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní, tu treba povedať, že sám zákonodarca v roku 2015 novelizáciou Trestného poriadku vytvoril priestor na to, aby sa okruh rozhodnutí, ktoré sa dajú týmto inštitútom zrušiť, rozšíril. Je preto na mieste úvaha o tom, či je správne po niečo vyše piatich rokoch od tejto zmeny, ktorá mala svoj legislatívny zámer, odôvodnenie i proces schvaľovania, chcieť od tejto úpravy upustiť. A osobitne je významné, z akých dôvodov k týmto zmenám má dôjsť. Subjektívne predstavy o potrebe stíhania konkrétnych osôb, bez znalosti skutkového stavu, totiž takýmto dôvodom byť v podmienkach právneho a demokratického štátu nemôžu.

Z podstaty mimoriadnych opravných prostriedkov vyplýva, že ako inštitúty by mali smerovať tak, ako to pôvodne Trestný poriadok formuloval, k zrušeniu právoplatných rozhodnutí vo veci, ak nimi bol porušený zákon alebo ak k porušeniu zákona došlo v postupe, ktorý smeroval k ich vydaniu. Uvedené je teda možné vzťahnúť len k meritórnym rozhodnutiam v trestnom konaní, ku ktorým uznesenia o začatí trestného stíhania ani vznesení obvinenia nepatria. Aktuálna úprava však takýto postup dovoľuje, a teda je plne v súlade s Trestným poriadkom, ak sa aj tieto rozhod-

nutia v zákonom stanovenom časovom horizonte od právoplatnosti zrušia na základe posúdenia generálnym prokurátorom. Ďalšie úvahy môžu smerovať cestou vymedzenia tých rozhodnutí, ktoré je možné týmto opravným prostriedkom zrušiť a znova je, zrejme, optimálnym riešením ich taxatívne vymedzenie (aj po vzore dovolania) a obmedzenie na meritórne rozhodnutia vo veci. Je to tak už len z dôvodu, že rušenie iných rozhodnutí (§ 199 ods. 1, § 206 ods. 1 TP) v zásade nevytvára prekážku rozhodnutej veci, vydanie týchto rozhodnutí je možné smerom do budúcnosti, a teda ich pôvodné zrušenie prostredníctvom aplikácie § 363 ods. 1 TP je len akýmsi dočasným inštitútom. Navyše, v prípade skutočne neopodstatnených obvinení a stíhaní, je tu aj iné riešenie ako riešenie cestou mimoriadneho opravného prostriedku, a to vydanie zodpovedajúceho meritórneho rozhodnutia v závere prípravného konania (eventuálne v konaní na súde). Uvedené podstatne viac vystihuje podstatu inštitútu zrušenia právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní ako mimoriadneho opravného prostriedku v trestnom konaní.

Je otázkou, či obmedzovať uvedený inštitút na dôvody, pre ktoré sa dá navrhovať alebo využiť, pretože porušenie zákona rozhodnutím alebo postupom, ktorý mu predchádzal, samo osebe vytvára priestor pre úvahy o právnych i skutkových vadách, procesných pochybeniach, nesprávnej interpretácii a aplikácii procesných noriem. Nepochybne významným by mal byť dodatok, že nápravu a ochranu práv a právom chránených záujmov nie je možné v danom prípade dosiahnuť iným spôsobom.

V konečnom dôsledku možno diskusiu otvoriť aj o dozorovej činnosti prokurátorov a funkčnej príslušnosti (taktiež po vzore dovolania), keď vzhľadom na roztrieštenosť dozorových kompetencií z procesu kontroly vypadávajú krajské prokuratúry tam, kde dozor vykonával prokurátor okresnej prokuratúry (ktorý opravný prostriedok – sťažnosť zamietá a toto rozhodnutie je konečné). Určitým riešením, aj s cieľom riadiť a kontrolovať podriadené prokuratúry, je zavedenie medzistupňa v podobe možnosti dosiahnuť preskúmanie rozhodnutia prokurátora, ktorým sa sťažnosti voči uzneseniam zamietajú (v prípade okresných prokuratúr na úroveň krajskej prokuratúry; v prípade krajskej prokuratúry cestou iného oddelenia tejto prokuratúry) tak, aby sa už v tomto kontrolnom procese eliminovali také nesprávne rozhodnutia, ktoré sú v zmysle § 363 ods. 1 TP zrušené generálnym prokurátorom. Uvedené ako medzistupeň možno navrhovať aj s cieľom posilniť zodpovednosť prokurátorov trestného úseku, s cieľom

dosiahnuť operatívnejšie ochrany práv a právom chránených záujmov obvinených v trestnom konaní tak, aby sa na úroveň generálnej prokuratúry dostali len také trestné veci, ktoré už prešli dvomi stupňami kontroly zákonnosti, a teda pri ktorých sa čo najviac eliminuje riziko možného pochybenia.

Literatúra

1. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné. Priebeh trestného konania*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021.
2. Zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (Trestný poriadok).
3. Zákon č. 401/2015 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Kontaktné údaje autora:

doc. PhDr. JUDr. Marcela Tittlová, PhD.

docentka pôsobiaca na ÚVP FP PEVŠ

Tomášikova 20

821 05 Bratislava

marcela.tittlova@paneurouni.com

CHRÁNENÁ OSOBA A VÝSKUM PRIČÍTAVANIA DANÉHO KVALIFIKAČNÉHO ZNAKU AKO OKOLNOSTI PODMIEŇUJÚCEJ POUŽITIE VYŠŠEJ TRESTNEJ SADZBY¹

PROTECTED PERSON AND RESEARCH INTO THE ATTRIBUTION OF A GIVEN QUALIFICATION MARK AS A CIRCUMSTANCE WARRANTING A HIGHER PENALTY RATE

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.

*Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Univerzita
Komenského v Bratislave, Právnická fakulta*

Abstrakt: Autor sa v predkladanom príspevku venuje problematike spojenej s otázkou pričítavania kvalifikačného znaku v prípade trestného činu spáchaného na chránenej osobe. Výklad v rámci uvedeného realizuje primárne v dvoch rovinách, jednak s ohľadom na dostupné pozitívnoprávne východiská a doktrínálne názory, rovnako tak s ohľadom na konštantnú rozhodovaciu prax súdov (ovplyvnenú rozhodovacou činnosťou Najvyššieho súdu Slovenskej republiky). Autor sa ťažiskovo venuje otázke, aký mechanizmus predmetného pričítania najlepšie odráža pozitívnoprávne zakotvenie inštitútu v Trestnom zákone, respektíve, či prichádza do úvahy pričítanie okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby, že bol trestný čin spáchaný na chránenej osobe, aj v súvislosti s nedbanlivosťmi trestnými činmi.

Kľúčové slová: chránená osoba, zavinenie, úmysel a nedbanlivosť, pričítanie okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby, súvislosť trestného činu so statusom chránenej osoby.

Abstract: In the presented article, the author deals with the problem connected with the issue of attributing a qualification mark in the case of a criminal offense committed against a protected person. The interpretation within the paper is realized primarily on two levels, firstly with regard to the current positive legal bases and doctrinal opinions, as well as with regard to the constant decision-making practice of courts (influenced by

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0791/20 „Zásady trestného práva hmotného vo vire času – 15 rokov od rekonštrukcie trestných kódexov“.

the decision-making activity of the Supreme Court of the Slovak Republic). The author focuses on the question of which mechanism of this attribution best reflects the positive legal entrenchment of the institute in the Criminal Code, or whether it is possible to attribute the circumstance warranting a higher penalty rate to the fact that the criminal offense was committed against a protected person, also in connection with negligent criminal offenses.

Key words: protected person; fault; intent and negligence; attributing a circumstance warranting a higher penalty rate; the connection of the offense with the status of the protected person.

ÚVOD

Trestné právo, tak ako iné právne odvetvia, skrýva svoj zmysel v súvislostiach. Hoci uvedené platí naprieč celým právnym poriadkom, trestné právo ako prostriedok *ultima ratio* sa musí s uvedenou tézou vysporiadať čo možno najdokonalejšie, a to s ohľadom na to, o akom zásahu do základných práv a právom chránených záujmoch možno v súvislosti s ním hovoriť.

Uvedené potom platí aj pre jednotlivé trestnoprávne inštitúty, pričom v predkladanom príspevku sa zameriavame na analýzu a výskum pričítavania kvalifikačného znaku „chránená osoba“ ako okolnosti podmienujúcej použitie vyššej trestnej sadzby. Z hľadiska uvedeného kvalifikačného znaku sú základným limitom primárne dve línie skúmania, jednak je to zákonné znenie obsiahnuté primárne v § 139 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“ alebo „TZ“) a na to nadväzujúce doktrínálne východiská, na strane druhej je to súvisiaca aplikačná rovina, ktorá je vo svojej podstate (počnúc rokom 2014) podmienená právnymi vetami Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „Najvyšší súd SR“). V súhrne možno uviesť, že hoci je uvedená oblasť ovplyvnená rozhodovacou činnosťou staršieho dáta,² domnieva-

² Právne vety publikované ako R 117/2014 v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 8/2014, stanoviská a rozhodnutia vo veciach trestných (rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 65/2013 z 3. decembra 2013).

me sa, na čo poukazujú aj viacerí autori,³ že nastolený koncept pričítavania kvalifikačného znaku „chránená osoba“ nemusí byť vyriešený s konečnou platnosťou a vyžaduje si určité modifikácie, osobitne s dôrazom na prípady vybraných nedbanlivostných trestných činov.

Vo vlastnom texte sa preto zameriame nielen na analýzu dostupných východísk spojených s uvedenou problematikou, predovšetkým sa pokúsime o popis mechanizmu pričítavania pre nás ťažiskového kvalifikačného znaku, ktorý je s ohľadom na s tým spojené východiská podľa nášho názoru najsprávnejší. Predovšetkým si myslíme, že uvedený trestnoprávny problém nie je vyriešený s konečnou platnosťou, a preto predkladaný príspevok má predstavovať vhodný prvok pre stimulovanie diskusie na uvedenú tému.

1 K pojmu chránená osoba a k základným pozitívnoprávnym súvislostiam

Spojenie chránená osoba je v intenciách § 139 TZ osobitným kvalifikačným pojmom (resp. osobitnou prirážajúcou okolnosťou), pričom uvedený je definovaný prostredníctvom taxatívneho výpočtu osôb, ktoré sa v danom postavení môžu nachádzať (s ohľadom na ich vek, stav, prípadne postavenie – súhrnne v závislosti od ich statusu). Platí, že s cieľom, aby nebolo potrebné špecifikovať jednotlivé kategórie chránených osôb samostatne v súvislosti s každým trestným činom v osobitnej časti Trestného zákona, zákonodarca pristúpil v rámci rekodifikácie trestného práva hmotného k akejsi generalizácii, pričom ako kvalifikačný znak v súvislosti s kvalifikovanými skutkovými podstatami trestných činov je potom v osobitnej časti Trestného zákona obsiahnutý práve pojem „chránená osoba“. Samotný výklad pojmu je však obsiahnutý vo všeobecnej časti Trestného zákona (už spomenutý § 139 ods. 1 TZ).⁴ Možno konštatovať, že v každom prípa-

³ Pozri napr. KUNDRÁT, I. K podmienkam použitia kvalifikačného pojmu „chránená osoba“ [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/K-podmienkam-pouzitia-kvalifikacneho-pojmu-chranena-osoba.htm>>. alebo BOROŠ, M. Zavinenie pri okolnostiach podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/Zavinenie-pri-okolnostiach-podmienujucich-pouzitie-vyssej-trestnej-sadzby.htm>>.

⁴ Na uvedenom mieste je vhodné povedať, že napríklad český zákonodarca v rámci rekodifikácie k uvedenému konceptu nepristúpil, a tak pri jednotlivých skutkových podsta-

de trestného činu, v rámci ktorého je v kvalifikovanej skutkovej podstate obsiahnutý znak chránená osoba, môže byť v danom postavení ktorákoľvek osoba z taxatívneho výpočtu § 139 TZ (doktrínou trestného práva je akceptované, tak ako vo vzťahu k ostatným osobitným kvalifikačným pojmom, že z povahy veci môže byť postavenie určitej osoby v pozícii chránenej osoby v súvislosti s individuálne určeným trestným činom vylúčené, prípadne môže byť uvedené vylúčené z dôvodu zákazu dvojitého pričítania v zmysle § 38 ods. 1 TZ a pod.).

Z hľadiska samotnej podstaty predstavuje kvalifikačný znak chránená osoba súčasť kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu, pričom okrem toho, že chránená osoba bližšie špecifikuje predmet útoku (a teda zapadá do rámca objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu), platí, že pokiaľ je trestný čin spáchaný na chránenej osobe, zvyšuje sa jeho závažnosť, čo má vplyv na trestnú sadzbu trestu odňatia slobody. Je potrebné si uvedomiť, že aj vo vzťahu ku kvalifikačným znakom platí, že tieto musia byť (s ohľadom na zásadu *nullum crimen sine culpa*) pokryté zavinením,⁵ a to v kvalite, akú vyžaduje Trestný zákon.⁶ Kým § 17 TZ stanovuje, aké zavinenie sa vyžaduje vo vzťahu k základným skutkovým podstatám trestných činov (v daných prípadoch sa vyžaduje úmyselné zavinenie, pokiaľ nie je uvedené, že postačuje nedbanlivosť), pre potreby predkladaného príspevku má základný význam § 18 TZ, kde je uvedené, za akých okolností je možné prihliadať (s ohľadom na subjektívnu stránku) na pritažujúcu okolnosť alebo na okolnosť, ktorá podmieňuje použitie vyššej trestnej sadzby. Uvedený mechanizmus teda vymedzuje, za akých podmienok sa bude na

tách trestných činov v rámci zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník v znení neskorších predpisov (ďalej len „trestní zákoník“ alebo „TrZ“) je možné identifikovať výpočet osôb (primerane vzhľadom na povahu trestného činu), ktoré by v podmienkach Trestného zákona spravidla spadali do pojmovej množiny chránená osoba.

⁵ Vychádzajúc zo všeobecnej nauky kauzality platí, že aj vo vzťahu k okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby musí byť založená príčinná súvislosť (k tomu porovnaj R 33/1976-I), až následne dochádza ku skúmaniu, či je takýto vzťah pokrytý zavinením (k tomu porovnaj R 46/1963 alebo R 47/1984).

⁶ Tu platí, že: „Zavinění se musí vztahovat v podstatě na všechny skutečnosti, jež jsou známkou skutkové podstaty trestného činu (výjimkou jsou samozřejmě znaky subjektivní stránky – úmysl, nedbalost, pohnutka atd.), přičemž postačí, že pachatel zná reálné skutečnosti (fakta), které se těmito znaky podřazují. Pokud by se zavinění k některé z požadovaných skutečností nevztahovalo, není dána subjektivní stránka trestného činu, a proto je vyloučena trestní odpovědnost pachatele.“ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 216.

takúto okolnosť prihliadať. Trestný zákon diferencuje v rámci uvedeného pričítanie tzv. ťažšieho následku (ktorý sa pochopiteľne viaže na následok, týmto je vyjadrené závažnejšie ohrozenie alebo porušenie záujmu chráneného Trestným zákonom, ako je vyjadrené v základnej skutkovej podstate trestného činu) a tzv. inej skutočnosti (do uvedeného rámca spadá aj pojem chránená osoba). Takáto iná skutočnosť v konečnom dôsledku bližšie popisuje (špecifikuje) znaky skutkovej podstaty trestného činu. Kým v prvej z uvedených množín (vo vzťahu k ťažšiemu následku) platí, že uvedenú okolnosť možno páchatelovi pričítať aj z nedbanlivosti (či už vedomej alebo nevedomej), okrem prípadu, ak Trestný zákon (či už explicitne alebo implicitne, prakticky z povahy veci) neustanovuje, že aj v takejto alternatíve sa vyžaduje úmysel, vo vzťahu k druhej línii (iná skutočnosť) je mechanizmus nastavený odlišne.⁷ V konečnom dôsledku postačuje na pričítanie uvedenej okolnosti páchatelovi aj nevedomá nedbanlivosť (s ohľadom na zákonné vyjadrenie, že môže ísť aj o skutočnosť, o ktorej páchatel nevedel, avšak vzhľadom na okolnosti a osobné pomery vedieť mal a mohol), pokiaľ teda Trestný zákon neustanovuje, že páchatel musel o takejto okolnosti vedieť. Tu vzniká jemná disproporcja medzi uvedenými líniami, pretože v prípade druhej vymedzenej línie prichádza do úvahy okrem potreby preukázania úmyslu aj samotná vedomá nedbanlivosť, pretože zákonodarca zvyrazňuje atribút vedomosti (pričom vôľová zložka nie je zákonodarcom spomenutá). Hoci sa uvedené môže javiť ako technikália, na účely vlastnej problematiky a predkladaného príspevku má uvedené nesporný význam.

Za takto nastavenej konštrukcie by pričítanie kvalifikačného znaku chránená osoba nespôsobovalo prakticky žiadne aplikačné problémy, pretože by postačovalo preukázanie samotnej nevedomej nedbanlivosti (s ohľadom na primeranú mieru opatrnosti páchatela). Z praktického hľadiska by to znamenalo, že napríklad v súvislosti s trestným činom usmrtenia (ako klasickým nedbanlivostným trestným činom) by bolo možné pričítať páchatelovi kvalifikačný znak chránená osoba (a tým by šlo o závažnejší skutok), ak by bola hmotným predmetom útoku osoba vyššieho veku (a to s ohľadom na konštrukciu, že sám páchatel o uvedenej skutočnosti nevedel, ale s ohľadom na okolnosti a osobné pomery vedieť mal a mohol). Uvedený koncept (mechanizmus) však takouto formou realizovaný nie je,

⁷ A to s ohľadom na fakt, že v prípade tzv. iných skutočností ide o okolnosti, ktoré na rozdiel od ťažšieho následku existujú už v dobe páchania činu (a nevznikajú až v dôsledku konania páchatela). ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, s. 246.

a to s ohľadom na ust. § 139 ods. 2 TZ,⁸ ktorý býva veľmi často doktrínou trestného práva opomínaný, resp. mu nie je priznaný taký význam, aký by sa s ním mal spájať. Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že zákonodarca podmienil pričítanie predmetného kvalifikačného znaku tým, že trestný čin musí byť za daných okolností spáchaný „v súvislosti s postavením, stavom alebo vekom chránenej osoby“. Uvedené však so sebou spája prinajmenšom dve základné otázky. V prvom rade, aký je vzájomný vzťah § 139 ods. 2 TZ a spomenutého § 18 písm. b) TZ (prostredníctvom ktorého je vyjadrená miera zavinenia vo vzťahu k okolnostiam podmieňujúcim použitie vyššej trestnej sadzby, konkrétne vo vzťahu k tzv. inej skutočnosti), na strane druhej, čo je potrebné rozumieť pod podmienkou, že musí byť preukázaná súvislosť trestného činu s vekom, stavom alebo postavením chránenej osoby.

V spojitosti s prvou nastolenou otázkou možno konštatovať pomerne zjavný záver (ktorý bol koniec-koncov potvrdený aj prostredníctvom výkladu Najvyššieho súdu SR), že § 18 TZ a § 139 ods. 2 TZ vymedzuje dva samostatné, vzájomne sa nevyklučujúce konštrukcie determinujúce trestnú zodpovednosť, pričom postup podľa § 18 TZ je (resp. by mal byť) nasledovaný aplikáciou postupu v zmysle § 139 ods. 2 TZ. V danom rámci možno konštatovať, že § 139 ods. 2 TZ predstavuje právnu normu *lex specialis*, prostredníctvom ktorej je všeobecný postup pričítavania okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby (s ohľadom na subjektívnu stránku) konkretizovaný, v tomto prípade preukázaním súvislosti s postavením, stavom alebo vekom chránenej osoby. Druhá z nastolených otázok je pomerne problematickejšia, a to s ohľadom na vyriešenie otázky, akú súvislosť mal vlastne zákonodarca v spojitosti s dikciou § 139 ods. 2 TZ na mysli. Možno nesporne konštatovať, že v danom rámci nehovoríme o samotnej príčinnej súvislosti, pretože táto predstavuje obligatórny znak objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu, a teda jej preukázanie je podstatným prvkom založenia trestnej zodpovednosti všeobecne (a teda nielen vo vzťahu ku kvalifikačnému znaku chránená osoba).

S ohľadom na popis podstaty predmetnej súvislosti potom prichádzajú do úvahy dve východiská, prípadne ich kombinácia. V prvom rade, ak hovoríme o chránenej osobe ako inej skutočnosti (s ohľadom na § 18 TZ), táto

⁸ Uvedené ustanovenie Trestného zákona znie: „Ustanovenie odseku 1 [pozn. kto je považovaný za chránenú osobu na účely Trestného zákona] sa nepoužije, ak trestný čin nebol spáchaný v súvislosti s postavením, stavom alebo vekom chránenej osoby.“

blížšie charakterizuje znaky skutkovej podstaty trestného činu, domnievame sa, že primárne tento znak blížšie charakterizuje objektívnu stránku trestného činu, rovnako však má dopad na stránku subjektívnu. Dovolíme si tvrdiť, že možno badať kvalitatívne rozdiely, pokiaľ hovoríme o daných dopadoch v súvislosti s jednotlivými osobami, ktoré je možné vnímať ako chránené osoby (uvedené je potrebné brať osobitne na zreteľ, pokiaľ určité osoba ako hmotný predmet útoku kumuluje viaceré statusy chránenej osoby upravené v § 139 TZ). Nestotožňujeme sa preto s názorom, že uvedený súvis má dopad len s ohľadom na subjektívnu stránku trestného činu (napriek tomu, že ide o súvis imanentný). Pre porovnanie, koncept aplikovaný v Českej republike (hoci trestní zákoník neustanovuje súhrnný pojem chránená osoba) je plne závislý od mechanizmu pričítania okolností podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby v zmysle § 17 TrZ (tento je obsahovo obdobný mechanizmu v zmysle § 18 TZ).

Pokiaľ rozvádzame uvedené východiská ďalej, rozhodujúcou otázkou je, v súvislosti s ktorou kategóriou trestných činov s ohľadom na zavinenie prichádza pričítanie kvalifikačného znaku chránená osoba do úvahy. Hoci si uvedomujeme judikovaný stav, a to, že postavenie chránenej osoby predstavuje okolnosť, ktorá môže podmieňovať použitie vyššej trestnej sadzby len v súvislosti s úmyselnými trestnými činmi,⁹ stotožňujeme sa s názorami obsiahnutými v relevantnej doktríne (kreovanej pred samotným rozhodnutím Najvyššieho súdu SR v danej otázke), a to, že v súvislosti s nedbanlivostnými trestnými činmi, ktoré nepopisujú súvislosť s postavením samotnej chránenej osoby,¹⁰ uvedený mechanizmus prichádza do úvahy. Podstata tkvie v tom, že pokiaľ hovoríme o súvislosti, ktorá ako subjektívne kritérium nemá dopad na vôľu páchatela, ale len na samotnú vedomostnú zložku, do úvahy prichádza aj vedomá nedbanlivosť. Príkladom sú situácie, keď je súvislosť trestného činu s vekom, stavom alebo postavením chránenej osoby (s výnimkou už popísaných situácií, keď nemožno hovoriť o nedbanlivostných trestných činoch) založená na tom podklade, že „... sa

⁹ Už spomenuté R 117/2014.

¹⁰ Prakticky možno hovoriť o spáchaní trestného činu pre samotné postavenie chránenej osoby. Keďže tieto prípady predstavujú situácie, v rámci ktorých je zavinenie páchatela, ako obligatórny znak subjektívnej stránky, doplnený o jeho špecifický motív (ako fakultatívny znak subjektívnej stránky), neprichádzajú v súvislosti s nedbanlivostnými trestnými činmi do úvahy. K tomu pozri BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1059.

nedbanlivosť prejavila v zanedbaní takej osobitnej povinnosti, ktorú má páchatel' daného trestného činu priamo vo vzťahu k chránenej osobe na základe jej statusu chránenej osoby...“¹¹ V prípade úmyselných trestných činov je súvislosť potom založená na tom podklade, že status chránenej osoby má význam pre samotné páchanie trestného činu, teda napríklad v tom zmysle, že takáto okolnosť môže byť pri páchaní trestného činu nápomocná (z hľadiska realizovania trestného činu). Ak však hovoríme o situácii, keď je páchatel' rozhodnutý spáchať trestný čin (napr. lúpež, a to na prvej osobe, ktorá sa na určitom mieste zjaví), a to bez ohľadu na hmotný predmet útoku, o súvislosti so statusom chránenej osoby nemôže byť reč, a teda znak chránená osoba nemôže byť páchatel'ovi ako okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby pričítaný (*ergo* ani v prípade úmyselného trestného činu).

2 Pričítanie znaku chránená osoba v intenciách konštantnej judikatúry Najvyššieho súdu SR

Ako už bolo uvedené, úplne iné vnímanie vniesol do uvedenej problematiky spomenutý rozsudok Najvyššieho súdu SR sp. zn. 2 Tdo 65/2013 z 3. decembra 2013 (publikované ako rozhodnutie R 117/2014). Okrem iného sa základným východiskom s ohľadom na pričítanie kvalifikačného znaku chránená osoba stalo to, že uvedené prichádza do úvahy len v súvislosti s úmyselnými trestnými činmi, pretože sa vyžaduje, aby „... *páchatel' vedel, že poškodený je osobou vyššieho veku a aby túto okolnosť subjektívne spájaj s menším odporom alebo slabšou odvetou poškodeného, umocnením účinku trestného činu voči poškodenému alebo inou okolnosťou, ktorá zakladá alebo podporuje rozhodnutie páchatela spáchať trestný čin...“*. Najvyšší súd SR sa rovnako stotožnil s dovtedy rozporuplným východiskom v súvislosti so vzájomným vzťahom § 18 TZ a 139 ods. 2 TZ, prakticky v zmysle, ako je uvedené v texte, a to, že ide o riešenie dvoch odlišných právnych otázok, a teda nie o vzájomne sa vylučujúce mechanizmy.

Na účely predkladaného príspevku má osobitný význam posúdenie východiska, že popísaný mechanizmus je uplatniteľný len vo vzťahu k úmyselným trestným činom. V prvom rade si dovoľíme vysloviť súhlas s názorom

¹¹ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1060.

Najvyššieho súdu SR, že uvedená súvislosť je vyskladaná na objektívnom a subjektívnom kritériu. Subjektívne kritérium je smerované práve k tomu, že páchateľ vnímal status chránenej osoby ako meradlo, ktoré napomôže k spáchaniu trestného činu (prakticky vo vzťahu k jeho realizácii). V danom rámci je potom nesporné, že takéto hľadisko modifikuje nielen vedomostnú zložku páchateľa, ale aj zložku vôľovú, a práve preto sa bude vyžadovať prinajmenšom uzrozenie páchateľa (a teda súvis s úmyselnými trestnými činmi je nespochybniteľný).

Domnievame sa potom, že Najvyšší súd SR sa nedostatočne vysporiadal s alternatívou, podľa ktorej by prichádzala uvedená konštrukcia do úvahy aj v súvislosti s nedbanlivostnými trestnými činmi. Pretože je uvedené možné s ohľadom na § 18 TZ, predmetný mechanizmus stojí na výklade § 139 ods. 2 TZ (resp. na vzájomnej súvislosti uvedených ustanovení). V prvom rade je potrebné povedať, že pretože zákonodarca obsahol kvalifikačný znak chránená osoba aj do skutkových podstát trestných činov, ktoré sú s ohľadom na zavinenie nedbanlivostnými trestnými činmi, zrejme rovnako predpokladal, že uvedené prichádza do úvahy. Argumentovať možno aj samotným výkladom Najvyššieho súdu SR, ktorý sa opiera o vedomosť páchateľa o danosti statusu chránenej osoby (v konkrétnom prípade o to, že ide o osobu vyššieho veku), v súvislosti s úmyselnými trestnými činmi je nesporné, že súvis je spojený práve s vedomosťou páchateľa o jednoduchšej realizácii trestného činu (čo má dopad na myšlienkové pochody páchateľa). Na strane druhej vedomostná zložka je spojená aj s vedomou nedbanlivosťou (za absencie vôle páchateľa) a práve tu vznikajú možnosti argumentácie, a teda, či by pričítanie predmetného kvalifikačného znaku v prípade nedbanlivostných trestných činov neprichádzalo do úvahy minimálne v súvislosti s vedomou nedbanlivosťou (napríklad práve s ohľadom na spomenutý koncept priameho naviazania osobitnej povinnosti páchateľa viažucej sa na samotný status chránenej osoby). Uvedeným prístupom by potom bol modifikovaný postup v zmysle § 18 TZ (pretože by pre pričítanie danej okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby nepostačovala samotná nevedomá nedbanlivosť), a teda zvýraznená opodstatnenosť § 139 ods. 2 TZ, rovnako tak by nebol potlačený výskyt kvalifikačného znaku chránená osoba v prípade príslušných nedbanlivostných trestných činov. Tu sa plne stotožňujeme s názorom autorov, že už v dobe pred publikovaním predmetného rozhodnutia nebolo *de facto* možné spáchať niektoré z nedbanlivostných trestných činov na chránenej

osobe,¹² avšak nemyslíme si, že s ohľadom na dikciu Trestného zákona by mala byť z uvedeného rámca vylúčená skupina všetkých nedbanlivostných trestných činov *en bloc*, a to práve s ohľadom na všetko už uvedené.

ZÁVER

Pokiaľ máme sumarizovať uvedené, záver je možné koncipovať v dvoch líniách. Na strane jednej je to línia východísk, ktorá zodpovedá konštantnej rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu SR, pričom základným východiskom sú príslušné právne vety. Na strane druhej sú to závery majúce základ v analytickej činnosti autora, ktoré prežarujú dostupnú doktrínu a pozitívno-právny rámec predmetného inštitútu.

V rámci prvej z línií potom možno konštatovať, že aplikačná prax nesporne rozlišuje mechanizmus v zmysle § 18 TZ a § 139 TZ, pričom tieto vníma komplementárne, nie ako vzájomne sa vylučujúce množiny (pretože je zrejmé, že uvedené ustanovenia upravujú rôzne právne otázky, pričom práve ust. § 139 TZ predstavuje úpravu *lex specialis*). Kým s uvedeným východiskom je možné bez väčších kontroverzií súhlasiť, druhé základné východisko, a to, že o pričítaní kvalifikačného znaku „na chránenej osobe“ možno hovoriť len v prípade úmyselných trestných činov, je nanajvýš sporné, avšak v súčasnej dobe je vnímané jednotne. Najvyšší súd SR odôvodnil uvedené na pomerne jednoduchom princípe, a to, že okrem vedomostnej zložky páchatela (ktorá pokrýva eventualitu, že páchatel vedel o statuse chránenej osoby), musí pristúpiť aj subjektívne kritérium (ktorým je dotknutá vôľa páchatela), a to, že s takýmto statusom osoby (z hľadiska procesného možno hovoriť o osobe poškodenej) sa spája jednoduchšia realizácia trestného činu. Predmetné subjektívne kritérium má ten dopad, že predstavuje určitú osobitnú motiváciu páchatela, ktorá umocňuje a zjednodušuje rozhodnutie páchatela spáchať trestný čin.

Na druhej strane, prezentujúc aj názor autora, je potrebné si uvedomiť niekoľko súvislostí. Nemožno rozporovať, že Najvyšší súd SR explicitne uviedol, že spáchanie trestného činu na chránenej osobe (bez ohľadu na kategóriu chránenej osoby) možno vnímať ako okolnosť podmieňujú-

¹² Príkladom môže byť trestný čin usmrtenia, keď je uvedený prakticky nepreukázateľné. K tomu pozri ako príklad IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 43.

cu použitie vyššej trestnej sadzby len vo vzťahu k úmyselným trestným činom. Domnievame sa však, čo podporujú názorovo aj iní autori,¹³ že takýto názor by mohol byť čiastočne modifikovaný, a to aj s ohľadom na dovtedajší rozdielny prístup k predmetnej otázke. V prvom rade je potrebné si uvedomiť, že sám zákonodarca stanovuje možnosť pričítať kvalifikačný znak „na chránenej osobe“ aj v prípade vybraných nedbanlivostných trestných činov (teda nejde o rozširovanie skutkových podstát trestných činov), hoci si potom uvedomujeme faktickú nemožnosť pričítania uvedenej okolnosti podmieňujúcej použitie vyššej trestnej sadzby v prípade niektorých trestných činov (uvedené v konečnom dôsledku platí obdobne pre viaceré z osobitných kvalifikačných pojmov), zrejme ide o mechanizmus, s ktorým zákonodarca počítal (resp. počítá). Rovnako je potrebné si uvedomiť to, čo zvýraznil aj Najvyšší súd SR, a to, že na jednej strane má uvedený kvalifikačný znak aj objektívnu súvislosť (viažuc sa na objektívnu stránku trestného činu) a jednak druhý výrazný prvok, a tým je vedomosť páchatela o uvedenom statuse chránenej osoby. Domnievame sa, že samotná vedomostná zložka v rámci vedomej nedbanlivosti má osobitný význam, a to práve v spojení s obvyklou mierou opatrnosti (v rámci ktorej je rovnako možné diferencovať prvky subjektívne a prvky objektívne).

S ohľadom na uvedené sa preto domnievame, že hoci by pričítanie kvalifikačného znaku „na chránenej osobe“ neprichádzalo do úvahy v prípade nedbanlivosti generálne (s ohľadom na konštrukciu nevedomej nedbanlivosti), a to s ohľadom na absentujúcu vedomostnú zložku, uvedený mechanizmus by mohol pôsobiť funkčne (vychádzajúc z individuálnych okolností prípadu) v prípade vedomej nedbanlivosti, a to pre prípady keď „... *sa nedbanlivosť prejavila v zanedbaní takej osobitnej povinnosti, ktorú má páchatel daného trestného činu priamo vo vzťahu k chránenej osobe na základe jej statusu chránenej osoby...*“.¹⁴ Vychádzame z toho, že mechanizmus vymedzený v ust. § 139 ods. 2 TZ nemusí nutne pokrývať len vôľové konanie páchatela (čím by bolo možné hovoriť len o úmyselných trestných činoch), ale širšie aj samotnú vedomosť páchatela. Práve takéto nazeranie považujeme za najnáležitejšie, hoci nekopíruje aktuálny prístup Najvyššieho súdu SR, zrejme najsprávnejšie sleduje pozitívnoprávne zakotvenie a zrejme aj

¹³ Hoci je potrebné uviesť, že opozitný názor nie je jednotný.

¹⁴ BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 1059.

ratio legis. Domnievame sa, že predkladaný príspevok by mohol predstavovať vhodný doplnok do diskusie, ktorá je s uvedenom problematikou spojená.

Literatúra

1. BOROŠ, M. *Zavinenie pri okolnostiach podmieňujúcich použitie vyššej trestnej sadzby* [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/Zavinenie-pri-okolnostiach-podmienujucich-pouzitie-vyssej-trestnej-sadzby.htm>>
2. BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel*. Praha: C. H. Beck, 2010. 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
3. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2006. 607 s. ISBN 80-8078-099-4.
4. KUNDRÁT, I. *K podmienkam použitia kvalifikačného pojmu „chránená osoba“* [online]. [cit. 2021-09-28]. Dostupné na: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/K-podmienkam-pouzitia-kvalifikacneho-pojmu-chranena-osoba.htm>>
5. PRIKRYL, O. *Podmienky, zákonné možnosti a prípustnosť verzus neprípustnosť aplikácie osobitného kvalifikačného znaku „chránenej osoby“ pri nedbanlivostných trestných činoch* [online]. [cit. 2021-10-01]. Dostupné na: <<https://www.epi.sk/odborny-clanok/Podmienky-zakonne-moznosti-a-pripustnost-verzus-nepripustnost-aplikacie-osobitneho-kvalifikacneho-znaku-chranenej-osoby-pri.htm>>
6. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSSR Tzv 8/63 z 15. mája 1963 (publikované ako R 46/1963).
7. Rozsudok Najvyššieho súdu ČSSR sp. zn. Tzv 23/75 z 31. júla 1975 (publikované ako R 33/1976).
8. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej socialistickej republiky sp. zn. 11 To 109/83 z 11. januára 1984 (publikované ako R 47-1984).
9. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 65/2013 z 3. decembra 2013 (publikované ako R 117/2014).
10. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 3614 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

Kontaktné údaje autora:

JUDr. Stanislav Mihálik, PhD.

Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
stanislav.mihalik@flaw.uniba.sk

LHŮTA PRO PODÁNÍ STÍŽNOSTI PROTI VAZEBNÍMU USNESENÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ ANEB STŘET PRÁVA NA PŘÍSTUP K SOUDU A OBHAJOBU A PRÁVA NA PROJEDNÁNÍ VĚCI BEZ ZBYTEČNÝCH PRŮTAHŮ¹

TIME LIMIT FOR FILING A COMPLAINT AGAINST DETENTION RESOLUTION IN CRIMINAL PROCEEDINGS OR CONFLICT OF THE RIGHT OF ACCESS TO A COURT AND DEFENSE AND THE RIGHT TO HEAR A CASE WITHOUT UNDUE DELAY

JUDr. Marika Zahradníčková

Katedra trestního práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Abstrakt: Příspěvek se zabývá problematikou právní moci vazebního rozhodnutí v trestním řízení a v návaznosti na to během lhůty pro podání stížnosti proti vazebnímu usnesení. V aplikační praxi totiž (alespoň v některých případech) dochází ke sporům ohledně interpretace a aplikace ustanovení § 137 odst. 1 a § 143 odst. 1 tr. ř. Obecné soudy jsou však povinny provádět vždy ústavně konformní interpretaci a aplikaci právních norem, a právě ústavně konformní výklad ustanovení § 137 odst. 1 a § 143 odst. 1 tr. ř. je podstatou tohoto příspěvku – tedy jak by tato ustanovení měla být vykládána, resp. jak je vykládá Ústavní soud, a jak je vykládají (alespoň v některých případech) soudy obecné.

Klíčová slova: vazba, vazební usnesení, stížnost, ústavně konformní výklad, rychlost trestního řízení, právo na obhajobu, právo na přístup k soudu, právo na spravedlivý proces

Abstract: The article deals with the issue of the final custody decision in criminal proceedings and in connection with it, duration period for filing a complaint against the custody decision. In application practice (at least in some cases) there is a disagreement

¹ Tento příspěvek byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu na téma „Pronikání trestního práva do ostatních právních odvětví II.“ (MUNI/A/1304/2020).

regarding the interpretation and application of the provisions of Section 137 (1) and Section 143 (1) of the Criminal Procedure Code. However, general courts are always obliged to carry out a constitutionally compliant interpretation and application of legal norms. The essence of this paper is therefore a constitutionally compliant interpretation of the provisions of Section 137 (1) and Section 143 (1) of the Criminal Procedure Code – i.e. how these provisions should be interpreted, or how they are interpreted by the Constitutional Court, and how they are interpreted (at least in some cases) by general courts.

Key words: custody, custody resolution, complaint, constitutionally compliant interpretation, speed of criminal proceedings, right of defence, right to access to court, right to a fair trial.

ÚVOD

V tomto příspěvku bych chtěla upozornit na problematiku výkladu ustanovení § 137 odst. 1 a § 143 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jako „tr. ř.“ či „trestní řád“), která musí být vykládána (ostatně jako celý právní řád) ústavně konformním způsobem. Avšak v aplikační praxi tento ústavně konformní výklad, specifikovaný judikaturou Ústavního soudu, v některých případech naráží na odpor obecných soudů.

Proto bych na tento problém chtěla zejména poukázat, zdůraznit nutnost ústavně konformního výkladu a také provést konfrontaci s argumentací obecných soudů, které tento ústavně konformní výklad předmětných ustanovení neprovádí.

1 Relevantní právní úprava

Ve druhé větě ustanovení § 137 odst. 1 trestní řád stanovuje pravidlo, že oznámení usnesení se děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit (osobě, které se přímo dotýká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět), anebo doručením opisu usnesení.

Podle ustanovení § 143 odst. 1 tr. ř. platí, že stížnost se podává u orgánu, proti jehož usnesení stížnost směřuje, a to do tří dnů od oznámení usnesení (viz § 137 tr. ř.). Oznamuje-li se usnesení jak obviněnému, tak i jeho

opatrovníku nebo obhájci, běží lhůta od toho oznámení, které bylo provedeno nejpozději.

V ustanovení § 136 tr. ř. je v rámci pravidel ohledně vyhotovování usnesení uvedeno, že není třeba vyhotovovat usnesení, jimiž se jen upravuje průběh řízení nebo způsob provedení důkazů anebo jimiž se nařizuje nebo připravuje jednání soudu. Rovněž není třeba vyhotovovat usnesení, která jsou zapsána v plném svém znění v protokole o úkonu, ledaže by bylo nutno opis takového usnesení některé osobě doručovat. Má-li být doručeno v takovém případě pouze státnímu zástupci, lze mu doručit opis protokolu.

Rozhodnutí o vazbě ve smyslu ustanovení § 74 tr. ř. se v naprosté většině případů děje formou usnesení (§ 119 odst. 1, § 134 a násl. tr. ř.), přičemž je proti němu v zásadě přípustná stížnost,² a to s následujícími výjimkami. Podle stanoviska trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. 6. 1998, sp. zn. Stn 4/97, usnesení o propuštění zadržené osoby na svobodu podle § 77 odst. 2 tr. ř. není rozhodnutím o vazbě, a proto proti němu není přípustná stížnost. Charakter rozhodnutí o vazbě nemá ani usnesení o propuštění zatčené osoby na svobodu (§ 69 odst. 5 tr. ř.). Stížnost proti rozhodnutí o vazbě není přípustná ani tehdy, jestliže o vazbě rozhodl Nejvyšší soud (§ 141 odst. 2 poslední věta tr. ř., § 265o odst. 2 poslední věta tr. ř., § 275 odst. 3 tr. ř.) nebo jestliže jde již o druhostupňové rozhodnutí o stížnosti (§ 141 odst. 2 poslední věta tr. ř.).

Podle ustanovení § 73g odst. 5 tr. ř. platí, že po závěrečných návrzích předseda senátu (samosoudce) nebo v přípravném řízení soudce vyhlásí rozhodnutí o vazbě. Rozhodnutí o vazbě se nevyhlašuje veřejně, ale obratem „ve vazebním zasedání“, čímž se má na mysli, že se vyhlásí před osobami účastnícími se vazebního zasedání.³ Účast obviněného u vazebního zasedání je povinná (§ 73f odst. 2 tr. ř.), bez přítomnosti obviněného nemá totiž vazební zasedání v podstatě žádný význam (viz § 73d odst. 3 tr. ř.).

Lze tedy shrnout, že o vazbě je zpravidla rozhodováno ve vazebním zasedání za přítomnosti obviněného, a to zásadně usnesením. V rámci vazebního zasedání dochází vždy k vyhlášení rozhodnutí (usnesení). Vazební rozhodnutí je pak obligatorně vyhotovováno a následně doručováno

² Mám zde nyní na mysli pouze rozhodování o vazbě podle trestního řádu.

³ ŠÁMAL, P., RŮŽIČKA, M. § 73g [Průběh vazebního zasedání]. In: ŠÁMAL, P., GRÍVNA, T., NOVOTNÁ, J., PŮRY, F., RŮŽIČKA, M., ŘÍHA, J., ŠÁMALOVÁ, M., ŠKVAJN, P. *Trestní řád I, II, III*. 7. vydání [online]. Praha: C. H. Beck [cit. 15. 9. 2021].

oprávněným osobám. Trestní řád stanovuje dvě formy oznamování usnesení, výslovně však v ustanovení § 137 tr. ř. neřeší (výjimkou je usnesení, kterým bylo rozhodnuto o opravném prostředku; viz odstavec 4), která z těchto dvou forem oznámení usnesení při jejich souběžném použití zakládá právní účinky, neboť u soudů převládá praxe současného vyhlášení i doručování opisu celé řady usnesení, což je případ i vazebního rozhodování.

2 Nastínění problematiky

Otázkou tedy je, která z dvou forem oznámení usnesení při jejich souběžném použití (usnesení je oznamováno jak vyhlášením, tak doručením jeho opisu) zakládá účinky oznámení?

2.1 Řešení v judikatuře Ústavního soudu

Ústavní soud má na tuto otázku poměrně jednoznačnou odpověď. Jeho judikatura⁴ je založena na tezi, že vyhotovuje-li se usnesení písemně s obsahovými náležitostmi podle § 134 odst. 1 a 2 tr. ř., lze účinky oznámení ve smyslu ustanovení § 137 odst. 1 tr. ř. spojit až s doručením jeho opisu osobám podle věty první tohoto ustanovení, a to bez ohledu na předchozí vyhlášení téhož usnesení v přítomnosti uvedených osob.

Ustanovení § 137 odst. 1 věta druhá tr. ř. určuje totiž (dle Ústavního soudu) dvě disjunktní formy oznamování usnesení – buď vyhlášením usnesení v přítomnosti dotčené osoby, anebo doručením opisu usnesení.

A nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (zde stížnost), je reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobena stížnostní kritice. Pouze za těchto podmínek se obviněnému dostane i kvalifikované možnosti skutkově a právně argumentovat, tedy

⁴ Veškeré v této podkapitole uvedené názory lze najít např. v nálezech Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2005, sp. zn. III. ÚS 303/04; ze dne 5. 1. 2006, sp. zn. III. ÚS 457/05; ze dne 9. 6. 2009, sp. zn. IV. ÚS 426/09; ze dne 23. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 1542/09; ze dne 31. 5. 2018, sp. zn. I. ÚS 3842/17; ze dne 5. 2. 2019, sp. zn. IV. ÚS 3780/18; ze dne 10. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 3003/19; ze dne 12. 5. 2020, sp. zn. IV. ÚS 905/20; ze dne 7. 7. 2020, sp. zn. IV. ÚS 652/20; ze dne 31. 8. 2020, sp. zn. I. ÚS 1432/20; ze dne 20. 10. 2020, sp. zn. III. ÚS 1919/20; či nejaktuálnější ze dne 25. 5. 2021, sp. zn. IV. ÚS 584/21.

v případě svého nesouhlasu zpochybňovat argumenty obsažené v odůvodnění, na nichž výrok jím napadeného rozhodnutí (zde usnesení) spočívá. Obviněnému má tedy být příslušné usnesení včetně jeho odůvodnění prokazatelně oznámeno takovým způsobem, aby z obsahu oznámení byly seznatelné všechny důvody, o něž se opírá výrok rozhodnutí. Těmto požadavkům lze pak podle Ústavního soudu alternativně vyhovět několika způsoby uvedenými v trestním řádu, a to: 1) doručením popisu usnesení, 2) ústním vyhlášením usnesení, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude zapsáno v protokolu o úkonu, případně 3) ústním vyhlášením, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude podchyceno zvukovým záznamem.

K naplnění bodů 2) a 3) však při vazebním rozhodování v praxi v podstatě nedochází, neboť jsou v rámci ústního vyhlášení zmiňovány pouze podstatné body odůvodnění vazebního rozhodnutí a k jeho kompletnímu vypracování dochází až následně. Obviněný tak nemůže mít reálnou možnost se v podrobnostech seznámit s myšlenkovými pochody příslušného soudu, když mu byly pouze zhruba naznačeny. Takový závěr platí zvláště u rozhodování o vazbě, na jejímž základě může být obviněný zbaven osobní svobody v době, kdy není zcela jisté, zda je pachatelem konkrétního trestného činu.

Je tak zřejmé, že první forma oznámení (vyhlášení usnesení) se týká především těch usnesení, která není třeba písemně vyhotovit (viz § 136 odst. 1 a 2 tr. ř.). Pokud je však třeba usnesení písemně vyhotovit s obsahovými náležitostmi podle § 134 odst. 1 a 2 tr. ř., lze účinky oznámení podle § 137 odst. 1 tr. ř. zpravidla spojovat až s doručením jeho popisu oprávněným osobám.

Není-li účelem a smyslem doručování pouze naplnění jeho informační funkce, povinnost doručovat podle § 137 odst. 4 tr. ř. ve spojení s ustanoveními § 143 odst. 1 a § 140 odst. 1 písm. b), aa) tr. ř. vylučuje právní účinky oznámení usnesení vyhlášením (*argumentum reductionis ad absurdum*).

Ústavní soud tedy vymezil okamžik, od něhož je možno počítat běh lhůty pro podání stížnosti v trestních věcech v případech rozhodování o osobní svobodě (přičemž se nejedná pouze o vazbu, ale také o podmíněně propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přeměny alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodnutí o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody) nebo meritů věci (zamítnutí návrhu na povolení obnovy řízení), až na doručení popisu usnesení,

a to v podstatě bez ohledu na předchozí vyhlášení téhož usnesení v přítomnosti oprávněných osob.

2.2 Podstata ústavně konformního výkladu

Pokud je tedy oprávněně osobě nutno ve smyslu § 137 odst. 4 tr. ř. doručit opis vazebního usnesení, pak její přítomnost při vyhlášení takového usnesení nezakládá účinky oznámení, které nastává až doručením opisu usnesení. Opačný závěr by nutil oprávněnou osobu podat stížnost proti usnesení, aniž by se mohla seznámit s jeho písemným vyhotovením, a povinnost doručit opis usnesení by se pak jevila jako samoúčelná. Bez ohledu na skutečnost, že při vyhlášení usnesení se vedle výroku sděluje i podstatná část odůvodnění (§ 128 odst. 2 tr. ř. ve spojení s § 138 tr. ř.), je tedy obeznámení se s písemným odůvodněním usnesení pro kvalifikované podání stížnosti klíčové.

Je totiž třeba vždy sladit zájem na urychleném projednání stížnosti proti vazebnímu rozhodnutí představující záruku ochrany osobní svobody podle čl. 8 Listiny základních práv a svobod (dále také jako „Listina“) se zájmem obviněného na odůvodnění stížnosti proti takovému rozhodnutí. Podle čl. 38 odst. 2 Listiny má každý právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů. Toto ustanovení je však třeba nutno vykládat *in favorem rei*, tj. ve prospěch toho, kdo žádá soudní ochranu, a nikoliv opačně. Je tedy nutné, aby bylo co nejrychleji rozhodnuto ve prospěch obviněného – např. o jeho propuštění z vazby v případě nezákonné vazby, případně aby byl co nejkratší dobu ve vazbě, rozhoduje-li se o prodlužování vazby.

Nevzdá-li se tedy obviněný práva takovou stížnost podat, je rozhodnutí stížnostního soudu, vydané dříve, než uplyne lhůta pro podání stížnosti počítaná od doručení napadeného vazebního rozhodnutí, porušením jeho základních práv na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny ve spojení s čl. 8 odst. 2 Listiny. Přítomnost obviněného při vyhlášení vazebního usnesení nezakládá a ani nemůže založit účinky oznámení, které nastávají až doručením opisu usnesení.

2.3 Dílčí závěr

Co se tedy týče judikatury Ústavního soudu, není o této problematice žádného sporu. Problematické je v tomto případě spíše to, že obecné soudy tuto judikaturu minimálně v některých případech nerespektují.

3 Situace v aplikační praxi

Když jsem před několika měsíci provedla pouze zběžnou a krátkou rešerši spočívající v tom, že jsem si vyhledala rozhodnutí Ústavního soudu z poslední doby (zhruba 1,5 roku), kde Ústavní soud rozhodoval ve věci samé, tj. nálezem, a současně se takové rozhodnutí týkalo vazby, a to s cílem zjistit, čím se aktuálně Ústavní soud v rámci problematiky vazby zabýval, resp. zejména v jakých konkrétních případech shledával zásahy do základních práv a svobod, výsledek byl poměrně jednoznačný. Většina rozhodnutí se týkala právě této problematiky – počátku běhu lhůty k podání stížnosti proti vazebnímu rozhodnutí. Z toho lze poměrně snadno dovodit, že minimálně v některých případech se tento problém v praxi vyskytuje. Nejspíš nepůjde o zcela zanedbatelný počet případů, neboť mám za to, že k Ústavnímu soudu se dostane pouhý zlomek rozhodnutí obecných soudů, takže lze předpokládat, že takovýchto rozhodnutí bude v praxi daleko více.

3.1 Argumentace obecných soudů

Co se týče relevantní argumentace obecných soudů k judikatuře Ústavního soudu, ta v podstatě absentuje. Obecné soudy a v některých případech i příslušná státní zastupitelství argumentovaly zpravidla tím, že pokud bylo vazební usnesení (proti němuž byla následně podána stížnost) vyhlášeno v přítomnosti obviněného, případně i jeho obhájce, kteří byli poučeni o povinnosti podat stížnost do tří dnů od vyhlášení, není již nutné je doručovat. Soudy tak postupovaly správně, jednaly-li s maximální rychlostí, neboť se jedná o vazební věc.

Nutno však zdůraznit, že jazykový výklad je pouze prvotním se přiblížením k významu zákonného textu, což zde obecné soudy jednoznačně pominuly, neboť dalšími výkladovými metodami se nijak nezabývaly.

Již výše byl naznačen výklad systematický, ale také (a zejména) teleologický výklad daných ustanovení, k němuž Ústavní soud opakovaně zdů-

razňuje, že jednotlivá ustanovení jednoduchého práva jsou orgány veřejné moci povinny interpretovat a aplikovat v první řadě vždy z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod, tj. v daném případě *in favorem* procesně oprávněného. Tudiž i při případné, hypoteticky možné konkurenci více metodologicky racionálně obhajitelných interpretačních alternativ je nutno zvolit jako výsledek výkladu tu, která opodstatněně nabývá přednosti před ostatními, tj. upřednostnit interpretaci takovou, která je ústavně konformnější. V daném případě se jedná zejména o nutnost upřednostnit argumentaci, že ten, kdo podává stížnost, musí dostat příležitost argumentačně vyjádřit svůj nesouhlas k rozhodnutí vyjádřenému v podobě, z níž nadřízený soud při svém rozhodování vychází. Aby tato příležitost mohla efektivně nastat, musí být napadané usnesení doručeno oprávněné osobě.

Pokud jeden z obecných soudů ve své argumentaci uvedl i to, že § 137 odst. 1 a § 143 odst. 1 tr. ř. nebyly označeny a ani zrušeny jako protiústavní, je pak nutno zdůraznit, že skutečnost, že (nejen) ustanovení týkající se institutu vazby musí být vykládána a aplikována ústavně konformně, tj. že nepostačuje dodržet „pouze“ příslušná ustanovení trestního řádu, neznamená, že příslušná právní úprava je protiústavní. Problémem je, že lidskoprávní úprava a judikatura jdou v některých případech nad požadavky uvedené přímo v textu zákona. Již z historického vývoje však jednoznačně plyne, že zákon, a to zejména v dnešní době, není a nemůže být všeobsažný. Vzniká tu pak prostor právě pro judikaturu, aby jej doplňovala. Pokud tedy obecný soud postupuje v souladu s trestním řádem, znamená to, že bude i dostáno povinnosti vždy interpretovat a aplikovat příslušný předpis ústavně konformně (viz čl. 1 odst. 1 Ústavy).

S tímto ani dalšími zde předestřenými argumenty Ústavního soudu ve vztahu k ústavně konformnímu výkladu předmětných ustanovení se tedy obecné soudy nijak nevypořádaly, pouze obecně odkazovaly na jazykový výklad daného ustanovení. Jako jediná správná interpretace a aplikace těchto ustanovení se tedy jeví právě ta předestřená Ústavní soudem, kterou lze nesporně považovat za ústavně konformní a s níž se osobně plně ztotožňuji.

ZÁVĚR

V tomto příspěvku jsem se zabývala problematikou ústavně konformního výkladu ustanovení § 137 odst. 1 a § 143 odst. 1 tr. ř., který není (alespoň v některých případech) respektován obecnými soudy, přestože jim tato povinnost plyne ze samotné Ústavy. Bylo zjištěno, že jejich argumentace nijak nemůže konkurovat argumentaci Ústavního soudu, jehož judikaturu lze v tomto směru, a to zejména s ohledem na její množství, považovat za ustálenou.

Proto bylo mým cílem zejména na tuto problematiku upozornit a pokukázat na to, že nejsou žádné dostatečně silné argumenty, které by byly schopné jakkoli argumentaci Ústavního soudu vyvrátit, proto by mělo důsledně docházet k respektování jeho judikatury, a tedy k ústavně konformnímu výkladu předmětných ustanovení.

Literatura

1. ŠÁMAL, P., GRÍVNA, T., NOVOTNÁ, J., PŮRY, F., RŮŽIČKA, M., ŘÍHA, J., ŠÁMALOVÁ, M., ŠKVAJN, P. *Trestní řád I, II, III*. 7. vydání [online]. Praha: C. H. Beck. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrngnpwk5tlge3a&rowIndex=0>

Judikatura

1. Nález Ústavního soudu ze dne 10. 3. 2005, sp. zn. III. ÚS 303/04, publ. ve Sb. nálezů a usnesení ÚS pod č. 52/2005.
2. Nález Ústavního soudu ze dne 5. 1. 2006, sp. zn. III. ÚS 457/05, publ. ve Sb. nálezů a usnesení ÚS pod č. 4/2006.
3. Nález Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2009, sp. zn. IV. ÚS 426/09, publ. ve Sb. nálezů a usnesení ÚS pod č. 134/2009.
4. Nález Ústavního soudu ze dne 23. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 1542/09, publ. ve Sb. nálezů a usnesení ÚS pod č. 201/2010.
5. Nález Ústavního soudu ze dne 31. 5. 2018, sp. zn. I. ÚS 3842/17, publ. ve Sb. nálezů a usnesení ÚS pod č. 106/2018.
6. Nález Ústavního soudu ze dne 5. 2. 2019, sp. zn. IV. ÚS 3780/18, publ. ve Sb. nálezů a usnesení ÚS pod č. 21/2019.
7. Nález Ústavního soudu ze dne 10. 12. 2019, sp. zn. IV. ÚS 3003/19.
8. Nález Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2020, sp. zn. IV. ÚS 905/20.
9. Nález Ústavního soudu ze dne 7. 7. 2020, sp. zn. IV. ÚS 652/20.
10. Nález Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2020, sp. zn. I. ÚS 1432/20.

11. Nález Ústavního soudu ze dne 20. 10. 2020, sp. zn. III. ÚS 1919/20.
12. Nález Ústavního soudu ze dne 25. 5. 2021, sp. zn. IV. ÚS 584/21.
13. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. 6. 1998, sp. zn. Stn 4/97, publ. ve Sb. rozhodnutí a stanovisek NS pod č. 39/1998.

Kontaktné údaje autora:

JUDr. Marika Zahradníčková

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

marika.zahradnickova@seznam.cz

MOŽNOSTI TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI AUTONÓMNYCH SYSTÉMOV

THE BASIC OPTIONS OF CRIMINAL LIABILITY OF AUTONOMOUS SYSTEMS

JUDr. Norbert Halas

*Externý doktorand, Katedra trestného práva a kriminológie,
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave*

Abstrakt: Autor sa v predmetnom príspevku zaoberá možnosťami trestnej zodpovednosti autonómnych systémov v medziach slovenskej trestnoprávnej úpravy. Autonómne systémy stále viac zasahujú do každodenných životov a takisto do základných ľudských práv. V predmetnom príspevku autor poukazuje na možné využitie súčasných kódexov a rozoberá jednotlivé typy trestnoprávnej zodpovednosti na základe konkrétnych modelov, ktoré možno subsumovať pod jednotlivé ustanovenia Trestného zákona.

Kľúčové slová: autonómny systém, modely, trestná zodpovednosť, trest.

Abstract: In the article author deals with the basic options of criminal liability of Artificial Intelligence systems within the limits of the Slovak criminal law. AI systems interfere to our lives and human rights. Author points at the possible use of current codes and analyzes individual types of criminal liability on the basis of specific models that can be subsumed under paragraphs of the Criminal Code.

Key words: Artificial Intelligence systems, specific models, criminal liability, penalty.

ÚVOD

Na počiatku tretieho tisícročia sa spoločnosť ocitla v technologickom „boome“, kde každým dňom sledujeme novinky týkajúce sa technologického sveta, kde na tieto novinky v značnej miere nestíhajú reagovať právne úpravy jednotlivých štátov. Niektoré veci sa síce zdajú ako hudba vzdalenej budúcnosti, avšak sú už súčasťou našich každodenných životov. V súčasnosti čoraz viac pozorujeme prelom nových technológií napr. v doprave,

kde „klasických“ vodičov nahrádza umelá inteligencia, resp. autonómne systémy. Tieto systémy menia tvar nášho sveta tak, ako ho poznáme dnes a prinášajú so sebou výzvy najmä v oblasti práva a prinášajú nový pohľad na ochranu základných ľudských práv, a to najmä práva na život, ochrany pred neoprávneným zhromažďovaním, uverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe a pod.

Stretávame sa so situáciami, kde však v spojení s autonómnymi systémami dochádza aj k dopravným a iným nehodám, pri ktorých môže dochádzať k porušeniu noriem nielen súkromného práva, ale aj verejného a v súvislosti s konaním týchto systémov sa do popredia dostáva otázka týkajúca sa trestnoprávnej zodpovednosti.¹ Zatiaľ čo pri otázkach súkromnoprávnej zodpovednosti ide primárne o náhradu škody, v trestnom práve ide o osobnú ujmu, ktorá má byť kompenzovaná uložením trestu v zmysle príslušných ustanovení trestných kódexov.² Na úrovni EÚ na tieto právne výzvy zareagovala aj Európska komisia, ktorá 21. apríla 2021 verejne predstavila horizontálny regulačný rámec pre umelú inteligenciu, a to nariadenie Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie (akt o umelej inteligencii) a menia niektoré legislatívne akty únie (ďalej len „Artificial Intelligence Act“ – „AIA“). Spolu s legislatívou v oblasti digitálnych služieb ide v oblasti digitálnej agendy a jednotného digitálneho trhu o politicky najdôležitejšiu iniciatívu Európskej komisie. Hlavným cieľom AIA je dynamickejší vývoj a využitie umelej inteligencie v EÚ a zabezpečenie bezpečnosti a základných práv používateľov systémov, resp. produktov a služieb využívajúcich technológie umelej inteligencie (AI). Ústredným konceptom, na ktorom je predmetný akt postavený, je koncept rizika, ktoré AI pre bezpečnosť, zdravie a ľudské práva umelá inteligencia predstavuje.³ Toto nariadenie prihliada na viacero naliehavých dôvodov verejného záujmu, ako napr. vysoká úroveň ochrany zdravia, bezpečnosti a základných práv.

¹ V Tesle pri nehode zhoreli dvaja ľudia. Za volantom vraj nik nesedel. Dostupné na: <https://auto.pravda.sk/magazin/clanok/585063-v-tesle-pri-nehode-uhoreli-dvaja-ludia-za-jej-volantom-nikto-nesedel/>

² Porovnaj FUNTA, R. Umelá inteligencia a trestná zodpovednosť? Justičná revue. 2019, roč. 71, č. 1, s. 73 – 83.

³ Európska komisia verejne predstavila horizontálny regulačný rámec pre umelú inteligenciu (Akt o umelej inteligencii). Dostupné na: <https://www.mirri.gov.sk/aktuality/digitalna-agenda/europska-komisia-verejne-predstavila-horizontalny-regulacny-ramec-pre-umelu-inteligenciu-akt-o-umelej-inteligencii/index.html>

Vynára sa nám otázka, ako v súčasnej právnej úprave trestať autonómne systémy, resp. či je vôbec možná trestná zodpovednosť autonómnych systémov a ak áno, v akej miere. Vzhľadom na rozsiahlosť predmetnej problematiky si v tomto príspevku rozoberieme problematiku týkajúcej sa takejto trestnej zodpovednosti, pričom tento príspevok sa pokúša vypracovať a priniesť právne závery predmetného problému v medziach slovenského trestného práva.

1 Autonómne systémy

Skôr, ako sa pozrieme na trestnú zodpovednosť týchto systémov, v krátkosti si priblížime ich význam. Autonómne systémy sú prepojené s umelou inteligenciou (artificial intelligence – AI). AI obsahuje celosvetovo obsiahle množstvo definícií, pričom v našom právnom poriadku sa s takouto definíciou nestretávame. Jednou z najvýstižnejších definícií je tá, ktorú prijala nezávislá expertná skupina Európskej komisie a ktorá definuje systém AI ako softvérové (prípadne aj hardvérové) ľuďmi vytvorené systémy, ktoré na dosiahnutie komplexného cieľa pôsobia vo fyzickej či digitálnej dimenzii na základe vnímania svojho okolia prostredníctvom zberu dát, interpretácie zhromažďovaných štruktúrovaných či neštruktúrovaných dát, logického myslenia vo vzťahu k vedomostiam, či spracovanie informácií na základe získaných dát a voľby najvhodnejšieho rokovania na dosiahnutie daného cieľa. Systém AI môže pracovať na základe symbolov, učiť sa numerické modely či prispôbiť svoje správanie na základe rozboru okolitého prostredia a jeho ovplyvnenie predchádzajúcim konaním systému. AI ako vedecká disciplína zahŕňa niekoľko prístupov a techník, ako strojové učenie, strojové logické myslenie a robotika.⁴

Európsky parlament 20. októbra 2020 prijal uznesenie s odporúčaniami pre Komisiu k systému občianskoprávnej zodpovednosti za umelú inteligenciu [2020/2014(INL)].⁵ Tento návrh v čl. 3 definuje „systém umelej

⁴ Independent High-level Expert Group on Artificial Intelligence set up by the European Commission. A definition of AI: Main Capabilities and Disciplines. Brusel, Belgium, 2018. Dostupné na: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56341

⁵ Uznesenie Európskeho parlamentu z 20. októbra 2020 s odporúčaniami pre Komisiu k systému občianskoprávnej zodpovednosti za umelú inteligenciu [2020/2014 (INL)]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0276_SK.html

inteligencie“ ako systém, ktorý je buď založený na softvéri, alebo je súčasťou hardvérových zariadení a ktorý vykazuje správanie simulujúce inteligenciu okrem iného zhromažďovaním a spracúvaním údajov, analýzou a interpretáciou svojho prostredia a vykonávaním krokov s určitým stupňom autonómie na dosiahnutie konkrétnych cieľov.

Za autonómny tento návrh považuje systém AI, ktorý funguje na základe interpretácie určitých vstupov a používania súboru vopred stanovených inštrukcií bez toho, aby bol týmito inštrukciami obmedzovaný, hoci správanie systému je obmedzené cieľom, ktorý mu bol stanovený, a ďalšími príslušnými možnosťami týkajúcimi sa jeho návrhu, ktoré zvolil jeho vývojár, a je zameraný na splnenie tohto cieľa. Autonómne systémy sa tak chápu ako systémy umelej inteligencie a často sa používajú ako synonymá. Na účely príspevku tak budeme používať pojem autonómne systémy.

Takisto stojí za pozornosť uznesenie Európskeho parlamentu z 15. januára 2019 o autonómnom riadení vozidiel v európskej doprave [2018/2089(INI)], ktoré hovorí o tom, že vzhľadom na dynamické technologické zmeny v odvetví je potrebné objasniť, kto by mal niesť škodu v prípade nehôd spôsobených plne autonómnyimi vozidlami, a v prípade, keď je úroveň autonómnosti taká, že vozidlo môže fungovať buď úplne samostatne, alebo ho môže viesť vodič, sa musí bez akejkoľvek pochybnosti dať určiť, kto je zodpovedná strana v každom konkrétnom scenári; zdôrazňuje, že existuje osobitná potreba preskúmať, či by skutočnosť, že doposiaľ bol len veľmi malý podiel všetkých nehôd spôsobených technickými faktormi, mohla byť dôvodom na presun zodpovednosti na výrobcov, ktorý ako rizikový faktor nezávislý od zanedbania zodpovednosti súvisí iba s rizikom vyplývajúcim z uvedenia autonómneho vozidla na trh; zdôrazňuje tiež, že je ďalej potrebné preskúmať, či by špecifické povinnosti vlastníka vozidla týkajúce sa bezpečnosti cestnej premávky a povinnosti podstúpiť výučbu, ktoré sa vzťahujú na vodiča, v každom prípade mohli primerane vyvážiť tento presun zodpovednosti.

Môžeme povedať, že Európska únia zaujala k autonómnyim systémom ako celku veľmi výrazný postoj a jej reakcia smerovala minimálne k širokej diskusii o predmetných témach a ku konkrétnym návrhom prvých legislatívnych zmien.

2 Trestnoprávna zodpovednosť autonómnych systémov

Zodpovednosť je pre právnych nadšencov stará známa, avšak pre ucelenosť problematiky stojí za „okrajové“ spomenutie. Ide o nevyhnutnosť zodpovedať za svoje správanie, pričom právna zodpovednosť vzniká pri porušení práva a spočíva v povinnosti niesť následky takéhoto porušenia. Jediným základom trestnej zodpovednosti podľa slovenského trestného práva je trestný čin, ktorým vzniká právny vzťah medzi štátom a páchatelom trestného činu.⁶ Trestná zodpovednosť vzniká konaním trestne zodpovedného subjektu, ktorý ohrozil alebo porušil záujem chránený Trestným zákonom. Podstata trestnej zodpovednosti spočíva v možnosti uloženia trestu ako sankcie za spáchaný trestný čin trestne zodpovednému subjektu.⁷

Dostávame sa k otázke trestnej zodpovednosti autonómnych systémov ako trestne zodpovedného subjektu v zmysle intencií ustanovení zákona č. 300/2005 Z. z. Trestného zákona. Náš právny poriadok rozlišuje v rámci zavinenia, ako subjektívnej stránky trestného činu, dve zložky – zložku vedomostnú (intelektuálnu) a zložku vôle. Úmyselné zavinenie predpokladá obidve zložky. V jednotlivých formách úmyselného zavinenia je rozdiel len v kvantite vôle. Nedbanlivostné zavinenie vylučuje vôľu a jeho definícia sa opiera o vedomosť, nevedomosť a možnosť vedomosti.⁸ Problémom vo vzťahu k autonómnym systémom bude okrem zavinenia aj hľadanie príčinnej súvislosti medzi zlyhaním autonómneho systému a konaním tých, ktorí takéto zlyhanie mohli zapríčiniť.⁹

V súčasnosti sa môžeme v odbornej literatúre stretnúť s tromi modelmi trestnej zodpovednosti autonómnych systémov – The Perpetration-via-Another Liability Model (model páchania prostredníctvom iného), The Natural-Probable-Consequence Liability Model (model pravdepodobných prirodzených dôsledkov), The Direct Liability Model (model pri-

⁶ MAŠLANYOVÁ, D. Et al. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 53 – 54.

⁷ MADLIAK, J. et al. Trestné právo hmotné I. Všeobecná a osobitná časť. Banská Bystrica, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2015, s. 43.

⁸ MAŠLANYOVÁ, D. Et al. Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 84.

⁹ SOKOL T., SMEJKAL, V. Trestněprávní aspekty robotiky. Právní prostor [online]. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/trestnepravni-aspekty-robotiky>

mej zodpovednosti).¹⁰ Tieto tri modely je možné uplatňovať oddelene, ale v mnohých situáciách je potrebná ich vzájomná kombinácia (všetkých alebo vybraných) na dokončenie právnej štruktúry trestnej zodpovednosti. V súčasnosti platí, že autonómne systémy nemôžu niesť následky za svoje protiprávne konanie a nie sú trestne zodpovedné. Vzhľadom na súčasný stav trestnoprávnej úpravy v Slovenskej republike sa pokúsime predmetné modely subsumovať (tam, kde to bude možné) pod jednotlivé ustanovenia trestnoprávnych noriem.

2.1 The perpetration-via-another liability model (model páchania prostredníctvom iného)

Uvedený model predstavuje použitie autonómneho systému ako nástroja na spáchanie trestného činu, pričom nejde o jeho priamu zodpovednosť. V danom prípade pri využití autonómneho systému na spáchanie trestného činu môžeme hovoriť o konaní nepriameho páchatela. Nepriamy páchatel je ten, kto na spáchanie trestného činu úmyselne použije inú osobu ako „živý nástroj“. Osoba, ktorá je „živým nástrojom“, koná nezavinene a často nie je ani trestne zodpovedná. Za trestný čin bude zodpovedný ten páchatel, ktorý prostredníctvom tohto živého nástroja čin spáchal. Otázkou je, kto takýmto nepriamym páchatelom pri autonómnych systémoch môže byť.

Pri uvedenom type modelu hovoríme predovšetkým o trestnej zodpovednosti programátora, výrobcu, prevádzkovateľa, finálneho užívateľa autonómneho systému, ale aj o tretích osobách, ktoré vykonajú nepovolený zásah do autonómneho systému (hacking), pričom môže ísť o fyzické (jednotlivec, skupina), ako aj právnické osoby (na účely textu budeme ďalej používať pojem fyzické a právnické osoby). V uvedenom prípade sa musí dokázať úmysel na strane fyzických a právnických osôb, ktoré sú priamo zodpovedné za konanie autonómneho systému.

Programátor sa môže stať páchatelom trestného činu v momente, keď vytvorí autonómny systém s úmyslom spáchať prostredníctvom neho trestný čin – napr. ak vytvorí škodlivý autonómny systém, ktorý dokáže zapisovať údaje z kreditných kariet jeho užívateľov. Rovnako aj užívateľ sa stáva

¹⁰ HALLEVY, G. The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities – from Science Fiction to Legal Social Control, Akron Intellectual Property Journal: Vol. 4 : Iss. 2 , Article 1., 2018. Pri uvedených metódach ide o voľný preklad autora.

páchateľom v momente, ak takýto autonómny systém použije na spáchanie trestného činu, napr. s cieľom zabezpečiť sebe alebo inému prospech. Obdobne v takomto konaní môže postupovať aj tretia osoba – hacker – ktorá sa do autonómneho systému nabúra. Takýmito konaniami môže dochádzať k naplneniu skutkových podstát trestných činov, pri ktorých sú autonómne systémy predmetom útoku uvedených v § 247 až § 247d Trestného zákona, ale aj trestných činov, pri ktorých sú autonómne systémy použité na spáchanie iného trestného činu (napr. trestný čin podvodu podľa § 221 Trestného zákona, ale aj trestný čin ublíženie na zdraví podľa § 155 Trestného zákona a nasl.).

Špecifická môže byť situácia, ak sa vlastník autonómneho systému rozhodne na základe vlastného uváženia zasiahnuť do takéhoto systému a porušiť tak autorské právo jeho tvorcu. Podľa nášho názoru by sa pri takomto čine malo v prvom rade hľadieť na jeho závažnosť, ako aj na to, aký následok bol jeho zásahom spôsobený a až následne tento čin subsumovať pod konkrétne ustanovenie Trestného zákona.

Tento model zodpovednosti neprpisuje subjektu autonómneho systému žiadnu schopnosť, ktorá by mohla deklarovať jeho priamu trestnú zodpovednosť. Prípadné použitie predmetného modelu sa nehodí na situácie, keď by autonómny systém spáchal skutok, ktorý môže mať znaky trestného činu, a to na základe vlastných nahromadených skúsenosti alebo znalostí, ktoré si na základe zabudovanej AI sám osvojil. Takisto sa použitie tohto modelu nejaví ako účelné, ak autonómny systém nebol navrhnutý na spáchanie trestného činu a napriek tomu použitím autonómneho systému k takémuto spáchaniu dôjde. Právnym výsledkom použitia tohto modelu je, že fyzické a právnické osoby použili autonómny systém na spáchanie konkrétneho trestného činu a sú tak trestne zodpovedné za spáchaný trestný čin, zatiaľ čo programátor/výrobca autonómneho systému nie je za takéto konanie trestne zodpovedný.

2.2 The natural-probable-consequence liability model (model pravdepodobných prirodzených dôsledkov)

V poradí druhý model trestnej zodpovednosti autonómneho systému predpokladá zapojenie fyzických a právnických osôb do každodenných činností autonómneho systému, ktoré však neplánovali spáchanie trestného činu, avšak autonómny systém sa pri vykonávaní svojich každodenných výpoč-

tových operácií takéhoto činu dopustí. Fyzické a právnické osoby nevedeli o spáchaní trestného činu, kým už nebol spáchaný, neplánovali jeho žiadne spáchanie a nezúčastnili sa na žiadnej časti spáchania tohto konkrétneho trestného činu. Ako modelovú situáciu môžeme poukázať na autonómny systém zabudovaný v automobile, ktorý spôsobí dopravnú nehodu, pri ktorej dôjde k usmrteniu fyzickej osoby, ale aj robotickú operáciu pacienta, ktorý pre chybu autonómneho systému môže byť usmrtený.¹¹

V týchto prípadoch nie je použitie prvého modelu právne vhodné. Prvý model predpokladá plán fyzických alebo právnických osôb spáchať trestný čin prostredníctvom autonómneho systému s využitím niektorých jeho výpočtových operácií. V prípade druhého modelu nejde o priame spáchanie skutku v zmysle slova, pretože fyzické a právnické osoby nevedeli o spáchaní trestného činu, neplánovali ho a ani nemali v úmysle ho spáchať prostredníctvom autonómneho systému. V takýchto prípadoch môže druhý model predstavovať vhodnú právnu odpoveď. Tento model je založený na schopnosti predvídať nadchádzajúce spáchanie trestného činu. Rozumieme pod ním zavinenie a spáchanie trestného činu z neobľahosti páchatela.¹² Hlavným znakom tohto modelu je neobľahosť na strane fyzických a právnických osôb ako páchatela, ktorý svojím komisiívnym alebo omisiívnym konaním spáchal trestný čin, ak vedel, že môže spôsobom uvedeným v tomto zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený týmto zákonom, ale bez primeraných dôvodov sa spoliehal, že také porušenie alebo ohrozenie nespôsobí, alebo ak páchatel nevedel, že svojím konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, hoci o tom vzhľadom na okolnosti a na svoje osobné pomery vedieť mal a mohol.¹³ Pre vedomú a nevedomú neobľahosť platí, že chýba zložka vôle, t. j. že páchatel nechce spôsobiť následok ani nie je uzročený s tým, že ho spôsobí a uplatňuje sa len zložka vedomostná (intelektuálna, rozumová).¹⁴

Pri trestných činoch nielen autonómnych systémov spáchaných z neobľahosti sa v odbornej literatúre stretávame s pojmom potrebná mie-

¹¹ Dostupné na: <https://www.therichest.com/technologies/15-shocking-deaths-caused-by-robots/>

¹² SOKOL, T., SMEJKAL, V. Trestněprávní aspekty robotiky. Právní prostor [online].

¹³ § 16 Trestného zákona.

¹⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Velký komentár. 5. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2020.

ra opatrnosti.¹⁵ Povinnosť predvídať možnosť spôsobenia poruchy alebo ohrozenia záujmu chráneného Trestným zákonom [§ 16 písm. a) TZ] pri výkone niektorých povolání vyplýva nielen z bezpečnostných predpisov publikovaných v Zbierke zákonov, ale aj z technických noriem. Ak ide o obsah technickej normy, neplatí zásada *iura novit curia*. Obsah technickej normy je treba v trestnom konaní dokazovať.¹⁶ Stanovenie „potrebnej miery opatrnosti“ môžeme tak hľadať najmä v zvláštnych predpisoch, technických predpisoch, technických normách, ako aj pravidlách vyplývajúcich z poznania v rámci konkrétnych odborov.¹⁷

Rovnako aj AIA hovorí o tom, že je vhodné, aby konkrétna fyzická alebo právnická osoba vymedzená ako poskytovateľ prevzala zodpovednosť za uvedenie vysokorizikového systému umelej inteligencie na trh alebo do prevádzky bez ohľadu na to, či je táto fyzická alebo právnická osoba osobou, ktorá systém skoncipovala alebo vyvinula.

V súčasnosti sa však stretávame s náročnosťou dokazovania počítačovej kriminality v rámci trestného konania, kde je náročné preukázať nedbanlivosť na strane páchatela napr. aj vzhľadom na skutočnosť, že poškodený často disponuje minimálnymi znalosťami počítačových systémov, a tak nevie určiť, či došlo ku škode prostredníctvom autonómneho systému z dôvodu spáchania trestného činu, alebo z dôvodu výrobnnej chyby, ktorá je reklamovateľná v zmysle príslušných súkromnoprávných predpisov. Takáto náročnosť dokazovania môže byť „brzdou“ pre používanie druhého modelu.

Pri uvedených modeloch sa stretávame aj so situáciou, keď treba vyriešiť zodpovednosť za spáchaný trestný čin vzťahujúci sa na autonómny systém, ktorý ho spáchal samostatne, bez vnútorných alebo vonkajších zásahov do autonómneho systému a bez ohľadu na to, či k jeho spáchaniu došlo úmyselne alebo z nedbanlivosti. Na túto skutočnosť existujú dve rôzne východiská – prvým je skutočnosť, že za takýto trestný čin zodpovedá výlučne fyzická a právnická osoba stojaca za autonómnym systémom podľa druhého modelu, pretože tento nedisponuje kritériom subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu, a tak nie je priamo trestne zodpovedný a druhým kritériom je možnosť prezumpcie naplnenia jednotlivých kritérií zavinenia, či už úmyselného alebo nedbanlivostného s cieľom vyvolať

¹⁵ SOKOL, T., SMEJKAL, V. Trestněprávní aspekty robotiky. Právní prostor [online].

¹⁶ R 28/1988 – I – II – upravené znenie.

¹⁷ SOKOL, T., SMEJKAL, V. Trestněprávní aspekty robotiky. Právní prostor [online].

škodlivý následok spáchaním trestného činu, čím sa dostávame do nového rozmeru zodpovednosti autonómneho systému ako samostatného subjektu, kde môžeme hovoriť o jeho priamej zodpovednosti.

2.3 The direct liability model (model priamej zodpovednosti)

Posledný, podľa mnohých futuristický model hovorí o priamej (nielen trestnej) zodpovednosti autonómneho systému, ktorý v súčasnosti nenachádza oporu v právnych predpisoch SR. Tento model nepredpokladá žiadnu závislosť autonómneho systému od konkrétnej fyzickej alebo právnickej osoby. Na uznanie priamej zodpovednosti autonómneho systému ako samostatného subjektu z pohľadu práva by bolo nutné právne vymedziť jeho subjektivitu v zmysle právnych predpisov. Podľa nášho názoru v budúcnosti bude mať autonómny systém vôľu nezávislú od človeka, čo by znamenalo, že autonómny systém ako taký môže konať zavinene a mať tak vnútorný (psychický) vzťah k svojmu konaniu a rovnako tak aj k následkom takéhoto konania.

Myšlienky týkajúce sa autonómneho systému ako možnej ďalšej osoby popri fyzických a právnických osobách, ktorá by disponovala právnou subjektivitou a mohla by niesť následky za svoje činy, sa už objavili na úrovni Európskej únie v roku 2017.¹⁸ Autonómny systém by bolo možné vymedziť ako útvar odlišný od človeka schopný samostatne rozhodovať a konať, prípadne by išlo o umelý útvar existujúci od svojho vzniku do svojho zániku. Otázka vzniku a zániku by následne mohla byť riešená napr. zápisom do registra umelej inteligencie rovnako, ako je to u právnických osôb.¹⁹

K použitiu tohto modelu by dochádzalo v situáciách, ak by sa autonómny systém na základe vlastnej vôle, bez vnútorného a vonkajšieho zásahu, sám rozhodol spáchať skutok, ktorý by mal znaky trestného činu. Je však otázne, do akej miery by uloženie prípadného trestu autonómnemu sys-

¹⁸ EU zvažuje dát práva a povinnosti umelé inteligenci, 150 vedců před tím vážně varuje. Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2018/04/eu-zvazuje-dat-prava-povinnosti-umele-inteligenci-150-vedcu-pred-tim-vazne-varuje/>

¹⁹ Porovnaj MIKEŠ, S. Právo ve věku inteligentních strojů. Bulletin-advokacie.cz [online]. Praha: Česká advokátní komora, 2018. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pravo-ve-veku-inteligentnich-stroju?browser=mobi>

tému naplnilo účel trestu daný súčasným Trestným zákonom.²⁰ Je možné predpokladať to, že v budúcnosti budú autonómne systémy konať na úrovni ľudských bytostí, a tak si osvojovať základy správania, z akých vychádzame dnes, a to predovšetkým na základe doktríny učiacej sa umelej inteligencie, kde by následne bola takémuto systému priznaná právna subjektivita.

Nadobudnutie vôle nezávislej od človeka a „uvedomenie sa“ autonómneho systému bude vyvoditeľné najmä zo základného nastavenia autonómneho systému, prostredníctvom ktorého bude tento systém vyhodnocovať situácie a učiť sa nové informácie aj po implementácii do aktívneho režimu.²¹ Na účely nášho príspevku je tak vhodné v súčasnosti vychádzať z právnej fikcie, ktorá hovorí o tom, že AS budú schopné uvedomovať si následky svojho konania, ako aj vedome dosiahnuť istý cieľ, ktorého výsledkom môže byť práve trestný čin. Takisto sa nám ponúka možnosť vytvorenia kategórie vývojových levelov AS, na základe ktorých by došlo k udeleniu statusu v rámci trestnej zodpovednosti.²²

Je dôležité zamyslieť sa aj nad prípadnými trestami, ktoré by sa pri priamej zodpovednosti mohli autonómny systémom ukladať hlavne s prihliadnutím na ochranu spoločnosti a základných ľudských práv. Ako príklad *de lege ferenda* môžeme uviesť trest likvidácie konkrétneho AS, ktorý by sa rovnako ako trest odňatia slobody v súčasnom ponímaní využíval ako *ultima ratio* a ktorý by predstavoval najefektívnejšiu ochranu spoločnosti pred AS.

²⁰ Podľa § 34 ods. 1 Trestného zákona trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou.

²¹ HALLEVY, G. The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities – from Science Fiction to Legal Social Control, *Akron Intellectual Property Journal*: Vol. 4 : Iss. 2 , Article 1., 2018, s. 176.

²² FREITAS, P., ANDRADE, F., NOVAIS, P. Criminal Liability of Autonomous Agents: From the Unthinkable to the Plausible. *AI Approaches to the Complexity of Legal Systems*. Springer International Publishing, 2018, s. 151.

ZÁVER

Vstupujeme do obdobia, v ktorom sa stále viac spoliehame na autonómne systémy, ktoré sú schopné samostatne vykonávať stále viac rôznorodých úkonov. Vzhľadom na skutočnosť, že technológie sa vyvíjajú závažným tempom je potrebné na tento vývoj reflektovať aj z hľadiska právnej úpravy. Autonómne systémy sú veľmi diskutovanou témou aj v oblasti práva, ktorá vyvoláva veľa rôznorodých postrehov a do budúcnosti predstavuje nosnú tému práva, s ktorou sa bude musieť vo väčšej miere popasovať nielen Slovenská republika, ale takisto aj Európska únia a upraviť legislatívu tak, aby reflektovala súčasný trend a vývoj technológií, ktoré sa menia každým dňom.

Manipulácia s autonómnymi systémami pomocou softvéru, krádeže utajovaných informácií, mazanie údajov, poškodzovanie webových stránok atď. sú len niekoľkými príkladmi toho, ako môžu fyzické a právnické osoby ako páchatelia vstúpiť do zabezpečeného autonómneho systému. Rôzne útoky, ktoré umožňuje počítačová technológia, sa môžu vykonávať aj prostredníctvom autonómneho systému, ktorý riadi leteckú dopravu, lodnú dopravu a pod. Podľa nášho názoru je už aj v súčasnej právnej úprave trestná zodpovednosť autonómnych systémov možná a je ju možné subsumovať pod jednotlivé ustanovenia Trestného zákona. Takisto aj AIA spomína, že konkrétna fyzická alebo právnická osoba má prevziať zodpovednosť za vytvorený AS. Predstavované návrhy v tomto príspevku môžu slúžiť ako prípadné návrhy *de lege ferenda*.

Z hľadiska právnej subjektivity autonómnych systémov je nutné zamyslieť sa nad tým, ako konkrétne napĺňajú autonómne systémy podmienky na vznik trestnoprávnej zodpovednosti a ako sa ich postavenie bude líšiť od fyzických a právnických osôb ako páchatelov trestnej činnosti.²³

Literatúra

Monografie

1. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2020, s. 1024. ISBN 978-80-815-5096-6.

²³ HALLEVY, G. The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities – from Science Fiction to Legal Social Control, Akron Intellectual Property Journal: Vol. 4 : Iss. 2 , Article 1., 2018.

2. MADLIAK, J. et al. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná a osobitná časť*. Banská Bystrica: Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, 2015, s. 458. ISBN 978-80-55-0800-3.
3. MAŠLANYOVÁ, D. et al. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 250. ISBN 978-80-73-0772-6.

Články

1. FREITAS, P., ANDRADE, F., NOVAIS, P. *Criminal Liability of Autonomous Agents: From the Unthinkable to the Plausible. AI Approaches to the Complexity of Legal Systems*. Springer International Publishing, 2018.
2. FUNTA, R. Umelá inteligencia a trestná zodpovednosť? *Justičná revue*. 2019, roč. 71, č. 1, s. 73 – 83.
3. HALLEVY, G. The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities – from Science Fiction to Legal Social Control. *Akron Intellectual Property Journal*. 2018, Vol. 4, Iss. 2, Article 1.
4. MIKEŠ, S. Právo ve věku inteligentních strojů. *Bulletin-advokacie.cz* [online]. Praha: Česká advokátní komora, 2018. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/pravo-ve-veku-inteligentnich-stroju?browser=mobi>
5. SOKOL, T., SMEJKAL, V. Trestněprávní aspekty robotiky. *Právní prostor* [online]. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/pravo-it/trestnepravni-aspekty-robotiky>

Webové odkazy

1. V Tesle pri nehode zhoreli dvaja ľudia. Za volantom vraj nik nesedel. Dostupné na: <https://auto.pravda.sk/magazin/clanok/585063-v-tesle-pri-nehode-uhoreli-dvaja-ludia-za-jej-volantom-nikto-nesedel/>
2. Európska komisia verejne predstavila horizontálny regulačný rámec pre umelú inteligenciu (Akt o umelej inteligencii). Dostupné na: <https://www.mirri.gov.sk/aktuality/digitalna-agenda/europska-komisia-verejne-predstavila-horizontalny-regulacny-ramec-pre-umelu-inteligenciu-akt-o-umelej-inteligencii/index.html>
3. Independent High-level Expert Group on Artificial Intelligence set up by the European Commission. A definition of AI: Main Capabilities and Disciplines. Evropská komise [online]. Brusel, Belgie, 2018. Dostupné na: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56341
4. EU zvažuje dát práva a povinnosti umělé inteligenci, 150 vědců před tím vážně varuje. Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2018/04/eu-zvazuje-dat-prava-povinnosti-umele-inteligenci-150-vedcu-pred-tim-vazne-varuje/>

Rozhodnutia

1. R 28/1988 – I – II – upravené znenie.

Kontaktné údaje autora:

JUDr. Norbert Halas

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

norbert.halas13@gmail.com

TRESTNÝ ČIN ZABITÍ V KONTEXTU OCHRANY PRÁVA NA ŽIVOT

THE CRIME OF MANSLAUGHTER IN THE CONTEXT OF THE PROTECTION OF THE RIGHT TO LIFE

Mgr. David Texl

Katedra trestního práva, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

Abstrakt: Článek se zabývá problematikou právní úpravy jednoho z trestných činů proti životu a zdraví – konkrétně trestného činu zabití. Článek si klade za cíl zasadit tento trestný čin do kontextu ústavněprávní ochrany práva na život. Úvodní část obsahuje obecné výklady, týkající se historie problematiky ochrany lidského života prostředky trestního práva. Následuje podrobnější rozbor skutkové podstaty trestného činu zabití a jejích jednotlivých částí. Závěrečná část se pak věnuje otázce, zda je ochrana lidského života prostřednictvím právní úpravy tohoto trestného činu dostačující či nikoli, a zabývá se rovněž některými úvahami *de lege ferenda*. Článek byl inspirován diplomovou prací jeho autora, která byla věnována komparaci trestných činů vraždy a zabití, a to především optikou rozhodovací praxe českých soudů.

Klíčová slova: Zabití, právo na život, základní lidská práva

Abstract: The contribution deals with the issue of legal regulation of one of the crimes against life and health - specifically the crime of manslaughter. The paper aims to place this crime in the context of the constitutional protection of the right to life. The introductory part contains general interpretations concerning the history of the issue of protection of human life by means of criminal law. The following is a more detailed analysis of the facts of the crime of manslaughter and its characteristics. The final part then deals with the question of whether the protection of human life through the legal regulation of this crime is sufficient or not and also deals with some considerations *de lege ferenda*. The contribution was inspired by the diploma thesis of its author, which was devoted to the comparison of the crimes of murder and manslaughter, especially from the perspective of the decision-making practice of the Czech courts.

Key words: Manslaughter, right to live, fundamental human rights.

ÚVOD

Mezi základní znaky moderního právního státu patří to, že stát je založen na ústavnosti, tedy na existenci Ústavy, která představuje „nejvyšší zákon“ ve státě, a také na existenci ústavně chráněných práv občanů takového státu. Zakotvení tohoto principu v českém právu nalézáme hned v článku prvním Ústavy České republiky¹ (dále jen „Ústava“), dle jehož dikce „*Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana*“. Požadavek demokratičnosti je v tomto ohledu možno vnímat jako určité východisko jak pro další ustanovení Ústavy, tak i pro další právní předpisy vydávané v České republice, které musejí být s Ústavou v souladu. S pojmem demokratičnosti je úzce provázán i pojem „právní stát“,² který zdůrazňuje závaznost platných a účinných právních norem nejen pro všechny občany nacházející se na území tohoto státu, ale i pro stát samotný. Jednotlivé atributy právního státu jsou obsaženy především v normách ústavních zákonů, které jako celek tvoří ústavní pořádek České republiky. Požadavek existence právního státu také vychází z mnohých mezinárodně právních závazků, které rovněž kladou důraz na ochranu základních lidských práv.³

Z výše uvedeného vyplývá, jak důležitou roli hraje ochrana vybraných lidských práv v rovině ústavního práva. Nepopíratelnou skutečností je, že ústavně chráněna mohou být pouze ta nejdůležitější lidská práva, přičemž ochrana dalších práv je poté přiznána dílčími zákony, které však musejí být s Ústavou v souladu, jak již bylo poznamenáno výše. Je nepochybné, že právě právo na život patří mezi tato privilegovaná práva, kterým je poskytnuta ústavněprávní ochrana, neboť se jedná o nejdůležitější ze základních lidských práv.

¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

² K oběma pojmům srov. např. FILIP, J., SVATOŇ, J. *Státověda*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, s. 46.

³ Zde je možné jen příkladmo uvést Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (zák. č. 120/1976 Sb.), Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení č. 209/1992 Sb.) či Úmluvu o lidských právech a biomedicíně (sdělení č. 96/2001 Sb. m. s.).

V České republice je právo na život chráněno prostřednictvím článku 6 Listiny základních práv a svobod⁴ (dále jen „Listina“). V prvním odstavci je obecně deklarováno, že každý má právo na život a že lidský život je hoděn ochrany již před narozením. S ohledem na tematické zaměření tohoto článku je stěžejní druhý odstavec, který stanoví, že nikdo nesmí být života zbaven. S tím souvisí rovněž odstavec třetí, dle něž se nepřipouští trest smrti. Konkretizaci předchozích ustanovení pak obsahuje článek čtvrtý, když uvádí, že „[p]orušením práv podle tohoto článku není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné“.

Následující článek se proto bude zabývat otázkou, jakými způsoby je chráněno právo na život prostředky trestního práva, a to především v kontextu zavedení relativně „nového“ trestného činu zabití, jenž je upraven hned za trestným činem vraždy v § 141 trestního zákoníku⁵ (dále jen TrZ).

1 Trestné činy proti životu a zdraví a jejich historický kontext

K ochraně lidského života je využíváno v moderním právním státě více různých prostředků, mezi nimi i trestního práva. Trestní právo má mezi ostatními právními odvětvími specifické postavení, neboť k jeho užití dochází pouze *ultima ratio*, což znamená, že se užije tehdy, pokud není možné zprostředkovat ochranu určitých zájmů jinými prostředky, nejčastěji v rovině správního či občanského práva.

Trestní právo v podobě, která se blíží té dnešní, se objevuje v Evropě na počátku novověku. V počátcích se stále i v oblasti trestního práva uplatňovala svépomoc a také princip kolektivní viny. Individualizace trestní odpovědnosti byla plně prosazena až v období tzv. stavovského státu. Svépomoc však byla uplatňována i nadále, sám poškozený totiž zajišťoval některé procesní úkony či výkon rozhodnutí (trestů). K odstranění tohoto pojetí dochází postupně až od vlády Ferdinanda I., kdy se začíná více projevovat veřejnoprávní povaha trestného činu.⁶

⁴ Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky.

⁵ Zákon č. 40/2009 Sb.

⁶ BÍLÝ, J. L. *Právní dějiny na území ČR*. Praha: Linde Praha, 2003 s. 450.

Delikty proti životu obecně patřily ve stavovském právu k těm nejtěžším trestným činům. To lze dovodit ze dvou skutečností. Tou první je výše trestů ukládaných za tyto trestné činy (velmi často se jednalo o „trest nejvyšší“, tedy trest smrti), tou druhou pak preciznost právní úpravy. Je třeba si uvědomit, že v těchto dobách ještě zdaleka nebyly právem upraveny všechny známé trestné činy, některé se stále stíhaly pouze na základě zvykového práva. Trestné činy proti životu a zdraví však byly upraveny jak ve šlechtickém, tak i městském zákonodárství.⁷

Jednou ze základních otázek, se kterými se musela právní úprava vypořádat, bylo rozlišování mezi usmrcením úmyslným (v dnešním pojetí tedy vraždou a zabitím) a usmrcením neúmyslným (dnes jde především o trestný čin usmrcení z nedbalosti a kvalifikované skutkové podstaty jiných trestných činů, jejichž obligatorním znakem je způsobení smrti – například trestný čin těžkého ublížení na zdraví dle § 145 odst. 3 TrZ či trestný čin rvačky dle § 158 odst. 3 TrZ). V českém zemském právu byla upravena pouze jedna forma usmrcení, rozdíl byl však ve formě stíhání. Zatímco úmyslné usmrcení bylo stíháno soudně, neúmyslná forma odkazovala pozůstalé pouze k možnosti uzavření narovnání mezi stranami, kdy pachatel musel uhradit rodině zemřelého určitou částku, na které se strany předem dohodly. Toto pojetí potvrzuje i Vladislavské zřízení zemské, které upravuje stíhání usmrcení dvěma žalobami – žalobou z mordu (úmyslná forma) a žalobou z hlavy (neúmyslná forma).⁸

Právní úpravou usmrcení se zabývalo i právo městské, které rozlišovalo mord a vraždu (dnes naopak vnímáno jako synonyma). Za mord je považováno především usmrcení při loupeži, „úkladné zabití“, usmrcení osoby neschopné obrany (např. osoby spící) či „umoření protivníka ve vězení“. Za vraždu bylo naopak považováno usmrcení „bez rozumu“ či „z hněvu“.⁹

Z výše uvedeného lze tedy dojít k závěru, že zatímco „mord“ představoval vraždu v dnešním pojetí, tedy usmrcení jiné osoby, které bylo charakterizováno svojí úkladností a přípravou, „vraždu“ by bylo možné z dnešního pohledu vnímat právě jako obdobu trestného činu zabití, neboť tato forma usmrcení byla charakterizována tím, že se jednalo o zabití v náhlém afek-

⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, s. 172.

⁸ Tamtéž, s. 174.

⁹ Tamtéž, s. 175–176.

tu, bez předchozího uvážení a bez zlého úmyslu. Je zřejmé, že se úprava v mnohém liší, avšak i přesto je možné sledovat jisté paralely.

2 Lidský život jako objekt trestných činů vraždy a zabití

Trestní právo poskytuje ochranu proti úmyslným útokům proti životu a zdraví, rovněž tak i proti nedbalostním jednáním, která ohrožují nebo porušují lidský život či zdraví.¹⁰ Pokud je objektem lidský život, pak předmětem je živý člověk. Ten je chráněn od začátku porodu, tedy od okamžiku, kdy je plod vybavován z těla matky, tedy kdy již alespoň částečně začal opouštět tělo matky. Tuto tezi lze nepřímou dovést i z ustanovení § 142 TrZ, který postihuje usmrcení novorozeného dítěte při porodu.¹¹

Objekt lze obecně charakterizovat jako určitý veřejný zájem, který zaslужuje ochranu prostřednictvím trestního práva. Kratochvíl tuto obecnou definici ještě precizuje, když jej vymezuje jako „vztah či zájem na určitých hodnotách neboli právní statek, jehož ohrožení nebo poruchu způsobem a v míře předpokládané trestním zákonem je nezbytné v individuálním a celospolečenském zájmu postihnout trestněprávními sankcemi, a tím jej chránit“.¹²

Objekt trestných činů vraždy a zabití je porušen tehdy, pokud pachatel svým úmyslným jednáním způsobí smrt jiné osoby nebo se o to alespoň pokusí. K tomuto obecnému vymezení přistupují v případech zabití další doprovodné znaky, které mají odlišit tuto privilegovanou skutkovou podstatu od trestného činu vraždy. Jednotlivým znakům, jež jsou obsaženy ve skutkové podstatě trestného činu zabití dle § 141 TrZ, se bude věnovat následující část textu.

¹⁰ FENYK, J., HÁJEK, R., STRŽÍŽ, I., POLÁK, P. *Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 1. díl – trestní zákoník*. Praha: Linde, 2010, s. 504.

¹¹ FREMR, R. § 140. In: DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl (§ 1 až 232)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 848.

¹² KRATOCHVÍL, V. Čin soudně trestný (trestný čin, zločin, přečin, provinění), čin jinak trestný, čin beztrestný. In: KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 268.

3 Charakteristika trestného činu zabití dle § 141 TrZ

Trestný čin zabití dle § 141 TrZ je pro české právo relativní novinkou. Poprvé se v něm totiž objevil až s přijetím nynějšího trestního zákoníku, tedy zákona č. 40/2009 Sb., který nabyl účinnosti v roce 2010. Dá se říci, že české orgány činné v trestním řízení mají s aplikací tohoto trestného činu v praxi „pouze“ desetiletou zkušenost na rozdíl od vraždy, která je tradičním trestným činem proti životu a zdraví.

Vznikem trestného činu zabití zákonodárce reagoval na skutečnost, že ne všechny případy úmyslného usmrcení představují srovnatelnou míru společenské škodlivosti, a proto bylo vhodné zařadit do trestního zákoníku tuto novou skutkovou podstatu, která je privilegovanou ve vztahu k trestnému činu vraždy.

Oba tyto trestné činy, tedy jak vraždu, tak i zabití, pojí skutečnost, že se jedná o úmyslné usmrcení jiné osoby. Trestný čin zabití však má již ve své základní skutkové podstatě (§ 141 odst. 1 TrZ) oproti trestnému činu vraždy další znaky, které umožňují diferenciaci těchto dvou trestných činů.

Trestný čin zabití je dle dikce zákona vymezen jako *úmyslné usmrcení jiného v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeneho*.¹³ Z tohoto zákonného vymezení jsou zřejmé dvě věci – jednak, že se zákonodárce snaží postihnout jednání pachatele, které je vyvoláno duševním rozrušením pachatele a nejde tak v žádném případě o jednání plánované, a zároveň zde zákonodárce ponechává volnou ruku soudům při výkladu jednotlivých znaků skutkové podstaty trestného činu zabití, neboť tyto nejsou nikde v zákoně definovány. Také je zde ponechána soudu „úniková klauzule“ ve formě znaku jiného omluvitelného hnutí mysli, která umožňuje soudu zasadit zákonné vymezení trestného činu přesně do kontextu toho kterého konkrétního případu.

Trestný čin zabití nachází svoji úpravu v § 141 TrZ, který je dělen do dvou odstavců. V prvním odstavci je vymezena základní skutková podstata, druhý odstavec pak představuje kvalifikovanou formu, kde k činu dle odstavce prvního přistupují další fakultativní znaky.

Základní skutková podstata v prvním odstavci zní: *„Kdo jiného úmyslně usmrtí v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvi-*

¹³ Srov. § 141 odst. 1 TrZ.

telného hnutí myslí alebo v dôsledku predchádzajúho zavrženého jednání poškodeného, bude potrestán trestom odnětí svobody na tři léta až deset let.“

Shodně jako v případě trestného činu vraždy jde o jednání pachatele, kterým usmrtí jiného (jinou fyzickou osobu). Od vraždy se však odlišuje tím, že se sice jedná o ta jednání, kdy dojde k úmyslnému usmrcení člověka, avšak stane se tak pod vlivem dalších okolností, které mají původ buď v psychické stránce pachatele (silné rozrušení, strach, úlek nebo zmatek), popřípadě v předchozím zavržením jednání samotného poškozeného, tedy oběti.¹⁴

Zákon tedy nabízí dvě alternativy, jednak jednání v silném rozrušení z omluvitelného hnutí myslí (tzv. afektdelikt) a jednání v důsledku předchozího zavržením jednání poškozeného (tzv. provokace).¹⁵ Tyto alternativy jsou konstruovány tak, že není potřeba jejich kumulativního naplnění, tedy jednání pachatele v rozrušení z omluvitelného hnutí myslí nemusí být reakcí na předcházející zavržením jednání poškozeného a opačně. Zároveň však není z podstaty věci vyloučeno, aby došlo k naplnění více znaků zároveň, např. kdy předchází zavržením jednání poškozeného zároveň vyvolá v pachateli strach či rozrušení.

První variantou je jednání v omluvitelném hnutí myslí, tzv. afektdelikt. Pod tento pojem se podle zákona řadí strach, úlek a zmatek a také jiné omluvitelné hnutí myslí, které je třeba vždy posoudit ve vztahu k okolnostem konkrétního případu. Hned z počátku je namístě citovat judikaturu Nejvyššího soudu: „*Spáchání trestného činu zabití podle § 141 odst. 1 tr. zákoníku je podmíněno silným rozrušením pachatele v době činu, které vyvolal strach, úlek, zmatek nebo jiné omluvitelné hnutí myslí pachatele, anebo vyžaduje předchozí zavržením jednání poškozeného. Přitom silné rozrušení je duševní stav, v němž pachatel jak vnitřně, tak zpravidla i navenek vykazuje značné emoční vzrušení či neklid, které ovlivňují jeho další jednání a projevují se v průběhu činu, a to bez ohledu na okolnost, zda se na takovém rozrušení podílí též nervová labilita či přímo duševní porucha pachatele (tzv. psychická predispozice), anebo jestli je příčinou silného rozrušení pouze vlastní strach, úlek, zmatek nebo jiné omluvitelné hnutí myslí pacha-*

¹⁴ ŽATECKÁ, E. Trestné činy proti životu a zdraví. In: FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J., SEDLÁČKOVÁ, J., ŽATECKÁ, E. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. Ostrava: KEY Publishing, 2015, s. 7.

¹⁵ ŠÁMAL, P. § 141. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, s. 1489.

tele. Strach, úlek nebo zmatek pachatele se podřazují pod obecný pojem tzv. omluvitelných hnutí myslí, která pocházejí z polehčujících a pochopitelných duševních stavů pachatele. Tato omluvitelná hnutí myslí mohou navazovat jen na podněty mimořádné intenzity a závažnosti, protože musí vyvolat silné rozrušení pachatele (např. u strachu půjde o vystupňovanou obavu o život vlastní nebo o život blízkých osob, popřípadě o jinou vážnou újmu na zdraví). Nejedná se o pouhé silnější emoce, ale o emotivní prožitky vystupňované, které sice nutně neovlivňují přičetnost, ale vedou ke značnému zúžení vědomí pachatele a k oslabení jeho zábran. K tomu, aby se mohlo jednat o stav silného rozrušení pachatele trestného činu zabití ve smyslu § 141 odst. 1 tr. zákoníku, tedy musí být nějaký mimořádně intenzivní podnět, který by jej mohl vyvolat.¹⁶

Jiné rozhodnutí uvádí: „Trestný čin zabití je trestným činem úmyslným (srov. § 15 tr. zákoníku). Úmysl pachatele, byť eventuální, musí směřovat k usmrcení člověka, ale na rozdíl od vraždy pachatel jedná v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí (tzv. afektdelikt) anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace), což jsou souhrnně řečeno subjektivní stavy na straně pachatele, které ho z pohledu trestního postihu výrazně privilegují.

Z hlediska privilegovaného posuzování musí silné rozrušení pachatele pocházet ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí myslí. Silné rozrušení pachatele je duševní stav, při němž pachatel jak vnitřně, tak i zpravidla navenek vykazuje značné emoční vzrušení či neklid ovlivňující jeho další jednání a projevující se v průběhu činu. Silné rozrušení může u pachatele vzniknout postupně, např. v důsledku narůstajících obav o život při pronásledování, ale i náhle či prudce. Silné rozrušení může mít i povahu náhlé nebo prudké afektivní reakce na okamžitě vzbuzený strach, úlek, zmatek apod. Silné rozrušení, jako vystupňovaná emotivní reakce na strach, úlek, zmatek nebo jiné omluvitelné hnutí myslí, sice nemusí nutně ovlivnit přičetnost, ale vždy vede k značnému zúžení vědomí a oslabení psychických zábran u pachatele, neboť ovlivňuje jeho schopnost racionálně uvažovat [...]. Přitom však musí jít o lidsky pochopitelnou reakci na některý z uvedených stavů. Zákon zde užívá pojem ‚omluvitelné hnutí myslí‘, čímž vyjadřuje, že je třeba na pachatele hledět s určitou shovívavostí, což právě odůvodňuje nižší trestnost takového jednání. Na druhé straně to však neznamená, že by takový čin

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010.

tím byl zcela ospravedlnitelný, neboť stále zůstává, byť mírněji, trestuhodným a zavrženíhodným, neboť jde o úmyslné usmrcení člověka.

Strach, úlek nebo zmatek pachatele se podřazují pod obecný pojem tzv. omluvitelných hnutí myslí, která pocházejí z polehčujících a pochopitelných duševních stavů pachatele. Jde v zásadě o nelibé emotivní reakce na podstatný vnější podnět v podobě útoku, nebezpečí či jiného ohrožení, které jsou zpravidla spojeny s neurovegetativními projevy. Tato omluvitelná hnutí myslí musí navazovat na podněty mimořádné intenzity a závažnosti, neboť musí vyvolat silné rozrušení (např. u strachu půjde o vystupňovanou obavu o svůj život nebo o život blízkých osob, popř. o jinou vážnou újmu na zdraví).¹⁷

Nejvyšší soud pak také uvádí příklad podmínky, za níž se o trestný čin zabití naopak jednat nebude: „*Takovým podnětem pak zásadně nebude krádež majetku pachatele, byť k ní v minulosti mohlo dojít již vícekrát, pokud navíc ani není zřejmé, kdo se dopouštěl předchozích krádeží.*“¹⁸ Další příklad je pak uveden v jiném rozhodnutí: „*Za silné rozrušení, které je omluvitelným hnutím myslí ve smyslu § 141 odst. 1 tr. zák. o trestném činu zabití, nelze považovat rozrušení pachatele vyvolané jeho hněvem a vztekem (např. v důsledku nadměrného hluku oslavujících osob) ve spojení s vlivem alkoholických nápojů, které požil.*“¹⁹ O omluvitelné hnutí myslí nešlo také v tomto případě: „*Při nabídce částečného plnění ve výši 7 000 Kč byl spor fakticky jen o to, kdy poškozený doplatí zbývající částku 10 000 Kč. Porovná-li se předmět sporu na straně jedné a stav zlosti obviněného demonstrováný navenek napadením poškozeného úderem sekyrou do hlavy na straně druhé, pak se reakce obviněného jeví jako neadekvátní v takové míře, že je vyloučeno považovat za omluvitelné to hnutí myslí, které obviněného podnítilo k posuzovanému činu*“²⁰

Komentářová literatura k tomu doplňuje, že: „*Jde v zásadě o nelibé emotivní reakce na podstatný vnější podnět v podobě útoku, nebezpečí či jiného ohrožení, které jsou zpravidla spojeny s neurovegetativními projevy. Tato omluvitelná hnutí myslí musí navazovat na podněty mimořádné intenzity a závažnosti, neboť musí vyvolat silné rozrušení (např. u strachu půjde o vy-*

¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. 3 Tdo 825/2013.

¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 793/2010.

¹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 4 Tdo 1517/2010.

²⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 1. 2011, sp. zn. 4 Tdo 1517/2010.

stupňovanou obavu o svůj život nebo o život blízkých osob, popř. o jinou vážnou újmu na zdraví). Jinými omluvitelnými hnutími myslí mohou být např. soucit, žal nebo smutek. Bylo by možno sem zařadit i pocity neřešitelnosti či bezvýchodnosti z dlouhodobých a stresujících vztahů, např. manželské nebo partnerské krize apod.⁴²¹ Dále je uveden příkladmo také negativní výčet situací, kdy o jiné omluvitelné hnutí myslí nepřijde: „Naproti tomu pod takové silné rozrušení ve smyslu § 141 odst. 1 nelze zařadit silné rozrušení např. ze vzteku nebo hněvu na základě jednání, které je pachateli nepřijemné, ale je v souladu se zákonem, tedy zejména na základě určitého sporu, kdy pachatel na rozdíl od poškozeného nebyl v právu, nebo při vymáhání oprávněného dluhu poškozeným od pachatele apod., anebo dokonce silné rozrušení vzniklé ze zavrženíhodné pohnutky, např. z jednání oběti, která odmítá být pachateli po vůli, brání se mu atd. Podobně by pod omluvitelné silné rozrušení nebylo možno zahrnout jiný zavrženíhodný stav myslí pachatele, např. tzv. opojení z krve, do kterého se někdy dostane pachatel při brutálním usmrcování oběti. Proto je třeba jednání pachatele v takovém nikoli omluvitelném stavu myslí podřadit pod trestný čin vraždy dle § 140, neboť nespádají pod privilegovanou skutkovou podstatu zabití.“⁴²²

Druhou variantou jednání obsaženou v ustanovení § 141 odst. 1 je jednání pachatele v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Ani tento znak není v zákoně výslovně definován, proto bude opět nutné přihlédnout zejména k rozhodovací praxi soudů.

Obecně lze pojem předchozího zavrženíhodného jednání chápat jako čin, který by byl s velkou mírou pravděpodobnosti protiprávní, často by se jednalo přímo o trestný čin ve smyslu trestního zákoníku. Typickým příkladem může být napadení (např. trestný čin ublížení na zdraví dle § 146 TrZ) nebo psychické či fyzické týrání (např. trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí dle § 199 TrZ). Jako předchozí zavrženíhodné jednání nemůže být vnímán pouze výkon práva, byť s ním pachatel nesouhlasí. Nemůže také jít o jednání, které vyprovokoval sám pachatel například tím, že poškozeného napadl, ten jej v reakci na to udeřil a následně pachatel poškozeného úmyslně usmrtil. Zde by se jednalo o trestný čin vraždy dle § 140 TrZ.

⁴²¹ ŠÁMAL, P. § 141. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Op. cit. s. 1491.

⁴²² Tamtéž.

Doktrína hovoří o jednání pachatele v reakci na provokaci poškozeného. Důležité však je, že mezi úmyslným usmrčením (tedy trestným činem zabití) a předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného musí být dána příčinná souvislost, která musí být také v řízení před soudem řádně prokázána, jinak nebude možné tuto privilegovanou skutkovou podstatu uplatnit.

Soudní praxe uvádí k tomuto znaku mimo jiné: „*Pokud jde o podmínku spočívající v předchozím zavrženíhodném jednání poškozeného, negativní charakter tohoto provokujícího jednání poškozeného a jeho míra musí být v odpovídajícím poměru ke značnému významu objektu skutkové podstaty zločinu zabití, jímž je lidský život. Mělo by tedy jít o úmyslné jednání poškozeného, které je mimořádně zlé, zraňující, ponižující nebo hrozící způsobením závažné újmy na právech. Přitom ve smyslu § 141 odst. 1 tr. zákoníku jde o takové předchozí zavrženíhodné jednání, jehož se dopustil právě poškozený, který byl předmětem útoku pachatele trestného činu zabití, nikoli někdo jiný nebo neznámý.*“²³

Další rozhodnutí uvádí: „*Zabití je důsledkem předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace) v tom případě, jestliže pachatel jedná pod vlivem takového zavrženíhodného jednání poškozeného, které je obecně považováno za chování v příkrém rozporu s morálkou a svědčí o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a o neúctě poškozeného k ostatním osobám nebo společnosti. Míra závažnosti, resp. negativní charakter provokujícího chování poškozeného musí být v odpovídajícím poměru k mimořádnému významu objektu trestného činu zabití, jímž je lidský život. Z tohoto důvodu by tedy ustanovení § 141 odst. 1 tr. zákoníku ve variantě týkající se tzv. provokace mělo být vykládáno spíše restriktivně. Mezi předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného a úmyslným usmrčením ze strany pachatele musí být dána zřejmá a nepochybná souvislost, což zákon vyjadřuje slovy „v důsledku“, přičemž provokující jednání poškozeného musí být podstatnou a zásadní pohnutkou pachatele trestného činu zabití podle § 141 odst. 1 tr. zákoníku. Zavrženíhodné jednání poškozeného nesmí být vyprovokováno ze strany pachatele, neboť je třeba trvat na tom, že při použití privilegované skutkové podstaty zabití musí jít o ospravedlňující pohnutku, a nikoli o vyprovokování jednání poškozeného, na které pak pachatel reaguje smrtícím útokem, anebo dokonce o vyprovokování takového*

²³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 1. 2012, sp. zn. 7 Tdo 18/2012.

*zavrženíhodného jednání od počátku s tím, aby pak mohl pachatel poškozeného usmrtit.*²⁴

Jiné rozhodnutí se pak zabývá mírou závažnosti zavrženíhodného jednání poškozeného: „Na druhé straně je třeba zdůraznit, že míra závažnosti, resp. negativní charakter provokujícího chování poškozeného musí být v odpovídajícím poměru k mimořádnému významu objektu zločinu zabití, jímž je lidský život. Z tohoto důvodu je třeba ustanovení § 141 odst. 1 trestního zákoníku ve své provokující variantě vykládat spíše restriktivně. Zavrženíhodným jednáním je třeba rozumět takové vědomé a úmyslné jednání poškozeného, které je z hlediska etických měřítek společnosti mimořádně zlé, zraňující a pro druhé ponižující nebo hrozící jim způsobit závažnou újmu na jejich právech. Může se tak jednat o závažné útoky na lidský život, zdraví, svobodu a důstojnost (např. opakované fyzické napadání, mučení, domácí násilí, psychické týrání, včetně nejrůznějších typů šikany, dále útisk, vydírání, sexuální zneužívání, závažné porušování domovní svobody, tzv. sousedský teror, závažné případy pronásledování, ale i šíření pomluv a psychicky zraňujících informací). Na druhé straně běžné verbální útoky ve formě nadávek, spílání, zneuctění (dehonestace) apod., ale ani obvyklé fyzické napadání a spory (políčky, strkanice, povalení na zem atd.) nelze za zavrženíhodné jednání ve smyslu ustanovení § 141 odst. 1 trestního zákoníku považovat.“²⁵

Pokud jde o komentářovou literaturu, Šámal uvádí: „Zabití je důsledkem předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace) v tom případě, jestliže pachatel jedná pod vlivem takového zavrženíhodného jednání poškozeného, které je obecně považováno za chování v příkrém rozporu s morálkou a svědčí o morální zvrhlosti, bezcitnosti, bezohledném sobectví a neúctě poškozeného k ostatním osobám nebo společnosti. Konkrétně může jít např. o usmrcení osoby, která dlouhodobě fyzicky nebo psychicky týrala pachatele, anebo ho po určitou dobu zavrženíhodným způsobem sexuálně nebo jinak zneužívala. Může však jít i o jednorázové jednání poškozeného ve formě útoku nebo vyvolání nebezpečí směřujícího vůči zájmům chráněným trestním zákonem, pokud má požadovanou intenzitu, např. při překročení mezí nutné obrany nebo krajní nouze ze strany pachatele. Při zabití v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání není třeba, aby pachatel jednal ‚v silném rozrušení‘ nebo v jiném podobném stavu, neboť zákon zde vyžaduje

²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2017, sp. zn. 4 Tdo 1743/2016.

²⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2010, sp. zn. 8 Tdo 1115/2010.

pouze, aby jednání pachatele bylo vykonáno „v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného“, přičemž na vlastním stavu myslí pachatele, která byla ovlivněna předchozím zavrženíhodným jednáním poškozeného, z hlediska jeho rozrušení v době činu nezáleží.“²⁶ Fremr k tomu uvádí: „Druhou skupinu relevantních skutečností budou představovat případy, kdy pachatel usmrtí jiného v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného (tzv. provokace). Musí jít přitom o mimořádně závažné a intenzivní jednání poškozeného, které osoba takovému jednání vystavená pociťuje jako zásadní újmu na svém zdraví, svobodě, důstojnosti, jako jednání ji extrémně poškozující, bolestivé, stresující či ponižující. [...] Užití privilegované skutkové podstaty bude připadat v úvahu jen tehdy, když i přes úmyslné způsobení smrtelného následku budou dány důvody pro shovívavější posouzení činu než v případě běžné vraždy. Jednání poškozeného přitom může směřovat i vůči jiné osobě než pachateli (např. syn usmrtí otce, který dlouhodobě ponižoval a týral jeho matku).“²⁷

K znaku předchozího zavrženíhodného jednání by také měla přistoupit skutečnost, že se pachatel cítí tímto jednáním ohrožen (především půjde o ohrožení zdraví nebo života pachatele či jiných osob). Předchozím zavrženíhodným jednáním ve smyslu privilegované skutkové podstaty dle § 141 odst. 1 TrZ tak dle mého názoru nebude jednání poškozeného, kterým například připraví pachatele o určitou finanční částku a které by bylo možné kvalifikovat např. jako trestný čin podvodu dle § 209 TrZ. Takovéto jednání sice dosahuje té společenské škodlivosti, která zakládá jeho postižitelnost v rovině trestního práva, avšak nelze jej chápat jako předcházející zavrženíhodné jednání poškozeného ve smyslu výše zmíněného ustanovení. Dle názoru autora článku zde naopak zákonodárce cílil především na různé formy tzv. brachiálního násilí či psychického teroru. Otázkou je, zda musí toto předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného dosahovat „kvality“ trestného činu, či zda bude postačující, pokud je možné jej kvalifikovat např. jen jako přešůpek.²⁸ Vždy bude nutné přihlídnout ke konkrétním okolnostem daného případu a k osobě pachatele i poškozeného.

²⁶ ŠÁMAL, P. § 141. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*, s. 1492.

²⁷ FREMR, R. § 141. In: DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl (§ 1 až 232)*, s. 862–863.

²⁸ Dle názoru autora článku se nemusí vždy jednat o jednání, které by mohlo být podřaditelné pod některý z trestných činů. Dostačující může být i jednání, které by bylo jinak

Závěrem této části lze tedy k otázce objektivní stránky trestného činu zabití dle § 141 odst. 1 TrZ zopakovat, že se jedná o privilegovanou skutkovou podstatu ve vztahu k trestnému činu vraždy. Musí však dojít k naplnění konkrétních znaků, které jsou v zákoně vymezeny pouze abstraktně a jejich výklad je tak ponechán samotným soudům. Pod trestný čin zabití také mohou být podřaditelné některé excesy z nutné obrany.

Trestný čin zabití dle § 141 odst. 2 TrZ spáchá ten, kdo se dopustí činu dle odst. 1 na dvou nebo více osobách, na těhotné ženě, nebo na dítěti mladším patnácti let. Za tento trestný čin hrozí pachateli trest odnětí svobody v sazbě pět až patnáct let.

Spáchání činu na dvou nebo více osobách znamená, že úmyslným jednáním pachatele dle odst. 1 jsou usmrceny minimálně dvě osoby. Pojmem „na více osobách“ se rozumí spáchání tohoto trestného činu na nejméně třech osobách.²⁹ Ve vztahu k tomuto znaku se vyžaduje úmysl, byť i eventuelní. V praxi se však mohou vyskytnout i případy, kdy se úmysl bude vztahovat pouze k jedné osobě, ale jednáním pachatele bude usmrceno osob více. V takovém případě půjde dle mého názoru o souběh trestného činu zabití dle § 141 odst. 1 TrZ a trestného činu usmrcení z nedbalosti dle § 143 TrZ.

Druhým možným znakem je spáchání činu na těhotné ženě. Tímto znakem je zdůrazněna ochrana těhotné ženy, přičemž za těhotenství se považuje období od uhníždění oplozeného vajíčka v děložní sliznici (nidace) v těle matky do počátku porodu.³⁰ Za těhotenství se rovněž považuje období od nidace do potratu. Skutečnost těhotenství ženy, podmiňující použití vyšší trestní sazby, musí být dána na počátku jednání pachatele. Co se týče formy zavinění, je i pro tento trestný čin vyžadován úmysl (přímý či nepřímý), avšak zároveň je nutno uvažovat i nad formou zavinění ve vztahu k jednání proti těhotné ženě. Zde bude dostačovat nedbalost, tedy pachatel

přestupkem [např. může jít o újmu na zdraví, která nedosahuje intenzity „ublížení na zdraví“ ve smyslu § 146 TrZ, ale která může být přestupkem proti občanskému soužití dle § 7 odst. 1 písm. b) zák. č. 251/2016, o některých přestupcích, ve znění pozdějších předpisů] a zároveň je může pachatel vnímat jako extrémně ponižující, stresující či bolestivé.

²⁹ ŠÁMAL, P. § 141. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*, s. 1494.

³⁰ Tamtéž, s. 1470.

nemusí nutně vědět, že se jedná o těhotnou ženu, ale je dostačující, pokud se zřetelem na okolnosti případu toto vědět měl a mohl.³¹

Třetí variantou, kterou zákon nabízí v ustanovení § 141 odst. 2 TrZ je spáchání činu na dítěti mladším patnácti let. Zde je možné rovněž odkázat na výklad vztahující se k § 140 odst. 3 písm. c) TrZ.

Pokud budeme hovořit o subjektu tohoto trestného činu, rozumí se jím jeho pachatel. V případě trestného činu zabití bude jeho pachatelem výlučně fyzická osoba, neboť pachatelství právnické osoby je v případě trestného činu zabití dle dikce ustanovení § 7 TOPO vyloučeno (což je ale rozdílem oproti trestnému činu vraždy, který v tomto taxativním negativním výčtu obsažen není).

Aby mohl být pachatel za tento trestný čin odpovědný, musí být dle obecné nauky trestního práva kumulativně splněna podmínka věku a příčetnosti pachatele. V kontextu tohoto trestného činu bude často hrát roli skutečnost, zda pachatel byl či nebyl v době svého jednání příčetný. Nepříčetnost by vylučovala jeho trestní odpovědnost.

Pro tento trestný čin je typické jednání pachatele v afektu, který je způsobem různými okolnostmi (strach, úlek, předchozí zavrženíhodné jednání poškozeného atd.). Jednání v afektu se může dopustit i nepřičetný pachatel. V praxi tak bude často pro trestní řízení významný znalecký posudek z oboru psychologie, odvětví forenzní psychologie.³²

Pokud jde o subjektivní stránku, již návětím „*Kdo jiného úmyslně usmrtí ...*“ je (stejně jako v případě vraždy) jasně dáno najevo, že se jedná o trestný čin úmyslný, a to ve smyslu § 15 TrZ.

Úmysl pachatele nemusí být přímý, je připuštěn i úmysl nepřímý (eventuální). Vždy ale musí směřovat k usmrcení jiné osoby.³³ Na rozdíl od trestného činu vraždy však pachatel jedná v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného. Jedná se o subjektivní stavy na straně pachatele, které snižují společenskou škodlivost jeho jednání,

³¹ Srov. ŠÁMAL, P. § 141. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*, s. 1470.

³² K afektivní motivaci trestného činu srov. např. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 121–122.

³³ Pokud by úmysl pachatele nesměřoval k usmrcení osoby, ale přesto by osoba zemřela, mohlo by se jednat o trestný čin ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky dle § 146a odst. 5 TrZ.

a proto je trestný čin zabití konstruován jako privilegovaná skutková podstata ve vztahu k trestnému činu vraždy dle § 140 TrZ.

Závěrem této části, zabývající se trestným činem zabití dle § 141 TrZ, lze tedy konstatovat, že právní úprava tohoto trestného činu je pro české trestní právo stále relativně novinkou. Jedná se o pokus zákonodárce reagovat na skutečnost, že ne všechny případy úmyslných usmrcení pojí stejná závažnost, a proto byla vytvořena nová skutková podstata ve formě trestného činu zabití, která je, jak již bylo mnohokrát zmíněno, privilegovanou ve vztahu k trestnému činu vraždy.

Úmyslem zákonodárce je přihlídnout k jedinečným okolnostem konkrétního případu a jednání pachatele, který jedná buď v afektu, nebo v reakci na předcházející zavrženíhodné jednání poškozeného. Je na místě zmínit, že privilegovaná skutková podstata nebyla vytvořena proto, že by jednání pachatele (tedy úmyslné usmrcení) bylo lidsky pochopitelné, ale proto, že je lidsky pochopitelný stav mysli, ve kterém pachatel takto jedná.

To se odráží také v míře společenské škodlivosti jako materiálního znaku trestného činu dle § 12 odst. 2 TrZ. Není možné například porovnávat jednání pachatele, které je excesem z nutné obrany s úkladnou vraždou nebo vraždou, která byla spáchána za účelem získání majetkového prospěchu.

Dle názoru, který zastává autor tohoto článku, je správné, že byla do českého trestního práva tato privilegovaná skutková podstata zavedena, neboť se jedná o vhodnou reakci na rozmanitost skutečností, které mohou v životě nastat. V některých případech je evidentní vhodnost této nové právní úpravy, neboť posuzování těchto činů jako trestného činu vraždy by nebylo zcela adekvátní (viz výše zmíněný příklad).

4 Trestání pachatelů trestných činů proti životu

Nyní bude krátce pojednáno o posuzování úmyslných trestných činů proti životu, tedy vraždy a zabití, v rovině trestu. Jak již bylo také na více místech zmíněno, jedná se o dva nejzávažnější trestné činy, což rovněž potvrzuje i jejich systematické řazení v trestním zákoníku (jedná se o první dva trestné činy, upravené ve zvláštní části trestního zákoníku, která obsahuje jednotlivé skutkové podstaty trestných činů).

V případě obou trestných činů je výměra trestu, který lze jejich pachateli uložit, diferencována dle jednotlivých odstavců, přičemž platí pravidlo, že první odstavec vždy obsahuje základní skutkovou podstatu, přičemž výměra trestu je zde nejmírnější, a další odstavce poté obsahují závažnější varianty těchto trestných činů a představují tak kvalifikované skutkové podstaty k skutkové podstatě základní. Za tyto kvalifikované skutkové podstaty je možné, v reakci na jejich vyšší společenskou škodlivost (závažnost), uložit i přísnější trest.

Za trestný čin vraždy dle prvního odstavce je možné uložit pachateli trest odnětí svobody na deset až osmnáct let. Tato sazba se zvyšuje ve druhém odstavci, kde je výměra stanovena na dvanáct až dvacet let a za trestný čin vraždy spáchaný dle třetího odstavce je možno uložit trest odnětí svobody na patnáct až dvacet let, případně trest výjimečný. Výjimečným trestem se přitom dle dikce § 54 TrZ rozumí jednak trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a také trest odnětí svobody na doživotí. Toto ustanovení zároveň obsahuje další podmínky, které musí být splněny k tomu, aby mohl být výjimečný trest pachateli soudem uložen.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že sazby trestů za trestný čin vraždy jsou v kontextu českého trestního práva³⁴ vysoké a je zde také umožněno uložit výjimečný trest. Jak je tomu však v případě trestného činu zabití, jehož skutková podstata je ve vztahu k vraždě skutkovou podstatou privilegovanou? V případě trestného činu zabití dle prvního odstavce zákonodárce stanovil výměru trestu odnětí svobody na tři až deset let. Ve druhém odstavci je pak sazba trestu odnětí svobody stanovena na pět až patnáct let.

Důležité je ale zmínit, že lze využít různých institutů trestního práva, díky nimž může být trest snížen nebo například přeměněn na jiný druh trestu. Dle § 58 TrZ může soudce využít tzv. moderačního práva a může mimořádně snížit trest odnětí svobody pod jeho zákonnou výměru. Tohoto institutu může být využito v případě obou rozebíraných trestných činů, u vraždy se tak může sazba snížit až na tři, respektive pět let a v případě zabití dokonce na pouhý jeden rok odnětí svobody. Zároveň je důležité zmínit, že v případě trestného činu zabití je možno výkon trestu za splnění podmínek dle § 81 TrZ podmíněně odložit.

³⁴ Skutečností ale zároveň je, že české trestní právo je v porovnání s jinými státy poměrně mírné a sazby trestů za jednotlivé trestné činy nejsou tolik vysoké.

Otázkou tedy zůstává, zda jsou zákonné výměry trestu u trestného činu zabití dostačující. Na jednu stranu je sice možné za tento trestný čin uložit trest odnětí svobody až na patnáct let, což je srovnatelné i s trestným činem vraždy, na druhou stranu však může zároveň dojít k situaci, kdy pachatel tohoto trestného činu do vězení vůbec nenastoupí, neboť může být výkon trestu podmíněně odložen. Zde je však zároveň nutno na problematiku nepohlížet pouze jako právní teoretik, ale je důležité vnímat i odlišnost jednotlivých případů a jejich rozdílnou společenskou škodlivost a nebezpečnost. I přes toto všechno však nesmíme zapomenout na skutečnost, že i v případě trestného činu zabití jde o úmyslné usmrcení jiného člověka, byť za výrazně polehčujících okolností oproti trestnému činu vraždy. Jak bylo konstatováno v úvodní části tohoto článku, lidský život je asi tou nejvyšší hodnotou, a proto je nutno jej chránit všemi dostupnými prostředky, včetně trestního práva. Je však ochrana lidského života prostřednictvím trestného činu zabití, za nějž může být uložen i pouze podmíněný trest, dostatečná?

ZÁVĚR

Článek se zabýval problematikou ochrany práva na život za využití prostředků trestního práva, přičemž pozornost autora byla zaměřena především na ochranu tohoto základního lidského práva především prostřednictvím relativně nově zavedeného trestného činu zabití dle § 141 TrZ.

Úvodní část měla za cíl zasadit právo na život do jeho ústavněprávního kontextu a zdůraznit tak jeho význam a nutnost jeho ochrany. Další část pak byla věnována nejprve obecně trestným činům proti životu (a zdraví), následně se článek zaměřil na trestný čin zabití, a to především prostřednictvím výkladu jednotlivých znaků tohoto trestného činu. Závěrečná část pak pojednala o problematice trestů ukládaných za tyto trestné činy.

Závěrem lze znovu poukázat na význam práva na život, zakotveného v čl. 6 Listiny, a jeho ochrany všemi dostupnými prostředky, mimo jiné tedy i prostřednictvím trestního práva. Trestný čin zabití, jenž je relativní novinkou v českém trestním právu, má reagovat na různorodost případů, který byly dříve před soudem posuzovány jako vražda. Tento trestný čin cílí na méně společensky škodlivé jednání jeho pachatelů, což se odráží i v zákonem stanovené sazbě trestu odnětí svobody za tento trestný čin. Jak

již bylo ale poznamenáno v předchozí části, nesmí se zapomínat na skutečnost, že se stále jedná o úmyslný trestný čin, kdy pachatel svým jednáním usmrtí jinou osobu, byť ze zvláštních pohnutek, které jsou ve skutkové podstatě vymezeny a jejichž výkladem se článek rovněž zabýval.

V tomto kontextu je pak nutno zodpovědět otázku, zda je ochrana práva na život prostřednictvím trestného činu zabití dostatečná. Na počátku je nutno poznamenat, že dle názoru autora je jednoznačně dobře, že byla tato nová právní úprava přijata a došlo tak k zavedení zcela nového, do té doby českému trestnímu právu neznámého, trestného činu, který reaguje na to, že ne každý případ úmyslného usmrcení dosahuje stejné závažnosti, což aplikační praxi bude jen prospívat. Přesto je však také možno v rámci úvah *de lege ferenda* podotknout, že by byly žádoucí určité změny této právní úpravy, které by usnadnily aplikační praxi soudům a obecně orgánům činným v trestním řízení. Především by mělo dojít ke sjednocení výkladu pojmů obsažených ve skutkové podstatě trestného činu zabití, a to jak pomocí legislativní činnosti, kdy by mohla být do trestního zákoníku vložena některá výkladová ustanovení, tak i pomocí ustálené judikatury vrcholných soudů v této oblasti a například také pomocí výkladových stanovisek Nejvyššího soudu. Hranice trestu odnětí svobody, který má být pachateli uložen, je poměrně široká, jedná se o rozmezí minimálně tří let v prvním odstavci až po maximálně patnáct let v odstavci druhém. I to reflektuje skutečnost, že každý případ je jedinečný, a proto i soud musí k pachateli takového trestného činu přistupovat individuálně a při určování výměry trestu musí vždy posuzovat mnohá kritéria. Jak bylo ale také zmíněno v předcházející kapitole, dle českého trestního řádu je v některých případech, mimo jiné právě i u trestného činu zabití, možno využít institutů, jako je mimořádné snížení trestu nebo podmíněný odklad výkonu trestu. Zde bych byl velmi opatrný, protože je nutno mít stále na zřeteli, že pachatel se dopustil úmyslného trestného činu, jehož důsledkem došlo k usmrcení jiné osoby. Proto bych se vyhnul ukládání podmíněných trestů za tento trestný čin, byť i k tomu v aplikační praxi dochází. Vzhledem k jedinečnosti každého případu sice není možno paušálně takovýto postup vyloučit, přesto by se mělo jednat spíše o výjimku nežli pravidlo.

Úplným závěrem lze tedy v jedné větě shrnout, že dle názoru autora bylo zařazení trestného činu zabití do českého trestního zákoníku vhodné, neboť i existence tohoto trestného činu poskytuje dostatečnou ochranu ústavně chráněnému právu na život, přesto však musí být kladen důraz na

posouzení všech okolností případu, přičemž soudce musí mít při rozhodování o trestu vždy na paměti, jak důležitý chráněný zájem byl pachatelem tohoto trestného činu porušen.

Literatura

1. BÍLÝ, J. L. *Právní dějiny na území ČR*. Praha: Linde Praha, 2003, 474 s. ISBN 80-7201-429-3.
2. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 309 s. ISBN 80-86898-73-3.
3. DRAŠTÍK, A., FREMR, R., DURDÍK, T., RŮŽIČKA, M., SOTOLÁŘ, A. a kol. *Trestní zákoník. Komentář. I. díl (§ 1 až 232)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 1490 s. ISBN 978-80-7478-790-4.
4. FENYK, J., HÁJEK, R., STRÍŽ, I., POLÁK, P. *Trestní zákoník a trestní řád. Průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou. 1. díl – trestní zákoník*. Praha: Linde, 2010, 1317 s. ISBN 978-80-7201-802-4.
5. FILIP, J., SVATOŇ, J. *Státověda*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011, 400 s. ISBN 978-80-7357-685-1.
6. FRYŠTÁK, M., PROVAZNÍK, J., SEDLÁČKOVÁ, J., ŽATECKÁ, E. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. Ostrava: KEY Publishing, 2015, 196 s. ISBN 978-80-7418-225-9.
7. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: C. H. Beck, 2012, 961 s. ISBN 978-80-7179-082-2.
8. MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1979, 262 s.
9. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1451–3586 s. ISBN 978-80-7400-428-5.

Kontaktné údaje autora:

Mgr. David Texl

Katedra trestního práva

Právnícká fakulta Masarykovy univerzity v Brně

david.texl@seznam.cz

OCHRANA ZVIERAŤA PROSTRIEDKAMI TRESTNÉHO PRÁVA

A PROTECTION OF THE ANIMAL BY MEANS OF CRIMINAL LAW

Mgr. Sandra Geschwandtnerová

*Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita
Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*

Abstrakt: Cieľom príspevku je analýza postavenia zvierata v trestnom práve Slovenskej republiky a jeho ochrany prostriedkami trestného práva. Komparáciou skutkových podstat trestných činov normatívne upravených v Trestnom zákone určujeme zásadné rozdiely medzi nimi. V súčasnosti pôsobia v Slovenskej republike aj rôzne organizácie a združenia pre pomoc zvieratám v boji proti krutému a neludskému správaniu, preto je čiastkovým cieľom priblíženie činnosti týchto organizácií.

Kľúčové slová: zvierata, ochrana, trestný čin, Trestný zákon.

Abstract: The aim of the report is to analyze a status of an animal in the Criminal law of the Slovak republic and its protection given by Criminal law. Comparing a subject matter of crimes normatively regulated in the Criminal Code we can determinate the main differences between them. Nowadays, we can see in the Slovak republic various organizations and associations which help animals in the fight against cruel and unhuman behavior that's why a sub-target is to talk about activities of mentioned organizations.

Key words: an animal, a protection, a crime, a Criminal Code.

ÚVOD

Zvieratá ako tvory žijúce a cítiace majú právo na vlastnú existenciu s cieľom eliminovať kruté, neludské a trýznivé zaobchádzanie s nimi. Ich záujmy by mohli byť do určitej miery prirovnané k záujmom ľudí. Zvieratá disponujú zmyslovými vnemami, prostredníctvom ktorých sú schopné vnímať okolitý svet, pociťovať bolesť, utrpenie, a preto si zaslúžia starostlivosť a ochranu zo strany človeka aj spoločnosti. Už Dohovor Rady Európy

o ochrane spoločenských zvierat deklaruje zvieratá ako živé a cítiace bytosti. Tak, ako aj mnohí autori už v minulosti tvrdili, zastávame názor, že zvieratá by nemali byť považované za majetok alebo prostriedok pokrmu, zhotovenia oblečenia, zábavy či výskumu.

1 Zviera v trestnom práve Slovenskej republiky

Zvieratá ako živé organizmy sú predmetom právnej úpravy Trestného zákona (ďalej len „TZ“), kde podľa § 305d sa nimi rozumie pes, mačka, hospodárske zviera podľa zákona č. 194/1998 Z. z. o šľachtení a plemenitbe hospodárskych zvierat a chránený živočích držaný v zajatí podľa zákona č. 543/2002 Z. z. ochrane prírody a krajiny. Aj občianske právo upravuje právne postavenie živého zvierťa, ktoré je zákonodarcom zaradené medzi objekty občianskoprávných vzťahov. Zákonom č. 184/2018 Z. z. došlo k novelizácii Občianskeho zákonníka, čo malo za následok zavedenie § 119 ods. 3, podľa ktorého živé zviera má osobitný význam a hodnotu ako živý tvor, ktorý je schopný vnímať vlastnými zmyslami a v občianskoprávných vzťahoch má osobitné postavenie. Na živé zviera sa vzťahujú ustanovenia o hnutelných veciach; to neplatí, ak to odporuje povahe živého zvierťa ako živého tvora. Uvedená definícia sa premieta aj do roviny trestného práva, pretože väčšina porušení zákona na úseku chovu zvierat sa týka trestno-právnej zodpovednosti.¹

Trestný čin týrania zvierat, trestný čin zanedbania starostlivosti o zviera a trestný čin organizovania zápasov zvierat sú v súčasnosti tri základné trestné činy normatívne upravené v našom Trestnom zákone.

Zákonná úprava trestného činu týrania zvierat a zanedbania starostlivosti o zvieratá bola donedávna upravená v rámci trestných činov proti iným právam a slobodám. Zákonom č. 288/2020 Z. z. došlo k novelizácii TZ č. 300/2005 Z. z. Novelizácia mala za následok zmenu systematického zaradenia uvedených trestných činov z deviatej hlavy osobitnej časti TZ do šiestej hlavy druhého dielu osobitnej časti TZ s názvom trestné činy proti životnému prostrediu. Hmotnoprávne požiadavky na systematickú zmenu právnej úpravy vyplývali z právnej nauky Aarhuského dohovoru

¹ Detail hromadnej pripomienky – Zvierací ombudsman [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2019/635/hromadne-pripomienky/COO-2145-1000-3-3587055>

a z judikatúry Európskej únie, podľa ktorých sa zvieratá ako živé organizmy považujú za súčasť životného prostredia. Požiadavky aplikačnej praxe ovplyvňujúce zmenu právnej úpravy zaraďujú násilie páchané na zvieratách v rámci SR do pôsobnosti Odboru environmentálnej kriminality Prezídia PZ. Uvedenou zmenou sa dosiahol stav, keď skrátené vyšetrovanie o týchto trestných činoch budú podľa § 202 ods. 2 TP vždy vykonávať vyšetrovatelia PZ.² Zvieratá už nie sú považované za veci, ale za živé organizmy, čím tvoria súčasť životného prostredia, ktoré je chráneným záujmom trestných činov proti životnému prostrediu. Chránenými záujmami trestných činov proti iným právam a slobodám sú naopak verejný poriadok, život, zdravie, práva osoby, medziludské vzťahy a zásady slušného správania. Navyše uvedenou novelou došlo k zavedeniu novej skutkovej podstaty trestného činu, ktorým je trestný čin organizovania zápasov zvierat. Dôvodom jeho zavedenia bola reakcia na nový fenomén a zárobkovú činnosť.

V uvedenom príspevku je využitá deskriptívna metóda, ktorej cieľom je analyzovať dotknuté trestné činy z hľadiska základnej aj kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu. Komparatívna metóda umožní dotknuté trestné činy navzájom porovnávať a diferencovať. Základné vedecké metódy indukcie a dedukcie umožnia vytvoriť pravdivé zistenia a tvrdenia.

Trestné činy poskytujúce ochranu zvieratám majú spoločný objekt, ktorým je život a zdravie zvierata. Trestný čin týrania zvierat a trestný čin organizovania zápasov zvierat vyžadujú z hľadiska subjektívnej stránky úmyselné zavinenie. Subjekt trestného činu týrania zvierat a trestného činu organizovania zápasov zvierat je všeobecný, teda môže sa ich dopustiť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba spĺňajúca podmienky veku a prítomnosti.

Dôležitým diferenciačným znakom dotknutých trestných činov je objektívna stránka skutkovej podstaty trestného činu (ďalej len „SPTČ“).

Pri trestnom čine týrania zvierat, ktorý je upravený v § 305a TZ, tvorí objektívnu stránku základnej SPTČ týranie zvierata s uplatnením inštitútu recidívy, týranie zvierata krutým a surovým spôsobom a utýranie zvierata. V § 22 ods. 2 zákona č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti sú upra-

² Dôvodová správa k zákonu č. 288/2020 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://www.vssr.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-288-2020-z-z.htm>

vené konania, ktoré sa považujú za týranie zvierata, ktorými sú napríklad spôsobenie trvalého alebo dlhodobého poškodenia zdravia či poruchy správania, dopovanie zvierata či podanie omamnej látky, ktorá poškodzuje jeho zdravie, zasiahnutie do priebehu pôrodu spôsobom, ktorý zväčšuje bolesť alebo poškodzuje zdravie zvierata a podobne. Špeciálna časovo obmedzená recidíva predstavuje pri týraní zvierata postihnutie za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch alebo odsúdenie za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch. Definícia utýrania zvierata vyplýva z § 22 ods. 3 zákona č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti, ktorý ho definuje ako privedenie smrti zvierata v dôsledku bolestivého alebo iného krutého, surového alebo trýznivého spôsobu konania spôsobeného človekom. O utýranie zvierata ide aj vtedy, ak v dôsledku konania človeka zviera prežije, ale je nevyhnutná eutanázia zvierata v dôsledku následkov utrpenia zvierata. Utýranie v zmysle TZ predstavuje protiprávne konanie, pri ktorom sa nevyžaduje recidíva a ktorého následkom je usmrtenie zvierata.³ Týranie zvierat je na jednej strane posudzované ako priestupok v zmysle zákona č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti a na strane druhej je týranie aj trestný čin za predpokladu, že sú splnené podmienky ustanovené TZ. Príkladom odsúdenia z trestného činu týrania zvierat je rozsudok Okresného súdu Bánovce nad Bebravou z 8. decembra 2011 sp. zn. 2T 106/2011. Uvedeným rozsudkom bola obžalovaná uznaná za vinnú na tom skutkovom základe, že utýrала fenu – kríženca vo veku 6 – 7 rokov tým spôsobom, že jej niekoľkokrát brutálnym spôsobom zafala sekerou do oblasti krku, čím jej spôsobila mnohopočetné sečné rany, prerušenie miechy a pohmoždenie 2. stavca a v ten istý deň utýrала aj šteňa – kríženca vo veku 2 mesiacov tým spôsobom, že ho opakovane niekoľkokrát brutálnym spôsobom udierala o betónovú plochu ihriska. Aj napriek podanému odvolaniu obžalovanej odvolací súd dospel k rovnakým skutkovým zisteniam ako súd prvého stupňa a odvolanie obžalovanej zamietol.⁴

Trestný čin zanedbania starostlivosti o zviera sa až do spomínanej novelizácie TZ nazýval trestný čin zanedbania starostlivosti o zvieratá, ktorý sa viazal na prípady závažného zanedbania predovšetkým stád hospodárskych zvierat ako hovädzieho dobytku či koní. Novela prináša úpravu,

³ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2013, s. 699.

⁴ Uznesenie Krajského súdu Trenčín z 26. januára 2012, sp. zn. 3To/1/2012.

podľa ktorej je možné postihovať páchatela za trestný čin uvedený v § 305b ods. 1 TZ, ak sa ho dopustí čo i len na jednom zvierati. Ak by však došlo k naplneniu SPTČ zanedbania starostlivosti o zviera podľa súčasného § 305b ods. 2 TZ na viacerých zvieratách, bola by naplnená kvalifikovaná SPTČ, čím by páchatelovi hrozila prísnejšia trestná sadzba.⁵ Objektívna stránka SPTČ zanedbania starostlivosti o zviera je upravená v § 305b TZ a pozostáva zo spôsobenia smrti alebo trvalých následkov na zdraví zvieratá, ktoré páchatel vlastní alebo o ktoré je povinný sa starať tým, že zanedbá potrebnú starostlivosť o toto zviera. Subjektívnu stránku SPTČ tvorí zavinenie, kde sa vyžaduje nedbanlivosť. Opätovne základná SPTČ vyžaduje špeciálnu obmedzenú recidívu, a to postihnutie za obdobný čin v predchádzajúcich dvadsiatich štyroch mesiacoch. Subjekt tohto trestného činu je špeciálny, čo ho odlišuje od ostatných dvoch trestných činov, pretože ním je len osoba, ktorá zviera vlastní alebo ktorá je povinná sa o zviera starať.

Využitím historickej metódy poukazujeme na Trestný zákon č. 140/1961 Zb., ktorý neobsahoval právnu úpravu poskytujúcu ochranu zvieratám.

Relatívne nová skutková podstata trestného činu organizovania zápasov zvierat sa diferencuje od predošlých, pretože jej objektívnu stránku tvorí organizovanie zápasov medzi zvieratami, v súvislosti s uvedeným aj štvanie zvierat proti sebe, cvičenie zvierat na inom zvierati, chov, držba a obchodovanie so zvieratami a v neposlednom rade aj samotné zúčastnenie sa organizovaného zápasu zvierat. Štvanie zvierat proti sebe či cvičenie zvierat na zvierati môže často vyústiť do vzájomného zabitia zvierat trýznivým spôsobom. V súčasnosti je organizovanie zápasov zvierat novodobým fenoménom a zárobkovou činnosťou, ktorá je nelegálna. Je však neprípustné, aby boli zvieratá chované na účely ich týrania či organizovania zápasov zvierat s cieľom dosahovať zisk. Už samotný Dohovor Rady Európy o ochrane spoločenských zvierat realizáciu zápasov psov či už ako zárobkovú, alebo inú činnosť vylučuje. Aplikčný problém vzniká, ak páchatel nie je pristihnutý pri čine, keď štve zviera proti zvieratú a/alebo prijíma za túto aktivitu odplatu. Zápasu zvierat však predchádzajú úkony, na základe ktorých by bolo možné vyvodiť závery relevantné pre potreby trestné-

⁵ Dôvodová správa k zákonu č. 288/2020 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://www.vssr.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-288-2020-z-z.htm>

ho konania. Štvanie zvieratá proti zvieratú v minulosti zakazoval zákon č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti pod hrozbou pokuty. Dokým tohto trestného činu nebolo, organizovanie zápasov zvierat bolo predmetom prejednávania len v priestupkovom konaní. Páchatelia trestného činu organizovania zápasov zvierat podnikajú bez podnikateľského oprávnenia, čím dochádza k jednočinnému súbehu trestného činu organizovania zápasov zvierat s trestným činom skrátienia dane a poistného podľa § 276 TZ. Účastníkmi zápasov zvierat sú často maloleté a mladistvé osoby, ktoré kruté a surové zápasy sledujú, čo prispieva k zvädzaniu k záhalčivému a nemravnému životu a k naplňaniu trestného činu ohrozenia mravnej výchovy mládeže podľa § 211 TZ. Aj vďaka uvedenému, je narastajúca kriminalita spojená s týraním zvierat čoraz viac spojená s mladou generáciou. Podľa nášho názoru je to rodinné prostredie, ako aj výchova rodičov, vzdelanie, intelekt a sociálne väzby činitele, ktoré výrazne vplývajú na mladšiu generáciu a na ich potenciál k páchaniu dotknutých trestných činov. Čím kvalitnejšia je výchova a vzdelanie ľudí, tým je náchylnosť k týraniu zvierat nižšia.

2 Organizácie a projekty pre ochranu zvierat

Okrem noriem Trestného zákona poskytoval v minulosti ochranu zvieratám aj zákon č. 115/1995 Z. z. o ochrane zvierat, ktorého účelom bolo utvoriť predpoklady na ochranu zvierat úpravou správania ľudí k nim a upraviť základné podmienky chovu a držby nebezpečných živočíchov. Súčasne platný a účinný zákon č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti upravuje veterinárne požiadavky na zdravie zvierat, na produkty živočíšneho pôvodu, práva a povinnosti fyzických osôb, fyzických osôb podnikateľov a právnických osôb vo veterinárnej oblasti, organizáciu, pôsobnosť a právomoci orgánov vykonávajúcich štátnu správu vo veterinárnej oblasti a sankcie za porušenie povinností ustanovených týmto zákonom. V § 22 obsahuje úpravu niekdajšieho zákona č. 115/1995 Z. z. o ochrane zvierat.

V Českej republike je ochrana zvieratám poskytnutá skrz samostatný zákon č. 246/1992 Sb., o ochrane zvierat proti týraniu. V legislatívnej oblasti by bolo vhodné opätovne prijať samostatný zákon o ochrane zvierat, ktorý by komplexne upravoval práva zvierat, zákazy súvisiace s ochranou zvierat a postihy za porušenie zákona a zároveň by zvieratám zaručoval

základné životné potreby a dôstojný život. Došlo by k odčleneniu určitej problematiky súvisiacej s ochranou zvierat zo zákona č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti, čo by malo za následok lepšiu prehľadnosť oboch zákonov.

Ochrana zvierat je zabezpečovaná aj prostredníctvom Zvieracieho ombudsmana, ktorý je organizáciou zjednocujúcou útulky pre týrané a opustené zvieratá a ochranné združenia na Slovensku. Vznikol v roku 2013 a patrí pod Alianciu združení na ochranu zvierat. Cieľom iniciatívy Zvierací ombudsman je presadenie zmien v právnej úprave, zlepšenie a skvalitnenie podmienok života zvierat na Slovensku a vedenie k celkovému zníženiu páchania krutosti na nich. Ďalším čiastkovým cieľom je vytvoriť a prehĺbiť všeobecnú empatiu v spoločnosti voči zvieratám a samotnej prírode, a to najmä u detí a mladej generácie, pretože práve v období vývinu sa vytvárajú spoločenské a morálne hodnoty človeka, ktoré do istej miery predurčujú jeho správanie do budúcnosti, ako aj jeho postoj a vzťah k zvieratám. Je dôležité zvýšiť informovanosť ľudí o páchaných trestných činoch z hľadiska prevencie. Zvierací ombudsman podával 12. septembra 2019 hromadnú pripomienku k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.⁶ Práve vďaka päťročnej snahe Zvieracieho ombudsmana bolo presadené, že sa zvieratá už naďalej nepovažujú za veci. Prísnejšie tresty za týranie zvierat sú taktiež výsledkom jeho činnosti. Zvierací ombudsman navyše dlhoročne diskutuje s Ministerstvom pôdohospodárstva SR o opätovnom prijatí samostatného zákona o ochrane zvierat.

V Slovenskej republike existujú rôzne spôsoby nahlasovania podnetov o páchaní trestných činov a jedným z nich je linka proti krutosti, ktorá slúži na pomoc týraným, zraneným, zanedbaným zvieratám, ktoré bojujú o svoj život. Rieši prípady po celom Slovensku prostredníctvom inšpektorov, ktorí na základe podnetu vycestujú na miesto nahláseného týrania. V prvom rade sa inšpektor snaží s majiteľom zvieratá vydiskutovať vzniknutú situáciu a ak majiteľ zvieratá nespolupracuje, hlavný inšpektor podá podnet na príslušnú regionálnu veterinárnu a potravinovú správu, ktorá môže potenciálneho páchatelovi uložiť pokutu. Počet kontrolórov však nie

⁶ Detail hromadnej pripomienky – Zvierací ombudsman [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2019/635/hromadne-pripomienky/COO-2145-1000-3-3587055>

je dostatočný na prešetrenie všetkých prípadov týrania riadne a včas s cieľom zachrániť zvieratá v akútnom zdravotnom stave.⁷

Projekt Udaj svojho množiteľa je ďalším spôsobom, ako posunúť anonymné informácie o nelegálnych množiarňach, týraní, psích zápasoch, konzumácii psov a podobne. Nahlasovateľom je zaručená anonymita, pretože často sa ľudia boja zlých vzťahov či odpлаты od tyrana. Uvedený projekt sa zaoberá ťažkými prípadmi týrania a kvalifikuje skutok pod SPTČ vymedzenú Trestným zákonom, čím napomáha riešiť prípady týrania zvierat v rovine trestného práva.⁸

V niektorých krajinách je konzumácia psieho mäsa absolútne vylúčená, ale naopak, vo viacerých ázijských krajinách sa považuje za dobrý pokrm. Čína je typickou krajinou, kde je dlhoročná tradícia jedenia psieho mäsa. Prelomová zmena nastala v roku 2020, keď síce nedošlo k zákazu konzumácie psieho mäsa, ale došlo k zmene pohľadu na psov. Podľa čínskej legislatívy patrila pes do roku 2020 medzi hospodárske zvieratá. Dôsledkom zverejnenia nových pravidiel a katalógu zvierat, ktoré sú určené ako hospodárske, sa už pes zaraďuje medzi spoločenské zvieratá, a preto sa nesmie chovať na farmách na mäso, ani sa s ním nesmie zaobchádzať ako s dobytkom. Aj keď súčasne so zmenou pohľadu na psov nedošlo k celoplošnému zákazu konzumácie psieho mäsa, čínske mesto Šenzen takýto zákaz zaviedlo. V súčasnosti prebiehajú napríklad v Južnej Kórei diskusie medzi juhokórejským prezidentom Mu Če-inom a premiérom Kim Pu-gjomom o zákaze konzumácie psieho mäsa.⁹

Odkedy na Slovensku vstúpil do platnosti zákon, vďaka ktorému zvieratá už nie sú veci, je zakázané usmrcovanie zvierat bez primeraného dôvodu, čím je zakázaná aj konzumácia psov a nelegálne vyrábanie produktov z týchto zvierat. Žiadne poznatky ani podnety od občanov a inštitúcií neboli v tejto problematike evidované. Je však známe, že sa v aplikačnej praxi

⁷ Sloboda zvierat [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://slobodazvierat.sk/linka-proti-krutosti/>

⁸ Udaj množiteľa. [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://udajsvojhomnoziteľa.sk>

⁹ MailOnline – China recognises dogs as ‘companion animals’ in ‘game-changer’ proposal that could prevent 10 million dogs from being slaughtered every year for food [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: https://www.dailymail.co.uk/news/article-8204181/China-recognises-dogs-as-companion-animals-game-changer-proposal.html?ito=socialfacebook&fbclid=IwAR1sk_AOTzZqdCXJd7GujgPv8gqtsG8HCcyoIhlzLZW361utydeVDwhf13k

zákon úplne nedodržiava, a to najmä v rómskych osadách, o čom svedčia aj rôzne reportáže. Obyvatelia osád však všetky tvrdenia proti nim popierajú.¹⁰

ZÁVER

Týraných a opustených zvierat je stále príliš veľa a vyriešených prípadov a potrestaných páchatelov príliš málo. Najvyšší počet odsúdených od roku 2010 eviduje ministerstvo spravodlivosti v roku 2011, keď za 20 spáchaných skutkov trest vykonal 13 ľudí, avšak z toho len dvaja nepodmienečne. Ostatným odsúdeným bol trest odňatia slobody podmiennečne odložený alebo im bol uložený peňažný trest či nariadené povinné práce.¹¹ Súčasná právna úprava má do istej miery tendenciu trestnú činnosť skôr zvyšovať, pretože miera postihnutia páchatelov nie je úplne dostatočná, čo miestami môže vyvolávať presvedčenie, že týranie a ubližovanie zvieratám spoločnosť aj štát toleruje. Väčšia postihnuteľnosť páchatelov trestných činov páchaných na zvieratách by však splnila účel trestu z hľadiska individuálnej a generálnej prevencie.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Velký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2013. 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.
2. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016. 554 s. ISBN 9788081685095.
3. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné II. Osobitná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 646 s. ISBN 9788081685859.

Právne predpisy

1. Aarhuský dohovor z roku 1998.
2. Dohovor Rady Európy o ochrane spoločenských zvierat z roku 1998.
3. Trestný zákon č. 140/1961 Zb
4. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov.
5. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov.

¹⁰ Navštívili sme osadu, v ktorej sa konajú psie zabíjačky – Kristína Kövešová [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: https://www.tvnoviny.sk/publicistika/krimi-s-kristinou-kovesovou/1972040_navstivili-sme-osadu-v-ktorej-sa-konaju-psie-zabijacky

¹¹ Zvieraci ombudsman [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <http://zvieraciombudsman.sk>

6. Zákon č. 40/1964 Z. z. Občiansky zákonník v znení neskorších právnych predpisov.
7. Zákon č. 246/1992 Sb., o ochrane zvierat proti týraniam.
8. Zákon č. 194/1998 Z. z. o šľachtení a plemenitbe hospodárskych zvierat v znení neskorších právnych predpisov.
9. Zákon č. 543/2002 Z. z. ochrane prírody a krajiny v znení neskorších právnych predpisov.
10. Zákon č. 39/2007 Z. z. o veterinárnej starostlivosti v znení neskorších právnych predpisov.

Judikatúra

1. Rozsudok Okresného súdu Bánovce nad Bebravou z 8. decembra 2011 sp. zn. 2T 106/2011.
2. Uznesenie Krajského súdu Trenčín z 26. januára 2012, sp. zn. 3To/1/2012.

Internetové zdroje

1. Detail hromadnej pripomienky – Zvierací ombudsman [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/LP/2019/635/hromadne-pripomienky/COO-2145-1000-3-3587055>
2. Dôvodová správa k zákonu č. 288/2020 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://www.vssr.sk/dovodova-sprava/dovodova-sprava-k-zakonu-c-288-2020-z-z.htm>
3. MailOnline – China recognises dogs as ‚companion animals‘ in ‚game-changer‘ proposal that could prevent 10 million dogs from being slaughtered every year for food [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: https://www.dailymail.co.uk/news/article-8204181/China-recognises-dogscompanion-animals-game-changer-proposal.html?ito=socialfacebook&fbclid=IwAR1sk_AOtzZqdCXJd7GujgPv8gqt-sG8HCCyoIhlzLZW361utydeVDwhf13k
4. Navštívili sme osadu, v ktorej sa konajú psie zabíjačky – Kristína Kövešová [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: https://www.tvnoviny.sk/publicistika/krimis-kristinou-kovesovou/1972040_navstivili-sme-osadu-v-ktorej-sa-konaju-psie-zabijacky
5. Sloboda zvierat [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://slobodazvierat.sk/linka-proti-krutosti/>
6. Stop krutosti [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://www.stopkrutosti.sk>
7. Udaj množiteľa [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <https://udajsvojhomnoziteľa.sk>

8. Zvierací ombudsman [online]. [cit. 2021-09-30]. Dostupné na: <http://zvieraciombudsman.sk>

Kontaktné údaje autora:

Mgr. Sandra Geschwandtnerová

Katedra trestného práva

Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

e-mail: sandra.geschwandtnerova@student.upjs.sk

OCHRANA PRÁV DIEŤAŤA V TRESTNOM PRÁVE

PROTECTION OF THE RIGHTS OF THE CHILD IN THE CRIMINAL LAW

*Mgr. Silvia Ondrejková**

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín, Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na ochranu dieťaťa poskytovanú Trestným zákonom. Príspevok pozostáva zo štyroch samostatných častí. V úvodnej časti sa zameriava na ochranu, ktorá je deťom poskytovaná všeobecne v rámci Trestného zákona. Druhá časť sa bližšie venuje problematike sexuálneho zneužívania a je doplnená o aktuálnu legislatívu, súdne rozhodnutie a najaktuálnejšie štatistické údaje. V tretej časti článku sa hovorí o porušení pozitívnych záväzkov štátu, ktoré vyvodil Európsky súd pre ľudské práva. V závere sú načrtnuté úvahy autorky v rovine *de lege ferenda*. V článku sú využitie štandardné metódy, predovšetkým analytická metóda, komparácia, štatistika a syntéza.

Kľúčové slová: dieťa, Trestný zákon, ľudská dôstojnosť.

Abstract: The article assesses on the protection of the child provided by the Criminal Code. The article consists of four separate parts. In the introduction, it focuses on the protection afforded to children in general under the Criminal Code. The second part analyzes in more detail sexual abuse and it takes into account current legislation, court decision and contains the most current criminal statistics. In part three of the article, the author deals with the violation of positive state commitments inferred by the European Court of Human Rights. In conclusion are the reflections of author outlined in the reflections of *de lege ferenda*. The article used standard methods, namely analysis, comparison, statistics and synthesis.

Key words: child, Criminal Code, human dignity.

* Mgr. Silvia Ondrejková, interná doktorandka na Katedre trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. silvia.ondrejkova@umb.sk

ÚVOD

Trestné právo, ako prostriedok *ultima ratio*, poskytuje najkrajnejšiu ochranu v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky. Trestný zákon (ďalej aj „TZ“) vymedzuje dieťa ako osobu mladšiu ako 18 rokov, ak sám neustanovuje inak. Avšak možnosť nadobudnutia plnoletosti pred dovŕšením 18. roku veku uzavretím manželstva nezakladá dôvod na obmedzenie rozsahu trestnoprávnej ochrany dieťaťa v trestnom konaní, z uvedeného dôvodu bola preto upravená definícia dieťaťa na osobu mladšiu ako 18 rokov.

V súvislosti s potrebou transpozície európskych smerníc o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí, proti detskej pornografii¹ a o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a ochrane obetí obchodovania² boli prijaté zmeny do Trestného zákona aj Trestného poriadku.

V Trestnom zákone sa v ustanovení § 40 ods. 2 premieta transpozícia článku 8 smernice EP a Rady 2011/36/EÚ, čím je umožnené od potrestania páchatela trestného činu upustiť, ak „*trestný čin spáchala osoba z donútenia v priamej súvislosti s tým, že bol na nej spáchaný trestný čin obchodovania s ľuďmi podľa § 179, trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 až 202, trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 alebo trestný čin výroby detskej pornografie podľa § 368*“. V snahe o minimalizovanie rizika recidívy u osôb, ktoré spáchali niektorý z trestných činov proti ľudskej dôstojnosti na dieťati, môže súd uložiť trest zákazu činnosti na doživotie, pokiaľ odsudzuje páchatela „*za trestný čin obchodovania s ľuďmi podľa § 179, trestný čin znásilnenia podľa § 199, trestný čin sexuálneho násillia podľa § 200, trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 až 202, trestný čin výroby detskej pornografie podľa § 368, trestný čin rozširovania detskej pornografie podľa § 369 a trestný čin prechovávanl detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení podľa § 370*“.³ V § 87 ods. 5 TZ bol transponovaný čl. 15 ods. 2 smernice 2011/93/EÚ a čl. 9 ods. 2 smernice 2011/36/EÚ, ktoré zaväzujú členské štáty prijať potrebné opatrenia k tomu,

¹ Smernica EP a Rady 2011/93/EÚ, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV.

² Smernica EP a Rady 2011/36/EÚ, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV.

³ § 61 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

aby premlčacia doba pre trestné stíhanie skutkov, ktoré sú predmetom uvedených smerníc, uplynula vždy dostatočný dlhý čas potom, čo obeť trestných činov dosiahla plnoletosť. Preto boli upravené osobitné podmienky na premlčanie trestného stíhania trestných činov „*neoprávneného odobrania orgánov, tkanív a buniek a nezákonnej sterilizácie podľa § 159 ods. 2, trestný čin obchodovania s ľuďmi podľa § 179, trestný čin znásilnenia podľa § 199, trestný čin sexuálneho násillia podľa § 200, trestný čin sexuálneho zneužívania podľa § 201 až 202, trestný čin týrania blízkej osoby a zverenej osoby podľa § 208 a trestný čin výroby detskej pornografie podľa § 368*“.⁴ V záujme zvýšenia právnej ochrany dieťaťa uplynie premlčacia doba vybraných trestných činov spáchaných na deťoch najskôr pätnásť rokov potom, čo osoba, na ktorej bol trestný čin spáchaný, dovŕšila osemnásť rok svojho veku. V súlade s požiadavkami vyplývajúcimi zo smernice 2011/93/EÚ a Dohovoru Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním boli napokon na účely Trestného zákona ustanovené osobitné definície detskej prostitúcie⁵ a detského pornografického predstavenia.⁶ Definícia detskej pornografie⁷ bola rozšírená o osoby, ktoré v pornografickom materiáli vyzeraajú, resp. predstierajú, že sú dieťaťom, a to bez ohľadu na ich skutočný vek.

Zo skutkovej podstaty trestného činu podľa § 146 TZ (vražda novonarodeného dieťaťa matkou) vyplýva, že o dieťa ide od času, keď ľudský plod začína byť samostatnou živou ľudskou bytosťou, teda od okamihu začiatku pôrodu, pretože o vraždu môže ísť už pri pôrode. Teda musí ísť o novonarodené dieťa, a to aj vtedy, ak ešte celkom neopustilo telo svojej biologickej matky. Dieťa však musí byť živé a dostatočne vyvinuté na to, aby bolo schopné mimomaterského života po určitý čas.⁸ S prihliadnutím na ustanovenie § 136 TZ o počítaní času, kde zákon spája s uplynutím lehoty počítanej na dni nejaký účinok, tieto lehoty začínajú plynúť dňom nasledujúcim po dni, keď prišlo k udalosti určujúcej jej začiatok.⁹ Osoba prestáva byť dieťaťom momentom dovŕšenia osemnásťročia svojho veku, teda

⁴ § 87 ods. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁵ § 132 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁶ § 132 ods. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁷ § 132 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁸ KLÁTIK, J. a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 16.

⁹ KLÁTIK, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 110.

za dieťa bude považované ešte v deň svojich osemnástych narodenín, avšak deň nasledujúci po tomto dni už nie.

Trestný zákon však v niektorých ustanoveniach pojem dieťa, v porovnaní s definíciou, ktorá je uvedená v ustanovení § 127 ods. 1 TZ, zužuje a vytvára tak výnimky v prípadoch, keď má záujem chrániť konkrétne kategórie detí v určitom veku. Ide o prípady trestných činov, ktorých skutkové podstaty chránia osoby:

- mladšie ako tri roky podľa § 205 ods. 2 písm. b),
- mladšie ako šesť rokov podľa § 206 ods. 2 písm. b),
- mladšie ako dvanásť rokov podľa § 368 ods. 2 písm. a),
- mladšie ako pätnásť rokov podľa § 172 ods. 3 písm. b), § 201 ods. 1 TZ, § 201a, § 201b a § 211 ods. 2 TZ.

V ostatných prípadoch sa za dieťa považuje osoba mladšia ako osemnásť rokov.

Ďalšou formou ochrany, ktorú Trestný zákon poskytuje deťom, je ich zaradenie medzi chránené osoby.¹⁰ Chránená osoba je podľa Trestného zákona osobitným kvalifikačným pojmom,¹¹ ktorý vyjadruje okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby.¹² Na to, aby bolo možné toto ustanovenie použiť, je potrebné, aby bol trestný čin spáchaný v súvislosti s postavením, stavom alebo vekom chránenej osoby.¹³ V uvedenom prípade bude teda potrebné skúmať súvislosť medzi spáchaným trestným činom a vekom dieťaťa ako chránenej osoby, pretože práve táto skutočnosť bude motivovať páchateľa k jeho spáchaniu.

Tretia hlava¹⁴ osobitnej časti Trestného zákona zakotvuje trestné činy, ktorých predmetom útoku je dieťa.¹⁵ Zdravý fyzický i psychický vývoj detí je však chránený aj inými ustanoveniami Trestného zákona, presnejšie skutkovými podstatami, ktoré sú zaradené do iných hláv osobitnej časti zá-

¹⁰ § 139 ods. 1 písm. a) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹¹ Osobitné kvalifikačné znaky boli do Trestného zákona zaradené rekodifikáciou v roku 2005.

¹² KLÁTIK, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 373.

¹³ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. Žilina: Eurokódex, 2013, s. 231.

¹⁴ Trestné činy proti rodine a mládeži.

¹⁵ § 205 Odloženie dieťaťa, § 206 Opustenie dieťaťa, § 207 Zanedbanie povinnej výživy, § 209 a 210 Únos, § 211 Ohrozovanie mravnej výchovy mládeže.

kona, predovšetkým do prvej,¹⁶ druhej¹⁷ a deviatej hlavy.¹⁸ V týchto ustanoveniach platí, že skutočnosť, že trestný čin bol spáchaný na dieťati, je znakom základnej skutkovej podstaty trestného činu. V ostatných prípadoch platí, že spáchanie trestného činu na osobe mladšej ako osemnásť rokov je okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby, a teda ide o kvalifikovanú skutkovú podstatu.

1 § 201 až 202 TZ sexuálne zneužívanie¹⁹

V článku sme sa zamerali práve na trestné činy sexuálneho zneužívania, pretože táto trestná činnosť je veľmi závažná, má obrovský dopad nielen na zdravý fyzický, ale aj psychický vývoj detí. Žiaľ, musíme konštatovať, že uvedený druh trestnej činnosti sa stáva čoraz rozšírenejším. Dokonca štatistika trestnej činnosti páchanej na deťoch počas pandémie COVID-19 narástla, bohužiaľ, nielen v tomto prípade. Ústava Slovenskej republiky zaručuje osobnú slobodu. V zmysle nej nie je možné nikoho stíhať či pozbaviť ho slobody inak než z dôvodov a spôsobom ustanoveným zákonom. Zároveň nie je možné nikoho pozbať slobody iba pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok.²⁰ Rovnako tak má každý v zmysle Ústavy právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti a dobrej povesti a právo na ochranu mena.²¹ Tieto práva sa odrážajú v druhej hlave Trestného zákona s názvom Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti.

¹⁶ Trestné činy proti životu a zdraviu – § 146 Vražda novonarodeného dieťaťa matkou, § 175 Podávanie alkoholických nápojov mládeži.

¹⁷ Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti – § 179 ods. 2 Obchodovanie s ľuďmi, § 180 a 181 Zverenie dieťaťa do moci iného, § 201 až 202 Sexuálne zneužívanie.

¹⁸ Trestné činy proti iným právam a slobodám – § 368 Výroba detskej pornografie, § 369 Rozširovanie detskej pornografie, § 370 Prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení.

¹⁹ Môže byť vykonávané bezdotykovou formou (nedochádza k sexuálnemu kontaktu, ale môže ísť o fotografovanie obnaženého dieťaťa, nútenie dieťaťa k sledovaniu pornografie či k sebauskáňaniu a pod.) a dotykovou, resp. kontaktnou formou (ide o pohlavný kontakt alebo dotýkanie sa erotogénnych zón či iných častí tela, a to na účely dosiahnutia sexuálnej stimulácie).

²⁰ Čl. 17 ods. 1 a 2 Ústavy Slovenskej republiky. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších právnych predpisov.

²¹ Čl. 19 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších právnych predpisov.

Trestné činy proti ľudskej dôstojnosti postihujú konania zasahujúce do mravných názorov spoločnosti na sexuálne vzťahy. Trestné činy poskytujú ochranu nad slobodou rozhodovania v pohlavných stykoch, zdravým vývojom detí, ktorý by mohol byť narušený predčasnými sexuálnymi stykmi a tiež nad niektorými zásadami v pohlavných stykoch, najmä pri trestnom čine súlože medzi pribuznými.²²

Ustanovenia Trestného zákona o sexuálnom zneužívaní podľa § 201, § 201a, § 201b poskytujú ochranu zdravému telesnému, mravnému, psychickému a fyzickému vývoju osôb mladších ako 15 rokov, ktorý by skorou sexuálnou aktivitou mohol byť narušený.²³ Hmotným predmetom útoku týchto trestných činov sú osoby mladšie ako 15, resp. mladšie ako 18 rokov, bez rozdielu pohlavia alebo sexuálnych skúseností.

Podľa § 201 TZ sa páchatel potrestá, ak „*vykoná súlož s osobou mladšou ako pätnásť rokov alebo takú osobu iným spôsobom sexuálne zneužije, ...*“.

V zmysle § 201a TZ bude trestným konanie páchatela, ktorý „*prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby navrhne dieťaťu mladšiemu ako pätnásť rokov osobné stretnutie v úmysle spáchať na ňom trestný čin sexuálneho zneužívania alebo trestný čin výroby detskej pornografie, pričom sám nie je dieťaťom, ...*“

§ 201b TZ postihuje konanie páchatela, ktorý „*zneužije dieťa mladšie ako pätnásť rokov v úmysle vyvolania sexuálneho uspokojenia jeho účasťou na sexuálnych aktivitách alebo sexuálnom zneužití, hoci sa na nich takéto dieťa nemusí priamo zúčastňovať, alebo ... umožní také jeho zneužitie, ...*“

V zmysle § 202 TZ sa potrestá ten, „*kto pohne dieťa k mimomanželskej súloži alebo ho iným spôsobom sexuálne zneužije,*²⁴ ak

- a) *je takéto dieťa zverené do jeho starostlivosti alebo pod jeho dozor alebo odkázaná osoba,*²⁵
- b) *ide o detskú prostitúciu, alebo*

²² § 203 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

²³ Súhlas takejto osoby pritom nie je rozhodujúci.

²⁴ Ide o intenzívnejšie zásahy do pohlavnej sféry, akými sú napríklad bozkávanie erotogénnych zón či ohmatávanie pohlavných orgánov a pod. smerujúce ku vzrušeniu páchatela. Môže však ísť aj o konanie poškodenej osoby na popud páchatela.

²⁵ V zmysle § 127 ods. 9 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov sa odkázanou osobou rozumie: „*...osoba, ktorá svojou výživou, výchovou, hmotným alebo iným zaopatrením alebo starostlivosťou je odkázaná na páchatela*“. Ide najmä o vzťah rodičov a detí alebo vychovávateľov a žiakov a pod., ktorým rodičia zverili svoje dieťa.

c) zneužije uznané postavenie, ktoré vyplýva z dôvery, autority alebo vplyvu na dieťa, ...“

V zmysle § 202 TZ ide o dieťa, resp. osobu mladšiu ako 18 rokov. Páchatelom tohto trestného činu môže byť žena aj muž, bez ohľadu na to, či sa s obeťou poznajú. Nevyžaduje sa pritom, aby v skutočnosti k sexuálnemu uspokojeniu páchatela došlo, postačí, ak sa o to páchatel bude snažiť. Ak by páchatel tento trestný čin spáchal formou súlož s príbuzným v priamom rade alebo súrodencom, pôjde o jednočinný súbeh s trestným činom podľa § 203 TZ.²⁶

1.1 Rozhodnutie

Okresný súd v Prešove rozhodol, že obžalovaný je vinný zo zločinu sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1 TZ, pretože vykonal súlož s osobou mladšou ako 15 rokov. Obžalovaný koncom roka 2017 v drevenej chatke najmenej trikrát vykonal pohlavný styk s maloletou s jej predchádzajúcim súhlasom, a to aj napriek tomu, že vedel, že maloletá v čase vykonávania súlož nedovršila 15. rok svojho veku, v dôsledku čoho maloletá otehotnela a 30. júna 2018 porodila dcéru.²⁷

Okresný súd Bratislava III uznal obvineného za vinného zo spáchania pokračovacieho zločinu výroby detskej pornografie podľa § 368 ods. 1, ods. 2 písm. a), písm. b) TZ v jednočinnom súbehu s prečinom sexuálneho zneužívania podľa § 201a TZ v bode I. rozsudku na tom skutkovom základe, že na sociálnej sieti pokec komunikoval s maloletým, pričom uvedená komunikácia mala sexuálny obsah. Medzi obvineným a maloletým došlo aj k výmene viacerých fotografií. Obvinený vystupoval ako mladistvá žena a odosiela fotografie tejto ženy maloletému, pričom na oplátku žiadal fotografie maloletého. Taktiež maloletého žiadal o spoločné fotografie s bratom maloletého, čo maloletý odmietol. Počas komunikácie obvinený nabádal maloletého k stretnutiu v meste Senec s úmyslom sexuálneho styku za finančnú odmenu 100 EUR a zároveň ho nabádal, aby sa fotil pri rôznych sexuálnych praktikách, čo maloletý aj splnil.²⁸

²⁶ KLÁTIK, J. a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 99.

²⁷ Rozsudok Okresného súdu Prešov sp. zn. 3T/67/2018 z 13. júla 2021.

²⁸ Rozsudok Okresného súdu Bratislava III sp. zn. 46T/8/2019 z 20. marca 2019. Pozri aj Trestný rozkaz Okresný súd Komárno sp. zn. 1T/22/2019 z 13. marca 2019.

Okresný súd Zvolen rozhodol o vine obvineného zo zneužitia dieťaťa mladšieho ako pätnásť rokov v úmysle vyvolania sexuálneho uspokojenia jeho účasťou na sexuálnych aktivitách, hoci sa na nich takéto dieťa nemuselo priamo zúčastňovať, čím sa dopustil prečinu sexuálneho zneužívania podľa § 201b TZ. Zároveň sa na mieste verejnosti prístupnom dopustil hrubej neslušnosti tým, že vyvolal verejné pohoršenie vykonávaním sexuálneho exhibicionizmu a iných patologických sexuálnych praktík, čím spáchal prečin výtržníctva podľa § 364 ods. 1 písm. e) TZ. Obvinený v roku 2018 v rómskej osade stál s rozopnutými nohavícami a s obnaženým pohlavným údom pri maloletej, pričom ju jednou rukou hladkal po vlasoch a pritom jej ukazoval svoj pohlavný úd, ktorý jej následne vložil do ruky a s uvedeným konaním prestal až kvôli kriku matky maloletej.²⁹

Okresný súd Banská Bystrica rozhodol o vine obžalovaného, ktorý sexuálne zneužíval svoje dcéry. Obžalovaný v období od začiatku roka 2003 do konca mája 2006 vo večerných hodinách v nepravidelných intervaloch jeden až dvakrát do týždňa sexuálne zneužil svoju maloletú dcéru takým spôsobom, že keď išla večer spať, ľahol si k nej na posteľ, v ktorej spávala so svojou sestrou, kde ju hladkal po nahom tele, prsiach, bruchu, nohách, stehnách, zadku, pohlavných orgánoch, pričom ju na pohlavných orgánoch dráždil prstami. V uvedenom konaní pokračoval aj po tom, ako prerobili izbu, v ktorej obe dcéry spávali už každá na vlastnej posteli. Maloletú dráždil orálne aj pohlavným údom na prsiach a pohlavných orgánoch a tiež ju slovné žiadal, aby ho uspokojila rukou. Maloletú dcéru zneužil aj v iných priestoroch rodinného domu. Takýmto konaním, ktoré trvalo dlhší čas spôsobil maloletej psychickú a morálnu ujmu.³⁰ Spáchal zločin sexuálneho zneužívania podľa § 201 ods. 1, 2 písm. a), b) TZ v súbehu s prečinom sexuálneho zneužívania podľa § 202 ods. 1 písm. a) TZ. Obžalovaný iným spôsobom sexuálne zneužil osobu mladšiu ako 15 rokov a tento čin spáchal na chránenej osobe. Tiež iným spôsobom sexuálne zneužil osobu mladšiu ako 18 rokov, pričom takou osobou bola odkázaná osoba.

²⁹ Trestný rozkaz Okresný súd Zvolen sp. zn. 1T/3/2010 z 18. januára 2019. Pozri aj Rozsudok Okresného súdu Pezinok sp. zn. 38T/4/2018 z 15. marca 2018.

³⁰ Rozsudok Okresného súdu Banská Bystrica sp. zn. 1T/110/2012 zo 6. októbra 2014. Pozri aj rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica sp. zn. 2To/116/2014 z 18. decembra 2014.

1.2 Štatistika

Podľa štatistiky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky bol v roku 2018³¹ zistený nasledujúci počet trestných činov:

Sexuálne zneužívanie podľa § 201 TZ bolo zistené v 457 prípadoch, podľa § 201a TZv 15 prípadoch, podľa § 201b TZ v 8 prípadoch a napokon podľa § 202 TZ v 11 prípadoch. Zaujímavou je skutočnosť, že podľa štatistiky Ministerstva spravodlivosti SR bolo za trestný čin podľa § 202 TZ právoplatne odsúdených až 15 páchatelov.

V roku 2019³² bol evidovaný počet trestných činov sexuálneho zneužívanie podľa § 201 TZ v 494 prípadoch, podľa § 201a TZ v 13 prípadoch, podľa § 201b TZ opäť ako v roku 2018 v 8 prípadoch a podľa § 202 TZ iba v troch prípadoch, čo je o 8 prípadov menej v porovnaní s predchádzajúcim rokom 2018. Avšak aj v tomto prípade sú určité nezrovnalosti v štatistikách, pretože štatistika Ministerstva spravodlivosti SR vykazuje za § 202 TZ 10 právoplatne odsúdených osôb.

Za rok 2020³³ je zistených podľa § 201 TZ 446 prípadov, podľa § 201a TZ trinásť prípadov, podľa § 201b TZ sedem prípadov a podľa § 202 TZ ide iba o celkovo dva zistené prípady. Za tento rok nepozorujeme žiadne nezrovnalosti v štatistikách.

Poslednou zo štatistík Ministerstva vnútra SR je štatistika za rok 2021³⁴ evidovaná do mája uvedeného roku. Doposiaľ bolo zistených 191 prípadov sexuálneho zneužívania podľa § 201 TZ, tri prípady podľa § 201a TZ, dva podľa § 201b TZ a tri podľa § 202 TZ.

³¹ Štatistika Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2018. Štatistika v Slovenskej republike podľa paragrafov. (1. 1. – 31. 12. 2018).

³² Štatistika Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2019. Štatistika v Slovenskej republike podľa paragrafov. (1. 1. – 31. 12. 2019).

³³ Štatistika Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2020. Štatistika v Slovenskej republike podľa paragrafov. (1. 1. – 31. 12. 2020).

³⁴ Štatistika Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Štatistika kriminality v Slovenskej republike za rok 2021. Štatistika v Slovenskej republike podľa paragrafov. (1.1.-31.05.2021).

Tabuľka 1 Trestné činy sexuálneho zneužívania za rok 2018³⁵

Ustanovenie TZ	Spolu	Recidivisti	Ženy
201	290	57	3
201a	5	1	0
201b	2	0	0
202	15	1	0

Tabuľka 2 Trestné činy sexuálneho zneužívania za rok 2019³⁶

Ustanovenie TZ	Spolu	Recidivisti	Ženy
201	259	57	8
201a	8	2	0
201b	5	1	0
202	10	3	2

Tabuľka 3 Trestné činy sexuálneho zneužívania za rok 2020³⁷

Ustanovenie TZ	Spolu	Recidivisti	Ženy
201	224	28	5
201a	6	2	0
201b	3	0	0
202	1	1	0

³⁵ Tabuľka spracovaná autorkou podľa štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2018.

³⁶ Tabuľka spracovaná autorkou podľa štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2019.

³⁷ Tabuľka spracovaná autorkou podľa štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2020.

2 Z judikatúry európskeho súdu pre ľudské práva

Z práva na život, súkromie a zo zákazu ponižujúceho zaobchádzania vyvodil súd³⁸ pozitívne záväzky štátu, na základe ktorých majú štáty povinnosť chrániť nielen život, ale aj fyzickú a morálnu integritu jednotlivca pred inými osobami. Od vnútroštátnych orgánov možno teda vyžadovať prijatie opatrení aj vo vzťahoch medzi jednotlivcami navzájom. Štáty majú povinnosť prijať primerané opatrenia s cieľom zabrániť zlému zaobchádzaniu, ktoré je páchané súkromnými osobami, pokiaľ o takomto konaní štátne orgány vedia alebo o ňom vedieť mali³⁹ a následne sú povinné zachovávať a aplikovať ochranu voči prejavom násilia zo strany súkromných osôb.⁴⁰

Na účinnú ochranu sú však oprávnené predovšetkým deti a ďalšie zraniteľné osoby. V judikatúre súdu sú pozitívne záväzky štátov formulované na dvoch úrovniach, a to na úrovni hmotnoprávnej s prijatím opatrení na ochranu života, fyzickej a morálnej integrity jednotlivcov a na úrovni procesnoprávnej s uskutočnením účinného oficiálneho vyšetrovania, ktoré bude viesť k identifikácii a k potrestaniu zodpovedných osôb.⁴¹ V nasledujúcej časti sa článok zaoberá len hmotnoprávnym aspektom.

2.1 Ochrana pred zlým zaobchádzaním a neprimeranými zásahmi do práva na súkromie

Podobne ako pri práve na život v zmysle článku 2 Dohovoru,⁴² Európsky súd pre ľudské práva sformuloval a vyvodil pozitívne záväzky aj z člán-

³⁸ Európsky súd pre ľudské práva.

³⁹ Napr. rozsudok *Z. a ďalší proti Spojenému kráľovstvu* z 10. mája 2001, ods. 73.

⁴⁰ Rozsudok *M. C. proti Bulharsku* zo 4. decembra 2003, rozsudok *X. a Y. proti Holandsku* z 26. marca 1985.

⁴¹ PIROŠÍKOVÁ, M. Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. In: KOŠECKÁ, D. (ed.). Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2013, s. 108.

⁴² *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd* z 3. septembra 1953. Vyhlásený v Zbierke zákonov oznámením Federálneho ministerstva zahraničných vecí Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky č. 209/1993 Zb. ČSFR pristúpila k Dohovoru 21. februára 1991 (zmena: oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 102/1999 Z. z.). Za Slovenskú republiku bol Dohovor podpísaný 11. mája 1994 v Štrasburgu. Národná rada Slovenskej republiky s protokolom vyslovila súhlas svojím uznesením č. 510 z 30. júna 1994 a prezident Slovenskej republiky ho ratifikoval 31. augusta 1994.

kov 3⁴³ a 8⁴⁴ Dohovoru. Článok 3 predstavuje jednu z najzákladnejších hodnôt demokratickej spoločnosti. Spočíva v absolútnom zákaze mučenia alebo neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu, a to bez ohľadu na okolnosti a správanie sa obeť.⁴⁵ Neľudským zaobchádzaním sa v zmysle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva považuje „zlé zaobchádzanie, ktoré má vzbudiť u obeť pocit strachu, úzkosti a podriadenosti a ktoré je spôsobilé potupiť a ponižiť ich a prípadne zlomiť ich fyzický alebo morálny odpor“.⁴⁶ Je však potrebné, aby takéto zaobchádzanie dosiahlo určité minimum závažnosti, ktoré závisí od všetkých okolností prípadu, akými sú aj povaha, trvanie, následky, vek, pohlavie či zdravotný stav obeť. Vyžaduje sa, aby tvrdenia o zlom zaobchádzaní boli podložené aj primeranými dôkazmi a pri preukazovaní skutkového stavu bolo využité kritérium „nad všetku rozumnú pochybnosť“. Rozsudky *Selmouni vs. Francúzsko*⁴⁷ alebo *Aydin vs. Turecko*⁴⁸ uvádzajú, že taký dôkaz môže pozostávať aj zo súboru indícií alebo nevyvrátiteľných predpokladov, ktoré sú však dostatočne závažné, presné a ukazujú rovnakým smerom.

Najhlavnejšou podstatou Dohovoru je rešpekt voči ľudskej dôstojnosti a ľudským slobodám. Na to, aby zaobchádzanie bolo považované za neľudské alebo ponižujúce, je potrebné tieto pojmy odlíšiť od zvyčajného stupňa utrpenia alebo poníženia. V prípade detí k porušeniu Dohovoru dochádza zo strany štátnych orgánov alebo sociálnych pracovníkov, ktorí vedeli alebo mali vedieť o tom, že obeť bola vo vážnom ohrození a aj napriek tomu neurobili kroky, ktoré by porušeniu týchto práv predišli.⁴⁹ V súlade s článkom 3 Dohovoru je štát povinný zabezpečiť ochranu dieťaťa pred zneuži-

⁴³ Zákaz mučenia. Znenie článku: „Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.“

⁴⁴ Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života. Znenie článku: „1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie. 2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.“

⁴⁵ Napr. rozsudok *Labita vs. Taliansko* zo 6. apríla 2000, ods. 119.

⁴⁶ PIROŠÍKOVÁ, M., BÁLINTOVÁ, M. Judikatúra: Vybrané rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo vzťahu k Slovenskej republike. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 52.

⁴⁷ Rozsudok z 28. júla 1999.

⁴⁸ Rozsudok z 25. septembra 1997.

⁴⁹ Rozsudok *A. proti Spojenému kráľovstvu* z 23. septembra 1998.

tím. K porušeniu pozitívnych povinností dochádza podľa Súdu už vtedy, ak ten-ktorý pracovník neuskutočnil primerané opatrenia na zmenenie, resp. zmiernenie spáchanej škody, čím bol vytvorený štandard pre porušenie práv dieťaťa pre zabránenie sexuálnemu zneužitiu.⁵⁰ Súd neskôr túto zodpovednosť za nečinnosť sociálnych pracovníkov rozšíril aj na procesy, ktoré viedli k neúčinnnej ochrane.⁵¹ Ako uvádza Pirošiková, podobne je pozitívny záväzok obsiahnutý aj v článku 8 Dohovoru a podľa Európskeho súdu pre ľudské práva majú štáty povinnosť prijať také opatrenia, ktoré porušeniu efektívne zabránia alebo na potenciálnych páchatelov budú mať odstrašujúci efekt.⁵²

2.2 M. M. B proti Slovensku⁵³

Sťažovateľka sa narodila v roku 2008 a sťažnosť za ňu podala jej matka s podozrením, že jej dcéru sexuálne zneužíval v čase od júla do decembra roku 2012 jej otec. Trestné oznámenie bolo podané v čase, keď mala sťažovateľka štyri roky, a to jej matkou v decembri roku 2012, ktorým sa začalo prvé vyšetrovanie. V rámci vyšetrovania bol vypracovaný aj znalecký posudok, ktorý však nepotvrdil známky sexuálneho zneužívania, a tak bolo v máji roku 2013 trestné konanie zastavené. V marci roku 2014 matka sťažovateľky podala ďalšie trestné oznámenie, na ktorého základe sa opäť začalo vyšetrovanie. V rámci nového vyšetrovania bolo vypracovaných niekoľko znaleckých posudkov. Niektorí zo znalcov uviedli, že na sťažovateľke nie sú pozorované žiadne známky sexuálneho zneužívania a že má iba živú predstavivosť. Ďalší znalci uviedli, že podľa ich názoru si sťažovateľka nemohla tieto udalosti vymyslieť a popísať ich bez toho, aby ich aj v skutočnosti zažila. Posudky znalcov sa nezhodovali ani v rámci posúdenia osobností oboch rodičov. Vyšetrovateľ teda nechal vypracovať v poradí siedmy znalecký posudok znaleckým ústavom, ktorý mal vyriešiť rozpor medzi predchádzajúcimi závermi znalcov. Podľa posudku znaleckého ústavu z januára 2015 bolo vysoko pravdepodobné, že sťažovateľka si udalosti nevymyslela a naozaj bola obeťou sexuálneho zneužívania. Predchádzajúce

⁵⁰ Rozsudok *E. a ďalší proti Spojenému kráľovstvu* z 26. novembra 2002.

⁵¹ Rozsudok *E. S. a ďalší proti Slovenskej republike* z 15. septembra 2009.

⁵² PIROŠIKOVÁ, M. Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. *Zo súdnej praxe*. 6/2015, s. 249.

⁵³ Rozsudok z 26. novembra 2019.

nezrovnalosti vo výpovediach sťažovateľky bolo možné vysvetliť jej odmietaním čokoľvek povedať, v popieraní zneužívania a podrobnostiach o ňom, a teda sťažovateľka si plne uvedomovala podrobnosti zneužívania. Znalecký ústav zároveň zdôraznil, že pravdepodobnosť sexuálneho zneužívania rovnako vyplývala aj z kresieb sťažovateľky. V októbri 2015 bolo trestné stíhanie zastavené s tým, že ani závery siedmeho znaleckého posudku nepostačovali k záveru, že bol skutok spáchaný. Ústavná sťažnosť bola zamietnutá pre zjavnú neopodstatnenosť.

Sťažovateľka s odkazom na články 3 a 8 Dohovoru namietala, že vnútroštátne orgány nedostatočne reagovali na obvinenia jej sexuálneho zneužívania otcom a nesplnili tak svoje pozitívne záväzky. Trestné stíhanie bolo zastavené napriek skutočnosti, že sa sexuálne zneužívanie potvrdilo. Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že aj keď pozitívne záväzky vnútroštátnych orgánov vyplývajú z oboch článkov Dohovoru, okolnosti prípadu bude skúmať iba z pohľadu článku 8, aby sa tak vyhol posudzovaniu, či intenzita popísaného konania dosiahla minimálneho prahu závažnosti na úrovni, ktorú vyžaduje článok 3 Dohovoru. Súd skonštatoval, že pozitívne záväzky štátu zahrňujú prijatie opatrení na účely ochrany súkromného života rovnako v oblasti vzťahov medzi jednotlivcami.⁵⁴ V prípadoch znásilnenia a sexuálneho zneužívania detí sú štáty ďalej povinné prijať účinný trestnoprávny rámec, teda kriminalizovať a prísne postihovať súvisiace trestné činy, a to aj v štádiu pokusu, aby mali odradzujúci účinok.⁵⁵ Uvedené záväzky taktiež vyplývajú aj z iných medzinárodných nástrojov, akými sú Dohovor o právach dieťaťa, Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním.⁵⁶ V prípadoch sexuálneho zneužívania sú deti obzvlášť zraniteľné a majú právo na ochranu štátu vo forme účinného odradzovania od takýchto závažných zásahov do ich súkromného života.⁵⁷ Záväzky štátov podľa článkov 3 a 8 Dohovoru vyžadujú účinný výkon práv detí, aby ich najlepší záujem bol prvoradým hľadiskom, pričom vnútroštátne orgány musia zvláštnu zraniteľnosť detí a ich zodpovedajúce potreby náležite zohľadniť.⁵⁸ Ochrana neplnoletých

⁵⁴ Pozri napr. rozsudok *Söderman proti Švédsku* z 12. novembra 2013, ods. 78.

⁵⁵ Pozri napr. rozsudok *M. C. proti Bulharsku* zo 4. decembra 2003, ods. 150.

⁵⁶ Lanzarotská zmluva.

⁵⁷ Pozri napr. rozsudok *Stubbings a ostatní proti Spojenému kráľovstvu* z 22. októbra 1996, ods. 64.

⁵⁸ Pozri napr. rozsudok *A a B proti Chorvátsku* z 20. júna 2019, ods. 111.

dievčat proti sexuálnemu zneužívaniu zasahujúcemu do intímnej sféry ich súkromného života v zmysle článku 8 Dohovoru vyžaduje účinné vyšetrovanie.⁵⁹ Súd nespochybnil úsilie vnútroštátnych orgánov, avšak podľa jeho názoru boli dôkazy nedostatočne vyvážené a vierohodnosť ústnych a neverbálnych prejavov sťažovateľky nebola posúdená. Rovnako ani orgány sociálnoprávnej ochrany detí nevyvinuli potrebné úsilie a dokonca sťažovateľku ani nevypočuli. Súd teda dospel k záveru, že trestnoprávne mechanizmy v pojednávanej veci nezafungovali spôsobom, ktorý by bol v súlade s procesnými záväzkami štátu v zmysle článku 8 Dohovoru a je toho názoru, že k porušeniu tohto ustanovenia došlo.

Senát rozhodol, že pri vyšetrovaní obvinenia otca dieťaťa za sexuálne zneužívanie došlo k porušeniu procesných povinností vnútroštátnych orgánov vyplývajúcich z článku 8 Dohovoru.

ZÁVER

Dospeli sme k názoru, že fenomén páchania trestnej činnosti na deťoch je čoraz viac aktuálny. Násilné a mravnostné trestné činy páchané na deťoch zaznamenali nárast najmä počas pandémie COVID-19. Tu sa naskytuje otázka, ako je možné deti viac ochrániť? Aj napriek tomu, že sa neustále robí osveta, ako sa nestáť obeťou trestnej činnosti, považujeme za dôležité podporiť túto účinnú prevenciu aj naďalej vo formálnom aj neformálnom vzdelávaní detí a žiakov. Rovnako považujeme za dôležité podporovať celoživotné vzdelávanie rodičov, pedagogických a odborných zamestnancov či pracovníkov s deťmi a mládežou. Náročnejšou sa stáva problematika ochrany detí v digitálnom priestore, pretože vývoj ohrození a ich povaha sú neustále sa meniace a čoraz dynamickejšie faktory. Neodmysliteľnou súčasťou ochrany je jednoznačne prevencia a predchádzanie ohrozeniam, ktoré digitálny priestor ponúka. V tomto prípade je najdôležitejšie apelovať práve na rodičov detí, ktorí by mali kontrolovať činnosť svojich detí na internete, prípadne obmedziť im prístup na niektoré webové stránky a vytvoriť im tak bezpečné prostredie. Táto prevencia by mala byť realizovaná najmä formou dialógov s deťmi a zvyšovaním ich povedomia o následkoch, ktoré im na internete reálne môžu hroziť. Samozrejme, v dnešnej dobe smartfónov a tabletov je veľmi náročné ustriechnuť, čo robia naše deti,

⁵⁹ Pozri napr. rozsudok *A, B a C proti Lotyšsku* z 31. marca 2016, ods. 159 – 175.

ale vždy je možné požiadať o pomoc napríklad aj správcu počítačovej siete, ktorý vie zabezpečiť zakázanie určitých, pre deti s nevhodným obsahom, webových stránok aj priamo cez adresu IP. Prípadne je možné zakúpiť si kvalitnejší router, ktorý už v rámci vnútornej siete domácnosti povoľuje samotnému užívateľovi zakázať konkrétne stránky na akékoľvek zariadenia. Za najrizikovejšie voči deťom sú stále vnímané mravnostné trestné činy. V tomto smere by bolo vhodné upriamiť pozornosť priamo na páchatelov trestnej činnosti a vzhľadom na závažnosť tejto trestnej činnosti by tomu mala odpovedať aj potreba ich potrestania. Ale nie vždy prísnejšie potrestanie prináša požadovaný výsledok vo forme nápravy páchatela. K ochrane spoločnosti a jednotlivcov smerujú nielen tresty, ale aj ochranné opatrenia ako špeciálna prevencia. Tieto však sudy ukladajú len výnimočne. Najväčší význam pri uvedenej trestnej činnosti z taxatívneho výpočtu ochranných opatrení má jednoznačne ochranné liečenie, uložené podľa § 73 ods. 1 TZ. Ak páchatel trpí duševnou poruchou, ktorá spôsobila spáchanie sexuálne motivovaného trestného činu, domnievame sa, že jeho nápravu a bezproblémové začlenenie do spoločnosti je možné predpokladať až po úspešnom absolvovaní ochranného liečenia. Snaha súdu ukladať ochranné opatrenia namiesto trestu odňatia slobody je však stále malá, a to práve z dôvodu závažnosti povahy týchto trestných činov. Podobne je to aj v Českej republike, kde v roku 2016 bolo za uvedené trestné činy odsúdených dokopy 703 páchatelov, z toho len v 128 prípadoch bolo uložené ochranné opatrenie, z toho v 93 prípadoch sexuologické.⁶⁰ Sme toho názoru, že by sa takéto ochranné opatrenia mali viac zapojovať do rozhodovacej praxe súdov, a tým by zároveň bol kladený dôraz aj na obnovu psychického zdravia páchatelov, čím by sa prispelo aj k menšej recidíve a k vedeniu riadneho života takýchto páchatelov po vykonaní trestu odňatia slobody. Zaujímavosťou je, že v Českej republike je väznica, v ktorej je špecializovaný oddiel určený práve pre sexuálnych delikventov.⁶¹ Do tohto oddielu sa dostanú väzni, ktorým súd s nepodmienečným trestom odňatia slobody zároveň uloží aj

⁶⁰ Ministerstvo spravodlnosti ČR. Statistická ročenka kriminality za rok 2016 [online]. justice, 2017 [cit. 2021-06-20]. Dostupné na: <https://cslav.justice.cz/InfoData/statisticka-rocenky.html>

⁶¹ Ide o väznicu Kuřim, ktorá je jedinou väznicou v Českej republike s takýmto špecializovaným oddelením. Dostupné na: <https://obase.cz/veznice-kurim/>. Iné väzenia majú taktiež špecializované oddiely, pričom už nejde o sexuologické, ale napríklad protialkoholické oddiely.

sexuologickú ambulantnú liečbu počas výkonu trestu, prípadne ústavnú liečbu po jeho výkone.⁶² Ďalším z riešení a návrhov *de lege ferenda* by mohol byť aj tzv. register sexuálnych delikventov, ktorý v našich podmienkach zriadený stále nie je. Pritom je využívaný v niekoľkých krajinách sveta, napríklad v Poľsku, Veľkej Británii či v Spojených štátoch amerických. V USA je tento register zavedený vo všetkých krajinách na základe zákona z roku 1993.⁶³ Údaje poskytované občanom sa pritom líšia podľa toho, z ktorého štátu daný páchatel pochádza. Register tam funguje ako webová stránka aj ako mobilná aplikácia, v ktorej je možné vyhľadať delikventov podľa mena. Následne register poskytuje údaje o veku, bydlisku, podobizni, výške, váhe, etnickej príslušnosti, ako aj o spáchaných trestných činoch. Takýmito informáciami sú napríklad aj údaje o veku a pohlaví obete či o uloženom treste.⁶⁴ Podobne zriadený register má aj Poľsko, kde rovnako nájdeme meno a priezvisko násilníka, dátum a miesto jeho narodenia, jeho fotografie a informácie o tom, kde aktuálne býva. Tiež je možné zistiť údaje o tom, za čo konkrétne bol odsúdený a kedy a kde trestný čin spáchal. Myslíme si, že aj napriek tomu, že ide o odsúdených za také závažné trestné činy, ide o veľký zásah do základných práv občanov. Odborníci sa vyjadrujú, že zverejňovanie takých podrobných údajov môže skomplikovať terapiu páchatelov a to spoločnosť neuchráni. Poľský minister spravodlivosti bol toho názoru, že ochrana detí je dôležitejšia ako ochrana osobných údajov pedofilov. Ak sa dopustí takého činu, mal by byť uzrozmeneý aj s následkami a ostať tak pod kontrolou. Tým, že tento druh trestnej činnosti sa v poslednej dobe stáva čoraz viac drastickým je podľa neho potrebné postaviť dobro dieťaťa nad ochranu práv odsúdených.⁶⁵ V akej forme by však mal takýto register existovať, aby bol v súlade s ochranou súkromia? Prístup k nemu by podľa nášho názoru mali mať iba povolané osoby a rozhodne nie všetky osoby. Povolanými osobami máme na mysli najmä orgány činné v trestnom konaní, súdy a prípadne organizácie na pomoc

⁶² § 94 Vyhlášky Ministerstva spravodlivosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody č. 345/1999 Sb., v znení neskorších predpisov. Do špecializovaného oddielu je vážna možné zaradiť len na základe odporúčenia psychológa či psychiatra.

⁶³ Zákon dostupný na internete: <https://www.govtrack.us/congress/bills/103/hr324/text>

⁶⁴ *About The Dru Sjodin National Sex Offender Public Website (NSOPW)* [online]. nsopw.gov [cit. 2021-02-22]. Dostupné na: <https://www.nsopw.gov/en/About>

⁶⁵ Sused pedofil? V Poľsku zverejnili zoznam sexuálnych delikventov s osobnými údajmi. Dostupné na: <https://www.lifenews.sk/14828/sused-pedofil-v-polsku-zverejnili-zoznam-sexualnych-delikventov-s-osobnymi-udajmi>

obetiam. Diskutabilnou je aj doba zápisu. Bolo by vhodné, aby sa delikventi mohli z tohto zoznamu odpísať, avšak len za splnenia stanovených podmienok, akými by boli napríklad úspešné vyliečenie deviácie či vedenie riadneho života po určitý stanovený čas. A naopak, v prípade najzávažnejších skutkov by mohla byť možnosť doživotného zápisu, bež možnosti odpísania sa. V zmysle základných práv a slobôd je však otázne, či by bolo možné register tak, ako funguje v rámci USA, reálne zriadiť aj v súlade s právom Európskej únie. Ale na to, aby povolané osoby mali informácie iba o trestnom čine, prípadne o druhu a výške trestu postačuje aj výpis z registra trestov.

Na záver však musíme ešte konštatovať, že štatistické údaje zverejnené Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky sa nezhodujú s údajmi zverejnenými v štatistikách Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. Uvítali by sme, keby sa údaje zverejňované v jednotlivých štatistikách navzájom zjednotili a prípadne boli aktualizované aj o nové skutkové podstaty a konkrétne odseky trestných činov.

Literatúra

Knihy a monografie:

1. ČENTĚŠ, J. a kol. 2013. *Trestný zákon. Veľký komentár*. Žilina: Eurokódex, 2013.
2. KLÁTIK, J. a kol. 2018. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 420 s. ISBN 978-80-7380-726-9.
3. KLÁTIK, J. a kol. 2018. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018. 449 s. ISBN 978-80-7380-725-2.
4. PIROŠÍKOVÁ, M., BÁLINTOVÁ, M. 2017. *Judikatúra. Vybrané rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo vzťahu k Slovenskej republike*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 771 s. ISBN 978-80-8168-658-0.

Odborné články:

1. PIROŠÍKOVÁ, M. 2013. Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. In: KOŠECKÁ, D. (ed.). *Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, 2013, s. 107 – 127. ISBN 978-80-8153-015-9.
2. PIROŠÍKOVÁ, M. 2015. Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. *Zo súdnej praxe*. 6/2015, s. 247 – 253.

Medzinárodné dokumenty:

1. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z 3. septembra 1953. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí Českej a Slovenskej federatív-

nej republiky č. 209/1993 Zb. (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 102/1999 Z. z.).

2. Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním z 25. októbra 2007. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky č. 164/2016 Z. z.

Smernice:

1. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2002/629/SVV. (Ú. v. EÚ L 101/1).
2. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2004/68/SVV. (Ú. v. EÚ L 335/1). Korigendum: (Ú. v. EÚ L 18), 21.1.2012, s. 7 (93/2011/EU).

Legislatíva:

1. Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.
2. Vyhláška Ministerstva spravodlnosti, ktorou sa vydáva rád výkonu trestu odňetí slobody č. 345/1999 Sb., v znení neskorších predpisov.
3. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Judikatúra:

1. Trestný rozkaz Okresný súd Komárno sp. zn. 1T/22/2019 z 13. marca 2019.
2. Rozsudok Okresného súdu Banská Bystrica sp. zn. 1T/110/2012 zo 6. októbra 2014.
3. Rozsudok Krajského súdu Banská Bystrica sp. zn. 2To/116/2014 z 18. decembra 2014.
4. Rozsudok Okresného súdu Bratislava III sp. zn. 46T/8/2019 z 20. marca 2019.
5. Rozsudok Okresného súdu Prešov sp. zn. 3T/67/2018 z 13. júla 2021.
6. Rozsudok Okresného súdu Pezinok sp. zn. 38T/4/2018 z 15. marca 2018.
7. Trestný rozkaz Okresný súd Zvolen sp. zn. 1T/3/2010 z 18. januára 2019.

Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva:

1. Rozsudok A a B proti Chorvátsku z 20. júna 2019.
2. Rozsudok A, B a C proti Lotyšsku z 31. marca 2016.
3. Rozsudok A. proti Spojenému kráľovstvu z 23. septembra 1998.
4. Rozsudok Aydın vs. Turecko z 25. septembra 1997.
5. Rozsudok E. a ďalší proti Spojenému kráľovstvu z 26. novembra 2002.
6. Rozsudok E. S. a ďalší proti Slovenskej republike z 15. septembra 2009.
7. Rozsudok Labita vs. Taliansko zo 6. apríla 2000.
8. Rozsudok M. C. proti Bulharsku zo 4. decembra 2003.

9. Rozsudok M. C. proti Bulharsku zo 4. decembra 2003.
10. Rozsudok M. M. B proti Slovensku z 26. novembra 2019.
11. Rozsudok Selmouni vs. Francúzsko z 28. júla 1999.
12. Rozsudok Söderman proti Švédsku z 12. novembra 2013.
13. Rozsudok Stubbings a ostatní proti Spojenému kráľovstvu z 22. októbra 1996.
14. Rozsudok X. a Y. proti Holandsku z 26. marca 1985.
15. Rozsudok Z. a ďalší proti Spojenému kráľovstvu z 10. mája 2001.

Internetové zdroje:

1. www.cslav.justice.cz
2. www.govtrack.us
3. www.justice.gov.sk
4. www.lifenews.sk
5. www.minv.sk
6. www.nsopw.gov
7. www.obase.cz

Kontaktné údaje autora:

Mgr. Silvia Ondrejková

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky a forenzných disciplín

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

silvia.ondrejkova@umb.sk

OCHRANA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD Z POHLADU JUDIKATÚRY SÚDOV¹

PROTECTION OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS FROM THE PERSPECTIVE OF COURT CASES

prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

*Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave*

Abstrakt: Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v čl. 6 deklaruje právo na spravodlivý proces, ktorý pozostáva z viacerých všeobecných garancií. Tento článok analyzuje trestnoprocesné postavenie obvineného z hľadiska rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva, Ústavného súdu Slovenskej republiky a súdov v Slovenskej republike. Rovnako sa snaží o komparáciu daného stavu s platnou právnou úpravou.

Kľúčové slová: orgány činné v trestnom konaní, sudy, právo na obhajobu, zásada prezumpcie nevinu, právo na osobnú slobodu, práva obvineného a poškodeného.

Abstract: The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms in Art. 6 declares the right to a fair trial which consists of several general guarantees. This paper analyzes the criminal - procedural position of the accused in terms of decisions of the European Court of Human Rights, the Constitutional Court of the Slovak Republic and courts in the Slovak Republic. It also tries to compare the situation with the applicable legislation.

Key words: law enforcement authorities, courts, the right to a defense, the principle of the presumption of innocence, the right to personal liberty, the rights of the accused and the victims (injured party).

¹ This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-19-0050/Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050 pod názvom Trestnoprávna ochrana slobody.

ÚVOD

Orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v každom štádiu zachovávať zákonnosť, z čoho vyplýva aj ich povinnosť dodržiavať práva obvineného, poškodeného a iných osôb zúčastnených v trestnom konaní. V poslednom období najmä Ústavný súd Slovenskej republiky publikovanými nálezmi konštatoval porušenie viacerých procesných práv zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Ide o práva, ktoré svojim významom tvoria „kostru“ trestného konania, a preto bližšia analýza predmetných rozhodnutí je určite na mieste.

Najvýznamnejším medzinárodným dokumentom upravujúcim práva osôb, proti ktorým sa vedie trestné konanie je Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Ide o dokument, ktorý upravuje práva, ktorých pôvod siaha až do 17. storočia a je zrejmé, že v súčasnosti sú tieto práva typické pre právne a demokratické štáty po celej Európe, a taktiež sú základom princípu vlády práva či primátu práva nad štátom. Rovnakú dôležitosť pre úpravu práv obvineného v trestnom konaní majú aj ustanovenia Ústavy SR a Listiny základných práv a slobôd, od ktorých sa odvíja aj úprava procesných práv obvineného v ustanoveniach Trestného poriadku.

1 Právo na obhajobu

Právo obvineného na obhajobu je zakotvené v čl. 50 ods. 3 Ústavy SR a v čl. 40 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd podľa ktorého: *Obvinený má právo, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu.*

Právom na obhajobu teda rozumieme súhrn práv daných osobe, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie. Toto právo sa vzťahuje na celé trestné konanie a zahrňuje, odhliadnuc napr. od práva žiadať od všetkých orgánov činných v trestnom konaní a súdu, aby boli objasnené aj okolnosti svedčiace v prospech obvineného (§ 2 ods. 10) či poučovacej povinnosti (§ 34 ods. 4) najmä:

1. Právo obvineného vedieť z čoho je obvinený (§ 34, § 206).
2. Právo osobnej obhajoby (§ 34), ktoré môže obvinený realizovať buď aktívnym spôsobom (najmä výpoveďou, účasťou na úkonoch, na-

vrhovaním dôkazov a pod.), alebo pasívnym spôsobom vo forme využitia práva odoprieť výpoveď.

3. Právo zvoliť si obhajcu a vykonávať právo na obhajobu pomocou svojho obhajcu (§ 34, § 36 a ďalšie).
4. Právo na povinnú obhajobu (§ 37, § 38), resp. právo na ustanovenie obhajcu v prípade, že obvinený nemá dostatočné prostriedky na úhradu trov obhajoby (§ 40 ods. 2).

Ústavou zaručenú ochranu nemožno však interpretovať tak, že právo na obhajobu sa priznáva iba v tej fáze trestného konania, ktorá sa začína vznesením obvinenia a ktorá sa končí podaním obžaloby, ale je nutné vykladať ju tak, že právo na obhajobu prislúcha obvinenému vo všetkých fázach trestného konania, a preto prislúcha aj obžalovanému aj odsúdenému až do právoplatnosti súdneho rozhodnutia.

K porušeniu práva na obhajobu došlo napríklad v konaní Najvyššieho súdu pod sp. zn. 6 Tz 8/99, keď obvinenému nebolo umožnené vyjadriť sa k sťažnosti prokurátora pre porušenie zákona z dôvodu, že sťažnosť prokurátora mu nebola zaslaná na vyjadrenie a nebol predvolaný na neverejné zasadnutie Najvyššieho súdu SR. Tým bolo porušené právo na obhajobu obvineného, pretože nemohol realizovať svoje práva – využiť čas a možnosť prípravy obhajoby a obhajovať sa sám alebo prostredníctvom obhajcu.²

Obhajca je oprávnený už v prípravnom konaní podávať za obvineného opravné prostriedky a odopretie takéhoto prostriedku súdom z dôvodu, že bol podaný neoprávnenou osobou, je porušením práva na obhajobu (1 Tdo 15/2007).

Takémuto porušeniu práva obvineného na obhajobu došlo v prípade rozhodnutia Krajského súdu v Nitre, ktorý uznesením zamietol odvolanie obhajcu obvineného z dôvodu, že obhajca môže podať odvolanie aj proti vôli obžalovaného a v jeho prospech len vtedy, ak je obžalovaný pozbavený spôsobilosti na právne úkony alebo ak je jeho spôsobilosť na právne úkony obmedzená. Pretože podľa názoru Krajského súdu v Nitre v spomínanom konaní takáto situácia nenastala, krajský súd zamietol odvolanie podané obhajcom ako podané neoprávnenou osobou. Súd sa však v tomto prípade neriadil dôsledne ustanoveniami Trestného poriadku, pretože podľa ustanovenia § 44 ods. 2 Trestného poriadku je zrejmé, že obhajca je oprávne-

² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 6/00.

ný už v prípravnom konaní podávať za obvineného okrem iného opravné prostriedky. Ustanovenie § 307 ods. 1 písm. b) rieši inú situáciu, a to podanie opravného prostriedku v určitých prípadoch proti vôli obvineného.

Právo obvineného na obhajobu okrem iného v sebe zahŕňa aj právo nazeráť do spisu v súvislosti s rozhodovaním o väzbe v prípravnom konaní.

Trestný poriadok v ust. § 69 ods. 1 umožňuje obvinenému, jeho obhajcovi, poškodenému trestným činom a iným osobám uvedeným v tomto ustanovení zákona nazeráť do spisu, robiť si z nich výpisky, poznámky, na svoje náklady obstarávať kópie atď. Na základe ust. § 69 ods. 2 (podobne aj v Trestnom poriadku platnom do 1. januára 2006 v § 65 ods. 2) však *v prípravnom konaní orgán činný v trestnom konaní môže právo nazeráť do spisu a s ním spojené práva podľa odseku 1 zo závažných dôvodov odmietnuť, najmä ak v spise nemožno urobiť také opatrenia, ktoré by zabránili zmareniu alebo podstatnému sťaženiu dosiahnutia účelu trestného stíhania.*

Ako som už spomenul, orgány činné v trestnom konaní a sudy majú tendenciu toto ustanovenie vykladať príliš extenzívne, a preto často dochádza k úplnému odopretiu práva nazeráť do spisu, a tým aj podľa judikatúry Ústavného súdu SR porušovaniu práva na obhajobu v trestnom konaní.

Ústavný súd SR sa k tomuto problému vyjadril vo svojom náleze, ktorý sa týkal konania pred Krajským súdom v Trenčíne. Krajský súd v konaní vedenom pod sp. zn. 1 Tpo 72/02 porušil právo obvineného na obhajobu svojím postupom, keď neprijal primerané opatrenia a neumožnil nazrieť obhajcovi obvineného aspoň do časti vyšetrovacieho spisu v súvislosti s jeho sťažnosťou proti uzneseniu o jeho vzatí do väzby, a tým bola podľa Ústavného súdu SR vo výraznej miere porušená rovnosť zbraní medzi obvineným a prokurátorom.³

Podobne aj v konaní vedenom pod sp. zn. 3 Tpo 13/03 pred Krajským súdom v Trenčíne sudca nevyhovel žiadosti obhajcu jedného z obvinených nahliadnuť aspoň do časti vyšetrovacieho spisu z dôvodu, že takýmto konaním by mohlo dôjsť k zmareniu dosiahnutia účelu trestného konania prezradením informácií získaných vyšetrovaním. Ústavný súd bol v tomto prípade toho názoru, že aj v prípade, ak sa konanie týka viacerých obvinených, a preto by situácia v danej veci mohla vyžadovať utajenie získaných

³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 67/03.

informácií pred obvineným alebo obhajcom obvineného, nie je to dôvodom na odopretie prístupu k celému spisu.⁴

„Rovnosť zbraní nie je zabezpečená, keď je obhajcovi odopretý prístup k tým dokumentom vo vyšetrovacom spise, ktoré sú podstatné pre to, aby bolo možné účinne napadnúť nezákonnosť väzby klienta. Vzhľadom na dramatický dopad, aký má pozbavenie slobody na základné práva dotknutej osoby, konanie podľa čl. 5 ods. 4 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd musí v zásade spĺňať základné požiadavky spravodlivého konania v zmysle čl. 6; najmä je potrebné dbať o to, aby osoba vo väzbe bola informovaná o podaniach založených do spisu a mala skutočnú možnosť sa k nim vyjadriť.“⁵

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že nie je porušením práva na obhajobu, ak obvinený nemôže klásť svedkovi otázky z dôvodu, že tento uplatnil svoje právo nevypovedať (6 Tdo 19/2008).

2 Zásada prezumpcie neviny

V ust. čl. 50 ods. 2 Ústavy SR je ustanovený základ zásady prezumpcie neviny v trestnom konaní, pričom je ustanovené, že *každý, proti komu sa vedie trestné konanie, považuje sa za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu.*

V judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva sa nachádzajú usmerenia týkajúce sa základných prvkov prezumpcie neviny, ide najmä o tieto determinanty:

1. Takéto právo sa priznáva iba osobe, proti ktorej „bolo vznesené obvinenie“.⁶
2. Obvinený sa musí považovať za nevinného, pokiaľ štát, prostredníctvom vyšetrovacích orgánov, predloží dostatočné dôkazy, ktorými presvedčí nezávislý a nestranný súd o jeho vine. Prezumpcia neviny „predpokladá (...), že by členovia súdu nemali vychádzať z vopred vytvoreného názoru, že obvinený spáchal trestný čin“.⁷

⁴ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 239/04.

⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 67/03.

⁶ 12 X/ FRG, č. 4483/70 – zamietnutie žaloby.

⁷ *Barberá, Messegue a Jabardo vs. Španielsko* A 146 (1989), bod 77.

3. Žiaden súd by nemal uznať obvineného za vinného pred tým, ako mu túto vinu preukáže.
4. Nikto nemôže byť vzatý do vyšetrovacej väzby s výnimkou závažných dôvodov.
5. Ak sa niekto nachádza vo vyšetrovacej väzbe, podmienky takejto väzby by mali zodpovedať jeho predpokladanej nevine.
6. Štát musí preukázať jeho vinu a akákoľvek pochybnosť by mala byť v prospech obvineného.
7. Obvinený by mal mať právo odoprieť vypovedať. Všeobecne sa nevyžaduje, aby predložil dôkazy vo svoj neprospech.
8. Majetok obvineného by nemal byť skonfiškovaný bez riadneho konania.

Na základe judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva sa stanovili tri prípady, v ktorých dôkazné bremeno nespočíva celé iba na obžalobe:

- a) v prípadoch *strict liability offences*,
- b) v prípade trestných činov, v ktorých sa prenáša dôkazné bremeno a
- c) v prípadoch, keď bol vydaný príkaz na konfiškáciu.

Ad a) V tomto prvom prípade musí obžaloba predložiť dôkazy preukazujúce, že obžalovaný spáchal protiprávny skutok (*actus reus*), ale nemusí preukázať, že mal obžalovaný úmysel takto konať, resp. spôsobiť taký následok. Takéto konanie spĺňa podmienky Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, i keď je štát oslobodený od povinnosti preukázať „trestný úmysel“ (*mens rea*). Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že takéto *strict liability offences* sú zakotvené v trestnom práve členských štátov.⁸ V prípade *strict liability offences* je iba potrebné dokázať, že obžalovaný spáchal delikt. Preukázaním tejto skutočnosti sa vytvorí domnienka, ktorú možno uplatniť proti obžalovanému. Súd upozornil, že by sa tieto domnienky mali uplatňovať „v rozumných medziach, ktorými sa zohľadní dôležitosť situácie a zachová právo na obhajobu“.

Ad b) V tomto druhom prípade musí obžaloba preukázať, že obžalovaný konal určitým spôsobom a obžalovaný musí preukázať, že existuje nevinné vysvetlenie jeho konania. Dôkazné bremeno, ktoré spočíva na obžalovanom je v tomto prípade väčšie než dôkazné bremeno uvedené v bode a).

⁸ *Salabiaku vs. Francúzsko* A 141 – A (1988), bod 28.

Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že takéto dokazovanie je prijateľné v prípade „menej závažných“ trestných činov.⁹

Ad c) V prípade vymáhania majetku od obžalovaného alebo tretej osoby dôkazné bremeno môže byť prenesené za predpokladu, že bol majetok získaný trestným činom. Opak musí majiteľ dokázať. Miera dokazovania sa môže znížiť, čím je umožnené, aby obžaloba preukazovala vinu skôr prostredníctvom rovnováhy pravdepodobností než prostredníctvom bežného dokazovania bez akýchkoľvek pochybností. Vo veci každého vymáhania majetku musí byť zaručená možnosť obrátiť sa na súd a takéto vymáhanie musí byť náležité a primerané.¹⁰

Rovnaké podmienky sa uplatňujú aj v prípade vymáhania majetku v inom štáte. Na námietky *bona fide*, ktoré predkladajú tretie strany, sa musí prihliadať v prípade, ak je ich vlastnícke právo ohrozené a štát musí zabezpečiť, aby existoval systém na jeho ochranu.

Prezumpcia nevinny zahŕňa rovnako aj právo nevypovedať vo svoj neprospech, ktoré pozostáva:

- a) z práva odoprieť výpoveď a
- b) z práva, ktorým je zaručené, aby nikto nemohol byť nútený predkladať dôkazy vo svoj neprospech.

Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že aj keď právo nevypovedať vo svoj neprospech nie je osobitne uvedené v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, je všeobecne uznanou medzinárodnou normou, ktorá predstavuje „základný prvok spravodlivého konania“.¹¹ Toto právo chráni obžalovaného proti neprimeranému nátlaku zo strany orgánov a takto prispieva k zníženiu počtu súdnych omylov a umožňuje uplatňovať zásadu rovnosti zbraní. Obžaloba nemôže založiť svoje dokazovanie v prípade na dôkazoch, ktoré boli získané donútením alebo nátlakom. Obmedzovanie týchto práv nie je možné odôvodniť bezpečnosťou a verejným poriadkom.¹² Tieto práva spolu súvisia, každé donútenie, ktorého cieľom je získať dôkazy v neprospech obvineného je porušením práva odoprieť výpoveď. Štát porušuje právo obvineného odoprieť výpoveď, ak sa ho snaží prinútiť, aby predložil daňovým úradom banko-

⁹ *Salabiaku vs. Francúzsko* A 141 – A (1988), bod 28.

¹⁰ *Welch vs. VB* č. 17440/90 z 9. februára 1995, *Philips vs. VB* č. 41087/98 z 5. júla 2001.

¹¹ *Heaney a McGuinness vs. Írsko* č. 34720/97 z 21. decembra 2000.

¹² *Heaney a McGuinness vs. Írsko* č. 34720/97 z 21. decembra 2000.

vé výpisy.¹³ Donútením obvineného k spolupráci s orgánmi v predsúdnom konaní sa môže porušiť právo nevypovedať v jeho neprospech a môže byť ohrozené právo na spravodlivé konanie.

Ad a) Právo odoprieť vypovedať nie je absolútnym právom. Na základe niektorých skutočností je možné stanoviť, či súd poruší právo na spravodlivé konanie v prípade, ak vyvodí nepriaznivé závery z odmietnutia obvineného vypovedať. Závery by sa nemali vyvodzovať pred tým, keď obžaloba predloží prípad ako „prima facie“. Sudca potom podľa svojej úvahy vyvodí závery. Prijateľné sú iba závery vyvedené na základe „zdravého úsudku“. Dôvody takýchto záverov musia byť odôvodnené v súdnom rozhodnutí. Dôkazy proti obvinenému musia byť usvedčujúce, aby sa mohli vykonať dôkazy získané nepriamym nátlakom.¹⁴

Ad b) Potreba zabezpečiť spravodlivé konanie a zmenšiť riziko, že obvinený bude uznaný vinným na základe jeho výpovede, prevažuje nad zásadou, podľa ktorej by mal mať súd zabezpečený prístup ku všetkým dôkazom. V rámci definície pôsobnosti tohto práva, Európsky súd pre ľudské práva rozlišuje medzi informáciami, ktoré sú získané donútením a informáciami, ktoré existujú nezávisle od vôle podozrivej osoby: „V prvom rade ide o právo nevypovedať vo svoj neprospech ... spolu s rešpektovaním vôle obvineného odoprieť výpoveď. A tak, ako sa všeobecne chápe ... použitie informácií, ktoré môžu byť získané od obvineného použitím donucovacej sily, ale ktoré nezávisia od vôle podozrivej osoby, okrem iného napríklad informácie získané na základe príkazu, dychové skúšky, odber krvi a moču, ako aj tkanív na účely testu DNA, nie je rozšírené na trestné konanie.“¹⁵

K porušeniu prezumpcie nevinu dochádza, rovnako ak pred zistením viny zákonným spôsobom štátne orgány svojimi rozhodnutiami alebo postojom naznačujú názor, že obvinený je vinný. Môže k tomu dôjsť i v prípade, ak nejde o formálne konštatovanie viny; stačí odôvodnenie, z ktorého vyplýva, že súd alebo iný dotknutý orgán považuje obvineného za vinného, pretože predčasné vyslovenie takéhoto názoru súdom nevyhnutne poruší spomínanú prezumpciu.

K takémuto porušeniu dochádza napr. v prípade, ak súd vo svojich rozhodnutiach o väzbe uvádza ako preukázané, že páchatel sa dopustil trestného činu, ktorý sa mu kladie za vinu. V prípade, že súd vysloví tieto zá-

¹³ *Funke vs. Francúzsko* A 256-A z 25. februára 1993.

¹⁴ Hlavným prípadom v danej veci je 27 *Murray vs. VB* č. 18731/91 z 8. februára 1996.

¹⁵ *Saunders vs. Spojené kráľovstvo* č. 19187/91.

very pred tým, než je vina páchatela preukázaná, dochádza k porušeniu práva na prezumpciu nevinu, nie je pri tom rozhodujúce, či páchatel bude v konečnom dôsledku uznaný vinným, pretože ani jeho neskoršie uznanie za vinného a odsúdenie na trest odňatia slobody ho nemôže zbaviť jeho počiatočného práva prezumpcie nevinu, ktoré musí byť dodržiavané vo všetkých fázach trestného konania.¹⁶

Preto podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva „je potrebné dôsledne rozlišovať medzi výrokom, že osoba je iba podozrivá zo spáchania trestného činu a jasným vyhlásením súdu bez toho, aby existovalo konečné odsudzujúce rozhodnutie, že osoba spáchala predmetný trestný čin“.¹⁷

3 Právo na osobnú slobodu

Právnym základom úpravy osobnej slobody v právnom poriadku Slovenskej republiky je ust. čl. 17 Ústavy SR, ktorý v ods. 1 uvádza, že *osobná sloboda sa zaručuje*. Podľa predmetného ustanovenia pozbaviť osobnej slobody možno len z dôvodov a spôsobom, ktoré ustanoví zákon. Týmto zákonom je Trestný poriadok, ktorý najmä v § 71 a nasl. upravuje možnosť pozbavenia osobnej slobody, a to inštitútom väzby. V tejto súvislosti je tiež vhodné uviesť, že inštitúty, ktoré nahrádzajú väzbu, je možné navzájom kombinovať či dopĺňať s inými vhodnými opatreniami, avšak jedine v prípade, že existuje niektorý z väzobných dôvodov.¹⁸ K obmedzeniu osobnej slobody však môže dôjsť aj na základe odlišných inštitútov – napr. zadržaním podozrivej osoby či zabezpečením svedka.

Medzi najčastejšie prípady porušenia ústavne garantovaného práva na osobnú slobodu je porušenie práva zaručeného ust. čl. 17 ods. 5 Ústavy SR – *do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu*.

¹⁶ Napr. rozsudok vo veci *Nešták proti Slovenskej republike* z 27. februára 2007 porušenie D-5/4, D-6/1, D-6/2 (t. j. nespravodlivosť rozhodovania o väzbe, nespravodlivosť trestného konania, porušenie prezumpcie nevinu).

¹⁷ Tamtiež.

¹⁸ Bližšie pozri VRÁBLOVÁ, M. Garancie procesných práv mladistvého v trestnom konaní. Zborník materiálov z medzinárodného vedeckého seminára konaného v rámci projektu VEGA č. 1/0011/08 v Trnave dňa 20. 11. 2008: Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie, s. 91.

K porušeniu tohto práva došlo napr. aj v konaní vedenom pred Najvyšším súdom SR pod sp. zn. 1 Toš 42/06. V tomto konaní obvinený podal sťažnosť proti rozhodnutiu Špeciálneho súdu týkajúceho sa predĺženia jeho väzby. Najvyšší súd v tomto prípade zrušil rozhodnutie sudkyne Špeciálneho súdu pre prípravné konanie v časti týkajúcej sa ďalšieho predĺženia väzby obvineného a z toho dôvodu toto rozhodnutie nenadobudlo právoplatnosť. Najvyšší súd následne listom informoval Ústav na výkon väzby o predĺžení väzby obvineného. Na základe judikatúry Ústavného súdu SR platí, že *väzba, ak má byť zákonná, sa musí vždy opierať o právoplatné rozhodnutie súdu.*¹⁹ Z tohto dôvodu Najvyšší súd SR svojím rozhodnutím porušil základné právo garantované čl. 17 ods. 5 Ústavy SR, k čomu sa Ústavný súd SR vyjadril takto:

*Zásah do osobnej slobody v podobe jej obmedzenia musí mať svoj jednoznačný základ vo výrokovej časti súdneho rozhodnutia, s ktorou zákon spája právne účinky. Nemožno ho iba vyvodzovať z odôvodnenia súdneho rozhodnutia.*²⁰

V tejto súvislosti je však nutné upozorniť aj na ďalší nález Ústavného súdu SR, na základe ktorého nemožno považovať za neoprávnený zásah do osobnej slobody prípad, ak *v momente prijatia uznesenia o vzatí osoby do väzby toto nebolo doložené dôkazmi potvrdzujúcimi opodstatnenosť uznesenia.*²¹

V inom konaní o sťažnosti vedenom pred Ústavným súdom SR bolo konštatované porušenie práva sťažovateľa na zákonné pozbavenie osobnej slobody tým, že sa dostatočne nepreskúmalo dodržanie zákonnej 48-hodinovej lehoty zadržania podľa § 75 Trestného poriadku účinného do 1. januára 2006.²² K rozporu v tomto konaní došlo najmä z dôvodu pochybností v súvislosti s časom, keď bol podaný návrh prokurátora na vzatie do väzby, pretože na pečiatke návrhu bol vykonaný prepis týkajúci sa času podania, a to buď z 10.55 na čas 11.55, alebo z 11.55 na 10.55. Vzhľadom na fakt, že k zadržaniu obvineného došlo o 11.00, bol práve čas návrhu o vzatí do väzby rozhodujúci pre súlad takéhoto úkonu so zákonom.

Podľa nálezu Ústavného súdu SR *vyznačenie presného času podania návrhu na vzatie zadržanej osoby do väzby má celkom principiálny význam,*

¹⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 204/05.

²⁰ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 315/06.

²¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 112/02.

²² Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 382/06.

*pretože je východiskovým bodom umožňujúcim preskúmať, či bol tento úkon vykonaný v zákonnej lehote. Vyznačenie presného času musí byť preto v takýchto prípadoch vykonané spôsobom, ktorý nepripúšťa nijaké pochybnosti. Je to tak tým viac, že zadržaná osoba spravidla nemá žiadnu možnosť kontrolovať, či vyznačený časový údaj zodpovedá skutočnosti, pretože pri podaní takéhoto návrhu nie je prítomná.*²³

Na druhej strane treba zdôrazniť, že nie je porušením zákonnosti väzby, ak súd koná bez zbytočných prietahov a súvisle a zároveň existujú dôvody väzby a trestného stíhania, ktoré je naďalej dôvodné (3 Tošs 4/2009).

ZÁVER

V trestnom konaní by sme nikdy nemali zabudnúť na slová H. Schwartz z Washingtonskej univerzity v USA, ktorý hovorí, „že nielenže skoro všetky vlády tyranov zneužívajú trestný proces na presadenie vôle, snažiac sa pritom o zachovanie zdania zákonnosti, ale že dokonca i demokratické vlády, ak sa ocitnú v tiesni používajú trestný proces neoprávnene proti domnelým nepriateľom a niekedy aj proti tým, ktorí iba jednoducho nesúhlasia s ich oficiálnou politikou“.²⁴

Podľa vykonanej analýzy nedochádza k výraznému porušovaniu procesných práv v trestnom konaní. Najčastejšie porušovanými ustanoveniami sú najmä ustanovenia týkajúce sa zákonnosti väzby a dĺžky jej trvania, k čomu dochádza najmä z toho dôvodu, že sa orgány činné v trestnom konaní a súdy pri rozhodovaní o väzbe neriadia dôsledne ustanoveniami zákona, prípadne vykladajú tieto ustanovenia extenzívne v neprospech obvinených osôb.

Rovnako na základe zistených informácií som dospel k záveru, že medzi najčastejšie porušované práva patrí právo na obhajobu, v rámci ktorého dochádza k častému porušeniu práva nazeráť do spisov v dôsledku extenzívneho výkladu ustanovení Trestného poriadku týkajúcich sa možnosti odoprieť obvinenému alebo jeho obhajcovi nazeranie do spisu v právnom konaní a k porušeniu práva obvineného zúčastniť sa na konaní. V snahe eliminovať aj takéto porušovanie procesných práv obvineného je

²³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn I. ÚS 382/06.

²⁴ ŠÁMAL, P. Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému. Praha: Codex Bohemia, 1999, s. 10.

potrebné čo najprecíznejšie upraviť jeho práva, a to vo všetkých štádiách trestného konania.

Literatúra

1. BARTOŇ, M. a kol. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016. 608 s. ISBN 978-80-7502-128-1.
2. FRYŠTÁK, M. a kol. *Trestní právo procesní*. Ostrava: KEY Publishing, 2015. 338 s. ISBN 978-80-7418-246-4.
3. GERLOCH, A., ŠTURMA, P. a kol. *Ochrana základních práv a svobod v proměnách práva na počátku 21. století v českém, evropském a mezinárodním kontextu*. Praha: Auditorium, 2011. 536 s. ISBN 978-80-87284-23-0.
4. HUBÁLKOVÁ, E. *Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Právo na spravedlivé řízení a další procesní práva*. Praha: ASPI, 2006. 157 s. ISBN 80-7357-124-2.
5. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2014. 1246 s. ISBN 978-80-7502-049-9
6. JELÍNEK J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016. 846 s. ISBN 978-80-7502-160-1.
7. KMEC, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. 1660 s. ISBN 978-80-7400-365-3.
8. MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. Brno, 1997. 215 s. ISBN 80-210-1536-5.
9. MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 573 s. ISBN 978-80-7357-748-3.
10. REPÍK, B. *Lidské práva v soudnom konaní*. Bratislava: MANZ, 1999. 252 s. ISBN 80-85719 24-X.
11. REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002. 263 s. ISBN 80-86199-57-6.
12. SVÁK, J. *Základy európskej ochrany ľudských práv. Zväzok 1*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, 2002. 312 s. ISBN 80-8055-487-0.
13. WAGNEROVÁ, E. a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. 906 s. ISBN 978-80-7357-750-6.

Kontaktné údaje autora:

prof. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

e-mail: adrian.jalc@truni.sk

SÚKROMNOŽALOBNÉ TRESTNÉ ČINY AKO NÁSTROJ OCHRANY PRÁV?¹

PRIVATE CRIMINAL PROSECUTION AS A TOOL FOR PROTECTION OF RIGHTS?

prof. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M. –

doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

Katedra dejín práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt: Príspevok predstavuje uhorskú a československú historickú skúsenosť so súkromnožalobnými trestnými činmi, dobové opustenie inštitútu súkromnej obžaloby v trestnom práve na našom území, ale i súčasnú prax súkromnej obžaloby v nemeckom právnom systéme, a to v záujme kvalifikovaného posúdenia možného znovuzavedenia tohto inštitútu v slovenskom právnom poriadku.

Kľúčové slová: súkromná žaloba, trestné právo, Uhorsko, Československo, Nemecko.

Abstract: The paper presents the Hungarian and Czechoslovak historical experience with private criminal prosecutions, with the abandonment of the institute of private prosecution in criminal law in our territory, but also summarizes the current practice of private prosecution in the German legal system, for the sake of qualified assessment of possible reintroduction of this institute in Slovak law.

Key words: private prosecution, criminal law, Hungary, Czechoslovakia, Germany.

ÚVOD

Trestnoprávne kodifikácie, datované v našich podmienkach do druhej polovice 20. storočia a do začiatku 21. storočia, predstavujú z koncepčného hľadiska plne etatizované trestné právo. Je to trestné právo, v centre pozornosti ktorého stoja verejné, či priam štátne záujmy – zavádzajúc štátnu ingerenciu dokonca aj v súvislosti s inak súkromnými hodnotami, akými sú

¹ Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-19-0050 pod názvom Trestnoprávna ochrana slobody.

ľudská sloboda, dôstojnosť, majetok a podobne. Uvedený vývojový trend je v protiklade s pôvodnými trestnoprávnymi ideami stredoveku, novoveku, ale i s úpravami z druhej polovice 19. storočia, ktoré aspoň zvyšково poznali aj tzv. súkromnožalobné trestné činy, či tzv. návrhové trestné činy, pri ktorých iniciácia trestného stíhania závisela od podania podnetu zo strany poškodeného. Presne od polovice 20. storočia, od roku 1950, však československé kódexové úpravy trestného práva stáli už výlučne na princípe oficiality a legality, resp. obžaloby podávanej výlučne prokurátorom. Považuje sa to za prejav skutočnosti, že štát sa sám postavil buď do pozície obete,² alebo aspoň do pozície garanta hodnôt (verejných záujmov) chránených trestnoprávnymi predpismi. Stalo sa to však až do takej miery, že samotný poškodený, resp. obeť a jej príbuzní, sa dostali na „vedľajšiu koľaj“. Z extrému súkromného trestného práva spreď 19. storočia tak vývoj prešiel k opačnému extrému – k výlučne etatistickému a verejnoprávnemu trestnému právu. Tento prístup však v posledných desaťročiach 20. storočia viedol trestných právnikov najmä v USA, ale následne aj v západnej Európe (a u nás najmä začiatkom 21. storočia) k úvahám, ako tento systém reformovať tak, aby v ňom našli vyjadrenie aj záujmy obete/poškodeného. Tento vývojový trend je hlásaný najmä pod hlavičkou restoratívnej justície.

Väčší dôraz na obeť, resp. poškodeného, pritom dnes otvorene hlása aj aktuálne programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 až 2024, podľa ktorého: „*Vláda SR zväži zavedenie inštitútu obžaloby vo verejnom záujme v prípadoch domáceho násillia tak, aby vec mohol prerokovať súd aj bez ingerencie orgánov činných v trestnom konaní. Vláda SR následne v súčinnosti s parlamentom zväži zavedenie inštitútu súkromnej obžaloby v trestnom konaní aj bez ingerencie orgánov činných v trestnom konaní, v ktorom budú posudzované vybrané trestné činy týkajúce sa sféry poškodeného podľa vzoru nemeckej právnej úpravy.*“³ Uvedené úvahy smerom k väčšej „privatizácii“ trestného práva však možno dokumentovať nielen na úrovni „politckej vôle“. Aj Ústavný súd Slovenskej republiky sa vo svojom náleze PL. ÚS 5/2017 z 9. januára 2019 vyslovil v tom

² ROCHE, D. *Accountability in Restorative Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 8.

³ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 – 2024 [online]. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=494677>

duchu, že niektoré skutkové podstaty trestných činov, osobitne pokiaľ ide o tzv. verbálne nenávistné trestné činy, by sa mohli do budúcnosti riadiť režimom súkromnožalobných trestných činov.⁴ Podľa analytickej vety tohto nálezu totiž: „je potrebné uvažovať aj o subtilnejších formách reakcie na nenávisť. V niektorých krajinách sú tieto skutky v režime súkromnožalobných deliktov s účasťou občianskych združení.“⁵

V predložennom príspevku v tomto kontexte predstavíme historickú skúsenosť so súkromnožalobnými trestnými činmi, dobové opustenie inštitútu súkromnej obžaloby v trestnom práve na našom území, ale i súčasnú prax súkromnej obžaloby v nemeckom právnom systéme, a to v záujme kvalifikovaného posúdenia možného znovuzavedenia tohto inštitútu aj v našom právnom poriadku.

1 Trestné právo medzi súkromným právom a verejným právom

Na našom území sa fakticky až do polovice 19. storočia prejavovala nejednotná, partikulárna povaha trestného práva – na jednej strane s domínujúcimi súkromnoprávnymi prvkami a prevažujúcou akuzačnou zásadou v prípade tzv. krajinského, šľachtického trestného práva a na druhej strane s nastupujúcimi verejnoprávnymi prvkami a inkvizičnou zásadou v meštianskom (mestskom) trestnom práve, ale tiež i v (neúspešných) projektoch trestných kódexov 18. a 19. storočia. Späťne pritom možno konštatovať, že trestné právo od konca 19. storočia tak zásadne prevzalo hodnoty a zásady mestského (buržoázneho) trestného práva a opustilo zásady šľachtického trestného práva.

Zo zásadných rozdielov oboch partikulárnych právnych systémov možno uviesť, že oproti mestskému trestnému právu bolo šľachtické trestné právo z hľadiska trestania miernejšie, a to v tom zmysle, že väčšinu spo-

⁴ ÚS SR vyslovil ústavný nesúlad časti „protiextrémistickej“ novely Trestného zákona, ktorou sa kriminalizuje nielen nenávistný prejav proti rasovej, etnickej, národnostnej a náboženskej skupine, ale aj nenávistný prejav proti „inej“ bližšie nedefinovanej podobnej skupine, a to so slobodou prejavu a so zásadou *nullum crimen sine lege* s tým, že jedným z hlavných argumentov je neurčitosť a vágnosť týchto ustanovení.

⁵ PL. ÚS 5/2017 z 9. 1. 2019 [online]. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/87270939/Analyticky+prehlad+-+III__2019+-+Plenum+-+1013163.pdf/754cee01-1621-450e-ad67-09a3ed773c57

rov riešilo zmiernom namiesto telesných trestov, či dokonca namiesto trestov odňatia slobody.⁶ Na druhej strane však platí, že práve v mestách, kde sa trestalo prísnejšie a telesne, sa začína v sekulárnom (inom ako kánonickom) práve vo väčšej miere používať trest odňatia slobody, ktorý sa od 19. storočia generálne rozšíril. Už z uvedeného vyplýva, že trestné právo v mestách malo skôr povahu represívnu a preventívnu, kým v šľachtickom práve plnilo skôr funkciu reparačnú (obdobnú ideii restoratívnej justície). Z ďalších rozdielov dôležitých pre chápanie verejnoprávnej alebo súkromnoprávnej povahy trestného práva je potrebné uviesť najmä tú skutočnosť, že kým v mestách bola neustále prítomná autorita (richtár/sudca/mestská rada) s neustálym dohľadom vykonávaným aj *ex officio*; naopak v prípade vidieckeho šľachtického súdnictva, ktoré sa schádzalo iba v určitých periódach, a mimo nich často rozhodovali iba *ad hoc* delegovaní sudcovia alebo rozhodcovia, malo trestné konanie úplne inú povahu.⁷ V šľachtickom trestnom práve teda dominoval prvok akuzačný a princíp kontradiktórnosti, kým v mestách platilo, že sudca (richtár) stíhal najmä trestné činy proti chudobným *ex officio*,⁸ t. j. platila tu zásada vyhľadávacia (inkvizičný princíp⁹) a zásada oficiality. V šľachtickom práve bolo naproti tomu stíhanie *ex officio* iba výnimočným a zriedkavým a týkalo sa zväčša iba notorických zločincov. Právo súkromnej obžaloby a iniciatívy sa pritom historicky opieralo v Uhorsku o znenie Tripartita II:18 § 1.¹⁰

⁶ GÁBRIS, T. Mikrosonda do sankčného systému arpádovského Uhorska. Historický časopis. 2008, roč. 56, č. 4, s. 599 – 623.

⁷ STIPTA, I. Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918. Prel. Erik Štenpien. Košice: Nika, 2004, s. 71.

⁸ Porovnaj KOLOSVÁRI, S., Óvári, K. Monumenta Hungariae Juridico-Historica: Corpus Statutorum. Tom. IV. Pars 2.: Statuta et articuli municipiorum Hungariae cis Danubianorum. Budapešť: Editio Academiae Scientiarum Hungaricae, 1897, s. 14.

⁹ Ten sa v stredoveku zrodil najprv v podmienkach kánonického práva, keď pápež Inocent III. (1161 – 1216) vyslovil zásadu „*publicae auctoritatis intersit, ne crimina remaneant impunita*“, čo následne prevzali do procesného práva kanonisti aj legisti – Tancred, Ján Teutonicus aj Hostiensis. Na pápežove slová sa pritom odvolával ešte aj Heinrich Kramer (autor neslávne známeho diela Malleus Maleficarum z roku 1487) a Benedikt Carpozov (1595 – 1666). JEROUSCHEK, G. „Ne crimina remaneant impunita“ – auf dass Verbrechen nicht ungestraft bleiben – Überlegungen zu den Anfängen öffentlicher Strafverfolgung im Mittelalter. In: MEZEY, B. (ed.). Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Budapešť: Gondolat, 2003, s. 56 a 59.

¹⁰ Trip. II/18 § 1 „*Unde sciendum quod Evocatio non est aliud quam ad actionem vel querimoniam iudici ordinario per quempiam et adversus quempiam porrectam in praesentiam eiusdem iudicis legitima vocatio.*“ Preklad: S ohľadom na toto (začatie konania – pozn.)

Historicky možno zrejme vskutku skonštatovať, že to boli v konečnom dôsledku práve mestá a ich právo, ktoré nastolili v 19. a 20. storočí dominujúci trend verejnoprávného trestania *ex officio*, ktorý ovplyvnil modernú podobu etatistického trestného práva. O takúto „modernizáciu“ sa pritom cielene usiloval aj sám štát, resp. centrálna správa habsburskej ríše, t. j. pánovnícky dvor. Ten totiž najmä v období absolutizmu od konca 17. storočia, ale najmä v 18. storočí priamo sledoval cieľ zjednotenia trestného práva pre všetky vrstvy obyvateľstva a zároveň cieľ modernizácie trestného práva v osvietenском duchu – na jednej strane zoštatnením (etatizáciou) a na druhej strane racionalizáciou trestnoprávného postihu.¹¹

Prvým pokusom tohto druhu bol pokus o zavedenie rakúskeho kódexu *Praxis Criminalis Ferdinandeae* z roku 1656 do uhorskej praxe.¹² Do edície oficiálnej zbierky uhorského práva, *Corpus Iuris Hungarici*, bol napokon kvôli svojej reálnej praktickej akceptácii zaradený už v roku 1696 – 1697. Jeho ustanovenia prevzalo obyčajové právo a ešte aj po roku 1848 sa preto naň niekedy súdna prax odvolávala.¹³

Na druhej strane, práve s obdobím prelomu 17. a 18. storočia sa – zrejme aj v reakcii na habsburské snahy o absolutizmus – v Uhorsku spájajú aj prvé pokusy o kodifikáciu, resp. aspoň o písomné zachytenie tradičného

je potrebné poznamenať, že žaloba (výzva na začatie konania) nie je ničím iným než zákonným predvolaním (výzva dostaviť sa) pred riadneho sudcu na základe podanej žaloby alebo sťažnosti, ktorú niekto voči inému predložil pred daného riadneho sudcu.

¹¹ Pozri bližšie KOBER, J., LOJEK, A. a kol. Tereziánské právny reformy. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2019.

¹² V praxi sa preto niekedy označoval aj ako Collonichiana. (Preklad do latinčiny dal pripraviť kardinál Kolonič, a v roku 1687 bol vytlačený pod názvom *Forma processus iudicii criminalis seu praxis criminalis*.) A keďže ho prevzal aj Jozef, nazýval sa aj Constitutio Criminalis Josephina, alebo aj Praxis Criminalis Carolina, keďže v niektorých častiach Uhorska, napríklad v Segedíne, sa začal používať za Karola III. Prípadne sa označoval jednoducho ako Trestný zákonník (v komitáte Zala) či Trestný poriadok (v komitáte Hont). KAJTÁR, I. Strafrechtsrezeption in Ungarn in dem 19. Jahrhundert. In: MEZEY, B. (ed.). Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Budapešť: Gondolat, 2003, s. 28 – 30. Podľa Béliho sa však neaplikoval v plnej miere na šlachtu, ale len na mešťanov a poddaných. BÉLI, G. Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh. In: MEZEY, B. (ed.). Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Budapešť: Gondolat, 2003, s. 113 – 114.

¹³ Teoreticky sa mohol v praxi využívať až do roku 1880, do účinnosti prvého moderného uhorského trestného zákonníka. KAJTÁR, I. Strafrechtsrezeption in Ungarn in dem 19. Jahrhundert. In: MEZEY, B. (ed.). Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Budapešť: Gondolat, 2003, s. 28 – 30.

domáceho (uhorského) šľachtického trestného práva. V roku 1712 bol na zasadnutí uhorského snemu prerokovaný a dokonca schválený návrh trestného zákonníka z pera profesora historickej trnavskej právnickej fakulty Michala Benčíka (Mihály Bencsik),¹⁴ ktorý vychádzal z tradičného uhorského trestného práva, konkrétne z *Opus Tripartita*.¹⁵

Napriek neúspechu tohto kódexu, alebo naopak práve kvôli nemu, trestné právo začali v nasledujúcom období nanovo vedecky spracúvať autori ako Štefan Huszty (*Jurisprudentia practica seu Commentarius novus in jus Hungaricum*, 1745), Matej Bodó (*Jurisprudentia Criminalis secundum praxis et Constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*, 1751) či Gabriel Gochetz de Tarnó (*Praxis Criminalis Inlyti Regni Hungariae, Partiumque idem adnexarum*, 1746).¹⁶ Trestné delikty sa práve v tomto novom systéme trestnoprávnej feudálnej (partikulárnej šľachtickej) uhorskej teórie rozčlenili na súkromné (delikty proti životu, majetku, mravnosti – boli stíhané len na podnet poškodeného) a delikty verejné (namierené proti štátu a proti cirkvi – tie boli stíhané *ex offio*).

Ďalší, povahovo však už úplne iný pokus o kodifikáciu uhorského trestného práva prišiel v rámci vlády Jozefa II. (1780 – 1790). Ten vydal totiž nový, spoločný, celoríšsky trestný zákon (1787), ktorého inšpiračným zdrojom bolo dielo talianskeho markíza Cesareho Beccariu,¹⁷ spopularizované Voltairom, a prinášajúce v 18. storočí moderné myšlienky trestania, podľa ktorých sa mali trestať iba činy, ktoré prinášajú skutočnú ujmu

¹⁴ Michal Benčík (1670 – 1728), profesor na trnavskej právnickej fakulte. LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A. Dejiny právnického vzdelávania na Trnavskej univerzite v Trnave. Praha: Leges, 2017, s. 103 – 105.

¹⁵ MEZEY, B. Die ersten Schritte zu einer Rechtsordnung in Ungarn (Versuche zur Kodifikation des Strafrechts im 18. und 19. Jahrhundert). In: MÁTHÉ, G., MEZEY, B. (eds.). Ungarische Rechtsgeschichte: Einige Abschnitte aus einem Lehrbuch der ungarischen Staats- und Rechtsgeschichte. Budapešť: ELTE, 2006, s. 43 – 44. Porovnaj BALOGH, E. Die Dogmatik des materiellen Strafrechts (Entwicklungsgeschichtlicher Überblick mit besonderer Hinsicht auf den Gesetzesvorschlag von 1843/44). In: MÁTHÉ, G., OGRIS, W. (eds.). Die Entwicklung der Österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX.–XX. Jahrhundert. Budapešť: Unió, 1996, s. 183 – 184.

¹⁶ MEZEY, B. Strafrechtskodifikation in Ungarn im Jahre 1878. In: MEZEY, B. (ed.). Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes. Budapešť: Gondolat, 2003, s. 152.

¹⁷ Cesare Beccaria (1738 – 1794), taliansky markíz, autor diela O zločinoch a trestoch (1764).

spoločnosti, poškodzujú práva jednotlivcov či ohrozujú štátnu moc v jej schopnosti chrániť spoločnosť.

Jozef II. pritom bezprostredne po vydaní trestného zákonníka vydal aj trestný procesný poriadok (z roku 1788), ktorý mal tiež uhorské trestné právo postaviť na iné základy – predpokladal totiž stíhanie trestných činov *ex offio* a stál teda na princípoch inkvizičného (vyšetrovacieho, vyhľadávacieho) konania s cieľom zistiť materiálnu pravdu, ale tiež na zásade písomnosti a neverejnosti.¹⁸

Jozefov moderný trestný zákon a trestný poriadok boli síce po jeho smrti (1790) v Uhorsku zavrhnuté, bezprostredne na to sa však práve v reakcii na Jozefom presadzované zmeny začalo pracovať na vlastnom uhorskom návrhu nového trestného práva. Vypracovaný dvojjedíný hmotnoprocesný predpis ako návrh regnikolárnej deputácie z roku 1795 však napokon nebol schválený, a to ani po jeho vydaní tlačou v roku 1807, ani po opätovnom prepracovaní v rokoch 1827 – 1829.¹⁹

Návrh z roku 1795 v súvislosti so súkromnožalobnými a verejnožalobnými trestnými činmi uvádzal v čl. 5 § 1: „*Súkromné násilnosti prenecháva naše právo na súkromné žaloby občanov, avšak predmetom verejnej žaloby nie je iba verejné násilie, ale zakladá ho, ako sa u nás prijalo, medzinárodné právo, predovšetkým ochrana verejnosti – odvracia nebezpečenstvo vraždy, bitky, ako aj poškodenia iných.*“²⁰ Právo verejnej žaloby bolo konkrétne zakotvené v návrhu z roku 1795 I. časť čl. 8 O práve žalovať: „*Právo žalovať v prípadoch nevernosti, ktoré sú špecifikované v Trip. II. časti/čl. 1, a tiež pri porušení práva na snemoch podľa zák. čl. VII/1723, patrí kráľovskému fisku, v iných zločinoch podľa tohto kódexu je príslušný magistrát, ktorému podľa tohto kódexu bola určená súdna právomoc.*“²¹

¹⁸ HARTL, F. Grundlinien der österreichischen Strafrechtsgeschichte bis zur Revolution von 1848. In: MÁTHÉ, G. – OGRIS, W. (eds.). Die Entwicklung der Österreichisch-ungarischen Strafrechtsgesetzgebung im XIX. – XX. Jahrhundert. Budapest: Unió, 1996, s. 32.

¹⁹ MEZEY, B. Die ersten Schritte zu einer Rechtsordnung in Ungarn (Versuche zur Kodifikation des Strafrechts im 18. und 19. Jahrhundert). In: MÁTHÉ, G., MEZEY, B. (eds.). Ungarische Rechtsgeschichte: Einige Abschnitte aus einem Lehrbuch der ungarischen Staats- und Rechtsgeschichte. Budapest: ELTE, 2006, s. 45 – 46.

²⁰ Citované podľa LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A. Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918). Trnava: Typi universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 103.

²¹ Tamtiež, s. 102..

Ďalší návrh uhorského trestného kódexu v poradí, z roku 1843, už bol v zásade moderným trestným zákonníkom – obsahoval iba hmotné právo a jeho materiu členil tak, ako to poznáme aj dnes – na všeobecnú časť a osobitnú časť, ktorá obsahovala úpravu jednotlivých skutkových podstat trestných činov. Tento návrh už plne stál na zásade rovnosti pred zákonom, opustil trest smrti a telesné tresty vrátane bitia, ako aj všetky zahanbujúce (zneuctujúce) tresty.

Medzi typické súkromnožalobné trestné činy sa podľa tohto návrhu z roku 1843 radili trestné činy upravené v XXVII. hlave: o nactiutrhání, urážkach na cti a ťažkých násilných skutkoch, spôsobujúcich ťažké poškodenie tela, čo dosvedčuje § 281: „*Vo všetkých prípadoch tejto hlavy sa môže začať trestné stíhanie len na základe žaloby poškodenej strany, a pri dieťati na základe žaloby jeho rodičov alebo zákonných zástupcov.*“²²

Návrh z roku 1843 však napokon tiež nebol prijatý, keďže bol považovaný za „príliš moderný“, a teda pre Uhorsko daného obdobia nevyhovujúci. Iba čiastočne sa zrealizovalo prijatie úpravy tlačových deliktov v tlačovom zákone z roku 1848 prijatom ako súčasť tzv. Bratislavskej marcovej ústavy.²³

Trestné právo v Uhorsku tak ešte aj v polovici 19. storočia zostávalo nekodifikované a rozdielne pre šľachticov a nešľachticov. Iba dočasne došlo k jeho zjednoteniu počas Bachovho absolutizmu v 50. rokoch 19. storočia, keď bolo do Uhorska zavedené (naoktrojované) rakúske trestné právo, konkrétne trestný zákonník z roku 1852 a rakúsky trestný procesný poriadok z roku 1853, ktorý opäť a jednotne zaviedol inkvizičný, vyhľadávací princíp konania.²⁴ Oba predpisy však Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861 opustili s poukazom na to, že ide o trestné právo absolutistického štátu, svojou prísnosťou a formálnosťou nevhodné pre liberálny režim a politickú situáciu parlamentnej konštitučnej monar-

²² Citované podľa LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A. Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918). Trnava: Typi universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 123.

²³ Upravovali najmä skutkové podstaty výzvy na spáchanie trestného činu, poburovania proti štátnej jednote, vyzývania k násilnému zvrhnutiu ústavného poriadku, k povstaniu proti zákonnej vrchnosti, urážke panovníka, spochybňovania nástupníckeho poriadku, urážky členov kráľovského domu (rodu), podnecovania k násilnému rušeniu verejného pokoja a poriadku a urážky súkromných osôb v tlači.

²⁴ STIPTA, I. Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918. Prel. Erik Štenpien. Košice: Nika, 2004, s. 206.

chie budovanej v Uhorsku.²⁵ Výsledkom však bola situácia, že v Uhorsku opäť neexistovalo kodifikované trestné právo, čo sa tak rýchlo ani nemalo zmeniť.

V Uhorsku v prvej polovici 19. storočia nebol výrazný záujem o vedecké skúmanie trestného práva. Z významnejších počínov možno uviesť iba napr. dielo Matyáša Vucheticha *Institutiones Iuris Criminalis Hungarici* (1819) či v roku 1834 v Záhrebe publikovaný maďarský preklad Beccariovho diela.²⁶ Inak však s výnimkou rakúskeho zákonníka *Praxis Criminalis Ferdinandea*, ktorý bol zaradený do zbierky uhorských zákonov *Corpus Iuris Hungarici*, uhorské trestné právo stálo na nekodifikovaných základoch. Prax preto v tejto situácii začala vychádzať iba z učebnice trestného práva od profesora Tivadara Paulera z roku 1864, ktorá následne (jej akceptáciou právnou a súdnou praxou) získala relevanciu obyčajového práva.

Až po rakúsko-uhorskom ústavnoprávnom vyrovaní bola konečne zosťavená komisia, poverená vypracovaním návrhu nového trestného zákona, resp. prepracovaním osnovy z roku 1843. Po nezdaroch sa napokon celý trestný zákon podujal vypracovať profesor Karol (Károly) Csemegi. Ním vypracovaný návrh bol nakoniec prijatý ako nový **trestný zákon – zák. čl. V /1878** (ďalej len „TZ z r. 1878“). Z obsahovej stránky TZ z r. 1878 vychádzal z aktuálnych zahraničných vzorov (rakúskych návrhov TZ z roku 1870, 1875, belgického, talianskeho a nemeckého trestného zákona²⁷) a na svoju dobu bolo veľmi moderným. Bol však kritizovaný práve z dôvodu, že nevzal za svoj základ návrh z roku 1843, ktorý predstavoval súčasť uhorského historizujúceho právneho vedomia a súčasť zdôrazňovanej právnej kultúry a tradície. Vytýkali sa mu napokon tiež z formálnej stránky absentujúce ustanovenia o mladistvých, recidíve a nejasný systém vedľajších trestov. Preto ho doplnili novely z rokov 1908 a 1913.²⁸

Rok po prijatí trestného zákona bol prijatý aj osobitný **priestupkový zákon** ako zák. čl. XL/1879. Samostatná úprava priestupkov mimo trestného

²⁵ KOVÁCS, K. Zur Geschichte des ungarischen Strafrechts und Strafprozessrechts 1000 – 1918 (kurzer Überblick). Budapešť: ELTE, 1982, s. 35.

²⁶ KIRÁLY, T. Das Strafgesetzbuch von 1878: Der Csemegi-Kodex. In: MÁTHÉ, G., OGRIS, W. (eds.). Die Entwicklung der Österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX. – XX. Jahrhundert. Budapešť: Unió, 1996, s. 221.

²⁷ KOVÁCS, K. Zur Geschichte des ungarischen Strafrechts und Strafprozessrechts 1000 – 1918 (kurzer Überblick). Budapešť: ELTE, 1982, s. 37.

²⁸ MEZEY, B. Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prel. Erik Štenpien. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011, s. 143 – 145.

zákona mala pritom svoj pôvod už v uhorskom zákonom článku pochádzajúcom ešte z roku 1840 (zák. čl. IX/1840 o poľnej polícii²⁹), kde boli prvýkrát osobitne upravené priestupky pojmovo odlišné od trestných činov (hoci návrh takejto kategórie deliktov sa vyskytoval už v projekte regnikolárnej deputácie z roku 1795).

K. Csemegi bol následne poverený tiež vypracovaním návrhu nového uhorského procesného kódexu. V rámci prvého kroku pripravil najprv návrh tzv. **Dočasného procesného poriadku** (označovaného aj ako „žltá kniha“), ktorý sa na súdoch používal od roku 1872, keď ho minister spravodlivosti István (Štefan) Bittó rozoslal súdom.³⁰ V procesnom práve teda platila rovnaká situácia ako pôvodne aj v hmotnom trestnom práve – sudy namiesto zákona postupovali iba podľa „knihy“³¹ – praxou obhajovanej a akceptovanej ako obyčajové právo.

Definitívny **trestný poriadok** bol napokon po prvotných návrhoch osnov z rokov 1882, 1886 a 1888 prijatý až v roku 1896, ako **zák. čl. XXXIII/1896** (ďalej len „TP z r. 1896“). V nadväznosti naň boli prijaté zák. čl. XXXIII/1897 o porotných súdoch a zák. čl. XXXIV/1897 o uvedení do účinnosti trestného poriadku. Nový trestný poriadok bol pritom spolu s už zmieným trestným zákonom a priestupkovým zákonom na našom území účinným až do roku 1950. Po celý tento čas uhorské trestné právo akceptovalo súkromnú obžalobu a súkromnožalobné delikty ako svoju „overenú a prirodzenú súčasť“.

2 Súkromná obžaloba v trestnom práve na Slovensku do roku 1950

Až v polovici 20. storočia došlo v Československu k premene, ktorou sa úplne opustili zvyškové súkromnoprávne prvky v trestnom práve, v podobe súkromnej obžaloby a návrhových trestných činov. Tie totiž dovte-

²⁹ MÁTHÉ, G. Die Beurteilung der Handlungen von geringem Gewicht und der Übertretungskodex (Gesetz XL des Jahres 1879). In: MÁTHÉ, G., OGRIS, W. (eds.). Die Entwicklung der Österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX. – XX. Jahrhundert. Budapešť: Unió, 1996, s. 238.

³⁰ KOVÁCS, K. Zur Geschichte des ungarischen Strafrechts und Strafprozessrechts 1000 – 1918 (kurzer Überblick). Budapešť: ELTE, 1982, s. 80.

³¹ STIPTA, I. Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918. Prel. Erik Štenpien. Košice: Nika, 2004, s. 207.

dy pretrvávali v znení TZ z r. 1878 a v TP z r. 1896 ako pozostatok starších návrhov trestných kódexov z rokov 1795, 1828 a 1843³² v nadväznosti na ešte predmoderné právo žalovať, ktoré bolo vo feudálnom (osobitne krajiniskom, šľachtickom) práve takmer výhradne v rukách poškodeného.³³

Konkrétne sa v práve platnom na území Slovenska až do roku 1950 môžeme v úprave TZ z r. 1878 a TP z r. 1896 stretnúť s delením deliktov podľa spôsobu začatia procesného postupu na:

- a) **verejnožalobné (oficiálne)** – ktoré sa začínajú stíhať z moci úradnej, na zásade oficiality a legality; pričom k takémuto konaniu mohol pristúpiť poškodený ako súkromný účastník (súkromná strana) v pozícii tzv. podporného súkromného žalobcu. Dokonca platilo, že ak štátne zastupiteľstvo upustí od trestného stíhania alebo od obžaloby, v takom prípade mohol poškodený prevziať pozíciu tzv. náhradného súkromného obžalobcu.
- b) **návrhové** (a ako ich poddruh – **súkromnožalobné**) – kde nebolo vôbec možné začať trestné stíhanie *ex offio*, ale muselo sa vyčkat' na prípadný návrh poškodeného (§ 110 TZ z r. 1878). Na základe návrhu mohol začať ďalej konať buď štátny zástupca, alebo mohol podať obžalobu sám poškodený. Ak pri návrhovom trestnom čine podal obžalobu sám poškodený, v konaní vystupoval ako tzv. hlavný súkromný žalobca. Medzi návrhové delikty patrili osobitne delikty, ktoré pôvodne upravoval uhorský zák. čl. XLI/1914 o ochrane cti, roznávajúci nactiut'rhovanie, urážku na cti, obvinenie spáchané z neopatrnosti, pohanenie zomrelého alebo jeho pamiatky (na návrh boli oprávnení predok, dieťa, vnuk, súrodenec a manželský druh zomrelého) a ohrozovanie úveru (šlo o šírenie nepravdivej správy v obchodnom styku). Obdobne súkromnú žalobu poznal aj nový česko-

³² Návrhy z roku 1795, 1830 a 1843 boli publikované v slovenčine ako výber z ustanovení LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A. Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918). Trnava: Typi universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 93 – 129.

³³ Podrobnosti tohto prechodu od trestného práva založeného na súkromnej iniciatíve poškodeného, resp. obete alebo pozostalých obete, k verejnoprávnemu odvetviu, naposledy zosumarizovala Adriana Švecová. Pozri ŠVECOVÁ, A. Beccariovský obrat ponímania trestného činu v konfrontácii s trestnoprávnou úpravou v Uhorsku a Habsburskej ríši v 18. a na začiatku 19. storočia [online]. Právněhistorické studie. 47, 1, s. 62 a nasl. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/3924/PHS_47_1_0062.pdf

slovenský zákon na ochranu cti, zák. č. 108/1933 Zb. z. a n.³⁴ Ďalšie návrhové trestné činy upravoval sám trestný zákon (zák. čl. V/1878) a priestupkový zák. čl. z roku 1879.

- c) **so zmocnením stíhané** – tieto delikty boli primárne upravené v zákone na ochranu cti (zák. čl. XLI/1914) – stíhať nactiutrhánie alebo urážku na cti úradu bolo možné len ak príslušný orgán alebo úrad dal na to zmocnenie. Tento zákon bol následne nahradený československým zákonom o ochrane cti (zákon č. 108/1933 Zb. z. a n.³⁵).

Podľa dobového hodnotenia Karla Skálu, inštitút súkromného účastníka bol v Uhorsku upravený podrobnejšie než v Rakúsku a predstavoval účin-

³⁴ § 15 zákona č. 108/1933 Zb. z. a n.

(1) *K soukromé žalobě je oprávněn ten, komu bylo trestným činem ublíženo.*

(2) *Směřuje-li trestný čin proti zemřelému nebo nezvěstnému, přísluší právo k žalobě jeho manželu, dětem, vnukům, rodičům a starým rodičům. Není-li jich nebo spáchala-li trestný čin proti zemřelému nebo nezvěstnému některá z uvedených osob a není tu jiné takové osoby oprávněné k soukromé žalobě, přísluší právo k žalobě jeho sourozencům a těm jiným osobám, které před jeho smrtí nebo před tím, než se stal nezvěstným, žily s ním trvale ve společné domácnosti.*

(3) *Na osoby uvedené v odst. 2 přechází ve stanoveném pořadí oprávnění k žalobě také tehdy, zemře-li oprávněný před uplynutím lhůty k žádosti za trestní stíhání; lhůta se počíná pro ně v tomto případě smrtí oprávněného. Zemře-li soukromý žalobce po podání žádosti za trestní stíhání, mohou uvedené osoby prohlásiti u soudu do dvou měsíců od jeho smrti, že trvají při trestním stíhání. Neučiní-li tak v uvedené lhůtě, trestní řízení se zastaví.*

³⁵ § 14 zákona č. 108/1933 Zb. z. a n.

(1) *Činy trestné podle tohoto zákona stíhají se na žalobu soukromou.*

(2) *Trestné činy uvedené v § 1 až 3 (urážka, pomluva, utrhání na cti – pozn.) stíhají se na žalobu veřejnou, avšak se zmocněním, směřují-li:*

1. *proti zákonodárnému sboru, jeho předsednictvu, výboru nebo komisi,*

2. *proti vládě,*

3. *proti soudu nebo proti takovému úřadu nebo sboru, který je po zákonu povolán k výkonu veřejné správy,*

4. *proti branné moci, četnictvu, sboru státní strážce bezpečnosti nebo některé jejich samostatné části.*

(3) *Zmocnění udílí:*

1. *v případech odst. 2, č. 1, předsednictvo zákonodárného sboru,*

2. *v případech odst. 2, č. 2, vláda,*

3. *v případech odst. 2, č. 3, jde-li o sbor, který je po zákonu povolán k výkonu veřejné správy, tento sbor sám, jinak přednosta nadřízeného soudu neb úřadu, a není-li takového nadřízeného soudu neb úřadu, přednosta soudu neb úřadu, proti němuž trestný čin směřuje,*

4. *v případech odst. 2, č. 4, ministr vnitra, a jde-li o brannou moc nebo některou její část, ministr národní obrany.*

ný korektív obžalovacieho monopolu štátneho zastupiteľstva.³⁶ Rešpektovala to aj Ústavná listina ČSR (1920). V zmysle jej § 103 mal prezident v súdnej oblasti právo udeľovať amnestiu, odpúšťať alebo zmierňovať tresty a tiež nariaďovať, aby súdne trestné konanie nezačalo alebo aby sa v ňom nepokračovalo, ale s výnimkou súkromnožalobných trestných činov.³⁷

TP z r. 1896 v ust. § 41 a 42 tiež explicitne rozlišoval medzi **hlavným súkromným žalobcom a podporným a náhradným súkromným žalobcom**. Podľa ust. § 41 TP, **poškodený mohol ako hlavný súkromný žalobca podať obžalobu skôr, než vyzval štátneho zástupcu, aby zastupoval obžalobu**, a to v prípade trestných činov podľa § 301 (ľahké poškodenie na tele³⁸), § 327 (porušenie tajomstva listového osobami súkromnými), § 332 (porušenie domáceho pokoja osobami súkromnými), § 418 [poškodenie hnutelnej (movitej) veci] a § 421 [zmocnenie sa a poškodenie nehnuteľnej (nemovitej) veci a spotrebovanie neoddeliteľných plodov] TZ z r. 1878 a v prípade priestupkov podľa § 126 a 127 (krádež, neoprávnené užívanie a poškodenie veci) priestupkového zákona, zák. čl. XL/1879.

Ak sa však následne v konaní identifikoval verejný záujem, štátne zastupiteľstvo mohlo kedykoľvek v priebehu konania prevziať zastúpenie obžaloby. V takomto prípade zastupoval obžalobu v prvom rade štátny zástupca a hlavnému súkromnému žalobcovi patrila už len **podporná pôsobnosť – teória vtedy hovorila o tzv. podpornom súkromnom žalobcovi**.³⁹

Naopak, ak štátne zastupiteľstvo odoprelo zastupovať obžalobu, mohol poškodený do 8 dní od doručenia zamietavého uznesenia štátneho zastupiteľstva dodatočne prevziať zastupovanie obžaloby. Tak sa poškode-

³⁶ SKÁLA, K. Trestní soudnictví na Slovensku se zvláštním zřetelem k unifikaci zákonodárství trestního. Praha: Nákladem Ministerstva pro správu Slovenska, 1920, s. 36.

³⁷ § 103 ods. 1 Ústavnej listiny ČSR (č. 121/1920 Zb. z. a n.): „*Prezidentu republiky přísluší právo udíletí amnestii, promíjeti nebo zmírňovati tresty a právní následky odsouzení trestními soudy, zvláště též ztrátu volebního práva do Národního shromáždění a jiných zastupitelských sborů, jakož i - s vyloučením trestných činů soukromožalobních - nařizovati, aby soudní trestní řízení nebylo zahajováno nebo nebylo v něm pokračováno.*“

³⁸ § 312 TZ z r. 1878: „*Pre prečin ľahkého ublíženía na tele možno zaviesť trestné konanie len na návrh poškodenej strany.*“

³⁹ RÁLIŠ, A. Trestné právo procesné. 2. vyd. Bratislava: Nakladateľstvo Justitia, 1942, s. 53. Citované podľa MŪKERA, P. Súkromná žaloba a možnosti jej využitia v trestnom konaní. In: *Kontroverzní názory v právu: sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015* [online]. Praha: Leges, 2015, s. 131. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.pf.upol.cz/fileadmin/userdata/PF/Veda_a_vyzkum/konference/odmp/ODMP_2015.pdf

ný stal **náhradným súkromným žalobcom**. Náhradný súkromný žalobca bol teda tretím eventuálnym prípadom súkromného žalobcu, ktorý však na rozdiel od hlavného a podporného súkromného žalobcu nevystupoval pri súkromnožalobných deliktov, ale len pri deliktov verejnožalobných s výnimkou deliktov, pri ktorých to zákon výslovne zakazoval.⁴⁰

Súkromnému žalobcovi pritom prináležali procesné práva štátneho zastupiteľstva s výnimkou oprávnení vyplývajúcich z povahy zastupiteľstva ako verejného úradu. Ako skonštatoval aj československý Najvyšší súd: „*Náhradný súkromný žalobca je oprávnený navrhovať dôkazy tiež o vine obžalovaného a použiť opravného prostriedku pre zamietnutie takého návrhu, a to aj vtedy, keď obžalobu zastupoval ešte verejný žalobca.*“ (Vážný, Tr. 14 č. 4525, rozh. z 9. novembra 1932, Zm III 283/32 – v danom prípade šlo o zamietnutie návrhov na výsluch nových svedkov a miestnej ohliadky, pričom s týmito návrhmi sa nestotožnil verejný žalobca). Aj náhradný súkromný žalobca mal tiež právo odvolať sa v neprospech obžalovaného – čo potvrdil Najvyšší súd vo veci náhradnej súkromnej žaloby pri zločine sprenevery (rozh. z 13. júla 1932, Zm III 79/32, Vážný, Tr. 14 č. 4441). Náhradný súkromný žalobca však výslovne nemohol navrhovať obnovu konania.

Práva súkromného žalobcu zanikali jeho smrťou (s výnimkou majetkových deliktov) alebo jeho odstúpením od obžaloby. V prípade, že sa k nemu pripojili viacerí poškodení ako súkromní účastníci (súkromné strany), tí mali v prípade jeho smrti alebo odstúpenia od obžaloby možnosť prevziať po ňom obžalobu sekundárne.⁴¹

Aby sa pritom poškodený mohol stať súkromnou stranou (účastníkom), vyžadovalo sa, aby sa výslovne pripojil k trestnému konaniu. Tomu zodpovedajúce vyhlásenie mohol učiniť v ktoromkoľvek štádiu trestného konania, a to aj pred orgánmi policajných úradov alebo orgánmi štátneho zastupiteľstva. Jeho oprávnenie sa okamžite preskúmalo a hneď sa aj rozhodovalo o prípadnom odmietnutí jeho prihlášky (§ 52 Trestného poriadku).

Práva poškodeného, ktorý sa pripojil k trestnému konaniu ako súkromný účastník, upravoval § 51 TP z r. 1896. Mal konkrétne oprávnenia:

⁴⁰ Tamtiež, s. 132..

⁴¹ Pozri tiež BADIK, V., STAŠIK, A. Pravidlá policajného trestného pokračovania a trestného stopovania na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Trenčín: Vlastným nákladom, 1933, s. 79.

- predniesť údaje, ktorými sa mala dokázať vina obvineného a súkromnoprávny nárok súkromnej strany,
- nahliadať do spisov,
- žiadať predvolanie na hlavné pojednávanie, podávať návrhy, klásť otázky svedkom aj znalcom v miere potrebnej pre úspešné uplatnenie súkromnoprávneho nároku.

V prípade nezrozumiteľnosti alebo inej vady postupu poškodeného v pozícii súkromnej strany mu mohol súd uložiť povinnosť dať sa zastúpiť advokátom.

Samotný súkromný účastník, pokiaľ nebol súkromným žalobcom, tak fakticky pôsobil v konaní primárne na uplatnenie svojho súkromnoprávneho nároku, osobitne na náhradu škody.

Táto úprava zostala v platnosti až do roku 1950, pričom k tejto problematike sa, samozrejme, často vyjadrovala aj judikatúra, a to osobitne k problému „návrhu“ v prípade návrhových deliktov. V zbierke medzivojnových súdnych rozhodnutí známej ako Vážného zberka tak napríklad nájdeme rozhodnutie zo 17. mája 1933, Zm IV 223/33 (Vážný, Tr. 15 pod č. 4722), podľa ktorého: „*Trestní oznámení, učiněné poškozenou osobou u četnictva, jest považovati za soukromý návrh ve smyslu trestního zákona, aby bylo zahájeno trestní řízení.*“ Uvedená otázka sa riešila v súvislosti s uplynutím trojmesačnej premlčacej lehoty, keď poškodení nepodali návrh na začatie konania v prípade návrhového trestného činu (prečinu podľa § 332 TZ) v trojmesačnej lehote, ale až počas hlavného pojednávania. Malo sa tu však za to, že už oznámenie činu na žandárskej stanici malo účinky návrhu na potrestanie páchatelov, a teda podmienka dodržania „návrhu“ pri návrhovom trestnom čine sa tak mala za včas dodržanú a naplnenú.

Obdobne sa však takýto návrh mohol v príslušnej trojmesačnej lehote podať aj na štátnom zastupiteľstve. Vyslovilo to rozhodnutie zo 7. októbra 1932, Zm IV 190/32 (Vážný, Tr. 14 č. 4487): „*Návrh súkromnej strany (§§ 112 tr. zák., 41 odst. I. tr. p.) možno i při trestných činoch, stíhatelných na hlavní súkromnú obžalobu a patriacich do oboru pôsobnosti okresného súdu, v zákonnej lehote platne podať aj u štátneho zastupiteľstva. Nevyžaduje sa, aby návrh bol štátnym zastupiteľstvom odovzdaný príslušnému súdu ešte v lehote § 112 tr. zák.*“ V danom prípade šlo o prečin urážky na cti spáchaný 3. novembra 1928, oznámený podaním, ktoré došlo štátnemu zastupiteľstvu 24. novembra 1928, t. j. pred uplynutím lehoty troch mesiacov, odkedy sa poškodený o spáchanom čine a o páchatelovi dozvedel, t. j. v le-

hote podľa § 112 tr. zák. Súd však na to neprihliadol a obžalovaného oslobodil pre nedostatok súkromného návrhu. Až Najvyšší súd tento nesprávny postup súdu nižšej inštancie zvrátil a uznal za „návrh“ aj oznámenie učinené na štátnom zastupiteľstve (prokuratúre).

Vo vzťahu k návrhovým trestným činom sa tiež riešila možnosť návrhu vykonaného v mene neplnoletej osoby jej zákonným zástupcom (otcom v rámci oprávnení vyplývajúcich z otcovskej moci) – v rozh. z 23. marca 1933, Zm IV 104/33 (Vážný Tr. 15 č. 4669) Najvyšší súd vyslovil právny názor: „*Požiadavku § 238 tr. zák., že trestné pokračovanie pre zločiny uvedené v § § 232-237 tr. zák. možno zpravidla zahájiť len na návrh poškodenej strany, je vyhovené, jestli otec nezletilej poškodenej súkromný návrh, učiněný matkou, dodatočne včas schválil.*“

Pritom však tiež súdna prax skonštatovala, že nie je možné deliť súkromný návrh, a nedovoľuje sa, aby poškodený podľa svojej ľubovôle určil, ktorý z účastníkov trestného činu má byť potrestaný a ktorý nie. Spätvzatie súkromného návrhu bolo možné iba proti tomu obžalovanému, ktorý sa preukázateľne nezúčastnil trestného činu: „*Zpätvzatie súkromného návrhu proti jednému z tých, ktorí boli obžalovaní ako účastníci toho istého trestného činu, stihateľného len na súkromný návrh, nemá účinku proti ostatným účastníkom len vtedy, keď je dokázané, že onen obžalovaný, voči ktorému bol súkromný návrh odvolaný, nezúčastnil sa trestného činu.*“ (rozh. zo 14. marca 1933, Zm IV 95/33, Vážný, Tr. 15 č. 4658 – v danom prípade šlo o trestný čin krádeže, ktorý sa stíhal len na súkromný návrh).

3 Opustenie a návrat k myšlienke súkromnožalobných trestných činov: nemecké vzory?

Právna prax bola až do druhej polovice 20. storočia „zžitá“ s riešením súkromnej žaloby a súkromnožalobných trestných činov. K opusteniu inštitútu súkromnožalobných trestných činov došlo pomerne náhle, v procese príprav nových trestných kódexov počas tzv. právnickej dvojročnice v rokoch 1948 – 1950. Šlo pritom najmä o produkt prác na novom trestnom poriadku, ktorý bol napokon prijatý ako zákon č. 87/1950 Zb. Pritom však ešte v roku 1947 malo ministerstvo spravodlivosti pripravenú osnovu trestného poriadku, v ktorej sa počítalo aj s inštitútom súkromnej žaloby a sú-

kromného žalobcu, a to aj podporného súkromného žalobcu a tiež poškodeného ako súkromného účastníka.⁴²

Z archívnych materiálov tiež vyplýva, že dokonca ešte aj v júli 1949 vo vypracovaných zásadách trestného poriadku (elaborát č. 53) sa počítalo so súkromnými žalobami, čomu zodpovedala navrhovaná formulácia zásady obžalovacej a zásady oficiality, ktorá sa mala týkať iba verejnožalobných trestných činov.⁴³ Od januára 1950 sa však práce presunuli na trestné oddelenie kodifikačného odboru ministerstva spravodlivosti a zrejme na jeho pôde sa nakoniec učinilo revolučné rozhodnutie úplne opustiť myšlienku súkromnej žaloby.⁴⁴ Tomu zodpovedala aj textácia napokon prijatých trestných kódexov z roku 1950 a tento stav sa následne prevzal aj do kodifikácií zo začiatku 60. rokov a zachoval sa tiež v podmienkach rekodifikácie slovenského trestného práva hmotného aj procesného v roku 2005.

Myšlienky na znovuzavedenie inštitútu súkromného žalobcu a súkromnožalobných trestných činov sa však osobitne od počiatku 21. storočia opakovane objavujú v dielach teoretikov aj praktikov trestného práva, a to v slovenských aj českých podmienkach. Tak napr. J. Jelínek navrhoval už v roku 2012 inštitút súkromnožalobných deliktov, napríklad pri trestnom čine ohovárania.⁴⁵ V slovenských podmienkach sa v prospech súkromnožalobných trestných činov osobitne vo vzťahu k niektorým druhom trestných činov vyjadruje tiež ako teória,⁴⁶ tak aj prax (už zmienený nález Ústavného súdu SR), a to najmä vo vzťahu k extrémistickým trestným činom. Voči obnoveniu tohto inštitútu sa však vznáša otázka, či by uvedený koncept v súčasných podmienkach naopak nebol len neprimeranou záťa-

⁴² BLÁHOVÁ, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948 – 1950*. Praha: Auditorium, 2017, s. 32 – 34.

⁴³ Tamtiež, s. 117 – 118.

⁴⁴ Tamtiež, s. 134 – 135.

⁴⁵ JELÍNEK, J. *Současná trestní politika – co je nejdůležitější?* In: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012.

⁴⁶ MŮKERA, P. *Súkromná žaloba a možnosti jej využitia v trestnom konaní*. In: *Kontroverzní názory v právu: sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015* [online]. Praha: Leges, 2015, s. 129 a nasl. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.pf.upol.cz/fileadmin/userdata/PF/Veda_a_vyzkum/konference/odmp/ODMP_2015.pdf KUNA, M. *Kritika Brownovej koncepcie nenávisťného prejavu*. In: *Filozofia*. 2020, roč. 75, č. 2, s. 77 – 90.

žou pre súdy a nerelativizoval postavenie orgánov činných v trestnom konaní.⁴⁷

Okrem historickej skúsenosti nám pritom ako vzor (alebo varovanie?) môže poslúžiť aj súčasná zahraničná úprava, ktorá nezriedka koncept súkromnej žaloby pozná. Poznajú ju napr. právne poriadky Nemecka, Rakúska, Dánska, Španielska, Poľska, Maďarska, Bulharska, Chorvátska či Ruska.⁴⁸

Ako príklad si tu môžeme uviesť nemeckú právnu úpravu, ktorej sa dovoľáva aj aktuálne programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky.⁴⁹ Podmienky podania súkromnej žaloby v Nemecku konkrétne upravujú § 374 až 388 Trestného poriadku (*Strafprozessordnung*, StPO). Podľa § 374 nemeckého trestného poriadku možno tento inštitút využiť pre nasledujúce trestné činy:

1. porušovanie domovej slobody,
2. urážka na cti,
3. porušenie intímnej sféry človeka prostredníctvom obrazovej dokumentácie,
4. porušenie listového tajomstva,
5. ublíženie na zdraví,
6. nátlak a ohrozovanie,
7. korupcia alebo podplácanie v obchodnom styku,
8. poškodenie vecí,

⁴⁷ KOVÁČOVÁ, Z. Právo poškodeného súhlasiť s trestným stíhaním. In: Paneurópske právnické fórum. II. ročník. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2017, s. 157.

⁴⁸ Porovnaj MŮKERA, P. Súkromná žaloba a možnosti jej využitia v trestnom konaní. In: Kontroverzní názory v právu: sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015. Praha: Leges, 2015, s. 129 a nasl. Vychádza z GRÍVNA, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. Praha: Karolinum, 2005.

⁴⁹ Sumarizovanú spolu so štatistikami napr. v príspevku KRÍŽOVSKÁ, M. Súkromná žaloba v nemeckom trestnom procese [online]. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: <https://beta.ucps.sk/sukromna-zaloba-v-trestnom-procese>. Tiež MŮKERA, P. Súkromná žaloba a možnosti jej využitia v trestnom konaní. In: Kontroverzní názory v právu: sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015. Praha: Leges, 2015, s. 132 a nasl. „*Súkromnožalobnými deliktami podľa nemeckého trestného zákona (StGB) sú porušovanie domovej slobody (§ 123 StGB), ohováranie (§ 185 – § 189 StGB), porušovanie listového tajomstva (§ 202 StGB), ublíženie na zdraví (§ 223 a § 229 StGB), úklady (§ 238 ods. 1 StGB), vyhrožovanie (§ 241 StGB), prijímanie úplatku alebo podplácanie v obchodnom styku (§ 299 StGB), poškodenie vecí (§ 303 StGB) a trestný čin podľa § 323a, pokiaľ čin spáchaný v stave nepričetnosti spôsobenej pozitívnym návykovej látky inak naplňa znaky niektorého z uvedených deliktov.*“

9. trestný čin spáchaný v nepríčetnosti, do ktorej sa páchatel sám úmyselne alebo z nedbanlivosti uviedol,
10. trestný čin podľa § 16 zákona proti nedovolenej súťaži a § 23 zákona na ochranu obchodného tajomstva,
11. trestné činy podľa patentového zákona a zákona o úžitkových vzoroch.⁵⁰

Súkromnú žalobu v trestnom konaní možno v Nemecku podľa tejto úpravy podať iba v prípade, že na podaní verejnej žaloby nie je verejný záujem a že štátny zástupca, resp. prokurátor zastaví trestné stíhanie a odkáže poškodeného na podanie súkromnej žaloby. Z historického pohľadu ide teda o tzv. podpornú súkromnú obžalobu a poškodený je subsidiárnym žalobcom. Pri niektorých súkromnoprávných deliktach (ako je napríklad trestný čin porušenia listového tajomstva, ublíženia na zdraví, poškodenia cudzej veci atď.) zákon navyše podmieňuje podanie súkromnej žaloby predchádzajúcim zmierovacím konaním pred rozhodcovským súdom. Až v prípade nevyriešenia veci v zmierovacom konaní možno podať súkromnoprávnu žalobu na súd.

Pritom však tiež platí, že až do nadobudnutia právoplatnosti rozsudku vo veci samej (v konaní o súkromnej žalobe) môže prokurátor prostredníctvom výslovného vyhlásenia o prevzatí trestného stíhania opätovne pokračovať už v raz zastavenom trestnom stíhaní. Naopak, ak súd konajúci o súkromnej žalobe v ktoromkoľvek štádiu konania zistí skutočnosť odôvodňujúcu záver, že v predmetnej veci je daný verejný záujem na podaní verejnej žaloby zo strany prokuratúry, rozsudkom konanie o súkromnej žalobe zastaví. Zistené skutočnosti aj závery oznámi konajúci súd prokuratúre.⁵¹

Podľa M. Krížovskej, štátne zastupiteľstvá Spolkovej republiky Nemecko v roku 2018 v 199 946 prípadoch zastavili trestné stíhanie z dôvodu neexistencie verejného záujmu na trestnom stíhaní uvedených trestných činov a odkázali poškodené osoby na podanie súkromnej žaloby. Napriek uvedenému množstvu prípadov však reálne bolo prvostupňovými súdmi v danom roku prejednaných iba 320 súkromných žalôb (238 bez vytyčenia hlavného pojednávania, 46 s hlavným pojednávaním, ale bez rozsudku a 36 s rozhodnutím vo veci samej). Z tohto množstva prípadov bolo poda-

⁵⁰ KRÍŽOVSKÁ, M. Súkromná žaloba v nemeckom trestnom procese [online]. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: <https://beta.ucps.sk/sukromna-zaloba-v-trestnom-procese>

⁵¹ Tamtiež.

ných 8 odvolaní (v 2 prípadoch bolo vytýčené pojednávanie) a nebol podaný žiaden návrh na obnovu konania.⁵² Zjavne teda nejde o veľmi využívaný inštitút.

Podobne za rok 2020 šlo o 210 289 prípadov zastaveného trestného stíhania pre nedostatok verejného záujmu,⁵³ pričom však zároveň prejednávanych bolo iba 442 súkromných žalôb.⁵⁴ Ak teda má byť vzorom právnej úpravy pre Slovenskú republiku Nemecko, je potrebné priznať, že v skutočnosti tento inštitút nie je v nemeckých podmienkach očividne kľúčovým trestnoprávnym nástrojom.

Zostáva preto otáznym, či tento inštitút má v súčasnej dobe v Slovenskej republike svoje opodstatnenie a či jeho zavedenie má kopírovať nemecký model subsidiárnej súkromnej obžaloby alebo či zaviesť aj inštitút hlavnej súkromnej obžaloby a osobitný inštitút návrhových trestných činov. V takom prípade by však zákonodarca musel tiež vyriešiť vzťah súkromnej žaloby k inštitútu súhlasu poškodeného s trestným stíhaním.⁵⁵

Zavedenie takejto úpravy po prestávke počínajúcej v roku 1950 by zjavne nebolo jednoduchým počínom a vyžadovalo by si vziať do úvahy i historické skúsenosti s týmto inštitútom a jeho rôznorodými podobami súkromného žalobcu a súkromnej obžaloby. Proti jednoduchému prevzatíu časti tohto inštitútu zo súčasnej nemeckej právnej úpravy hovorí i nízka využívanosť tohto inštitútu v samotnom Nemecku. Navyše, súhlasiť možno i s tým, že súkromná obžaloba si tiež vyžaduje opatrné zváženie množiny trestných činov, ktorých by sa mala týkať. Okrem výhod tohto inštitútu si totiž treba uvedomovať aj jeho nevýhody – širšiu účasť laickej verejnosti v trestnom konaní, s ktorým doteraz bola do väčšej miery oboznámená iba tá časť laikov, ktorá stála na opačnej strane zákona. Účasť súkromných ža-

⁵² KRÍŽOVSKÁ, M. Súkromná žaloba v nemeckom trestnom procese [online]. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: <https://beta.ucps.sk/sukromna-zaloba-v-trestnom-procese>

⁵³ Rechtspflege: Staatsanwaltschaften [online]. Berlin: Statistisches Bundesamt (Destatis), 2021, s. 26. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/Publikationen/Downloads-Gerichte/staatsanwaltschaften-2100260207004.pdf?__blob=publicationFile

⁵⁴ Rechtspflege: Strafgerichte [online]. Berlin: Statistisches Bundesamt (Destatis), 2021, s. 24 [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/Publikationen/Downloads-Gerichte/strafgerichte-2100230207004.pdf?__blob=publicationFile

⁵⁵ MŮKERA, P. Súkromná žaloba a možnosti jej využitia v trestnom konaní. In: *Kontroverzní názory v právu: sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olooumoucké debaty mladých právníků 2015*. Praha: Leges, 2015, s. 133 – 134.

lobcov by si vyžadovala nepochybne vyššiu ingerenciu advokátov do takéhto konania, keďže je predpoklad nutnosti právneho zastúpenia na účely efektívneho vedenia takéhto konania zo strany súkromných žalobcov. To však so sebou nesie i ďalšie zvýšené náklady pre žalobcu, ktoré doteraz znášal primárne štát. Múkera preto správne poukazuje i na otázku trov konania, a to pritom osobitne aj v spojitosti so zamedzením svojvoľného zneužívania tohto inštitútu – znášanie trov konania by malo žalobcov odradiť od bezbrehej snahy riešiť všetky spory prostriedkami trestného práva.⁵⁶

V konečnom dôsledku sa tak zrejme možno domnievať, že tento inštitút by podstatne narušal existujúce *status quo* v teórii aj praxi trestného práva ako prostriedku *ultima ratio*.

ZÁVER

Trestné právo, osobitne to šľachtické, bolo v Uhorsku až do 19. storočia vnímané prevažne ako právo súkromné a niektoré jeho súkromnoprávne prvky zostali zachované aj v kodifikáciách konca 19. storočia. V súčasnosti pritom možno opäť pozorovať snahy zavádzať do trestného práva prvky príznačné skôr pre súkromnoprávne odvetvia – príkladom môže byť trestná zodpovednosť právnických osôb, dohoda o vine a treste, či vo všeobecnosti prístupy restoratívnej justície. Postetatické chápanie trestného práva má teda viaceré spoločné znaky s predetatickým trestným právom. V tejto línii možno vnímať aj aktuálne diskusie o možnom (znovu)zavedení inštitútu súkromnej žaloby v trestnom práve. Filozof trestného práva a trestania, ktorí nadviazali na Foucaulta, napríklad Gilles Deleuze (1925 – 1995), v tejto súvislosti hovoria o ďalšom vývojovom stupni, t. j. ďalšej syntéze a napredovaní, nie však o jednoduchom návrate do minulosti.⁵⁷ S týmto záverom sa stotožňujeme aj vo vzťahu k možnému „návratu“ k inštitútu súkromnej obžaloby. Sme totiž toho názoru, že napriek možným výhradám k vývoju po roku 1950 nie je možné a ani vhodné experimentálne sa vracieť k inštitútom, ktoré mohol vývoj prekonať a ktoré by v zažitom sys-

⁵⁶ MÚKERA, P. Súkromná žaloba a možnosti jej využitia v trestnom konaní. In: *Kontroverzní názory v právu: sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015*. Praha: Leges, 2015, s. 133 – 134.

⁵⁷ DELEUZE, G. *Rokovania 1972 – 1990*. Prel. Miroslav Marcelli. Bratislava: Archa, 1998, s. 196 – 201.

téme mohli spôsobiť narušenie ustálených zásad a náhľadov na fungovanie trestného práva. Vnášanie súkromnoprávných prvkov do trestného práva totiž síce môže na jednej strane konvenovať ideám o posilnení významu obete a autonómie vôle jednotlivca v trestnom práve, na druhej strane však takéto posilnenie so sebou prináša aj väčšie nároky a zodpovednosť kladené na príslušný subjekt – súkromného žalobcu. Dejiny trestného práva nemožno jednoducho „zopakovať“ a vracať sa k inštitútu, ktorý v iných spoločenských podmienkach môže viesť k inému než očakávanému alebo historicky predpokladanému výsledku.

Literatúra

1. BADIK, V., STAŠIK, A. *Pravidlá policajného trestného pokračovania a trestného stopovania na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Trenčín: Vlastným nákladom, 1933.
2. BALOGH, E. Die Dogmatik des materiellen Strafrechts (Entwicklungsgeschichtlicher Überblick mit besonderer Hinsicht auf den Gesetzesvorschlag von 1843/44). In: MÁTHÉ, G., OGRIS, W. (eds.). *Die Entwicklung der Österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX.–XX. Jahrhundert*. Budapešť: Unió, 1996.
3. BÉLI, G. Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh. In: MEZEY, B. (ed.). *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes*. Budapešť: Gondolat, 2003.
4. BLÁHOVÁ, I. *Rekodifikace trestního práva procesního v letech 1948 – 1950*. Praha: Auditorium, 2017.
5. DELEUZE, G. *Rokovania 1972 – 1990. Prel. Miroslav Marcelli*. Bratislava: Archa, 1998.
6. GÁBRIŠ, T. Mikrosonda do sankčného systému arpádovského Uhorska. *Historický časopis*. 2008, roč. 56, č. 4, s. 599 – 623.
7. GRIVNA, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 2005.
8. HARTL, F. Grundlinien der österreichischen Strafrechtsgeschichte bis zur Revolution von 1848. In: MÁTHÉ, G., OGRIS, W. (eds.). *Die Entwicklung der Österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX.–XX. Jahrhundert*. Budapešť: Unió, 1996.
9. JELÍNEK, J. Současná trestní politika – co je nejdůležitější? In: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012.
10. JEROUSCHEK, G. „Ne crimina remaneant impunita“ – auf dass Verbrechen nicht ungestraft bleiben – Überlegungen zu den Anfängen öffentlicher Strafverfolgung im Mittelalter. In: MEZEY, B. (ed.). *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes*. Budapešť: Gondolat, 2003.
11. KAJTÁR, I. Strafrechtsrezeption in Ungarn in dem 19. Jahrhundert. In: MEZEY, B. (ed.). *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes*. Budapešť: Gondolat, 2003.

12. KIRÁLY, T. Das Strafgesetzbuch von 1878: Der Csemegi-Kodex. In: MÁTHÉ, G., OGRIS, W. (eds.). *Die Entwicklung der Österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX.–XX. Jahrhundert*. Budapest: Unió, 1996.
13. KOBER, J., LOJEK, A. a kol. *Tereziánské právní reformy*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2019.
14. KOLOSVÁRI, S., ÓVÁRI, K. *Monumenta Hungariae Juridico-Historica: Corpus Statutorum. Tom. IV. Pars 2. Statuta et articuli municipiorum Hungariae cis Danubianorum*. Budapest: Editio Academiae Scientiarum Hungaricae, 1897.
15. KOVÁCS, K. *Zur Geschichte des ungarischen Strafrechts und Strafprozessrechts 1000 – 1918 (kurzer Überblick)*. Budapest: ELTE, 1982.
16. KOVÁČOVÁ, Z. Právo poškodeného súhlasí s trestným stíhaním. In: *Paneurópske právnické fórum. II. ročník*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2017.
17. KRÍŽOVSKÁ, M. *Súkromná žaloba v nemeckom trestnom procese* [online]. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: <https://beta.ucps.sk/sukromna-zaloba-v-trestnom-procese>
18. KUNA, M. Kritika Brownovej koncepcie nenávisťného prejavu. *Filozofia*. 2020, roč. 75, č. 2, s. 77 – 90.
19. LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska II. (1790 – 1918)*. Trnava: Typi universitatis Tyrnaviensis, 2012.
20. MÁTHÉ, G. Die Beurteilung der Handlungen von geringem Gewicht und der Übertretungskodex (Gesetz XL des Jahres 1879). In: MÁTHÉ, G., OGRIS, W. (eds.). *Die Entwicklung der Österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX.–XX. Jahrhundert*. Budapest: Unió, 1996.
21. MEZEY, B. Die ersten Schritte zu einer Rechtsordnung in Ungarn (Versuche zur Kodifikation des Strafrechts im 18. und 19. Jahrhundert). In: MÁTHÉ, G., MEZEY, B. (eds.). *Ungarische Rechtsgeschichte: Einige Abschnitte aus einem Lehrbuch der ungarischen Staats – und Rechtsgeschichte*. Budapest: ELTE, 2006.
22. MEZEY, B. *Počiatky modernej uhorskej väzenskej správy. Prel. Erik Štenpien*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011.
23. MEZEY, B. Strafrechtskodifikation in Ungarn im Jahre 1878. In: MEZEY, B. (ed.). *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes*. Budapest: Gondolat, 2003.
24. MÚKERA, P. Súkromná žaloba a možnosti jej využitia v trestnom konaní. In: *Kontroverzní názory v právu. Sborník odborných příspěvků z mezinárodní konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015* [online]. Praha: Leges, 2015. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.pf.upol.cz/fileadmin/userdata/PF/Veda_a_vyzkum/konference/odmp/ODMP_2015.pdf
25. PL. ÚS 5/2017 z 9. januára 2019 [online]. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/87270939/Analyticky+prehlad+-+III_2019+-+Plenum+-+1013163.pdf/754cee01-1621-450e-ad67-09a3ed773c57

26. Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2021 – 2024 [online]. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=494677>
27. RÁLIŠ, A. *Trestné právo procesné*. 2. vyd. Bratislava: Justitia, 1942.
28. Rechtspflege: Staatsanwaltschaften [online]. Berlin: Statistisches Bundesamt (Destatis), 2021 s. 26. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/Publikationen/Downloads-Gerichte/staatsanwaltschaften-2100260207004.pdf?__blob=publicationFile
29. Rechtspflege: Strafgerichte [online]. Berlin: Statistisches Bundesamt (Destatis), 2021 s. 24 [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/Publikationen/Downloads-Gerichte/strafgerichte-2100230207004.pdf?__blob=publicationFile
30. ROCHE, D. *Accountability in Restorative Justice*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
31. SEELMANN, K. *Gaetano Filangieri*. Budapešť: ELTE, 2003.
32. SKÁLA, K. *Trestní soudnictví na Slovensku se zvláštním zřetelem k unifikaci zákonodárství trestního*. Praha: Nákladem Ministerstva pro správu Slovenska, 1920.
33. STIPTA, I. *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918. Prel. Erik Štenpien*. Košice: Nica, 2004.
34. ŠVECOVÁ, A. Beccariovský obrat ponímania trestného činu v konfrontácii s trestnoprávnou úpravou v Uhorsku a Habsburskej ríši v 18. a na začiatku 19. storočia [online]. *Právněhistorické studie*. 2017, roč. 47, č. 1, s. 62 a nasl. [cit. 2021-09-26]. Dostupné na: https://karolinum.cz/data/clanek/3924/PHS_47_1_0062.pdf

Kontaktné údaje autorov:

prof. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M.

doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

Katedra dejín práva

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

tomas.gabris@truni.sk

miriam.laclavikova@truni.sk

VYBRANÉ PROCESNÉ PRÁVA OBHAJOBY AKO NÁSTROJE OCHRANY PRÁVA NA SPRAVODLIVÝ PROCES V OBLASTI TRESTNÉHO PRÁVA¹

SELECTED PROCEDURAL RIGHTS OF THE DEFENSE AS TOOLS FOR THE PROTECTION OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL IN THE FIELD OF CRIMINAL LAW

doc. JUDr. Michal Maslen, PhD.

*Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva,
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave*

Abstrakt: Príspevok analyzuje mieru transpozície požiadaviek Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd na poli realizácie práva na oboznámenie s obvinením, práva na prípravu obhajoby a práva na obhajobu v oblasti trestného konania.

Kľúčové slová: právo na oboznámenie s obvinením, príprava obhajoby, obhajoba, obvinený, súd, spravodlivý proces.

Abstract: The paper analyzes the degree of transposition of the requirements of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Rights in the field of realization of the right to acquaintance with the accusation, the right to prepare a defense and the right to defend in criminal proceedings.

Key words: right to acquaintance with the accusation, preparation of the defense, defense, accused, court, fair trial.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050.

ÚVOD

V súčasnosti platný zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok (ďalej ako „zákon č. 301/2005 Z. z.“ alebo „Trestný poriadok“) upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb. § 1 uvedeného predpisu premieta požiadavky zákonnosti trestného činu a trestu vyjadrené v čl. 49 Ústavy slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej ako „Ústava SR“),² v čl. 39 Listiny základných práv a slobôd, ktorú v sebe Ústava Slovenskej republiky priamo inkorporuje, ale aj čl. 7 ods. 1 prvá veta Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.³

Predmet Trestného poriadku zároveň vyjadruje aj jeho účel, t. j. spravodlivosť trestného postihu. Odborná verejnosť často pod spravodlivosťou rozumie procesné záruky súdneho konania. Spravodlivosť však začína v hmotnoprávnej rovine. Prečo je to tak? Pretože základným predpokladom spravodlivosti pri vyvodzovaní zodpovednosti osôb je, že adresáti verejnej moci vedia „čo je zakázané“. Tento ústavný princíp sa premieta do oblasti vymedzenia trestného činu.

Právny význam z uvedeného hľadiska má preto spojenie spravodlivosti so zákonnosťou. Zákon ako jediný prameň práva môže ustanovovať podmienky trestnoprávnej zodpovednosti. Spravodlivosť potrestania podľa Ústavy SR, zákona a medzinárodných zmlúv vyplýva zo skúmania zákonných podmienok a predpokladov vzniku zodpovednosti.⁴ Porušenie právnej povinnosti musí teda byť v rozumnom vzťahu ku škodlivému následku. Právna teória a prax ilustruje uvedenú tézu predovšetkým teóriami príčinnej súvislosti.⁵

² Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.

³ Nikoho nemožno odsúdiť za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, nebolo podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva trestným činom.

⁴ Ak napríklad zákon alebo právny predpis ustanovuje ako jeden z predpokladov vzniku zodpovednosti porušenie dôležitej povinnosti vyplývajúcej zo zákona, musí orgán verejnej moci pre spravodlivosť potrestania konkrétne naplniť obsah týchto predpokladov. (K tomu bližšie pozri rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici sp. zn. 4To/100/2012 z 5. decembra 2012.)

⁵ K tomu pozri SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Orac, 2003, s. 196.

Zákonnosť trestania vníma v širších súvislostiach očakávaní založených na zákone. Pokiaľ sú neisté hranice legitímnych očakávaní založených na zákone, je neistá i sloboda.⁶ Toto právne vedecké či sociálne filozofické vymedzenie má svoje dôsledky. Zmena priestoru autonómie vôle, ktorý ohraničujú zákonné zákazy, by nemala byť nekontrolovateľná. Požiadavka zohľadňovania dopadu na kvalitu sféry slobodného konania sa preto týka určitosti trestnoprávnej úpravy a právneho rámca administratívnoprávnej zodpovednosti.⁷

Na uvedené princípy reaguje aj Rada Európy v rámci Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej ako „Dohovor“). Štrasburské orgány ochrany práva z neho vyvodzujú množinu subjektívnych práv priznaných jednotlivcom ako adresátom verejnej moci. Cieľom Dohovoru je aktívna ochrana verejných subjektívnych práv jednotlivca a ich presadzovanie v konfrontácii s verejnou mocou. K stretu práv jednotlivca s verejnou mocou dochádza najmä vo formalizovaných postupoch pred súdnymi a inými verejnými orgánmi. Centrálné miesto preto zaujíma právo na spravodlivý súdny proces. Podstata tohto práva spočíva predovšetkým v spôsobilosti chrániť ostatné práva garantované Dohovorom. Predmetnému tvrdeniu svedčí až dvojtretinový podiel súvisiacich sťažností podávaných do Štrasburgu.

Samostatnú skupinu práv, ktorá vytvára súčasť spravodlivosti prerokovania veci pred súdom sú osobitné – trestnoprocesné záruky konania. Tieto záruky vychádzajú z čl. 6 ods. 3 Dohovoru a sú charakteristické iba pre trestné konanie, ktoré ovládajú ako pravidlá konania. Judikatúra ich posudzuje v kontexte čl. 6 ods. 1 Dohovoru.⁸

Niektorí autori zaraďujú do tejto skupiny práva aj záruky podľa čl. 6 ods. 2 a čl. 7 Dohovoru.⁹ V tejto súvislosti poukazujú na tzv. „štrasburskú“ rovinu aplikácie uvedených pravidiel a vnútroštátne použitie týchto záruk. Zatiaľ čo Rada Európy vykladá a aplikuje tieto ustanovenia Dohovoru autonómne, vnútroštátna právna úprava sa v zásade obmedzuje len na rovinu

⁶ K tomu bližšie pozri RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 145.

⁷ WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 805.

⁸ K tomu bližšie pozri SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva)*. Druhé rozšírené a doplnené vydanie. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 473.

⁹ Princíp prezumpcie nevinu a zásada zákazu retroaktivity trestných zákonov.

trestného konania. Zámerom predloženého príspevku je analyzovať mieru, v akej právo na oboznámenie s obvinením, právo na prípravu obhajoby a právo na obhajobu prispievajú k realizácii práva na spravodlivý súdny proces v oblasti trestného práva.

1 Právo na oboznámenie s obvinením

Čl. 6 ods. 3 písm. a) Dohovoru¹⁰ zaručuje právo na oboznámenie s obvinením. Spolu s právom na prípravu obhajoby a právom na obhajobu vytvára obsah čl. 6 ods. 3 Dohovoru. Právna veda zdôrazňuje, že tieto práva patria obhajobe ako celku, nielen obvinenému. Nie je preto napríklad porušením Dohovoru, ak právo nahliadať do spisu vyhradí príslušný orgán obhajovi a obvinenému, iba ak nemá obhajcu.¹¹

Právo na oboznámenie s obvinením zdôrazňuje opis podrobných skutkových a právnych dôvodov, ktoré viedli k začiatku trestného procesu. Obvinenie musí obvinená osoba dostať a nemôže byť vyslovená zákonná prezumpcia o doručení obvinenia.¹² Toto právo je základným predpokladom realizácie ostatných osobitných práv trestného konania.¹³ Dohovor a štrasburská judikatúra sústreďuje svoj záujem na spôsob oznámenia obvinenia a jeho obsah.¹⁴ Formálnosť oznámenia vidí v tom, že jeho momentom sa

¹⁰ Každý, kto je obvinený z trestného činu má tieto minimálne práva: a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia proti nemu...

¹¹ K tomu bližšie pozri REPÍK B. Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002, s. 160.

¹² K tomu bližšie pozri SVÁK, J. Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva). Druhé rozšírené a doplnené vydanie. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 475.

¹³ Rozsah tohto ustanovenia posudzuje štrasburská judikatúra predovšetkým vzhľadom na všeobecnejší kontext práva na spravodlivý proces zaručeného čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Poskytnutie úplných a podrobných informácií týkajúcich sa obvinenia je základným predpokladom spravodlivosti trestného konania. L. 6 ods. 3 neustanovuje žiadne zvláštne formálne požiadavky, pokiaľ ide o spôsob, ktorým má byť obvinený informovaný o povahe a príčinách obvinenia proti nemu. Údaje o povahe a dôvodoch obvinenia vytvárajú predpoklad realizácie práva na prípravu obhajoby (rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Pelissier a Sassi proti Francúzsku* z 25. marca 1999, sťažnosť 25444/94).

¹⁴ MOLEK, P. Právo na spravodlivý proces. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 357.

osoba stáva obvinenou.¹⁵ Judikatúra pripúšťa aj ústne oznámenie,¹⁶ pokiaľ je podrobné, vymedzuje trestný čin a vysvetľuje dôvody vznesenia obvinenia.

Podrobné informácie o povahe obvinenia by mali odkazovať na ustanovenie právneho predpisu. Okrem toho by sa mali odvolávať na konkrétne skutočnosti a dôkazy, na ktorých orgán verejnej moci založil obvinenie. Iba uvedeným spôsobom sa môže obvinený pripraviť na svoju obhajobu.¹⁷ Podrobne vymedzené obvinenie zároveň vytvára predmet trestného konania.¹⁸ Preto napríklad postup orgánov, ktorým stíhajú osobu za členstvo v teroristickej skupine, ale obvinenie voči nej vzniklo za trestný čin úkladov proti štátnemu zriadeniu, zakladá vadu nezákonnosti a je v rozpore s čl. 6 ods. 3 písm. a) Dohovoru.¹⁹

Rozsah podrobností obvinenia sa, samozrejme, bude odlišovať v závislosti od konkrétneho prípadu. Primeranosť podrobného opisu obvinenia

¹⁵ Štrasburské orgány ochrany práv pri čl. 6 ods. 3 zdôrazňujú potrebu venovania osobitnej pozornosti oznámeniu obvinenia. Opis činu zohráva podstatnú úlohu v trestnom konaní. Jeho význam spočíva v tom, že momentom oznámenia mení právne postavenie adresáta verejnej moci, ktorý sa dozvedá o skutkovom a právnom základe trestného činu, ktorého spáchanie mu kladú orgány za vinu. (K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Kamasinski proti Rakúsku* z 19. decembra 1989, sťažnosť č. 9783/82). Čl. 6 ods. 3 písm. a) Dohovoru poskytuje obvinenému právo byť informovaný nielen o „príčinách“ obvinenia, teda o skutkoch, ktorých sa údajne dopustil a na ktorých je založené obvinenie, ale tiež právnu kvalifikáciu uvedených skutkov. Tieto informácie by mali byť podrobné (rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Pelissier a Sassi proti Francúzsku* z 25. marca 1999, sťažnosť 25444/94).

¹⁶ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Vaudelle proti Francúzsku* z 3. januára 2001, sťažnosť č. 35683/97.

¹⁷ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *M. M. proti Taliansku* zo 17. septembra 1998, sťažnosť č. 23969/94.

¹⁸ Postup súdu, ktorým odsúdi obvineného na základe skutočností, ktoré neboli predmetom obvinenia, resp. plne obsahu obvinenia nezodpovedali, je v rozpore s čl. 6 ods. 3 Dohovoru. Obvinený v takom prípade nie je náležite informovaný o povahe obvinenia. Rovnako musia orgány verejnej moci obvineného poučiť o možnosti prekvalifikovania trestného činu, ktorý sa mu kladie za vinu. Inak nemôže riadne uplatniť svoje práva na obhajobu v priebehu konania. (K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Dallos proti Maďarsku* z 8. septembra 1999, sťažnosť č. 29082/95).

¹⁹ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Sadak a ďalší proti Turecku* zo 17. júla 2001, sťažnosti č. 29900/96, 29901/96, 29902/96.

vysvetľuje judikatúra prostredníctvom možností stíhanej osoby porozumieť obvineniu v plnom rozsahu a náležite si pripraviť obhajobu.²⁰

Obvinenie nevnímajú štrasburské orgány ochrany práva len ako jeden z úvodných procesných úkonov. Jeho dosah spájajú s rozhodnutím vo veci samej. Súd preto nemôže odsúdiť obvineného za iný trestný čin než za čin, z ktorého bol obvinený.²¹ Každý úkon, ktorým orgány menia právnu kvalifikáciu, musia adresovať aj obvinenému. Ak súd alebo orgán činný v trestnom konaní zmení právnu kvalifikáciu stíhaného skutku bez vedomia obvineného, porušuje čl. 6 ods. 3 písm. a) Dohovoru.²²

Problémom oboznamovania s obvinením môže byť aj jazyk, v ktorom orgány verejnej moci tento úkon realizujú – predovšetkým, ak je stíhaná osoba cudzincom. Základným predpokladom je prejav vôle stíhanej osoby o tom, že nerozumie jazyku, v ktorom sa vedie konanie. Po prijatí takéhoto vyhlásenia musia orgány verejnej moci podniknúť nevyhnutné kroky na to, aby osobu oboznámili s povahou obvinenia. V opačnom prípade by museli obvinenému dokázať, že jazyku, v ktorom sa vedie konanie, rozumie.²³

Vznesenie obvinenia je procesným opisom konania páchatela trestného činu. Musí sa týkať toho istého skutku, o ktorom následne orgány verejnej moci meritorne rozhodujú. Podstatou uznesenia o vznesení obvinenia je opis skutku, ktorý vykazuje znaky skutkovej podstaty trestného činu. Kvalifikáciu môžu orgány verejnej moci rôznym spôsobom upravovať,²⁴ pri-

²⁰ Obvinený musí byť „bez odkladu“ a „podrobne“ oboznámený s príčinami obvinenia. Táto povinnosť znamená, že orgány verejnej moci musia predložiť skutočnosti proti nemu, ktoré zakladajú obvinenia, a z ktorých odvodzujú jeho povahu – právnu kvalifikáciu trestného činu. (K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Mattocia proti Taliansku* z 25. júla 2000, sťažnosť č. 23969/94.

²¹ K tomu bližšie pozri SZABOVÁ, E. Procesné práva obvinenej osoby – aktuálny vývoj na úrovni EÚ. *Státní zastupitelství*. Roč. 12, č. 6 (2014), s. 45 – 54. ISSN 1214-3758.

²² K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Abramyan proti Ruskej federácii* z 9. októbra 2008, sťažnosť č. 10709/02; rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Penev proti Bulharsku* zo 7. januára 2010, sťažnosť č. 20494/04; rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Block proti Maďarsku* z 25. januára 2011, sťažnosť č. 56208/09.

²³ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Brozicek proti Taliansku* z 19. decembra 1989, sťažnosť č. 10964/84.

²⁴ **Postup vyšetrovateľa, ktorý v súlade so zákonom ustanoveným postupom opravil uznesenie o vznesení obvinenia, je zákonný a ústavne konformný, ak ním nedošlo k takému zásahu, ktorý by menil podstatu skutku, ktorého sa sťažovateľ dopustil**

čom totožnosť konania alebo následku musí zostať zachovaná, pretože totožnosť skutku sa na rozdiel od zmeny právnej kvalifikácie nemôže počas trestného stíhania zmeniť.²⁵

Zákon č. 301/2005 Z. z. upravuje obvinenie z trestného činu v § 33²⁶ a v § 206.²⁷ Uznesenie o vznesení obvinenia neobsahuje konečný záver

a pre ktorý mu bolo obvinenie vznesené. (K tomu bližšie pozri nálezh Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. februára 2010, sp. zn. I. ÚS. 148/08).

²⁵ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 3. apríla 2012, sp. zn. 4 Tdo 30/2011.

²⁶ Toho, kto je podozrivý zo spáchania trestného činu, možno považovať za obvineného a použiť proti nemu prostriedky určené týmto zákonom proti obvinenému až vtedy, ak bolo proti nemu vznesené obvinenie.

²⁷ § 206 zákona č. 301/2005 Z. z.

(1) Ak je na podklade trestného oznámenia alebo zistených skutočností po začatí trestného stíhania dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, policajt bez meškania vydá uznesenie o vznesení obvinenia, ktoré ihneď oznámi obvinenému a doručí najneskôr do 48 hodín prokurátorovi a ak je obvineným sudca, súdny exekútor, notár, znalec, tlmočník alebo prekladateľ, aj ministromi spravodlivosti, a ak je obvineným advokát, aj Slovenskej advokátskej komore; o tomto úkone upovedomí bez meškania oznamovateľa a poškodeného. Ak bolo uznesenie o vznesení obvinenia oznámené jeho vyhlásením, je policajt povinný vydať obvinenému rovnopis tohto uznesenia bez meškania.

(2) O začatí trestného stíhania a vznesení obvinenia možno rozhodnúť jedným uznesením, ktoré policajt oznámi bez meškania obvinenému a doručí ho najneskôr do 48 hodín prokurátorovi. O tomto úkone upovedomí oznamovateľa a poškodeného. Ak bolo začatie trestného stíhania a vznesenie obvinenia oznámené vyhlásením uznesenia, policajt je povinný vydať obvinenému jeho rovnopis.

(3) Uznesenie o vznesení obvinenia musí obsahovať označenie osoby, voči ktorej sa vznáša obvinenie, opis skutku s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za ktorých k nemu došlo tak, aby skutok nemohol byť zamenený s iným skutkom, zákonného pomenovania trestného činu, o ktorý v tomto skutku ide, a to aj s uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona a skutočností, ktoré odôvodňujú vznesenie obvinenia.

(4) Ak v priebehu vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania vyjde najavo skutočnosť, ktorá dostatočne odôvodňuje záver, že obvinený spáchal ďalší skutok, na ktorý sa uznesenie o vznesení obvinenia nevzťahovalo, vznesie policajt obvinenie aj pre tento ďalší skutok. Ak pre tento skutok nebolo začaté trestné stíhanie, najskôr sa rozhodne podľa § 199 ods. 1.

(5) Ak v priebehu vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania vyjde najavo skutočnosť, ktorá dostatočne odôvodňuje záver, že obvinený spáchal pred oznámením uznesenia o vznesení obvinenia ďalší čiastkový útok pokračovacieho trestného činu, na ktorý sa uznesenie o vznesení obvinenia nevzťahovalo, rozšíri uznesením policajt obvinenie aj pre tento ďalší čiastkový útok pokračovacieho trestného činu. Ak pre tento čiastkový útok nebolo začaté trestné stíhanie, nie je potrebné postupovať podľa § 199 ods. 1.

o spáchaní trestného činu a vine obvineného. Toto rozhodnutie vydáva orgán verejnej moci na základe dôvodného podozrenia, že obvinený spáchal trestný čin (ak na podklade zistených skutočností je dostatočne odôvodnený záver, že trestný čin bol spáchaný určitou osobou).²⁸ Ak dôjde k oslobodeniu spod obžaloby, nemusí to vždy znamenať, že uznesenie o vznesení obvinenia bolo vydané nesprávne. Jednotlivé dôvody oslobodenia spod obžaloby nemajú z hľadiska hodnotenia správnosti uznesenia o vznesení obvinenia rovnaký význam.²⁹

Postup rozhodovania o obvinení konkrétnej osoby vedie orgán verejnej moci vždy v rovine pravdepodobnosti (a nie istoty) o následkoch, ktoré môžu nastať, ak podozrivej osobe nevznesie obvinenie. Svoje presvedčenie o tejto pravdepodobnosti odvodzuje od zistenia, že doposiaľ získané skutočnosti nasvedčujú tomu, že skutky, pre ktoré orgán činný v trestnom konaní vedie trestné stíhanie, boli spáchané,³⁰ majú znaky stíhaného trestného činu a existuje dôvodné podozrenie, že daný trestný čin spáchal práve obvinený.³¹ Skutkové zistenia orgánov činných v trestnom konaní musia byť takého druhu a rozsahu, že orgány činné v trestnom konaní na ich základe môžu spoľahlivo prijať adekvátne a zodpovedajúce právne závery v podobe vznesenia obvinenia.³² Po vznesení obvinenia sa okrem iného mení aj postavenie svedkov z hľadiska toho, že majú vypovedať vo vzťahu ku konkrétnej osobe obvineného a mení sa aj rozsah práva na odmietnutie výpovede. Pokiaľ svedok vzhľadom na taký vzťah k osobe obvineného

(6) Ak v priebehu vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania vyjde najavo, že skutok, pre ktorý bolo vznesené obvinenie, je iným trestným činom alebo aj ďalším trestným činom, ako bol v uznesení o vznesení obvinenia právne kvalifikovaný, policajt obvineného na túto okolnosť písomne upozorní; upozornenie môže uviesť aj v zápisnici. Rovnopis upozornenia alebo zápisnice doručí do 48 hodín prokurátorovi.

²⁸ Je to teda procesný úkon, ktorý musí spĺňať zákonom ustanovené náležitosti. Nijakým spôsobom neprejudikuje výsledok trestného konania, len preukazuje verejný záujem na stíhaní konkrétnej trestnej činnosti.

²⁹ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 30. septembra 2009, sp. zn. 1 Cdo 64/2008.

³⁰ Orgány činné v prípravnom konaní zisťujú skutočnosti dôležité pre trestné konanie, odhalenie páchatelov trestného činu a zabezpečenie dôkazov o ich trestnoprávne postihnuteľnom konaní. (K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 4. apríla 2012, sp. zn. 5 To 9/2011).

³¹ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 10. augusta 2010, sp. zn. 5 Tost 26/2010.

³² K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky z 5. decembra 2012, sp. zn. 4 Tdo 1428/2012.

predpokladaný zákonom, umožňujúci mu odmietnuť vypovedať, toto právo využil, vôbec by taká výpoveď urobená pred vznesením obvinenia nebola na hlavnom pojednávaní použiteľná.³³

2 Právo na prípravu obhajoby

Obsahovo na uvedené právo nadväzuje právo na prípravu obhajoby. Toto v sebe nesie požiadavku primeraného času na obhajobu a možnosť efektívnej prípravy obhajoby. Vedomosť o dôvodoch obvinenia je základným predpokladom prípravy obhajoby.³⁴ Obvinený musí mať nielen príležitosť predložiť každý dôkaz, ktorý je nutný k tomu, aby jeho návrh uspel, ale tiež musí byť oboznámený s každým dôkazom alebo stanoviskom, ktorého účelom je ovplyvniť súd a musí mať možnosť sa k nemu vyjadriť.³⁵

Článok 6 ods. 3 písm. b) Dohovoru ustanovuje, že obvinený musí mať primeraný čas a možnosti na svoju obhajobu.³⁶ Príprava obhajoby zahŕňa prístup obvineného ku všetkým materiálom, ktoré súvisia s trestným konaním, a to prostredníctvom svojho právneho zástupcu. Obhajca musí mať v zásade prístup k celému spisu v dostatočnom časovom predstihu, aby mohol pripraviť obhajobu. Realizácia prípravy obhajoby predpokladá, že obhajca bude informovaný o vývoji trestného konania, t. j. že bude mať možnosť prípravy na jednotlivé procesné úkony³⁷ – najmä v štádiu prí-

³³ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 22. novembra 2012, sp. zn. 5 Tdo 54/2012.

³⁴ MOLEK, P. Právo na spravедlivý proces. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 362.

³⁵ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 21. októbra 2010, sp. zn. 6 Tdo 27/2010.

³⁶ Rovnakú požiadavku ustanovuje čl. 40 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd. Obvinený má právo, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu. Ak si obhajcu nezvolí, hoci ho podľa zákona musí mať, ustanoví mu ho súd. Zákon ustanoví, v ktorých prípadoch má obvinený právo na bezplatnú pomoc obhajcu. Taktiež aj čl. 14 ods. 3 písm. b) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach zakotvuje požiadavku primeraného času a možnosti na prípravu obhajoby. Obvinený má mať dostatok času a možnosti na prípravu svojej obhajoby a aby sa mohol spojiť s obhajcom podľa svojej vlastnej voľby.

³⁷ Osoba, o ktorej právach, povinnostiach alebo obvinení príslušný orgán rozhoduje, musí mať v rámci práva na súdnu a inú právnu ochranu možnosť osobne sa zúčastniť konania, v ktorom sa rozhoduje. Príslušné orgány mu musia reálne umožniť účasť, možnosť vyjadriť sa pred súdom k tomu, čo sa mu kladie za vinu a k dôkazom, ktoré podkladajú

pravného konania, kde sa v súčasnosti sústreďuje ťažisko vyhľadávania dôkazov.³⁸

Čas prípravy na obhajobu nebýva štrasburskými orgánmi posudzovaný všeobecne, ale jednotlivo v závislosti od povahy konkrétneho prípadu. Rozhodujúcim kritériom je aj skutočnosť, či svoju obhajobu pripravuje sám obžalovaný alebo jeho právny zástupca. Základným princípom efektívnej prípravy obhajoby je jednak oprávnenie osoby radiť sa s obhajcom pred súdnym konaním a právo nahliadať do spisu, t. j. oboznámiť sa so všetkými dôkazmi vykonanými v priebehu trestného konania.³⁹ Právo na primeraný čas obhajoby vytvára odraz lehoty na konanie a vydanie rozhodnutia. Spravodlivému procesu sa nesvedčia ani prietahy, ale ani „uponáhľanosť“. Primeranosť času nevie vyjadriť ani veda, ani judikatúra, ale ani zákonodarstvo všeobecne a jednotne. Odvíja sa vždy od jednotlivosti prípadu.⁴⁰

Príprava obhajoby sa týka všetkých štádií trestného konania. Primeranosť času prípravy sa preto bude odlišovať v jednotlivých štádiách konania – najmä preto, že tieto etapy budú od obvineného a jeho obhajcu vyžadovať odlišný stupeň náročnosti prípravy. Navyše medzinárodné dohovory a ústavnoprávna úprava jednotlivých štátov Európy majú tendenciu presúvať všetku procesnú aktivitu na strany, resp. účastníkov konania. Nebude preto napríklad pochybením súdu (porušením práva na prípravu obhajoby), ak obhajca nepožiadá o odročenie pojednávania, hoci na to bude dôvod a aj nárok.⁴¹

Povinnosťou justičných orgánov je predovšetkým dozerať na zabezpečenie priebehu a účelu konania. Štrasburská judikatúra zastáva názor, že obvinený a jeho obhajca majú preto nárok spoliehať sa na orgány verejnej

obžalobu. (K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo 6. februára 2008, sp. zn. 8 Tdo 89/2008).

³⁸ ŠIMOVIČEK, I. Európske garancie práva na obhajobu. In: Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 47.

³⁹ K tomu bližšie pozri SVÁK, J. Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva). Druhé rozšírené a doplnené vydanie. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 479.

⁴⁰ MOLEK, P. Právo na spravodlivý proces. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 363.

⁴¹ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva *J. M. M. proti Spojenému kráľovstvu* z 3. októbra 1972, sťažnosť č. 4681/70.

moci, že tieto zabezpečia priebeh konania a včas vyrozumejú oba subjekty, najmä ak obmedzili osobnú slobodu obvineného.⁴²

Česká trestná judikatúra šla ešte ďalej. Podľa Najvyššieho súdu Českej republiky nemusí obhajca, resp. obvinený označiť ani procesný úkon, z ktorého sa ospravedľuje a žiada jeho odročenie. Stačí, že označí takúto žiadosť spisovou značkou, vymedzí relevantný dôvod a zašle ju príslušnému orgánu v dostatočnom časovom predstihu.⁴³ Navyše tieto úkony musia príslušné orgány vykladať aj z hľadiska snahy obvineného uplatňovať svoje práva. Predovšetkým, pokiaľ obvinený nerezignuje v snahe aktívne uplatňovať svoje práva na procesnom úkone, musia príslušné orgány túto snahu zohľadniť v rámci reálnej možnosti a primeranosti času na prípravu obhajoby.⁴⁴

Najťažšou otázkou je, podľa právnej vedy, vymedzenie primeraného času. V prípade jednoduchého disciplinárneho konania vo väzení Európsky súd pre ľudské práva považoval päťdňovú lehotu za primeranú.⁴⁵ Avšak v prípade, v ktorom mal vyšetrovací spis 17 000 strán, nepostačovali dva týždne.⁴⁶ Sedemnást dní už však, naopak, stačilo aj vo veľmi zložitom prípade.⁴⁷

Problémy s časom na prípravu obhajoby môžu spôsobovať napríklad zložité prípady hospodárskej trestnej činnosti, na ktorých sa podieľa viacero obvinených a ktorú páchajú dlhšiu dobu. Prax zaznamenala prípady, v ktorých polícia mnoho mesiacov zhromažďovala dôkazy a následne ponúkla spis k povinnému úkonu – štúdiu pred podaním obžaloby, ale fakticky nevytvorila dostatočný priestor pre toto štúdium.⁴⁸

⁴² K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva A. Ö. *proti Holandsku* z 2. júla 1997, sťažnosť č. 22411/93.

⁴³ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky z 29. júna 2005, sp. zn. 8 Tdo 815/2005.

⁴⁴ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky zo 6. februára 2008, sp. zn. 8 Tdo 89/2008.

⁴⁵ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Campbell a Fell proti Spojenému kráľovstvu* z 28. júna 1984, sťažnosti č. 7819/77 a 7878/77.

⁴⁶ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Öcalan proti Turecku* z 12. mája 2005, sťažnosť č. 46221/99.

⁴⁷ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva X. a Y. *proti Rakúsku* z 12. októbra 1978, sťažnosť č. 7909/77.

⁴⁸ K tomu bližšie pozri WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základných práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 817.

Rovnako spája aktuálna trestná judikatúra právo na prípravu obhajoby s úpravou práva na odvolanie podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Právu mať čas a možnosť na prípravu obhajoby zodpovedá úprava odvolania a konania o ňom v šiestej hlave zákona č. 301/2005 Z. z. Zo žiadneho z tam relevantných ustanovení, najmä z § 309⁴⁹ a 311⁵⁰ zákona č. 301/2005 Z. z. nemožno vyvodiť, že obvinený ktorý bol prítomný pri vyhlásení rozsudku musí v pätnásťdňovej lehote od vyhlásenia rozsudku okrem samotného podania odvolania toto aj odôvodniť. Pri inom výklade by to podľa Najvyššieho súdu Slovenskej republiky pri odvolaní prokurátora, odvolaní podávaného obhajcom za obžalovaného a splnomocnencom za poškodeného a zúčastnenú osobu znamenalo najmä v prípadoch neväzobných vecí povinnosť odôvodňovať odvolanie aj proti ešte nejestvujúcemu písomnému vyhotoveniu rozsudku vzhľadom na lehoty ustanovené v § 172 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z.⁵¹ Uvedený postup by skutočne porušoval rovnosť strán, ktorou okrem obvineného treba rozumieť aj prokurátora prítomného pri vyhlásení rozsudku. V prípade obvineného prítomného pri vyhlásení rozsudku by taký výklad popieral materiálny význam práva na obhajobu. Pri rešpektovaní tohto práva preto nemôže prvostupňový súd predložiť vec odvolaciemu súdu skôr, než doručí oprávneným osobám rovnopis roz-

⁴⁹ Podľa § 309 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Odvolanie sa podáva na súde, proti ktorého rozsudku smeruje, a to do 15 dní od oznámenia rozsudku. Oznámením rozsudku je jeho vyhlásenie v prítomnosti toho, komu treba rozsudok doručiť. Ak sa rozsudok vyhlásil v neprítomnosti takejto osoby, oznámením je až doručenie rozsudku.

⁵⁰ Podľa § 311 zákona č. 311/2005 Z. z.

V písomne podanom odvolaní treba uviesť, proti ktorým výrokom odvolanie smeruje, a či smeruje aj proti konaniu, ktoré rozsudku predchádzalo.

(2) Odvolanie prokurátora, odvolanie, ktoré podáva za obžalovaného jeho obhajca, ako aj odvolanie, ktoré podáva za poškodeného alebo za zúčastnenú osobu ich splnomocnenec, musí byť zároveň odôvodnené tak, aby bolo zrejmé, v ktorej časti sa rozsudok napáda a aké chyby sa vytykajú rozsudku alebo konaniu, ktoré rozsudku predchádzalo.

(3) Ak odvolanie nespĺňa podmienky uvedené v odseku 2, predseda senátu vyzve odvolateľa, aby nedostatok odstránil. Ak takejto vyzve nevyhovie iná osoba ako obžalovaný, môže súd postupovať podľa § 70.

(4) Odvolanie možno oprieť o nové skutočnosti a dôkazy.

⁵¹ Podľa § 172 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z. z. rozsudok treba písomne vyhotoviť vo väzobných veciach najneskôr do 10 pracovných dní, v ostatných veciach do 30 pracovných dní odo dňa jeho vyhlásenia; ak ho zo závažných dôvodov nemožno v tejto lehote vyhotoviť, predseda súdu môže povoliť dlhšiu lehotu, najviac však dvojnásobok uvedených lehôt; o tomto súd upovedomí strany.

sudku a zároveň uplynie primeraná doba na odôvodnenie už podaného opravného prostriedku.⁵²

Možnosti na prípravu obhajoby sa odvíjajú od skutkových a právnych dôvodov obvinenia. Obvinený musí mať možnosť využívať efektívne právnu pomoc už v počiatočných fázach konania.⁵³ Porušenie práva na prípravu obhajoby vidí judikatúra v postupe, ktorým orgán verejnej moci ustanoví obvinenému obhajcu, avšak o tomto rozhodnutí ho neupovedomí. Takýto postup fakticky znemožňuje obvinenému uplatniť právo na právnu pomoc. Tento rozpor pritom nevylučuje včasné oboznámenie s obvinením, avšak obmedzenie možnosti náležite si pripraviť obhajobu.⁵⁴

Ustanovenie čl. 6 ods. 3 písm. b) Dohovoru zaručuje obvinenému možnosti na prípravu svojej obhajoby. To podľa judikatúry znamená, že vecná činnosť obhajoby v jeho mene môže zahŕňať všetko, čo je „nevyhnutné“ na prípravu hlavného pojednávania. Táto požiadavka implikuje aj možnosť obvineného zoznámiť sa s výsledkami vykonaného vyšetrovania.⁵⁵ Obvinený musí mať možnosť organizovať svoju obhajobu vhodným spôsobom a bez obmedzenia, pokiaľ ide o schopnosť podať všetky relevantné argumenty obrany pred súdom prvého stupňa, a tým ovplyvniť výsledok konania.⁵⁶ Ak súd informuje obvineného o nových listinách a zároveň mu ich obsah odprezentuje spoločne s ďalšími dôkazmi na záverečnom termíne pojednávania, upiera mu právo na prípravu obhajoby. Európsky súd pre ľudské práva vyslovil názor, že v takomto prípade by trestný súd mal pojednávanie odročiť a poskytnúť obvinenému, resp. jeho obhajcovi čas

⁵² K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 3. februára 2009, sp. zn. 2 Tdo 45/2008.

⁵³ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Salduz proti Turecku* z 27. novembra 2008, sťažnosť č. 36391/02.

⁵⁴ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Luchaninova proti Ukrajine* z 9. júna 2011, sťažnosť č. 16347/02.

⁵⁵ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *C. G. P. proti Holandsku* zo 15. januára 1997, sťažnosť č. 29835/96.

⁵⁶ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Mayzit proti Ruskej federácii* z 20. januára 2005, sťažnosť č. 63378/00; rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Connolly proti Spojenému kráľovstvu* z 26. júna 1996, sťažnosť č. 27245/95; rozsudok Európskej komisie pre ľudské práva *Can proti Rakúsku* z 12. júla 1984, sťažnosť č. 9300/81; rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Moiseyev proti Ruskej federácii* z 9. októbra 2008, sťažnosť č. 62936/00.

a možnosti na prípravu voči týmto novým dôkazom.⁵⁷ Náležitou možnosťou organizovať svoju obhajobu nie je ani situácia, v ktorej orgán činný v trestnom konaní síce obvinenému sprístupní podklady obvinenia, ale zároveň ho nechá spútaného. Uvedený postoj je formálny, pretože fakticky znemožňuje obvinenému organizovať vlastnú obhajobu.⁵⁸

Podstatu práva na prípravu obhajoby vníma slovenská súdna judikatúra cez procesný stav, keď obvinený mal v priebehu celého konania možnosť robiť si výpisy, vyhotovovať fotokópie zápisníc z vyšetrovacích úkonov, zápisníc z výsluchov, a teda v konečnom dôsledku disponoval kópiou takmer celého trestného spisu. Iba za splnenia týchto podmienok obvinený pozná jednotlivé dôkazy a dôkazné prostriedky už v priebehu celého trestného stíhania.⁵⁹

Prípravu obhajoby neznemožňujú orgány verejnej moci v prípade, ak počas celého konania po spojení vecí na spoločné konanie boli na súde prvého stupňa prítomní obidvaja obhajcovia (zvolený obhajca a ustanovený obhajca). Obidvaja však musia byť oboznámení s jednotlivými dôkazmi, ktoré boli na hlavných pojednávaniach vykonané. Pokiaľ súd rozhodnutím zruší ustanoveného obhajcu, zvolený obhajca po doručení rozhodnutia (opatrenia) o zrušení ustanoveného obhajcu preberá zodpovednosť za prípravu obhajoby. Tento postup zabezpečuje právo na prípravu obhajoby tak, ako to vyplýva z Trestného poriadku – jeho základných zásad a jednotlivých ustanovení.⁶⁰

3 Právo na obhajobu

Ďalším výslovne vyjadreným pravidlom konania je právo na obhajobu. Obžalovanému ho zaručuje čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru.⁶¹ Obsahom

⁵⁷ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Gregičević proti Chorvátsku* z 10. júla 2012, sťažnosť č. 58331/09.

⁵⁸ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Iglin proti Ukrajine* z 12. januára 2012, sťažnosť č. 39908/05.

⁵⁹ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 16. júna 2010, sp. zn. 1 Tdo V 7/2010.

⁶⁰ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 7. októbra 2010, sp. zn. 6 Tdo 15/2010.

⁶¹ Každý, kto je obvinený z trestného činu má tieto minimálne práva: ... c) obhajovať sa osobne alebo s pomocou obhajcu podľa vlastného výberu alebo pokiaľ nemá prostried-

práva na obhajobu je právo obvineného obhajovať sa osobne, obhajovať sa pomocou obhajcu podľa vlastného výberu a právo na zaplatenie obhajcu, pokiaľ obvinený nemá prostriedky a ak si to vyžadujú záujmy spravodlivosti. Právo obhajovať sa osobne je v dispozícii obvineného.⁶²

Tieto práva vykresľujú pojem spravodlivý proces, pokiaľ ide o typické procesné situácie, ktoré vznikajú v trestných veciach. Zabezpečujú spravodlivosť trestného konania ako celku. Uvedené záruky vykladá judikatúra vo svetle funkcií, ktoré majú v celkovom kontexte konania.⁶³

Dohovor nekonkretizuje spôsob výkonu tohto práva. Prostriedky zabezpečenia tohto práva ponecháva na zmluvných štátoch Dohovoru. Európsky súd pre ľudské práva iba dozerá na to, či štáty zvolili spôsob zabezpečenia práva na obhajobu, ktorý zodpovedá požiadavkám Dohovoru, a teda aj právu na spravodlivý súdny proces. Obhajoba v trestnom konaní preto musí byť efektívna.⁶⁴

Právo obhajovať sa osobne je v dispozícii obvineného. Obmedzenia spočívajú predovšetkým v inštitúte povinnej obhajoby.⁶⁵ K možnostiam odchýlenia sa od tohto inštitútu zaujala štrasburská judikatúra rezervovaný postoj. Predovšetkým zastáva názor, že je vecou vnútroštátnych súdov, či sa rozhodnú povoliť obvinenému, aby sa obhajoval sám aj v prípadoch povinnej obhajoby. Tento inštitút predovšetkým slúži ku prospechu obvinenému a má mu zabezpečovať zákonný a spravodlivý proces.⁶⁶ V ostatných prípadoch však judikatúra nevidí problém v tom, ak sa obvinený rozhodne

ky na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú.

⁶² K tomu bližšie pozri SVÁK, J. Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva). Druhé rozšírené a doplnené vydanie. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 485.

⁶³ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva *B. proti Spojenému kráľovstvu* zo 4. mája 1993, sťažnosť č. 18711/91.

⁶⁴ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva *Imbrioscia proti Švajčiarsku* z 24. novembra 1993, séria A, č. 275).

⁶⁵ V takom prípade má však obvinený v prvom rade možnosť si obhajcu zvoliť. Obhajcu však musí vždy, len čo nastane dôvod povinnej obhajoby. Táto podmienka v sebe nesie povinnosť vyšetrovacích orgán odložiť všetky procesné úkony – s výnimkou neodkladných a neopakovateľných úkonov – až do času ustanovenia alebo voľby obhajcu. V opačnom prípade by orgán verejnej moci spôsobil obvinenému ujmu na procesných právach a založil závažnú procesnú chybu. (K tomu bližšie pozri JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 107 – 109).

⁶⁶ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Correia de Matos proti Portugalsku* z 15. novembra 2001, sťažnosť č. 48188/99.

obhajovať sám. Považuje to za odmietnutie práva obhajovať sa prostredníctvom obhajcu. Procesné chyby, ktoré si obvinený spôsobí, preto nemožno prikladať na ťarchu štátu s výnimkou prípadov, v ktorých nemá obvinený dostatočnú mentálnu kapacitu z dôvodu negramotnosti či duševnej poruchy.⁶⁷ Dôvod povinnej obhajoby však môže trvať iba v určitej časti konania. Ak však mal mať obvinený obhajcu nielen v časti konania, ale počas celého jeho priebehu, považuje súdna judikatúra tento postup za závažnú procesnú vadu, ktorá zakladá dôvod dovolania.⁶⁸ Na druhej strane, ak sa obvinený nevzdá práva na obhajobu prostredníctvom obhajcu, musí mu byť okamžite po zatknutí umožnený kontakt s obhajcom. Európsky súd pre ľudské práva už posudzoval aj prípady, v ktorých ustanovení advokáti pomáhali zabezpečiť informácie do trestného spisu v prospech vyšetrovacích orgánov.

Podobné postupy obmedzujú práva obvineného na prístup k právnej pomoci v počiatočných fázach konania.⁶⁹ Európsky súd pre ľudské práva judikoval, že obhajca je nezávislý od štátu. Nikdy ho nemožno považovať za orgán štátu, a to aj vtedy, pokiaľ ho ustanovili príslušné orgány.

Výkon obhajoby je zásadne vecou obvineného a obhajcu. Štát môže do obhajoby zasiahnuť iba v prípade, že právo obvineného na obhajobu nie je efektívne zaručené.⁷⁰ Tieto princípy výkonu obhajoby potvrdzuje aj odporúčanie č. (2000) 21 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o slobodnom výkone profesie advokáta.⁷¹

Právo na bezplatnú právnu pomoc podlieha dvom podmienkam.⁷² Obvinený nemá dostatočné prostriedky na zaplatenie obhajcu a vyžaduje si

⁶⁷ MOLEK, P. Právo na spravodlivý proces. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 377.

⁶⁸ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Českej republiky z 3. júla 2002, sp. zn. 6 Tdo 142/2002.

⁶⁹ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Asadbeyli a iní proti Azerbajdžanu* z 11. decembra 2011, sťažnosť č. 3653/05.

⁷⁰ K tomu bližšie pozri REPÍK, B. Advokát ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dokončení). Bulletin advokacie. 11 – 12/2002, s. 12 – 24.

⁷¹ Podľa čl. I ods. 4 tohto odporúčania: „Advokáti by nemali trpieť alebo byť zastražovaní sankciami alebo nátlakom, pokiaľ konajú v súlade s profesijnými normami.“ Podľa čl. I ods. 5 uvedeného dokumentu: „Advokáti by mali mať prístup k svojim klientom vrátane a najmä k tým osobám, ktoré boli zbavené slobody a mali by mať možnosť radiť im v súkromí a zastupovať svojich klientov v súlade s ustanovenými profesijnými normami.

⁷² K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva *Pham Hoang proti Francúzsku* z 25. septembra 1992, séria A č. 243;

to záujem spravodlivosti.⁷³ Záujem spravodlivosti skúma judikatúra v kontexte pravdepodobnosti úspechu a dostupnosti právnej pomoci v iných fázach konania. Ďalšie faktory pri posudzovaní požiadaviek záujmov spravodlivosti zahŕňajú význam toho, „čo je v stávke pre obvineného“,⁷⁴ napríklad závažnosť trestu,⁷⁵ zložitost' konania, t. j. zložitost' alebo význam skutkových a právnych otázok.⁷⁶ Na druhej strane sú to však aj jeho osobné a najmä majetkové pomery.⁷⁷ Dostatočným dôvodom na ustanovenie obhajcu podľa judikatúry je stav nezamestnanosti obvineného a absencia príjmov.⁷⁸

Právo zvoliť si obhajcu vyjadruje čl. 6 ods. 3 písm. c) Dohovoru. Na úpravu Dohovoru nadväzuje čl. 40 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd⁷⁹ a čl. 14 ods. 3 písm. d) Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach.⁸⁰ Obvinený má právo na výber obhajcu len pokiaľ si ho zvolí sám a uhrádza mu odmenu za poskytnuté právne služby. Súdna judikatúra aj Dohovor pripúšťajú, aby obhajcom bola aj iná osoba ako advokát, nie je však v rozpore s Dohovorom, pokiaľ má advokácia monopol na za-

⁷³ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva *Granger proti Spojenému kráľovstvu* z 12. decembra 1988, sťažnosť č. 11923/86.

⁷⁴ Judikatúra zastáva názor, že pokiaľ obvinenému hrozí trest odňatia slobody – t. j. obvinenému nemôžu podľa zákona príslušné orgány uložiť iný trest – je vždy v záujme spravodlivosti ustanoviť obvinenému obhajcu. (K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva *Benham proti Spojenému kráľovstvu* z 10. júna 1996, § 60 až 61, Zbierka rozsudkov a rozhodnutí 1996-III).

⁷⁵ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva *Quaranta proti Švajčiarsku* z 24. mája 1991, séria A č. 205.

⁷⁶ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva vo veci *Artico* z 13. mája 1980, séria A č. 37.

⁷⁷ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Barsom a Varli proti Švédsku* zo 4. januára 2008, sťažnosti č. 40766/06 a 40831/06.

⁷⁸ K tomu bližšie pozri rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva *Zdravko Stanev proti Bulharsku* zo 6. novembra 2012, sťažnosť č. 32238/04.

⁷⁹ Obvinený má právo, „aby ... a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu. Ak si obhajcu nezvolí, hoci ho podľa zákona musí mať, ustanoví mu ho súd. Zákon ustanoví, v ktorých prípadoch má obvinený právo na bezplatnú pomoc obhajcu“.

⁸⁰ Každý, kto je obvinený z trestného činu, má mať tieto minimálne záruky: „... d) má byť súdený za svojej prítomnosti a obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu, ktorého si sám zvolí; má byť poučený o svojich právach a má sa mu poskytnúť právna pomoc v každom prípade, keď to záujmy spravodlivosti vyžadujú, aj bez toho, že by v takom prípade sám platil náklady, ak nemá dostatočné prostriedky na úhradu“.

stupovanie v trestnom konaní.⁸¹ Výber advokátov môže byť zúžený iba na určitú skupinu, ktorá poskytuje právnu pomoc a právne služby v trestnom konaní. Nie je však ani problémom, pokiaľ sa zvolený advokát nešpecializuje na oblasť trestného práva.⁸²

Judikatúra sa zaoberala aj otázkou kontaktu obhajcu a obvineného. Skúmala riziko, ktoré môže vyvolať obhajca vo vzťahu k vyšetrovaniu a s tým súvisiace obmedzenia kontaktu obvineného a jeho právneho zástupcu. Dohovor priznáva privilegované postavenie kontaktu týchto dvoch osôb. Judikatúra však zdôrazňuje, že obhajca je viazaný prísnejšími normami a etickými pravidlami výkonu povolania. V prípadoch, keď hrozí riziko z marenia vyšetrovania, majú podľa Európskeho súdu pre ľudské práva príslušné orgány nástroje ako iniciovať disciplinárne konanie voči obhajcovi. Obmedzenie práva na pomoc obhajcu preto nemôže vychádzať z vážnych dôvodov. Takéto opatrenie musí mať konkrétny obsah a základ.⁸³

Obmedzenia práva na právnu pomoc obhajcu ustanovuje aj pravidlo 93 o Európskych väzenských pravidlách [odporúčanie R (87) 3 Výboru ministrov z 12. februára 1987]. Na rozhovory medzi väzňami a ich obhajcami môžu vyšetrovacie orgány v závažných prípadoch dozerať, nesmú im však načúvať.

Rovnako pristupuje k právu na obhajobu aj slovenská trestná judikatúra.⁸⁴ Do práva na obhajobu zahŕňa viacero komponentov, primárne právo na osobnú obhajobu podľa § 34 zákona č. 301/2005 Z. z., právo nechať sa obhajovať obhajcom podľa § 34 ods. 1, § 36 ods. 1, § 39 a § 40 zákona č. 301/2005 Z. z., ako aj právo na povinnú (nutnú) obhajobu podľa § 37, § 38 zákona č. 301/2005 Z. z. Zabezpečenie práv obhajoby je konkretizované v jednotlivých ustanoveniach Trestného poriadku. Porušenie práva na obhajobu je závažnou, resp. podstatnou chybou konania.

Dovolačí dôvod podľa § 371 ods. 1 písm. c) zákona č. 301/2005 Z. z. koncipoval zákonodarca oveľa užšie. Porušením práva nie je akékoľvek

⁸¹ K tomu bližšie pozri VANTUCH, P. *Obhajoba obvineného*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 80.

⁸² K tomu bližšie pozri JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 141.

⁸³ K tomu bližšie pozri rozhodnutie Európskej komisie pre ľudské práva *S. proti Švajčiarsku* z 12. júla 1990, sťažnosť č. 12629/87.

⁸⁴ Právo na obhajobu chápe ako vytvorenie podmienok pre plné uplatnenie procesných práv obvineného a jeho obhajcu. (K tomu bližšie pozri rozhodnutie č. 7/2011, Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 1/2011).

(resp. každé) porušenie práva na obhajobu, ale len porušenie tohto práva „zásadným spôsobom“.⁸⁵ Dovolací dôvod v tomto zmysle je naplnený vtedy, ak obvinený nemal obhajcu, hoci ho podľa zákona mať mal. Ide teda o porušenie ustanovení Trestného poriadku o povinnej obhajobe.⁸⁶ Táto situácia je dôvodom dovolania bez ohľadu na skutočnosť, z akého dôvodu uvedeného v § 37 alebo v § 38 zákona č. 301/2005 Z. z. musel mať obvinený v konaní svojho obhajcu.

Obhajca je povinný obvinenému poskytnúť odbornú právnu pomoc pri prejednávani jeho trestnej veci, avšak táto skutočnosť nezabavuje obvineného možnosti byť aktívny v konaní pri realizácii jeho práv a povinností určených zákonom. Vyplyvajú z uvedeného, pri posudzovaní, či v konkrétnom prípade bolo zásadným spôsobom porušené právo obvineného na obhajobu, sú dôležité konkrétne podmienky prípadu, ktoré je potrebné vyhodnotiť individuálne, ako aj vo vzájomných súvislostiach.⁸⁷ Obvinený má okrem toho právo oznámiť súdu nedôveru k ustanovenému obhajcovi a požiadať o odročenie úkonu s cieľom zvoliť nového obhajcu. Túto požiadavku však musí vzniknúť v čase, keď mu súd udelí slovo a nie v momente vyhlasovania rozsudku.⁸⁸

⁸⁵ Obsahom práva na obhajobu, ktoré je prvkom spravodlivého procesu, je aj možnosť vznášať osobne a tiež prostredníctvom obhajcu námietky proti prvostupňovému rozsudku na odvolacom súde. Odňatie tejto možnosti vykonaním verejného zasadnutia v neprítomnosti obvineného, hoci na to neboli splnené podmienky, napĺňa dovolací dôvod podľa § 371 ods. 1 písm. d) zákona č. 301/2005 Z. z. (K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 7. augusta 2012, sp. zn. 2 Tdo V 8/2012).

⁸⁶ Právo na obhajobu však zahŕňa aj vytvorenie podmienok pre plné uplatnenie procesných práv obvineného a jeho obhajcu a zákonný postup pri reakcii orgánov činných v trestnom konaní na uplatnenie každého obhajovacieho práva. Toto právo sa s rovnakou intenzitou zaručuje vo všetkých fázach trestného konania. Právo na obhajobu tvorí rad po sebe idúcich právnych postupov, ktoré sa prelínajú celým trestným konaním. Ide o účasť pri vylúchoch, o doručovanie písomností, o možnosť účasti pri konfrontáciách, rekonštrukciách, ako aj na všetkých úkonoch vykonávaných súdom po podaní obžaloby prokurátorom. Tento rad úkonov dotvára právny rámec obhajoby a poskytuje aj možnosť faktického naplnenia obhajoby možnosťou reakcie a formou vyjadrení k jednotlivým úkonom. (K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 14. júna 2011, sp. zn. 1 Tdo V 9/2010).

⁸⁷ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 29. mája 2012, sp. zn. 1 Tdo V 3/2012.

⁸⁸ K tomu bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 21. novembra 2012, sp. zn. 3 Tdo 31/2012.

4 Procesné práva obhajoby v kontexte odklonov

Judikatúra štrasburských orgánov ochrany práv vypracovala rozsiahlu skupinu záruk vytvárajúcich obsah práva na spravodlivý súdny proces. Zákon zaručuje, že zodpovednosť vznikne a bude vyodená iba za presne ustanovených podmienok. Aký je význam ústavných dokumentov a Dohovoru pri ochrane spravodlivého trestného procesu? Pri skúmaní podmienok trestnej zodpovednosti a jej vyvodzovaní sa orgán verejnej moci a najmä súd musí vždy pridržať príkazu ustanoveného v čl. 49 Ústavy Slovenskej republiky. Uvedená záruka poskytuje právnu ochranu obvinenému v podobe ustanovenia podmienok trestnosti činu výlučne zákonom, a teda výhradne len zákonodarcom.⁸⁹

Pri štúdiu prameňov nás zaujalo najmä zákonné vyjadrenie práva na spravodlivý súdny proces podľa § 2 ods. 7 zákona č. 301/2005 Z. z. Podľa uvedeného: „Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak.“ V uvedenom vyjadrení je zaujímavá predovšetkým posledná časť vety – „ak tento zákon neustanovuje inak“. Rozhodli sme sa preto zaoberať zákonným vyjadrením práva na spravodlivý súdny proces v zásadách trestného konania ustanovených Trestným poriadkom. Dôvodová správa k zákonu č. 301/2005 Z. z. uvádza, že zákonodarca na tomto mieste nadväzuje na právo na stíhanie len zo zákonných dôvodov podľa § 2 ods. 1 Trestného poriadku. Ustanovenie § 2 ods. 7 Trestného poriadku má vyjadrovať právo na zákonný proces, t. j. na proces vykonaný nestranným a nezávislým súdom, teda spravodlivo a v primeranej lehote tak, aby sa na ňom mohol obvinený osobne zúčastniť, ak k vykonávaným dôkazom treba zaujať svoje stanovisko. Práva zúčastniť sa na procese, a tak aj práva vyjadrovať sa k vykonávaným dôkazom sa obvinený podľa dôvodovej správy vedome vzdáva v prípadoch, tzv. odklonov alebo sa ho môže aj výslovne vzdať.⁹⁰

Podľa nášho názoru však zákonodarca nevyjadril náležitým spôsobom vzťah tzv. odklonov v trestnom konaní a zákonného procesu.

⁸⁹ K tomu bližšie pozri nález Ústavného súdu Českej republiky sp. zn. IV. ÚS 565/99 z 28. júna 2000.

⁹⁰ Dôvodová správa k návrhu zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, s. 9.

Právo na spravodlivý súdny proces ustanovuje okrem Ústavy Slovenskej republiky aj Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Listina základných práv a slobôd, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ale napr. aj Charta základných práv Európskej únie. Navyše zásady ako základné pravidlá konania predstavujú základné výstavbové prvky procesných kódexov. Majú normotvorný, aplikačný, interpretačný a poznávací význam. Ich presné vyjadrenie v texte zákona je preto podstatné vo vzťahu ku všetkým inštitútom zákona. Skupinu tzv. „odklonov v trestnom konaní“ vytvárajú najmä inštitúty dohody o uznaní viny a prijatí trestu, podmienične zastavenie trestného stíhania a podmieničné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného. Zastávame názor, že aj v uvedených prípadoch môžeme hovoriť o formalizovaných postupoch trestného konania a vzťahovať na ne záruky ochrany práva na spravodlivý súdny proces.

Tieto inštitúty sú rovnako výsledkom postupu prípravného konania a subjekty trestného konania – t. j. najmä orgány činné v trestnom konaní – ich môžu využívať. Navyše dohodu o uznaní viny a prijatí trestu schvaľuje súd. Obvinený sa touto dohodou v podstate vzdáva svojho práva na prejednanie veci na hlavnom pojednávaní, avšak nevzdáva sa súdnej ochrany. Tvrdíme preto, že tieto inštitúty rovnako podliehajú zárukám ochrany práva na spravodlivý súdny proces. Vyjadrenie § 2 ods. 7 Trestného poriadku preto podľa nášho názoru nie je úplné a presné. Môže navodzovať dojem, že sa obvinený uplatnením odklonu vzdáva svojho práva na zákonné a spravodlivé trestné konanie. Inštitúty odklonov však môžu subjekty trestného konania používať iba za zákonom ustanovených podmienok a vždy pri ich realizácii musia vychádzať z vyjadrenia účelu Trestného poriadku podľa jeho § 1. Podmienkami uplatnenia odklonov je potom vždy náležité zistenie trestných činov zo strany orgánov činných v trestnom konaní, prípadne súdu a spravodlivé potrestanie páchatela trestného činu. Navyše podľa znenia § 1 Trestného poriadku vždy pôjde o postup orgánov činných v trestnom konaní, resp. za určitých okolností aj súdu.

Rovnaký záver podľa nášho názoru vyplýva aj z judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky. Obmedzenie akéhokoľvek základného práva alebo slobody považuje súdna judikatúra za ústavne akceptovateľné len vtedy, ak ide o obmedzenie, ktoré bolo ustanovené zákonom, resp. na základe zákona, zodpovedá niektorému ustanovenému legitímnemu cieľu a je nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na dosiahnutie sledované-

ho cieľa. Obmedzenie základného práva alebo slobody musí ospravedlňovať existencia naliehavej spoločenskej potreby a primerane (spravodlivo) vyvážený vzťah medzi použitými prostriedkami a sledovaným cieľom, t. j. musí ísť o obmedzenie, ktoré je v súlade so zásadou proporcionality.⁹¹ Ustanovenie § 2 ods. 7 Trestného poriadku podľa nášho názoru nemá zahŕňať obmedzenie základného práva na zákonnej úrovni. Podporou uvedeným tvrdeniam je aj postoj slovenskej trestnej judikatúry.

Súdna judikatúra pri inštitúte dohody o uznání viny a prijatí trestu deklaruje povinnosť súdu návrh dohody dôsledne preskúmať. Dohoda o vine a treste musí vychádzať z dostatočne odôvodnených záverov, ktoré vytvárajú jej podklady. Musí zohľadňovať zákonné znaky trestného činu. V opačnom prípade rozhodnutie o návrhu dohody o vine a treste nie je zákonné. Rozhodnutie musí poukazovať na konkrétne skutočnosti, ktoré odôvodňujú jej uzatvorenie medzi obvineným a prokurátorom. Zo zákonných podmienok tohto inštitútu zároveň vyplýva podmienka jeho primeranosti voči obvinenému. Dohoda o uznání viny a prijatí trestu preto zároveň musí vyjadrovať určitú rovnováhu medzi záujmom spoločnosti na stíhaní trestného činu a právami obvineného.⁹² Pri preskúmaní podaného návrhu na schválenie dohody o vine a treste sa súd musí zaoberať aj tým, či predmetný návrh pre ďalšie konanie poskytuje spoľahlivý podklad, najmä či prípravné konanie, ktoré predchádzalo podanému návrhu, bolo vykonané spôsobom zodpovedajúcim Trestnému poriadku.⁹³

Podstatou inštitútu dohody o vine a treste je súhlas obvineného s touto formou skráteného konania a jeho vzdanie sa práva na verejný súdny proces. Obvinený sa preto dobrovoľne priznáva ku skutku, jeho spáchanie ľu-

⁹¹ K tomu bližšie pozri nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky z 9. júla 2003, sp. zn. I. ÚS 4/02; nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky z 30. apríla. 2003, sp. zn. I. ÚS 36/02; nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky z 30. marca 2004, sp. zn. I. ÚS 193/03.

⁹² Podľa § 39 ods. 4 TZ v konaní o dohode o uznání viny a prijatí trestu môže súd uložiť trest odňatia slobody znížený o jednu tretinu pod dolnú hranicu zákonom ustanovenej trestnej sadzby a v prípade trestných činov uvedených v odseku 3 písm. a) trest odňatia slobody nie kratší ako dvadsať rokov. Všetky tieto odlišnosti odôvodňujú oprávnenosť nasledovného záveru – konanie o dohode o uznání viny a prijatí trestu v zmysle § 39 ods. 4 TZ je osobitným procesným trestnoprávnym spôsobom konania, predstavujúcim špeciálne procesné mechanizmy. (K tomu bližšie pozri uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 5. júna 2008, sp. zn. 2 Tošs 1/2008).

⁹³ K tomu bližšie pozri uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. novembra 2012, sp. zn. 4 Tost 28/2012.

tuje, uznáva právnu kvalifikáciu tohto skutku a stotožňuje sa s navrhnutým trestom odňatia slobody. Zákonná podmienka dohody o uznaní viny a prijatí trestu by absentovala v prípade, ak by k nej došlo pod hrubým psychickým nátlakom zo strany niektorého zo subjektov trestného konania.⁹⁴

Aj preto musí dohoda o vine a treste zabezpečovať náležité zistenie skutkového stavu veci, dodržanie zásady ústnosti a bezprostrednosti, čo najrýchlejšie prejednanie veci, výchovné pôsobenie trestného konania na obvineného i na ostatných občanov a zabezpečovať najmä dôveru občanov v nestranné, objektívne a spravodlivé rozhodnutie súdu. Využitie tohto inštitútu preto nesmie vzbudiť podozrenie zo zaujatého neobjektívneho alebo nezákonného rozhodovania veci.⁹⁵

Súdna judikatúra s inštitútom dohody o vine a treste spája aj záruky ochrany práva na spravodlivý súdny proces, t. j. najmä právo na prípravu obhajoby a právo na obhajobu. Procesnú chybu zakladá postup súdu, ktorým vykoná verejné zasadnutie napriek tomu, že lehota piatich pracovných dní na prípravu u obvineného nie je zachovaná. Do času prípravy súdy nezahrňajú ani dni pracovného pokoja. V takom prípade môže súd konať o dohode o vine a treste iba pod podmienkou, že s tým súhlasí obvinený.⁹⁶

Ak sa teda vrátíme späť k zneniu § 2 ods. 7 Trestného poriadku, môžeme tvrdiť, že význam tohto ustanovenia judikatúra nevidí v tom, že by sa obvinený vzdával práva na spravodlivý súdny proces. Jeho dôležitosť spočíva predovšetkým v požiadavke na zákonnosť trestného procesu. Obvinený sa môže vzdať súdneho prerokovania veci, avšak nikdy sa nemôže vzdať zákonného postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdu.

Argumentačne si možno pomôcť čl. 152 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky. Touto úpravou argumentuje aj Ústavný súd Slovenskej republiky. Obsahu označeného článku ústavy korešponduje stabilná judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky poukazujúca na zásadu ústavne konformného výkladu. Vyplýva z neho požiadavka, aby v prípadoch, v ktorých pri uplatnení štandardných metód výkladu prichádzajú do úvahy rôzne výklady súvisiacich právnych noriem, bol uprednostnený ten, ktorý zabez-

⁹⁴ K tomu bližšie pozri uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 30. augusta 2010, sp. zn. 5 Tost 27/2010.

⁹⁵ K tomu bližšie pozri uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 20. novembra 2012, sp. zn. 2 Ndt 16/2012.

⁹⁶ K tomu bližšie pozri uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 20. novembra 2012, sp. zn. 2 Tdo 58/2012.

pečí plnohodnotnú, resp. plnohodnotnejšiu realizáciu ústavou garantovaných práv fyzických osôb alebo právnických osôb. Základné práva a slobody predstavujú totiž hodnotový základ, ktorý musí byť dodržaný v prípade každého výkladu zákona. Povinnosť ústavne súladného výkladu právnych predpisov subsumuje judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky do rámca základného práva na súdnu a inú právnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Z tohto ustanovenia vyplýva, že predpokladom reálneho poskytnutia súdnej a inej právnej ochrany je použitie ústavne súladne interpretovanej platnej a účinnej právnej úpravy. Aj z uvedeného dôvodu preto dôsledky § 2 ods. 7 Trestného poriadku spočívajú v tom, že obvinený sa nikdy nemôže vzdať práva na zákonný trestný proces a zdôrazňuje súdnu kontrolu odklonov v trestnom konaní.

Orgány verejnej moci sú ústavou povolané chrániť nielen zákonnosť, ale aj ústavnosť výkonu tejto moci. Príkladom je oprávnenie ministra spravodlivosti podať dovolanie proti rozhodnutiu o schválení dohody o vine a treste podľa § 371 ods. 2 Trestného poriadku. Ak ministerstvo po prijatí podnetu na dovolanie zvolí výklad, ktorý nie je ústavne konformný, napriek tomu, že právo obvineného na obhajobu bolo porušené zásadným spôsobom, porušuje tak právo obvineného na súdnu ochranu podľa čl. 46 Ústavy Slovenskej republiky a zároveň aj jeho právo na spravodlivý súdny proces podľa čl. 6 Dohovoru. Argument orgánu verejnej moci, podľa ktorého je tento prostriedok v dispozícii štátneho orgánu a obvinený na jeho využitie nemá právny nárok, je podľa Ústavného súdu Slovenskej republiky bezvýznamný.⁹⁷

Uvedený prístup deklaruje požiadavku na uplatňovanie podmienenej priority Dohovoru podľa čl. 154c Ústavy Slovenskej republiky. Odklony trestného konania na základe uvedených argumentov podľa nášho názoru v sebe zahŕňajú záruky ochrany práva na spravodlivý súdny proces. Bolo by preto vhodnejšie, ak by zákonodarca § 2 ods. 7 Trestného poriadku novelizoval. Z jeho znenia by mohol vypustiť časť vety za čiarkou „*ak tento zákon neustanovuje inak*“.

Z podstaty a povahy práva na spravodlivý súdny proces je jasné a zrozumiteľné, že jeho uplatňovanie je v dispozícii obvineného a štát má uplatňovanie tohto práva zaručovať. Vypustenú časť ustanovenia by pritom

⁹⁷ K tomu bližšie pozri nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 6. marca 2012, sp. zn. III. ÚS 220/2011.

zákonodarca mohol nahradiť novou vetou, ktorej znenie by umožňovalo využitie prostriedkov odklonov trestného konania. Nové vyjadrenie by pritom viacej korešpondovalo zásade oportunitity ustanovenej v § 2 ods. 5 Trestného poriadku.

ZÁVER

Štrasburská súdna judikatúra nikdy nerieši otázky vzťahu trestnoprávnej zodpovednosti v jednotlivých členských štátoch Rady Európy. Skúma len postup orgánov verejnej moci zmluvných štátov a jeho súlad s Dohovorom.

Ochrana verejných subjektívnych práv je v našom ústavnom systéme v prvom rade úlohou súdov, a to tak všeobecných súdov, ako aj Ústavného súdu Slovenskej republiky. Táto povinnosť súdov je základným komponentom právneho štátu rešpektujúceho a ctiaceho ľudské slobody. Vďaka svojim definičným znakom – nezávislosti a viazanosti právom – Ústavou Slovenskej republiky, zákonmi a vybranými medzinárodnými zmluvami môže a musí súdna moc chrániť jednotlivcov pred excesmi verejnej moci.

Pri posudzovaní prípustnosti zásahu do postavenia jednotlivca zaväzujú orgány verejnej moci tzv. „ľudskoprávne“ normy. Inými slovami, podmienky prípustnosti zásahu ustanovuje v prvom rade hmotné právo. Tieto ustanovenia sú povinné zvažovať súdy a rozširovať ich o podmienku „ľudskoprávnu“, jadrom ktorej je naplnenie textu Dohovoru a judikatúry k nemu.⁹⁸ Ústavné súdnictvo teda hovorí o „ľudskoprávnom“ rozmere právnych noriem. Právna veda ide ďalej a poukazuje na slušnosť trestného práva a trestného konania.⁹⁹

Zamerali sme sa na zákonné vyjadrenie práva na spravodlivý súdny proces podľa § 2 ods. 7 zákona č. 301/2005 Z. z. Dôvodová správa k zákonu č. 301/2005 Z. z. uvádza, že časť ustanovenia vyjadrená slovami „*ak tento zákon neustanovuje*“ má znamenať, že obvinený sa svojho práva môže vedome vzdať. Na druhej strane, ak sa vzdá obvinený práva na preroko-

⁹⁸ K tomu bližšie pozri nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 26. júna 2008, sp. zn. II. ÚS 111/08.

⁹⁹ K tomu bližšie pozri ŠIMOVIČEK, I. Slušnosť (fairness) ako hodnota slovenského trestného konania. In: Hodnoty trestného práva. Trnava: Typi universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 184.

vanej svojej veci pred súdom, nevzdáva sa práva na zákonný proces. Ako sme uviedli, tieto skutočnosti potvrdzuje súdna judikatúra. Toto vyjadrenie práva na spravodlivý súdny proces v zákone preto podľa nášho názoru nevystihuje celkovú podstatu tohto práva, ktorou je zákonný spôsob vyvodenia zodpovednosti.

Zastávame názor, že podstatu práva na spravodlivý súdny proces vyjadril zákonodarca v § 1 zákona č. 301/2005 Z. z., ktorým vymedzil požiadavky na náležité zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatelov. Táto podstata by sa mala premietat' do všetkých úkonov orgánov verejnej moci. Vyjadruje zároveň vzťah úkonov, ktoré orgány verejnej moci realizujú podľa predpisov trestného práva k osobitným trestnoprocesným zárukám, ktoré judikatúra a doktrína vnímajú ako nástroj ochrany základného práva na spravodlivý súdny proces v oblasti trestného práva.

Literatúra

1. Dôvodová správa k návrhu zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, s. 9.
2. JELÍNEK, J., UHLÍŘOVÁ, M. *Obhájce v trestním řízení*. Praha : Leges, 2011, s. 107 – 109.
3. MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 357.
4. RAWLS, J. *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 145.
5. REPÍK, B. Advokát ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dokončení). *Bulletin advokacie*. 11–12/2002, s. 12 – 24.
6. REPÍK, B. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 160.
7. SOLNAŘ, V., FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Orac, 2003, s. 196.
8. SVÁK, J. *Ochrana lidských práv (z pohľadu judikatury a doktríny štrasburských orgánov ochrany práva)*. 2. rozšírené a doplnené vydanie. Žilina: Poradca podnikateľa, 2006, s. 473.
9. ŠIMOVICEK, I. Európske garancie práva na obhajobu. In: *Garancie procesných práv v trestnom konaní v právnom styku subjektov Európskej únie*. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2008, s. 47.
10. ŠIMOVICEK, I. Slušnosť (fairness) ako hodnota slovenského trestného konania. In: *Hodnoty trestného práva*. Trnava: Typi universitatis Tyrnaviensis, 2012, s. 184.
11. SZABOVÁ, E. Procesné práva obvinenej osoby – aktuálny vývoj na úrovni EÚ. *Státní zastupitelství*. 2014, roč. 12, č. 6, s. 45 – 54. ISSN 1214-3758.
12. VANTUCH, P. *Obhajoba obviněného*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 80.
13. WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 805.

Kontaktné údaje autora:

doc. JUDr. Michal Maslen, PhD.

Katedra správneho práva, práva životného prostredia a finančného práva

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

michalmaslen@yahoo.com

TRESTNÉ ČINY VRÁŽD V SR – STRUČNÁ KRIMINOLOGICKÁ ANALÝZA VÝVOJA ICH PÁCHANIA ZA UPLYNULÝCH 15 ROKOV¹

CRIMES OF MURDER IN THE SLOVAK REPUBLIC – A BRIEF CRIMINOLOGICAL ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF THEIR COMMISSION OVER THE PAST 15 YEARS

JUDr. Štefan Zeman, PhD.

*Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta Trnavskej
univerzity v Trnave*

Abstrakt: Autor sa v príspevku zaoberá trestnými činmi vražd v SR, ich stručnou trestno-právnu analýzou a následne kriminologickým rozborom ich páchania v SR za uplynulých 15 rokov (2005 – 2020). Na základe dát MV SR sleduje počet spáchaných trestných činov vražd, dynamiku ich páchania a odhalovania, zastúpenie žien a mladistvých na predmetnej trestnej činnosti, ako aj vplyv alkoholu a iných omamných látok pri ich páchaní. Následne podľa štatistík MS SR analyzuje vývoj počtu odsúdených v sledovanom období.

Kľúčové slová: vražda, úkladná vražda, trestný čin, štatistiky, odsúdení.

Abstract: The author deals with the crimes of murder in the Slovak Republic. He brings their brief criminal law and criminological analysis from the perspective of the Slovak Republic over the past 15 years (2005–2020). Based on data from the Ministry of the Interior and Ministry of Justice of the Slovak Republic, he monitors the number of committed criminal offenses of murder, the dynamics of their commission and detection, the representation of women and juveniles in the crime, as well as the influence of alcohol and other drugs in their commission.

Key words: murder, crime, statistics, convicted offenders.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0106. This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-16-0106.

1 Teoretické východiská k slovenskej právnej úprave vražd

Je nesporné, že každý človek je jedinečná bytosť a že ľudský život je preto nenahraditeľná a najvyššia hodnota. Práve preto patrí právo občanov na ochranu života a zdravia medzi základné ľudské práva a slobody, v hierarchii práv stojí dokonca na najvyššom stupni. V podmienkach Slovenskej republiky je toto právo zakotvené jednak v Ústave SR,² ako aj v rôznych medzinárodných dokumentoch, ktorými je SR viazaná.³ Rekodifikovaný a v súčasnosti platný a účinný Trestný zákon⁴ (ďalej aj „TZ“) dáva preto taktiež ochrane ľudského života a zdravia popredné miesto medzi ostatnými chránenými spoločenskými záujmami, čo zákonodarca demonštruje osobitne tým, že trestné činy proti životu a zdraviu boli rekodifikáciou zaradené do prvej hlavy osobitnej časti Trestného zákona.

Cieľom tohto príspevku je pritom aspoň stručne poukázať najmä na vývoj páchania a niektoré kriminologické osobitosti tých najzávažnejších trestných činov proti životu, ktorými sú nepochybne trestné činy vražd.⁵ Náš zákonodarca pritom v tejto súvislosti rozlišuje tzv. úkladnú vraždu upravenú v § 144 TZ, vraždu (tzv. obyčajnú), ktorá je upravená v § 145 TZ, resp. vraždu novonarodeného dieťaťa matkou, ktorú upravuje § 146 TZ a je privilegovaná skutkovou podstatou vo vzťahu špeciality k (úkladnej)

² Najmä v čl. 15 ods. 1 a ods. 2 Ústavy SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov: „Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením. Nikto nesmie byť pozbavený života.“ K tomu pozri aj čl. 6 ods. 1 a ods. 2 Listiny základných práv a slobôd vo forme ústavného zákona č. 23/1991 Zb.

³ K tomu pozri napr. čl. 2 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práva a základných slobôd a Protokoly na tento Dohovor nadväzujúce uverejnené v oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 102/1999 Z. z., ako aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 120/1976 Zb. atď.

⁴ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „Trestný zákon“, resp. „TZ“).

⁵ K osobnosti páchatelov vražd boli v česko-slovenskom vedeckom priestore nedávno publikované viaceré kvalitné štúdie, napr. HOŘÁK, J. Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd. Praha: Univerzita Kralova v Praze, Právnická fakulta, 2011. 256 s.; HERETIK, A. Extrémna agresia I – Forenzná psychológia vraždy. Nové Zámky: Psychoprof, 2012. 277 s.; STAŇKOVÁ, L., ŠČERBA, F., VICHLENDÁ, M. Násilná kriminalita. Praha: Leges, 2014. 264 s.; STAŇKOVÁ, L. Úmyslná usmrcení v praxi – kriminologická analýza. In: TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. Trestné činy proti životu a zdraví včera a dnes. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 215 – 228 atď.

vražde. Tieto ustanovenia chránia ľudský život, pričom predmetom útoku je len živý človek, ktorým je dieťa od začiatku pôrodu, ktoré tak už prestalo byť ľudským plodom, resp. potom dospelý človek až do okamihu smrti v biologickom zmysle,⁶ t. j. do smrti mozgu, kde je už obnovenie všetkých životných funkcií ľudského organizmu vylúčené.⁷ Objektívna stránka trestných činov vražd je pritom charakterizovaná usmrtením iného človeka bez ohľadu na použité prostriedky. Môže k nemu prísť aktívnym konaním, ako aj opomenutím takého konania, na ktoré bol páchatel podľa okolností a svojich pomerov povinný, jednorazovým konaním alebo aj postupným, dlhšie trvajúcim konaním.⁸ Páchatelom vraždy a úkladnej vraždy môže byť každá trestne zodpovedná fyzická osoba, no v prípade vraždy novonarodeného dieťaťa matkou ním môže byť logicky výlučne iba konkrétny subjekt, a to matka novonarodeného dieťaťa, ktorá koná v rozrušení spôsobenom pôrodom.⁹ Z hľadiska subjektívnej stránky sa k naplneniu týchto skutkových podstat vyžaduje vždy úmyselné zavinenie, pričom úmysel páchatela sa vzťahuje nielen na konanie, ale aj na jeho následok.¹⁰ Rozdiel medzi vraždou a úkladnou vraždou tak spočíva iba v subjektívnej stránke, keďže úkladná vražda obsahuje ako obligatórny znak aj vopred uváženu pohnútku usmrtiť iného. Táto pohnútká musí existovať už pred spáchaním skutku a medzi vznikom pohnútky a realizáciou činu musí uplynúť určitý časový odstup, v rámci ktorého má páchatel reálnu možnosť uvažovať nad činom ako takým. Dĺžka tohto času bude pritom vždy závislá od konkrétnych okolností toho-ktorého prípadu, nemožno ju preto zovšeobecňovať. V rámci tohto časového úseku páchatel svoj čin plánuje a pripravuje jeho vykonanie tak, aby bol úspešný, postupujúc pritom racionálne

⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1460.

⁷ R 16/1986, R 41/1976. Za smrť mozgu sa považuje nezvratná strata funkcie celého mozgu vrátane mozgového kmeňa.

⁸ CENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Velký komentář. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 294.

⁹ Ide o špecifický psychický stav rodičky, ktorý má pôvod vo fyziologických procesoch vyvolaných pôrodom a ktorý oslabuje jej vôľu konať v záujme života svojho dieťaťa, ako aj jej odolnosť voči rôznym vonkajším a vnútorným podnetom. Preukazuje sa znaleckým dokazovaním.

¹⁰ IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Osobitná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 33.

a s rozvahou.¹¹ Vopred uvážená pohnútka tak spočíva v racionálne sformovanom rozhodnutí usmrtiť iného, pričom niekedy si to vyžaduje mesiace, týždne či hodiny, no inokedy možno iba niekoľko minút, ak sa triezvo uvažujúci páchatel rozhodne vraždiť na základe logického úsudku. Samotná dĺžka formovania rozhodnutia nemá teda vplyv na naplnenie subjektívnej stránky skutkovej podstaty úkladnej vraždy, i keď z hľadiska príčin a podmienok trestného činu, prípadne priťažujúcich a poľahčujúcich okolností, určite význam má.¹² Zakotvenie tohto ustanovenia si vyžiadala potreba dôsledne odlišiť vraždy spáchané na základe momentálneho, spontánneho rozhodnutia od tých, ktoré si páchatel vopred rozvážil, neraz aj dlho pripravoval a naplánoval.¹³ Tzv. obyčajná vražda potom, na rozdiel od vraždy úkladnej, nemôže byť vopred premyslená a plánovaná, ale je okamžitou a neuváženou reakciou páchatela, ktorý síce koná úmyselne, no iného usmrtí v skrate, v afekte hnevu či v rámci situačného konfliktu, často práve pod vplyvom alkoholu či iných omamných látok.¹⁴

¹¹ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 294.

¹² BURDA, E. Ochrana života a zdravia v slovenskom rekonštruovanom Trestnom zákone. Trestní právo. 2007, roč. XII, č. 7 – 8, s. 59.

¹³ SAMAŠ, O., STIFFEL H., TOMAN, P. Trestný zákon – stručný komentár. Bratislava: Iura Edition, 2006, s. 305.

¹⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. Trestný zákon. Veľký komentár. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020, s. 298.

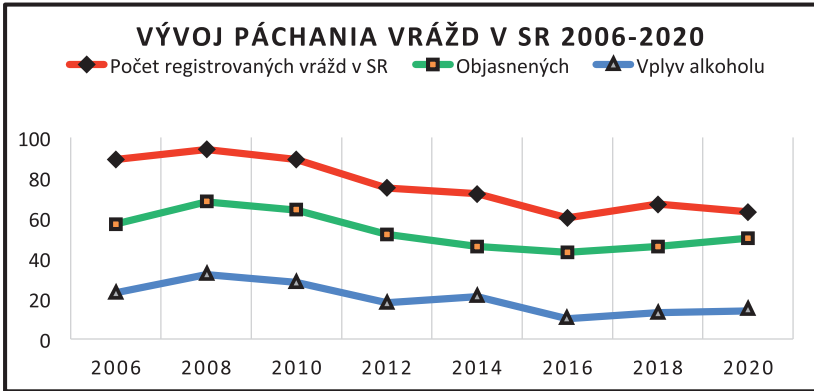
2 Vývoj páchania vrážd v SR

Tabuľka 1 Vývoj počtu registrovaných vrážd a ich objasnenosť v SR v r. 2006 – 2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Registrovaná kriminalita	115 151	110 802	104 759	104 905	95 252	92 873	90 351
TČ vrážd	89	89	94	84	89	96	75
Objasnenosť	57 (64%)	70 (79%)	68 (72%)	72 (86%)	64 (72%)	71 (74%)	52 (69%)
Vplyv alkoholu	23	31	32	24	28	20	18
Vplyv drog	1	1	0	1	2	1	3
Mladiství páchatelia	3	6	6	2	1	5	5

Tabuľka 2 Vývoj počtu registrovaných vrážd a ich objasnenosť v SR v r. 2013 – 2020

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Registrovaná kriminalita	89 677	81 245	73 163	69 635	66 215	61 392	58 829	54 244
TČ vrážd	78	72	48	60	80	67	76	63
Objasnenosť	51 (65%)	46 (64%)	32 (67%)	43 (72%)	39 (49%)	46 (69%)	58 (76%)	50 (79%)
Vplyv alkoholu	17	21	12	10	20	13	15	14
Vplyv drog	2	1	0	1	1	3	1	4
Mladiství páchatelia	2	1	0	3	2	1	2	5

Graf 1 Dynamika registrovaných vrážd a ich objasnenosti v SR v r. 2006 – 2020

Zdroj: Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra SR 2006 – 2020.

K tabuľkám 1 a 2, resp. ku grafu 1: Zo štatistických dát Ministerstva vnútra SR¹⁵ vidíme vývoj počtu registrovaných vrážd v SR, resp. ich objasnenosť, vplyv alkoholu a iných omamných látok pri spáchaných predmetných trestných činoch a napokon počet vrážd spáchaných mladistvými páchatelmi. Z uvedeného nám vyplýva niekoľko čiastkových záverov. Za sledované obdobie rokov 2006 až 2020 bolo Políciou SR registrovaných spolu 1160 vrážd, čo znamená v priemere 77 vrážd za rok, z ktorých bolo objasnených 819, čo znamená podiel 71 %. Pod vplyvom alkoholu bolo spáchaných dokopy 298 vrážd (26 % z ich celkového počtu), t. j. ročne asi 20. Pod vplyvom iných návykových látok bolo spáchaných 22 vrážd (1,9 %). Mladiství sa dopustili za sledované 15-ročné obdobie celkovo 44 vrážd (3,8 % z celkového počtu), čo znamená v priemere takmer 3 za rok. Je tu však možné identifikovať hneď viacero pozitív, ako nám to vyplýva aj z dynamického grafu. V prvom rade je za sledované obdobie potrebné kladne hodnotiť najmä pokles registrovaných vrážd o takmer 30 % (r. 2006 – 89 vrážd; r. 2020 – 63 vrážd). Vývoj miery ich objasnenosti znamenal takisto pozitívny trend, keď došlo k jej zvýšeniu o vyše 23 % (r. 2006 – 64 %; r. 2020 – 79 %). Pokiaľ ide o vývoj počtu vrážd spáchaných

¹⁵ Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>

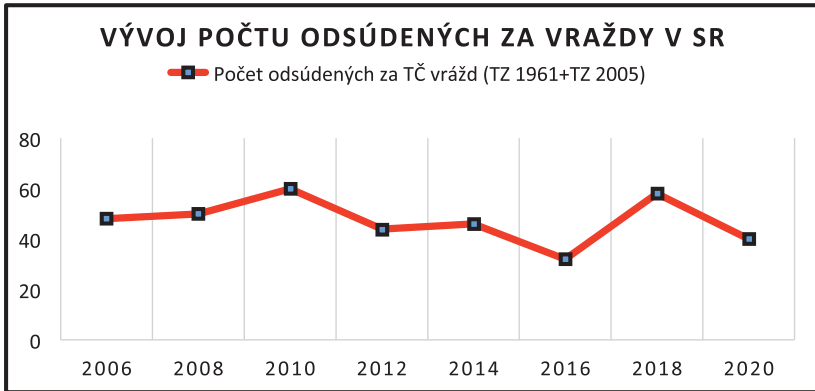
pod vplyvom alkoholu, tu je miera poklesu za sledované obdobie takmer 40 % (r. 2006 – 23 registrovaných vrážd pod vplyvom alkoholu; r. 2020 – 14 vrážd).

Tabuľka 3 Vývoj počtu odsúdených za TČ vrážd v SR v rokoch 2006 – 2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Počet odsúdených v SR celkovo	25 764	27 067	28 681	30 953	31 179	30 110	35 077
Odsúdení za vraždu podľa TZ č. 140/1961 Zb. (§ 219 – 220)	46	49	15	9	15	9	2
Odsúdení za TČ vrážd podľa TZ č. 300/2005 Z. z. (§ 144 – 146)	2	29	35	37	45	34	42
Odsúdení za vraždu celkovo	48 (0,18%)	78 (0,28%)	50 (0,17%)	46 (0,15%)	60 (0,19%)	43 (0,14%)	44 (0,13%)

Tabuľka 4 Vývoj počtu odsúdených za TČ vrážd v SR v rokoch 2013 – 2020

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Odsúdení v SR celkovo	36 079	33 610	29 691	27 187	26 331	29 385	28 431	25 932
Odsúdení za vraždu TZ č. 140/1961	4	8	2	1	1	22	10	3
Odsúdení za vraždu TZ č. 300/2005	37	38	26	31	30	36	31	37
Odsúdení za vraždu celkovo	41 (0,11%)	46 (0,13%)	28 (0,09%)	32 (0,12%)	31 (0,12%)	58 (0,19%)	41 (0,14%)	40 (0,15%)

Graf 2 Dynamika registrovaných vrážd a ich objasnenosti v SR v r. 2006 – 2020

Zdroj: Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR 2006 – 2020.

K tabuľkám 3 a 4, resp. ku grafu 2: Zo štatistických dát Ministerstva spravodlivosti SR máme dostupné údaje o počte odsúdených za TČ vrážd v SR.¹⁶ Z nich vyplýva, že v sledovanom období rokov 2006 až 2020 bolo na Slovensku odsúdených celkovo 445 477 osôb, z toho 686 za TČ vrážd, čo predstavuje asi 0,15 % z celkového počtu odsúdených v SR. To priemerne znamená necelých 46 odsúdených osôb za vraždy za rok. Vývojová krivka je aj v tomto smere mierne pozitívna, keď oproti roku 2006 bolo v poslednom kalendárnom roku 2020 o takmer 17 % menej odsúdených páchatelov za TČ vrážd. Z údajov Generálnej prokuratúry SR taktiež vyplýva, že pokiaľ ide o tresty, ktoré boli páchatelom uložené, dlhodobo v tomto smere vedie logicky nepodmienečný trest odňatia slobody, z procesných alternatív zohráva vedúcu úlohu predovšetkým inštitút dohody o vine a treste.¹⁷ Páchatelmi sú pritom vo veľkej väčšine muži (90 %), a to vo veku 31 – 40 rokov, nasleduje veková kategória 22 – 30 rokov. Z hľadiska kriminálnej geografie možno konštatovať, že v roku 2020 bolo najviac registrovaných TČ vrážd v Košickom kraji.

¹⁶ Dostupné na: <https://web.ac-mssr.sk/sudna-statistika/>

¹⁷ K tomu pozri Štatistické ročenky GP SR. Dostupné na: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>

ZÁVER

V príspevku sme sa zaoberali stručnou analýzou trestných činov vražd v SR za uplynulých 15 rokov (2006 – 2020), a to predovšetkým cez prizmú niektorých kriminologických kritérií. Vražda je úmyselným usmrtením inej osoby. Tento pojem je spoločným menovateľom protiprávných konaní, kde sa úmysel páchatela (priamy alebo nepriamy) vzťahuje nielen ku konaniu, ale aj k jeho následku. Miera úmyselného zavinenia nemusí byť pri všetkých vraždách rovnaká. Páchatel však musí vždy vedieť, že svojím konaním dosiahne sledovaný následok – smrť iného a pre prípad, že sa tak stane, musí s tým byť aspoň uzrozumený a so smrteľným následkom musí súhlasiť, inak by nemohlo ísť o vraždu.¹⁸ Ani typy vražd nie sú rovnaké, líšia sa formou konania (komisívne alebo omisívne konanie), mechanizmom usmrtenia obete a použitými prostriedkami (strelná alebo bodná zbraň, výbušnina alebo jed atď.), ako aj motívom páchatela (lúpežná vražda, vražda z nenávisti a pomsty, sexuálne motivovaná vražda, teroristická vražda, vražda zo súcitu atď.). Tak či onak, vražda je a vždy bude tým najväčším zásahom do práv človeka, a to do jeho práva na život, ktoré preto musí byť v každom demokratickom a právnom štáte tou najvyššou chránenou hodnotou.

Z hľadiska páchania vražd v SR možno konštatovať pomerne priaznivý dlhodobý vývoj v predmetnej oblasti, najmä pokiaľ ide o mierny pokles registrovaných vražd aj odsúdených za ne za uplynulých 15 rokov. Avšak skutočnosť, že za to isté obdobie bolo celkovo registrovaných až 1160 vražd, čo znamená v priemere 77 vražd za rok, nemožno za žiadnych okolností vnímať kladne, veď každý jeden ľudský život je nenahraditeľný. Je preto povinnosťou nás všetkých vážiť si život a všemožne ho chrániť.

Literatúra

1. BURDA, E. Ochrana života a zdravia v slovenskom rekodifikovanom Trestnom zákone. *Trestní právo*. 2007, roč. XII, č. 7 – 8, s. 58 – 67. ISSN 1211-2860.
2. ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. 5. aktualizované vydanie. Žilina: Eurokódex, 2020. 998 s. ISBN 978-80-8155-096-6.

¹⁸ ZACHAR, A. Trestné činy vražd z pohľadu rekodifikácie trestného zákona v Slovenskej republike. *Trestní právo*. 2005, roč. X., č. 9, s. 22.

3. HERETIK, A. *Extrémna agresia I. Forenzná psychológia vraždy*. Nové Zámky: Psychoprof, 2012. 277 s. ISBN 978-80-89322-11-4.
4. HOŘÁK, J. *Trestněprávní a kriminologické aspekty vražd*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2011. 256 s. ISBN 978-80-87146-48-4.
5. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Osobitná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010. 625 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
6. SAMAŠ, O., STIFFEL H., TOMAN, P. *Trestný zákon. Stručný komentár*. Bratislava: Iura Edition, 2006. 884 s. ISBN 80-8087-078-1.
7. STAŇKOVÁ, L., ŠČERBA, F., VICHLENDÁ, M. *Násilná kriminalita*. Praha: Leges, 2014. 264 s. ISBN 978-80-7502-069-7.
8. STAŇKOVÁ, L. Úmyslná usmrcení v praxi – kriminologická analýza. In: TAUCHEN, J., SCHELLE, K. a kol. *Trestné činy proti životu a zdraviu včera a dnes*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 215 – 228. ISBN 978-80-7418-248-8.
9. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. 2150 s. ISBN 978-80-7400-428-5.
10. ZACHAR, A. Trestné činy vražd z pohľadu rekodifikácie trestného zákona v Slovenskej republike. *Trestní právo*. 2005, roč. X., č. 9, s. 16 – 24. ISSN 1211-2860.
11. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokoly na tento Dohovor nadväzujúce uverejnené v oznámení Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. v znení oznámenia Ministerstva zahraničných vecí SR č. 102/1999 Z. z.
12. Listina základných práv a slobôd vo forme ústavného zákona č. 23/1991 Zb.
13. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR č. 120/1976 Zb. atď.
14. R 16/1986.
15. R 41/1976.
16. Štatistické ročenky Generálnej prokuratúry SR [online]. [cit. 2021-07-14]. Dostupné na: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>
17. Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR [online]. [cit. 2021-07-14]. Dostupné na: <https://web.ac-mssr.sk/sudna-statistika/>
18. Štatistiky kriminality Ministerstva vnútra SR [online]. [cit. 2021-07-14]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?statistika-kriminality-v-slovenskej-republike-xml>
19. Ústava SR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.
20. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autora:

JUDr. Štefan Zeman, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Katedra trestného práva a kriminológie

stefanzemanpftu@gmail.com

VÝPOVEDE UTAJENÝCH SVEDKOV V KONTEXTE ZÁSADY KONTRADIKTÓRNOSTI¹

TESTIMONY OF SECRET WITNESSES IN THE CONTEXT OF THE PRINCIPLE OF AUDI ALTERAM PARTEM

JUDr. Karin Vrtíková

*Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta Trnavskej
univerzity v Trnave*

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá inštitútom výpovedí utajených svedkov v obzvlášť závažných formách organizovanej činnosti. Zásahy do ústavou garantovaného práva na obhajobu a proklamovanie zásady kontradiktórnosti demonštrujeme na podklade rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva. Primárnym cieľom príspevku je získať odpovede na otázku, či je možné výpovede utajených svedkov považovať za kľúčový dôkaz v trestnom konaní.

Kľúčové slová: svedok, utajený svedok, zásada kontradiktórnosti, dôkaz, Európsky súd pre ľudské práva.

Abstract: The presented paper deals with the institute of secret testimony of witnesses in particularly serious forms of organized activity. We demonstrate interference with the constitutionally guaranteed right to a defense and the proclamation of the adversarial principle on the basis of the decision-making activity of the European Court of Human Rights. The primary goal of the paper is to obtain an answer to the question of whether the testimony of secret witnesses can be considered as key evidence in criminal proceedings.

Key words: witness, classified witness, adversarial principle, evidence, European Court of Human Rights.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050.

ÚVOD

Použitie výpovede utajených svedkov ako dôkazu v trestnom konaní je zásahom do ústavou garantovaného práva na obhajobu a uplatnenie tohto práva významne sťažuje, preto je potrebné vždy skúmať, akou mierou výpovede utajených svedkov prispeli k usvedčeniu obžalovaného. V prípade, že výpovede utajených svedkov sú jedinými, resp. rozhodujúcimi dôkazmi o vine obžalovaného, nie sú tieto dôkazy postačujúce na prijatie záveru o vine obžalovaného.²

Rozhodovacia činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva je pre aplikačnú prax súdov, nielen Slovenskej republiky, mimoriadne významná. V zmysle čl. 7 ods. 5 Ústavy SR, je Slovenská republika zmluvným štátom Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý je medzinárodnou zmluvou majúcou prednosť pred slovenskými zákonmi a prípadné rozpory vykladá a prejednáva práve Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“).

Z tohto dôvodu, sme sa rozhodli na tomto mieste ilustrovať čitateľovi prípad vedený pred Európskym súdom pre ľudské práva, ktorého stranou síce nie je Slovenská republika, ale sme toho názoru, že výborne demonštruje jednak význam dodržiavania ochranných opatrení dohodnutých v rámci ochranej dohody a jednak vykresľuje reálnu podobu dodržiavania týchto opatrení nielen zo strany chráneného svedka, ale aj jeho blízkych osôb.

1 (Ne)odôvodnenosť ukončenia ochranej dohody

Spomenuté atribúty budeme prezentovať na prípade *R. R proti Maďarsku*,³ ktorého skutkové okolnosti boli nasledujúce. Pred ESLP sťažovateľ namietal, že úrady pri rozhodnutí o vylúčení z programu nezohľadnili pretrvávajúce nebezpečenstvo hroziace zo strany organizácie, proti ktorej vypovedal a že jeho partnerka a deti počas piatich rokov v programe na ochranu svedkov boli bez akejkoľvek starostlivosti, navyše s nedostatočnou ochranou spočívajúcou iba v poskytnutí telefónneho čísla pre prípad núdze

² Nález Ústavného súdu SR sp.zn. IV. ÚS 268/2011 z 22. septembra 2011.

³ Bližšie pozri rozsudok veľkého senátu č. 19400/11 vo veci *R. R proti Maďarsku* zo 4. decembra 2012.

a občasných návštevách policajtov, pričom vrátenie pôvodnej totožnosti a školská dochádzka detí nevyhnutne viedli k odhaleniu účasti sťažovateľov v ochrannom programe.

Sťažovateľ ešte pred podaním tejto sťažnosti súhlasil, že bude spolupracovať s políciou pri rozkrývaní činnosti drogovej mafie, ktorej bol členom. V tejto súvislosti bol on, jeho partnerka a ich tri deti zaradení do programu ochrany svedkov, kde im okrem iného bola štátom poskytnutá nová totožnosť, platené životné náklady, sociálne a zdravotné poistenie a taktiež vzdelávanie detí. V priebehu výkonu trestu odňatia slobody, ku ktorému bol sťažovateľ odsúdený spolu s ďalšími členmi zločineckej organizácie, tento porušil podmienky účasti v ochrannom programe (bol pristihnutý v cele pri telefonickej komunikácii cez internet prostredníctvom notebooku držaného bez povolenia, **pravdepodobne** s osobou patriacou do zločineckých kruhov), a preto bol on aj celá jeho rodina vyradená z programu ochrany svedkov. Domnievame sa, že je mimoriadne dôležité zdôrazniť, že odsúdenému sťažovateľovi vládne orgány nikdy nedokázali opätovné nadviazanie vzťahu so zločineckým prostredím.

Európsky ochranca práv v odôvodnení rozhodnutia uviedol, že z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd vyplýva pre štát pozitívny záväzok prijať preventívne operatívne opatrenia na ochranu jednotlivca, ktorého život je ohrozený trestným činom iného človeka. Pripustil, že takáto povinnosť nemá pre štát predstavovať nemožné alebo neprimerané bremeno a že nie každé údajné nebezpečenstvo si vyžaduje prijatie takýchto opatrení. Uviedol však, že s ohľadom na povahu práv zaručených článkom 2 Dohovoru (právo na život), postačuje poukázať na to, že **vnútroštátne orgány neurobili všetko, čo mohlo byť rozumne očakávané, aby predišli skutočnému a bezprostrednému nebezpečenstvu, ktorého si boli alebo mali byť vedomí**. Rovnako v danej veci ESHP poukázal na skutkový stav v prípade *Osman proti Spojenému kráľovstvu*.⁴ Avšak, v danom prípade musel súd konštatovať, že podanie strán mu neumožnilo dostatočné posúdenie, či nebezpečenstvo hroziace sťažovateľovi a jeho rodine bolo skutočné a bezprostredné.

Súd však vyjadril názor, že vnútroštátne orgány poskytnutím ochrany implicitne pripustili existenciu vážneho ohrozenia života, zdravia alebo

⁴ Bližšie pozri rozsudok č. 23452/94 vo veci *Osman proti Spojenému kráľovstvu* z 28. októbra 1998.

osobnej slobody sťažovateľov, čo nebolo možné vylúčiť vo svetle povahy mafiánskych konfliktov a s ohľadom na spoluprácu sťažovateľa s políciou. Súd bol teda jednoznačne toho názoru, že v čase, keď sťažovateľovi a jeho rodine bola poskytnutá ochrana, čelili vážnemu nebezpečenstvu, proti ktorému mali byť chránení (dovoľme si podotknúť, že to je primárna úloha zaradenia osôb do programu na ochranu svedkov). V tomto prípade ESJP nepresvedčilo ani tvrdenie maďarskej vlády, ktorá namietala, že riziko nebezpečenstva bolo zmenšené v dôsledku odsúdenia niektorých členov mafiánskej skupiny a napokon ani skutočnosť, že sťažovateľ so svojou rodinou boli z programu ochrany vylúčení z iných dôvodov ako spočívajúcich v tom, že by nebezpečenstvo pominulo, ale z dôvodu nedokázaného opätovného napojenia na mafiánske štruktúry. Európsky súd na podklade týchto skutočností dospel k záveru, že **vnútroštátne orgány vystavili partnerku sťažovateľa a ich spoločné deti možnému ohrozeniu života v podobe pomstvy zo strany mafiánskej skupiny, a teda vo vzťahu k partnerke a deťom orgány nenaplnili požiadavky čl. 2 Dohovoru** (právo na život).⁵ Ďalej súd rozhodol podľa čl. 46 Dohovoru (záväznosť a vykonávanie rozsudkov), že na ochranu rodiny musia byť prijaté primerané opatrenia vrátane riadneho utajenia totožnosti v nevyhnutnom prípade.⁶

Na podklade tohto rozhodnutia je možné konštatovať, že došlo k porušeniu ochrannej dohody, ktorého následkom bolo vylúčenie chráneného svedka a jeho blízkych osôb z tejto dohody. Tvrdíme však, že nie každé porušenie ochrannej dohody by malo automaticky znamenať jej zánik, resp. odstúpenie od nej. Je dôležité individuálne posúdiť konkrétne skutočnosti a zvážiť všetky okolnosti daného prípadu, ktoré viedli chráneného svedka k jej porušeniu, resp. je nevyhnutné zistiť, či k porušeniu ochrannej dohody vôbec došlo. V danom prípade si dovoľme poznamenať, že vládne orgány sa nedostatočne, takpovediac vôbec, nevysporiadali s okolnosťami prípadu, pretože nepreukázali, že inkriminovaný telefonát sťažovateľa bol s osobou z mafiánskych štruktúr, a teda spúšťačom konštatovania o porušení ochrannej dohody bolo nepravdivé zistenie. Vylúčenie sťažovateľa aj jeho rodiny z programu na ochranu svedkov teda považujeme zo strany

⁵ Vo vzťahu k sťažovateľovi súd konštatoval, že jeho sťažnosť je neopodstatnená, pretože vo výkone trestu odňatia slobody bol zaradený v časti väznice s prísnyim režimom, kde nebolo preukázané žiadne hroziace nebezpečenstvo.

⁶ Bližšie pozri rozsudok veľkého senátu č. 19400/11 vo veci *R. R proti Maďarsku* zo 4. decembra 2012.

vládných orgánov za **neprimerané riešenie**, v ktorom rozhodne nebolo zohľadnené pretrvávajúce nebezpečenstvo hroziace najmä sťažovateľovej manželke a deťom zo strany zločineckej organizácie.

Na základe toho si dovoľíme konštatovať, že ESLP veľmi starostlivo pristupuje k opatreniam súvisiacim s ochranou svedkov, a to nielen voči osobám, ktoré poskytujú svedectvo v danej veci, ale aj voči im blízkym osobám. Práve uvedený prípad ilustruje tú situáciu, keď ESLP rozhodol o nedostatočnej ochrane blízkych osôb odsúdeného, čo je dôkazom fungujúceho systému ochrany nielen osoby vypovedajúcej, ale aj jej blízkym osobám. S ohľadom na uvedené si teda dovoľujeme hodnotiť dané rozhodnutie veľmi pozitívne a konštatujeme tak, že európsky garant ľudských práv adekvátne a primerane ochraňuje tak svedkov, ako aj im blízke osoby, ktorí nie vlastnou vinou spadnú do hľadáčika kriminálnych skupín a môžu byť objektom ich pomsty.

2 Výpovede utajených svedkov v rámci judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva

Nasledujúcu kapitolu predkladaného príspevku venujeme rozhodovacej praxi Európskeho súdu pre ľudské práva, konkrétne prípadom, ktorých dôkazná pozícia sa opierala iba o výpovede utajených svedkov.

Prvým zo spomínaných je prípad *Krasniki proti Českej republike*.⁷ Uvedený prípad sa týkal drogovej trestnej činnosti, konkrétne trestného činu nedovolenej výroby a držania omamných a psychotropných látok a jedov podľa Trestného zákona vtedy platného v Českej republike. V danej veci proti obvinenému vystupovali dve osoby, ktoré z obavy o svoj život vystupovali v pozícii anonymných svedkov. Okresný súd svoj výrok o vine obžalovaného založil vyslovene iba na výpovediach dvoch anonymných svedkov a odôvodnil to tým, že utajenie totožnosti pred výsluchom má za cieľ zaistiť ich bezpečnosť, čo bolo v súlade s § 55 ods. 2 trestného rádu (platného v čase rozhodovania v danej veci). Vzhľadom na závažnosť trestnej činnosti a obavám svedkov vypovedať, súd bol toho presvedčenia, že je to odôvodnené. Po zvážení všetkých relevantných dôkazov súd rozhodol, že

⁷ Bližšie pozri rozsudok veľkého senátu č. 51277/99 vo veci *Krasniki proti Českej republike* z 28. februára 2006.

svedectvá anonymných svedkov sú dôveryhodné a vo vzájomnom súlade proti sťažovateľovi.

Krajský súd v danej veci zamietol sťažovateľovo odvolanie, pričom jeho námietku proti využitiu inštitútu anonymných svedkov prehlásil za neopodstatnenú. Ústavný súd Českej republiky taktiež sťažovateľovu sťažnosť odmietol ako neopodstatnenú a bol toho názoru, že v zmysle policajných záznamov boli obaja anonymní svedkovia vypočúvaní v prítomnosti sťažovateľovho obhajcu, ktorý im mohol klásť otázky.

V danej právnej veci podal sťažnosť dokonca aj minister spravodlivosti, ale táto bola Najvyšším súdom Českej republiky zamietnutá. Najvyšší súd ČR sa stotožnil s právnym názorom Ústavného súdu ČR.

Sťažovateľ teda podal sťažnosť na ESLP odôvodnenú tými skutočnosťami, že bol usvedčený iba na základe výpovedí anonymných svedkov. Ďalej tvrdil, že mu súdne konanie neposkytovalo dostatočné záruky spravodlivého procesu a v neposlednom rade, že nebolo jeho právnomu zástupcovi umožnené stretnutie so svedkami pri výsluchu, a tak možnosť zistiť ich totožnosť. Európsky súd pre ľudské práva na úvod skonštatoval, že usvedčenie obvineného na základe výpovedí anonymných svedkov nie je za každých okolností nezlučiteľné s Dohovorom. V prípade, ak je zachovaná anonymita svedkov obžaloby, potýka sa obhajoba s mimoriadnymi problémami a v tom prípade je **nevyhnutné**, aby znevýhodnenie obhajoby bolo **dostatočne vyvážené** zvláštnym postupom súdnych orgánov. Na naplnenie tohto princípu by sťažovateľovi nemalo byť bránené zistiť, resp. overiť vierohodnosť anonymných svedkov.⁸ ESLP taktiež odkazoval na svoje iné rozhodnutia, napríklad prípad **Kok proti Holandsku**,⁹ v ktorom judikoval, že pri hodnotení, či postup pri výpovedi anonymného svedka stačil k vyváženiu problémov spôsobených obhajobe je treba prikladať patričný význam miere, v ktorej bolo anonymné svedectvo rozhodujúce pre sťažo-

⁸ Bližšie k tomu pozri rozsudok č. 11454/85 vo veci *Kostowski proti Holandsku* z 20. novembra 1989. V tomto prípade bolo odsúdenie sťažovateľa založené výlučne na výpovediach dvoch anonymných svedkov pred políciou a vyšetrojúcim sudcom, ktorí nepoznali totožnosť tohto svedka. Utajený svedok nebol vypočutý na hlavnom pojednávaní. V rámci rozhodnutia ESLP judikoval, že **anonymné svedectvá nie je možné použiť ako usvedčujúci dôkaz pre rozpor s právom na obhajobu a právom na spravodlivý proces**. Následne však judikatúra preukázala, že **použitie výpovedí anonymných svedkov k rozhodnutiu o vine a treste nie je vždy nezlučiteľné s EDEP, ale nesmie ísť o kľúčové usvedčujúce dôkazy**.

⁹ Bližšie k tomu pozri rozsudok č. 43149/98 vo veci *Kok proti Holandsku* zo 4. júla 2000

vateľovo usvedčenie. V prípade, ak takéto svedectvo anonymného svedka nebolo v žiadnom ohľade rozhodujúce pre odsúdenie sťažovateľa, bola obhajoba znevýhodnená v omnoho menšej miere. Avšak v prípade **Krasniki proti Českej republike** boli výpovede anonymných svedkov jediným dôkazom proti sťažovateľovi, resp. nebol predložený žiadny iný dôkaz, ktorý by technicky dokumentoval situáciu, ktorú svedkovia popisujú vo svojich výpovediach. Aj na podklade týchto skutočností ESLP koštatoval **porušenie** čl. 6 ods. 1 a ods. 3 písm. d) Dohovoru spočívajúce v tom, že české orgány usvedčili sťažovateľa len na základe výpovedí anonymných svedkov. Domnievame sa, že v prípade, ak je výpoveď utajeného svedka jediným, resp. rozhodujúcim dôkazom, je nevyhnutné obhajobe zabezpečiť vyvažujúce opatrenia, aby nedošlo k porušeniu princípu kontradiktórnosti, resp. práva na spravodlivý proces.

Obdobnú situáciu ako v prípade **Krasniki proti Českej republike** riešil ESLP aj v prípade **Balta a Demir proti Turecku**.¹⁰ Prípád pojednáva o nelegálnej organizácii kurdských pracujúcich (ďalej len „PKK“), pri ktorých v rámci trestného stíhania boli využité výpovede utajeného svedka. Utajený svedok uviedol oboch sťažovateľov za členov nelegálnej organizácie PKK. Tento utajený svedok bol vypočúvaný sudcom, a to v neprítomnosti verejnosti. Na základe tejto skutočnosti sťažovatelia popreli výpoveď utajovaného svedka a tvrdili, že tento svedok bol vypočúvaný bez prítomnosti advokáta sťažovateľov, a teda im bola odopretá možnosť klásť mu otázky. *De facto* sťažovatelia nemali možnosť vypočuť svedka v žiadnej fáze trestného konania, a pretože bol výsluch utajovaného svedka jediným usvedčujúcim dôkazom, tento svedok mal byť vypočúvaný verejne.

Rozhodovanie európskeho garanta ľudských práv v danom prípade považujeme za pokrokové, pretože pri posudzovaní spravodlivosti trestného konania vo vzťahu k použitiu výpovede svedka, ktorý nebol prítomný pri ústnom pojednávaní, súd posudzoval **tri aspekty**. Tieto tri aspekty súd judikoval v rámci mimoriadne známeho prípadu vedeného pred ESLP, konkrétne **Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému kráľovstvu**.¹¹ Po prvé súd

¹⁰ Bližšie k tomu pozri rozsudok č. 48628 vo veci *Balta a Demir proti Turecku* z 23. júna 2015.

¹¹ Bližšie pozri rozsudok veľkého senátu č. 26766/05 vo veci *Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému kráľovstvu* z 15. decembra 2011.

V danom prípade išlo o túto skutkovú situáciu. Prvý sťažovateľ pán Al-Khawaya bol obžalovaný a odsúdený za sexuálny nátlak, ktorého sa mal dopustiť ako lekár na svojich

overil, či existoval závažný dôvod, pre ktorý bolo sťažovateľom znemožnené klásť svedkom otázku. V prejednávanej veci totiž vnútroštátne súdy v trestnom konaní v žiadnej fáze neumožnili obhajobe vypočuť utajovaného svedka a neodôvodnili, prečo má byť totožnosť tohto svedka utajená. Rovnako zo spisu nevyplývalo, že by sa súdy snažili zistiť, či sa strach z prezradenia zakladal na konkrétnych a objektívnych dôvodoch (čo bolo, mimochodom, ich povinnosťou). Súd konštatoval, že ani okolnosť, že ob-

dvoch pacientkach, keď boli v hypnóze. Jedna z poškodených sa o tejto situácii zdôverila svojim priateľkám a podala na pána Al-Khawaya trestné oznámenie, následne spáchala samovraždu. Počas hlavného pojednávania bolo z dôvodu samovraždy tejto poškodenej prečítaná jej výpoveď porote, pričom sudca konštatoval, že obsah výpovede je dôležitý pre stranu obžaloby z dôvodu neexistencie iných priamych dôkazov. V danom prípade dostala strana obhajoby možnosť podrobiť krížovému výsluchu všetkých svedkov a týmito krížovými výsluchmi sa preukázalo, že pri výpovedi prvej sťažovateľky (v čase konania súdneho pojednávania už mŕtvej) na polícii, existovali iba veľmi malé nezrovnalosti v porovnaní s výpovedami jej priateľiek. Sťažovateľ bol teda odsúdený k trestu odňatia slobody na 27 mesiacov.

Prípád pána Taheryho spočíval v tom, že ten mal údajne pobodať iného človeka do chrbta počas hádky dvoch znepriatelených gangov. Je dôležité upozorniť, že poškodený nevedel povedať, kto ho pobodal iba si pamätal, že mu pán Tahery pomohol do nemocnice na ošetrovanie. Utajený svedok v tomto prípade, pán T. uviedol, že videl ako pán Tahery pobodal poškodeného. Sudca, ktorý tohto utajeného svedka vypočúval, usúdil, že utajený svedok sa bojí podať svedectvo, avšak jeho strach nie je priamo vyvolaný sťažovateľom. Na tomto základe utajený svedok nevypovedal pred súdom, ale bola iba prečítaná jeho výpoveď z prípravného konania.

Oba tieto prípady boli riešené pred ESLP vo veci porušenia čl. 6 ods. 1 a ods. 3 písm. d) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, pretože odsúdenie oboch sťažovateľov bolo do značnej miery opreté o **výpovede utajených svedkov**. S ohľadom na tento fakt sa sťažovatelia domnievali, že im bolo upreté právo na spravodlivý proces a nebola zachovaná kontradiktórnosť trestného procesu.

ESLP v daných prípadoch konštatoval, že v prípade, ak sa odsúdenie opiera výlučne alebo v rozhodujúcej miere o výpoveď utajovaného svedka, musia byť dané vyvažujúce faktory vrátane procesných záruk. Súd zároveň vymedzil **3 relevantné zásady**, ktoré je nutné skúmať v prípade utajovaných svedkov v súvislosti s právom na spravodlivý proces a využitie výpovedi utajovaného svedka ako jediného dôkazu. Ide o tzv. **Al-Khawaya a Tahery test**. V predmetnom teste je nutné vymedziť 3 zásady. Prvou zásadou je existencia adekvátneho dôvodu pre utajenie totožnosti svedka a jeho neúčast' na hlavnom pojednávaní, resp. verejnom zasadnutí. Druhou zásadou je, že výpoveď utajovaného svedka predstavuje jediný a rozhodujúci dôkaz v konkrétnom prípade. A tretia zásada spočíva v tom, že je nevyhnutné zaistiť dostatočne vyvažujúce opatrenia zásahu do práv obhajoby. O uvedených zásadách platí, že na to, aby sme mohli prejsť k naplneniu druhej zásady, musí platiť prvá zásada a na to, aby sme mohli prejsť k tretej zásade je nevyhnutné, aby platila aj prvá a aj druhá zásada.

žalovaní sú členmi nelegálnej organizácie, nezbavujú súdy povinnosti odôvodniť rozhodnutie o utajení svedkov. Na základe toho súd prehlásil, že v prejednávanej veci **nebolo dokázané, že existoval závažný dôvod**, ktorý by sťažovateľom znemožňoval vypočuť svedka.

V rámci druhého bodu ESLP skúmal, aká bola váha výpovede utajeného svedka pri odsúdení sťažovateľov, teda či išlo o jediný alebo o rozhodujúci dôkaz ich viny. V prejednávanej veci vzali vnútroštátne súdy pri rozhodovaní do úvahy viac dôkazov. Teda výpoveď utajeného svedka nebola jediným dôkazom o vine sťažovateľov. Avšak ostatné dôkazy sa týkali iba účasti sťažovateľov na manifestáciách usporiadaných PKK, teda pre súd bolo nepochybné, že **rozhodujúcim dôkazom pre výrok o vine sťažovateľov bola práve výpoveď anonymného svedka**.

V treťom bode sa ESLP zaoberal otázkou, či boli sťažovateľom poskytnuté dostatočné procesné záruky, ktoré by vyvážili zúženie ich práva vypočuť svedka. Vnútroštátne súdy poznali totožnosť anonymného svedka, avšak nepokúsili sa preveriť jeho dôveryhodnosť ani spoľahlivosť jeho výpovede. Teda súd, ktorý rozhodoval o vine a treste sťažovateľov, svedka nevypočúval, z čoho plynie, že ani nemal možnosť priamym pozorovaním utvoriť si vlastný a nesprostredkovaný názor na jeho dôveryhodnosť a spoľahlivosť. Záverom teda ESLP konštatoval, že **postup súdu nezabezpečoval sťažovateľom záruky, ktoré by vykompenzovali sťažený stav pre obhajobu**.

Záverom konštatujeme, že sťažovatelia a ich obhajcovia nemali v žiadanom štádiu trestného konania možnosť vypočuť anonymného svedka a spochybniť jeho dôveryhodnosť, pričom ESLP konštatoval, že tak bolo možné urobiť aj bez narušenia legitímneho cieľa – ochrany totožnosti svedka. Ako alternatívu súd navrhoval možnosť vypočuť svedka v oddelenej miestnosti s audio a videoprenosom na ústné pojednávanie, kde by mu boli kladené otázky. Súd musel tiež skonštatovať, že vnútroštátne súdy sa ani nesnažili nájsť iný, menej obmedzujúci spôsob ochrany svedka. ESLP teda vo vyššie posudzovanom prípade konštatoval, že práva sťažovateľov na obhajobu boli porušené, a to spôsobom, ktorý odporuje požiadavkám spravodlivého procesu, t. j. došlo k **porušeniu** čl. 6 ods. 1 a ods. 3 písm. d) Dohovoru.¹²

¹² Bližšie pozri rozsudok veľkého senátu č. 48628/12 vo veci *Balta a Demir proti Turecku* z 23. júna 2015.

Z dôvodu poskytnutia čo možno najpestrejšieho spektra prípadov riešených pred ESLP sme sa rozhodli zaradiť ho do danej problematiky aj prípad **Pesukic proti Švajčiarsku**,¹³ ktorý je odlišným prípadom ako dva predchádzajúce. Daný prípad sa zakladá na tomto skutkovom stave. Pán Pesukic bol uznaný za vinného z niekoľkých trestných činov súvisiacich s drogami a za trestný čin vraždy. Ako dôkaz proti nemu bola použitá svedecká výpoveď utajeného svedka, ktorý prokurátorovi pri výsluchu uviedol, že videl sťažovateľa ako strelil poškodeného zo zadu do krku. V priebehu výsluchu bol utajený svedok vo zvláštnej miestnosti s policajtom, sudcom a tlmočníkom a strana obhajoby sedela v inej miestnosti a výsluch počúvala prostredníctvom zvukového zariadenia modulujúceho svedkov hlas. Na konci tohto výsluchu dostala strana obhajoby možnosť klásť svedkovi otázky prostredníctvom tohto zvukového zariadenia. Na nasledujúcich výsluchoch tohto utajovaného svedka to vyzeralo obdobne, čo do zabezpečovania ochrany jeho identity. Na základe týchto skutočností, vnútroštátny súd v Zürichu konštatoval, že výpoveď utajovaného svedka bola vierohodná a relevantná. Podmienky pre použitie inštitútu utajeného svedka boli naplnené, pretože utajovaný svedok vierohodným spôsobom vysvetlil, že jeho život je v ohrození v prípade, že by sťažovatelia alebo osoby im blízke poznali jeho identitu. Utajovaný svedok sa vyslovil, že je jedinou osobou, ktorá videla spáchanie trestného činu a ktorá sa odvážila svedčiť. V neposlednom rade uvádzame, že okrem výpovede utajovaného svedka boli všetky ďalšie dôkazy len nepriame. Tento prípad možno považovať za pokrokový v tom zmysle, že ESLP považoval za dostatočné, že výsluch svedka bol vykonaný v inej miestnosti ako v pojednávacej sieni, z čoho plynie záver, že nie je nutné, aby bol utajovaný svedok vždy a za každých okolností prítomný v pojednávacej miestnosti, ak je tento hendikep možné adekvátne vyvážiť použitými prostriedkami, ktorými v danom prípade bolo zvukové zariadenie, prostredníctvom ktorého svedok vypovedal na jednej strane a obhajoba mu kládla otázky na strane druhej.

Na rozhodovanie uvedeného prípadu využil ESLP tzv. Al-Khawaja a Tahery test, o ktorom sme hovorili už v texte. Ako prvú otázku si ESLP musel zodpovedať, či existuje dostatočný dôvod na utajenie totožnosti svedka a na jeho neprítomnosť na súdnom konaní. Podľa Nejedlého sa vnútro-

¹³ Bližšie pozri rozsudok č. 25088/07 vo veci *Pesukic proti Švajčiarsku* zo 6. decembra 2012.

štátne súdy vôbec nezaoberali otázkou, či je strach utajovaného svedka z odvety skutočný a uspokojili sa s domnienkou, že existovala možnosť odvety.¹⁴ Dovoľme si konštatovať, že súdy sa vôbec nezaoberali skutočnosťou, či u utajovaného svedka existoval odôvodnený strach zo sťažovateľa, resp. či takýto strach je v takej miere, aby odôvodňovala utajenie jeho totožnosti z možnej odvety. Na základe uvedeného, ESLP konštatoval, že existoval dostatočný dôvod považovať strach utajeného svedka za dostatočný na to, aby odôvodňoval utajenie totožnosti svedka.

Pri skúmaní druhej otázky, či výpoveď utajovaného svedka predstavuje jediný a rozhodný dôkaz, ESLP dospel k záveru, že výpoveď utajeného svedka v tejto kauze nebola jediným usvedčujúcim dôkazom, ale niesla značný význam pre rozhodnutie o vine a treste.

Zodpovedanie tretej otázky, či je nevyhnutné zaistiť dostatočné vyvažujúce opatrenia zásahu do práv obhajoby, v danej veci ESLP konštatoval, že vnútroštátne súdy si boli plne vedomé vyvažujúcich opatrení, pretože bol utajovaný svedok vypočutý predsedom senátu (a nie prokurátorom), totožnosť utajovaného svedka bola potvrdená vyšetrovateľom a tiež bola známa prokurátorovi a predsedovi senátu. Prokurátor a vyšetrovateľ boli vypočutí vo vzťahu k svedkovej trestnej minulosti a vierohodnosti a samotný utajovaný svedok bol vypočutý pred celým súdom.

V danom prípade teda ESLP jednoznačne konštatoval, že **nedošlo** k porušeniu čl. 6 ods. 1 a ods. 3 písm. d) Dohovoru, pretože považuje za rozhodujúce, že počas výsluchu pozorovali členovia súdu utajovaného svedka a obhajca sťažovateľa mal príležitosť klásť svedkovi otázky.

ZÁVER

Na podklade rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva sme sa snažili čitateľovi demonštrovať jej rozmanitosť. V dvoch z troch predstretých prípadov neboli dôkazy v podobe výpovedí utajovaných svedkov sprístupnené obhajobe. V takom prípade ESLP musí skúmať postup vnútroštátnych súdov vedúci k rozhodnutiu a skutočnosť, či postupovali v súlade s požiadavkami kontradiktórnosti konania a práva na spravodlivý proces. Zachovanie kontradiktórnosti konania je pre súd sťažené ob-

¹⁴ NEJEDLÝ, J. Věc Pesukic proti Švýčarsku: anonymný svědek a právo vyslychat svědky proti sobě. Praha: ASPI, 2016.

zvlášť v prípadoch, keď rozhodujúci a usvedčujúci dôkaz predstavuje výpoveď utajeného svedka. Prípadoch, kde výpoveď utajeného svedka je jediným usvedčujúcim, a teda kľúčovým dôkazom nie je síce mnoho, ale objavujú sa najmä pri kauzách organizovanej a zvlášť závažnej kriminality.

Jednoznačne zastávame názor, že obhajoba musí mať zaručené právo napadnúť dôkazy predložené obžalobou. Je totiž zárukou práva na spravodlivý proces, aby obhajoba preverila pravdivosť a vierohodnosť dôkazov použitých proti nej. Na podklade uvedenej judikatúry sa však domnievame, že ani sudcovia ESLP nerozhodujú jednotným kľúčom a rozhodnutia vo veci výpovedí chránených svedkov nemožno nazvať konštantnými. Predostreli sme evidentný rozdiel pri výsluchu anonymného svedka v prípade *Pesukic proti Švajčiarsku*, oproti prípadu *Balta a Demir proti Turecku*. Prípád *Pesukic proti Švajčiarsku* možno považovať za **pokrokový** v tom zmysle, že ESLP považoval za dostatočné, že výsluch svedka bol vykonaný v inej miestnosti ako v pojednávacej sieni, z čoho plynie záver, že nie je nutné, aby bol utajovaný svedok vždy a za každých okolností prítomný v pojednávacej miestnosti, ak je tento hendikep možné **adekvátne vyvážiť použitými prostriedkami**, ktorými v danom prípade bolo zvukové zariadenie, prostredníctvom ktorého svedok vypovedal na jednej strane a obhajoba mu kládla otázky na strane druhej. Aj na tomto podklade si dovoľíme pozitívne zhodnotiť tzv. Al-Khawaja a Tahery test, ktorý by mal ESLP používať pri posudzovaní dôveryhodnosti. Na druhej strane sme si vedomí nesúrodých a rôznorodých káuz riešených pred ESLP, preto sa obávame, že nie je možné využívať jednotnú metodiku či meradlo pri rozhodovaní. Ako návrh *de lege ferenda* si predstavujeme existenciu inštitútov vyvažujúcich nevýhody spojené s pripustením takého dôkazu a umožňujúce riadne a spravodlivé posúdenie dôveryhodnosti takého dôkazu, výslovne zakotvených v právnej úprave, ktoré plynú z judikatúry ESLP.

Literatúra

1. NEJEDLÝ, J, *Věc Pesukic proti Švýcarsku: anonymný svědek a právo vyslychat svědky proti sobě*. Praha: ASPI, 2016.
2. Nález Ústavného súdu SR sp.zn. IV. ÚS 268/2011 z 22. septembra 2011.
3. Rozsudok č. 23452/94 vo veci *Osman proti Spojenému kráľovstvu* z 28. októbra 1998.
4. Rozsudok č. 11454/85 vo veci *Kostowski proti Holandsku* z 20. novembra 1989.
5. Rozsudok č. 43149/98 vo veci *Kok proti Holandsku* zo 4. júla 2000.

6. Rozsudok veľkého senátu č. 51277/99 vo veci *Krasniki proti Českej republike* z 28. februára 2006.
7. Rozsudok veľkého senátu č. 26766/05 vo veci *Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému kráľovstvu* z 15. decembra 2011.
8. Rozsudok veľkého senátu č. 19400/11 vo veci *R. R proti Maďarsku* zo 4. decembra 2012.
9. Rozsudok č. 25088/07 vo veci *Pesukic proti Švajčiarsku* zo 6. decembra 2012.
10. Rozsudok veľkého senátu č. 48628/12 vo veci *Balta a Demir proti Turecku* z 23. júna 2015.

Kontaktné údaje autora:

JUDr. Karin Vrtíková

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

kvrtikova@gmail.com

DÔVODNOSŤ VZNESENIA OBVINENIA V TRESTNOM KONANÍ V KONTEXTE UPLATNENIA INŠTITÚTU VÄZBY¹

JUSTIFICATION OF ACCUSATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE CONTEXT OF THE APPLICATION OF CUSTODY²

Mgr. Ivana Mokrá

*Katedra trestného práva a kriminológie, Pravncka fakulta
Trnavskej univerzity v Trnave*

Abstrakt: Nedávne udalosti poznamenané trestnými sthaniaми vysokopostavených osôb a ich nasledne vzatie do väzby rozprúdili nepochybne početné polemiky dotýkajúce sa dodrazovania základných práv a slobôd v trestnom konaní najmä s dôrazom na právo na osobnú slobodu. Osobitne aktuálnou problematikou sa stala právná upra-va zaistovacieho inštitútu väzby, ktorá sa dočkala v pomerne krátkej dobe legislatívnej zmeny. V tejto suvislosti však nemožno opomenut aj inštitút vznesenia obvinenia, ktorý si po nedavnych udalostiach zaslужuje osobitnú pozornosť a v kontexte väzby zohráva kluovu úhlu. Uvedená skutočnosť sa odzrkadlila aj v legislatívnej zmene, ktorá poukázala na potrebu posudzovania materiálnej podmienky väzby v podobe tzv. dôvodnosti vznesenia obvinenia, na ktorú v tejto suvislosti upozornil aj Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojom nedávnom náleze. Z uvedeného dôvodu je hlavným cieľom predkladaného príspevku nielen vymedziť zákonné podmienky vznesenia obvinenia, ale upozorniť aj na potrebu posudzovania dôvodnosti zmieneneho inštitútu ako materiálnej podmienky vedúcej do možného obmedzenia práva na osobnú slobodu.

Kluove slová: obvinenie, väzba, dôvodné podozrenie, materiálna podmienka, osobná sloboda.

Abstract: Recent events, marked by the prosecution of high-ranking persons and their subsequent detention, have undoubtedly sparked numerous controversies concerning the observance of fundamental rights and freedoms in criminal proceedings, with par-

¹ Tato práca bola podporovaná Agentúrou na podporu vyskumu a vyvoja na základe Zmluvy . APVV-19-0050.

² This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-19-0050.

ticular emphasis on the right to personal liberty. The legal regulation of the detention institute for detention has become a particularly topical issue, and it has undergone a legislative change in a relatively short period of time. In this context, however, the institute of indictment cannot be neglected, which deserves special attention after recent events and plays a key role in the context of detention. This fact was also reflected in the legislative change, which pointed to the need to assess the material condition of detention in the form of the so-called justification of the accusation, which was also pointed out in this connection by the Constitutional Court of the Slovak Republic in its recent judgment. For this reason, the main aim of the presented paper is not only to define the legal conditions for bringing charges, but also to draw attention to the need to assess the merits of the institute as a material condition for a possible restriction of the right to personal liberty.

Key words: accusation, detention, reasonable suspicion, material condition, personal liberty.

ÚVOD

Európsky súd pre ľudské práva (ďalej tiež „ESLP“) v článku 5 ods. 4 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd definuje: „*Každý, kto je zatknutý alebo inak pozbavený slobody, má právo podať návrh na začatie konania, v ktorom súd urýchlene rozhodne o zákonnosti pozbavenia jeho slobody a nariadi prepustenie, ak je pozbavenie slobody nezákonné.*“

Rýchlosť a zákonnosť atribúty, ktoré zaznievajú našou právnou spoločnosťou v posledných mesiacoch tak často, že sa ich význam míňa účinku a stávajú sa len nevedomou súčasťou tzv. trestnoprocesnej rutiny. Je možné, že s postupujúcim časom by skutočne upadli do zabudnutia a stali by sa len akýmisi domnelými zárukami, ale nanešťastie existujú zákonné prostriedky, ktoré podmienku dodržania zmiernených zásad opätovne nastolia. A tak, poznamenaní menším otrasom v základných zásadách trestného konania, sme si mohli po nedávnom náleze Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej tiež „ÚS SR“) pripomenúť opätovne ich význam.

Je nepochybné, že problematika obmedzovania osobnej slobody v trestnom konaní je previazaná s početnými problémami vyskytujúcimi sa v aplikačnej praxi. Avšak s narastajúcim napätím v spoločnosti rastie nielen požiadavka na zákonnosť postupu orgánov činných v trestnom konaní a súdov, ale aj na jeho rýchlosť s dôrazom na to, ak ide o veci dotýkajúce sa zásahu do osobnej slobody. V tomto kontexte sa nami načrtnuté prívlast-

ky nepochybne spájajú najmä s oblasťou zaistovacích inštitútov v trestnom konaní, ktoré predstavujú jeden z najzávažnejších zásahov do ľudskoprávnej sféry osôb. V tejto súvislosti ide najmä o inštitút väzby, ktorý si po nedávnych udalostiach vyžiadal vyššiu dávku pozornosti nielen v oblasti laickej verejnosti, ale čo je zásadnejšie, aj tej odbornej, čoho výsledkom bola následná legislatívna zmena spočívajúca v skrátaní dĺžky trvania kolúznej väzby vo vybraných prípadoch. Napriek tomu je však vhodné upozorniť aj na udalosti z nedávnych dní a týždňov, ktoré reflektujú stupňujúcu sa problematiku iného inštitútu, ktorý však v kontexte väzby zohráva osobitne dôležitú úlohu, a to vznesenie obvinenia. Z uvedeného dôvodu sa predkladaný príspevok vo svojej podstate zameria nielen na podrobnú analýzu zákonných dôvodov jeho uplatnenia, ale nahliadne doň aj v zmysle jeho posudzovania ako materiálnej podmienky väzby.

1 Úvod do vznesenia obvinenia

Slovami Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „NS SR“): „*Vznesenie obvinenia je najdôležitejším procesným úkonom prípravného konania, od ktorého sa odvíja ďalší procesný postup vo veci predovšetkým s ohľadom na zásah do osobnej slobody obvineného.*“³

Uznesením o vznesení obvinenia je možné rozumieť procesný úkon policajta, prípadne prokurátora o stíhaní konkrétnej osoby, ktorú týmto momentom označujeme „obvineným“ s právami nadväzujúcimi na toto procesné postavenie. Od tejto chvíle, je možné pristúpiť k procesným úkonom, ktoré sa s osobou obvineného spájajú, či už ide o jeho zadržanie, vzatie do väzby, vyšetrovanie duševného stavu a iné.⁴ Odhliadnuc od uvedeného, nemožno opomenúť aj práva viažuce sa na osobu obvineného, ktoré sú obsiahnuté nielen v Trestnom poriadku, ale aj v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd čl. 5 až čl. 7, Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach čl. 9 až čl. 15 či v Ústave Slovenskej republiky čl. 17 prípadne čl. 50. Z dôvodu rozsiahlej právnej úpravy je potrebné klásť dôraz na ich dodržiavanie v trestnom konaní.

³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 4 Tdo 26/2016 zo 14. júla 2016.

⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. 2019. Trestný poriadok. Veľký komentár. 4. akt. vyd. Žilina: Eurokódex, 2019, s. 488.

S ohľadom na recentnú prax podopretú relevantnými zákonnými ustanoveniami Trestného poriadku (ďalej tiež „TP“) možno vysloviť konštatovanie o existencii troch základných kumulatívnych podmienok, od splnenia ktorých sa odvíja následná zákonnosť uznesenia o vznesení obvinenia a to:

- a) začatie trestného stíhania,
- b) odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba,
- c) dodržanie obsahových náležitostí.

Právo rozhodnúť o vznesení obvinenia prináleží len policajtovi, prípadne prokurátorovi. Napriek tomu, že novelizáciou TP a prijatím zákona č. 274/2017 Z. z. o obetiach trestných činov a o zmene a doplnení niektorých zákonov prišlo k posilneniu postavenia osôb poškodených trestnou činnosťou, ktoré majú zákonný nárok na to, aby bolo podozrenie zo spáchania trestnej činnosti voči nim náležite objasnené a páchatelia spravodlivo potrestaní, nemajú právnym poriadkom zaručené „právo na vznesenie obvinenia“. Posúdenie, či existuje dôvod na začatie trestného stíhania s následnou potrebou vzniknúť obvinenie, je vo výlučnej právomoci orgánov činných v trestnom konaní (ďalej tiež „OČTK“). V tomto ohľade nevznesenie obvinenia nepredstavuje porušenie základného práva a slobody poškodeného.⁵ Inými slovami, poškodený ako subjekt trestného konania a tiež procesná strana v konaní pred súdom má síce právo aktívne vystupovať pri zisťovaní skutkového stavu veci a uplatniť nárok na náhradu škody (tzv. adhézne konanie), ale nedisponuje oprávnením „uplatňovať trestné obvinenie“.⁶

Opravným prostriedkom proti uzneseniu o vznesení obvinenia je sťažnosť, ktorej však zákonodarca s poukazom na § 185 ods. 6 TP nepriznal odkladný účinok. Inými slovami, uznesenie o vznesení obvinenia je účinné od jeho vydania, resp. je okamžite vykonateľné. Vykonateľnosť znamená aj okamžitú záväznosť uvedeného rozhodnutia, ktoré je automaticky spôsobilé byť ďalej použité ako základ pre realizáciu ďalších procesných prostriedkov podľa Trestného poriadku vrátane rozhodovania o väzbe.⁷

⁵ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 228/2013-10 zo 17. apríla 2019.

⁶ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 258/2014 z 28. apríla 2014.

⁷ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 303/2014-14 z 18. júna 2014.

2 Zákonné podmienky vznesenia obvinenia

2.1 Začatie trestného stíhania

Začatím trestného stíhania sa doposiaľ vedené trestné konanie tzv. „predprípravné“⁸ mení na konanie „prípravné“ a s ohľadom na skúmanú problematiku dochádza k naplneniu prvej podmienky pre vznesenia obvinenia.

Vychádzajúc z aktuálne platných ustanovení Trestného poriadku, predstavuje začatie trestného stíhania primárnu podmienku, ktorej dodržanie predchádza samotnému vzneseniu obvinenia či už v podobe začatia trestného stíhania vo veci (§ 199 ods. 1 TP), a to na podklade trestného oznámenia, prípadne podnetu či zaistovacím, neodkladným, prípadne neopakovateľným úkonom alebo následne kombináciou so vznesením obvinenia (§ 206 ods. 2 TP), tzv. začatím trestného stíhania voči konkrétnej osobe.

Je na mieste zhodnotiť, že uvedená podmienka reflektuje tzv. akcesoritu vo vzťahu k vzneseniu obvinenia, inými slovami, opomenutie začatia trestného stíhania pri vznesení obvinenia predstavuje závažné procesné pochybenie, ktorého vplyv je v trestnom konaní koncipovaný v § 241 ods. 1 písm. f) TP, resp. v § 244 ods. 1 písm. h) TP, ktoré uvádza, že súd pri predbežnom prejednaní obžaloby smie obžalobu odmietnuť a vrátiť vec prokurátorovi, ak zistí závažné procesné chyby, najmä, že boli porušené ustanovenia zabezpečujúce práva obhajoby. Okrem iného ide taktiež o dôvod pre zrušenie napadnutého rozsudku odvolacím súdom podľa § 321 ods. 1 písm. a) TP pre existenciu podstatných chýb, ktoré napadnutým výrokom rozsudku predchádzali, najmä, že boli porušené ustanovenia, ktorými sa má zabezpečiť objasnenie veci alebo právo obhajoby.

2.2 Odôvodnený záver, že trestný čin spáchala určitá osoba

„Na rozdiel od začatia trestného stíhania sa pri vznesení obvinenia vyžaduje záver, že trestný čin spáchala určitá osoba, pričom tento záver musí byť dostatočne odôvodnený a musia mu predchádzať konkrétnejšie a presvedčivejšie zistenia než tie, ktoré sú potrebné na začatie trestného stíhania.“⁹

⁸ Predstavuje fakultatívne štádium trestného konania, aj z toho dôvodu môže byť opomenuté. Ide najmä o prípady realizácie zaistovacích, neopakovateľných a neodkladných úkonov, uplatnením ktorých OČTK pristúpi ihneď k začatiu trestného stíhania (§ 199 TP).

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 4 Tdo 26/2016 zo 14. júla 2016.

Zatiaľ čo pri začatí trestného stíhania „vo veci“ zákonodarca výslovné ustanovil povinnosť neuvádzať odôvodnenie,¹⁰ pri vznesení obvinenia sme svedkami opačného prístupu v podobe zakotvenia povinnosti odôvodniť, že trestný čin spáchala určitá osoba. Uvedená podmienka tak predstavuje záruku, aby nikto nebol neopodstatnene stíhaný a jej nedodržanie predstavuje nielen porušenie zásady riadneho zákonného procesu, ale aj možný dôvod uplatnenia náhrady škody v zmysle zákona č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci. Potreba vznesenia obvinenia tak musí vychádzať z presvedčivejších zistení než z tých, ktoré postačovali na začatie trestného stíhania.¹¹ Inými slovami, doposiaľ zabezpečené dôkazy musia zodpovedať vyššej miere podozrenia, že dočknutý trestný čin spáchala uvedená osoba.

Slovami ESLP, ktoré si osvojil aj NS SR: „*Dôvodné podozrenie (reasonable suspicion) predpokladá existenciu faktov alebo informácií, ktoré by objektívnemu pozorovateľovi umožnili úsudok o tom, že konkrétna osoba mohla spáchať trestný čin, pričom jeho „dôvodnosť“ závisí vždy od všetkých okolností každého konkrétného prípadu.*“¹² Pričom je potrebné zdôrazniť, že až po vznesení obvinenia sa OČTK otvára priestor na potrebné procesné úkony spojené s dokazovaním v prípravnom konaní, ktoré buď „dôvodné podozrenie“ potvrdia, alebo vyvrátia.¹³ Napriek tomu, je potrebné mať na zreteli, že vznesenie obvinenia predstavuje len akési čiastkové rozhodnutie OČTK, nie je teda možné sa nazdávať, že odôvodnenie bude zodpovedať rovnakej kvalite ako napr. úroveň odôvodnenia obžaloby.¹⁴

2.3 Dodržanie obsahových náležitostí

Vzhľadom na predchádzajúce podmienky, ktoré boli v uvedených vetách predostreté, nemožno opomenúť aj obsahové náležitosti uznesenia o vzne-

¹⁰ Pozri bližšie § 199 ods. 2 druhá veta zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

¹¹ ČENTĚŠ, J. a kol. 2019. Trestný poriadok. Veľký komentár. 4. akt. vyd. Žilina: Eurokódex, 2019, s. 488.

¹² Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Fox, Cammbell a Hartley vs. Veľká Británia* č. 12244/86, č. 12245/86, č. 12383/36 z 30. augusta 1990 tiež uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Tost 24/ 2014 z 9. júla 2014.

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tost 3/ 2010 zo 17. februára 2010.

¹⁴ Pozri bližšie [cit. 2021-09-21]. Dostupné na: <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a605-trestnoprvny-formalizmus-nas-kazdodenny-no-3>

sení obvinenia. Vzhľadnuc na § 206 ods. 3 TP, ide o označenie osoby, voči ktorej sa obvinenie vznáša, opis vyšetrovaného skutku s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za ktorých k nemu došlo tak, aby skutok nemohol byť zamenený s iným, a to aj s jeho zákonným pomenovaním, s uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona (ďalej iba „TZ“), ako aj skutočnosti, ktoré obvinenie odôvodňujú.

Na precízne dodržanie jednotlivých obsahových náležitostí následne nadväzujú aj práva obvineného, či už ide o právo byť od vznesenia obvinenia oboznámený so skutkom, ktorý sa mu kladie za vinu a jeho právnu kvalifikáciu, právo nebyť stíhaný dvakrát za ten istý skutok (*ne bis in idem*), právo vyjadriť sa ku všetkým okolnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu a k vykonávaný dôkazom, prípadne právo zvoliť si obhajcu a iné, ktorých uplatnenie zodpovedá efektívnej realizácii práva na obhajobu.

3 Dôvodnosť vznesenia obvinenia ako materiálna podmienka väzby

Väzbu možno na podklade odborných publikácií definovať ako jeden z trestnoprocených inštitútov plniacich zaisťovacia funkciu. V zmysle účelu trestného konania však platí, že k jej uplatneniu možno pristúpiť len v poslednom rade, ak sa predchádzajúce alternatívy minuli účinku. Ide teda o krajný prostriedok, výnimočné opatrenie (*ultima ratio*) trestného konania, ktorým sa intenzívne zasiahne do práva na osobnú slobodu jednotlivca.¹⁵ Avšak o väzobnom stíhaní osoby je možné rozhodnúť len v prípade, ak voči nej bolo vznesené obvinenie. Aj z tohto dôvodu je vznesenie obvinenia jednou z podmienok *sine qua non* regulárnosti vzatia do väzby a držania vo väzbe. Aby však bolo možné obvineného vziať do väzby, musí existovať tzv. dvojité materiálny predpoklad, a to nielen dôvodnosť väzby (§ 71 TP), ale aj dôvodnosť obvinenia (§ 72 TP). Inými slovami, pri rozhodovaní o väzbe je tiež potrebné dostatočne preukázať podozrenie, že obvinený spáchal skutok, ktorým naplnil znaky skutkovej podstaty príslušného trestného činu.¹⁶

¹⁵ ŠIMOVIČEK, I. a kol. 2019. Trestné právo procesné. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 112.

¹⁶ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky IV. ÚS 375/08-16 zo 16. decembra 2008.

V nadväznosti na uvedené, je povinnosťou súdov preskúmať pri rozhodovaní, či už o vzatí obvineného do väzby, alebo o jej predĺžení, dva typy hmotných podmienok (*substantive requirement*), a to dôvody svedčiace pre a proti väzbe a odôvodnenosť podozrenia zo spáchania trestného činu, na podklade ktorej bolo obvinenie vznesené. Slovom Ústavného súdu Slovenskej republiky (ďalej tiež „ÚS SR“) je povinnosťou súdu rozhodujúcom o väzbe v akomkoľvek kontexte skúmať, či „*dôvodnosť vznesenia obvinenia naďalej trvá a či nedošlo k oslabeniu dôvodov do takej miery, že by to malo za následok absenciu jedného z materiálnych predpokladov väzby*“.¹⁷

Vznesenie obvinenia tak v zmysle predmetného inštitútu nepredstavuje len formálny akt predchádzajúci rozhodnutiu o vzatí obvineného do väzby, ale aj materiálny, a to v podobe odôvodneného predpokladu, že dotknutý trestný čin obvinený aj skutočne spáchal. Zmienaná dôvodnosť vznesenia obvinenia sa stala aj predmetom diskusií dotýkajúcich sa legislatívnej zmeny právnej úpravy väzby, ktorá bola v nedávnej dobe prijatá. Napriek tomu, že ÚS SR opakovane vo svojich rozhodnutiach zdôrazňoval potrebu skúmania materiálnej podmienky väzby spočívajúcej v dôvodnosti vzneseného obvinenia, ako aj prípadných prekážok, ktoré by vedenému trestnému stíhaniu mohli prekážať,¹⁸ je na mieste zhodnotiť, že nedávne udalosti v právnej oblasti predznamenal opakovanú absenciu zmieneného posudzovania. Z uvedeného dôvodu nebolo prekvapivé ani prijatie nedávneho nálezu ÚS SR, ktorý ako jeden z mála rozpútal nosnú diskusiu nielen v oblasti posudzovania väzobných dôvodov, ale tiež dôvodnosti vzneseného obvinenia s poukazom na právne záruky osôb pozbavených osobnej slobody.

3.1 Nález ÚS SR sp. zn. III. ÚS 33/2021-80 z 13. mája 2020

V predmetnom náleze bol posudzovaný prípad sťažovateľa, ktorý sa domáhal porušenia svojich základných práv podľa čl. 17 ods. 2 a 5, čl. 46 ods. 1 a čl. 50 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky a práv podľa čl. 5 ods. 1 písm. c) a ods. 4 a čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Napriek tomu, že zmiený nález ÚS SR výrazným spôsobom zarezonoval v spoločnosti a stal sa aj jednou z nosných príčin prijatia legislatívnych zmien v oblasti väzby, a to z dôvodu, že rozhodol v prospech

¹⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. 29/2015- 68 z 18. februára 2015.

¹⁸ Tamtiež.

sťažovateľa, dovolíme si zúžiť našu pozornosť na posudzovanie v poradí prvej podmienky, a to v úvode zmienenej dôvodnosti vznesenia obvinenia a v tejto spojitosti aj potreby správnej právnej kvalifikácie skutku ako predpokladu naplnenia zákonnosti vzatia, ale aj následného držania vo väzbe.

Sťažovateľovi bolo v predmetnej veci okrem iného vznesené obvinenie aj pre obzvlášť závažný zločin vydierania podľa § 189 ods. 1 a 2 písm. c) a ods. 4 písm. c) TZ s poukazom na § 140 písm. a) a na § 141 písm. a) TZ pričom následne bol vzatý do väzby podľa § 71 ods. 1 písm. b) a písm. c) TP. Skutočnosť vznesenia obvinenia pre obzvlášť závažný zločin tak predznamenala, že v tomto prípade súd nepovolil nahradenie väzby aj z dôvodu, že nemal za preukázané existenciu výnimočných okolností prípadu (§ 80 ods. 2 TP). Jedna z nosných námietok, ktorú sťažovateľ predostrel ÚS SR spochybovala existenciu prvého materiálneho dôvodu väzby. V tejto súvislosti poukázal na to, že o absencii materiálneho dôvodu je možné hovoriť nielen v prípade, ak je z dôkazov zrejmé, že sa obvinený skutku nedopustil, ale aj vtedy, ak takýto skutok nie je správne právne kvalifikovaný a dochádza k jeho tzv. nadkvalifikácii, čím je zároveň podstatne sťažená možnosť obvineného byť prepustený z väzby prípadne žiadať o jej náhradu. V tejto spojitosti sťažovateľ súdom vyčítal najmä nedostatočnú odôvodnenosť naplnenia kvalifikačného znaku trestného činu vydierania, v kontexte ktorého nebol uvedený žiadny relevantný dôkaz odôvodňujúci naplnenie kvalifikačného znaku predmetného trestného činu. Kriticky zhodnotil aj vyjadrenie NS SR, ktorý len odkázal na odôvodnenie naplnenia zmieneného znaku v rozhodnutí špecializovaného súdu, ktoré sa však javí viac než nedostatočné.

ÚS SR v predmetnej veci okrem iného zdôraznil, že v prípade dlhšie trvajúcej väzby¹⁹ je v kontexte zabezpečenia zákonnosti potrebné posudzovať dodržanie štyroch podmienok a to, že z formálnej stránky musí existovať uznesenie o vznesení obvinenia, z materiálnej stránky sa vyžaduje existencia kvalifikovaného podozrenia zo spáchania skutku, musí existovať niektorý z väzobných dôvodov podľa § 71 ods. 1 TP a v neposlednom rade musí byť splnená požiadavka rýchlosti a osobitnej starostlivosti zo strany OČTK.

Súčasne pripomenul, že povinnosťou súdu rozhodujúceho o väzbe je zaoberať sa otázkou dôvodnosti vzneseného obvinenia, a to vrátane preskú-

¹⁹ Sťažovateľ bol väzobne stíhaný od 30. 10. 2019 do 13. 5. 2021 (temer 20 mesiacov).

mania vzneseného obvinenia zo spáchania skutku obvineným podľa kvalifikovanej skutkovej podstaty. A to z dôvodu, že práve obvinenie sťažovateľa z obzvlášť závažného zločinu vydierania bolo v početných prípadoch zdôrazňované ako dôvod jeho preventívnej väzby [§ 71 ods. 1 písm. c)]. V tejto súvislosti sa preto javilo viac než diskutabilným, z akého dôvodu mal byť sťažovateľ naďalej držaný v preventívnej väzbe, ak súd v uznesení uviedol, že sa stav veci prebiehajúcim dokazovaním nezmenil a k dôvodnosti podozrenia, že by obvinený pokračoval v trestnom konaní, nepristúpili žiadne okolnosti, ktoré by túto skutočnosť potvrdzovali.

ÚS SR síce na jednej strane vyjadril pochopenie, že vymedzenie skutku tvoriaceho podklad pre vedenie trestného stíhania väzobným spôsobom sa v závislosti od prebiehajúceho dokazovania môže meniť, ale na strane druhej kriticky zhodnotil konanie OČTK, ktorí zmienený čin v uznesení o vznesení obvinenia popisali neurčito, čoho následkom došlo k spochybneniu kvality väzobného stíhania sťažovateľa s dôrazom na zákonnosť a opodstatnenosť obmedzenia práva na osobnú slobodu.

V závere zhodnotil, že pri rozhodovaní o väzbe je nielen žiaducim, ale aj je povinným, aby súd skúmal prioritne opodstatnenosť vznesenia obvinenia, resp. skutočnosti, ktoré vyplývajú z doposiaľ vykonaného dokazovania. Inými slovami, „*súd nesmie vychádzať iba formálne z uznesenia o vznesení obvinenia, ale musí skúmať a hodnotiť dôkazy, ktoré k vzneseniu obvinenia viedli*“. V tejto spojitosti tiež pripomenul, že zmienené posudzovanie má zároveň slúžiť k zamedzeniu tzv. účelového nadkvalifikovania skutku, čoho následkom je prísnejšie posudzovanie podmienok prepustenia obvineného z väzby na slobodu a tiež zníženie pravdepodobnosti jej úspešného nahradenia. Preto ak bol nosným dôvodom, pre ktorý nebolo možné väzbu v analyzovanom prípade nahradiť obvinenia sťažovateľa z obzvlášť závažného zločinu, ktorého vymedzenie sa však javilo nedostatočné a neurčité, nie je akceptovateľným, aby bol sťažovateľ vylúčený z prostriedkov nahradenia väzby z dôvodu nesprávneho postupu OČTK.

Potreba dotknutej legislatívnej zmeny tak vyvstala aj z nedostatočného posudzovania dodržania už zmienenej podmienky a odzrkadlila sa najmä v zmene ustanovenia § 72 ods. 2 TP dotýkajúceho sa rozhodovania o (ne)vzátí do väzby. Z uvedeného dôvodu zákonodarca zmenil predchádzajúce znenie ustanovenia, ktoré ponímalo vznesenie obvinenia len ako formálny atribút rozhodovania o väzbe a nahradil ho explicitne formulovanou požiadavkou pozostávajúcou z povinnosti súdov skúmať dôvodnosť

vzneseného obvinenia. Uvedenú skutočnosť dotýkajúcu sa kladenia dôrazu na kvalitu vznesených obvinení bolo možné sledovať aj pri ich nedávnych početných zrušovaniach z dôvodu ich nezákonnosti, nedostatočnej objasnenosti, ako aj predčasnosti dotýkajúcej sa obmedzenia efektívneho uplatnenia práva na obhajobu.

V tejto súvislosti tak možno vysloviť konštatovanie, že sme svedkami opätovného, avšak postupného nastolovania povinnosti rešpektovať základné zásady trestného konania predovšetkým s poukazom na § 2 ods. 1 TP a § 2 ods. 2 TP a v tejto súvislosti najmä práva, ktoré sa v kontexte zmienených inštitútov javí o to viac podstatnejšie, a to práva na osobnú slobodu.

ZÁVER

Je nespochybniteľné, že ochranu hodnoty osobnej slobody kladie právny poriadok na jedno z popredných miest. Atribút priority jej ochrany v tomto kontexte potvrdil aj zákonodarca, keď trestné činy namierené proti už zmienenej hodnote zaradil do druhej hlavy osobitnej časti Trestného zákona hneď po trestných činoch proti životu a zdraviu. Týmto konaním jej tak vymedzil pomyselnú druhú priečku z hľadiska významu objektov, ktorým sa poskytuje ochrana prostriedkami trestného práva. Z uvedeného dôvodu nie je prekvapením, že problematiku väzby dotýkajúcu sa jedného z najzávažnejších zásahov do osobnej integrity osoby možno označiť za jednu z najdiskutovanejších tém odvetvia trestného práva procesného, ktorá si zasluhuje neustále osobitnú pozornosť. Napriek tomu, nie je možné opomenúť aj oblasť, ktorá je so zmieneným inštitútom neodmysliteľne previazaná, a to vznesenie obvinenia. Nosným dôvodom je najmä skutočnosť, že práve dotknutá legislatívna zmena poukázala na potrebu kladenia dôrazu na posudzovanie v poradí prvej materiálnej podmienky možného vzatia do väzby, a to dôvodnosti vzneseného obvinenia. Aj v súvislosti s nedávnymi početnými zrušovaniami obvinení je tak na mieste konštatovať, že OČTK, ako aj sudy sa budú musieť so zmienenou legislatívnou zmenou vysporiadať v podobe kladenia zvýšenej pozornosti posudzovania odôvodnenosti vzatia obvineného do väzby najmä v kontexte dôvodnosti vzneseného obvinenia a s ním spojenej správnej právnej kvalifikácie skutku.

Literatúra

1. ČENTĚŠ, J. a kol. 2019. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 4. akt. vyd. Žilina: Eurokódex, 2019, s. 1040. ISBN 978-80-8155-087-4.
2. <http://www.pravnelisty.sk/clanky/a605-trestnopravny-formalizmus-nas-kazdodenny-no-3> [cit. 2021-09-21].
3. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. 29/2015- 68 z 18. februára 2015.
4. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 33/2021-80 z 13. mája 2021.
5. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Fox, Cammbell a Hartley vs. Veľká Británia* č. 12244/86, č. 12245/86, č. 12383/36 z 30. augusta 1990.
6. ŠIMOVČEK, I. a kol. 2019. *Trestné právo procesné*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 418. ISBN 978-80-7380-768-9.
7. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3 Tost 3/ 2010 zo 17. februára 2010.
8. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Tost 24/ 2014 z 9. júla 2014.
9. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 4 Tdo 26/2016 zo 14. júla 2016.
10. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 228/2013-10 zo 17. apríla 2019.
11. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 258/2014 z 28. apríla 2014.
12. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky IV. ÚS 375/08-16 zo 16. decembra 2008.
13. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Kontaktné údaje autora:

Mgr. Ivana Mokrá

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

mokra.ivana@gmail.com

TREST ZÁKAZU ČINNOSTI A JEHO PRIENIKY S OBCHODNÝM A SPRÁVNÝM PRÁVOM¹

THE PROHIBITION TO UNDERTAKE CERTAIN ACTIVITIES AND ITS CONNECTION WITH THE SPHERE OF THE COMMERCIAL AND ADMINISTRATIVE LAW²

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD. – JUDr. Karin Vrtíková

*Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta, Trnavská
univerzita v Trnave*

Abstrakt: Spracovaný príspevok je venovaný vybraným otázkam aplikačného charakteru, ktoré sú nevyhnutne previazané s ukladaním trestu zákazu činnosti. Pozornosť je pritom sústredená na veľmi špecifické prepojenia existujúce v tomto ohľade medzi právom trestným a inými právnymi odvetviami, ktoré vystupujú do popredia práve v súvislosti s ukladaním trestu zákazu činnosti. Príspevok sa v bližších detailoch zaoberá dvomi zásadnými súvislosťami naznačeného charakteru, a to súvisom s právom obchodným, konkrétne s (ne)ukladaním trestu zákazu činnosti štatútom obchodných spoločností a súvisom s právom správnym, konkrétne so súbežným plynutím administratívno-právnej sankcie spočívajúcej v zákaze vedenia motorových vozidiel. Cieľom príspevku je poukázať na naznačené veľmi často prehliadané aspekty trestu zákazu činnosti a na dôsledky tým spôsobované na úrovni aplikačnej praxe.

Kľúčové slová: trest zákazu činnosti, zásada subsidiarity trestnej represie, princíp ultima ratio, sčítacia zásada, administratívna sankcia, trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia, podmienené upustenie od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti, štatút obchodnej spoločnosti, daňové trestné činy.

Abstract: The submitted contribution is devoted to selected issues of an application nature, which are necessarily linked to the imposition of a ban on activity. At the same time, attention is focused on the very specific links that exist in this respect between criminal law and other branches of law, which come to the fore precisely in connection

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0050.

² This work was supported by Slovak Research and Development Agency under the Contract No. APVV-19-0050.

with the imposition of a ban on disqualification. The article deals in more detail with two fundamental contexts of the indicated nature, namely with regard to commercial law, with (non)imposing a ban on disqualification to a company statutors and with regard to administrative law, with the simultaneous flow of administrative sanctions consisting of driving bans. The aim of the paper is to point out the very often overlooked aspects of the penalty of prohibition of activity and the consequences thus caused at the level of application practice

Key words: punishment of the prohibition to undertake certain activities, the principle of subsidiarity of criminal repression, the ultima ratio principle, the principle of counting, the administrative sanction, the offense of obstruction of the execution of an official decision, conditional waiver of the remainder of the prohibition to undertake certain activities, statutory authority of trading company, tax crimes.

ÚVOD

V súvislosti s trestom zákazu činnosti vyvstáva v aplikačnej praxi niekoľko zásadných otázok vyvolávajúcich v kruhoch odbornej verejnosti značnú názorovú roztrieštenosť. Predmetné otázky sa dotýkajú predovšetkým často opomínaných presahov tohto druhu trestu do iných právnych odvetví, a to osobitne do oblasti práva obchodného a práva správneho. Z uvedeného dôvodu bude príspevok vo svojej ďalšej časti analyzovať dva konkrétne problémy naznačeného charakteru, a to:

1. problém presahu trestného práva do obchodnoprávnej roviny, konkrétne problém (ne)ukladania trestu zákazu činnosti štatutárom obchodných spoločností, a
2. problém presahu administratívnoprávnej roviny do roviny trestnoprávnej, konkrétne problém určenia okamihu začiatku plynutia trestu zákazu činnosti v prípade kolízie trestnej a administratívnej sankcie.

1 Problém presahu trestného práva do obchodnoprávnej roviny – problém (ne)ukladania trestu zákazu činnosti štatutárom obchodných spoločností

Na prvom mieste by sme chceli upriamiť pozornosť na problém, ktorý je v kontexte trestu zákazu činnosti takmer prehliadaný, a to problém veľmi

sporadického ukladania tohto druhu trestu štatutárom obchodných spoločností za predpokladu naplnenia podmienok pre jeho uloženie špecifikovaných Trestným zákonom.

Zákonodarca koncipuje zákonnú podmienku pre uloženie trestu zákazu činnosti v ustanovení § 61 ods. 2 T.Z. Bližšie povedané, zo zmieneneho ustanovenia vyplýva, že touto podmienkou je spáchanie trestného činu v súvislosti s činnosťou, ktorej výkon sa na podklade uloženia trestu zákazu činnosti zakazuje. V tejto súvislosti možno vysloviť domnienku, že pokiaľ obvinená osoba páchala majetkovú, resp. hospodársku trestnú činnosť, a to z postavenia štatutára obchodnej spoločnosti, dochádza s najväčšou pravdepodobnosťou, ak nie priam s istotou, k logickému naplneniu kľúčovej podmienky pre uloženie trestu zákazu činnosti takémuto páchaťovi.

Na účel posúdenia frekvencie ukladania tohto trestu osobám páchajúcim uvedenú trestnú činnosť z pozície štatutárnych orgánov bol z našej strany vykonaný prieskum právoplatných rozhodnutí, konkrétne rozsudkov a trestných rozkazov, v rámci ktorých bol v postavení odsúdenej osoby práve štatutár obchodnej spoločnosti. Išlo konkrétne o dvadsať súdnych rozhodnutí, pričom výsledok prieskumu bol taký, že trest zákazu činnosti výkonu funkcie štatutárneho orgánu bol uložený v troch zo všetkých dvadsiatich posudzovaných prípadov. Z uvedeného je zrejmé, že súdy sú vo vzťahu k ukladaniu tohto druhu trestu viac ako zdržanlivé. Do pozornosti pritom možno dať fakt, že medzi predmetnými trestnými vecami figurovali dve rozhodnutia, v rámci ktorých bola súbežne odsúdená právnická osoba, v ktorej odsúdená fyzická osoba požívala postavenie štatutárneho orgánu. Je skutočne zarážajúce, že súd sa uspokojil aj v takýchto prípadoch s uložením trestu odňatia slobody s podmieneným odkladom. Pre ilustráciu uvádzame skrátený výňatok z popisu skutkového stavu z jedného z analyzovaných rozsudkov:

„Obvinený X.Y. ako štatutárny orgán a osoba konajúca za obchodnú spoločnosť A. prijal ako dodávateľ od spoločnosti B., s.r.o. objednávky na výrobu a dodanie nerezovej nádrže na čistenie odpadového vzduchu a objednávku ..., ktoré v určených lehotách nedodal, pričom pod zámienkou, že nemá prostriedky na ich výrobu vylákal od spoločnosti B., s.r.o. úhrady faktúr vystavených vopred, pričom k vyrobeniu a dodaniu predmetov objednávok napriek prijatiu týchto uvedených finančných prostriedkov obvineným X.Y. nedošlo a tento ani po opakovaných výzvach zo strany poškodenej spoločnosti nevrá-

*til ani prijaté vopred vyplatené úhrady, pričom už v čase prijatia objednávky vedel, že predmety objednávok nevyrobí a nedodá, a obvinená spoločnosť A., v rámci výkonu svojej podnikateľskej činnosti, ktorú vykonáva prostredníctvom jej štatutárneho orgánu, prijala ako dodávateľ od spoločnosti B., s.r.o. ako odberateľa objednávky ..., ktoré v určených lehotách nedodala, pričom pod zámienkou, že nemá prostriedky na ich výrobu vylákala od spoločnosti B. s.r.o., úhrady faktúr vystavených vopred, pričom k vyrobeniu a dodaniu predmetov objednávok napriek prijatiu týchto uvedených finančných prostriedkov obvinenou spoločnosťou nedošlo a táto ani po opakovaných výzvach zo strany poškodenej spoločnosti tejto nevrátila ani prijaté, vopred vyplatené úhrady, pričom už v čase prijatia objednávky vedela, že predmety objednávok nevyrobí a nedodá.*³

Uvedeným konaním spáchala aj obvinená fyzická osoba, aj obvinená obchodná spoločnosť zločin podvodu podľa § 221 ods. 1, ods. 3 písm. a) TZ. Súd uložil obvinenej fyzickej osobe trest odňatia slobody v trvaní tri roky s podmieneným odkladom na tri roky a obvinenej právnickej osobe peňažný trest a trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku. Z vyňatého uvedeného skutkového stavu je zrejmé, že štatutár – obvinená fyzická osoba preukázateľne spáchala predmetný trestný čin v súvislosti s výkonom činnosti štatutára obchodnej spoločnosti. Ako však vyplýva z výroku o treste, súd túto skutočnosť nepovažoval za smerodajnú, pokiaľ išlo o výber druhu trestu, keďže trest zákazu činnosti neuložil. Bezpochyby možno v tejto súvislosti argumentovať fakultatívnosťou ukladania trestu zákazu činnosti, z čoho logicky plynie zákonnosť postupu súdu, pokiaľ ide o posúdenie neuloženia tohto trestu štatutárovi predmetnej obchodnej spoločnosti. Na strane druhej však nemožno opomenúť jednu zásadnú, no súčasne pomerne prehliadanú skutočnosť, a to prepojenie existujúce medzi uložením trestu zákazu činnosti štatutára a obchodným právom. V tomto ohľade máme na mysli konkrétne ustanovenie § 13a Obchodného zákonníka:

„(1) Rozhodnutím súdu alebo rozhodnutím iného orgánu, ktoré je preskúmateľné súdom, ak tak ustanoví osobitný predpis, môže byť určené, že po dobu uvedenú v rozhodnutí, alebo na základe rozhodnutia súdu po dobu troch rokov od právoplatnosti rozhodnutia (ďalej len ‚rozhodnutie o vylúčení‘), fyzická osoba nesmie vykonávať funkciu člena štatutárneho orgánu alebo člena dozorného orgánu v obchodnej spoločnosti alebo družstve (ďalej len

³ Rozsudok Okresného súdu Vranov nad Topľou sp. zn. 13T/98/2019.

,vylúčený zástupca'). To platí rovnako aj pre pôsobenie ako vedúci organizačnej zložky podniku, vedúci podniku zahraničnej osoby, vedúci organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby alebo prokurista.

(2) Rozhodnutím o vylúčení je rozhodnutie, o ktorom tak ustanoví zákon.“

Ako vyplýva zo samotného znenia citovaného ustanovenia, jeho prostredníctvom prišlo k zavedeniu inštitútu tzv. diskvalifikácie, t. j. nemožnosti vykonávať funkciu štatutárneho orgánu *pro futuro*. Pokiaľ nazrieme na odsek 2 uvedeného ustanovenia, zistíme, že otázka špecifikácie toho, čo je potrebné rozumieť pod pojmom rozhodnutie o vylúčení, je ponechaná na osobitné právne predpisy. Jedným z týchto osobitných právnych predpisov je práve Trestný zákon, a to konkrétne jeho ustanovenie § 61 ods. 10, v zmysle ktorého: „Právoplatný rozsudok ukladajúci trest zákazu činnosti vykonávať funkciu člena štatutárneho orgánu, člena dozorného orgánu, vedúceho organizačnej zložky podniku, vedúceho podniku zahraničnej osoby, vedúceho organizačnej zložky podniku zahraničnej osoby alebo prokuristu je po dobu výkonu trestu rozhodnutím o vylúčení podľa predpisov obchodného práva.“

Z uvedeného vyplýva, že inštitút diskvalifikácie sa na úseku trestného práva aktivuje až na základe uloženia trestu zákazu činnosti a nie na podklade samotného odsúdenia štatutára. Pokiaľ tak sudy opomínajú ukladať štatutárom trest zákazu činnosti, umožňujú im *de facto* ďalej vykonávať predmetnú funkciu na úseku práva obchodného, čo je potrebné vyhodnotiť ako stav pomerne nežiaduci a z prevenčného hľadiska ako počin absolútne nelogický.

Okrem toho v kontexte trestu zákazu činnosti ukladaného štatutárom obchodných spoločností a predtým zmieneného nežiaduceho výsledku vzišlého z prieskumu súdnych rozhodnutí je potrebné dať do pozornosti, že v niekoľkých analyzovaných prípadoch boli štatutári dokonca odsúdení za trestnú činnosť daňovú. Dôvod, prečo je nevyhnutné poukázať na fakt v podobe odsúdenia štatutára za daňovú trestnú činnosť, je potrebné hľadať v ustanovení § 61 ods. 6 TZ. Predmetné ustanovenie totiž hovorí: „Ak súd odsudzuje páchatela za trestný čin skrátania dane a poistného podľa § 276 ods. 2, 3 alebo ods. 4, trestný čin neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods. 2, 3 alebo ods. 4, trestný čin daňového podvodu podľa § 277a ods. 2 alebo ods. 3, trestný čin nezaplatenia dane a poistného podľa § 278 ods. 2 alebo ods. 3 a trestný čin marenia výkonu správy daní podľa

§ 278a ods. 2 alebo ods. 3, uloží mu trest zákazu činnosti v hornej polovici trestnej sadzby, t. j. od päť do desať rokov.“

Dôvodová správa k predmetnému ustanoveniu doplnenému do § 61 TZ na podklade novely vykonanej zákonom č. 246/2012 Z. z. pritom uvádza, že predmetným zákonom sa zavádza obligatórne ukladanie trestu zákazu činnosti pri spáchaní konkrétne vymedzených daňových trestných činov. Zákonodarca ďalej dôvodil, že týmto spôsobom prišlo k zavedeniu analogickej právnej úpravy ako v prípade ukladania tohto druhu trestu v situácii, že súd odsudzuje páchatela za trestný čin ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289 TZ, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku. Povinné uloženie tohto trestu sa pritom v zmysle dôvodovej správy malo vzťahovať na kvalifikované skutkové podstaty daňových trestných činov, čo je zrejme aj z doslovného znenia ustanovenia § 61 ods. 6 TZ. Takýto pohľad na výklad predmetného ustanovenia možno nájsť aj v rozhodnutiach niektorých súdov. Ako príklad možno poukázať na rozhodnutie Krajského súdu Prešov,⁴ ktorý vo svojom rozhodnutí z 31. januára 2019 konštatoval, že „pri spáchaní určených daňových trestných činov novela (zákon č. 246/2012 Z. z.) účinná od 1. októbra 2012 zaviedla obligatórne ukladanie trestu zákazu činnosti. Povinné uloženie tohto trestu v prípade páchatela daňových trestných činov sa však bude vzťahovať len na kvalifikované skutkové podstaty týchto trestných činov. Ak sa obžalovaný dopustí trestného činu uvedeného v § 61 ods. 6 TZ, je súd povinný uložiť takémuto obžalovanému obligatórne aj trest zákazu činnosti v hornej polovici sadzby uvedenej v ods. 2 (od 5 a pol roka do 10 rokov).“

V nadväznosti na citované konštatovanie Krajského súdu v Prešove je však potrebné uviesť, že nie všetky sudy pristupujú k ukladaniu trestu zákazu činnosti obdobným spôsobom. V rámci prieskumu súdnych rozhodnutí sme totiž dospeli k zisteniu, že aj napriek splneniu týchto podmienok, t. j. aj napriek danosti kvalifikovanej podoby daňových trestných činov, trest zákazu činnosti výkonu funkcie štatutára uložený nebol. V predmetných rozhodnutiach pritom išlo konkrétne o odsúdenia za trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 1, 3 TZ, trestný čin neodvedenia dane a poistného podľa § 277 ods. 1, ods. 2 písm. b) TZ či trestný čin skrátenia dane a poistného podľa § 276 ods. 1, 4 TZ. V tejto súvislosti zákonite vyvstáva otázka súladnosti postupu súdov so znením ustanovenia § 61

⁴ Rozhodnutie Krajského súdu Prešov sp. zn. 6To/3/2019.

ods. 6 TZ. Pri hľadaní odpovede na naznačenú otázku je vhodné poukázať na nejednoznačnosť formulácie predmetného ustanovenia na jednej strane a na nie úplnú správnosť jeho výkladu obsiahnutého v dôvodovej správe k zákonu č. 246/2012 Z. z. na strane druhej. V tejto súvislosti si dovoľujeme vysloviť konštatovanie, že za použitia logického a doslovného výkladu možno dospieť len k jednému správneému výkladu ustanovenia § 61 ods. 6 TZ, a to výkladu, podľa ktorého možno trest zákazu činnosti pri predmetných trestných činoch daňového charakteru uložiť len fakultatívne za predpokladu splnenia podmienky vymedzenej v ustanovení § 61 ods. 2 TZ, t. j. pokiaľ páchatel spáchal daňový trestný čin v súvislosti so svojou funkciou. Až následne po naplnení tejto podmienky sa otvára priestor pre aplikáciu odseku 6, t. j. pre obligatórnu povinnosť súdu uložiť trest zákazu činnosti prísnejšie, t. j. v dĺžke od 5 do 10 rokov. Vychádzajúc z analyzovaných rozhodnutí je možné predpokladať, že obdobne na výklad ustanovenia § 61 ods. 6 TZ nahliadajú aj samotné sudy.

2 Problém presahu administratívnoprávnej roviny do roviny trestnoprávnej – problém určenia okamihu začiatku plynutia trestu zákazu činnosti v prípade kolízie trestnej a administratívnej sankcie

Okrem už analyzovaného súvisu trestu zákazu činnosti s oblasťou obchodného práva považujeme za významné zmieniť aj jeho súvis s rovinou práva administratívneho. Jedným z najzásadnejších problémov súvisiacich v tomto ohľade s trestom zákazu činnosti (konkrétne činnosti vo forme riadenia motorových vozidiel) vyvolávajúcich nejednotnosť následne vydaných súdnych rozhodnutí je problém previazaný s určením okamihu začiatku plynutia trestu zákazu činnosti uloženého rozsudkom, resp. trestným rozkazom. Predmetná otázka na prvý pohľad nevyvoláva dojem o potrebe venovania zásadnejšej pozornosti jej riešeniu. Je totiž zrejmé, že k „zahájeniu“ zákazu konkrétnej činnosti dochádza nadobudnutím právoplatnosti konkrétneho trestnoprocésneho rozhodnutia. Problém však nastáva až v prípade zistenia, že osobe odsúdeného bola v období predchádzajúcom uloženiu trestu uložená v konaní o priestupkoch sankcia administratívneho charakteru vykazujúca značnú podobnosť až identitu s trestom upraveným v ustanovení § 61 TZ. Ide o sankciu upravenú v usta-

novení § 14 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, ktorá môže rovnako ako predmetný trest spočívať v zákaze viesť motorové vozidlá po konkrétnu správnym orgánom stanovenú dobu (najviac päť rokov). Pre jednoduchšiu predstavu daného scenára možno uviesť príklad, keď odsúdená osoba bola v správnom konaní sankcionovaná zákazom viesť motorové vozidlá na obdobie troch rokov, pričom v čase právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku vydaného v trestnom konaní jej z predmetnej sankcie ešte zostala nevykonaná časť v rozsahu jedného roka. V tejto súvislosti tak zákonite vyvstávala otázka, v ktorom okamihu začne odsúdený vykonávať trest uložený súdom v trestnom konaní. Do úvahy prichádzali dve riešenia, a to:

- a) trestná sankcia začne plynúť až okamihom uplynutia sankcie správnej,
- b) trestná sankcia začne plynúť v čase nadobudnutia právoplatnosti trestnoproceného rozhodnutia, bez ohľadu na to, že v rovnakom čase plynie odsúdenému aj administratívna sankcia spočívajúca v zákaze totožnej činnosti.

Ako už bolo naznačené, predmetná otázka v aplikačnej praxi vyvolávala pomerne dlhé obdobie nejednotný postup prokurátorov i súdov,⁵ čo viedlo k stavu, v rámci ktorého sa v súdnych rozhodnutiach jednotlivých súdov objavovali obe zmienené riešenia. V tomto kontexte však nevznikal iba problém v podobe narušenia zásady predvídateľnosti práva a zásady právnej istoty, ale čo bolo zásadnejšie, rovnako tiež problém dotýkajúci sa postavenia osoby, ktorej sa predmetná sankcia a trest dotýkali. Nejde pritom iba o dlhšie trvanie zákazu vedenia motorových vozidiel, čo môže mať zákonite vplyv na výkon povolania či bežný súkromný život dotknutej osoby, ale predovšetkým o možnosť jej následného trestnoprávneho postihu. Pokiaľ by sme totiž prijali riešenie uvedené na prvom mieste, dotknutá osoba by nielenže mala predmetnú činnosť zakázanú počas dlhšieho obdobia, ale s uvedenou extenziou by ruka v ruke išla aj dlhšie trvajúca možnosť vyvodenia trestnej zodpovednosti za spáchanie trestného činu marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) TZ. V tomto okamihu možno hovoriť o zásadnej dysbalancii medzi postavením dvoch osôb nachádzajúcich sa v identickej situácii, avšak súdených na súdoch zastávajúcich odlišný náhľad na riešenie načrtnutej otázky. Osoba A, ktorej

⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017.

bola uložená administratívna a trestná sankcia zákazu činnosti a ktorá bola odsúdená trestným súdom aplikujúcim v poradí druhej popísané riešenie, bude môcť v okamihu uplynutia napr. 16 mesiacov od právoplatnosti rozsudku, ktorým bol uložený trest zákazu činnosti na 16 mesiacov, opätovne začať legálne vykonávanie predmetnej činnosti.⁶ Pokiaľ si však predstavíme ten istý scenár, v ktorom vystupuje osoba B odsúdená na súde aplikujúcom prvú už načrtnuté riešenie, táto osoba by v čase, keď osoba A už „legálne“ vykonáva činnosť vo forme riadenia motorového vozidla, mohla byť vystavená vyvodu trestnej zodpovednosti za riadenie motorového vozidla z dôvodu porušenia noriem trestného práva – inak povedané, jej konanie by bolo kvalifikovateľné ako spáchanie trestného činu marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) TZ. Vychádzajúc z aplikačnej praxe, by tejto osobe bol uložený trest odňatia slobody. Aj napriek tomu, že v týchto prípadoch dochádza podľa § 49 ods. 1 písm. a) TZ k podmiennečnému odkladu výkonu daného trestu, nerovnováha medzi postavením osoby A a osoby B je viac ako markantná. Osoba B totiž nielenže čelí ďalšiemu trestnému konaniu, ale súčasne tiež jeho dôsledkom. Aj napriek tomu, že dochádza k podmiennečnému odkladu trestu odňatia slobody, pre zahľadanie tohto druhu trestu vyžaduje Trestný poriadok uskutočnenie konania na podklade iniciatívy odsúdenej osoby,⁷ kým k zahladeniu trestu zákazu činnosti dochádza *ex lege* priamo jeho vykonaním.

Aj napriek tomu, že načrtnutý scenár bol vytvorený iba na účel získania lepšej predstavy o zásadnosti v úvode formulovaného problému, prípady obdobnej povahy sa vyskytujú aj v reálnej aplikačnej praxi. Práve z uvedeného dôvodu prišlo k vytvoreniu dvoch názorových prúdov na to, akým spôsobom je potrebné otázku začatia, resp. skončenia plynutia trestu zákazu činnosti vyriešiť.

Pokiaľ ide o riešenie, ktoré bolo v už uvedenom výpočte zmienené na prvom mieste, teda riešenie, v zmysle ktorého trestná sankcia spočívajúca v zákaze vedenia motorových vozidiel začne plynúť až okamihom uplynutia sankcie identickej podstaty, avšak administratívnej povahy, v tomto prípade hovoríme o uplatnení tzv. sčítacej zásady. Povedané inými slovami, plynutie administratívnej a trestnej sankcie na seba priamo nadvä-

⁶ Podľa § 91 ods. 6 zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke je v danom prípade na začatie činnosti vo forme vedenia motorového vozidla postačujúce vykonanie skúšky z predpisov o cestnej premávke.

⁷ § 469 TP.

zuje.⁸ Proponenti uvedeného spôsobu riešenia naznačeného problému poukazujú na to, že Trestný zákon a rovnako ani zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch explicitne neriešia otázku, či sankcia správneho orgánu v podobe zákazu činnosti a trest zákazu činnosti plynú súbežne alebo postupne za sebou. V prípadoch absencie právnej úpravy je však potrebné siahnúť po aplikačnej praxi, z ktorej vyplýva, že sankcia je vo väčšine prípadov podstatne prísnejšia ako trest zákazu činnosti. O pravdivosti uvedeného tvrdenia vypovedajú aj konkrétne údaje plynúce zo správy generálneho prokurátora SR z roku 2016. V kontexte trestu zákazu činnosti bola totiž ako najzásadnejšie zistenie zhodnotená skutočnosť, že tresty zákazu činnosti spočívajúce v zákaze riadiť motorové vozidlá boli neprimerane nízke, bližšie povedané, ukladané boli spravidla iba v rozsahu jeden až tri roky. Vyskytol sa dokonca prípad, keď súd uložil trest zákazu činnosti pod dolnú hranicu zákonom stanovenej sadzby.⁹ Vychádzajúc z uvedených štatistických údajov možno vysloviť konštatovanie, že pokiaľ by sme pripustili, že trest zákazu činnosti uložený súdom plynie súbežne so sankciou správneho charakteru, trest uložený v trestnom konaní by *de facto* uplynul skôr ako sankcia. Sankcia zákazu činnosti uložená správnym orgánom by sa tak stala obsolentnou a nevykonateľnou vždy v okamihu právoplatnosti následne uloženého, čo aj miernejšieho trestu zákazu činnosti. Uvedená myšlienka tak otvára priestor špekulácie zo strany osoby sankcionovanej orgánom verejného práva. Naznačenú skutočnosť možno opätovne ilustrovať na hypotetickom príklade. Predstaviť si možno scenár, v rámci ktorého bude páchatelovi priestupku ako osobe doposiaľ súdne netrestanej uložená v správnom konaní sankcia zákazu činnosti viesť motorové vozidlo na dobu štyroch rokov. Pokiaľ by na strane uvedenej osoby existovala urgentná potreba skoršieho získania možnosti opätovného legálneho riadenia motorového vozidla, mohla by pristúpiť k riešeniu, v rámci ktorého bude cielene riadiť motorové vozidlo, za čo bude síce trestne stíhaná a potrestaná z dôvodu spáchania prečinu marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) TZ, avšak súčasne jej bude uložený trest zákazu činnosti na dobu kratšiu, ako bola doba stanovená v rozhodnutí správneho orgánu. Takýmto spôsobom by prišlo k automatickému

⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017.

⁹ Správa generálneho prokurátora SR o činnosti prokuratúry v roku 2016 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonitosti v Slovenskej republike.

„amnestovaniu“ časti, resp. zvyšku zákazu činnosti uloženého v správnom konaní.¹⁰ V tomto ohľade tak zákonite vyvstáva otázka o opodstatnenosti ukladania trestnoprávnej sankcie.¹¹

Uvedený pohľad na riešenie načrtnutého problému možno podporiť tiež skutočnosťou v podobe podobnosti trestu zákazu činnosti a administratívnej sankcie spočívajúcej v zákaze identickej činnosti. Sankcia zákazu činnosti viesť motorové vozidlo totiž vykazuje rovnaké účinky ako trest zákazu činnosti, a to konkrétne účinok preventívny, keďže páchatelovi sa jej uložením zabránuje v riadení motorového vozidla do budúcnosti pod hrozbou trestného stíhania za spáchanie prečinu marenia výkonu úradného rozhodnutia, a rovnako tiež účinok represívny, keďže predstavuje odplatu za nevyhovujúce vedenie motorového vozidla. Podobnosť predmetných sankcií je daná tiež tou skutočnosťou, že v obidvoch prípadoch po uplynutí polovice sankcie sa odsúdený či administratívne postihnutý môže domáhať žiadosťou o podmienené upustenie od výkonu zvyšku sankcie zákazu činnosti.¹²¹³

Proti uvedeným argumentom vystupujú zástancovia riešenia uvedeného v načrtnutom výpočte na druhom mieste. Zastávajú právny názor, podľa ktorého pri kolízii sankcie zákazu činnosti uloženej správnym orgánom a trestu zákazu činnosti uloženého súdom sa zákazy činnosti nespočítavajú, ale plynú súbežne. Kľúčový argument, na ktorom je predmetné tvrdenie vybudované, vychádza z povahy zmienených zákazov. Povedané inými slovami, zástancovia uvedeného riešenia poukazujú na skutočnosť, že nejde o zákazy rovnakého druhu.¹⁴ Súhlasia síce, že sankcia zákazu činnosti viesť motorové vozidlo uložená v konaní podľa zákona o priestupkoch má trestnú povahu, avšak súčasne zdôrazňujú, že v trestnom konaní nemusí byť akceptovaná ako absolútna, tak ako trest zákazu činnosti vedenia

¹⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/22/2017.

¹¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017.

¹² V prípade trestu zákazu činnosti je predmetná možnosť upravená v ustanovení § 69 TZ a v prípade sankcie zákazu činnosti je táto možnosť obsiahnutá v ustanovení § 14 ods. 3 zákona o priestupkoch.

¹³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017.

¹⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/22/2017.

motorových vozidiel uložený trestným súdom. Pripúšťajú síce existenciu rovnakých účinkov predmetných sankcií, tak ako to naznačuje vo svojej argumentácii prvý „názorový tábor“, avšak vychádzajú z premisy, v zmysle ktorej uvedená skutočnosť automaticky neznamená, že správna sankcia musí byť z tohto dôvodu považovaná za „absolútnu“ pre celé trestné konanie. Okrem toho striktnie poukazujú tiež na rozhodujúci orgán – o uložení každej z dvoch uvedených sankcií totiž rozhoduje iný orgán, a to nezávisle jeden od druhého.¹⁵ Pokiaľ ide o tvrdenie zástancov prvého naznačeného riešenia spočívajúce v možnosti žiadať v oboch prípadoch o podmienené upustenie od výkonu zvyšku sankcie, v tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že podobnosť daných sankcií je v tomto smere iba veľmi nízka. V tomto ohľade je totiž potrebné opätovne poukázať na to, že o podaných žiadostiach rozhodujú iné orgány – v jednom prípade súd a v druhom prípade orgán správny. Na podklade všetkých popísaných skutočností je tak potrebné vysloviť konštatovanie, v zmysle ktorého sankcia zákazu činnosti vedenia motorových vozidiel nemá na účely Trestného zákona, resp. trestného konania povahu trestu, tak ako samotný trest zákazu činnosti.^{16, 17}

V nadväznosti na argumenty obhajujúce prvé a z nášho pohľadu jednoznačne prísnejšie riešenie v úvode formulovanej otázky je potrebné doplniť, že pokiaľ by sme nahliadli na spôsob, akým k riešeniu nastoleného problému pristupuje aplikačná prax, museli by sme dospieť ku konštatovaniu, že aj napriek tomu, že v tomto smere vládne medzi orgánmi aplikujúcimi právne normy nejednota, z hľadiska štatistického je potrebné konštatovať jednoznačnú prevahu súdnych rozhodnutí v prospech prvého už zmieneného riešenia. Všeobecné súdy, orgány činné v trestnom konaní, ale tiež správne orgány si totiž v dlhoročnej aplikačnej praxi osvojili tzv. sčítaciu zásadu nevykonaných zákazov činnosti.

Na účely jednoznačného rozriešenia predmetnej otázky a zabezpečenia jednoty v rozhodovacej činnosti slovenských súdov je potrebné nahliadnúť na rozhodnutie pochádzajúce z dielne slovenského ochrancu ústavnosti. Dňa 12. februára 2015 totiž Ústavný súd Slovenskej republiky pristúpil

¹⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017.

¹⁶ Tamtiež.

¹⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/22/2017.

k prijatiu nálezu č. II. ÚS 525/2014-36.¹⁸ Predmetný nález vo svojej poslednej časti uvádza, že výkon trestu zákazu činnosti začína právoplatnosťou rozsudku, ktorým bol uložený,¹⁹ a predlžuje ho len doba výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody (§ 61 ods. 8 TZ). Z uvedeného tak jednoznačne vyplýva, že sankcia zákazu činnosti uložená správnym orgánom a trest zákazu činnosti uložený súdom nie je možné chápať ako zákazy rovnakého druhu. Vychádzajúc z uvedeného, trest zákazu činnosti začína plynúť v zásade dňom právoplatnosti rozhodnutia, ktorým bol súdny zákaz činnosti uložený, pričom na zákaz činnosti uložený správnym orgánom sa prihliadať nebude. Zjednodušene povedané, pri kolízii sankcie zákazu činnosti uloženej správnym orgánom a trestu zákazu činnosti uloženej súdom sa zákazy činnosti nespočítavajú, ale plynú súběžne. Preto pokiaľ bol odsúdenému uložený trest zákazu činnosti súdom v trestnom konaní a v predchádzajúcom období tiež sankcia správneho charakteru, súdny zákaz nezačne plynúť až po skončení správnej sankcie obdobnej povahy, ale okamžite v deň nadobudnutia právoplatnosti príslušného trestnoproceného rozhodnutia.²⁰ Uvedený náhľad na riešenie súbehu administratívnej a trestnej sankcie potvrdil v niekoľkých svojich rozhodnutiach tiež Najvyšší súd Slovenskej republiky. Poukázať možno na rozhodnutie prijaté 13. decembra 2017. V zmysle uvedeného rozhodnutia sankcia zákazu činnosti uložená v konaní o priestupkoch nie je trestom uloženým súdom v odsudzujúcom rozsudku, a preto plynie samostatne, nezávisle od trestu zákazu činnosti. V prípade vzniku situácie, keď je jednému a tomu istému páchatelovi, ktorému bola uložená administratívna sankcia vo forme zákazu riadenia motorových vozidiel, následne uložený v súdnom konaní trest zákazu činnosti za iný skutok, pričom plynutie predmetných sankcií sa prelína, tak sankcia zákazu činnosti i trest zákazu činnosti plynú súběžne.²¹

Vyriešenie otázky okamihu začatia, resp. skončenia trestu zákazu činnosti pri kolízii sankcie trestnej so sankciou správnou však malo zásadný význam nielen z hľadiska zabezpečenia právnej istoty, rešpektovania princípu predvídateľnosti práva a možnosti vyvodenia trestnej zodpoved-

¹⁸ Nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. februára 2015, sp. zn. II. ÚS 525/2014-36.

¹⁹ R 8/1969.

²⁰ Pozri tiež uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 3Tos/53/2015.

²¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/24/2017.

nosti za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. d) TZ, dosah v úvode formulovaného problému bol oveľa širší. V naznačenom kontexte totiž vyvstala tiež otázka súvisiaca s inštitútom podmieneného upustenia od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti podľa § 69 TZ. V tomto ohľade sa totiž uplatňuje judikát Najvyššieho súdu ČSR z 9. marca 1976,²² podľa ktorého pri určení polovice vykonanej časti trestu zákazu činnosti pre rozhodnutie o podmienenom upustení od výkonu zvyšku tohto trestu sa postupne uložené a doposiaľ nevykonané tresty zákazu činnosti (za predpokladu, že ide o zákaz tej istej činnosti) sčítajú.²³ Pokiaľ by sme pripustili, že trestná a administratívna sankcia sú sankciami rovnakého druhu a je preto potrebné v prípade ich kolízie uplatniť tzv. sčítaciu zásadu, museli by sme zákonite, vychádzajúc z predmetného rozhodnutia NS ČSR, pristúpiť k pomerne kontroverznému záveru. Pokiaľ by sme aplikovali sčítaciu zásadu na stanovenie okamihu uplynutia trestu zákazu činnosti, museli by sme ju automaticky uplatniť aj pri určovaní polovice vykonanej časti trestu zákazu činnosti pre potrebu rozhodovania o podmienenom upustení od výkonu zvyšku tohto trestu.

Načrtnutý problém sa *de facto* rieši popretím sčítacej zásady. Povedané inými slovami, keďže administratívnu sankciu zákazu činnosti nie je možné chápať ako trest na účel stanovenia okamihu uplynutia trestu zákazu činnosti, takýto náhľad na jej povahu nie je možné uplatniť ani na účel konania o podmienenom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti podľa § 69 a § 70 TZ. Pre stanovenie polovice vykonanej časti trestu zákazu činnosti sa preto spočítavajú iba uložené tresty zákazu činnosti a nie aj uložené administratívne sankcie spočívajúce v obdobnom type zákazu.²⁴

ZÁVER

Vychádzajúc z uvedených skutočností možno konštatovať, že aj napriek tomu, že trest zákazu činnosti pôsobí na prvé nahliadnutie ako druh trestu bezproblémového charakteru, opak je pravdou. Nejednoznačnosť zákon-

²² Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 9. marca 1976, sp. zn. 6Tz 3/76.

²³ Pozri tiež rozhodnutie Městského soudu v Praze z 2. decembra 2015, sp. zn. 5 To 454/2015.

²⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, 3Tdo/22/2017.

ného textu, nesprávnosť výkladu uskutočneného priamo zákonodarcom či opomínanie významných presahov trestu zákazu činnosti do oblasti obchodného a správneho práva zo strany trestných súdov vypovedajú o tom, že by bolo viac ako na mieste venovať trestu zákazu činnosti zásadnejšiu pozornosť, zabezpečiť jednotu výkladu relevantných ustanovení a predovšetkým následne uplatňovanej súdnej praxe.

Literatúra

1. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 12. februára 2015, sp. zn. II. ÚS 525/2014-36.
2. Rozhodnutie Městského soudu v Praze z 2. decembra 2015, sp. zn. 5 To 454/2015.
3. Rozhodnutie Krajského súdu Prešov sp. zn. 6To/3/2019.
4. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, sp. zn. 3Tdo/24/2017.
5. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 13. decembra 2017, sp. zn. 3Tdo/22/2017.
6. Rozhodnutie R 8/1969.
7. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 9. marca 1976, sp. zn. 6Tz 3/76.
8. Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 2 Tdo 35/2013.
9. Rozsudok Okresného súdu Vranov nad Topľou sp. zn. 13T/98/2019.
10. Správa generálneho prokurátora SR o činnosti prokuratúry v roku 2016 a poznatkoch prokuratúry o stave zákonnosti v Slovenskej republike.
11. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave sp. zn. 3Tos/53/2015.
12. Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.
13. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
14. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
15. Zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autorov:

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

eva.szabova@truni.sk

JUDr. Karin Vrtíková

Katedra trestného práva a kriminológie

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

kvrtikova@gmail.com

Nakladatelství Leges, s. r. o.
Lublaňská 61, Praha 2
www.knihyleges.cz

